

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XXXIV, 2015

Apare o dată pe an

SUMAR

LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA, Names for <i>Sheep, Ram, Lamb</i> depending on their age and sex in South Slavic Languages	5
CARMEN-IRINA FLOAREA, Repartiția lui <i>u</i> final în dacoromână (pe baza ALRR. <i>Sinteză</i>).....	13
ILIANA GARAVALOVA, Nouns meaning ‘person who takes care of flock of sheep’ in Bulgarian	28
IONUȚ GEANĂ, Aspecte dialectale în interpretarea hărții ‘familie’, pe baza <i>Atlasului lingvistic român pe regiuni. Sinteză</i>	38
MARA IULIANA MANTA, Aspecte ale vocativului la nivel dialectal – substantivul feminin ‘soacră’	44
MARIA MARIN, Reflexe ale evoluției velarelor [c], [g] urmate de [ã], [î] la palatale în graiurile dacoromâne sudice	48
IULIA MĂRGĂRIT, Limba povestirilor din volumul <i>Copilăria din amintiri</i> de Radu Flora....	56
MIHAELA-MARIANA MORCOV, Denumiri pentru ‘tată vitreg’, în graiurile dacoromâne, pe baza ALRR. <i>Sinteză</i>	71
VICTORELA NEAGOE, Prepoziția în graiurile moldovenești insulare din sud-estul Ucrainei	77
MANUELA NEVACI, Cuvinte de origine greacă în dialectele dacoromân și aromân (pe baza ALRR. <i>Sinteză</i> și ALAR)	97
MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ, Denumiri pentru ‘trifoi’ în limbile romanice, germanice și slave (pe baza <i>Atlas Linguarum Europae</i>)	119
NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA, MARILENA TIUGAN; coordonator: NICOLAE SARAMANDU, <i>Dicționarul dialectului meglenoromân, literele Ć, D–Dr</i>	134
<i>NOTE LEXICALE</i>	
IULIA MĂRGĂRIT, Limba română din Basarabia interbelică. Note lexical-etimologice	242
<i>MISCELLANEA</i>	
CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU, Elemente albaneze pe hărțile <i>Atlasului lingvistic al dialectului aromân</i>	254
<i>RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Maria Aldea (coord.), <i>Lexiconul de la Buda</i> – ediție electronică, Cluj-Napoca, 2013 (<i>Ionuț Geană</i>)	260
Vasile Bahnaru, <i>Ascensiunea în descensiunea limbii române din Basarabia</i> , Iași, PrincepsEdit., 2011, 383 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	261

Vasile Frățilă, <i>Dialectologie românească (sud- și nord-dunăreană)</i> , ediție îngrijită de Maria Aldea, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, 444 p. (Ionuț Geană)	264
Manuela Nevaci, <i>Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron</i> , București, Editura Universitară, 2013, 292 p. (Maria Aldea)	267
Maria Marin și Marilena Tiugan (editori), „ <i>Harta sonoră</i> ” a graiurilor și dialectelor limbii române, București, Editura Academiei Române, 2014, 100 p. + CD (Daniela Răuțu)	268
<i>CRONICĂ</i>	
Minutes of the 47 th <i>Atlas Linguarum Europae</i> Editorial Board Meeting (Marburg, May 28 th – 30 th , 2013) (Manuela Nevaci, Ionuț Geană)	271
<i>INDICE DE CUVINTE</i>	276

FONETICĂ ȘI DIALECTOLOGIE

XXXIV, 2015

Paraît une fois par an

SOMMAIRE / SUMMARY

LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA, Names for <i>Sheep, Ram, Lamb</i> depending on their age and sex in South Slavic Languages	5
CARMEN-IRINA FLOAREA, La distribution de la voyelle <i>u</i> finale en dacoroumain (d'après ALRR. <i>Synthèse</i>)	13
ILIANA GARAVALOVA, Nouns meaning 'person who takes care of flock of sheep' in Bulgarian	28
IONUȚ GEANĂ, Dialectal notes on the interpretation of the map 'familie' based on ALRR. <i>Sinteză</i>	38
MARA IULIANA MANTA, Des aspects concernant le vocatif au niveau dialectal. Le nom féminin 'belle-mère'	44
MARIA MARIN, Reflexes of the evolution of the velar sounds [c], [g] followed by [ă], [i] to palatal sounds in southern Daco-Romanian sub-dialects	48
IULIA MĂRGĂRIT, La langue des récits (contes) du volume <i>Copilăria din amintiri</i> par Radu Flora	56
MIHAELA-MARIANA MORCOV, Dénominations pour 'parâtre' dans les parlers dacoroumains, sur la base de l' ALRR. <i>Sinteză</i>	71
VICTORELA NEAGOE, La préposition dans les patois moldaves isolés du sud-est de l'Ukraine	77
MANUELA NEVACI, Greek terms in Daco-Romanian sub-dialects and in Aromanian (based on ALRR. <i>Sinteză</i> , vol. I-II and ALAR I)	97
MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ, Words for 'trèfle' in Romance, Germanic and Slavic languages (on <i>Atlas Linguarum Europae</i>)	119
NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA, MARILENA TIUGAN; coordonateur: NICOLAE SARAMANDU, <i>The dictionary of Megleno-Romanian dialect, letters Ć, D-Dr</i>	134
<i>NOTES LEXICALES / LEXICAL NOTES</i>	
IULIA MĂRGĂRIT, The Romanian spoken in Bessarabia. Lexical and etymological notes ...	242
<i>MISCELLANEA</i>	
CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU, Albanian elements on the maps of <i>Atlasul lingvistic al dialectului aromân</i>	254
<i>COMPTEs RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES / ABSTRACTS AND BIBLIOGRAPHIC NOTES</i>	
Maria Aldea (coord.), <i>Lexiconul de la Buda</i> – ediție electronică, Cluj-Napoca, 2013 (Ionuț Geană)	260

Vasile Bahnaru, <i>Ascensiunea în descensiunea limbii române din Basarabia</i> , Iași, PrincepsEdit., 2011, 383 p. (<i>Iulia Mărgărit</i>)	261
Vasile Frățilă, <i>Dialectologie românească (sud- și nord-dunăreană)</i> , ediție îngrijită de Maria Aldea, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, 444 p. (<i>Ionuț Geană</i>)	264
Manuela Nevaci, <i>Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron</i> , București, Editura Universitară, 2013, 292 p. (<i>Maria Aldea</i>)	267
Maria Marin și Marilena Tiugan (editori), „ <i>Harta sonoră</i> ” a graiurilor și dialectelor limbii române, București, Editura Academiei Române, 2014, 100 p. + CD (<i>Daniela Răuțu</i>)	268
<i>CHRONIQUE / CHRONICLE</i>	
Minutes of the 47 th <i>Atlas Linguarum Europae</i> Editorial Board Meeting (Marburg, May 28 th – 30 th , 2013) (<i>Manuela Nevaci, Ionuț Geană</i>)	271
<i>INDEX</i>	276

NAMES FOR SHEEP, RAM, LAMB DEPENDING ON THEIR AGE AND SEX IN SOUTH SLAVIC LANGUAGES

LUCHIA ANTONOVA-VASILEVA

Breeding of *ram* and *sheep* has been accepted in the life of peoples of Europe and Asia since ancient times. These names have been investigated by a number of Slavists. In many of these studies special attention was paid to the unity of the Slavic and the Carpathian areas in this respect (Клепикова 1974: 10, 18, 54–57).

The goal of this paper is to introduce parallels between the westernmost (Slovenian) and the easternmost (Bulgarian) parts from the southern Slavic languages. Slovenian language is known for its strong dialect segmentation, as well as the presence of many archaic features. A number of Bulgarian linguists have noted the similarities in this respect with Bulgarian (Цонев 1984, Т. I: 32, 34). The comparison makes it possible to establish a modern repertoire of dialect names in southern Slavic languages. It refers to the specialized names of domestic and foreign origin, given the difference in interlanguage contacts.

The main names of *ram* and *sheep* have a common origin inherited from the antiquity and spread in different phonetic variants in several languages in Europe. In Slavic languages the names **овьса* and **овьнъ* are from an older form **avikā*, **ov̥is*. According to Trubachev, in Indo-European initially the word **ov̥is* was used as a common generic term for the sheep. It is assumed that the name is related to the perception of thick fleece as a characteristic for the image that it creates about something “dressed” on the animal itself. (Трубачев 1960: 69–70).

In the *Slovenian Atlas for Domestic Animals* the following dialects forms are registered representing the distribution of the Slavic name 'o:uca {ovca} – kraško narečje; ovcię {ovca} etc. (BADŽ 2004).

In the Bulgarian dialects the following phonetic variants are marked: 'hca://uo:hca {ov'ca} Koz; of'ca{ov'ca} Bač, Buk, God, D, I, K-ca, Kr, L, Med, O, Pad, R, Rž, Tr, U, Vr, Zg; Bis, Drag, Gor., Pril; Rop, Shisht., Sk, Kal, MD; 'uofcΛ{ov'ca} Frasht., Sjar., Mom, Plev., Pok, Dram., Vol., Dram.; of'co{ov'ca}Kam; 'ofcə {ov'ca} J; 'uofcə {ov'ca} Z; of'cə {ov'ca} Ban, Š; фca {ov'ca} Št; uf'cə {ov'ca} Gr, Rav, Ž; uφ'ca {ov'ca} Čer; uφ'cə {ov'ca} S; φcə {ov'ca}Sr, fcə {ovca}; u'cə {ov'ca} Tet, Vl; us'cə {ov'ca} Drg, Vin; uf'ca {ov'ca} Dl;

Also, the name *oven* occurs in both Slavic languages:

Sln.: 'oven{ovenø, bakø} – prekmursko narečje; 'o:vən{ovenø} – banjško podnarečje; 'o:ven{ovenø} 5; vó:vən {ovenø}://{biderø}

Bulg.: *{o'ven}* *o'ven* – Buk, Rž, Tr, Vr, Zg; *o'ven'* – Med; *o'vən* – Gl; *u'ven'* – Vin.

In Slovenian, a name from the same root with the suffix *-ek* is marked. It denotes a young male animal or a big lamb – cf. question: 339. Ksi. samec? (jagnec) of BADŽ: *{o:vnek}{ovnek}* – haloško narečje. In the Bulgarian dialects a derivative with suffix *-ak* – *ovnak* is marked, Sof. It can be assumed that the suffix is related to the model of collective nouns for animals (Стоянов 1977: 182). In this case, however, the semantics of the derivative does not express collectivity but augmentativity – it marks a positive assessment to the quality of the animal, which contributes to the abundance and welfare.

In Bulgarian language the name of Turkish origin *koč* with the meaning of *ram* is also used: *{koč}* *koč* – Ban, Bač, Bis, D, Dl, Drg, God, Gr, Ž, J, L, Kal, Kam, K-ca, Kr, MD, Mom, Rav, Rop, S, Sk, Sr, Tet, U, Št, Š, Pad, Z; *koč'* – Drag, O; *k'oč* – Frasht., Sjar.; Plev., Dram., Vol., Dram.; Čer; *'k'o:č'* – Koz; *k'oč'* – Pok.; *{kočata}* *'kočata* – Med.

The name of the offspring of *sheep* and *ram* is archaic – slav. * *agne*. Trubachev accepts its relation with the root of the word *огънь* – 'fier'.

In the dialects of both languages the following dialects forms are marked:

Sln.: *'ja:ɲne}{jagnje}* – kraško narečje; *'ja:ghe}{jagnje}*; *'ja:ne}{janje}* – notranjsko narečje;

Bulg.: *{'agne}* *'agn'ʌ* – Drg; *'agne* – Koz; *'agni* – Dl, Ž, S, Sr, Tet, U, Vl, Š, Št; *'a:gni* – Koz; *'egne* – Ban, K-ca; *'agni* – Tarn., Targov.; *'jagn'ɛ* – Kal, O; *'jagne* – Bač, Bis, Buk, D, Gl, God, I, J, K-ca, Kr, L, Med, Pad, Pril., R, Rav, Rop, Rž, Tr, Vin, Vr, Zg; *'jagne* – Pok; *'jagn'ɛ* – Vol., Dram.; *'jagn'ɛ* – Mom; *'jagni* – MD, Čer; *'jagn'ə* – Z; *'jegne* – Kam, Sk.

Both languages have different word-formation variants of the name. The variant with suffix *-ec* has the meaning of 'big lamb' or 'young ram'. In Bulgarian the name *agnec* is used exclusively as a stylistic tinted word and thus is associated primarily with the language of religion and literature (ПРОДД 1977).

According to BADŽ in Sln. *jagnec* has a stylistically unmarked use: *'ja:nc}{jagnec}* – kraško narečje; *'janc}{janjec}* // *{kAštron}* – cerkljansko narečje; *'ja:nc}{janjec}* // *jānjac* – notranjsko narečje as fully equivalent name with *mlad oven* (cf. also interpretation *jāgnjec* m. das männliche Lamm (Pleteršnik 2006: 352).

From the name *agne* diminutives with suffix *-ce*, with suffix *-ič*, *-iče*, *-ič* with suffix *-ček*, *-čko* are derived:

Bulg.: *'agənci* – Tet; *'jagənce* – Buk, Med, Zg; *'agənce* – Š, Varn, Targov, Kyust; *'jagence* – Kr;

Sln.: *'ja:gɲč}{jagnjič}* – srednjesavinjsko narečje; *jāgnič* (Bezljaj : 217);

Bulg.: *{'agniče}* *'jagn'ič'ə* – Z; *'jegn'čɛ* – Drag

Sln.: *'jəɲč}{janjček}* – cerkljansko narečje; *'ja:nčku}{janjčko}* – notranjsko narečje;

já:gəɲčək:l}{jagenjček} Stara Fužina, p. Srednja vas v B., ob. Bohinj – gorenjsko narečje; *á:gn'e:}{jagenjček}* – gorenjsko narečje.

In Slovenian also a derivative name is registered, which is formed with the suffix *-ica*: *jag'ni:ca:1* {*jagnjica*}; *jag'ni:ca, jag'ni:ca*; (ja:gəncək):1 {/} 6, as well with suffix *-ina*: *agnjetina* (Gutsman, Jarnik –Bezljaj : 217).

The meaning *little lamb male* is used in Slovenian language, and the diminutives are formed by the name *oven*:

Sln.: *ov'ni:ček*: {*ovček*} – severnobelokranjsko narečje; *ovni:čək*: {*ovniček*} 'o:učək:2 {*ovniček*} 3; 'o:učək: {*ovček*} – severnobelokranjsko narečje;

In Bulgarian diminutive forms are registered with suffix *-e, -nce*: *ovně* – Lom., Botevgr., Etrop., Kopr., Sof., Razl., Lozengr.; *-ce*: *ovněnce* – Belogr., Sof. Similar forms are registered in pl.: *ovnòvce//ovnòvci, ovnòfci* – Kul., God., Sof.

In the same way, the names of the diminutive of *sheep* with suffix *– (i)čka* meaning 'small sheep or lamb female' are derivatives:

Sln.: *uč'i:čka:1* {*ov'čička*} – dolensko narečje; 'o:uč'ka:1 {*ov'čka*} – kraško narečje;

Bulg.: 'hči:čka {*ov'čička*} Koz; of'čička {*ov'čička*} Kr, Pad, U; of'čička {*ov'čička*} Š; uf'čička {*ov'čička*} Drag; uf'čičkə {*ov'čička*} Ž; uφ'čičkə {*ov'čička*} Št; us'čičkə {*ov'čička*}.

For some Bulgarian dialects the names with suffix *-inka*: *of'činka* {*ov'činka*}; *of'činkʌ* {*ov'činka*}; *uf'činka* {*ov'činka*}; *uf'činkʌ* {*ov'činka*}; *uf'činkə* {*ov'činka*} are specific.

From the noun *agne* the verb *agniti (se)* (BEP. T. 1: 3) is derived; **ob-agniti se*, Sln. (*o*)*jágniti se* which is distributed in a number of Slavic languages.

The verb has a variant *bagni se* < *obagnya* Bulg. (Trubačev 1960: 73; BEP. T. 1: 24).

In Slovenian and Bulgarian the names *bagne, bagi* 'lamb' are marked:

Bulg.: *bàgni* Svisht.

Sln.: *bà:gi*: {*bagi*} – vzhodnodolensko podnarečje. It is used along the composite names: 'mi:čkəno: {*majčkəno jagnje*} – tolminsko narečje; 'mi:čkənu: {*majčkəno janjčko*} – notranjsko narečje.

In my opinion, the name *bagne* cannot be related to the verb *obagnya*, which is spread more widely in the variant *oyagnya*, but to the names of the animals *ram, sheep* type *bečka, becka, bekica*. Perhaps they are all derived from the name of the sound *be-e-e* uttered by sheep or similar interjections. These names have many examples also in Slovenian:

Sln.: *bé:ca* {*beca*} – gorenjsko narečje, as well and *bà:ca* {*bacca*} – dolensko narečje; 'bi:ci {*bici*} – podjunsko narečje;

bé:cka {*becka*} – gorenjsko narečje;

bè:gica {*begica*} – dolensko narečje, also *bì:gica* {*bigica*} *bì:gica*;

Bulg.: *bèka, bèyka* – Belograd., Pird., Iht. – cf. *bèka* 'bleats' – Smol., Ardin., Asenovgr., Starozag, Ukr.; *bèjkə* – Silistr., Kazanl.

Cf. also the names for 'young and/or small ram' in Sln.:

bí:gəc {*bigec*} – dolensko narečje; *'bi:ci* {*bici*} – podjunsko narečje.

The name with the suffix *-ek* can be added to this type of names: *'ba:cek* {*bacek*} – srednjesavinjsko narečje (def n: 338 q: Ksi. majhna ovca?), as well as *'i:cek*: {*icek*} – prleško narečje (№ 341, 342, 343).

Here the derivative variants formed with suffix *-ka* can also be added, which are used both as diminutive and for expressing affection to the sheep animal – cf. response to the quest. № 337:

Sln.: *'bæcke* {*becka*} – mežiško narečje; *bé:cka* {*becka*} – gorenjsko narečje, and also *bà:cka* {*backa*} – dolensko narečje. Similar names with suffix *-ica* are also marked: *bè:gica* {*begica*} – dolensko narečje.

The names with a root *big-* and *bid-* constitute a specific group in Slovenian: *bí:ga* {*biga*} – dolensko narečje; *bí:gəl* {*bigelj*} – dolensko narečje; *bí:gəc* {*bigec*} – dolensko narečje; *bì:gəlčək* {*bigeljček*} – dolensko narečje; *bí:der* {*biderø*} – gorenjsko narečje; *'bidərčək* {*biderček*} – severnopohorsko narečje.

With a similar phonetic form of the roots are also the names *bagel*, *bagelček*: *bá:gəl* {*bagelj*} – vzhodnodolensko podnarečje; *bà:gəlčək*: {*bageljček*} – vzhodnodolensko podnarečje.

In the etymological dictionaries of Slovenian, Croatian and Serbian there is no clear indication of similar forms. The following phonetically similar forms might be mentioned as having some semantic proximity: *bagláti* ‘prozjačiti, beračiti’; *baglač*, *baglavec* ‘berač’ (Bezljaj, I, 1976: 8, 20); *bàga* ‘nekakva konjska boleat’, *bàgljiv konj*; *bagalj*, *bagljíč* ‘naviljak’; *bàgana* ‘koža jagnenica’, Turkish *bagana* ‘jagnje’, noting that the stress of this form should be *bagàna* (Skok, I, 1971: 88, 147). Forms with similar phonetic structure lead to some parallels mentioned in BER: *òàza* ‘garden violet’ – unclear; *òazaùø* ‘crippled, lame’, cf. Serbian and Croatian *bàga* ‘a disease in the leg of the horse’ (БЕР, Т. I, 1971: 24); *òazauam* ‘hairy, scraggly, bushy’ (Младенов, 1951: 97). It is possible, in my opinion, that the names of *lamb* {*bagelj*}, {*bigelj*} are connected to the naming of the *coat of the Lambs*, given that Astrakhan, which is the skin of an unborn lamb, is known for its valuable furrriers.

Besides the onomatopoeic names like *beca*, *bekica* etc. and the above mentioned uncertain parallels I am tempted to introduce here the surprisingly close relationship between the phonetic form of these names and the name *bigel* meaning ‘shepherd’, which is found in excerpts of ALE for Breton Celtic dialects cf.: *b'yg±l*, *b±g'yl* {*bugel*} – with explanation ‘child which leads livestock’. We can make comparison with the word *biška*. According to BER (БЕР, Т. I, 1973: 51), the name *besčia* ‘sheep’ from Ladinian (Switzerland), *biest* – ‘swine, sheep’ from Obvaldian (Switzerland) by Albanian is borrowed in Slavic languages.

As it is pointed by Trubačev, the names of animals at age of one take i.e. root * *ǰer-* (1960: 76–78). In Bulgarian the names formed from this root are used only to refer to *goat*. In Slovenian as well as in old Russian (1960: 77) this root was also recorded, and it refers to *sheep*. In the contemporary Slovenian material the name

is marked without the special importance of age – cf. names with the suffix *-ec*: 337 q: Ksi. žival, ki daje volno? – *jà.rc*: {*jàrec*} – gorenjsko narečje. More often, however, these names have differential semantics naming a young male animal, a young ram: № 341, 342, 343 Ksi. mladič?; Ksi. majhen mladič?; 343 q: Ksi. mladič m. sp.? (ovček) 'ja:rčk:1 {*jarček*} 6 2–4a: Poljubinj, p. Tolmin, ob. Tolmin – tolminsko narečje. Also the names with suffix *-ek* have been marked: № 343 'ja:rčk{*jarček*}/{*birec*} – tolminsko narečje. In Bulgarian the name {*su'kalče*} *su'kalče* – K-ca is used as a common name for the animal, which still sucks.

According to Trubachev in Slovenian the name *bīnek* – ‘two-year lamb’ is known denoting the age of the animal. It is a loan from Romance languages. This name was not on the BADŽ. In Bulgarian we can find a name formed from base **dvizъ* with the same meaning and with meaning ‘small sheep giving birth for the first time in the second year’ (Кирилова 2011: 105). It is from Slavic origin and is widespread in the southern Slavic languages (Трубачев 1960: 78; Поповски 1974: 140):

Bulg.: – with suffix *-ak*, m. rarely: {*dvi'zak*} *zvi'zak* – D, I.; with suffix *-ka*, *-arka* f. usually {*d'vizka*} *ž'u'viska* – Rop; *z'viska* – K-ca, T; *z'viska* – M, Vol., Dram.; *z'viska* – S, St; *z'viska* – D, DR, G, I, Kam, Koz, P, V; *z'viska* – Pod, Poi; *z'vizka* – B, Z; *že'viska* – Kom.; *ži'viska* – K.; – Sof., Plev.

In Bulgarian the widespread name for a young animal without defining gender (Кирилова 2011: 122) is: {*'šile*} *'šile* – D, DR, G, I, K-ca, M, P, Pl, Poi, Rop, St, T, Č; *'šil'e* – Koz; *'šil'ε* – Vol., Dram.; *'šil'ə* – Z; *'šili* – B, K, Pod, S. According to Trubachev this word comes from the Old Slavic **selętaka* - 'goat of a year' passed through Albanian (Trubachev: 78). A diminutive form is also formed: {*'šilence*}: *'šilence* – D, I; {*'ši'ležence*} – Sof.; {*'šiletinka*} *'šil'e'tinka* – Vol., Dram.

From Slavic origin are also the names denoting ‘male animal forbreeding’. These names are connected with the name of fertilization (eg. *'mārkam se* – for sheep, fertilize – Bosilegr.) – with root *mārk-* (Трубачев 1960: 81):

Sln.: *mār'ka.č*:1 {*mркаč*} – hor. n.;

Bulg.: *mārkalēc* – Blagoevgr., Kyust., Bosilegr., Goced.; *'mārkalče* – Strandja; *mārkāč*, *mārkāk* – in Macedonia (Поповски 1974: 140)

Some of these names are motivated by the qualities of the animal, which fertilizes – with root *praz-*/*pras-*:

Sln.: *p'ra.s*:1 {*prasø*} – notranjsko narečje;

Bulg.: {*praz*} *pras* – Buk, Vl. and also in Macedonia (Поповски 1974: 140) and also *mātorec* 'ram after the second year' Sof. (Кирилова 2011: 116)

To this type of names the Slovenian names with root *kic-* belong: *'kicerle* {*kicerle*} – slovenskogoriško n. (cf. German *kicken*, *kicker*).

The name *ma.ndəl.c*: {*mandeljc*} – mežiško narečje (№343 q: Ksi. mladič m. sp.? (ovček) in Slovenian dialects is from Greek origin. It has a metaphorical usage in the word *mandalo* – ‘latch’ (БЕР, Т. 3: 642).

There exists also a specialized name for ‘castrated, emasculate male animal’ with root *skop-*/*škop-*: Sln. *š'kopəc*: {*škopec*} – južnobelokr. n., which is from

Slavic origin (80). According to the data from the Archives and from the dictionaries in Bulgarian that name is used especially for the ‘mail goats’ (БЕР Т. 6, 2002: 778). The name of Turkish origin means ‘old ram, unable to overbreed sheep’ Sof. (Кирилова 2011: 117).

Specific for Slovenian language are the names of *sheep* and *ram* formed with the root *bir-*: *'bi:rc:* {*birec*} – tolminsko narečje; *'bâk:l* {*birkeči bakø*} – prekmursko narečje;

'birka: {*birka*}6–77 *'birka*, 6–78 *'birkâ*; *birke:l* {*birka*} – prekmursko narečje; *'ma:la:* {*mala birka*} – prekmursko narečje; *birkâ*{*mala birka*}–prekmursko narečje;

'birkica:l {*mala birkica*} – prekmursko narečje.

This name is directly related to names in Romance languages, such as **yers-*, lat. *vervex* ‘ram’, French, *brebis*, *bera* ‘sheep’, French dial. *berri* ‘ram’, Italian dial. *berro* ‘ram’. It is widespread in Central Europe but according to Trubachev is also related to the Russian *баран*, Greek *βάριον*, *εἶρος* ‘wool’ (1960: 75, 76). According to G. Klepikova the name *birka* is typical “karpatizam”. It is echoic (onomatopoeic) and its semantics is related to the names of high-quality sheep wool (1974: 54). It is likely that it reflects the ancient contacts of the peoples of Europe and Asia, spread from East to West. The same applies to the name *braf*, *brava*, *bravka* < i. e. **bhorwo-s* ‘castrated beast’ (БЕР, Т. 1 1971: 72): Sln.: *brâ:uka* [‘o:uca], *b'ra:uka*; b'ra:usku me'su; Bulg. *braf*, *brava* – Rupian dialect., although usually the name is used generically for *small livestock* – *sheep*, *ram*, *lamb* (Кирилова 2011: 97). The Slovenian *bar-* *bâ:rc:*{*barec*} – gorenjsko narečje might be viewed as contamination between the forms with root *ber-//bir-*, *bar-* (cf. Russian *баран*) and *brav-*.

Specific for the Slovenian language is the name with the root *koštr-*: *kuštrû:mi* {*koštrunø*} – vzhodnodolenjsko podnarečje; *kâšt'ro:n* {*kAštronø*} – briško narečje; *koštrû:m* {*kAštrunø*} – selško narečje; 4–36 *kuštârnj:ca*; *koštrû:mčâk* {*koštrunčêk*} – dolensko narečje; *kuštrû:mč(ə)k* {*koštrunčêk*} – vzhodnodolenjsko podn; *kâšt'ruon* {*kAštron*} – cerkljansko narečje; *kâšt'ro:n* {*kAštrunčêk*} – tolminsko narečje; *kAštron-č-ek* (: *kAštron*); *kâšt'ro:mčk* (: *kâšt'ro:m*); *kâšt'ruončk/kâšt'runčk* (: *kâšt'ruon*, 'janc); 1–11 *kâšt'ruončk* (: *kâšt'ruon*), 5–50 *kušt'ru:mčk* (: *kušt'ru:m*); *kaštrun-ek* (: *kaštrun*); 5–59 *kašt'rû:nek* (: *kašt'rû:m*); majhen *konštrun-č-ek* (: *koštrun*); 4–39 *mâ:jxân koštrû:mčâk* (: *koštrû:m*); majhen *konštrun-č-ek* (: *koštrunčêk*): 4–25 *mê:jxân koštrû:mčâk* (: *koštrû:mčâk*). It is related to the verb *kastriren*, which has a parallel in Bulgarian ‘kastrija’ (Bezljaj, T. II, 1982: 72).

In conclusion, it can be said that the names of *sheep*, *ram*, *lamb* in Bulgarian and Slovenian reflect common ancient names typical for Slavic languages. Some of them share ancient lexical peculiarities of Central European languages with these of languages in Asia.

ABBREVIATIONS

The full list of settlements, from which is given Bulgarian material according to the Archive of Bulgarian Dialect Dictionary see on the Site: <http://bgslo.ibl.bas.bg/materials/>

Ardin. – Ardinsko
Asenovgr. – Asenovgradsk
Bač – Bachevo, Razlozhko
Buk – Bukovets, Vodinsko
Belogr. – Belogradchishko
Blagoevgr. – Blagoevgradsk
Bosilegr. – Bosilegradsko
Botevgr. – Botevgradsko
D – Dobroslavtsi, Sofiisko
Goced. – Gotsedelchevsk
God. – Godechko
Etrop. – Etropolsko
I – Iskets, Sofiisko
Kazanl. – Kazanlashko
Kopr.; K-ca – Koprivshitsa
Koz – Kozaevo, Preslavsko
Kul. – Kulsko
Kyust. – Kyustendilsko
Lom. – Lomsko
Lozengr. – Lozengradsko
Pird. – Pirdopsko
Plev., Dram. – Plevnya, Dramsko
Razl. – Razlozhko
Rop. – Ropkata, Asenovgradsko
Shisht., Gora – Shishtavec, Gora, Albania
Silistr. – Silistrensko
Smol. – Smolyansko
Sof. – Sofijsko
Starozag – Srarozagorsko
Svisht. – Svishtovsko
Targov – Targovishko
Ukr. – Ukrayna
Varn – Varnensko
Vol., Dram. – Volak, Dramsko
Frasht., Syar. – Frashtane, Syarsko

REFERENCES

- БЕР: *Български етимологичен речник*, София, Изд. на БАН (Акад. изд. “Проф. Марин Дринов”), Т. 1–7, София, 1971–2010.
- Клепикова 1974: Клепикова, Г. П. *Славянская пастушеская терминология. Ее генезис и распространение в языках карпатского ареала*. Изд. “Наука”, Москва, 255 с.
- Кирилова 2011: Кирилова, Й. *Пастирската терминология в Софийско*. София, ИБЕ, БАН, 273 с.
- Младенов 1951: Младенов, Ст. *Български тълковен речник*, София, Държавно книгопечатно предприятие “Дечо Стефанов”, 1951, 1126 с.
- Поповски 1974: Аритон Поповски. *Називите добиток, стока и иманье во македонскиот јазик. – Saветovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture*. Sarajevo, 22 i 23 decembra 1974. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i hercegovine. Posebna izdanja. kn. XXXI, Odjeljenje društvenih nauka. kn. 5, 61–67.
- ПРОДД 1974: Илчев, Ст. *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*. София, Изд. на БАН, 606 с.
- Стоянов 1977: Стоянов, Ст. *Грамматика на българския книжовен език*. Изд. “Наука и изкуство”, София, 479 с.
- Трубачев 1960: Трубачев, О. Н. *Происхождение названий домашних животных в славянских языках*. Москва, Изд. Акад. наук, 1960, 112 с.
- Фасмер 1967: Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка*. Т. II. Изд. “Прогрес”, Москва.
- Цонев 1984: Цонев, Б. *История на българския език*. Т. I. София, Изд. “Наука и изкуство”. фототип. издание от изд. от. 1940 г., 467 с.
- Bezljaj 1976: France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*. kn. I, Ljubljana, Izd. SAZU, 235 pp.
- Bezljaj 1982: France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*. kn. II, Ljubljana, Izd. SAZU, 235 pp.
- BADŽ 2004: *Besedni atlas za domače živali*. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Oddelek za slovenistiko. 2003–2012.
- Pleteršnik 2006: Pleteršnik, M. *Slovensko-nemški slovar*. I, Ljubljana, Založba ZRC.
- Skok1971: Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. kn. II, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Institute for Bulgarian Language
BAS, Sofia

REPARTIȚIA LUI *U* FINAL ÎN DACOROMÂNĂ (PE BAZA ALRR. *SINTEZĂ*)*

CARMEN-IRINA FLOAREA

Există în dialectologia română câteva locuri comune care, deși nu au fost clarificate în totalitate, au fost preluate ca atare în cercetările ulterioare fără a se insista asupra lor. Este și cazul vocalei *u* pronunțate asilabic la sfârșitul substantivelor și adjectivelor la nominativ singular și la formele verbale de persoana I singular, după consoană sau grup consonantic.

Discuțiile despre problematica acestui fenomen au fost numeroase și ele au privit atât originea fenomenului, fazele prin care a trecut, cauzele dispariției, dar și repartiția geografică. După ce, la începutul secolului trecut, s-au purtat discuții îndelungi asupra acestui fenomen¹, interesul cercetătorilor nu s-a mai îndreptat ulterior în această direcție, deși nu se ajunsese la o părere unanimă.

În ceea ce privește originea acestui fenomen, majoritatea lingviștilor consideră că este vorba de un arhaism fonetic: vocala exista încă din latină, iar în româna comună se știe că finala substantivelor era întotdeauna vocalică. Aromâna păstrează pe *u* final asilabic după orice consoană, iar după grup de consoane se rostește silabic. În meglenoromână *u* final nu apare decât după *muta cum liquida*.

Al. Rosetti consideră că prezența lui *u* final nu mai are nicio legătură cu *u* final din latină, ci este un fenomen recent² și reprezintă un mod particular de a pronunța consoanele ocluzive finale, de la care s-a extins, prin analogie, și la finala altor cuvinte. În ceea ce privește prezența lui *u* final în grafia textelor de limbă veche, Al. Rosetti consideră că era notat doar în virtutea unei tradiții, el nemai reprezentând o realitate fonetică. E. Petrovici acceptă această opinie, afirmând că este vorba despre o articulație suplimentară labială a consoanei finale și dovedește în cercetările sale de fonetică experimentală că nu este vorba de prezența niciunei vocale. El este de părere că acest mod de pronunție a dispărut, sub influență maghiară în graiurile din Transilvania sau sub influența recentă a slavei în

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077”

¹ Vezi Densusianu 1904; Neiescu 1957; Pușcariu 1959; Rosetti 1986; Teaha 1968; Vasiliu 1968.

² Rosetti, 1986: 499–500; Rosetti 1968: 305–306.

celelalte graiuri dacoromâne. P. Neiescu o consideră o evoluție normală în interiorul dacoromânei³.

Părerăa lui Ov. Densusianu este că sistemul de accentuare în dacoromână a provocat reducerea duratei, asurzirea și închiderea timbrului vocalei finale în silabă neaccentuată, a dus la dispariția lui **u** final: urmat de pronunțarea explozivă a oclusivelor, **u** final ar fi dispărut mai rapid acolo unde era mai departe de accentul de intensitate.

În graiul din Crișana, grai recunoscut pentru caracterul său arhaic, acest **u** asilabic (și uneori silabic) s-a păstrat și este considerat specific zonei. Unii cercetători⁴ au exprimat ideea că este vorba despre un arhaism numai în Crișana și că dincolo de munți acesta a ajuns odată cu mișcările de populație. T. Teaha⁵ infirmă această ipoteză întrucât constată absența acestui fenomen tocmai într-o zonă prin care ar fi trebuit să treacă aceste populații, zona Vama Buzăului, care împarte cele două arii cu **u** final. Aceași idee o susține și P. Neiescu motivând că oierii transilvăneni au întemeiat sate și în nordul Moldovei, în Oltenia și în Banat, iar aici nu apare acest fenomen. În plus oierii ar fi trebuit să aducă și alte fenomene cu ei pe care să le „ofere” confrăților lor de peste munți.

Într-o cercetare recentă⁶ Maria Marin așază fenomenul labializării consoanelor finale alături de alte fenomene arhaice atât fonetice, cât și morfologice și lexicale, care pun pe același plan graiurile din Muntenia cu cele din Crișana, considerând că sunt două arii conservatoare în cadrul dacoromânei, arii care confirmă unul dintre principiile geografiei spațiale ale lui Bartoli⁷; rezultă că Muntenia nu a „împrumutat” fenomenul din Crișana.

În studiul său asupra prezenței lui **u** final după un element palatal, așa cum se reflectă în câteva din hărțile ALRR. *Sinteză*, Dana-Mihaela Zamfir⁸ ajunge la concluzia că vitalitatea lui **u** final după un element palatal a fost întărită de faptul că cele două sunete formează un segment fonetic nedisociabil, asemănător unui diftong ascendent, concluzie susținută și de numeroase exemple din limba veche notate în grafia chirilică. Autoarea acordă o mai mică importanță determinărilor morfologice și pune accentul în mod deosebit pe contextul fonetic. Frecvența ridicată a lui **u** final în acest context fonetic în zone care nu se suprapun cu aria labializării celorlalte consoane, o determină pe Dana Zamfir să nege și ea rolul mișcărilor de populație în propagarea acestui fenomen, cel puțin în acest caz, și să afirme „tendința aproape generală a dacoromânei depăstrare a lui **u** final după sunet palatal”⁹. Ov. Densusianu¹⁰ remarca și el frecvența ridicată a labializării

³ Neiescu 1957: 160 ș.u.

⁴ Cf. *Compendiu* 1975; *Tratat* 1984.

⁵ Vezi Teaha 1962.

⁶ Vezi Marin 2014.

⁷ *Sinteze* 2013:67. Conform principiului ariilor laterale știm că acestea sunt mai conservatoare.

⁸ Vezi Zamfir 2014.

⁹ Zamfir 2014: 317.

consoanelor palatale dar o considera motivată tot morfologic, ca și în cazul celorlalte consoane. El stabilește unele categorii de cuvinte, în funcție de evoluția fenomenului și consideră că *u* final a dispărut mai întâi la cuvintele plurisilabice, s-a menținându-se mai bine la cele monosilabice sau după consoane palatale, motivat în mabele cazuri morfologic.

Gr. Rusu¹¹, unul dintre dialectologii direct implicați în anchetele pentru *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni*, face o cercetare asupra structurii fonologice a dacoromânei, încercând să surprindă acele fenomene care nu au putut fi descrise cu precizie pe baza ALR. În ceea ce privește prezența lui *u* final, anchetatorii au întâlnit situații diferite: în unele cuvinte *u* final are rol morfologic, deosebind singularul de plural la substantive *oK/oK^u* sau pers. I de pers. a II-a singular la verbe: *spuⁱ/spu^u*. În unele cazuri acest *u* final a fost doar văzut nu și auzit. În comuna Dumbrava, punctul de anchetă 292 din nordul-vestul Transilvaniei, rostirea lui *u* final apare la toate cuvintele, indiferent de vechimea sau originea lor. Autorul a întâlnit *u* final asilabic chiar în cuvinte neologice */televizor^u, covor^u* / și menționează faptul că în aceste neologisme nu acționează și alte legi fonetice prezente în aceste regiuni, cum ar fi palatalizarea dentalelor sau fricativizarea africatelor, deci labializarea consoanelor finale nu este încheiată aici. Ea acționează probabil prin analogie, fiindcă nu mai e vorba de continuarea unui *u* latinesc. Gr. Rusu împarte graiurile românești în 4 grupe, după prezența acestui fenomen: 1. graiuri cu labializare generală; 2. graiuri în care labializarea are rol morfologic; 3. graiuri în care labializarea consoanelor finale este prezentă în stare latentă, putându-se actualiza în fonetică sintactică; 4. graiuri în care labializarea consoanelor finale este cu absentă. Concluzia la care ajunge lingvistul este că evoluția lui *u* final se află în desfășurare.

Vom lua în discuție în cele ce urmează prezența lui *u* final așa cum se reflectă pe hărțile din vol. I și II din ALRR. *Sinteză*, vol. I și II, analizând faptele, acolo unde a fost posibil, în comparație cu cele prezente pe hărțile ALR și ALRM. Harta 10 din ALRM I ne prezintă situația lui *u* final în cuvântul *cap*. Pe hartă se conturează două arii ce marhează prezența a două timbre vocalice: una cu *i* final ce cuprinde sud-estul Moldovei, Dobrogea, centrul Munteniei și câteva puncte la granița Olteniei cu Banatul, un punct în Banat, câteva puncte în partea de nord-vest a Crișanei și câteva în centrul Transilvaniei. Cealaltă arie prezintă timbrul *u*, în diferite grade de afonizare¹²: în Banat (un punct), în Crișana (partea estică) și în Oaș, centrul Transilvaniei, estul Munteniei, sudul Moldovei (un punct), sudul Dobrogei.

¹⁰ Vezi Densusianu 1904.

¹¹ Vezi Rusu 1983.

¹² Întrucât pe hărți, nici pe cele din ALR și ALRM, nici pe cele din ALRR. *Sinteză*, fenomenul nu este surprins decât din punct de vedere fonetic, nu am luat în discuție rolul morfologic al labializării.

Pe harta similară din ALRR. *Sinteză*¹³ situația nu este identică, ceea ce ne face să credem că fenomenul a evoluat. Deși rețeaua ALRR. *Sinteză* este mult mai numeroasă, *î* final nu apare decât în câteva puncte și are o deschidere mai mare, notată cu *â*: două puncte în nordul Olteniei, trei puncte în centrul Munteniei, un punct în nordul Dobrogei, unul în vestul Crișanei și unul în Bucovina. În nordul Bucovinei întâlnim o arie compactă cu un timbru final ușor aspirat. Aria lui *u* final cuprinde Crișana, sudul și sud-vestul Transilvaniei, sudul Moldovei, sud-estul Munteniei, Dobrogea. (Anexa 1).

Pe harta 45 ORB din ALRR. *Sinteză* apare timbru *h* aspirat în mai multe puncte din sudul Munteniei și sudul Dobrogei, timbrul *î* în estul Munteniei, un punct în Dobrogea și două în Crișana. În Crișana apar mai multe puncte cu *u* silabic. Acesta ar putea fi motivat de faptul că este un cuvânt monosilabic cu grup consonantic (Anexa 2). În rest, ariile sunt similare cu cele de la harta CAP.

În cuvântul GRAS (Anexa 3) pe harta din ALRM II, *u* final apare în doar 13 puncte – în ALRM rețeaua este mult mai rară (lipsește din Oaș, este prezent în Crișana doar în două puncte, apare în Transilvania și estul Munteniei). În ALRR. *Sinteză* aria din Crișana este densă și bine conturată, în patru puncte întâlnim *u* plenison, sud-vestul Transilvaniei de asemenea, sud-estul Munteniei, sudul Moldovei (fără a continua din Muntenia). Apare timbrul *î* în două puncte din Dobrogea și un *h* aspirat în nordul Moldovei.

În PAS (Anexa 4) pe harta ALRM II *u* final face arie în sud-vestul Transilvaniei, continuându-se în estul și nordul Crișanei, în sud-estul Munteniei, plus un punct în sudul Moldovei. În ALRR. *Sinteză* avem o arie compactă în sudul Moldovei și o alta în sudul Munteniei. Aria din Crișana și Transilvania este aproximativ aceeași cu cea de la alte cuvinte. Pe hartă s-au notat inclusiv formele refăcute ale lui pas: *paș*, *paș*, *paș*, *păș*, care prezintă și ele vocala finală, ceea ce demonstrează că fenomenul a continuat și mai târziu, nu s-a oprit într-o anumită fază a evoluției cuvintelor.

În cazul lui SURD (Anexa 5) pe harta ALRM apar două arii în Transilvania și sud-estul Munteniei, în sudul Moldovei, rar în Crișana. În ALRR. *Sinteză* sudul Moldovei este mult mai bine conturat: apare timbrul *î* într-o arie compactă în Bucovina și în extremitatea sud-vestică a Crișanei. În sud-estul Munteniei, în Crișana și Transilvania se conturează ariile marcate anterior.

Pentru cuvântul MUT (Anexa 6) aceleași arii se conturează, în ALRM II, în sud-estul Munteniei și sud-vestul Transilvaniei, continuând cu nordul Crișanei. În 3 puncte situate în nordul Dobrogei, sudul Munteniei și vestul Crișanei este notat timbrul *î*. În ALRR. *Sinteză* este marcată o arie compactă în nordul Bucovinei cu *î*

¹³ Pentru hărțile din ALRR. *Sinteză* am preluat materialul de pe fiecare hartă care ne-a interesat și am refăcut hărțile în format digital, notând pe hartă doar prezența lui *u* final.

final asilabic, o alta în sud-estul Munteniei, de asemenea în două puncte din sudul Olteniei și într-un punct din Crișana. În 8 puncte din Crișana apare *u* plenison.

Pe harta (eu) AUD (Anexa 7) se pot urmări două fenomene: iotacizarea radicalului și prezența lui *u* final. Este foarte clar pe harta din ALRM II că Muntenia (fără Oltenia) prezintă forme cu radicalul iotacizat. Aria se continuă în sudul Transilvaniei, *u* final apărând atât la formele iotacizate, cât și la formele cu radicalul refăcut. Aria acestui fenomen începe în sud-estul Munteniei și se continuă în sud-vestul Transilvaniei, urmând o linie de-a lungul limitei estice a Crișanei și în zona Oașului. Apare, de asemenea, în sudul și centrul Moldovei. Pe harta din ALRR. *Sinteză* este de remarcat faptul că forme cu radicalul refăcut au pătruns în aria Munteniei, în numeroase puncte, probabil sub influența limbii literare. Ariile pentru *u* final sunt în linii mari aceleași.

Am mai folosit și alte hărți din ALRR. *Sinteză*, vol. I și II, pentru a urmări prezența acestui fenomen: h. 102 MĂ ÎNGRAȘ, h. 109 RÂD, h. 111 STRIG, h. 126 CRUȚ, h. 203 BURIC, h. 206 FLĂMÂND, h. 219 CIUNG. Aceste hărți confirmă existența ariilor consoanelor finale labializate delimitate anterior.

Urmărind repartiția lui *u* final pe hărțile din ALRR. *Sinteză*, vol. I și II, și comparând cu datele din ALRM, constatăm o evoluție a fenomenului. În ALRM ariile bine conturate sunt sud-vestul Transilvaniei, sud-estul Munteniei și sudul Moldovei. În ceea ce privește situația Crișanei, *u* final apare mai evident pe linia nord-estică și mai puțin în alte părți ale provinciei. În ALRR. *Sinteză* în zona Crișanei aria lui *u* final este mai extinsă și apare constant notat pe hărți (excepție face harta AUD pentru care nu am avut date fonetice pentru materialul cartografiat). În plus, *u* plenison apare notat cu consecvență într-o zonă care face arie în centrul Crișanei. În anchetele pe care T. Teaha le-a întreprins în 12 sate din Bihor, cu un chestionar de 50 de întrebări, notează¹⁴ numeroase inconsecvențe atât la nivel de sat, cât și la nivel de informator, în ceea ce privește pronunțarea lui *u* final silabic.

O situație interesantă este prezentă pe hărțile 92 (vorbesc) ÎNCET și 261 (merg) ÎNCET (Anexa 8), unde se conturează o nouă arie în partea de nord: pe aproape întreg teritoriul Moldovei apare *u* final silabic. De asemenea, vocala apare și în câteva puncte din nordul Transilvaniei, acolo unde nu o întâlnim în cazul altor cuvinte. În nord-estul Crișanei *incet* se pronunță fără niciun fel de labializare, iar în sudul Moldovei *u* final se întâlnește foarte rar. În Muntenia se formează arie doar în sud-est. Prezența lui *u* final silabic în cazul acestui cuvânt ar putea fi interpretat ca o marcă adverbială, provenind din locuțiunea *cu încetu* așa cum apare în punctul de anchetă 598 (Moldova), dar nu se explică faptul că dispăre exact din zonele consacrate.

Așa cum apare notat pe hărțile ALRR. *Sinteză*, prezența lui *u* asilabic după consoanele finale pare un fenomen încă viabil la nivelul graiurilor dacoromânei. El apare atât la nivelul cuvintelor moștenite, acolo unde este considerat etimologic,

¹⁴ Teaha 1968: 7 ș.u.

dar și la cuvintele de alte origini, cât și în neologisme (v. h. 140 BĂRBIER sau h. 295 DISPENSAR). Dacă în cazul neologismului *dispensar* vorbitorii au putut să trateze secvența finală ca pe un sufix de tipul lat. *-ariu*, în cazul lui *bărbier u* final apare și la finalul altor forme, de tipul: *bărbir^u*, *borbil^u* sau în cuvinte neologice sinonime: *frizer^u*. Comparativ cu ariile prezente pe hărțile ALRM, o evoluție ni se pare mai degrabă în cazul Crișanei și al Moldovei, în timp ce sud-vestul Transilvaniei și sud-estul Munteniei au păstrat aproximativ aceleași coordonate. Faptul că rețeaua ALRR. *Sinteză* este mult mai deasă ar putea fi o explicație, pe vechea rețea ALR probabil nu au putut fi surprinse fenomenele cu precizie. Zona caracterizată prin prezența lui *u* final se întinde de la sud-estul țării, centru până în nord-vest. Moldova are încă o izoglosă mobilă, iar în Bucovina e prezentă o arie cu timbru *i* final, timbru care apare notat pe hărțile ALRR. *Sinteză* și în Oltenia. După datele urmărite pe hărțile ALR, ALRM și ALRR. *Sinteză* putem afirma că *u* final silabic, devenit ulterior asilabic, a fost general într-o perioadă mai veche a dacoromânei, aria lui diminuându-se ulterior, în grade diferite. Nu se poate susține ideea că este vorba de un „import” în aria extracarpatică (Muntenia, Moldova), ci de un fenomen arhaic care a evoluat în ritm diferit în diversele regiuni ale țării. Prezența acestei particularități care străbate teritoriul Dacoromaniei de la o extremitate la alta, la care adăugăm prezența acestuia în alte contexte fonetice, existentă și la nivelul altor graiuri, ar putea fi considerată una dintre trăsăturile apte să marcheze unitatea graiurilor dacoromâne, și nu diferențierea lor.

BIBLIOGRAFIE

- ALRM I, II, s. n. = *Micul atlas lingvistic român. Serie nouă*, Cluj, Muzeul Limbii Române, vol. I, Sever Pop 1938; vol. II, Emil Petrovici, Leipzig, Sibiu, 1940.
- ALRR. *Sinteză* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, sub conducerea lui Nicolae Saramandu, București, vol. I, 2005, hărțile 1–135, colectiv redacțional: Dana-Mihaela Zamfir, Marilena Tiugan, Verginica Barbu Mititelu, Carmen Radu, Irina Floarea, Mihaela Morcov; vol. II, 2012, hărțile 136–324, colectiv redacțional: Verginica Barbu Mititelu, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir.
- Avram 1968 = Andrei Avram, *Observații asupra sistemului vocalic al dacoromânei din epoca începuturilor scrisului*, în SCL, XIX, nr. 2, p. 97–101.
- Compendiu 1975 = Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română, nord- și sud-dunăreană*, București.
- Densusianu 1904 = Ov. Densusianu, *Din istoria amuțirii lui u final*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. XXVI, București.
- Marin 2014 = Maria Marin, *Trăsături dialectale comune graiurilor muntenesti și celor crișene*, în FD, XXXIII, p. 87–98.
- Neiescu 1957 = P. Neiescu, *O problemă de fonetică istorică. Originea lui u final în limba română*, în CL, II, p. 159–179.
- Neiescu 1963 = P. Neiescu, *Un arhaism în fonetismul din graiul bănățean* în CL, VIII, p. 45–48.

- Petrovici 1952 = Emil Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba română* în SCL, III, p. 127–185.
- Pușcariu 1959 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. II.
- Rosetti 1959 = Al. Rosetti, *Din nou despre u final în limba română*, în SCL, X, nr. 3, p. 445–448.
- Rosetti 1962 = Al. Rosetti, *Despre -u final în limba noastră veche* în SCL, XIII, nr. 4, p. 545–546.
- Rosetti 1969 = Al. Rosetti, *Observații asupra lui -u în limba română* în SCL, XX, nr. 1, p. 103–104.
- Rosetti 1968 = Al. Rosetti, *Problema lui u final în limba română* în SCL, XIX, nr. 3, p. 303–306.
- Rosetti 1986 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București (ediție definitivă).
- Rusu 1960: = Valeriu Rusu, *În legătură cu -u în limba română (Originea ariei din sud-estul teritoriului lingvistic dacoromânesc)* în SCL, 11, nr. 2, p. 259–267.
- Rusu 1983 = Grigore Rusu, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, București.
- Sinteze* 2013 = Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Sinteze de dialectologie română*, București.
- Teaha 1962 = Teofil Teaha, *Graiul de la Vama Buzăului*, în LR, XI, nr. 1, p. 95–106.
- Teaha 1968 = Teofil Teaha, *Vocale finale silabice în graiurile din Crișana*, în SCL, XIX, nr. 1, p. 3–10.
- Teaha 1961 = Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, București.
- Tratat* 1984 = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova.
- Vasiliiu 1968 = Em. Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, București.
- Zamfir 2014 = Dana-Mihaela Zamfir, *În legătură cu istoria amuțirii lui -u final. Despre rezistența în timp și despre difuziunea dialectală a tipurilor fonetice **puiu**, **ochiu ariciu***, în *Lucrările celui de-al XV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie*, Cluj-Napoca, p. 313–351.

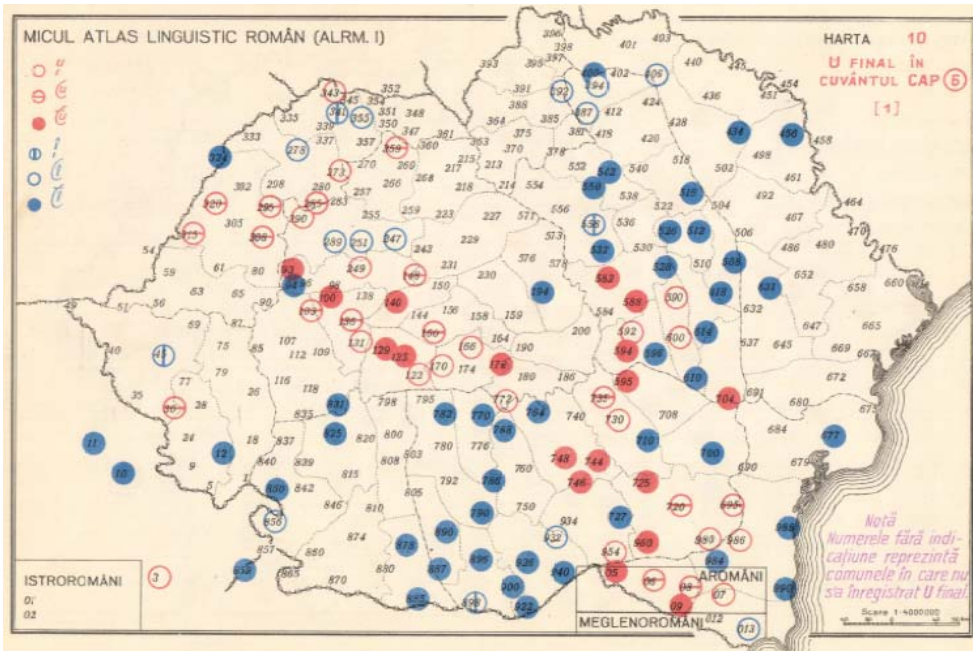
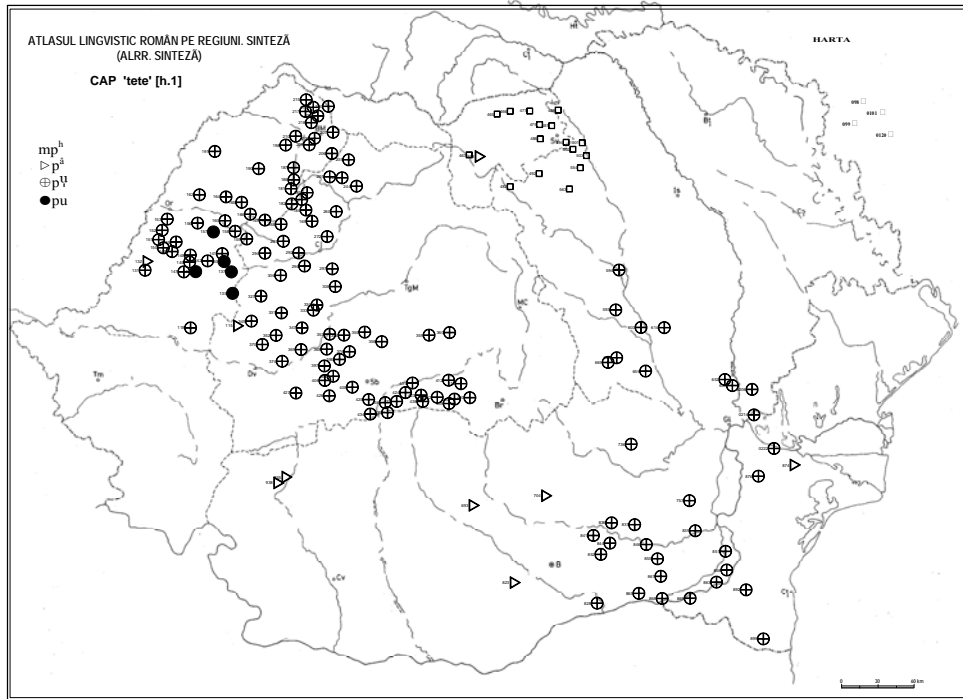
LA DISTRIBUTION DE LA VOYELLE U FINALE EN DACOROUMAIN (D'APRÈS ALRR. SYNTHÈSE)

RÉSUMÉ

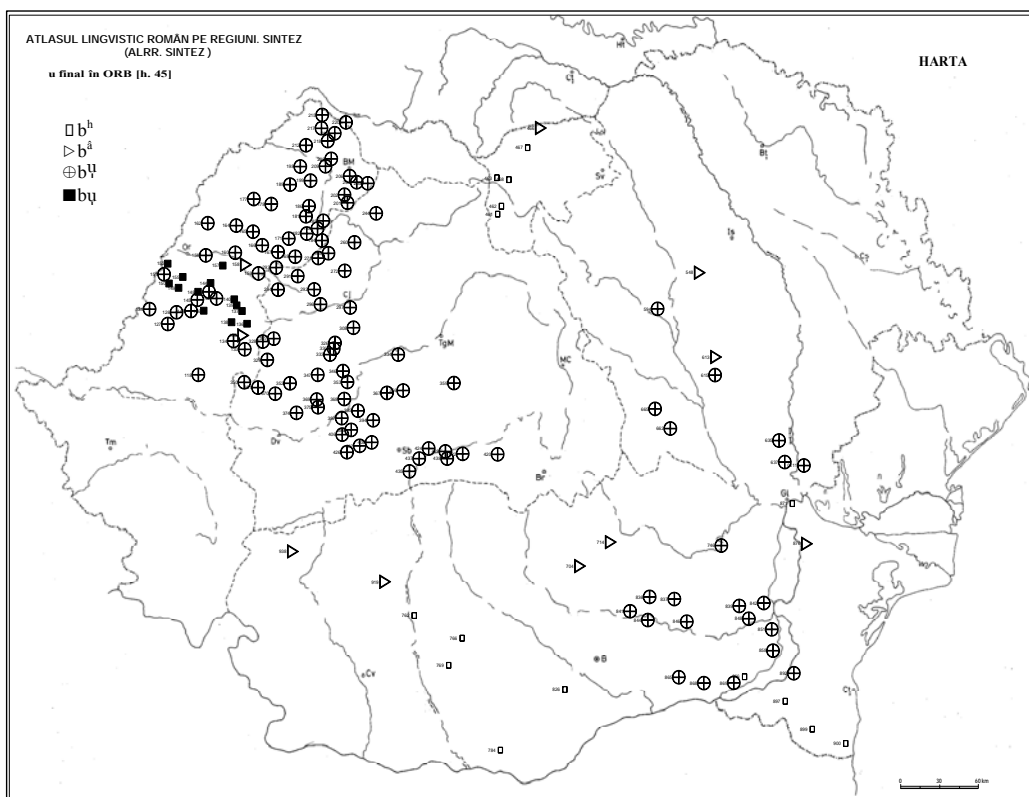
La présence de la labialisation des consonnes finales, telle que la situation des cartes de l'ALRR. *Synthèse* nous montre, met en évidence l'unité des patois du dacoroumain. Il s'agit d'un phénomène archaïque qui réunit les extrémités de la Dacoromania.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

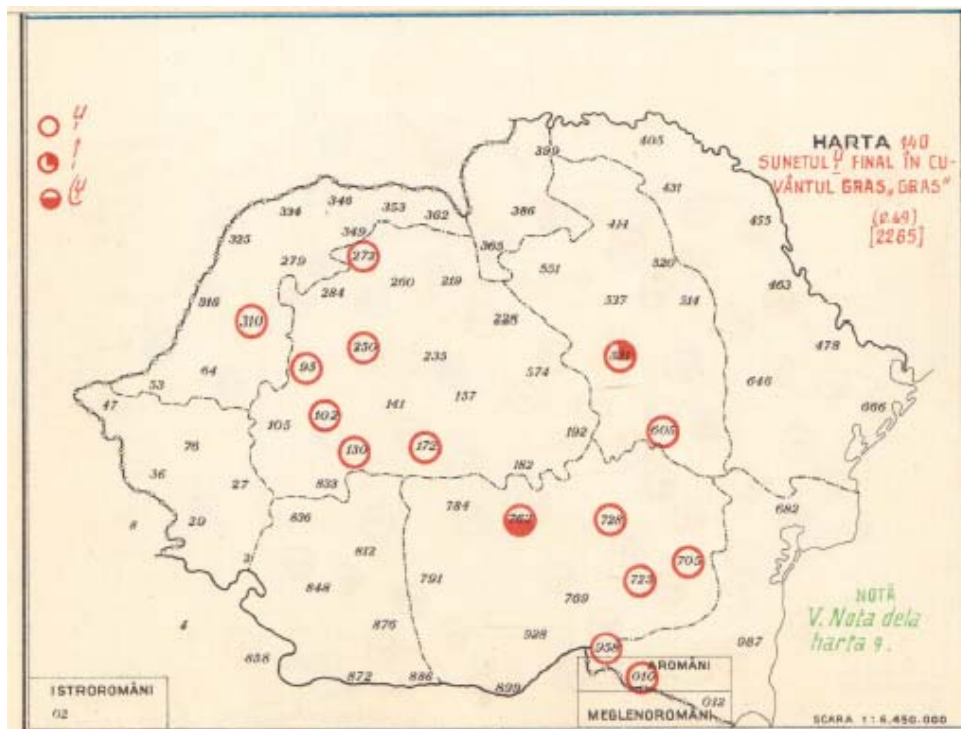
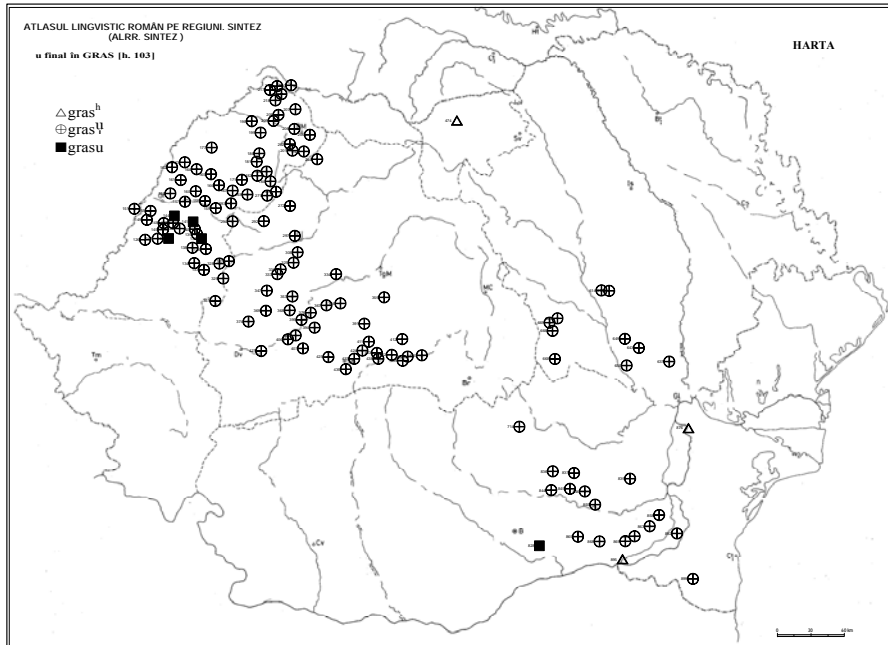
ANEXA 1

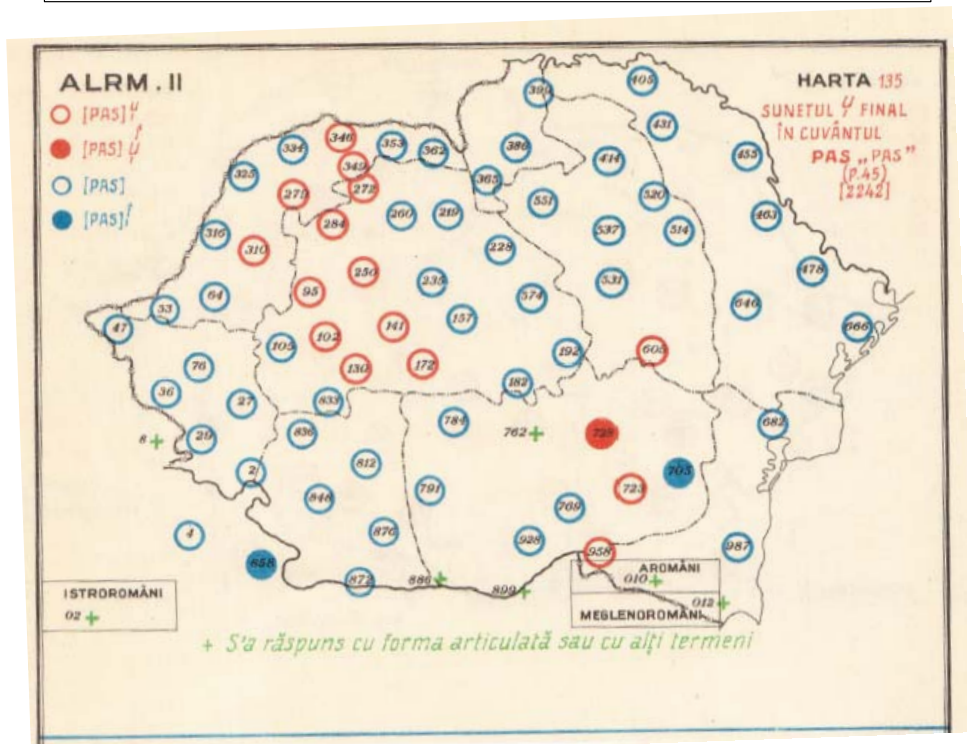
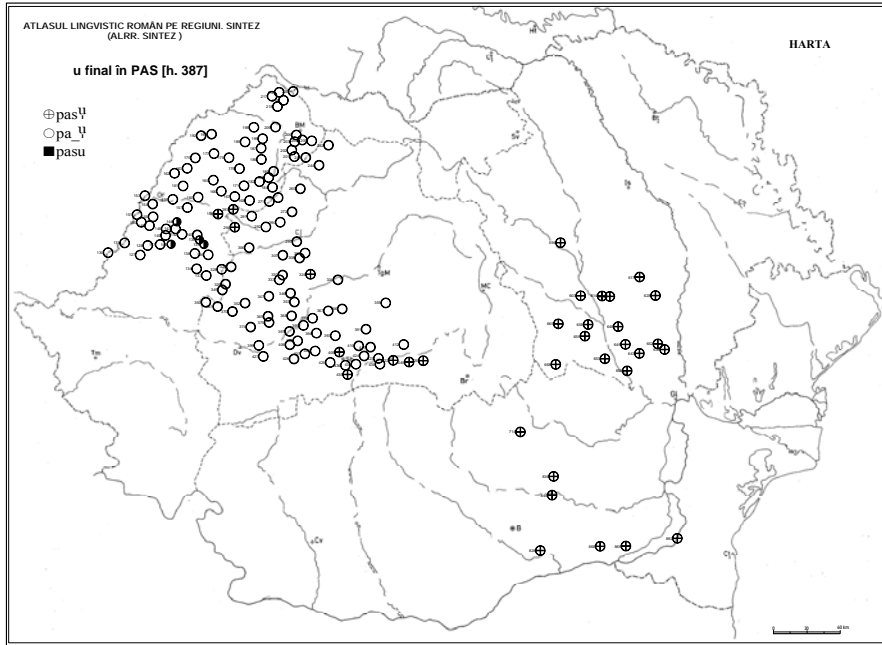
ANEXA 2

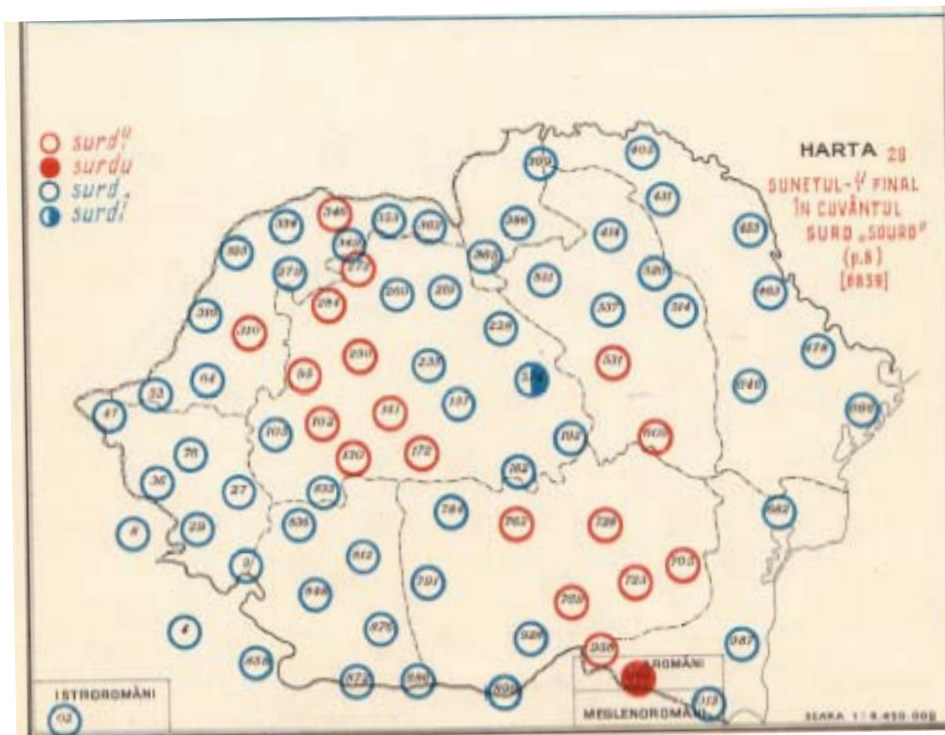
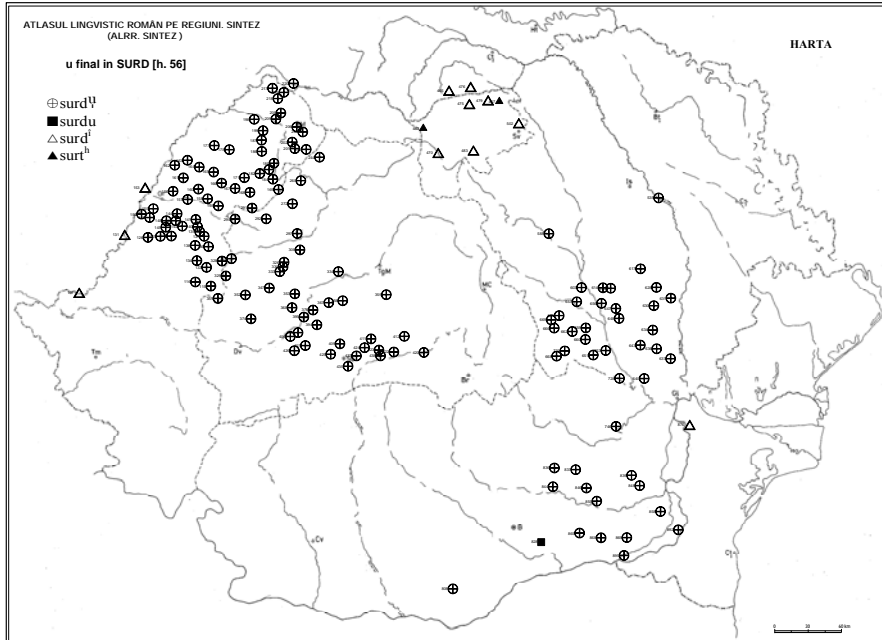
ANEXA 3

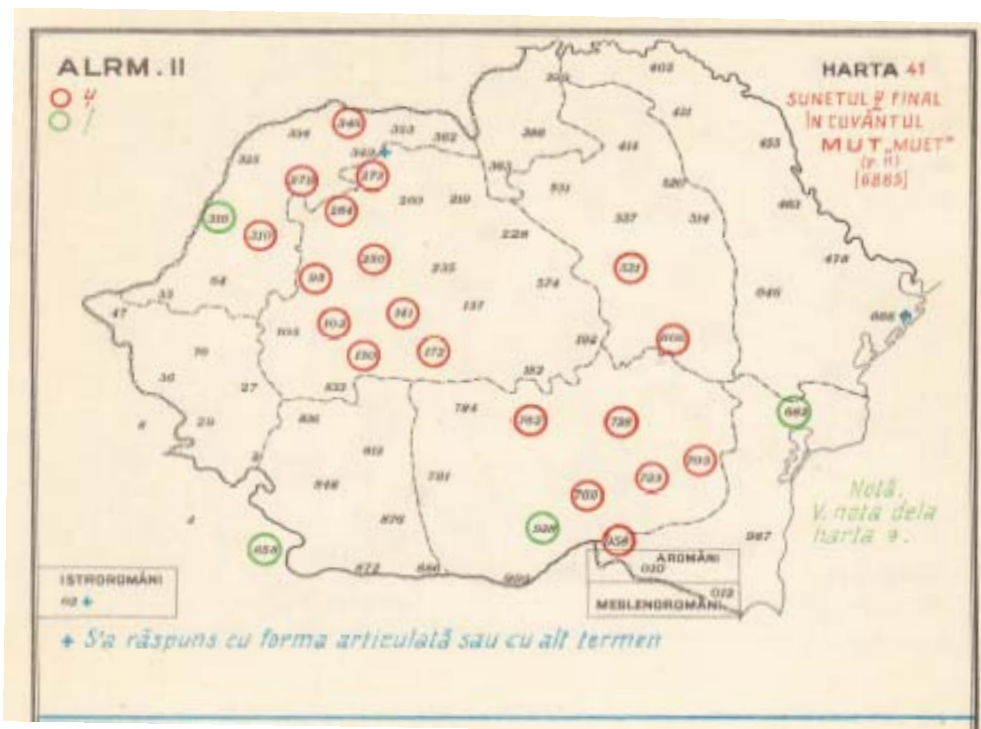
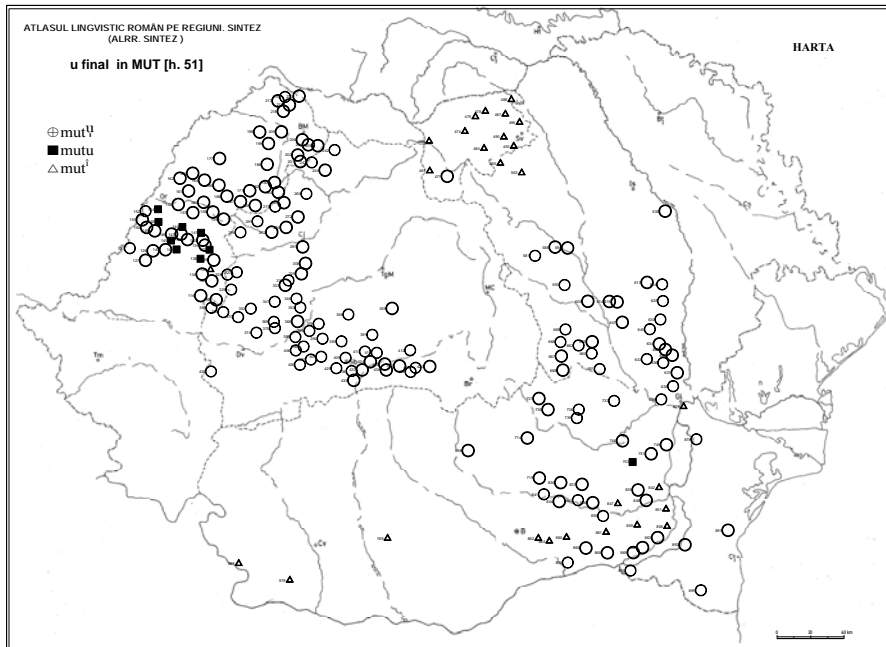
ANEXA 4

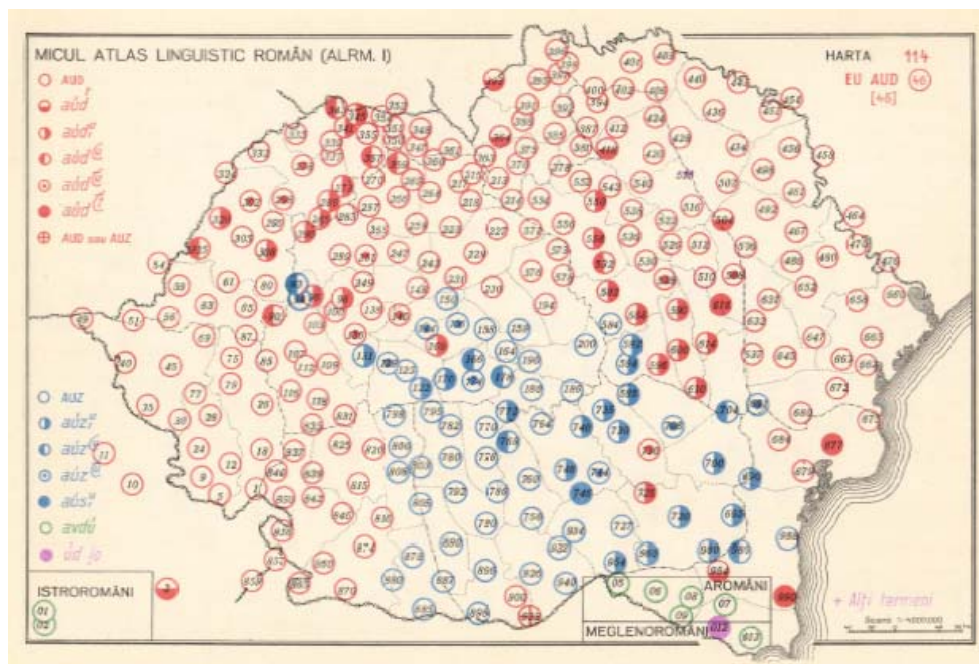
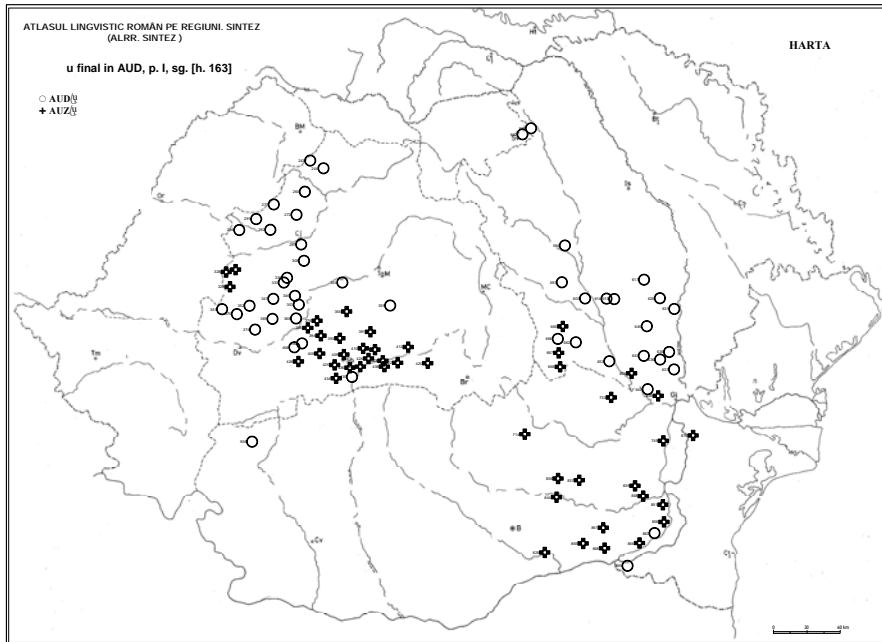
ANEXA 5

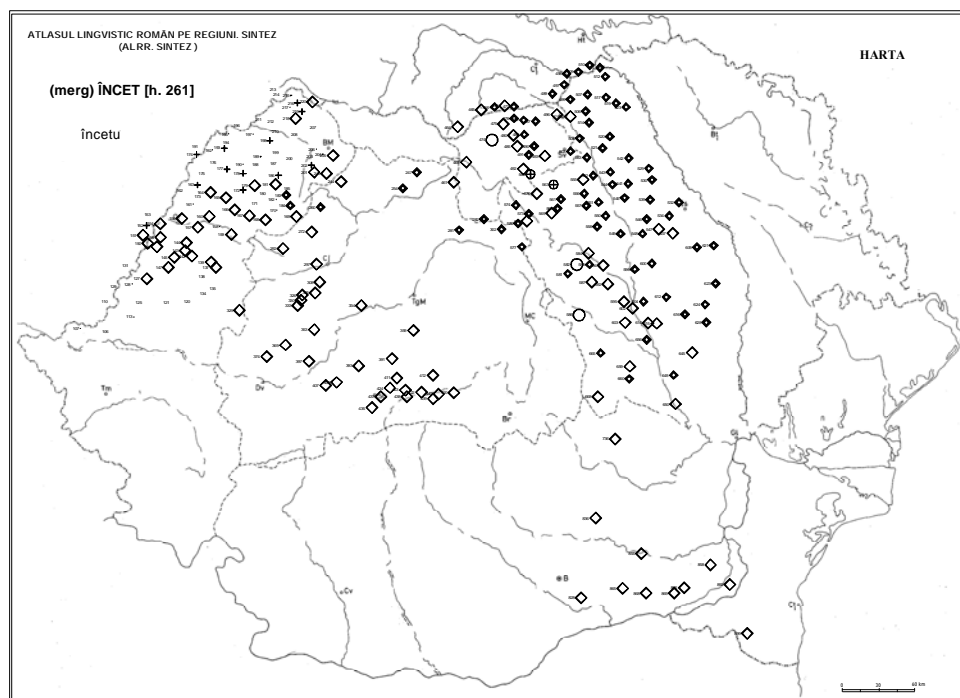
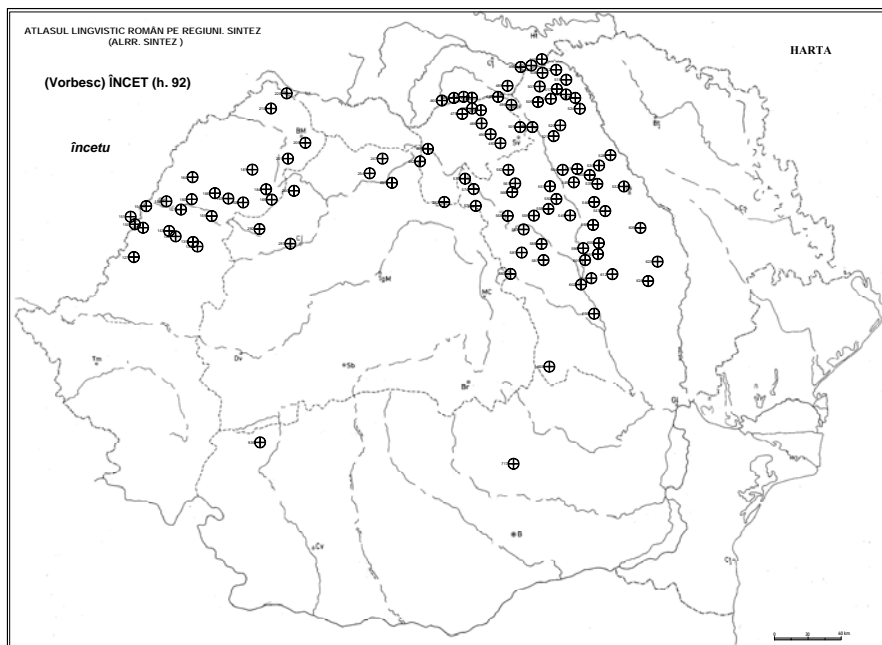
ANEXA 6

ANEXA 7

ANEXA 8

NOUNS MEANING ‘PERSON WHO TAKES CARE OF FLOCK OF SHEEP’ IN BULGARIAN

ILIANA GARAVALOVA

For centuries sheep breeding is a main occupation for a significant part of the population worldwide. Therefore, the shepherds’ trade occupies an important place in the material and spiritual culture of the Slavic (and, in particular, Bulgarian) people and pastoral vocabulary is of particular interest to dialectology, as evidenced by many linguistic studies. It is noteworthy, however, that they do not usually comment on the very name of the person who takes care of the flock of sheep. The reason for this is the fact that the subject of dialectological studies are mostly individual villages or groups of villages, and within such small areas typically only one term is found whose motivation is clearly distinguishable. Even in this case, however, the lack of such a basic token is appreciable in view of the completeness of the study.

In the lexical system of the Bulgarian language with the availability of essential meaning ‘man who takes care of a flock of sheep’ are characterized a few words with different root (comp.: овъчарь, пастырь, пастухъ – Old Bulgarian; овчар // овчарин (овчѣрин), пастър, чобан // чобанин, (dial.) кехая (кяя, кяя, кехѣ), бюлюктешин, бравушарник etc. – Bulgarian, Bulgarian dialects in Macedonia (Арх. БДР; Арх. ЕЛД; РБЕ 2002; Gerov 1978: 32, 43; РБЕ 2004; РМЈСХТ 1965; РМЈСХТ 1966; ОЛА 2003, к. № 25а etc.). Most of them are of old Bulgarian origin, and therefore are found in all or the majority of Slavic languages, but some of them have Persian roots and become part of the lexical system of the Slavic languages (mainly southern and western type) through Turkish as a result of a series of geo-political processes that led to the permanent adjacent to those nations with representatives of the Turkic languages and even created the conditions for a real bilingualism in some of them (БЕР 1979: 348; БЕР 1999: 687).

From a formative point of view the names for a person dealing with the cultivation of herbivores in Slavic languages are often motivated on the name of the animals that form the herd. In Bulgarian linguistic system function separate words for different kinds of pastors – *говедар* ‘cattle shepherd’, *биволар* ‘buffalo shepherd’, *кравар* ‘cow shepherd’, *телчар* ‘calves shepherd’, *джелеп* ‘a cattle merchant with many herds depastured on alpine pastures in summer and in White Sea region in winter’, *коњар* ‘horse paster’, *хергелдѣжия* ‘a person who tends herds

of mares', *боцан* 'a groom which tends horses in free grazing' (dial. in Gabrovo region, hence transferred in South-Eastern Bulgaria and Bessarabia), *мулетар* 'mules shepherd' and *камитар* 'camels shepherd' (Rhodopa region), *свинар* 'pigs shepherd', *гъсар* 'geese shepherd' etc. (ЕБ 1983: 51–52). Therefore, it is hardly surprising that the most widespread name of the person who raises sheep flock is derived from the noun sheep. It is formed by means of the suffix *-ар-* (for agent), being the direct successor of the Slavic **авьѣарь*, formed by suffix *-арь* from **авьѣ* (comp.: *овьца* – *овьчарь* – Old Bulgarian; *овца* – *овчар* – Bulgarian and Bulgarian dialects in Macedonia (Арх. ЕЛЯ; БЕР 1995: 771–772; Mladenov 1941: 372)). On dialect level within this token we find also the suffix *-ин-* (comp.: *овчарин* // *овчѣрин* – Bulgarian and Bulgarian dialects in Macedonia (Арх. ЕЛЯ)).

It should also be stressed that while in most Slavic languages the word *shepherd* is unambiguous, as the designat which is denoted by it is fixed and the connection between the name and the reality fact is clearly very motivated, in Polish and Russian it is ambiguous, meaning either 'medicaster' (Polish) and 'shepherd, shepherd dog' (comp.: *Собаки пять-шесть, одна другой лохматей и безобразней, приветствовали нас лаем. – Овчары!-заметил Мартын Петрович.* – Russian (Garavalova 2013: 182-183)), and in Bulgarian it developed unique in its richness and diversity semantics, which directly reflected the specifics of pastoral life. Besides the common to all Slavic languages meaning 'a person who deals with sheep; sheep shepherd // person who is employed to tend sheep and care for them at a particular time of the year', the noun in question here is also used figuratively (mostly in conversational field of communication), meaning 'common and not enough educated man' (eg.: *Вместо да се съветва с компетентни хора, той се заобиколил с овчари.* (РБЕ 2002: 287)). Such use can be easily explained by the isolation of the shepherds of society (a direct result of their long stay in the mountains with their flocks), which causes them to lose their ability to communicate with people outside their professional circles, to embarrassed to enter the civilization and behave badly there, and makes them ignorant, rude, even cruel people because of their heavy life full of deprivation and penury who have no goals and aspirations. (Stoyanov 1983: 39–53). Closely linked to the everyday life of the shepherd who spends most of the year away from home, is the second meaning of the analyzed token in Bulgarian literary language and its dialects 'man who has returned from afar, from abroad and from work abroad to his relatives; a guest' (comp.: *Честити ти овчар.* (РБЕ 2002: 287)). On dialect level the noun is also characterized by the presence of meaning 'name of a star' (Арх. БДР), which is due to the veil of poetic over the shepherd image in folk art, whose life is idyllic and harmonic, marked by simplicity and poetry, but also lonely and full of work and hazards so it is wrapped in a halo of heroism and righteousness and rises its character to heaven (Garavalova 2014).

A sign of the high degree of vitality and functionality of the noun *shepherd* in the Bulgarian linguistic system is not only its extremely rich semantic paradigm,

but its appearance as a major component of phrases that have specifying function or serve to indicate the hierarchy or specialization within the profession of the shepherd (eg.: *овчар-удажийа (водаджия)* – ‘shepherd who drives sheep for milking’, *овчар-мариджия* ‘shepherd for waste sheep’, *биглик уфчери* ‘shepherds of beglik (annual tax on sheep and goats in Turkish period (БТР 1976: 41))’, *ста̀риии уфча̀р* ‘head of shepherds’, *мъхл’ански уфча̀р* ‘sheppherd of a neighbourhood’s flock’ (Арх. БДР)), or in complicated names (comp.: *пъ̀ди-овчар (къ̀при-ко̀жух)* ‘purple (autumn) crocus – *Colchicum autumnale*’, *изп̀ди овчар* ‘yellow hollyhock – *Tagetes erecta*’ – Bulgarian (Арх. БДР)).

Since it is established practice children or young girls to look after smaller herds that grazed in the morning and go home in the evening back to the village, in the lexical system of Bulgarian language besides the analyzed masculine noun function also feminine and thus neuter names denoting also ‘a person who grazes herbivores’ (eg.: *овча̀рка* (dial.: *овчариня, овчаркѝня, овча̀рица*) // *овча̀рче* – Bulgarian and Bulgarian dialects in Macedonia (РБЕ 2002: 287; ТРМЈ 2006: 445)). Compelling evidence to support the thesis that the analyzed feminine and neuter nouns are derived from the word *shepherd*, and not derived directly from *sheep*, except the presence of the extension of *-ar-* for agent is the fact that they are ambiguous in all Slavic languages (Garavalova 2013), which is a sign of their later appearance in the lexical system. For example, in the Bulgarian dialects, located both within and beyond state borders, the word *овчарка* can mean not only ‘a woman who takes care of a flock of sheep’ or ‘wife of a shepherd’, but ‘breed sheepdog’ (eg.: *Двете от трите кучета, ..., са обикновени овчарки*), in this meaning associated in a steady phrase with the adjective *German* to become the term to refer to the East European Shepherd dog breed. In the analyzed linguistic paradigm the noun also means ‘ritual St. George’s day bread’ (in Northern-East Bulgaria – Preslav, Provardia and Shumen regions), ‘the plants bone cam, yellow hollyhock, field poppy’ (*Petasites Tourn*, *Petasites albus Gartn*, *Petasites officinalis Much*, *Erythronium dens canis* или *Tagetes erecta*) or ‘sort of mushrooms – *sadenki*’ (Pirin region) (РБЕ 2002: 287; Арх. БДР). Ambiguity is also observed with the neuter noun *овчарче*, which in Bulgarian language and its dialects of the geographical area of Macedonia functions with meaning ‘boy who takes care of sheep’, as diminutive name formed by *овчар* (e.g.: *Овчарче, младо настирче, / зацо та жалба нажали ...?*) or as a name of Bulgarian white wagtail bird (*Motacilla alba*) (Арх. БДР; РБЕ 2002: 288). In the analyzed linguistic system also is used the sustainable combination of words *лъжливото овчарче*, which is marked as colloquial phrase, meaning ‘man whom no one wants to believe, even when he is telling the truth because he was already caught in a lie or has made a name of a liar’ (РБЕ 2002: 288). It is characterized also by the formed with the suffix *-к-* diminutive (tender) form *овчарко*, which is used mainly on dialect level or in folk poetry, usually in addressing (comp.: *Овчар стадо на егрек не дига, / дор не мине гиздава девойкя, / да му рече „Добро утро, овчарко!“*), and as

magnifying form derived from *shepherd* (e.g.: *Види се байо да е бил некойе старопланинско овчарище, ичо имал на двор от воденицата ягънца, а не звер.* – Bulgarian; *овчариште* – Bulgarian dialects in the geographical area of Macedonia (РБЕ 2002: 287–288; ТРМЈ 2006: 445)).

Besides common Bulgarian noun *овчар* (*овчарка* (feminine), *овчарче* (neuter)), characterized by the highest frequency of names with similar semantics, which is typical for all Bulgarian dialects and the literary language and commonly means 'one who takes care of sheep' in the linguistic paradigm of Bulgarian function several more names (both domestic and of foreign origin), serving to describe this profession, but characterized by the presence of significantly more narrow and specialized semantics that are also motivated by the name of the animals. This is due to the fact that in large herds kept outside inhabited areas, the animals were divided into groups according to the age, sex and the purpose for which they are grown to make it easier to make high-quality care for them, and shepherds are of large number and share the work, each of them "specialized" in the performance of certain functions. Since there is a separate name in Bulgarian language (and on dialect level several names) for each stage of the sheep growth from a little lamb to an adult animal, it is not surprising that they form the corresponding number of names for the profession of the person who takes care of the herd of animals with specific features. This occurs when a suffix for agent is added to the noun designating a certain stage in the life of a sheep – in most cases the suffix *-ар*, accompanied or not by a suffix *-ин* or *-ник*, also suffixes *-ик* (*-иц*) and *-джия*. For example, if the chronology is followed, for the smallest of the flock is taking care *агницар* (*агнишар*) – from Old Bulgarian *агна*, *агньць*, *ъгньць*, *агнецъ* 'a lamb' (БЕР 2007: 3). When they grow up and they are about a year, they become *шилета* and a shepherd who cares for them is called *шилегар* (*шилегарин*) / (feminine) *шилегарка* (БТР 1976: 1062; Antonova-Vasileva etc. 2001: 277). In smaller herds cared for by a smaller number of people the lambs are not separated and are included in other barren animals group, who for some reason are not mated and therefore do not give milk. The person who grazes the infertile animals is called *яловар* (*яловичар*) / (feminine) *яловарка* (БТР 1976: 1075). When the sheep reaches adulthood and started to give birth to lambs and milk, cares are taken by *подойник* / *подойничар* 'shepherd who takes care of sheep that give milk' (БТР 1976: 642; БЕР 2007: 416–417). The origin of this noun is derived from the dialectal name *подойница* 'animal that gives milk; sheep whose lamb is slaughtered or weaned and it is being milked', which, in turn, comes from the verb *доя* 'squeeze milk from animal; (dial.) breastfeed a child' from Old Bulgarian *доити*, *доитъ* (БЕР 2007: 416–417). As for the male mature animals, there are several names in Bulgarian dialects: *коч* 'non-emasculated ram' (from Turkish *koç*, *koçu* 'ram'), *батал* 'ram that is 3 years old and more' (from Turkish *batal*, *bâtil* 'empty, useless'), *матор* 'non-emasculated ram or a male animal for

breeding; old' (from Old Bulgarian *матерство* 'old age'; *зѣматорѣти* 'getting old'), *овен* 'male animal, he-ram, buck' (from Old Bulgarian *овьнъ*) etc. (БЕР 1979: 685, БЕР 1986: 686; БЕР 2007: 36; Antonova-Vasileva etc. 2001: 135). They form the names for the profession – *кочовар*, *маторичар*, *баталджия*, *овнар* under the care of whom these animals are separated into flocks to eat better and prepare them for insemination of the females (ЕБ 1983: 43; БЕР 1979: 685, БЕР 1986: 686; БЕР 2007: 36; Antonova-Vasileva etc. 2001: 135). When sheep got old and no longer can give milk, they turn into *брак* 'bad, worthless commodity' (from German Brack with the same meaning), and this herd is held by a *бракничар* (БЕР 2007: 73). However, since the sheep is a very important part of the livelihood of the Bulgarians, to which they refer with care and respect, for the old animals that are not fertile and do not give milk, in Bulgarian dialects there is another, far more tender and poetic name – *мария*, *маря*, which forms the noun *мариджия*, indicating the corresponding profession (Арх. БДР; Antonova-Vasileva etc. 2001: 134). It should also be stressed that on dialect level in Bulgarian there is a complete semantic equivalent of the name *shepherd* – *бравичар* / *бравушарник* (*бравушарец* и *браушарец*), formed by the lexeme *брава* (*брав* – Prilep, Veles regions) 'individual sheep, ram; unit for small animals (sheep, goat)' from Old Bulgarian *бравъ* (Gerov 1978: 32; БТР 1976: 64; БЕР 2007: 71). Here can be presented also the dialectal noun *бач*, derived from Hungarian *bács* 'shepherd' and has entered into Bulgarian lexical system by Serbo-Croatian *бач* 'mountain shepherd', which in Bulgarian dialects functions mainly with meaning 'cheesemonger in a dairy' (proved by its derivatives *бачия* 'dairy' and *бачило* 'dairy cattle pen'), hence an additional semantics is developed: 'main shepherd in a dairy, cheesemonger master, dealing with large amounts of milk and distributing it for making different dairy products' (БЕР 2007: 37).

In Bulgarian language the name of the person who takes care of sheep, may be motivated not only from the name of the animal, based on gender or particular stage of its development, but also by indicating the name of the herd and the parts in which it is divided. For example, from the dialect noun *бюлюк*, *бюлюк* (from Turkish *bölük* 'company, crowd'), used with meaning 'large multitude (usually livestock); herd of sheep', with the suffixes *-теи* and *-ин* is formed the name *бюлюктеиин* 'second shepherd'; by the suffix *-ли(йа)* – the name *булуклийъ* 'shepherd', and with *-чи(йа)* – *б'ул'укчий(а)* 'shepherd' (Арх. БДР; БЕР 2007: 48; Л. Antonova-Vasileva etc. 2001: 27; Gerov 1978: 43). The same Turkish adoption is found in the composition of the complex noun *б'ул'укбашииче* (from Turkish *bölük* 'company, crowd'+*baş* 'head; main'), characterized by the meaning 'head shepherd' (Арх. БДР; БЕР 2007: 37, 48). From the Turkish adoption *сагмал* 'herd of milking sheep' again with the help of the agent suffix *-джи(йа)* is formed the name *сагмалджия* (*сегмалджия*) 'shepherd for milking sheep' (БТР 1976: 847; ЕБ 1983: 43; Л. Antonova-Vasileva etc. 2001: 214). Another division of the

sheep herd is *йозът*, which includes the infertile sheep or rams and lambs that do not give milk (ЕБ 1983: 43). In Bulgarian dialects the noun *йоз* meaning 'infertile sheep' is again a Turkish adoption (from Turkish *yoz* 'simple, common' and dial. *yoz* 'infertile herd'), and hence with the aid of the flexion *-чи(ѝа)* is formed the corresponding name for the person who takes care of these animals– *йозчия* (*йузчия*) (from Turkish *yozçu*) 'shepherd who grazes infertile sheep' (Л. Antonova-Vasileva etc. 2001: 98; БЕР 1979: 105).

In most Slavic languages the marked as archaic name *shepherd* is gradually displaced by the more general *пастир* meaning 'man who grazes livestock, animals; shepherd, herdsman' (Garavalova 2014; БЕР 1999: 85). In Bulgarian such a trend is not observed, as the two nouns are equally functional in our linguistic system, and between them there are synonymous links, e.g.: *Гергьовден идеше, та рекохме отрано да си спазарим пастури за селската стока.; Както в полето бели овчици,/ тѝй по небето светли звездици -/ сякаш е пастир месеци ги води.* (РБЕ 2004: 181; СРСБКЕ 1980: 361; СРБЕ 1997: 584). In this case, it is not a matter of full synonymy, as the name *пастир* has a more common meaning - 'a person who takes care of herbivores as general', while in the case of the shepherd, as demonstrated above, animals can only be sheep. But similar to the lexeme *овчар*, the noun *пастир* also is widespread on the whole Bulgarian language territory (including literary language), being primordial Slavic word, motivated by the way herbivores are being fed; in Old Slavic **pāstyrjъ* is derived from the verb **pāsq* 'graze' (e.g.: *пастыръ* – Old Bulgarian; *пастѝр* – Bulgarian literary language; *пастыр* and *пастѝр* – Bulgarian dialects in Banat; *пастѝр* – Bulgarian dialects in Macedonia (БЕР 1999: 85; Mladenov 1941: 413–414)). The analyzed noun functions as a Slavic adoption also in the lexical system of Hungarian (comp.: *pasztor* – Hungarian (БЕР 1999: 86)). Moreover, it should be noted that, as in all Slavic languages and also in Bulgarian, it is ambiguous, in addition to the above semantics and functions with a secondary meaning 'cleric in terms of his flock; mentor' (comp.: *Единодушно мнение съществуваше за него, което го признаваше за образец на всички добродетели и способности, които трябва да обладава един духовен пастир.* – Bulgarian; *духовен пастир* – Bulgarian dialects in Macedonia (РБЕ 2004: 181; ПМЈСХТ 1965: 13). Although being derivative itself, the lexeme *пастир* is transformed into a fundament, on the basis of which are formed derivative words. For example, similar to other Slavic languages, in Bulgarian in parallel with the masculine noun with semantics 'man who cares for herbivores' there are the corresponding female and neuter names with the same meaning (comp.: *Там по това време прибираше стадото си Лилова Калинка, малката пастирка.; Често пъти пастирчето я оставя [телищата] сама и отива след бивоците. И като се върне след час-два, заваря я на същото място.* – Bulgarian; *пастѝрка / пастѝрче* – Bulgarian dialects from Macedonia (Арх. БДР; РБЕ 2004: 181). For them, however, the second meaning 'priest; spiritual mentor', found in *пастир*, is not relevant by

obvious reasons. However, the analyzed type of female and neuter words are not synonymous. For example, within the whole Bulgarian linguistic territory the lexeme *настърче* means not only 'a child shepherd', but also functions as a diminutive name for *настур*, and *настурка* means 'a female shepherd', but also 'a shepherd's wife' (Арх. БДР; РМЈСХТ 1965: 13).

Some dialect nouns meaning 'shepherd' are also motivated by actions supporting the care of the flock, which are characterized by a limited range of distribution within the Bulgarian linguistic territory. Unlike the lexeme *настур*, which semantics is more widespread than the semantics of *овчар*, their meaning is considerably narrower, because they name the agent of only one of the accompanying the shepherd's trade actions. For example, the man who fetches sheep for milking them is called *изкарвач* 'person who fetches sheep to be milked'. The origin of the noun is derived from the verb *карам* 'make somebody to walk (before me); drive, make, fetch' (possible from Old Bulgarian *карати са* 'make war, quarrel, wrangle', comp. in Romanian a căra, car 'fetch, drive', derived from Latin *carrare, and carrus 'car' (БЕР 1979: 235)), while the addition of the prefix *из-* brings the additional semantic nuance of removal from the inside out to the meaning of the word. The same function in the care of the sheep flock performs the *водаджия* (*удажийа*) 'shepherd who drives sheep for milking'. In this case again it is a home lexeme derived from the verb *водя* 'make somebody to walk before me or along with me' from Old Bulgarian *водити, въводити, въвождѣ, възводити* (БЕР 2007: 170-171). Of dialect level in Bulgarian language as names for certain types of shepherds exist the nouns *млѣзничѣр* (*малзничар*) /*млѣзач* 'person who milks the sheep' (Арх БДР). They come from the verb that is still preserved in some territorial dialects *млѣзя* 'milk; breastfeed' (from Old Bulgarian *млѣзѣ, млѣсти*), and in their composition is found again the familiar suffixes for agent (БЕР 1995: 388). Following the same word-forming pattern, from the verbs, domestic by origin like *вия* 'make something in the form of circle, bend, twist', *чукам* 'bang; break, crumble' and *стрижа* 'shear, shore (animal)' (comp. Old Bulgarian *вити, повити, звити, извити, повивати; чучкати; стричи, (стригѣ, стрижеши)*) are formed nouns naming the subdivisions of the shepherd's trade: *виач* 'person who emasculates the male animals by means of twisting', *чукач* 'person who emasculates the male animals by means of hammering' and *стригач* 'person who shear the sheep' (СР 2009: 752; БЕР 2007: 157; БТР 1976: 1056). The difference in these occupations is that the people who perform them can be part of the shepherd team, but there may be external groups of representatives of concerned professionals who travel from place to place and exercise their craft for a fee. Apart from domestic words in Bulgarian language the names for various types sub-shepherds are formed by a number of adoptions. For example, from the name of the

existing in the Turkish period annual tax on sheep and goat herds *беглик* 'tax for sheep herd paid to a Beg' (from Turkish *beğlik*), which is derivated from *бей* (East) / *бег* (West) 'large landowner or manager of a small town in the Ottoman Empire' (from Turkish *beğ*), is derived the name of the shepherds who care for herds of animals collected as this type of tax (БЕР 2007: 38, 40; БТР 1976: 41). The person who has the right to gather *beglik* is called *бегликчия* (*бегликчийъ*) from Turkish *beğlikçi* (Арх. БДР; БЕР 2007: 38, 40). The Turkish word *barak* 'hairy, shaggy; ragged dog' enters the Bulgarian dialect lexical system with meaning *барак* dial. 'ragged dog or person; dirty person' and from it, probably because of some associations with the appearance of the shepherds is formed the noun *баракчия* 'dairy worker who deals with the milk' (БЕР 2007: 33).

Series of geo-political processes lead to lasting neighborhood between some of the Slavic languages and representatives of the Turkic language family. Even more, as a result of the invasion of the Ottoman Empire in the Balkan Peninsula during the Middle Ages the south and much of the Western Slavs lived for centuries under Ottoman rule, i.e. in a real bilingualism. It is therefore not surprising that many words with Persian roots enter through Turkish in their linguistic system. Usually they are marked as colloquial or carry negative semantic feature, but yet are alive and function on dialect level. One of these adoptions – the lexeme *чобан*, similar to *пастир*, is the semantic equivalent of the noun *овчар*, since it is also used to mean 'a person who takes care of herd' (e.g.: *чобан* // *чобанин* – Bulgarian; *чобан* (mostly in the folk poetry) – Bulgarian dialects in Macedonia (БЕР 1999: 687; ПМЈСХТ 1966: 546)), and therefore belongs to the analyzed synonymous nest in Bulgarian language (СРСБКЕ 1980: 361; СРБЕ 1997: 584; БТР 1976: 1053). Unlike all presented so far words with key meaning 'shepherd', however, the name *чобан* is motivated by the action of taking care for the physical survival of the animals and the integrity of the herd. In Bulgarian lexical system, like in all Slavic languages, characterized by the presence of this word, function its derivative diminutive form *чобанче*, formally identical to the neuter lexeme meaning 'child-shepherd' and the corresponding feminine and neuter nouns *чобанка* / *чобанче* meaning 'female-, respectively child-shepherd' (БЕР 1999: 687; ПМЈСХТ 1966: 546; Garavalova 2013; Garavalova 2014).

The lexemes reviewed in the exposition above, used to refer to the person who takes care of herds of herbivores, are representative for all or for a large part of the Slavic languages. However, there are words with similar semantics, typical only for a specific linguistic system. This is exemplified by nouns motivated by belonging to a particular social or minority (ethnic) group in the Bulgarian language, whose main occupation is the shepherd's trade. They have in common the fact that they are all synonyms of the lexeme *овчар*, but their main meaning is 'person belonging to a minority or ethnic group or social circle, making a living from sheep caring' and only then comes the semantics 'man who takes care of

sheep'. For example the name *кехая*, similar to *чобан*, is also of Persian origin and through Turkish passes into the lexical paradigm in question, then reconsidered on Bulgarian ground, because, while the Turkish literary word *kâhya* (dial.: *кеһая*) is characterized by the presence of the semantic feature 'host in a big house; head; superior', in Bulgarian the analyzed lexeme is used with the meaning 'head shepherd; shepherd; village herald; superintendant; owner of a big herd of sheep', and it is motivated from the name of the wealthy owners of herds which are of certain social status (БЕР 1979: 348; ЕБ 1983: 43). In Bulgarian language this noun is marked as obsolete and of folk speech. On dialect level besides *кехая* we met also the shapes *кяя*, *кея* (Lower Vardar), obtained directly from the literary Turkish word *kâhya* with the prolapse of *x* and contraction, and *кехè* (Chepintsi region), derived from the Turkish *kâhyè*, adopted in Serbo-Croatian (*ћехáја*), Modern Greek (*кехаγiás*) and Romanian (*chehaiá*) with the meaning 'customs officer; postmaster; quartermaster of pasha or vezir' (БЕР 1979: 348). It should also be noted that in the Bulgarian language on dialect level this Turkish adoption is particularly productive for the formation of the names in the hierarchy of shepherds (e.g.: *енкехая* // *ян кехая* (Turkish *en* and *kâhya*) 'experienced and rich in sheep shepherd, assistant of the kehaya', *подкехая* 'second shepherd after the kehaya' etc. (БЕР 1979: 348)). Unlike the noun *кехая* and its derivatives, suggesting a certain social status, the words *каракачанин* / (feminine) *каракачанка* 'person from a small mountain tribe with a particular language and costume who goes around the mountain pastures with their herds of sheep and horses; кучовлах' (from Turkish *kira*, Dative from *kir* 'field' and *kaçan*, present participle of the verb *kaçmak* 'run' or from Turkish **kara kaçan* 'miserable fugitive' from *kara* 'black; miserable (figurative)' and substantive present participle *kaçan*, or from Turkish *kara kaçan* 'land fugitive', or from Turkish **sarakaçan*<**sirakkaçan* 'fugitive from Northern Greece', reconsidered with Turkish *kara* 'black; miserable (figurative)') and *моканин* 'lazy, dirty person; or villager; or Romanian; or Wallach shepherd' are indicative of the ethnicity of the shepherd (БТР 1976: 320; БЕР 1979: 232–233; Л. Antonova-Vasileva etc. 2001: 141). It should also be noted that, similarly to the noun *овчарка* with the lexeme *каракачанка* a transfer is observed from the name of the person with the analyzed kind of job to the dog that helps them in the performance of those functions – in this case the selected breed in Bulgaria Karakachani Shepherds.

As a result of the above formal and semantic analysis of the words, operating in the lexical system of the Slavic languages with a meaning 'one who takes care of sheep' and their derivatives several major conclusions are imposed. First, given that closely related languages are considered which belong to a language family, whose archetype of word-formation models is found in pre-Slavic, and the majority of the analyzed vocabulary is of home origin, it is logical for a particular word to operate in a large part or in all of the analyzed lexical paradigms. Here of great help are the very close geo-political conditions in which are situated and developed the Slavic

peoples, which is the reason for the existence of interesting parallels in the development of the Turk loanwords in them (Garavalova 2013; Garavalova 2014). Nevertheless, the great wealth of nouns with semantics 'shepherd' should be highlighted and exclusive variety of motivations in creating these names, found in the Bulgarian lexical system and featuring it as a unique linguistic paradigm.

REFERENCES

- Antonova-Vasileva etc. 2001: *Кратък речник на диалектните думи*. Л. Антонова-Василева и Сл. Керемидчиева изд. Планета.
- Арх. ЕЛА: Архив на Европейския лингвистичен атлас в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин” – БАН.
- Арх. БДР: Архив на Българския диалектен речник в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин” – БАН.
- БЕР 1979: *Български етимологичен речник*. Т. 2 „и-крепя”. С., Изд. БАН.
- БЕР 1995: *Български етимологичен речник*. Т. 4 „минго² – падам”. С., АИ „Проф. М. Дринов”.
- БЕР 1999: *Български етимологичен речник*. Т. 5 „падџ – пўска”. С., АИ „Проф. М. Дринов”.
- БТР 1976: *Български тълковен речник*. Изд. „Н. и изк.”, С.
- Garavalova 2013: 26. И. Гаравалова, *Названия за 'овчар' и техните производни в славянския езиков континуум*. – В: Сб. „Юбилейна научна конференция „50 години – врата към образованието и прозорец към света” по случай 50-годишнината от основаването на Департамента за езиково обучение – ИЧС, 14–15 юни 2013 г.”, УИ „Св. Кл. Охридски”, С.
- Garavalova 2014: И. Гаравалова, *Semantic characteristics of the nouns with essential meaning 'person who cares for a herd of herbivore animals' and their derivatives in the Slavic languages*, in *Academically Review „Fonetica și dialectologie” – rated „Phonetics and Dialectology”*, no. XXXIII/2014, edited by the Romanian Academy, which is to come out in 2014.
- Геров 1978: Н. Геров, *Речник на българския език*. Т. 6. Допълнение., Изд. Бълг. писател, С.
- ЕБ 1983: *Етнография на България*. Т. 2. *Материална култура*. С., Изд. БАН.
- Mladenov 1941: Младенов, Ст. *Етимологичен и правописен речник на БКЕ*. С., Книгоиздателство Христо Г. Данов – О. О. Д-во: София.
- ОЛА 2003: *Общославянски лингвистически атлас. Серия лексико-словообразователна*. Выпуск 8. *Професии и общественая жизнь*. Карта № 25а, Warszawa.
- РБЕ 2002: *Речник на българския език*. Т. 11. С., АИ „Проф. М. Дринов” и ЕТ „Емас”.
- РБЕ 2004: *Речник на българския език*. Т. 12 „П – ПОЕМКА”. С., АИ „М. Дринов” и ЕТ „ЕМАС”.
- РМЈСХТ 1965: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Т. 2 О–П. Скопје.
- РМЈСХТ 1966: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Т. 3 Р–Ш. Скопје.
- СРСБКЕ 1980: *Синонимен речник на СБКЕ* 1980 с. 361 овчар, пастир, чобан.
- СРБЕ 1997: *Синонимен речник на БЕ* с.584 същото МАГ77 1997г.
- СР 2009: *Старобългарски речник* Т. 2 о-у 2009 Изд. Валентин Траянов.
- Стоуанов 1983: Стоянов, З. *Записки по българските въстания. Разказ на очевидци 1870–1876*. В: „Съчинения”, Т.1, Изд. „Бълг. писател”, С.
- Fasmer 1971: Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка*. Т. 3 (Муза – Сят). Москва, Изд. Прогресс.

Institute for Bulgarian Language
BAS, Sofia

ASPECTE DIALECTALE ÎN INTERPRETAREA HĂRȚII ‘FAMILIE’, PE BAZA *ATLASULUI LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ*

IONUȚ GEANĂ

1. INTRODUCERE

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză este o lucrare de plan la Departamentul de dialectologie și onomastică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, sub coordonarea prof. dr. Nicolae Saramandu. Proiectul a fost prezentat prima oară la Craiova, în 1988, la al V-lea Simpozion național de dialectologie și reprezintă rezultatul sistematizării materialului dialectal din cele opt atlase lingvistice românești: șapte din România și unul din Basarabia. ALRR. *Sinteză* are o rețea de 1203 localități (de trei ori mai deasă decât ALR).

În cadru romanic, ALRR. *Sinteză* este primul și singurul atlas (până la acest moment) care valorifică la nivel național materialul dialectal din atlasele pe regiuni. *Sinteză* a apărut (și) din dorința autorilor atlaselor pe regiuni de a avea o lucrare unitară, făcând totodată mai ușoară compararea datelor cu materialul dialectal din atlasele anterioare: Atlasul lui Gustav Weigand *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes* (WLAD) și *Atlasul lingvistic român* (ALR) elaborat la Cluj-Napoca, sub conducerea lui Sextil Pușcariu.

Hărțile-sinteză se realizează în ordinea întrebărilor din *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* (NALR). Autorii atlaselor pe regiuni nu au trecut, din varii motive, toate răspunsurile la unele întrebări, fapt ce a determinat apelarea la un material inedit, obținut prin amabilitatea acestor autori. Răspunsurile acoperă toată rețeaua de anchetă de pe teritoriul României. Cât privește spațiul basarabean, întrucât chestionarul folosit pentru acest teritoriu se suprapune numai parțial peste cel folosit în România, unele hărți-sinteză nu acoperă și rețeaua *Atlasului lingvistic moldovenesc* (ALM).

Ca elemente de noutate, spre deosebire de atlasele pe regiuni, ALRR. *Sinteză* are avantajul informatizării, ceea ce face mai riguroasă transcrierea datelor și obținerea automată a hărților. Fiecărei forme dialectale îi corespunde un simbol, ce se regăsește explicat în legenda hărții. Astfel, se pot observa mult mai ușor ariile formate de anumite fenomene dialectale.

Contribuțiile recente arată că se conturează din ce în ce mai bine ideea că variantele dialectale ale dacoromânei actuale se grupează în jurul a două mari tipuri de graiuri: *grupul sud-estic* (mai redus ca întindere și mai unitar: Muntenia, sud-estul Transilvaniei, Dobrogea, Oltenia fără extremitatea nord-vestică) și *grupul nord-vestic* (mai întins și mai puțin unitar – restul teritoriilor). Pentru detalii, vezi Prefața la *ALRR. Sinteză* (volumul I). Până în prezent, s-au publicat două volume: în 2005 și în 2012, ambele la Editura Academiei Române.

2. NOTE LEXICALE ȘI SEMANTICE PRIVIND TERMENUL ‘FAMILIE’ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

În legătură cu etimologia cuvântului ‘familie’, se acceptă că, în limba română, substantivul *familie* este neologic. Prima atestare, conform *Dicționarului Academiei*, este plasată la 1814. În urma consultării resurselor lexicografice, am întâlnit următoarele variante etimologice:

- în DA, *familie* își are sensurile după franceză (lat. *familia*);
- în DLRM 1958, se consideră că românescul *familie* provine din limba franceză, sub influența termenului din latina literară *familia*;
- în DEX 2010 (la fel și în DEX 1998): din lat. *familia*, it. *famiglia* (cu unele sensuri după fr. *famille*), etimologie care se regăsește și în MDA (2010);
- Ciorănescu 2002 consideră că *familie* provine din latină, prin intermediul fr. *famille*.

Ce s-a întâmplat însă cu latinescul *familia* în limba română? În dacoromână, s-a păstrat în substantivul *femeie*, care apare cu precădere din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (CADE 1907). În dialectele sud-dunărene, latinescul *familia* se regăsește sub formele *fumeal'e* (în aromână), *fumeal'a* (în meglenoromână, cu sensul de „familie”, „copil”). Așadar, în limba română, considerăm că substantivele *femeie* și *familie* sunt dublete etimologice.

Pentru a obține răspunsul ‘familie’, în anchetele dialectale s-a adresat întrebarea indirectă 479, conform *Chestionarului*: „Cum le ziceți cu un cuvânt la toți cei care de obicei trăiesc împreună într-o casă (părinți și copii la un loc)?”

În majoritatea răspunsurilor apare cuvântul *familie*. Astfel, deși nu a fost moștenit din latină (prima atestare fiind, conform DLR, așa cum am arătat mai înainte, la 1814), cuvântul a reușit să pătrundă în toate ariile dialectale ale României; harta fiind aproape unitară, am optat pentru realizarea unei hărți fonetice.

În afară de răspunsul *familie* (cu realizări fonetice ce vor fi detaliate în secțiunea următoare), am înregistrat și alți termeni (ca primul sau al doilea răspuns); am optat, în prezentarea de față, la scrierea termenilor cu forma normată, urmând ca în *Atlas* să apară cu semnele diacritice înregistrate. Alți termeni la primul răspuns sunt:

- *casă* 942, 971
- *casnici* (pl.) 19

- *căseni* (pl.) 326, 352
- *ciled* 78, 86, 84, 96, 102, 120, 121
- *gospodărie* 762, 936

Celelalte forme obținute ca prim răspuns sunt variante ale celor deja enumerate sau, majoritatea, cu completări pentru *familie* (*familia noastră*, *familia întreagă*, *familie de oameni* etc.).

La al doilea răspuns, în afară de variante pentru *familie*, am înregistrat forme precum:

- *ciled* 103, 118, 240
- *gospodărie* 971
- *școmp* 73

Putem considera că răspunsurile care conțin cuvântul *casă* și formele derivate au fost influențate de modul în care a fost formulată întrebarea (anume, prezența cuvântului *casă* în întrebare). Nu excludem însă nici utilizarea metonimică a acestei forme, în care prin *casă* se înțelege totalitatea celor care locuiesc în ea (sens pe care îl regăsim, de altfel, și în dicționare).

Cu toate că sunt răspunsuri care ar putea fi influențate de întrebare, derivatele *căseni* și *casnici* au, credem, o încărcătură afectivă deosebită. Cuvântul *ciled* este un termen de origine slavă, preluat în maghiară, cf. Scriban 1939 (de altfel, formele *ciled* au fost înregistrate în puncte din Transilvania). Un alt termen care are la bază un etimon slav este *gospodărie*, format însă pe teren românesc: de la substantivul *gospodar* + *ie*).

3. HARTA ‘FAMILIE’ ÎN ALRR. SINTEZĂ

Pe baza analizei răspunsurilor primite la întrebarea din *Chestionarul NALR*, în harta din ALRR. *Sinteză*, așa cum am menționat deja, întrucât avem un număr foarte mic de alte cuvinte la primul răspuns, am optat pentru realizarea unei hărți fonetice în ceea ce privește substantivul *familie*. Întrucât răspunsurile au arătat că există o variație în privința componentei finale a acestui cuvânt, am decis ca pe hartă să se reprezinte segmentul fonetic final *-lie*, după cum urmează:

Segmentul fonetic final în FAMILIE ‘famille’ [479]

Ban. MN; Criș. II, h. 210; Mar. I, h. 172; Trans. II, h. 224; Mold.–Bucov. II, h. MN 48; Munt.–Dobr. II, h. 123 (MN); Olt. II, MN 14, h.; ALM –

Înainte de detalierea segmentului final, segmentul inițial este *fa-*, deci cu vocala plenisonă *a* (ca în limba literară), cu excepția a patru puncte din rețeaua de anchetă; în celelalte patru puncte, prima silabă este *fă-*. Unitățile fonetice supra segmentale (intonația și accentul) au jucat, considerăm, un rol important în existența unor forme în care accentul proparoxiton impus de forma normată este deplasat în poziție paroxitonă. Nu am înregistrat forme în care accentul să fie oxiton.

Am separat formele după numărul de silabe din acest segment final. Astfel, obținem o primă clasificare în funcție de pronunțarea bisilabică sau monosilabică (*li-e* sau *lje*).

O altă clasificare ține de tipul de *e* pronunțat la finală. Distingem astfel forme cu *e* final și forme cu *ě* final (sunet între *e* și *ă*).

În afară de formele cu realizări ale lui *e* la finală, am întâlnit și forme cu finala în *-ă*. Și în aceste cazuri, la fel ca mai sus, am operat o distincție suplimentară între formele bisilabice și cele monosilabice.

Așadar, pe harta în care am prezentat segmentului final în cuvântul *familie*, am încadrat formele de la primul răspuns în 6 grupe, după cum urmează:

- a) [li^Ńe] este forma cel mai des întâlnită, formând arii compacte în Moldova, Dobrogea, precum și arii bine conturate în Muntenia, Oltenia și parțial în Banat;
- b) [l^Ńe] apare sporadic în toate graiurile, formând o arie mai mare în Muntenia; de asemenea, apar arii restrânse în Bucovina, centrul Transilvaniei, Banat și Crișana;
- c) [li^Ńe] este o pronunțare predominantă în Transilvania, arii mai restrânse regăsindu-se în Oltenia, Banat și Crișana;
- d) [l^Ńe] formează arie compactă în Banat și nordul Crișanei, o arie mai restrânsă fiind identificată în centrul Transilvaniei;
- e) [li^Ńă] nu are foarte multe ocurențe, dar formează o arie restrânsă în nord-estul Transilvaniei; această pronunțare are o atestare și în Bucovina;
- f) [l^Ńă] are cele mai puține atestări, în trei puncte din centrul Transilvaniei, formând astfel o arie foarte restrânsă, dar importantă în fenomenul adaptării fonetice a termenului neologic.

4. CONCLUZII

Fiind un împrumut de dată relativ recentă (prima atestare la 1814), considerăm că, mai întâi, s-a impus forma literară, anume cu terminație în hiat *fa-mi-li-e*. De la această formă cu hiat, s-a produs o adaptare la structura silabică a limbii române cu vocala *e* precedată de semivocala *ɨ*, astfel s-a ajuns la *fa-mi-li-je*, cu diverse realizări semiconsonantice ale lui *j*.

De la structura bisilabică în *li-e* sau cu diftong *li-je*, s-a ajuns, prin pronunțare în tempo rapid, la forme monosilabice. Astfel, cele șase tipuri de pronunțări ale segmentului fonetic final *lie* în ‘familie’ nu sunt surprinzătoare decât într-o mică măsură.

Harta discutată în articolul de față demonstrează, pe de o parte, unitatea graiurilor limbii române, și arată, pe de altă parte, adaptarea la structura fonetică a limbii române a unui termen panroman. Chiar dacă prima atestare a cuvântului

este de la începutul secolului al XIX-lea, *familie* s-a încetățenit în limba română, iar în conștiința vorbitorilor termenul este considerat a avea o vechime mai mare.

SURSE

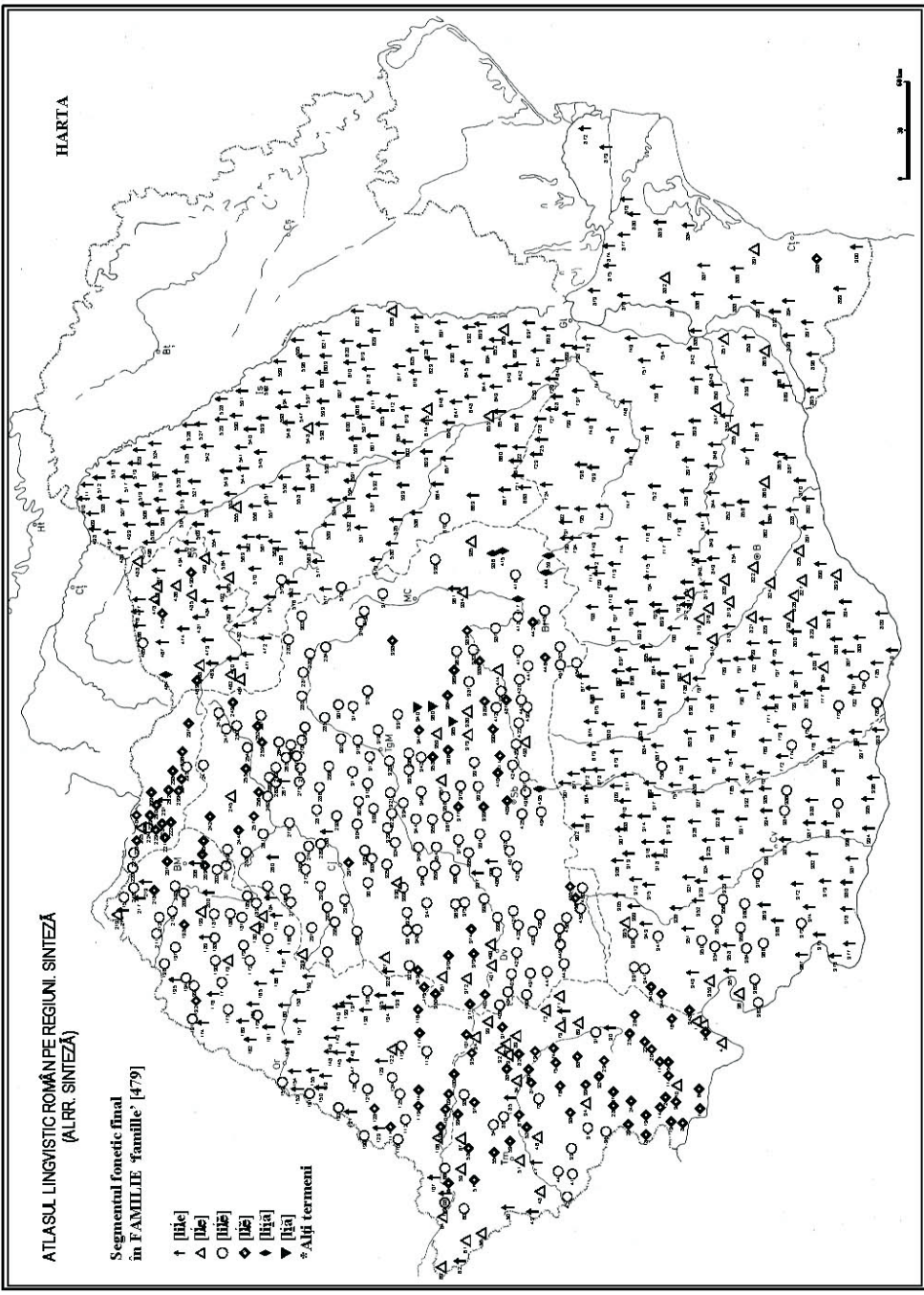
- Atlasul lingvistic român pe regiuni, Sinteză*. București, Editura Academiei Române, vol. al III-lea, *manuscris*.
- Candrea, I.-A., Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, Atelierele Grafice Socec & Comp., 1907.
- Ciorănescu, A. *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2002.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Dicționarul limbii române* (ediție anastatică după DA și DLR), București, Editura Academiei Române, 2010.
- Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei RPR, 1958.
- Meyer-Lubke, W. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1972.
- Mic dicționar academic. A–Me*. București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Scriban, August, *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme)*, Iași, Editura Presa Bună, 1939.

DIALECTAL NOTES ON THE INTERPRETATION OF THE MAP 'FAMILIE' FAMILY, BASED ON THE REGIONAL LINGUISTIC ROMANIAN ATLAS. SYNTHESIS (ALRR. SINTEZĂ)

ABSTRACT

This article deals with the notion expressed by the word *family* 'familie' in Romanian. Even if this is a loan word as late as 1814, according to the Academy's Dictionary of the Romanian Language, it was the answer received from most respondents, showing thus its unity across Romanian subdialects. Since the answers are uniform, the decision was to develop a phonetic map dealing with the final segment of the word for family, namely *lie* in 'familie'. The result of this analysis identified six different types of pronunciations for the abovementioned final segment, divided into two large parts: the disyllabic vs. the monosyllabic pronunciations. Given all these occurrences, Romanian shows a great deal of homogeneity, especially considering the fact that the word is of recent date (the first occurrence is placed at the beginning of the 19th century).

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
Universitatea din București

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN ÎN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALRR, SINTEZĂ)

Segmentul fonetic final
în 'FAMILIILE' 'familie' [479]

- † [liɛ]
- △ [liɛ]
- [liɛ]
- ◇ [liɛ]
- ▽ [liɛ]
- *Alți termeni

HARTA

ASPECTE ALE VOCATIVULUI LA NIVEL DIALECTAL. SUBSTANTIVUL FEMININ ‘SOACRĂ’

MARA IULIANA MANTA

1. Propunem o analiză morfologică a termenilor referitori la ‘soacră’ în cazul vocativ, pe baza listei de referință realizate de autoare în colaborare cu Mihaela Morcov, în cadrul proiectului de cercetare *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. *Sinteză*), Vol. III (în curs de elaborare), coordonat de Nicolae Saramandu. Din colectivul de lucru fac parte: Manuela Nevaci, Ionuț Geană, Carmen-Irina Floarea, Mihaela Morcov, Carmen Radu, Daniela Răuțu, Mara Iuliana Manta. Lista reunește materialul dialectal din cele opt atlase lingvistice regionale și din materialul inedit pus la dispoziție de autorii atlaselor lingvistice regionale.

2. Caz al adresării, vocativul respectă indicarea explicită de către locutor a alocutorului, ca destinatar al mesajului imperativ, al celui asertiv sau al celui interogativ (Cf. GALR 2008: 72). Substantivele comune care au vocativ sunt, cu precădere, nume personale generice (bărbat, femeie, fată etc.), nume de rudenie sau cuvinte indicând relații interpersonale. Numărul mare de forme, ca și frecvența folosirii lor pentru clasa numelor de rudenie s-ar putea explica prin sensibilitatea specială a limbii române față de categoria animatului (Cf. DSL 1997 : 573).

Vocativul se marchează obligatoriu prin intonație, marca desinențială dublând-o pe cea suprasedimentală, atunci când apare. Caracterul specific al acestei intonații este dat de faptul că accentul vocativului este muzical și de intensitate (silaba accentuată a vocativului este rostită pe un ton mai înalt decât celelalte), pe când cel de la nominativ este doar de intensitate (Cf. Vasiliu 1956: 8).

Pentru substantivele feminine, româna a împrumutat o desinență din slavă (-o), concurată de cea de la nominativ (-ă), tendința limbii fiind de folosire a formelor de vocativ identice cu cele de la nominativ. Astfel, dintre desinențele femininelor la singular (-ă, -o), doar -o este proprie vocativului¹. Preferința pentru o anumită desinență este discutată de I. Coteanu din perspectivă morfologică, dar și din cea pragmatico-socială. Aceste condiții justifică apariția a două sau trei forme de vocativ pentru același termen: *socră/soacro, mamă/mămo/măma* etc.

3. Lista de cuvinte care desemnează la nivelul graiurilor dacoromâne gradul de rudenie stabilit prin căsătorie între mama unuia dintre soți cu celălalt soț reunește, în cazul vocativ, următorii termeni principali, cu variantele morfologice și/sau fonetice:

¹ Desinențele sunt condiționate nu numai de structura substantivului la care se adaugă, ci și de starea de spirit și de gradul de familiaritate dintre cel care îl utilizează și cel căruia îi e adresat (Coteanu 1990:243).

s^ʷăcră, soácro, mămă, mámo, máma, mămă s^ʷăcră, mămică/ mamică, múmă, múmo, mă că. Analiza noastră se referă, în principal, la acești termeni, dar face referiri și la cei care nu formează arie lingvistică sau care apar ca al doilea și al treilea răspuns, termeni cu relevanță pentru realizările vocativului la nivel dialectal.

Termenul moștenit din latină, *soacră*, este, în general, cunoscut pe întregul teritoriu al dacoromânei; vocativul este omonim cu nominativul în cele mai multe puncte cartografice, fiind marcat la nivel suprasedgmental. Marca suprasedgmentală este dublată, în unele cazuri, de interjecții de interpelare care accentuează intensificarea chemării: *măi soacră* (cinci puncte în Crișana), *mă ~* (un punct în Banat). Interjecția *ha~/hă~* însoțește frecvent substantivul în vocativ, în Crișana (două puncte) și în Maramureș (paisprezece puncte); distingem, astfel, trei modalități de realizare a vocativului: cu păstrarea accentului de la nominativ, în Crișana și în Maramureș (*hăi s^ʷăcră*); cu deplasarea accentului pe desinență (*hăi s^ʷăcră²*), exclusiv în Maramureș; cu accentuarea celor două lexeme din structură, în Crișana (*hăi s^ʷăcră*).

Deși exprimă un grad redus de politețe³ în raport cu alte interjecții, interjecția *făi* este folosită în Muntenia (un punct), ca formă de întărire a gradului de rudenie și de marcare a politeții pozitive. În Transilvania (un punct), interjecția urmează vocativul (*s^ʷăcră-ăi*) ca în subdialectul moldovean.

Câteva structuri de vocativ conțin adjectivul posesiv (*s^ʷăcră-mă*), marcă de întărire a gradului de rudenie. În punctul cartografic 861 din Muntenia, desinența de vocativ *-o* apare la forma pronominală iar substantivul are forma omonimă cu nominativul: *soácră-măo*. Structura *s^ʷăcră drágă* (din punctul 159, în Crișana) este o formă a politeții pozitive.

Cu desinența specifică pentru vocativ, lexemul apare rar, în patru puncte din Banat și în două din Transilvania: *s^ʷăcro*; forma este înregistrată, de asemenea, într-un punct din Transilvania, ca al doilea răspuns. Prin urmare, preferința pentru formele de vocativ omonime cu nominativul este întărită și prin celelalte răspunsuri.

Cel mai răspândit apelativ este *mămă*, în forma omonimă cu nominativul. Spre deosebire de *soacră*, termenul este însoțit de interjecții (*ăi/hăi*)⁴, cu/fără forme aglutinate, în Moldova și în Bucovina, constituind o particularitate a subdialectului moldovean. În privința elementului suprasedgmental, identificăm patru situații: substantiv – interjecție (*mámă hăi* punctul 610 în Moldova), substantiv–interjecție cu accent secundar (*mám-ă~* punctul 496 în Bucovina), substantiv–interjecție, cu deplasarea accentului la final (*mam-ă~* punctul 598 în Moldova); întărirea vocativului prin asocierea cu imperativul: [*vímî-ŋc^ʷá*] *mam-ă~* (punctul 548, în Moldova).

² Aceste forme cu deplasarea accentului au valoarea unei trăsături dialectale pertinente pentru Maramureș (Tratat 1984: 333).

³ Pentru subdialectul muntean, *mă* și *măi* exprimă un grad mai înalt de politețe față de alte interjecții; nuanțările semantice apar și în cazul interjecției *fă* (*făi*), vorbitorii făcând deosebire între adresarea față de cineva apropiat (soție, fiică) și o femeie străină (*ibidem*: 185).

⁴ În nordul și centrul subdialectului moldovean, vocativul numelui personal este însoțit de interjecția *hăi* (*ibidem*: 219).

Formele de vocativ cu desinență proprie ale lexemului *mamă* formează arie morfologică în Banat cu extindere în Transilvania (punctul 403): *mámo*. Trăsătura este marcă distinctivă a acestei zone, având în vedere formele înregistrate la al doilea și la al treilea răspuns. În punctul 97 din Banat, marcarea desinențială este dublată de accentul secundar *mámò*, marcând intensitatea apelării. În aceeași zonă, apare forma cu articol hotărât *máma* (patru puncte), cu implicare pragmatică.

Substantivul compus *mámă s^ácră* este folosit ca apelativ pretutindeni în dacoromână, marcat suprasedgmental. Variația formelor este dată de flexiunea primului sau a celui de-al doilea element component. În Crișana (cinci puncte) și în Muntenia (trei puncte) apar forme în care primul lexem este articulat cu articol hotărât *máma s^ácră*; în Muntenia (un punct), flexiunea apare la al doilea termen, cu desinență specifică pentru vocativ: *mámă s^ácro*. Atipică este forma cu ambele substantive articulate (al treilea răspuns, un punct din Dobrogea), *máma s^ácra*.

Mămică / mamică formează arie lingvistică în sud, mai ales în Muntenia și Dobrogea, cu câteva puncte în Oltenia, având desinența omonimă cu cea de la nominativ. Câteva forme (înregistrate și la al doilea răspuns) confirmă coocurența desinențelor *-ă/-o*: *mămică / mămico*; *mamică / mamico*. Foarte rar, intonația specifică vocativului este marcată prin prelungirea vocalei: *mămică* (punctul 800 în Muntenia). La al doilea răspuns, este înregistrată și o formă cu articol hotărât: *mamica*.

Apelativul *múma* este înregistrat în Banat, Transilvania și Oltenia. Forma cu desinență specifică pentru vocativ formează arie lingvistică doar în Banat (șase puncte la primul răspuns și trei la al doilea răspuns). Tot aici, sunt notate formele cu articol hotărât (trei puncte în total la răspunsurile suplimentare): *múma*.

Măică apare, în puncte izolate, în toate zonele (cu excepția Maramureșului), dar formează arie în Oltenia. În afară de marcarea suprasedgmentală, apare și cea desinențială specifică vocativului, în Crișana (punctul 118) și în Banat (punctul 90, al doilea răspuns): *măic^o* / *măico*.

În lista de referințe, sunt înregistrați și termeni diminutivali și ipocoristici: *mámi*, *mamițo/-ă*, *mămiță*, *mică*, *măicúță*, *mămicúță*, evidențiind preferința pentru formele de vocativ omonime cu nominativul.

Dintre termenii de la al doilea răspuns sunt interesanți sub aspectul semantic și pragmatic, prin gradul de respect exprimat: *bábo* (două puncte în Banat), *dádo* (un punct în Banat), *fă mamăi* (un punct în Moldova).

4. Termenii care desemnează gradul de rudenie analizat nu cunosc o repartizare unitară la nivelul subdialectelor dacoromâne. În Banat, frecvenți sunt termenii *mamă* (cu opozițiile *-o/-ă/-a*) și *múma* (cu opozițiile *-o/-ă/-a*). În Crișana alternează *mamă* (cu opozițiile *-ă/-a*) cu *măică* (prin opozițiile *-ă/-o*). În Maramureș este folosit termenul *soacră*, elementul suprasedgmental fiind dublat de interjecția de apelare *hăi*; un alt fenomen distinctiv îl constituie deplasarea accentului pe desinență (*hăi s^ácră*). În Transilvania apar mai mulți termeni: *soacră* (cu opozițiile *-ă/-o* și cu interjecția *-ă*), *mamă*, *mámă s^ácră*, *múma* (și forma *múma s^ácră*).

Specificitatea subdialectului moldovean o constituie marcarea vocativului prin interjecțiile *ăi/hăi* și frecvența termenilor *mamă* și *mámă s^ácră*.

Cea mai mare varietate de termeni apare în Muntenia și Dobrogea: *mamă*, *mámă s^oácră*, *soacră* (cu adjectiv posesiv și cu interjecția *făi*); preferința pentru formele diminutive generează alternanța desinențială *-ă/-o* și, rar, *-a* : *mămică* / *mămico*; *mamică* / *mamico* / *mamica*.

Pentru Oltenia, specificul la nivel lexical îl constituie temenii *măică* (marcat doar la nivel suprasedgmental), *mú ĉă* (înregistrat la răspunsurile suplimentare) și diminutivele: *mamiță* / *mamițo*, *mămiță*, *mămicuță*.

5. Dominanta vocativului feminin analizat este omonimia cu nominativul, marcată suprasedgmental. Ocurența lui *-ă* sau *-o* definește însă fiecare lexem înregistrat; mai mult, apare și forma cu articol hotărât, astfel încât se creează opozițiile *-ă/-o/-a*. Interjecțiile care însoțesc substantivul devin marcă distinctivă a acestui caz și marchează deosebiri pragmatice la nivelul graiurilor. Câteva realizări atipice, precum desinența de vocativ la adjectivul posesiv și formele cu accent secundar, confirmă varietatea mijloacelor de redare a vocativului feminin la nivel dialectal.

BIBLIOGRAFIE

- ALLR. *Sinteză* III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. *Sinteză*), în manuscris.
 Coteanu 1990 = Ion Coteanu, *Gramatică. Stilistică. Compoziție*, București, Editura Științifică.
 DSL = Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001.
 GALR = *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei Române, 2005, vol. I, *Cuvântul*, p. 72–77.
 Tratat 1984 = *Tratat de dialectologie românească* (coordonator: Valeriu Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc.
 Vasiliu 1956 = Laura Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, în *Studii de gramatică*, vol. I, p. 5–23.

DES ASPECTS CONCERNANT LE VOCATIF AU NIVEAU DIALECTAL. LE NOM FEMININ *BELLE-MERE*

Les éléments lexicaux analysés reflètent la variété des moyens linguistiques de marquer le vocatif au niveau dialectal. La plupart des formes du nom féminin ont des formes identiques au nominatif, la différence est marquée par l’accent du mot prosodique. Morphologiquement, on a identifié un système d’opposition: *-ă*, *-o*, *-a* et, aussi, les interjections à valeur pragmatique: *fă()*, *ăi/hăi*, *mă(i)*.

Institutul de Lingvistică
 „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
 al Academiei Române

REFLEXE ALE EVOLUȚIEI VELARELOR [c], [g] URMATE DE [ă], [î] LA PALATALE ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE SUDICE

MARIA MARIN

Bogăția și varietatea informațiilor aduse de elaborarea și publicarea noii serii de atlase, atlasele lingvistice regionale, și a unei noi generații de texte dialectale, apărute după 1965, ne obligă să revenim asupra multor afirmații și considerații anterioare cu referire la particularitățile unităților dialectale ale dacoromânei.

Chestiunea care ne interesează, și anume evoluția velarelor [c], [g] urmate de [ă], [î] la palatale [k], [g] are în vedere, de această dată, aria sudică a Dacoromaniei¹. Pentru cercetarea de față am folosit materialul și sugestiile oferite de *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGS), vol. I–III.

Fenomenul palatalizării, discutat, de obicei, în legătură cu labialele, dentalele, fricativele labiodentale etc., este întâlnit și la oclusele velare [c], [g], după care, în anumite condiții, vocalele centrale [ă], [î] trec în seria vocalelor anterioare [e], [i] și, drept consecință, consoanele devin mediopalatale (cf. Avram 1999: 25).

Menționăm că termenul palatalizare în acest context fonetic a fost folosit de către Romulus Todoran cu referire la varianta *călkî*~ din subdialectul crișean (Todoran 1956: 46) și de către Magdalena Vulpe în legătură cu varianta *skînté*~ din subdialectul maramureșean (Vulpe 1984: 329).

Particularitatea, discutată în detalii, mai ales, de Sextil Pușcariu (1924–1926), dar și de Dorin Urișescu (1987; 2007)², este considerată una dintre inovațiile³ fonetice „care unesc graiurile din Banat, Crișana, Maramureș, o parte din Transilvania și o parte din Oltenia” (Urișescu 2007: 142).

¹ Un subiect asemănător am abordat cu referire la graiurile românești din Ungaria (Marin 2005).

² Cei doi autori subliniază că, pentru a se produce această modificare, vocalele [ă], [î] trebuie să se afle în poziție neaccentuată (Pușcariu 1924–1926: 715), să se găsească în poziție protonică (*ibidem*) și să aibă în silaba următoare o vocală anterioară (*ibidem*; Urișescu 1987: 156; 2007: 143.)

³ Având în vedere atestările din istroromână (Pușcariu 1924–1926: 715) și din unele documente sârbești (*ibidem*: 716), Sextil Pușcariu susține vechimea deosebită a acestei transformări fonetice. Admițând vechimea fenomenului, dar respingând argumentele aduse, în acest sens, de Sextil Pușcariu, cercetările ulterioare consideră că evoluția vocalelor [ă], [î] la [e], [i], după velarele [c], [g], „este posterioară nu numai evoluției grupurilor consonantice *cI, gI* la *k, g*, ci și, probabil, evoluției palatalelor *k, g* la *t', d'* (*č, ĝ* etc.) în graiurile ardelenesti” (Urișescu 1987: 158–159). Părerea este împărtășită și de către Andrei Avram, care subliniază că modificarea de care ne ocupăm „este, de fapt, mai târzie decât apariția consoanelor [t'], [d'] pe oricare dintre cele trei căi cunoscute” (Avram 1999: 34).

Evoluția vocalelor mediale precedate de consoanele velare [c], [g] la [e], [i] este, indubitabil, legată de prezența în silaba următoare a vocalelor anterioare (Pușcariu 1924–1926: 715); influența vocalelor din seria anterioară asupra celor mediale din silaba precedentă este un fenomen bine reprezentat în limba română, cu frecvență mai mare ori mai redusă și cu răspândire mai largă sau mai restrânsă, de la caz la caz. Astfel, de exemplu, aici se pot cita, alături de mai vechile *inimă*, *grindină* (Pușcariu 1931–1933: 25; 1974: 377), și forme mai noi, specifice graiurilor muntenesti și preluate de limba standard: *rădica* > *ridica*, *blăstema* > *blestema*, *păreche* > *pereche*, *părete* > *perete*. La fel se poate explica asimilarea lui [i] la [i] următor în forme ca *gutii* < *gutâi*, *călkî* ~ < *călcâi*, fenomen specific, precum este considerat și cel de care ne ocupăm, graiurilor de nord-vest (Pușcariu, LR, II: 322; Todoran 1956: 46; Urișescu 2007: 142, 145). Atribuirea acestei transformări mai ales sau aproape numai zonei nord-vestice este împotriva părerii lui Sextil Pușcariu, care o considera o „prefacere regulată” (Pușcariu 1924–1926: 715), cu caracter general.

Prezentăm, în continuare, câteva forme întâlnite (și) în graiurile dacoromâne sudice, menite, după părerea noastră, să ilustreze particularitatea în discuție.

Skintéie, care este, fără îndoială, forma cu aria cea mai întinsă dintre cuvintele atestând fenomenul examinat, cuprinde, conform datelor mai vechi, dar și celor din atlasele lingvistice mai noi, cum sunt cele regionale, graiuri din Banat, Crișana, inclusiv graiurile românești din Ungaria, întreg Maramureșul, nord-estul Transilvaniei, o mare parte din Oltenia (Marin, Mărgărit 2005: LXIII, 244; Urișescu 2007: 142), dar și câteva puncte din vestul Munteniei (județele Olt și Teleorman; DGS, s.v.).

Pe lângă aceasta, în aria sudică a dacoromânei au fost atestate o serie de alte variante conținând particularitatea de care ne ocupăm. Înainte de toate, le avem în vedere pe cele notate în DA pentru alte zone dialectale.

Chimineț < *cămineț* „piatră tăiată în patru dungi pusă de-a lungul peretelui, cât ține vatra, ca să nu se aprindă peretele de lemn”, atestat pe Târnave, este preluat de Sextil Pușcariu din *Glosarul* lui Alexiu Viciu (v. DA, s.v. *cămin*)⁴. *Chimineț* apare (ca substantiv masculin, cu pluralul *chimineți*) cu un sens apropiat, „strat din bucăți de cărămidă înălțat în cele patru colțuri ale cuptorului de ars vasele de ceramică sau varul, pentru protejarea parilor din construcția respectivă” și în două localități din Muntenia, situate în sudul județelor Dâmbovița și Prahova (pct. 812, Tăriceni, și, respectiv, 701, Gheboiaia, com. Finta, din rețeaua ALRR–Munt. și Dobr.).

Chelcea, la prima vedere, pare o formă care ar reprezenta rezultatul evoluției lui [k] + [ă] la [ke]: *călicea* > *chelcea*, interpretare pe care i-am dat-o, într-o intervenție anterioară (Marin 2005: 346), influențată, pe de o parte, de sugestia din

⁴ O formă *cămeneț*, pl. *cămenețe* „cuptor în casele țărănești”, întâlnită, de asemenea, în zona Târnavelor și considerată învechită, este tratată drept element înrudit cu termenul *cameniță* „sobă”, a cărui origine, după DA, s.v., este magh. *kemence* (Frățilă 2006: 192–193).

DA, s.v., și, pe de altă parte, de existența termenului, cu acest sens, în graiurile românești din Ungaria. Având un oarecare dubiu, am revenit asupra cuvântului și, la o cercetare mai atentă, constatăm următoarele. În DA, cuvântul este glosat, cu semnul întrebării, „o plantă”, iar etimologia, pusă și ea sub semnul îndoielii, ar putea fi, după același dicționar, „o rostire dialectală, în loc de *pielicea* sau un derivat de la *calce*, cu sufixul diminutival *-ea*. Cf. *chelculiță*”. Forma *chelcea* este preluată dintr-un text folcloric provenit din satul Ciurești, fostul județ Tutova, actualmente Galați, publicat în revista „Ion Creangă”, III, 1910, p. 151. Textul din sursa citată (cu referire la lup), are următoarea formă:

*Și câinii m-au asmuțat,
Eu de ciudă le-am mâncat [pe oi],
Prin vâlcele
Tot **chelcele**,
.....
Prin pârloage,
Numai floace.*

indicând, indubitabil, că este vorba de *kelcele* < *pielicele*, cu [p] palatalizat în stadiul [k].

În schimb, se înscrie în seria cuvintelor care atestă trecerea lui [că] la [ke] așa-zisul sinonim al lui *chelcea*, **chelculiță**, diminutiv de la *calce*, denumind o plantă întâlnită în zonele aride, nisipoase. Termenul a fost preluat, în DA, din *Chestionarul* lingvistic al lui B. P. Hasdeu, unde a fost înregistrat, ca nume de plantă, din Niculițel, județul Tulcea și, deocamdată, pare al doilea exemplu, alături de *dezghezghina* (v. *infra*), pentru acest fenomen atestat din Dobrogea.

Notăm, apoi, formele cu atestări izolate, din diverse localități aflate în aria sudică, întâlnite sau nu în alte zone ale Dacoromaniei.

Chemășe < *cămașă* apare într-un sat din județul Buzău (DGS, s.v. *cămașă*).

Chepcel < *căpcel* „vas mic, din lemn scobit, care se pune, prins în băieri, în gura găleții de muls oile”, este întâlnit în Gorj, iar sub varianta *chipcel*, în Mehedinți; în Dolj, cuvântul *chepcel* apare cu semnificația „roata cea mică de la plită” (DGS, s.v. *căpcel*)⁵.

Chelfed, -ă „decolorat, deschis la culoare”; fad” este notat în câteva localități din sud-estul județului Dolj (Preda, *Dolj*: 34). Cuvântul provine din *calfăd* < *galfăd* „palid, galben la față; buget la față” (DA, s.v. *galfăd*), cu varianta *calfed* (DA, s.v.; Frățilă 2000: 29), forme întâlnite, cu acest sens, prin Banat și Țara Hațegului. Varianta din Dolj atestă, încă o dată, cunoașterea fenomenului [că], [gă] > [ke], [gé] pe o arie extinsă din județele Olteniei și, deci, considerăm că ea nu trebuie pusă pe seama „unor ardeleni așezați în această zonă a țării” (Frățilă 2000: 30).

⁵ Soluțiile etimologice avansate pentru *căpcel*, *chepcel*/*chipcel* sunt detaliate în Teaha 1986: 253–258; Avram 2001: 75–79; cf. Marin 2009: XXVII.

Necheiri, *nicheiri*, *nicheiări*, *nichiiri* sunt variante ale adverbului *nicăieri*, care, alături de cea din Țara Hațegului, *nichiuri* (Densusianu, *Hațeg*: 26–27), atestă, de asemenea, fenomenul în discuție. Ele sunt întâlnite în județele Timiș, Satu Mare și Ilfov (ALR I/I, h. 320, 1368, pct. 40, 341, 940). În zilele noastre, a fost atestată și o variantă *nicheri*, notată în graiurile crișene din Ungaria (Marin, Mărgărit 2005: LXIII, 218), dar și în localitatea Putineiu, județul Giurgiu, din Muntenia (DGS, s.v. *nicăiri*)⁶.

Dezgherghina, variantă a verbului *dezgărdina* (derivat de la *gărdina* și având sensuri diverse, toate conținând ideea de desprindere, de desfacere în bucăți), este notată în două localități din județele Giurgiu și Constanța (DGS, s.v. *dezgărdina*). Forma a rezultat trecând, probabil, printr-o variantă intermediară: *dăzgărdina* > *dăzgherdina* > *dăzgherghina* (prin asimilare progresivă).

Ghioace, alături de alte variante ale substantivului *găoace* (cu sensuri multiple), precum *gheoace*, *ghioacă*, și de adjectivul *ghiocit* (< *găocit*) considerăm că reprezintă, de asemenea, reflexe ale fenomenului de care ne ocupăm⁷. Ele sunt atestate, punctual, prin Oltenia și într-o mare parte din Muntenia (DGS, s.v. *găoace*).

Găgălice, substantiv feminin notat în DA, s.v., pentru „ființă mică și gingașă” (sens întâlnit în scrierile lui Ion Creangă) și, prin extensie, „orice lucru mic și neînsemnat” (atestat în LB) și, specializat, „pepene mic” (sens preluat din Tudor Pamfile; *apud* DA), apare în DGS, s.v., pe de o parte, alături de varianta *găgălicie*, cu sensul din Pamfile, întâlnit în județele Teleorman și Dâmbovița, și, pe de altă parte, alături de variantele masculine *găgălic* și *găgălici* (neatestat în DA), cu sensul „știulete rămas nedezvoltat, pipernicit”, notate în câte o localitate din județele Argeș și Buzău.

Pentru cel de al doilea sens, în Oltenia se întâlnesc variantele feminine **ghighilice** (Stolojani, comuna Bălcești, județul Gorj), *ghighilică* (Cerneți, comuna Șimian, județul Mehedinți) și cea masculină *ghighilici* (Crăgusești, comuna Șișești și Șovarna, din județul Mehedinți), despre care credem că reprezintă rezultatul evoluției *găgălice* > **găghilice* > *ghighilice*; variantele *ghighilică*, *ghighilici* pot proveni fie din formele **găgălică* și *găgălici*, fie din cele în care fenomenul [g] + [î] > [ǵ] + [i] deja avusese loc.

Gămbiță, substantiv feminin cu pluralul *gămbiți* „musculiță bețivă”, neatestat în DA, este întâlnit într-o localitate din nordul Munteniei (Boișoara, județul Vâlcea), unde este înregistrată și o formă, nesigură, *drămbiță* (Hulubești, județul Dâmbovița). Termenul apare și într-o variantă **ghímbiță**, notată, de asemenea, în județul Vâlcea (Boișoara și Dângești, comuna Berislăvești). Încadrarea acestei

⁶ Mulțimea formelor și larga lor răspândire pot constitui, credem, o dovadă a vechimii acestei particularități atestate, într-un text din secolul al XVII-lea, în forma *nichear*, de a cărei existență se îndoia Ov. Densusianu (HLR, II: 76, 269).

⁷ Evoluția *găoace* > *ghioace* > *ghioacă* este susținută în DA, s.v. *găoace*, după ce ea fusese sugerată/presupusă de Ovid Densusianu (în „Buletinul Societății filologice”, I, 1905: 42) și de Pericle Papahagi (*Notițe*: 223); cf. Loșonți 2001: 65.

variante între formele cu [gâ] > [g] este posibilă fie considerând probabilă o variantă cu accentul pe a doua silabă (cf. *gârbiță* > *gârbîță*, v. DGS, s.v.), fie acceptând producerea fenomenului și în silabe accentuate⁸.

Pentru cuvântul *gânjei*, cu variantele *gânjeu*, *cânjeu*, denumind diverse părți sau piese de la piatra morii de apă, unele dintre respectivele sensuri atestate și în DA, s.v., a fost notată forma **ghinjei**, întâlnită în localitatea Alunu din nord-estul Olteniei (județul Vâlcea).

Gogâie, cuvânt neatestat în DA, este notat, cu semnificația „pocitanie, urâtenie”, într-un text cules din satul Baci, comuna Blejești, județul Teleorman, care descrie un obicei, de Anul Nou, practicat pentru aflarea ursitului: în noaptea dintre ani, fetele tinere ieșeau în grădină și numărau parii de la gard, în sens invers, de la nouă până la unu, pe ultimul însemnându-l, pentru ca, a doua zi, să-l recunoască și, în funcție de cum arăta parul respectiv, să știe cum va fi viitorul soț: drept, înalt, necojit (adică bogat) sau strâmb, scund, fără coajă (adică sărac): *Și găseai câte-o gogâie-a dracu' unde nemereai acolo, ori par, ori ulucă, de ziceai că să-ți rupi părul din cap* (DGS, s.v. *gogâie*).

În variantele **goghie**, *ghioghie*, cuvântul se întâlnește în DGS însemnând „știulete nedevelopat, pipernicit”, semnificație atestată în trei localități situate în apropierea capitalei: fosta comună Militari, actualmente cartier din nord-vestul orașului București (punctul cartografic 822 din ALRR. Munt. și Dobr.), Sterianu de Sus, comuna Butimanu aflată, de asemenea, în nord-nord vestul Bucureștilor (pct. 816) și fosta comună Mihăilești, actualmente oraș, situat pe șoseaua București-Alexandria (pct. 824).

Încadrarea celor două lexeme sub același cuvânt-titlu ni se pare plauzibilă atât din punct de vedere semantic, cât și formal, având în vedere etimonul pe care îl propunem. Așadar, credem că *gogâie* trebuie pus în legătură cu *gogă* „ființă închipuită cu care se sperie copiii”, cuvânt întâlnit în DA, s.v., unde a fost preluat din dicționare, în speță, din TDRG.

În varianta *gog* „un fel de paparudă” apare în culegerea de poezii din Bihor a lui G. Alexici (*apud* DA, s.v. *gogă*), iar varianta *goge*, comunicată din Muntenia⁹, pare a avea un sens apropiat de cele două menționate.

Pentru etimologia cuvântului *gogă*, DA trimite la albanezul *gogë*, având același sens de „ființă fantastică”, iar Grigore Brâncuș apelând la comparația cu același *gogë* din albaneză, îl încadrează între elementele lexicale probabil autohtone (Brâncuș 1983: 141), idee susținută anterior și de alți lingviști (Pușcariu, LR, I: 265; Rosetti, ILR: 277).

⁸ Menționăm că în graiurile cu maximă frecvență a acestei particularități, cum sunt cele crișene, modificarea se produce și în silabe accentuate: *călkî*[®] „călcâi” (Todoran 1956: 46; Marin, Mărgărit 2005: LXIII, 150), *ké̃eri* „caiere” (Marin, Mărgărit 2005: LXIII).

⁹ O variantă (probabilă) *gogea* a femininului *goge* este atestată în sudul Munteniei (județele Călărași și Ilfov) cu același sens metaforic „știulete pipernicit” (v. DGS, s.v. *gogea*).

Legătura semantică dintre *gogă* și *gogâie* nu pare lipsită de motivație: ambele înseamnă „ființă (reală sau fantastică) urâtă, pocită; pocitanie”. Atribuirea unui astfel de nume știuletului pipernicit, neîmplinit este, de asemenea, motivată, întrucât e vorba de un sens cu evidente conotații negative (cf. numărul mare de sinonime din DGS reprezentate de termeni metaforici care denumesc defecte, cusururi).

În privința formei, *gogă* + sufixul *-ie* a trecut, în mod normal, la *gogâie* (cf. *toporâie* < *topor* + *-ie*), iar, prin transformarea în palatală a lui [g] + [î], la *goghie* și, mai departe, prin asimilare regresivă, la *ghioghie*.

În seria formelor prezentând „trecerea” velarelor [k], [g] în categoria palatalelor (în condiții relativ asemănătoare) au mai fost sau este tentant și/sau posibil să fie încadrate și alte cuvinte.

Gâlbează „boală de ficat a ovinelor provocată de viermele cu același nume”, cu variantele *gâlbeajă*, *câlbează*, *câlbeajă*, este întâlnit și sub formele **ghebează**, *ghelbeajă*, *chelbează*, notate, în DGS, de prin județele Olteniei. *Chelbează* a fost invocat, în contextul care ne interesează, de către Dorin Urișescu (2007: 141), cu atestare doar pentru Dolj. Pentru etimologie, autorul preia sugestia din DA (s.v. *gâlbează* < alb. *këlbazë*, *gëlbazë*), iar, pentru varianta *chelbează* acceptă o posibilă influență din partea cuvântului *chelbe* „boală a pielii capului, care provoacă calviția”, și el împrumutat, se pare, dintr-un albanez *keļp* „puroi” (Al. Phillipide, *Viața rom.*, IV: 39; Meyer-Lübke, *Rew.*, nr. 1350, *apud* DA, s.v. *chelbe*; cf. Brâncuș 1983: 54–56).

Într-o situație deosebită, comportând o discuție mai amplă, se află **căpeneag**, cuvânt învechit, denumind diverse obiecte de îmbrăcăminte, atestat sub această formă în aria nordică a dacoromânei (Transilvania, Crișana, Banat) (v. DA, s.v.), unde reprezintă un împrumut din magh. *köpenyeg*.

În estul și în sudul teritoriului dacoromân (Moldova, Muntenia), pe lângă forma din limba comună, *căpeneag*, apar variantele *chepeneag*, *chipeneag*, *chipeneg* atestate atât în zona Cloșani din județul Mehedinți (v. DA, s.v. *căpeneag*), cât și în sud-vestul Munteniei (pct. 775, comuna Mihăiești, situată în stânga Oltului) (v. DGS, s.v. *căpeneag*), variante mai apropiate de etimon, care însă, de această dată, este tc. *kepenek*. Atât pentru forma *căpeneag*, având drept etimon magh. *köpenyeg*, întâlnită în limba veche, dar și în surse dialectale de la începutul secolului al XX-lea provenind din aria nord–nord-vestică, cât și pentru aceeași formă, având, însă, originea în tc. *kepenec*, cunoscută până în zilele noastre în Moldova, în Oltenia și Muntenia, sunt rezultatul unui proces fonetic invers (față de cel discutat în paginile anterioare), de transformare a lui [ke] în [că] datorită acțiunii fenomenului de hiperurbanism (cf. Pușcariu 1924–1926: 716). Atât una, cât și cealaltă pledează pentru caracterul viabil, în diverse zone ale teritoriului dacoromân, al particularității avute în vedere.

În încheiere, subliniem, încă o dată, că studierea amănunțită a graiurilor dacoromâne sudice relevă noi și noi trăsături lingvistice, evidențiind, totodată, extinderea ariilor unor fenomene considerate specifice graiurilor de tip nord-vestic.

Între acestea din urmă, trebuie inclusă și particularitatea fonetică referitoare la evoluția grupurilor [că], [gă], [cí], [gî] la [ke], [gé], [ki], [gi].

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE*

- Avram 1999 = Andrei Avram, *Probleme de cronologie în legătură cu apariția și cu evoluția oclusivelor preapalatale în graiurile dacoromâne*, în FD, XVIII, p. 25–38.
- Avram 2001 = Andrei Avram, *Noi contribuții etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Brâncuș 1983 = Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Densusianu, *Hațeg* = Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, Socec, 1915.
- Densusianu, HLR, II = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue Roumaine*, Tome II. *Le seizième siècle*, Paris, Librairie Ernest Letoux, 1938.
- Frățilă 2000 = Vasile Frățilă, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Frățilă 2006 = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnave. Texte și glosar*, Blaj, Editura Astra.
- LB = *Lesicon ramanesc – latinesc – unguresc – nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat*, seu: *Lexicon valachico-latin-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budae, 1825.
- Loșonți 2001 = Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Marin 2005 = Maria Marin, *Evoluția velarelor [c], [g] urmate de [ă], [î] în graiurile românești din Ungaria*, în *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timișoara, Editura Universității de Vest, p. 345–356.
- Marin 2009 = Maria Marin, *Introducere*, în DGS, I, p. VII–XXVIII.
- Marin, Mărgărit 2005 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române.
- Papahagi, *Notițe* = Pericle Papahagi, *Notițe etimologice* în „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXIX, 1906–1907. *Memoriile secțiunii literare*, București, 1907.
- Preda, *Dolj* = Luca Preda, *Cercetări dialectale în Dolj*, în „Grai și suflet”, VII, 1937, p. 231–248.
- Pușcariu 1924–1926 = Sextil Pușcariu, *Etimologii*, în „Dacoromania”, IV, partea a II-a, p. 671–715.
- Pușcariu 1931–1933 = Sextil Pușcariu, *Considerațiuni asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române*, în „Dacoromania”, VII, p. 1–55.
- Pușcariu, LR, I = Sextil Pușcariu, *Limba română. I. Privire generală*, București, 1940.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan. Prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva.
- Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1986.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895–1925.
- Teaha 1986 = Teofil Teaha, *Cauc–termen moștenit în graiurile românești actuale*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, V, Craiova, p. 253–258, republicat în Teofil Teaha, *Cuvinte latinești moștenite în graiurile românești actuale*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 104–111.

* Nu au fost incluse în listă lucrările care figurează între *Abrevierile curente* de pe coperta acestei reviste.

- Todoran 1956 = Romulus Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V, 2, p. 38–50, republicat în Romulus Todoran, *Contribuții la studiul limbii române*, ediție de Ion Mării și Nicolae Mocanu, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, 1998, p. 9–24.
- Urișescu 1987 = Dorin Urișescu, *Sincronie și diacronie. Fonetismul unor graiuri din nordul Banatului*, Timișoara.
- Urișescu 2007 = Dorin Urișescu, *Sincronie și diacronie. Fonetismul unor graiuri din nordul Banatului*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, [Cluj-Napoca], Editura Clusium.
- Vulpe 1984 = Magdalena Vulpe, *Subdialectul maramureșean*, în TDR, p. 320–354.

**REFLEXES OF THE EVOLUTION OF THE VELAR SOUNDS [c], [g]
FOLLOWED BY [ă], [î] TO PALATAL SOUNDS IN SOUTHERN
DACO-ROMANIAN SUB-DIALECTS**

ABSTRACT

The article refers to a phonetic phenomenon, which, although it is considered specific for the west-north-west sub-dialects, is also attested in the southern area of Daco-Romanian. It refers to the groups [că], [gă] that became [ke], [ge] and [ci], [gi] that became [ki], [gi]. This particularity is encountered in forms such as *cămașe* > *kemașe* ('shirt'), *nicăieri* > *nikeiri* ('nowhere'), *gâgălice* > *gi gilice* „știulete pipernicit, nedezvoltat” ('little, undeveloped cob'), etc.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

LIMBA POVESTIRILOR DIN VOLUMUL COPILĂRIA DIN AMINTIRI DE RADU FLORA

IULIA MĂRGĂRIT

1. În cele ce urmează, prezentăm câteva particularități privind limba povestirilor lui Radu Flora, reunite sub titlul *Copilăria din amintiri. Proză pentru copii și despre copii*, Panciova, [Editura] „Libertatea”, 1985. Ca multe alte cărți despre copilărie, și aceasta suscită, în general, interesul cititorului atât ca realizare literară, cât și sub aspect lingvistic, prin raportare la autor, dialectologul omonim, nativ de limbă română din Serbia.

2. În expunere, Radu Flora folosește limba standard, dar cu evidente și inerente particularități locale. Pentru comentariu, le-am separat după domeniul de apartenență.

2.1. Fonetică. Fără să reproducă deliberat fonetica graiului și fără să fie preocupat de aspectul în cauză, autorul întrebuițează frecvent cuvinte cu fonetism specific, aproape lexicalizate în astfel de forme. Exemplele extrase reprezintă diverse situații ca stare de normalitate pentru idiolectul autorului¹: parte dintre ele, create prin alterarea consoanelor dentale, fenomen specific ariei bănățene (Neagoe 1984: 250), s-au fixat în versiunile respective: *ceșculă* „geantă, tașcă” < *teșculă* < *tașcă*, cu specializare de sens „penar”: *Unii [elevi] mai aveau în loc de traiste [...] niște portative de sârmă [...] Aici se punea tăblița sau cărțile ori ceșcula* (p. 84)²; *nigeie* „serbare câmpenească organizată la un hram”: *Nigeile (nedeiele), în satul copilăriei [mele], erau ceva aparte* (p. 29); *unghițe* < *undițe*: *Ne făceam bâte pentru unghițe* (p. 38); *vigerat*, *s-a ~* „s-a luminat” < *viderat*, *s-a ~*: *S-a vigerat de ziuă* (p. 113); fonetisme învechite, semnalate în graiurile bănățene interne (Neagoe 1984: 245): *beșică* < lat. *vessica*: **Beșica** [porcului] *o umpleam cu*

¹ Originar din Novo-Selo (Satu-Nou), R. Flora s-a ocupat de graiul din localitatea natală în monografia omonimă. Amintim, în treacăt, că el își afiliază consătenii la grupa *țărănilor* distinctă de cea a *ghilezanilor*, coloniști bănățeni provenind din comuna Ghilad. Cu acest prilej, îl corectează pe G. Weigand care, cercetând satul vecin, Vladimirovaț, consideră că minoritarii români din Satu-Nou au fost numiți *țărani* pentru calitatea lor de buni agricultori. Explicația lui Radu Flora are în vedere nu ocupația, ci originea, punctul de plecare al acestora: Țara Românească (Muntenia și Oltenia). Din acest motiv, ei sunt denumiți de ceilalți etnici români și *boboci*, pentru că numai în graiul lor există cuvântul *boboc* „pui de găscă”, adus din ținuturile natale (Satu-Nou: 121–122).

² Întrucât materialul documentar provine dintr-o singură sursă, pentru evitarea repetiției, ne limităm la indicarea paginii.

grăunțe de porumb (p. 59); fonetisme noi: **bierniță** „scândură” < *berniță*: *Înfigeam în pământ o prăjină groasă. Cu un piroi în vârf. Iar aici fixam o bierniță* (p. 12); *spierle* „(un fel de) ciulini” < *sperle*: *Vântul s-a stabilit [sic!] ... Apărură niște jucării, Ca niște mingi. Enorme. Care se târau [...] Ca niște meduze. Încolăcite: „Spierlele!”*; accidente fonetice: asimilare repetată: *firimituri* < *fărimhuri* < *fărămituri*: *Pescărușii! Trecătorii îi hrănesc cu firimituri de pâine* (p. 64); metateză: *joimi* < *miji* și *joimitea, de-a ~:* < *mijita, de-a ~:* *Ne adunam până la zece copii [...] și ne jucam de-a joimitea. Se joimea la un colț al casei* (p. 149); haplogogie: *schimosiți* < *schimonosiți*: *Grupul de măști, de oameni schimosiți* (p. 11); rostiri regionale: amuțirea fricativei laringale surde [h], la inițială, [h]uța: *Făceam legănuș și ne dădeam de-a uța* (p. 12), *alvicică* dim. de la [h]alva (p. 29); *sorâc* < *șorici*: *Aveam niște sandale [...] Moi ca sorâcul proaspăt*³ (p. 159).

2.2. În domeniul **morfologiei**, particularitățile sunt numeroase: nume cu gen gramatical diferit, în raport cu limba standard sau cu graiurile din țară, de la caz la caz (cf. Neagoe 1984: 255): *bât* „bătă”: *Izbea cu bătul* (p. 18); *cârsteț*, pl. *cârsteți* „cârstață”, explicabil chiar etimologic prin împrumutul din bulgară, *кръстѣць*: *Ne nimicește grâul în jireadă [...]. Ne împrăstie cârsteții* (p. 119); *pulbăr* „pulbere”: [Mașina] *făcea un nor de pulbăr pe drum, că-ți era mai mare dragul* (p. 15); singulare noi refăcute, *frigură*, din pluralul *friguri*, inovație deja atestată la nivel regional, frecventă în imprecății (DA s.v.): *Iu, mânce-l frigura!* (p. 11); păstrarea formei etimologice, *neauă*, curentă, alături de *nea*: *Nu se prind [pițigoi] până la neauă* (p. 130); plurale diferite: *căși* „case”, ca în toată aria nordică (DA s.v.): *Trăsei la potecă. Pe lângă căși* (p. 159); *zorzi* „joarde” (după modelul *corzi-coarde*): *Polițaii locali [...] izbeau cu niște zorzi lungi rupte din pomi* (p. 31); *cherpicuri* „șigle”, plural rar, după MDA: *Scorneau [...] jucării neînchipuite [...] din bulgări, nisip, bucăți de cărămidă spartă, din cherpicuri* (p. 11); *vrăjuri* „vrăji”, consemnat ca „reg.” (DLR): *Orice semn ceva mai neobișnuit, oamenii [...] îl legau de vrăjurile lui* (p. 14); *parc* „parale”, plural explicabil prin preluarea împrumutului de origine turcă, cu accentul modificat, adaptat, din sârbă: *Cred că era [cornul = produs de panificație] la prețul de 25 de „pare”* (p. 89); forme cazuale: vocativ – în [-o], deja semnalat (Neagoe 1984: 259): *neneo!* „nene”, apropiat de forma din limba veche, *neaneo!* (v. DLR s.v.): „– **Neneo, dă-mi două bănci!**” (p. 168). Tot pentru vocativ, ca fapt inedit, apare construcția prepozițională *cu baba* [= mamă (mare)]: *Ai tăbărât [= ai obosit], cu baba?* (p. 16). *Las’, cu baba [...]* *O cumpărăm [bicicleta] după treier* (p. 96). Construcție asociativă, la origine,

³ Fenomenul a fost semnalat pentru graiurile bănățene „interne”, relativ, recent: *Există unele enclave unde [ș] se pronunță [s]; Grăitorii unui sat de lângă Reșița (Țerova) sunt ironizați că spun „s-o suit sarpele pe sopârlă s-or căzut în sanț”* (Ioniță 2010: 66). Anterior l-am întâlnit în două localități din Transnistria, tot ca particularitate emblematică, penalizată de vecini: *sierbe scapa în seaun*. Identificarea aceluiași proces fonetic în două arii extreme, aproape simetrice, ilustrează, prin tendința comună, deși nu în cazul sunetelor primare, ci al celor provenite din fricativizarea africatelor [č], [ǰ] și din palatalizarea labiodentalelor [f], [v] (*Cercetări*: 54), apartenența la același ansamblu lingvistic.

specifică limbajului afectiv, prin repetabilitate, s-a fixat ca vocativ, cu sensul „hai, mamă (*mare*)!” din relația mamă/copii: *Baba era tot o gură, micuță și bună la suflet, cu aplecare pentru nepoți (eu și soru-mea): „– Hai, cu baba, te culci la noi!”* (p. 100). Însuși autorul sesizează formula: „– Copile, **cu baba!** Așa mi se adresa (p. 73), de altfel, procedea frecvent în graiurile muntenești: „– Du-te, **cu mama, și adu apă!**” (AFLR). În realitate, copilul se duce singur, mama se asociază cu el strict afectiv, pentru eficiență, ca într-o exprimare firească: „– Hai, **cu mama, la vie!**”; articolul proclitic, *lu*, împreună cu cel enclitic, în alternanță cu forma standard, se întâlnește, în cazul construcțiilor genitivale: *Prind câte un calu-lu-mpăratu⁴, lăcuste verzi cu picioare lungi* (p. 120); *curtea regală a lu împăratu* (p. 60); *calea lu nănașu* „calea lactee” (p. 99); *Nu era treaba noastră, a copiilor, era a lui tata* (p. 61). La nominativ sg., ultimul substantiv marcat grafic, apare articulat enclitic cu *-l*, excluzând adjectivul corespunzător, poate într-o exprimare personală: *Tatăl bufni înăuntru* (p. 119). *Au plecat bunicul, bunica, tatăl și eu* (p. 71). *Îmi spunea tatăl [...]* (p. 87); articolul posesiv-genitival, la numele proprii în genitiv, dispare absorbit de numele cu care este asociat: *Legătura dintre moș Nică și copiii de pe strada mea o făcea un june [...]: Ionică lui Slatină* (p. 33); *Și se schimbau personajele: Craiul Vizul Șerpilor* (p. 34); pronumele nehotărât *ceva* se întâlnește, în combinații inedite, cu semantismul „puțin, în mică măsură”: *Mama era ceva bolnavă* (p. 88); *vreun, vreo*, în loc de *un, o*: *Am stat cu trăsura în mijlocul pădurii, de jur-împrejur numai copaci și vreo pajiște* (p. 113), ori precedat, expletiv, de *câte*: *Noi copiii adorăm bomboanele și lăsăm la grecu câte vreun bănuț* (p. 24); *Copiii se scaldau [...] și vâsleau prin apă [...] atuncea luam câte vreo baschie* (p. 124); *Am început să-l domesticim [motanul]. Îi dam câte vreo coajă de pâine* (p. 173); *Apoi lătratul câinilor. Oricând se trezeau. Câinele nostru. Al câte vreunui vecin* (p. 90); forme verbale diferite de cele din limba comună, la unele moduri: în paradigma indicativului prezent, variante fără sufix morfologic la conjug. I și a IV-a, ca în aria nord-vestică (Neagoe 1984: 262): *lucră: Își făcea și cruci mari [...], măcar că oamenii ziceau că lucră cu necuratul* (p. 14); *străluce: Și străluce [...] și bubuie ... de se crapă cerul* (p. 119); forme învechite în paradigma unor verbe cu tema în [n] ca, de pildă, *țini*, conj. prez. 2 sg.: „– E iarnă pe care ai s-o țini minte!” (p. 144). Particularitatea prezintă încă o anumită vitalitate, atrăgând și neologismele în același regim: *Trebuia să fugi ca să-i mențini reacția aeriană [a avionului de hârtie]* (p. 41); tot la conj. 1 pl., alteori, fără morfemul de mod: *zicem = să zicem: Era aceasta cu mulți ani în urmă. Zicem cu o jumătate de veac* (p. 61); forme reflexive de imperativ 2 sg., cu pronumele antepus: *te du!*: *Alerg prin câmp, prin arșiță [...]* „– **Te du** la cocie, la răcoare!” (p. 120); *te păzește!*: *Mă împunge miriștea proaspătă. Merg ca pe cuie! / „– Te păzește! Vezi unde calci!”* (*ibid.*); forme la diateza refl., ca în Mold., Bas. (înv.): *a se răci: Stând la curent [...] în mijlocul iernii [...] m-am răcit la urechi* (p. 131).

⁴ Flora 1971: 267 consideră compusul o creație metaforică.

2.3. Formarea cuvintelor

2.3.1. Derivate

2.3.1.1. Creații specifice Banatului (conform dicționarelor): *legănuș* „scrânciob” (DA s.v. *leagăn*): *Primăvara ... făceam legănuș. Atârnam un lanț mare la o creangă de copac. Jos puneam o scândură și ne dădeam de-a uța* (p. 12); *pândări* „a fi pândar, a exercita rolul de pândar” (DLR s.v.): *Adesea îl ducea pe câine și la vie. Pândărea cu el. Nopti întregi* (p. 148); *țiglărie* „loc unde se lucrează țigla «cărămida»” (DLR s.v. 2.): *Apa clocotea [în timpul ploii] alergând spre țiglărie* (p. 124); *zvonite* „clopoței” < *zvon* „clopot” (DLR s.v. *zvonit*): *Când auzeam [...] praporii (zvonitele) la miei – când îi puneam, primăvara, știam că se duce cu oile* (p. 146).

2.3.1.2. Derivate atestate pentru Transilvania: *afunzime* „adâncime” < *afund* (DA): *Apa nu era afundă [...] cu o bătă, o prăjină în mână [oamenii], tatonau afunzimea apei* (p. 29); *fluieriță*: *La sfârșitul semestrului se premiau ... elevii cei mai buni [...] Eu: o fluieriță de tinichea (de speriat păsările)* (p. 87); *leșia* „a face baie (cuiva), folosindu-se, ca apă specială, leșia”, verb inclus în LB (după DA): *De cu seară, mama m-a leșiat. M-a scăldat.* (p. 84).

2.3.1.3. Derivate învechite: *aromitor* „parfumat” < *aromi* „a afuma pe cineva cu mirodenii”: *Mama [...] m-a scăldat cu un săpun parfumat. Aromitor. Pe care-l ținea în orman. De cine știe când!* (p. 84); *îndulcire* „dulce, desert”, specific textelor vechi: *Comandase ceva îndulcire pe socoteala mea* (p. 168); *prânzitor* „cameră în care se lua prânzul, se mânca”: *Cămăruța de la stradă, cea micuță era și cameră de zi și prânzitor* (p. 100); *scuteală* „adăpost” < *scuti*: *Pârlitul porcului, cu paie, [...] focul se aprindea, de regulă, pe undeva la scuteală, sub hambar* (p. 58); *turtari* „vânzători de turtă dulce”: *Ne duceam ... să vedem ce se pregătește. Cai cu căruțe (carusele), turtari, halvagii, șatre cu mese pentru băutori* (p. 29); *zăboveală* „întâzieră”: *Copilul a apreciat că eu mai am ceva zăboveală aci* (p. 168).

2.3.1.4. Derivate cu puține atestări, uneori chiar cu mențiunea „rar” în dicționare: *dughenar* „persoană care ține o dugheană” (după DLR, un hapax legomenon): *Cumpăratul [bicicletei] a mers apoi relativ repede. Datorită abilității comerciale a dughenarului* (p. 96); *peșeală*, pl. ~-eli „peșire”: [La joc] *se aduna lumea-țara: candidați la căsătorii, peșeli, combinații* (p. 30); *străluminări* „fulgere”: *Furia de afară s-a mai potolit. Străluminările și bubuiturile erau tot mai rare* (p. 119).

2.3.1.5. Derivate inedite din punctul de vedere al formei: *alvicică* dim. de la [h]alva: *După masă, joc, cai, căruțe, circ, bomboane, alvicică (halva) înghețată!* (p. 29); *bălțișoară* s.f. pl. ~-oare dim. de la baltă: *Întreaga stradă devenea, dintr-o dată numai șiroaie de bălți și bălțișoare* (p. 124); *înghețuș* dim. de la *îngheț* (creat, probabil, analogic după *ghețuș*): *Sania era bună până era înghețuș și zăpadă vârtoasă* (p. 107); *liceist* „licean” cu o unică atestare în MDA, pentru Olt., după Ciaușanu: *Eu eram parcă liceist* (p. 145); *murători* s.m. „oameni care pun cânepa la murat [= topit] în apă”: *Zburdam pe lângă lacul-băltoacă ... tot admonestat să*

nu mă pierd în mulțimea aceia de „**murători**” (p. 79); *orbiu* adv. „ca orbii, orbește”: *Ud ca un șoarece, blezgăiam prin întuneric. Înainte. Orbiu* (p. 159); *strigoiește* adv. „ca strigoii”: *Știind că vecinul se scoală cu noaptea-n cap să zobească marva (caii) [...] s-a dezbrăcat în pielea goală și s-a pus în vălăul cailor răcnind strigoiește* (p. 35); *șporel* s.n. dim. de la *șpor* „mașină de gătit”: *Mâncarea ți-i în șporel. În tobă. O încălzești numai* (p. 90). Dintre acestea, o remarcă specială se cuvine pentru *orbiu*, întrucât adverbele cu acest afix sunt rare, chiar la nivel regional: *morțiu* „ca de mort, ca pentru mort” pentru Moldova (după DLR): *Și latră a pustiu / Și urlă a morțiu* (Alecsandri, P.P.: 187); Oltenia, prin preluarea aceluiași motiv: *Era o fabrică mare care fluiera a pustiu și a morțiu* (Ciașanu, *Răsuri scutate*: 37). În crearea adverbului *morțiu*, nu excludem, ca punct de plecare, structura binară populară din cele două citate în care elementul preexistent, fără să aibă același statut morfologic, a acționat coercitiv (*a moarte* > *morțiu*). Cât privește *orbiu*, acesta are o anumită vechime în limbă, fiind atestat încă din sec. al XVII-lea (Chircu 2010: p. 65–67). Ca origine, autorul citat îl încadrează în seria derivativului regional *-ul*, activ în zonele de influență maghiară.

2.3.1.5.1. Derivate inedite din punct de vedere semantic: *boișor* „vițel”: *Apoi ne-am deșteptat și împreunam șapte, opt vițele (și viței, boișori) din vecini [...] și făceam pe văcarii* (p. 40); *bouleț* „vițel”: *Cunoșteam fiecare vițică sau bouleț, pe nume* (p. 40); *fluieraș* „privighetoare”: *Aerul era, dintr-odată, străbătut de cântecul vreunei privighetori. Fluieraș, cum îi zicea în părțile locului* (p. 90); *lepădături* „resturi menajere”: *Când făcea mama sau bunica, curechi de mâncare, căutam să pun de-o parte cât mai multe „lepădături” pentru iepuri* (p. 146); *zburători* s.f. pl. „avioane”: *Cu zburătorile astea care abia pot face ocolul pământului, cam greu [de ajuns pe lună]!* (p. 122).

2.3.1.5.2. Derivate cu posibilități combinatorii inedite: *câmpenești*: *în flori* ~: *Îmi plăcea natura primăvărată. Primele flori câmpenești* (p. 16); *cojocărești*, *ace* ~: *Mă pisa [...] să-i aduc de la oraș, niște ace cojocărești* (p. 147); *copilărești*, *obiecte* ~ „obiecte pentru copii”: *La sfârșitul semestrului se premiau, prin mici obiecte copilărești, jucării, elevii cei mai buni* (p. 87); *oțelite* „de oțel”, *sârme* ~ (DLR, rar): *Portativ [suport metalic, ca un fel de ghiozdan]. De sârmă împletită. Cu o mânușă de lemn. Cu sârme oțelite de o parte și de alta* (p. 84); *pădurețe*, *flori* ~ „flori de pădure”: *Pădurea era ca la vreo 5 km. de la sat. Cu stejari, brazi, pini, băgrini [...], cu flori pădurețe* (p. 113); *școlar*, *director* ~ „director de școală”: *Apoi veni directorul școlar cu două învățătoare* (p. 84).

2.4. Compuse

2.4.1. Compuse (prin alăturare), majoritar formații inedite, prin componentele utilizate, cel puțin unul dintre ele fiind element regional: *bumbi de cap* „pastile, tablete”, corespunzător formației *nasturi de dor de cap*, din aria sudică a dacoromânei (DGS I): *Parcă mi-a adus de la farmacia locală și niște bumbi de cap* (p. 98); *cupă de paie* „șiră de paie”: *Intrarea în grădină era printr-un „coridor”, prin cupa de paie* (p. 130); *deal de nea* „derdeluș”: *Ne făceam deal de nea, adunam*

zăpada cu lopata, în fața casei, și făceam deal. Îl bătătoream bine cu lopata, iar seara îl udam ca să înghețe” (p. 133); *din bună vreme* loc. adv. „din timp”: *Îi ciorăiam [pe părinți] din bună vreme să-mi cumpere și mie un ied* (p. 143); *din cap* loc. adv. „pe de rost”: *Ne dădea să învățăm vreo poezioară din cap* (p. 94); *divan muieresc* „taifas între femei”: *Erau forme de [...] întâlnire a oamenilor: divanuri, seară de seară, iar duminica, și întreaga după-masă [...] Acum divanuri [...] doar vreunul muieresc, întâmplător* (p. 176); *gustul suptului* = „darul beției”, determinatul având înțeles înv. „dorință, poftă”: *Avea însă gustul suptului. Trăgea cam bine la rachiu* (p. 147); *hale de hârtie* „jucării, odinioară, confecționate, rudimentar, din hârtie; zmeie”: *Atunci făceam hale de hârtie, întărite în cruciș cu bețe subțirele și ușoare de trestie* (p. 41); *înainte de masă* „unitate de timp egală cu prima parte a zilei, începând de dimineată și până la prânz”: *Cumpărarea ceasului să tot fi durat o întreagă înainte de masă* (p. 104); *miel de capră* „ied”, consemnat în DLR ca formație rară: *Piață de marvă, de vite [...] Mieii de oaie și cei de capră, iezii erau de două-trei săptămâni [...]. Eu îi ciorăiam pe ai mei din bună vreme să-mi cumpere și mie un miel de capră* (p. 143); *miere de stup*, compus creat în zonele unde cuvântul de bază semnifică, deopotrivă, „produsul albinelor”, dar și, „zahăr (produs industrial)”: *Aici [la băcănie] se puteau cumpăra de toate [...] Ceai. Lumânări. Miere de stup* (p. 23); *măine-zi* „a doua zi”, atestat, în general, în aria nordică: *Incendiul a fost stâmpărat abia măine-zi* (p. 46); *păzitor de câmp* „paznic” (p. 100); *pieță muierescă* „pieța ordinară”, prin opoziție cu *pieță de marvă* „pieța de vite”: *Era o sâmbătă [...] zi de pieță în ulița noastră. O minune! Pieța de marvă, de vite, era doar aci (cea muierescă cu ouă, pui, fructe, zarzavaturi era în altă parte)* (p. 143); *pită moale*, compus alcătuit dintr-un element regional și un adjectiv cu semantism regional: „pâine proaspătă”: [La Nedeie] *pregătirile începeau cu câteva zile înainte: pită moale, prăjituri [...] făcute înainte* (p. 29); *sandale de lemn* „încălțăminte specială, improvizată din fețele unor opinci uzate, bătute în cuie pe tălpi de lemn” pentru datul pe gheață: *Dintre jocurile de iarnă, cel mai atractiv era căratul pe gheață [...] cu sandalele de lemn* (p. 128); *scaun lung* „bancă”: *Ne istoriseau multe și de toate, mai ales seara când stăteam pe scaunul lung⁵ din fața casei* (p. 151); *șupă de pleavă* „magazie, șopron pentru depozitat pleava” (p. 131); *văz rău* „deochi”, DLR atestă exclusiv *văz bun* „simpatie”: *Văzul rău era o pricină, mai ales de boli, indispoziții* (p. 13).

Unele dintre aceste compuse, de dată mai recentă, suplinesc elementul neologic absent din grai: *mână de fier* „manetă”: *Erau niște Forduri [...] Se aprindeau cu curblă, o mână de fier care activa motorul* (p. 39); *lămpi de buzunar* „lanterne”: *Unii [copii] aveau și lămpi de buzunar cu baterii* (p. 27).

2.4.2. Compuse prin aglutinare: unele învechite ca: *astară* „în această seară”, prezent în dialectele sud-dunărene, în dacoromână în restrângere, întrebuințat încă în Trans., Ban., Mold.: „– *Mergem astară la divan?*” (p. 62);

⁵ În var. cu determinantul învechit, *scamn lung*, compusul a fost înregistrat de Mării 2004: 59, în categoria cuvintelor arhaice, a „vorbilor din băbăluc”, în cadrul „elementul[ui] sârbesc în lexicul unui grai din Banat”. Compusul, din clasificarea de mai sus, reproduce etimonul, srb. *klup* (id. ib.).

altele inedite: *nicideunde* adv. „nicăieri”, analizabil prin părțile componente evidente: *Și satul nu mai răsărea. Nicideunde* (p. 159).

2.5. Lexic

2.5.1. Elemente lexicale învechite: *ață* „sfoară” < lat. *acia*, atestat cu acest sens la Coresi (*Făcu bici de ață* – apud Dimitrescu 2014: 103): *Fixam ața-sfoara* [zmeului], *ne avântam în contra vântului* (p. 41) (R. Flora simte nevoia să explice cuvântul, fapt diagnostic pentru statutul acestuia); *casnici*⁶ „membri ai unei familii”: *Era vremea carantinelor la domiciliu [...] interzicându-se ieșirea casnicilor* (p. 98); imală „noroii” < *ima* < lat. *limare*: *Ne „zideam” și noi, copiii, case [...] din imală* (p. 116); *tâtâne* < lat. *tatane*: *Haide, tâtâne, vino-ți în fire!* (p. 178).

2.5.2. Elemente lexicale proprii Banatului. Dintre cele semnalate deja (Petrovici 1954, Neagoe 1984: 270, *Dialectologie*: 152), apar câteva păstrate din latină, ca, în general, în graiurile vestice: *ai* „usturoi” < *alium*: *Toți ai casei* [la tăiatul porcului] *erau angajați ba cu încălzirea apei, ba cu aducerea paielor [...] curățau aiul* (p. 58); *foale* „burtă” < *follem*: *Și mâine-zi urcam sus [pe deal] cu săniuța și ne dădeam cu foalele pe sanie la vale* (p. 133); (*h*)*oară* „păsări de curte” < *ovaria*: *Găinile (sau altă hoară) șchiopătau* (p. 152); *nea* „zăpadă” < *nivem* (p. 128); altele, de origini diferite, susceptibile de a alcătui arii corelative: *cozace* s.f., pl. art. *cozăcile* < srb. *kozjače*, *pojar* < sl. *požarŭ*; *vărsat* < *vârșă* < lat. *versare*: *Eu cu fața împetriștată și înroșită de cozace, cu temperatura ridicată [...] stau în pat* (p. 98); *golâmb* < srb. *golub*, *porumb* < lat. *palumbus*, *porumbel* < *porumb*, *hulub* < ucr. *hulub*: **Golâmbii** sălbatici, *vocea lor guturală străpungea aerul ritmic; Golâmbii de casă, porumbeii, găgâiau mai mult* (p. 98); *uică* < et. nec., *unchi* < lat. *unclus*, *moș* < *moașă* < cf. alb. *moshë*, *bade* < et. nec.: *Comenzile lui uica Iani, lăcătuș din sat, când se schimba garda [...] (p. 27).*

2.5.3. Elemente lexicale comune cu aria nord-vestică.

Alături de categoria elementelor specifice, apar alți termeni, de diverse origini, atestați în dicționare, în general, pentru partea nord-vestică a dacoromânei: *astrânge* (refl.) (Ban., Trans.) < lat. *astringere*: **Ne astrângem** noi copiii, *cinci-șase, zece, la stradă sau înăuntru [...] și batem cărțile* (p. 25); *babă* „bunică” < bg., srb. *baba*: **Bunica** se scula la trei din noapte [...] „– **Babo**, mă scoli și pe mine?” (p. 88); *bucvar* < srb. *bukvara*: *Se scoteau trei-patru mese, cu maldăre de bucvar* (registre) (p. 153); *cute* „gresie pentru ascuțit coasa” < lat. *cotem*: *Cât cuprinzi câmpul cu privirea, secerători în izmene albe, cu coasele pe care le ascut din când în când cu cutea* (p. 120); *dună* (Ban., Trans.) < magh. *dunnyha*, *dușăg* (Ban., Dobr.), < srb. *dušek*, ambele cu același sens „pilotă”; *marvă* „vită (cornută)” (înv. Trans., Ban.) < magh. *marha*: *Iarna, vara, se astrângeau oamenii mulți, într-un loc fix [...], dovadă că și-au isprăvit lucrurile prin casă, prin curte, pe la marvă* (p. 62); *tolcer* „pâlnie” (Trans., Ban., Maram.) < magh. *tölcsér*: *Îmi puneau un tolcer de hârtie în ureche, ca să mi se „stoarcă” coptura; vârtej „scrânciob” < bg. vârtež. Într-o parte se ridicau stâlpii unui ringhișpel, un vârtej cu scaune* (p. 47).

⁶ Includerea lexemelor într-o anumită categorie este relativă, întrucât, în același timp, ele pot ilustra mai multe situații, în calitate de derivate, simultan învechite, de o anumită origine etc.

2.5.4. Elemente comune cu Basarabia

Textele lui R. Flora atestă termeni sau semantisme comune cu Basarabia, poate în calitatea celor două zone de arii laterale: *buhni* „a da buzna”: *Oamenii stau liniștiți [...] Atunci buhnește între ei un ins beat* (p. 64); **bumb** < magh. *gomb*, în *a se juca în bumbi* „a se juca în nasturi”: *Ne jucam în bumbi, noi copiii* (p. 32); *cibă* interj. „cuvânt cu care se alungă câinele”: *Zăvodul s-a luat după mine: „– Cibă!”* De origine ucraineană, *циба*, pentru Bas., în Ban. ar fi putut parveni prin medierea maghiară, *csiba*; *jertfă* < sl. *žrutva* „victimă”: *Vine un uliu [...] și dă să apuce o jertfă* (p. 64); *înapoi* adv. [despre haine] „în, la spate”: *năframe legate înapoi* (p. 120); *nimici* [despre recoltă] „a distruge, a compromite”: *Ne nimicește grăul în gireadă; trăsura (tărănească) „căruță”:* *În trăsura [...] vecinul Gheorghe, uina Draga și câțiva purcei în partea din fund* (p. 53); *a umbla* în expr. ~ ~ *la școală* „a fi elev”: *Nu umblam la școală și nu puteam avea mai mult de cinci ani* (p. 77). Există și elemente neologice comune: *calitativă* adj. „de calitate”: *Acolo-i cărămida ieftină [...] ori mai calitativă* (p. 77); *liceist* „licean”: *Eu eram parcă liceist* (p. 147). Pentru Basarabia, elementele lexicale figurează în Dicț. dialectal și în TD-Bas., *Gl.* Ultimele două împrumuturi neologice s-ar putea explica prin sursele neoslave corespunzătoare (sârbă, rusă) din care a fost preluat *liceist* și de a adapta a împrumutului romanic în mediul cerut de acestea.

2.6. Elemente cu semantism specific

2.6.1. Elemente cu semantism specific atestat

Unele lexeme apar cu sensuri deja înregistrate în dicționare, fie pentru Ban., fie pentru Ban., Trans., fie pentru Banat, Trans., Mold., fie numai pentru Trans., oricum pentru aria nord-vestică. Pentru ultima dintre zone: *cerb* s.m. „obicei de a colinda, unul dintre colindători, cu rolul animalului respectiv, deghizat și având cap de cerb, amintind de un alt ritual similar, *capra*”: *Cum venea decembrie, ne puneam să pregătim cerbul [...] Aceasta era treaba lui tata. Într-o zi, cerbul era făcut. Bătea din limbă, că noi copiii îl credeam o ființă a ceea ce* (p. 61); *gumă* „cauciuc”: [Polițiștii] *cu o bucată de gumă în mână (numită popular „vână de bou”)* (p. 18); *moș* s.m. „bunic”: *Am plecat cu moșul, la B. (aproape 40 km. depărtare) după cărămidă. „– Moșule”, ziceam, „dacă ne pierdem în întuneric?”* (p. 78); Ban., Trans.: *grec* s.m. „comerciant, negustor”: *Băcanul era numit grecu. Măcar că nu era grec. Vorbea foarte bine sârbește și românește* (p. 23); *a se stoarce* vb. refl. „a se scurge”: *Tatăl bufni în încăpere. Ud până la piele. Lipăind stropii de apă, storcându-se de pe îmbrăcămintea lui* (p. 119); *șubă* „pănură”⁷: *Dar mi-amintesc bine de jocul bunicului [...]. Și de cioarecii lui de șubă, cu un găitan negru pe de lături; tăbări vb. „a obosi”: Ne mai opream în drum. Fie că obosea bunica, fie că ea gândea c-am obosit eu. „– Ai tăbărât, cu baba?”* (p. 16); Ban., Trans., Mold.: *roată* s.f. „bicicletă”: *M-aș duce și pe la prăvălii cu roata*

⁷ *Șubă* „haină țărănească” < srb. *šuba*, magh. *suba*, aici figurează cu sensul „stofă de casă”, ca în Ban., Trans., situație comparabilă cu *suman* < bg. *sukmanū*, care în Mold., pe lângă semantismul de bază „haină țărănească”, a dezvoltat unul nou, „țesătura de lână din care se confecționează haina respectivă”.

(p. 96); *vârstnic* „de aceeași vârstă cu cineva”): *Nu voiam să mă duc la grădiniță. Din simplul motiv că nu mergea nimeni din strada noastră. Dintre vârstnicii mei* (p. 75). *Era treaba mea și a lui Traian, vârstnicul meu vecin și coleg de clasă* (p. 61). Altele apar în dicționare cu specificarea „rar”: *duhni* [d. vânt] „a sufla”: *Pe urmă, vântul s-a stabilit* [sic!]. *Tot mai duhnea, dar mai potolit* (p. 126); *obraz* „căpută la gheață”, aici, p. ext., semnifică „față de opincă”: *Erau opinci uzate [...]* *bunicul le rupea obrazul pe care-l bătea apoi în cuie la niște tălpi de lemn, special muștruluite* (p. 128); Trans., Ban., Olt., Munt. *alotel* s.n. „drojdie de bere” (Anon. Car., DGS I): *La băcan făceam toate cumpărăturile necesare (chibrituri, petrol, olățel)* (p. 55). În acest caz, cuvântul din grai (cf. DGS I) suplinește elementul neologic care îi lipsește autorului.

2.6.2. Elemente cu semantism inedit

A se căra, vb. refl. în expr. ~ ~ ~ *cu sania* „a se plimba cu sania”: *Copiii, se cară cu sania, iar eu privesc trist: „– Tată, vreau și eu sanie!”* (p. 107); *căratul pe gheață* „datul pe gheață”: *Dintre jocurile de iarnă ... cel mai atractiv era, fără-ndoială, „căratul” pe gheață. Cu sandalele de lemn* (p. 128); *cărăușuri* s.n. pl. „plimbări în cerc cu dispozitivele instalate special pentru copii la târguri (călușei, carusel)”: *Și vârtejul și ringhișpilul le învăteau copiii care aveau dreptul la atâtea și atâtea căraușuri gratuite* (p. 47); *ciorăi* vb. [fig.] „a bate la cap, a insista”: *Și ciorăiam [pe părinți] să-mi cumpere* (p. 143); expr. *a se încheia cerul* [fig.] „a se întuneca, se închide”: *Într-o după masă târzie, de început de august, cerul s-a încheiat. Norii erau de tuș. Ca și când s-ar lăsa pe pământ* (p. 126); *încheiat, cer* ~ „cer închis”. *Priveam cu ochii larg deschiși spre cerul încheiat. Cu nori albi și cenușii* (p. 129); *chirpiciul* s.n. sg. art. cu val. colect. „țiglele”: *Chirpiciul de pe casă începea să se răstoarne. Pocnind cu putere. Se spârgea. Întors în latul vântului* (p. 118); *crâmpoșirea* s.f. „tranșarea (porcului)” (p. 58); *crâmpoșită* adj. f. [d. coca de pâine] „împărțită, modelată în exemplare”: „– *Babo, mă scoli și pe mine [la frământat pâinea]?*” „– *Bine, te scol [...]*” *Dar mă scula către 5, când pâinea era frământată și crâmpoșită pe masă* (p. 88); *ciopor* „ciurdă”: *Vacile mergeau la câmp cu cioporul* (p. 40); *frământa* vb. „a ~ pâine⁸, a face pâine”, sens dobândit de la operația fundamentală de pregătire a produsului: *Miercurea se frământa pâinea. La noi o frământa bunica, mama era ceva bolnavă* (p. 88). Noul semantism este indubitabil: *Femeile nu numai că nu torc [astăzi], dar nici pâinea nu mai frământă, ci se duc la brutar, cu fițuica-n mână și „scot” pâinea* (p. 179); *îndesați* adj. pl. [d. ceoareci] „groși, din postav des, bine bătut la piua”: *În*

⁸ Față de expr. *a face pâine*, din Munt. și Mold. și din limba veche (*Aleseră femeii să le fie de făcut pâine* – DLR s.v.; *Femei făcătoare de pită* – DLR s.v. *pită*), având în vedere procesul integral a cărui finalitate este pâinea, ariile laterale, Ban., Bas. și cele nordice, au selectat verbul considerat definitiv, ca operație pentru realizarea produsului: Ban., *a frământa pâine* „a efectua acțiunea necesară asupra aluatului pentru a deveni pâine”, Bas., *a coace pâine* „a executa operația finală prin care coca, trecută prin toate etapele componente, devine pâine”; cu alte cuvinte, *coacerea* determină trecerea produsului în stare finită.

picioare aveam ciorapi groși de lână, ceareci îndesați, țesuți în război (p. 62); *muștrului* vb. (p. ext.) „a modela, a fasona obiecte”: *tălpi de lemn special muștruluite* [pentru a deveni sandale] (p. 128); *primeni* vb. „a schimba apa de băut pentru animale”: [Iepurilor] *le primeneau apa în vălaie de lemn* (p. 146); *sperle* s.f. pl. „un fel de ciulini” < *sperlă* „(pasăre) înfoiată”, cuvânt specific ariei vestice (DLR). *La colțurile străzilor [...] apărură niște jucării. Ca niște mingi [...] Niște măturice făcute ghem. Prindeam spierlele* (p. 126).

2.7. Împrumuturi de origine sârbă

Prezența unui număr mare de unități lexicale preluate din limba respectivă constituie rezultatul imediat al bilingvismului româno-sârb.

Acestea reprezintă două categorii: o parte comună cu graiurile bănățene din țară, o altă parte, specifică minoritarilor români din Serbia.

2.7.1. Pentru prima categorie, împrumuturile, majoritar, sunt înregistrate în GES: *barabar* adv. „în rând cu [...]” < *baràbar*: *Vaca merge barabar cu mine* (p. 157) (GES: 86); *bară* s.f. „râu mic, mlaștină” < *bara*: *Am plecat cu trăsura, bunicul, bunica [...] să murăm cânepa în bara, mlaștina de acolo* (p. 79) (GES: 83); *băgrin* s.m. „salcâm” (p. 83) < *bagrin* (id., ib.); *cioș* s.n. „colț de stradă” < *cioșc* < srb. *čošak*, dativ *čošku* (GES: 111): *Ne era casa de partea cealaltă, la cioșul celălalt* (p. 116); *cozace* s. „variolă” (p. 98) < *kozjače* (GES: 121); *divan* s.n. „taifas” < *divan*: *Cele mai frumoase erau divanurile nocturne în zilele de iarnă* (p. 62) (GES: 127); *dugheană* s.f. „prăvălie” < tc. *dükkân*, srb. *dućan*: *Mă trimitea să-i duc ... cartofi pe care-i cumpăram de la dugheană* (p. 89) (GES: 130); *păsulă* s.f. „fasole” < *pasulj*: *Babele [...] descântau [...] cu boabe de păsulă* (p. 13) (GES: 170 s.v. *păsui*); *poneavă* s.f. „pătură de lână, cânepă, cuvertură” < *ponjava*: *Mama adusese o poneavă (pătură), s-o punem sub noi, perini* (p. 99) (GES: 176); *subașă* s.m., pl. *subași* „paznic de câmp” < tc. *subasi*, srb. *sùbaša*: *Au venit (sau nu) subașii (păzitorii de câmp) după merticul de grâu sau cucuruz* (p. 100) (DLR s.v.); *șar*, ~ă adj. [d. animale] „pestriț, bălțat” < *šaren*, *šara*: *Într-un an aveam o vacă. Roșietică și cu pete. Șară* (p. 157) (DLR s.v.); *șaran* s.m. „crap” < *šaran*: *G. [...] sat așa și pe dincolo. Pădure. Rât. Timișul. Pește. Pescuit. Șarani, somni, știuci. De toate* (p. 38) (GES: 190); *șupă* s.f. „șopron, cușcă” < *šupa*: *șupă pentru iepuri* (p. 95) (DLR s.v.); *țigla* s.f. „cărămidă” < *ciгла* (p. 124) (GES: 198); *uică* s.m. „unchi” < *ujka*; *uină* s.f. „mătușă” < *uina* (termeni de adresare, în general): *Uica Gheorghe și tata s-au așezat înaintea. Iar eu și uina Draga în spate* (p. 53) (GES: 199). Alături de acestea, atașăm și câteva calcuri: *casa morților* „morgă” < srb. *mrtvāčnica*: *Copii la casa morților!* (p. 99); *Moș Ger* „Moș Gerilă” < srb. *Deda-Mraz*: *Copii fiind, ne bucuram de această revenire a lui Moș Ger* (p. 112).

2.7.2. Sârbisme specifice comunităților românești din Serbia: *futrolă* s.f. „toc, teacă (pentru arme)” < *futróla*: *Un pistol într-o futrolă nouă, mare* (p. 140); *menză* s.f. „cantină” < *mēnza*: [...] *Este flămând. Umblă printre mese la menză [...] și șterge farfuriile* (p. 167); *preco* adv. „de-a dreptul” < *prēko*: *Trebuia să mergem ca vreo 2 km. pe jos [...] Și am luat-o preco peste holde* (p. 60); *pricoliță* s.f.

„remorcă” < prikolica: *Se pun în tractoare cu pricolită ... și pornesc domnește la holdă, la loc* (p. 163); *prostirac* s.n. „așternut, cearșaf” < *prostirăč*: *Mama adusese [...] și un prostirac un fel de velină (chilim) de acoperit* (p. 99); *pulîn* s.m. „câine ciobănesc” < *pulîn*: *Mai avea și câte un câine (pulîn), dar parcă nu-l avea totdeauna* (p. 147); *țârfineac* s.m. „paracliser” < *crkvenjak*: *Cineva căpăta ciocanele de lemn de la țârfineac sau de la vreun tutor pentru a bate toaca* (p. 28).

2.8. Elemente germane

Aizimban s.n. „tren” < *Eisenbahn(zug)*: *Cum ceva, te durea capul sau aveai alt deranj (la foale ș.a.): „– De la oci (ochi)! În aizimban (tren)!”* (p. 113); *boactăr* s.m. < *Wächter*: *Când îți bătea boactărul la ușă, se știa că nu era a bine. Și izbea cu bătul, un ciomag respectabil, în ușă sau în poartă, de răscoala întreaga stradă. Veneau altădată și câte doi „– Boactării (la cutare)!”* (p. 18). Rostul și funcția acestora este explicată în text: *Boactării – moșteniți, ca instituție, după toate cele de la vechiul imperiu habsburgic (în nemțește Wechter [sic!] este „supraveghetor”) – erau civili și, de regulă, oameni mai înaintați în vârstă [...] Erau reprezentanți ai autorității comunale. Și se și comportau ca atare (ibid.); fedeștil* s.n. „toc (pentru scris)” *Federstil: Ceșcula [penarul] cu grifle, cu creioane, cu guma de șters, penițele de scris, fedeștilul* (p. 84); *haptag!* (comandă militară) „drepti!” < *Habtacht!* (p. 27); *ringhișpil* s.n. „carusel” < *Ringelspiel*: *Încă de sâmbătă după masă noi, copiii, ne duceam în inspecție, să vedem ce se pregătește (pentru nigeie), aparte, ringhișpilul și, în mod special, cirul* (p. 29); *porție* s.f. „impozit” < *Portion*: „– Când plătești porția (impozitul) aia?” (p. 100); *șinter* s.m. < *Schinder*, srb. *șinter*: *În locul de execuție îi aștepta șinterul (hingherul), cu gropile deja săpate* (p. 154); *șiț* s.n. „scaun, banchetă mobilă, instalată în căruță” < *Sitz*: *Avea o tarniță (tăligă), un cal slăbuț, un șiț, de piele înapoi, și altul, de lemn, înainte unde stătea el* (p. 15); *șpriț* s.n. „ustensilă folosită la umplutul cârnaților” < *Spritze*: *Se pregăteau cuțite, se aduceau (din împrumut, de la cei ce le aveau), șprițuri (pentru cârnați și cartaboși)* (p. 58).

2.9. Neologisme

Lexemele noi sunt reprezentate prin mai multe categorii, atât prin creații personale ale autorului, cât și, în cazul neologismelor romanice, pe lângă cele proprii limbii române, prin împrumuturi din sârbă, alături de care apar foste neologisme, astăzi cu caracter învechit.

2.9.1. Din prima categorie menționăm: *bravurozitate* s.f., pl. *bravurozități*: [Basmale] *perindau în fața ochilor noștri mirați întâmplări [...] Stranii. Bravurozități* (p. 34); *bombonier* s.m. „vânzător de bomboane”: *Bombonierul întreabă dacă-s banii mei* (p. 168). Româna standard nu dispune de un termen specializat în acest scop. În schimb, graiurile muntenești au suplinit golul printr-o creație proprie: *bombonar* (DGS I), după tiparul tradițional al numelor de ocupații (*porcar, văcar* etc.); *hibern* adj. „de iarnă”, derivat regresiv din *hibernă* s.f., împrumut neologic impus de autor: *Mă atrăgeau mai mult ca orice peisajele hiberne!* (p. 134); *uniformizat* adj. „îmbrăcat în uniformă”:

M-a dus să-mi arate și curtea regală („a lu-mparatu”), cu sentinele (gardă) special uniformizate (p. 60).

2.9.2. Împrumuturile romanice preluate din sârbă se motivează prin nevalorificarea neologismului corespunzător din română, dintr-un motiv sau altul. Mediarea prin limba oficială a autorului devine evidentă în cazul formelor neologice diferite de ale românei standard, ca în exemplele de mai jos: *dimensii* s.f. pl. „dimensiuni” < srb. *dimenzija*: *Soarele zâmbește [...] iar, sub efectul [...] lui, toate în lumea din jur își schimbă dimensiile* (p. 114); *factic* adv. „de fapt, în realitate”: *Cum era doamna Boiana, după 55 de ani? Căci, factic, atâția trecuseră* (p. 86). Este de presupus că scriitorul s-a raportat la sârbă (cf. *faktično*); *plantaj* s.n. < *plantaža*, în loc de *plantație*: *În America [...] slujeau cu toții pe la plantaje* (p. 139); *seanse* s.f. pl. „ședințe” < *seansa*: *La seanse, înainte de a ghici, se îmbracă într-o odăjde* (p. 14); *stalactit* s.m. < *stalaktit*: *O altă măiestrie a peisajului iernatic erau țurțurii de gheață, sloieții, în graiul local. Erau ca niște stalactiți enormi* (p. 134). Atunci când neologismul are aceeași formă în cele două limbi este greu să identificăm sursa, ca în cazul *angrosist*: *Cele trebuincioase unei gospodării i le aduceau angrosiștii* (p. 23). Unele neologisme, de altfel corupte, sunt explicate de autor (Flora 1971: 306) ca rezultante ale contaminației sinonimice: *automobil* + *motor* > *motobil*, cuvânt uzual în lexicul românesc local”: *În primii ani de școală am văzut primele motobile (azi, zicem, limuzine sau și „autoturisme”)* (p. 39).

2.9.3. Din categoria neologismelor, astăzi învechite, menționăm câteva: *apriat* „deschis, lămurit”, după DA, creație latinistă a Școlii Ardelene: *Pe aici sunt șerpi, vulpi [...] De lupi sau urși nu spuneau apriat, poate, să nu mă sperii prea tare* (p. 113); *bănci* „hârtie-monedă”, cu semnul arhaicității în DA < it. *banca*: *Un romișor (figănuș) – de vreo zece ani – mă asaltează: „– Neneo, dă-mi două bănci!”* (p. 168); *comerciant* „negustor” < it. *comerciante*, penetrat, poate, prin latiniștii ardeleni: *Jupânul (comerciantul) pune aparatul de radio în fereastră* (p. 50). Utilizarea parantezei constituie un fapt diagnostic, atât pentru lexemul din grai, cât și pentru lexemul neologic; *invita* „a chema”, introdus, probabil, de aceeași latiniști, căci se distinge semantic de verbul moștenit *invita* „a instiga, a provoca”: *Tata mă invita, luându-mă de mână: „– Mergem astară la radio?”* (p. 50); *prepara*, ~-vrăjurile „pregăteau materia primă pentru vrăjit” *Vrăjurile [...] erau femei bătrâne care le preparau, le găteau* (p. 13); *vizitație* „control sanitar la cai” < germ. *Visitation* (înv. DLR): *În fiecare an, în pragul toamnei, era vizitația de cai* (p. 153).

3. R. Flora rememorează amintirile din perioada propriei copilării: *Mi-amintesc ca printr-o ceață [...] Cât cuprinzi câmpul cu privirea, secerători. În izmene albe. Cu coasele, pe care le ascut din când în când cu cutea. Era un cântec orchestrat, tipic holdelor bănățene în acea vreme [...] Mă văd și eu printre secerători [...] În izmene albe de cânepă. Și în cămașă tot albă. Pe cap, o pălărie de paie*

(confeționată de tată-meu). În picioare niște **cipici de lână** [...] cam ciuruiți. Mă împunge miriștea [...] (p. 120). Descrierea amintește un cunoscut tablou al câmpurilor românești, cel al fraților Boțoghină din Siliștea-Gumești (M. Preda, *Moromeții*), dintr-o altă zonă a românității, când Irina învață să țină secera în mână. Risipiți, prin lanuri, sub arșița nemiloasă a verii, copiii, purtând aceleași haine, ca și părinții lor, muncesc și vorbesc ca și aceștia. Redevenit cel de odinioară, autorul se exprimă ca atunci, demult, căci, pentru autenticitate, n-ar fi fost cu putință să fie altfel. Nici variantele locale nu le refăce. Cel mult, de la caz la caz, menționează, între paranteze, forma corespunzătoare din limba standard: *alvicică* (*halva*), *nigeie* (*nedeie*), uneori rămânând tot în universul dialectal: *imală* (*mâzgă*) sau dublează, în mod original, prin cratimă, regionalismul cu lexemul de largă circulație: *Apoi fixam* [...] în *trei puncte*, **ata-sfoara** [zmeului] (p. 41). *Oamenii își luau cojoacele* [...] în *spate*, *căciula și cârpa-salul la grumaz* (p. 62). Uneori, astfel de dublete sunt însoțite de mici comentarii care demască dialectologul: *O altă măiestrie a peisajului iernatic, erau țurțurii de gheață, sloieții, în graiul local* (p. 134). *Aerul era, dintrodată, străbătut de cântecul vreunei privighetori. Fluieraș, cum îi zicea în părțile locului* (p. 90). Deținând ambele posibilități lexicale, autorul le folosește diferențiat, respectând varianta locală, ori de câte ori este cazul: *Le plăcea în mod special varza. Când făcea mama, sau bunica, curechi de mâncare, căutam să pun deoparte cât mai multe „lepădături” pentru iepuri* (p. 146). Cele două gospodine din familie nu puteau găti decât *curechi*, cum se numea leguma în satul lor, iar copiii aspirau iarna la un *deal de nea*, dar, în explicația pentru cititor, apare corespondentul supradialectal al „materialului de construcție”: *Ne făceam deal de nea, adunam zăpada în fața casei și făceam deal. Îl bătătoream* (p. 133).

Prin reproducerea particularităților fonetice, morfologice, de creare a cuvintelor ori de vocabular, multe dintre acestea constituind fapte inedite, R. Flora reușește să recompună „imaginea lingvistică” a satului natal de odinioară. De fapt, el reușește mult mai mult, prin opera sa beletristică, aducând reale servicii dialectologului. Episoadele în care a fragmentat narațiunea, momente de neuitat ale copilăriei, relevă o certă vocație de povestitor. În exercitarea acesteia, limba devine instrumentul de care el se servește cu toată îndemânarea, căci chiar în absența copertei și a foii de titlu, prin amprenta lingvistică și prin coloratura particulară, am putea recunoaște identitatea teritorială a acesteia. Vitalitatea graiului românesc într-o comunitate aproape bilingvă, așa cum observa autorul, se explică, între altele, „prin sprijinul care vine de la limba literară, și sârbocroată și română, într-o perioadă de timp, acestea învățându-se ca limbă maternă” (Satu-Nou: 177). Optând pentru limba standard (în care și-a făcut studiile universitare la București), scriitorul nu poate renunța la vocabularul copilăriei decât cu riscul de a falsifica realitatea. Având conștiința acestui risc, el reconstituie admirabil universul lingvistic al unui copil minoritar, legat prin idiomul său de un anumit teritoriu și, în același timp, de un anumit neam.

ABREVIERI

AFLR	<i>Arhiva fonogramică a limbii române</i> a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.
Cercetări 2000	Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, <i>Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare</i> . București, [f.e.].
Chircu 2010	Adrian Chircu, <i>Um vechi sufix regional: -ul</i> , în <i>Lucrările celui de Al XIV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie</i> (Cluj-Napoca, 16–17 sept. 2010) [Cluj], [Editura] Argonaut. Scriptor, p. 64–71.
DA	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948.
DGS. I–III	<i>Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice</i> , coord. Maria Marin, volumul I, <i>Literele A–C</i> , 2009; volumul II, <i>Literele D–O</i> , 2010; volumul III, <i>Literele P–Z</i> , București, Editura Academiei Române, 2011.
Dialectologie	<i>Dialectologie română</i> , de Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
Dicț. dialectal	<i>Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)</i> . Vol. I–V, redactor responsabil Rubin Udler. Chișinău, Editura Știința, 1985.
Dimitrescu 2014	Florică Dimitrescu, <i>Din lexicul limbii române vechi</i> . [Colecția] „Romanica 19”. Editura Universității din București.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (DLR). Serie nouă, București, Editura Academiei Române, 1965 și urm.
Flora 1971	R. Flora, <i>Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije</i> . Beograd.
GES	Dorin Gămulescu, <i>Elemente de origine sârbo-croată ale vocabularului daco-român</i> . București, Editura Academiei, Panciova, Novinsko Preduzeće „Libertatea”, 1974.
Ioniță 2010	Vasile C. Ioniță, <i>Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie, 2</i> . Reșița, [Editura] Inter Graf.
Mării 2004	Ion Mării, <i>Contribuții la lingvistica limbii române</i> . Cluj-Napoca, [Editura] Clusium.
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, <i>Micul dicționar academic</i> . Vol. I, <i>Literele A–C</i> , 2001; vol. II, <i>Literele D–H</i> , 2002; vol. III, <i>Literele I–Pr</i> , 2003; vol. IV, <i>Literele Pr–Z</i> . București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2003.
Neagoe 1984	Victorela Neagoe, <i>Subdialectul bănățean</i> , în TDR, p. 240–283.
Petrovici 1954	Emil Petrovici, <i>Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român</i> , în „Limba română”, III, nr. 5, p. 5–17.
Satu Nou	<i>Satu Nou, Banatsko Novo Selo 1765–1977</i> , monografie, coordonator Radu Flora, Satu-Nou, 1979.
TD – Bas.	Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, <i>Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului</i> . Texte dialectale și glosar. București [f. e.], 2000.
TDR	<i>Tratat de dialectologie românească</i> , coordonator V. Rusu, Craiova, 1984.

**LA LANGUE DES RÉCITS (CONTES) DU VOLUME
COPILĂRIA DIN AMINTIRI PAR RADU FLORA**

RÉSUMÉ

Conformément au volume de mémoires *Copilăria din amintiri* par Radu Flora, Iulia Mărgărit poursuit les particularités d'ordre phonétique morphologique, de vocabulaire, évidentes dans la langue employée par le bien connu dialectologue R. Flora, natif de langue roumaine de Serbie. En reconstituant l'univers de l'enfance, l'auteur «récompose» aussi par les réalités évoquées, la langue de cette époque-là de sorte que le dialectologue double l'écrivain en permanence.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

INDICE DE CUVINTE*

Albaneză

bebe_{II} 255
bebëz(ë) 255
bullçi 257
cipë 258
çap 257
damkë 256
dorashkë 255
dukem 257
frikë 97
fuqí 255
gërresë 255
gogë 52
grihë 255
gungë, xhungë 258
guvë 258
guxoj 97
i zeshkët 256
i zi 256
jetë 257
kafkë 256, 257
këlbazë 53
këlp 53
kërcu 256
kërcuni 256
kërcuri 256
kokë 256
lara-lara 257
larë 257
maja e gjuhës 255
majë 255
mosh- 62
nishan 255
palcë 258
puçërr 255

qiellzë 255
rrudhë 255
shterp 97
spërk 97
surrat 258
taban 258
tuberkuloz 99
vëngër 255
zeshkan 256
zverk 259

Bască

créfala 127

Bielorusă

dzjatlavina 129
dzjatlina 129
kanjušyna 128

Bretonă

bigel 8

Bulgară

agne 6, 7
'agnëçë 6
agniti (se) 7
baba 62
bagi 7
bagne 7

bàgni 7
bèka, bëka 7
bèyka 7
biška 8
braf 10
brava 10
detelina 129
detelinka 129
dzvezdel 124
ečëmik 101
'hçi:čka 7
horó 247
'jagne 6
'jagnënce 6
'jegn'çë 6
'jegne 6
kastrja 10
koč 6
'kočata 6
màtocec 9
màrkàč 9
màrkàk 9
'màrkalče 9
màrkalëc 9
obagnya 7
oboseja 249
of'çička 7
of'çička 7
of'çinka 7
of'co 5
o'ven 6
ovnak 6
ovnënce 7
ovnòvce//ovnòvci,
ovnòfci 7

* Întocmit de Ionuț Geană.

- oyagnya 7
 pras 9
 'šile 9
 'šili 9
 su'kaļče 9
 tetelina 129
 tikŷa 98
 tirfil 124
 u'ca 5
 u'č'inka 7
 u'ven' 6
 vārtež 62
 z'viska 9
 bāga 8
 багаув 8
 багашат 8
 кгъстѣсь 57
 агнишар 31
 барак 35
 баракчия 35
 батал 31
 баталджия 32
 бач 32
 бачило 32
 бачия 32
 бег 35
 бегликчия 35
 бей 35
 беглик 35
 биволар 28
 биглигчийъ 35
 биглик, ~уфчѣри 30
 билюк 32
 бошан 29
 брав 32
 брава 32
 бравичар 32
 бравушарец 32
 бравушарник 28, 32
 браушарец 32
 брак 32
 бракничар 32
 булуклийъ 32
 б'ул'укчий(а) 32
 бюлюк 32
 б'ул'укбашийче 32
 бюлюктешин 28, 32
 виач 34
 вия 34
 водаджия 34
 вода 34
 говедар 28
 гъсар 29
 джелеп 28
 доя 31
 духовен, ~ пастир 33
 енкехая 36
 изкарвач 34
 изпѣди, ~овчар 30
 йоз 33
 йозът 33
 йозчия 33
 йузчия 33
 камилар 29
 карам 34
 каракачанин 36
 каракачанка 36
 кехая 28, 35, 36
 кехѣ 28, 36
 кея 28, 36
 коняр 28
 коч 31
 кочовар 32
 кравар 28
 кяя 28, 36
 лъжливото, ~ овчарче 30
 малзничар 34
 мариджия 32
 maria 32
 maria 32
 матор 31
 маторичар 32
 мльзничар 34
 моканин 36
 мулетар 29
 мълзач 34
 мълх'ански, ~ уфчар 30
 овен 32
 овнар 32
 овца 29
 овчар 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35
 водаджия 30
 удажѣя 30
 мариджия 30
 овчари 29
 овчарин 28, 29
 овчариня 30
 овчарица 30
 овчарка 30, 31, 36
 овчарки 30
 овчаркѣня 30
 овчарко 30
 овчарище 31
 овчарче 30, 31
 овчѣрин 28, 29
 пастѣр 28, 33, 34, 35
 пастири 33
 пастѣрка 33, 34
 пастѣрче 33, 34
 пастирчето 33
 пастыр 33
 пастыр 33
 подкехая 36
 подойник 31
 подойничар 31
 пѣдѣ-овчар 30
 сагмал 32
 сагмалджия 32
 свинар 29
 сегмалджия 32
 старши, ~ уфчар 30
 стригач 34
 стрижа 34
 телчар 28
 удажѣя 34
 хергелджия 28
 чобан 28, 35
 чобанин 28, 35
 чобанка 35
 чобанче 35
 чукам 34
 чукач 34
 шилегар 31
 шилегарин 31
 шилегарка 31
 шилета 31
 яловар 31
 яловичар 31
 яловарка 31
 ян, ~ кехая 36

Bulgară veche

- овъчаръ 28
 паст'хъ 28
 пастыръ 28, 33

Castiliană

créfala 127
tefla 121
trébol 122, 123

Catalană

herba moruna 126
melga 126
murgó 126
trefe 122
trèfle 122
trèvol 122

Cehă

d'atěľa 129
jetel 129
jatelina 129
ščudlek 131

Corsicană

trifoglio 122

Croată

bàga 8
dételina 129
djetelja 129
djetvelina 129

Daneză

kløver 125

Engleză

clover 125
clover-leaf 125
goat 8, 10
lamb 6, 7, 8, 10
ram 5, 6, 7, 9, 10
sheep 5, 6, 7, 10

Engleză medie

clovere 124
claver 124

Engleză veche

clāfre 124

Feroeză

seyðasmæra 126
smæra 126

Franceză

bera 10
berri 10
brebis 10
double 123
*doufle 123
*dufle 123
famille 39
herbe de coucou 127
hôpital 100
orgelet 101
pain de coucou 127
trefeuil 123, 132
trèfle 122, 124
trèfle au coucou 127
triple 123
tuberculose 101

Franco-provensală

triolet 122
troulo 122

Frizonă

Kleeuwer 124

Frizona de est

kleeuwer 125

Frizona de nord

kleever 125
kliawer 125
kliiwer 125
kliiwre 125
klöower 125

Frizona de vest

klaver 125

Galo-romană

bînek 9

Galegă

trefle 121

Germană

Brack 32
Eisenbahn(zug) 66
Federstiel 9
Gerstenkorn 101
Habtacht 66
kastriren 10
kicken 9
kicker 9
Klecher 125
Klee 124
Kleeber 124
klee-blatt 125
Kleewer 124
Klever 124
Portion 66
Ringenspiel 66
ross-klee 125
Schinder 66
Sitz 66
Spritze 66

Visitation 67
Wächter 66

Greacă

mandalo 9
αγωνίζειν 98
αρραβώνα 98
βάριον 10
γούβα 258
κόρη 101
κεχαγιάς 36
κοτταβίζω 97
κριθάρι 101
μανία 101
ματιού 101
μέση 101
μετάξιον 101
ουρανίσκος 101
όφελος 98
όχτικας 99
πλεμόνι 99
πλευριτις 99
πρόσωπο 101
σκάφη 98
σπανός 99
σπιτάλι 100
στέρφος 97
στομάχι 100
τσίπα 258
τύφος 100
φάτσα 101
φρίκη 97

Greacă veche

triphyllon 121, 122, 131
γλοιός 125

Indo-europeană

*avikā 5
*bhorwo-s 10
* iēr- 8
*ovis 5

Islandeză

smári 126

Italiană

banca 67
comerciante 67
erba crocina 127
famiglia 38
fazza 101
lupinella 127
ospitale 100
sulla 127
trifoglio 121, 122, 123, 131

Ladină

besčia 8

Latină

ad 82
alium 62
astringere 62
baptizare 97
barbatus 243
caerefōlium 126
*carrare 34
carrus 34
cotem 62
cottizare 97
cūcūlus 126
currendo 245
dolus 246
duplus 123
*duspulus 123
familia 39
foetus 248
follem 62
hedysarum coronarium 127
herba moruna 126
hordeolus 101
hospitale 100
*ignitia 100
inter 87

intro 87
languor 100
limare 62
lingua 249
lūpīnus, -a 127
nivem 62
ovaria 62
palumbus 62
pantex 100
presbyter 97
pulmo 99
sylla 127
tatane 62
*trēmūlare 130
tremulus, -a 130
*trespūlus 123
trifolium 121, 122, 123, 131
trifolium incarnatum 120
trifolium pratense 120, 127
trifolium repens 120
*trifōlum 121
*trīpūlla (herba) 122
*trīpūllum 121
*umbulicus 100
unclus 62
versare 62
vervactum 244
vervex 10
vessica 56

Maghiară

bács 32
csiba! 63
dunnyha 62
gomb 63
köpenyeg 52
marha 62
mostoha 72
pasztor 33
tölcsér 62

Norvegiană

kløver 125
smære 126

Obwalden

biest 8

Occitană

trèflo 122
trefuelh 122
trinholet 122
triole 122

Oïl

klaf 125
klav 125
tramaine 130
trèfle 121
*tremlant 130
trol 122

Olandeză

klaver 124, 125
klavers 125

Poloneză

koń 128
kończyzna 128
kończyzna 128
koniakczyzna 128
konicz 128
koniczyzna 128
koniczyzna 128
konik 128
konikoś 128
koniuczyna 128
rosikoń 130

Portugheză

trevo 121, 122
trevol 131

Proto-germană

*klaibrō 124

Proto-indo-europeană

*glei- 124

Română

a. dacoromână

a (prepoziție) 82, 83, 93, 96
acoăcea 87
acoleá 87
acoló 87, 88
afunzime 59
ai 62
aizâmban 66
aloțel 64
alvicică 59
am rămas de 84
an (adv.) 87
analfabet 261
angrosist 67
apriat 67
arendaș 242, 243
arendă 261
aromitor 59
astară 61
astrânge 62
așa 87
așijderea 243
așijdioară 243
ață 61
aud 17, 26
automobil 67
baba, cu ~ 57, 58
babă 62
bade 62, 74
barabar 65
bară 65
bărbier 17
băgrin 65
băiețandru 261
bălțișoară 59
bănci 67
bărbat 244
bărbat, loc ~ 243

bât 57
bere 244
berniți 57
beșică 56
bierniță 56
blestema 49
boactăr 66
boboc, ~-i 56
boișor 60
bombonar 67
bombonier 66
bouleț 60
bravurozitate 66
bucvar 62
buhni 63
bumb 63
bumbi de cap 60
bunăoară 243
buric 17, 100
caiere 51
calce 9
calfăd 49
calitativă 63
cameniță 49
cap 15, 20
car 34
căra 34
casa morților 65
casnici 62
cauc 53
călcâi 48, 49, 52
căldură 261
călicea 49
cămașă 50, 55
cămineț 49
căpcel 50
căpeneag 53
căra, a se ~ 64
căratul pe gheață 64
cărăușuri 64
căși 57
câmpenești, flori ~ 60
cârsteț, ~-i 57
cerb 63
ceșculă 56
cetățenie 263
ceva, ~ bolnavă 58
chehaiá 36
chelbe 53

- chelcea 49, 50
 chelculiță 50
 cherpiciuri 57
 chirpiciul 64
 cibă! 63
 ciopor 64
 ciorăi 64
 cioș 65
 ciung 17
 coace, a ~ pâine 64
 cojocărești, ace ~ 60
 colhoz 262
 colhoznic 262
 comerciant 67
 comsomolist 262
 copilărești, obiecte 60
 covor 15
 cozace 62
 crâmpoțirea 64
 crâmpoțită 64
 crut 17
 cu 78, 80, 91, 92
 cu de 78, 83, 93
 cu după 78, 93
 cum de 78, 93
 cupă de paie 60
 curând 245
 cure 245
 curechi 68
 cute 62
 dádo 46
 dăuza, a~ 85
 de 77, 80, 84, 85, 94, 96
 de cu 78, 93
 de drept 85
 de pe 81
 deal de nea 60, 68
 dezgărdina 50, 51
 dimensi 67
 di-a triura 72
 din 79, 81, 84, 88, 93, 96
 din bună vreme 61
 din cap 61
 dintr(u) 87–89, 93, 96
 dintre 87–89, 93, 96
 dispensar 17
 divan 65
 divan muieresc 61
 dor 244
 du, te ~! 58
 dugheană 65
 dughenar 59
 duhni 64
 dună 62
 după 81, 85, 86, 92, 93, 96
 dupe 96
 -ea 50
 emergent 263
 emersiune 263
 face, a ~ pâine 64
 factic 67
 faianțator 262
 familie 39–43
 fă/făi 45, 47
 fără de 78, 93
 fără 79
 făt 248
 fedestil 66
 firimituri 56 fluieraș 60, 68
 flămând 17
 fluierită 59
 foale 62
 frământa 64
 frică 97–100
 frig 262
 frigura 57
 frizer 17
 futrolă 66
 gardină 51
 gălbează 53
 găoace 51
 găgălice 51, 55
 gâmbiță 51
 gândi de, a~ 84, 94
 gânjei 52
 gârbiță 52
 ghilezari 56
 gogă 52, 53
 gogăie 52, 53
 gogea 52
 golâmb 62
 gras 16, 22
 gravor 262
 grâu (fiert) 246
 grec 63
 grelime 247
 grindină 49
 gumă 63
 gustul suptului 61
 gutâi 49
 hale de hârtie 61
 [h]alva 57
 haptag 66
 hă~ 45, 46, 47
 hibern 67
 hibernă 67
 hitleri 262
 (h)oară 62, 247
 horă 247
 hulub 62
 (h)uța, de-a ~ 57
 -ie 53
 ima 62
 imală 62, 68
 imergent 263
 imersiune 263
 încet 17, 28
 îngraș 17
 inimă 49
 invita 67
 împrumuta 261
 în 81, 86–88, 90, 91
 înainte de masă 61
 înapoi 63
 încheia, a se ~ cerul 64
 încheiat, cer ~ 64
 îndesați 64
 îndulcire 59
 înghețuș 59
 într(u) 87–89, 93, 96
 între 87–89, 93, 96
 între acoace 88
 întreba de, a~ 84
 jertfă 64
 joimi 57
 joimitea, de-a ~ 57
 jorzi 57
 la 82, 83, 86, 90, 92
 la cu 78, 93
 lămpi de buzunar 61
 lângă 81, 82
 legănuș 59
 leiceist 59, 63
 lepădături 60
 leșia 59
 lucră 58
 măucă/-o 45, 46, 47

- mẵer-101
 máma/-ă/-o 44, 45, 46, 47
 mámi 46
 mamíca/-ă/-o 46, 47
 mamíță/-o 46, 47
 marvã 62
 masã 249
 maștehã 72
 mă/mã̃ 45
 mẵcúță 46
 mămíca/-ă/-o 46, 47
 mămícúță 46, 47
 mămíță 46, 47
 măsoaicã 249
 mătase 93
 mâine-zi 61
 mânã de fier 61
 mâníe 93
 mântui de, a~ 84
 mângã 68
 meșãtã 102
 menzã 66
 micã 46
 miere de stup 61
 miji 57
 mijloc 103
 moașã 62
 morțiu 60
 moș 63
 Moș Ger 65
 motobil 67
 motor 67
 mú̃cã 47
 múma/-ă/-o 45, 46
 murãtori 59
 muștrului 65
 mut 16, 25
 nasturi de dor de cap 60
 naționalism 262
 naționalist 262
 naționalitate 262
 națiune 262
 nea 62
 neaneo! 57
 neauã 57
 neneo! 57
 neprimenită 73
 nicãieri 51, 55
 nicideunde 62
 nigeie (nedeie) 56
 nimic 63
 nimici 63
 oarã 247
 obosi 249
 obraz 64, 103
 ófticã 101
 oŃ 15
 orb 16, 21
 orbiu 60
 orzișor 103
 oțelite, sãrme ~ 60
 parchetar 262
 pare 57
 pas 16, 23
 patriot 262
 pãdurețe, flori ~ 60
 pãsulã 65
 pãzește, te ~! 58
 pãzitor de câmp 61
 pãnã 79
 pãndãri 59
 pe 77, 79, 80, 82, 84, 86, 90,
 91-94, 96
 pe la 80
 pe lângã 82
 pentru 80, 81, 85, 89, 94
 pereche 49
 perete 49
 peruchier 263
 peste 80, 81
 pețealã 59
 piațã de marvã 61
 piațã muiereascã 61
 pielicele 50
 pingã 82
 pitã moale 61
 plantaj 67
 plãmãn 101
 plugar 250
 plugãrie 250
 poețandru 261
 pojar 62
 pomãnt 243
 pomãntean 242
 poneavã 65
 porție 66
 porumb 62
 porumbel 62
 posesãr 243
 posesãrie 250
 posesor 250
 prãnzitor 59
 preco 66
 prepara, ~ vrãjurile 67
 pricolíță 66
 primeni 65
 prin 80, 81, 91
 printre 87, 89
 printru 94
 prostirac 66
 pulbãr 57
 pulin 66
 rad 17
 ras 250
 rãci, a se ~ 58
 ridica 49
 ringhișpil 66
 roata 63
 skinté̃ 48
 sandale de lemn 61
 scamn lung 61
 scaun lung 61
 schimonosiți 57
 schimosiți 57
 scutealã 59
 seanse 67
 sireap, ~-ã 248
 siț 66
 sloieții 68
 sqãcrã/-o 44, 45, 46, 47
 drãgã 45
 sorãc 57
 sovhoz 262
 soviet 262
 spãn 99
 sperle 57, 65
 spierle 57
 spital 100
 spre 92
 spũ 15
 stalactit 67
 sterp 97
 stoarce 63
 stomac 100
 strãluce 58
 strãluminãri 59

- strig 17
 strigoiește 60
 sub 80, 91, 93, 96
 subașă, ~i 65
 suplaiță 251
 supre 79, 92, 93, 96
 surd 16, 24
 șale 103
 șar, ~ă 65
 șaran 65
 școlar 261
 școlar, director ~ 60
 șinter 66
 șorici 57
 șovin 262
 șovinism 262
 șporel 60
 știutor de carte 261
 șubă 63
 șupă 65
 șupă de pleavă 61
 tașcă 56
 tată 73; ~ adăorat 72; ~ d-a
 doora 72; ~ de-a(l) doilea
 71; de salcă 73; ~ di
 adunătură 73; di papură
 74; ~ mașteh 72; ~ mașter
 73; ~ măștehoi 72;
 ~ măștioi 73; ~ priminit
 73; ~ strîcat 73; ~ vitreg 71
 tăbări 63
 tătâne 62
 televizor 15
 teșculă 56
 tete 74
 tifos 100
 tigvă 98
 tolcer 62
 topor 53
 toporâie 53
 trășură (țărănească) 63
 tuberculoză 99
 turtari 59
 tutur 74
 țărani 56
 țârfineac 66
 țeastă 100
 țigla 59, 65
 țiglărie 59
 uică 62
 uină 65
 unchi 62
 unghițe 56
 uniformizat 67
 urcior 103
 văcar 261
 vărsat 62
 văz bun 61
 văz rău 61
 vârstnic 64
 vârtej 62
 viderat, s-a ~
 vigerat, s-a ~ 56
 vizitație 67
 vodie 251
 voiniceasa 251
 vrăjuri 57
 vreun, vreo 58
 zăbavă 252
 zăboveală 59
 zăpadă 261
 zburători 60
 zvonițe 59
b. aromână
 a-doăura 72
 adușescu, dușescu 257, 259
 al' cadă-arău, nu-i tu étă, lișinu
 257
 bajame 254
 băiamă 254, 259
 bebă 255
 bebză 255
 bișor° 101
 bólniță 100
 bulčicos 257
 bulcîiă 257
 buric° 100
 cáfcălă 257
 cáfcălă 257
 cáfcă 257
 cafŃău 257
 cafŃău, čafcă; cáfcălu 257
 čapa di čicor, čapă 257
 čapă, čapă 257
 cărțună 256, 257
 cărțună 256
 čeap 257
 číumbă 257
 cocă 256, 259
 dămcă 256, 259
 dorășcă 255, 259
 duráčcă 255
 étă 257, 259
 fŃor° 101
 fuqie 255, 259
 gărnuéor° 101
 gŃíumbă 257
 greasi 255
 gresě 255
 grîiă 255
 grîiă 255
 gŃumbă, cŃumbă, jumbă 257
 guvâ di nari, guvâ ali nari
 258, 259
 ľaru 257, 259
 lăngăre 100
 măiăua a mŃntilui 255
 măiăua di limbă 255
 măiăua muntelui 255
 măiăă 255, 259
 măyeăă 255
 nișan 255
 n'ore fuqie 255
 noșocomi° 100
 óhtică 99
 os 256
 osu di capu 256
 palță 258, 259
 pântic° 100
 plăvit° 100
 plimune 99
 prósup 101
 púčărră 255, 259
 qélză 255
 ruđă 255, 259
 smiŃóc° 103
 spân 98
 stumahi 100
 suráte, surată, surati 258
 suráti 101
 taban 258
 tabáne, tăbană 258
 tăbane 258, 259
 tifus 100

țeru 101
 țip, țipă, țipă 258, 259
 țipă albă 258
 vângâr 255
 vângâr (veadi vângâr) 256
 zeč 256
 zecu 256
 zvercă 259

Rusă

баран 10
 овчары 28
 timoska 130
 xlebcy bogovy 129
 xlebnik 129

Sardă

stirfo 121

Sârbă

baba 62
 băga 8
 bagrin 65
 bara 65
 barabâr 65
 bukvara 62
 cigla 65
 crkvenjak 66
 Deda-Mraz 65
 dételina 129
 dimenzija 67
 divan 65
 djetelina 129
 dučan 65
 dušek 62
 fãktično 67
 futrôla 66
 golub 62
 kozjače 62, 65
 mënza 66
 mrtvãčnica 65
 pasulj 65
 plantažu 67
 ponjava 65
 prêko 66
 prikolica 66

prostirãč 66
 pulin 66
 šaran 65
 seãnsa 67
 stalaktit 67
 sùbaša
 šupa 64
 uina 64
 ujka 64

Sârbo-croată

бãч 31
 hexája 35

Slavă

* agne 6
 be-e-e 7
 becka 7
 bečka 7
 bekica 7
 bînek 9
 brava 10
 bravka 10
 braf 10
 огонь 6
 oven 5
 *pãstyřjъ 33
 *pãsq 33
 'silence 9

Slavă veche

*авьчã 29
 *авьчãгь 29
 *dvízъ 9
 *дъма 129
 *копъ 128
 *ob-agniti se 7
 *овъпъ 5
 *овъса 5
 *selëtake 9
 *terb- 128
 *terbiti 128
 *xrostikonъ 130

Slavonă

jezykũ 249
 požarũ 62
 svërëpu 248
 zabava 252
 žrutva 63

Slovacă

dateline 129
 detelina 129
 getelina 129
 jatelina 129
 komanica 128
 trebič 128
 trebina 128
 trojka 124

Slovenă

agnjetina 7
 bãcka 8
 băga 8
 bagalj 8
 băgana 8
 bagel 8
 băgel 8
 bagelček:8
 băgelček: 8
 băgi: 7
 baglač 8
 baglãti 8
 baglavec 8
 bagljic 8
 băgljiv konj 8
 'bãk:1 10
 bãrc: 10
 be:ca 7
 bécka 7,8
 'bæcke 8
 bægica 7,8
 'bici 7
 'bidarček 8
 biga 8
 'birc: 10
 'birka: 10
 'birkica:1 10
 detelja 129

deteljica 129
 'ja:gnč 6
 jag nec 6
 'ja:gñe 6
 jagnenica 8
 jágnič 6
 jag'nica 7
 'ja:nc 6
 'ja:γñe 6
 'kicerle 9
 koža 8
 mlad oven 6
 naviljak 8
 ovcie 5
 (o)jagniti se 7
 ovca 8
 ovček 9, 10
 'o:ven 5
 'o:vən 5
 'oven 5
 'o:vnek 6
 ov'niček: 7
 š'kopac: 10
 vó:vən 5
Spaniolă

trébol 131

Suedeză

klöver 125
 tossa 124
 tossor 124
 vapping 130

Turcă

bagana, bagàna 8
 barak 34
 batàl 10
 beğlik 35
 beğlikçi 35
 bölük 32
 djoumba 258
 d1kkán 65
 *kara, ~kaçan 36
 kâhya 36
 kâhyè 356
 kehaya 36
 kepenek 53

koč 6
 *sarakaçan 36
 *sirakkaçan 36
 soúret 258
 yoz 33
 yozçu 33

Ucraineană

golovaten' 131
 hulub 62
 ljuger 127
 ljugera 127
 koljusyna 128
 komanica 128
 komanycja 128
 komanyčyna 128
 konjuška 128
 konjušyna 128
 tráuka 124
 trefoj 124
 trifoï 124

**MINUTES OF THE 47th ATLAS LINGUARUM EUROPAE
EDITORIAL BOARD MEETING
Marburg, June 3–6, 2014**

During June 3–6, 2014 the work reunion of the Editorial Board of *Atlas Linguarum Europae* (ALE) took place in Marburg, Germany. The reunion was organized by the Romanian Academy, “Iorgu Iordan – Al. Rosetti” Institute of Linguistics, Bucharest (Romania) and Forschungszentrum “Deutscher Sprachatlas”, Marburg (Germany).

The reunion held in Marburg was attended by the following people: Nicolae Saramandu, ALE president, Manuela Nevaci and Ionuț Geană, members of the Central Secretariat, and members of the ALE International Committee: Luchia Antonova, Gotzon Aurrekoetxea, Dunja Brozović Rončević, David Clement, Michel Contini, Federica Cugno, Przemysław Dębowiak, Vittorio Dell’Aquila, Natalia Donadze, Pilar García Mouton, Heiko Girth, Joachim Herrgen, Joep Kruijsen, Alfred Lameli, Daniel Le Bris, Isabel Molina Martos, Ailbhe Ó Corráin, Vilja Oja, Sirkka Saarinen, Leena Sarvas, Jürgen Erich Schmidt, Jožica Škofic, Wolfgang Viereck, Xarles Videgain, Jadwiga Waniakowa, Seosamh Watson, Anna Westerberg, Iwan Wmffre.

The opening speeches were held on June 4 by Heiko Girth (Universität Marburg, Forschungszentrum “Deutscher Sprachatlas”), Joachim Herrgen (Universität Marburg, Forschungszentrum “Deutscher Sprachatlas”), and by Nicolae Saramandu (Romanian Academy’s “Iorgu Iordan – Al. Rosetti” Institute of Linguistics, Bucharest), the president of ALE. On behalf of Universität Marburg and Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas, Professor Joachim Herrgen, Ph. D., welcomed the participants in the reunion, saying it was an honour for Marburg to host the reunion for the second time. He presented an overview of the dialectology research tradition in Germany, starting with the famous Georg Wenker, the founder of “Deutscher Sprachatlas”. Forschungszentrum “Deutscher Sprachatlas” proved of high importance in the development of the ALE project. Professor Herrgen gladly announced that ALE I.8 was published at Bucharest University Press, which places Bucharest in line with the prestigious publishing houses that published previous ALE volumes (van Gorcum, Assen / Maastricht, the Netherlands, and Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Rome, Italy).

Nicolae Saramandu, president of ALE, thanked the organisers and warmly welcomed all the participants. He introduced Ionuț Geană, a member of the General Secretariat of ALE, who attended his first ALE meeting. Professor Saramandu presented the activity of the ALE Presidency and General Secretariat in Bucharest since the previous meeting in Bayonne, France (2013). The most important achievement during this period was the publication of ALE I.8, with the main support of the Romanian Academy and the University of Bucharest. It was a great effort, which included the intense activity of an IT engineer, Vlad Donovetsky, and the two members that ensure the General Secretariat, Manuela Nevaci and Ionuț Geană. Manuela Nevaci also thanked the authors of the maps published in ALE I.8.

The opening session took place at Philipps-Universität Marburg on the 4th of June and began with the presentation *Digital Humanities at the Research Centre Deutscher Sprachatlas*, delivered by Alfred Lameli. He emphasised the importance of *Deutscher Sprachatlas*, as well as a series of problems related to generating maps for this atlas, suggesting digitalised solutions in order to publish all the available data.

The next presentation, *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*, was delivered by Pilar García Mouton. The author presented the history of this Atlas, started during the two world wars,

whose network covers the entire territory of Spain. Then, she presented the website where the project and project platform are to be found, as well as the need to digitalise the collected linguistic data, in order to make it available for everybody interested in this field.

During June 4-5, the following maps were presented and underwent thorough discussions: Sirkka Saarinen (238 *comprendre*; 480 *conte de fée*); David Clement, Iwan Wmffre (299 *jars*); Natalia Donadze (082 *plantain*); Vittorio Dell'Aquila (345 *marteau*, in collaboration with Rita Caprini, who did not attend the meeting); Dunja Brozović (215 *tombeau*, 216 *cimetière*); Jožica Škofic (050 *épicéa*).

The second day of the reunion, June 5, took place at Forschungszentrum "Deutscher Sprachatlas". Here, all the participants were welcomed by Professor Jürgen Erich Schmidt, Ph.D., the Director of the Institute.

The first presentation on June 5 was delivered by Daniel Le Bris, who gave a talk on *Variations ichtyonymiques celtiques et concordances géolinguistiques en zone Manche-Atlantique*. He emphasises the variety and the large distribution of ichtyonyms of Celtic origin.

The next presentation *ALE Map Digitalisation* was delivered by Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci and Ionuț Geană. During this presentation, all the participants were introduced to the software developed and used by the editors of ALE I.8. The software is to be used exclusively for ALE purposes.

Following the discussions with the attending members, the General Secretariat of ALE decided to send an e-mail which should include the following information:

- the instructions for the map digitalization software;
- the folder with the countries and the matrix; all countries in the ALE network will be in English, according to the suggestions of the participants; also, the word 'Yugoslavia' will not be found anywhere;
- the network for Bosnian, Croatian and Serbian points has been updated. Therefore, as established and accepted in the minute of our 2011 Leeuwarden meeting (available at www.lingv.ro), in the commentaries sent for ALE I.9, must be changed Serb./Cr. with the name found for each point (either Serbian, or Croatian). For Bosnia-Herzegovian, must be changed H with Cr. (=Croatian).
- as decided in our Riga meeting, the name 'lapon/Lappish/lappisch' will be changed with 'Saami' (for all commentary languages).

The authors of ALE I.9 (as below) are kindly required to re-send to the General Secretariat via e-mail their commentaries to the submitted maps using the above mentioned changes:

054 <i>hêtre</i>	(author: J. Kruijsen)
081 <i>pissenlit</i>	(authors: F. Cugno, M. Nevaci)
181 <i>foie</i>	(authors: L. Čižmarová, M. Šipková)
335 <i>berger</i>	(authors: L. Antonova, A. Kočeva, I. Garavalova)
340 <i>pomme de terre</i>	(author: J. Škofic)
281 <i>puits</i>	(author: S. Watson)
339 <i>épouvantail</i>	(author: M. Contini)
386 <i>cordonnier</i>	(author: S. Watson)
495 <i>cahier</i>	(authors: N. Saramandu, M. Nevaci, C. Radu)
496 <i>papier</i>	(author: J. Waniakowa)
497 <i>crayon</i>	(author: J. Waniakowa)
499 <i>lettre</i>	(author: S. Watson)

The commentaries shall be submitted again (with all the necessary changes) on **October 1, 2014**, at the latest. The digitalized maps to be published in ALE I.9 shall be submitted by **November 10, 2014**. Any delays to the above mentioned deadlines will not be accepted by Bucharest University Press, and thus your commentary/map will not be published in this volume.

The editors of ALE I.9 will send by **September 20, 2014** the network of places and the languages, and the updated list of members of national committees.

ALE I.9 will include one volume with commentaries (B5 format), and one volume with printed maps and legends (A2 format). You will no longer receive the DVD with the maps (since this was a bonus from us for ALE I.8).

The software for map digitalization cannot be changed for volumes ALE I.9 and ALE I.10, I. 11.

The following maps are to be published in ALE I.10, I. 11: 070 *froment* (Vittorio Dell'Aquila, Dunja Brozović, Tijmen Pronk), 271 *l'aire* (D. Brozović, T. Pronk), 082 *plantain* (N. Donadze), 149 *tache de rousseur* (J. Škofic), 215 *tombeau* (D. Brozović, T. Pronk), 216 *cimetière* (D. Brozović, T. Pronk), 229 *fumer* (D. Brozović), 236 *miroir* (N. Donadze), 238 *comprendre* (S. Saarinen), 299 *jars* (D. Clement, I. Wmffre), 327 *bouc* (R. Caprini, M. Alinei), 342 *abeille* (M. Šipková), 345 *marteau* (R. Caprini, V. Dell'Aquila), 346 *clou* (D. Brozović), 418 *berceau* (M.-R. Simoni-Aurembou, M. Nevaci), 480 *conte de fée* (S. Saarinen), 002 (*le soleil se lève* (D. Le Bris, J. Kruijssen), 003 (*le soleil se couche* (D. Le Bris, J. Kruijssen), 036 *épine* (the Bosnian Committee), 037 *épi* (A. Timuška), 045 *feuille* (A. Timuška, P. García Mouton, I. Molina Martos), 050 *épicéa* (J. Škofic), 051 *sapin* (D. Brozović), 052 *mélèze* (G. Aamodt), 069 *seigle* (A. Versloot), 084 *trèfle* (M. Nevaci, I. Geană), 094 *chat* (J. Škofic), 095 *chat male* (L. Čížárová).

For ALE I.10, the established maps and commentaries will be presented in their next-to-final version at our Sofia reunion next year (the first week of June 2015), and the maps will be digitalized during 2016: 271 *l'aire* (D. Brozović, T. Pronk), 082 *plantain* (N. Donadze), 149 *tache de rousseur* (J. Škofic), 215 *tombeau* (D. Brozović, T. Pronk), 216 *cimetière* (D. Brozović, T. Pronk), 236 *miroir* (N. Donadze), 238 *comprendre* (S. Saarinen), 299 *jars* (D. Clement, I. Wmffre), 342 *abeille* (M. Šipková), 345 *marteau* (R. Caprini, V. Dell'Aquila), 346 *clou* (D. Brozović), 045 *feuille* (A. Timuška, P. García Mouton, I. Molina Martos), 050 *épicéa* (J. Škofic), 084 *trèfle* (M. Nevaci, I. Geană).

The map 079 *oignon* (A. Versloot) was reassigned to J. Škofic.

We also have to reassign map 50 *ouvrier* (A. Versloot).

During our Marburg reunion, a copy of ALE I.8 *Commentaires* was given free of charge to each author and National Committee, together with a DVD (maps, legends, software kit). ALE I.8 *Cartes linguistiques européennes* will be sent from Marburg to each National Committee via regular mail.

In the end of the ALE meeting the president of ALE, N. Saramandu, gave his warm thanks to the organisers.

The 48th ALE Editorial Board Meeting of 2015 will take place in Sofia, organized by Luchia Antonova and the 49th ALE Editorial Board Meeting of 2016 will take place in Ireland, organized by Ailbhe Ó Corráin.

Manuela Nevaci
Ionuț Geană

Maria Aldea (coord.), *Lexiconul de la Buda* – ediție electronică, Cluj-Napoca, 2013.

În urma derulării proiectului de cercetare PN-II-RU-TE-2011-3-0170, intitulat *Lexiconul de la Buda (1825). Ediție emendată și prelucrată electronic pentru consultare on-line*, finanțat de UEFISCDI-CNCS și desfășurat sub tutela Universității „Babeș-Bolyai”, din Cluj-Napoca, pe o durată de 24 de luni (5 octombrie 2011 – 4 octombrie 2013), toți cei interesați pot consulta on-line această lucrare lexicografică de excepție a Școlii Ardelene. Accesul se face rapid, fiind necesară doar crearea unui cont gratuit, la adresa <http://www.bcucuj.ro/lexiconuldelabuda>. Este demn de menționat că, în spațiul public românesc, această ediție electronică este prima tentativă de digitalizare a unei surse lexicografice vechi. Ediția electronică a *Lexiconului de la Buda* a fost realizată de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru, proiectul fiind coordonat de Maria Aldea.

Volumul transpus electronic conține 886 de pagini, culese manual de membrii echipei de cercetare, care au asigurat, în afară de transcrierea propriu-zisă, atât traducerea porțiunilor în alte limbi, precum și revizia (parțială și finală a) *Lexiconului*. În afară de muncii depuse de grupul de filologi, un rol esențial a aparținut informaticianului Daniel-Corneliu Leucuța, care a conceput un program adaptat cerințelor ce decurg din folosirea unui astfel de dicționar. În ciuda caracterului sistematic al organizării *Lexiconului* și a gradului mare de dificultate datorat sistemelor ortografice diferite folosite în text, informaticianul a reușit să dezvolte un program care să permită utilizatorilor să consulte optim această lucrare. Astfel, utilizatorii (specialiști și publicul larg, deopotrivă) au la dispoziție interogarea textului în mai multe forme, precum: **răsfoire, căutare simplă, tip avansat de căutare**.

Pentru publicul în curs de inițiere, autorii ediției electronice a *Lexiconului de la Buda* au pus la dispoziție o ediție emendată, concepută ca o cheie de lectură și de înțelegere a variantei publicate la 1825. Astfel, în această versiune s-au corectat greșelile tipografice evidente, făcându-se totodată și actualizarea ortografică pentru toate limbile *Lexiconului* (română, latină, maghiară, germană), cu aplicarea normelor de punctuație în vigoare aferente fiecărei limbi. Pentru facilitarea înțelegerii cuvintelor (sau a anumitor sensuri ale acestora), s-a creat și un sistem automat de trimiteri către dexonline.ro.

Opțiunile de vizualizare și de interogare sunt completate de un index de cuvinte din dialectele transdanubiene, din italiană, franceză, spaniolă și greacă, un index al proverbelor, precum și unul al autorilor / operelor citate. Astfel, *Lexiconul de la Buda* – ediție electronică este mai mult decât o digitalizare a operei originale, fiind foarte de folos inclusiv tinerilor cercetători care doresc să consulte această sursă lexicografică mai veche, dar de o valoare inestimabilă, în condițiile în care studiul lingvistic diacronic are o pondere din ce în ce mai redusă în cadrul cursurilor universitare.

Din pagina de start a proiectului, utilizatorul are acces la toate operațiunile pe care le-au făcut membrii echipei de cercetare. În *Notă asupra ediției*, în afară de *Introducere*, autorii au detaliat pentru fiecare limbă principiile de redactare, precum și modificările / adaptările pentru toate situațiile găsite; de menționat că toate aceste adaptări s-au făcut în conformitate cu tradiția de editare românească, autorii consultând (și prezentând) o bibliografie de referință în acest sens. Toate aceste modificări / adaptări însă nu trebuie să ducă la ideea că textul a fost alterat, ci, dimpotrivă, trebuie să scoată în evidență uniformizarea textului, în vederea utilizării cu succes și a adaptării la convențiile de citare actuale, impuse și de dificultatea transcrierii unor simboluri care se regăsesc din ce în ce mai greu pe tastaturile calculatoarelor (mai ales semnele diacritice, regăsite din abundență în textul original).

Întărim astfel meritul acestei ediții electronice, în sensul că problemele de uniformizare grafică au pus cu siguranță cele mai multe probleme. Ortografia veche și multilingvă, nementinută constant

pe parcursul dicționarului (caractere gotice pentru textul german, scriere latinistă / etimologizantă și caractere chirilice pentru româna veche), a impus folosirea unor fonturi speciale, menționate ca atare și disponibile, de asemenea, gratuit.

În concluzie, proiectul *Lexiconul de la Buda (1825). Ediție emendată și prelucrată electronic pentru consultare on-line*, disponibil gratuit la <http://www.bcuculuj.ro/lexiconuldelabuda>, aduce în prim-plan o lucrare lexicografică veche excepțională, rezultat al activității intelectuale la superlativ a reprezentanților Școlii Ardelene. Prin această ediție electronică se facilitează accesul la un dicționar de referință. În plus, meritul deosebit al membrilor echipei de cercetare, pe lângă editarea textului din punct de vedere filologic, constă în modernizarea instrumentelor de consultare a unei cărți, prin informatizarea / digitalizarea *Lexiconului*. Faptul că ediția se poate consulta gratuit o face cu atât mai meritorie, fiind de mare folos atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Ionuț Geană

Vasile Bahnaru, *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia*, Iași, PrincepsEdit., 2011, 383 p.

Volumul semnat de Vasile Bahnaru, *Ascensiunea în descensiune a limbii române în Basarabia*, prezintă o structură diversă, evidentă în cele patru secțiuni, precedate de un *Cuvânt-înainte* (p. 7–11), după cum urmează: I. *Probleme de lingvistică* (p. 11–124), II. *Note etimologice* (p. 195–240), III. *Din istoria lingvisticii* (p. 241–269), IV. *Probleme de sociolingvistică* (p. 270–383). De fapt, autorul reunește o suită de articole deja publicate, în periodice, pentru a reîmprospăta memoria cititorului cu fapte aproape devenite istorie: între altele, revenirea la scrisul latin și oficializarea limbii române în Republica Moldova (p. 9).

Capitolul de început, *Probleme de lingvistică*, își merită pe deplin titulatura prin diversitatea aspectelor surprinse și tratate de autor. Din totalul intervențiilor, care atestă traseul „tematic” parcurs, de la unele chestiuni strict lingvistice la altele adiacente cu momentele politice corespunzătoare, spicuim câteva titluri: *Despre antonimia ocazională*, cu punctul de plecare în faptul că „relațiile dintre semnele verbale pot fi [...] nu numai de echivalență semantică, ci și de opoziție semantică” (p. 14). Ca rezultat al transferului prin similitudine (*nu s-a făcut văcar, ci școlar*, prin urmare *analfabet – văcar* → *știutor de carte – școlar*) sau prin contiguitate (*ieri căldură, azi zăpadă*, antonimul curent pentru *căldură* fiind subst. *frig*, calitate intrinsecă a subst. *zăpadă*, deci *căldură* → *frig – zăpadă*) se ajunge la opoziția ocazională. Autorul semnalează și discută un alt fenomen: enanteosemia sau polarizarea semantică. Acesta constă în prezența de seme opozitive în cadrul unuia și aceluiași semn verbal: *arenda* „a da și a lua în arendă”; *împrumuta* „a da și a lua împrumut”; *înainte* „în trecut”, dar și „în viitor”.

În general, lingvistul identifică situații pe care nu numai le discută, ci le și definește într-o terminologie nouă. Urmărind limbajul poetic, constată că autorii de poezii „inventează” noi cuvinte necesare mesajului lor. Reperate de către lingvist și, în același timp, suscitându-i interesul, acesta le califică „ocazionalisme lexicale” pentru calitatea lor „ocazională”, sub aspectul creării și al apariției. Astfel de formații sunt luate în discuție în *Unele aspecte stilistico-semantice ale ocazionalismelor lexicale în creația lui Em. Bucov* (p. 20–26). Pentru a le forma, poetul folosește diverse procedee, cum ar fi reproducerea analogică a structurii morfematice a unui „model” cunoscut: *poetandru* după *băiețandru*. Printr-o modalitate de acest fel, se conferă valoare peiorativă lexemului „copiat”, vizând, aici, imaturitatea artistică a poezilor definiți astfel: *avalanșa de poetandri...*

Alteori, în același scop se apelează la derivare, folosindu-se, ca baze, antroponime arhicunoscute, încărcate de semnificații: *Hitler* > *hitleri* „a ucide”: *La porunca vremii / Mocnește unul, Barbă, / El vrea pe Sadoveanu / Să-l hitlere, să-l ardă*. Problema este reluată în *Raportul dintre ocazionalismele lexicale și norma limbii* (p. 27–31).

Lingvistul se oprește insistent asupra unei sintagme frecvente în presa basarabeană a ultimelor decenii, care, prin conotația atribuită, a ajuns să dobândească, uneori, un semantism negativ, evident chiar în titlul anunțat: *Patriot – naționalist* (p. 47–49). Propunându-și clarificarea semantică a componentelor, V. Bahnaru observă cu justețe că, uneori, lexemele discutate par sinonime cu *șovin* și *șovinism*. Contribuția sa pentru „a limpezi apele”, ca atitudine civică, devine oportună pentru publicul larg: „de la cuvântul *națiune*, un cuvânt atât de important și de drag nouă, românilor, nu putem accepta să derivăm un termen peiorativ, injurios, în limba română” (p. 47). În explicațiile sale, de altfel, tranșante, autorul răspunde imperativelor de moment ale evenimentelor, făcând distincțiile necesare și pe înțelesul tuturor: „Naționalismul definește o atitudine și o realitate istorică în care ne punem toată speranța, iată de ce cuvântul *naționalist* nu este sinonim cu *șovin*. Nici pe departe. Cuvântul *naționalist* ar putea fi sinonim cu *patriot*, semnificația acestor cuvinte fiind aproape identică” (p. 47). Ca și când s-ar afla în fața unor virtuali cursanți, „profesorul” recurge, aproape didactic, la un *distinguo* necesar: „Există o anumită deosebire: *a fi patriot* este o obligație a fiecărui cetățean, legiferată prin constituția oricărui stat. *A fi naționalist* nu este o obligație, ci este o vocație și o opțiune. *A fi patriot* înseamnă să fii atașat intereselor statului în care trăiești [...]. Înseamnă a fi gata, pentru aceste interese, să-ți dai viața în clipele critice ale istoriei. Toți cetățenii unei țări sunt sau trebuie să fie patrioți. Numai că *cetățenia* ți-o mai poți și schimba, emigrând în alte țări. *Naționalitatea* însă nu se poate schimba” (*ibid.*).

Pentru situația din Rep. Moldova, explicitarea noțiunilor de mai sus este mai mult decât binevenită: „În interiorul spațiului românesc din Basarabia, *naționalismul românesc*, atunci când este un naționalism autentic, nu exclude *naționalismul concetățenilor noștri* de altă naționalitate, atâta vreme cât aceștia sunt patrioți onești ai acestui pământ. Numai șovinii se exclud unii pe alții și se separă între ei. Naționaliștii se presupun reciproc, așa cum existența altor naționalisme ne ajută să ne înțelegem propriul nostru naționalism” (p. 48). Luând în dezbateri probleme ardate pentru situația locală, cei avuți în vedere sunt nu numai specialiștii, ci toți cei preocupați de cultura generală. Pentru a defini neologismele (*Stratificarea stilistică a lexicului românesc*, p. 74–104) se amintesc cele două accepții 1. „în sens larg, orice cuvânt nou, împrumutat sau creat din mijloace interne” (p. 76); în sens restrâns, „cuvântul străin, împrumutat la o dată nu prea îndepărtată” (*ibid.*), dar și cea de a treia (după Iorgu Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, 1978, p. 277), „cuvintele împrumutate în perioada de timp acoperită de conceptul *limbă română contemporană*, despre care vorbitorii au conștiința că sunt noi”. În opoziție cu neologismele, *arhaismele*, reflex al stratificării temporale a vocabularului, sunt separate în *lexicale* și *semantice*, ambele categorii cu exemplificări corespunzătoare. Autorul insistă asupra *istorismelor*, departajându-le prin specificul lor: lexeme ale unor epoci din istoria unui popor. Este un prilej de a insista asupra celor mai recente *istorisme*, proprii, în exclusivitate, limbii române din Basarabia, după prăbușirea aparatului politico-administrativ sovietic: *colhoz*, *colhoznic*, *comsomolist*, *sovhoz*, *soviet* etc. Tocmai pentru că are în vedere un public mai larg, autorul atrage atenția asupra necesității de a nu include în categoria arhaismelor, a istorismelor, lexeme specifice anumitor epoci ori civilizații dispărute din cultura umanității ca, de pildă, *agora* „spațiu public central, afectat activităților politice, religioase, economice, inseparabil de Grecia antică”. Urmărirea diferențierilor teritoriale în planul limbii îi prilejuiește autorului nu numai comentariul *regionalismelor*, elemente specifice fiecărei regiuni de limbă română, al caracterului discontinuu al acestora, sub unele aspecte de vocabular, dar mai ales al continuității din punctul de vedere al fondului lexical de bază, factor decisiv pentru unitatea limbii române, recunoscută din acest punct de vedere între limbile romanice. În sfârșit, prezentarea diferențelor sociale, reflectate la nivelul limbii, întregeste studiul asupra stratificării stilistice a vocabularului românesc, cu mențiunea că însuși autorul contribuie la îmbogățirea acestuia prin completarea cu termeni tehnici, pe care îi consideră necesari alături de: *argotism*, *profesionalism*, *jargonism*, absent din vocabularul lingvistic. Subiectul constituie o reală oportunitate pentru V. Bahnaru de a ilustra în liste exhaustive, până la proba contrară, numele meseriilor (populare) și ai practicanților acestora. Caracterul popular pare mult prea lărgit, fiind incluse profesii urbane, ca loc de exercitare și destinație: *parchetar*, *faiantaș*, *gravor*, *peruchier* etc.

Preocupat statornic de neologisme, V. Bahnaru reia problema acestora, din diverse unghiuri, dar și din acela al ponderii în inventarul de cuvinte al dicționarelor. În acest sens, autorul constată că

vocabularul limbii române moderne este format din neologisme intrate în limbă în decursul ultimului secol: *Vocabularul curent, de bază (esențial) și neologismele* (p. 109–113). Dată fiind accepția largă a conceptului de neologism, V. Bahnaru propune limitarea acestuia, „la cuprinderea cuvintelor intrate recent în vocabularul românesc fie dintr-o limbă străină, fie formate în română, fie calchiate după unele modele străine” (p. 111).

Atras de cele mai diverse chestiuni lingvistice, V. Bahnaru urmărește „relațiile dintre cuvinte în funcție de forma și conținutul lor (cu referire specială la paronimie – p. 114–119). Punctul de plecare, dicționarul *Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic* de S. Constantinescu, București, 1994, constituie „ocazia” de a îmbrățișa și dezbate ideea că paronimele, datorită corpului lor sonor sunt pseudomonime, iar din punctul de vedere al sensului, pseudosinonime (cf. *emergent / imergent*). Dar relația nu se oprește aici. Fiind atrase și antonimele, se constată că paronimele pot să fie, simultan, și antonime autentice (*emersiuine – imersiuine*).

În multitudinea de probleme lingvistice discutate nu lipsesc nici cele privind dicționarele, ca importante instrumente de lucru ale domeniului: *Marginalii: influența lexicografiei franceze asupra celei românești* (p. 120–128), *Considerații privind tipologia dicționarelor* (p. 142–156), *Note despre tipologia dicționarelor* (p. 156–157).

Cea de a doua secțiune II. *Note etimologice* grupează: *Din istoria cuvintelor* (I–VIII), *Cuvintele în tumultul vieții* (I–VI). Mereu în slujba limbii române, V. Bahnaru „oficiază” cu o anumită solemnitate, pentru cauza acesteia, cu fiecare intervenție. Consideră că răspunde unei datorii, plasându-se în serviciul „patriei” sale: „limba română”. Pentru cunoașterea acesteia „dozează”, în serii scurte, grupaje de cuvinte prezentate aproape monografic: origine, sens(uri), circulație etc. În răsturnarea de situații din Rep. Moldova, V. Bahnaru simte că trebuie să intervină, ca voce autorizată, pentru a-și ajuta concetățenii, în amplul proces de „reromânizare”.

Notele din partea a II-a a secțiunii dispun și de o latură practică, explicațiile teoretice fiind urmate de exemple necesare celor interesați în deprinderea corectă a lexemelor ca uz, regim de relații etc.

Și în cea de a treia secțiune a cărții, V. Bahnaru rămâne „lingvistul de serviciu”. Cele trei titluri incluse completează plinar cartea de vizită a provinciei: *Lingvistica romanică a R.S.S.S., M[oldovenești]* (p. 241–252) sugerează, încă din titlu, originea și apartenența populației majoritare la o anumită familie de limbi; *B. P. Hasdeu în contextul lingvistic european* (p. 253–256), prin situarea cărturarului într-un astfel de cadru, transmite cititorului informația necesară despre un spirit enciclopedic, de sorginte basarabeană, concordant cu exigențele științifice europene ale epocii. Este motivul pentru care, în provincia sa natală, va constitui reperul permanent în cercetarea filologică: *B. Petriceicu Hasdeu și problemele dezvoltării lingvisticii moldovenești* (p. 257–269).

În ultima dintre secțiuni, IV. *Probleme de sociolingvistică*, omul de știință V. Bahnaru este dublat de omul politic V. Bahnaru. În articolul purtând un titlu cu parfum de epocă, *Măsurariul civilizației*, ca din totdeauna, V. Bahnaru pleacă de la chestiuni lingvistice și ajunge la aceleași chestiuni ... lingvistice. Cu evidentă vocație de cetățean angajat, lingvistul alternează cu militantul în susținerea aceleiași probleme, *limba și calitatea ei de instrument de comunicare performant prin instrucție*, în definiția lui Eminescu, nimic altceva decât „măsurariul civilizației unui popor”. Prin *Devoalări parțiale în istoria limbii noastre* (p. 274–296) se deschide seria unor dezbateri polemice, în care autorul intervine „înarmat” cu argumente științifice, decis să repună în drepturi adevărul, denunțând mistificările istorice practicate constant. Spirit polemic incitant, V. Bahnaru se definește prin intransigență. Scrisul constituie tribuna pe care o frecventează, deopotrivă, în chestiuni politice sau lingvistice, acestea din urmă, aproape constant, cu numeroase implicații tendențioase. În desfășurarea unei argumentații bine puse la punct – adevărul științific – polemistul țintește către clarificare, o dată pentru totdeauna. Ca profesionist de o anumită etnie, are de luptat până și pentru alfabetul intrat sub incidența legii (cf. *Alfabet pe banca acuzaților? În jurul discuțiilor asupra alfabetului est-romanicilor* – p. 297–313). Problemele, așa cum reflectă titlurile, decurg una din cealaltă, înlănțuindu-se: *Între ficțiune și realitate, Cine are nevoie de limba moldovenească?* (p. 320–329), aproape o întrebare retorică, *Scrisoare deschisă* (p. 330–337), *Alexe Mateevici – tribun al adevărului științific* (p. 338–357), *Bilingvism colectiv – patologie verbală* (p. 358–363), *Reflecții asupra limbajului post-totalitar* (I, p. 363–367, II, p. 363–367), *Gânduri triste* (p. 373–375), *Limba română*

în *Republica Moldova: 20 de ani de agitație și incertitudine* (p. 376–383). Grupajul dens de articole evocă epoca de dualism lingvistic, în esență negativ, în care a evoluat limba română din Basarabia, în condițiile URSS. Repercusiunile nocive se explică prin lipsa parității funcționale, primejdioase pentru însăși „ființa” instrumentului de comunicare al populației majoritare. Nu cu totul întâmplător, omul de știință și omul politic, V. Bahnaru, își dau mâna în demascarea „bilingvismului armonios”, nimic altceva decât un „război al limbilor și delir de moarte al limbii române” (p. 362). Deliberat, autorul reactualizează avertismentul din 1997 adresat etnicilor români, ca o soluție la starea actuală: includerea culturală, economică, politică în România (p. 374). Lupta pentru afirmarea plenară a limbii române (= scoaterea ei din conflictul lingvistic și din concurența cu limba ex-dominantă), rămâne o datorie permanentă de la care autorul nu vrea și nu poate să abdice.

Iulia Mărgărit

Vasile Frățilă, *Dialectologie românească (sud- și nord-dunăreană)*, ediție îngrijită de Maria Aldea, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, 444 p.

Culegerea de studii reunește o serie de contribuții ale profesorului timișorean Vasile Frățilă, volumul fiind îngrijit de strănepoata acestuia, Maria Aldea (care s-a ocupat și de traducerea rezumatelor în limba franceză și de uniformizarea bibliografică). Studiile și articolele au fost concepute în perioada 2009-2014, fiind publicate în reviste și volume de specialitate de la București, Alba Iulia, Baia Mare, Cluj-Napoca ș.a. Dezvoltarea dialectologiei și a lingvisticii românești este surprinsă în studii consacrate tuturor celor patru dialecte istorice ale limbii române (dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân), cu accent pe studiul dialectelor românești sud-dunărene.

În afară de studiul pur dialectologic, autorul este preocupat, în trei dintre articole, de problemele pe care le pun, la nivelul dialectelor, lexicologia și etimologia. Pe lângă aceste studii de lingvistică, volumul include două contribuții privitoare la „devenirea” ca lingvist a autorului, precum și relațiile acestuia cu o personalitate blăjeană, cu influență asupra devenirii profesorului timișorean, ambii fiind născuți în localitatea Sâncel. Fiecare articol este însoțit de un rezumat într-una dintre limbile de circulație internațională (franceză, engleză, germană sau italiană). Față de versiunile publicate, articolele din acest volum au suferit unele modificări, mai ales în sensul actualizării bibliografice. Indicele de nume și de cuvinte a fost realizat de autorul însuși.

Ca structură, volumul cuprinde 21 de articole, cărora li se adaugă cuvântul-înainte, lista abrevierilor (de termeni și bibliografice), indicii (de nume și de cuvinte) și cuprinsul. Articolele sunt de întinderi aproximativ egale, în jur de 20 de pagini. Așa cum am menționat deja, majoritatea articolelor scrise de Vasile Frățilă privesc dialectele românești sud-dunărene, un număr de **unsprezece** articole incluzând din titlu referiri directe la acestea: *Aromâna și aromânistica. Privire panoramică*, *Terminologia corpului omenesc în dialectul meglenoromân*. „Capul”, *Câmpul semantic al lui „gură” în dialectul meglenoromân*, *Contribuția cărturarilor istroromâni la cunoașterea și la studierea dialectului istroromân*, *Dialectul istroromân în anchetele lui Ugo Pellis*, *Lexicul dialectului istroromân*, *Elementul autohton în dialectul istroromân: între menținere și dispariție*, *Elementul slav vechi din lexicul dialectului istroromân*, *Formarea cuvintelor în dialectul istroromân*, *Note de etimologie istroromână* și *Note lexicale și etimologice istroromâne*. Graiurile dacoromânei, precum și originea dialectelor limbii române sunt fructificate în **cinci** articole: *Anchetele dialectale ale lui Gustav Weigand în regiunea Someșului și a Tisei*, *G. Weigand și graiurile românești de pe Someș și Tisa*, *Sextil Pușcariu și dialectul de pe valea superioară a Oltului*, *Originea dialectelor române în concepția lui G. Ivănescu* și *Note lexicale și etimologice*. Activitatea (generală sau specializată) a unor lingviști de renume este detaliată în **trei** articole: *Emil Petrovici – dialectolog*, *Centenar G. Ivănescu (1912–1987)* și *Iașul l-a pierdut, dar l-a câștigat țara* (cu referire la regretatul Gheorghe Ivănescu).

În fine, ultimele două articole au o notă personală, profesorul Vasile Frățilă făcând o introspecție privitoare la evoluția și devenirea sa profesională: *De ce am devenit lingvist, respectiv și eu sunt „elev” al Profesorului T. Seiceanu!*, în care cititorii descoperă amănunte interesante și emoționante legate de viața profesorului timișorean.

Primul articol al volumului este o privire de ansamblu asupra prezenței aromânei în scrierile literare și științifice românești. Sunt menționate personalități literare precum Hristu Căndroveanu, Kira Iorgoveanu (Manțu), Vanghea Mihanji-Sterghiu, Ilie A. Ceara sau Dina Cuvata. Nu sunt uitat nici lingviști, istorici și personalități culturale de dată mai recentă, care, prin preocupările lor, au contribuit la dezvoltarea studiului identității și dialectului aromânești, printre care Matilda Caragiu Marioțeanu, Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Petru Neiescu, Nicolae Șerban Tanașoca ș.a.

Terminologia corpului uman în meglenoromână se bazează pe studii, anchete și atlase dialectale meglenoromâne ale unor autori precum Petar Atanasov, Beate Wild, G. Weigand, Th. Capidan sau Pericle Papahagi. Termenii meglenoromâni pentru *cap* sunt discutați prin apel la corespondenții lor din dacoromână: *cap, creier, țeastă, cucui, păr, chel, mătreață, frunte, ochi, pupilă, geană*. Termenii sunt clasificați în funcție de origine: latină, traco-dacică, slavă veche, macedoneană și bulgară, turcă și greacă. Pe baza aceluiași material se discută și câmpul semantic al lui *gură*, discutându-se termenii care corespund termenilor din dacoromână: *gură, cerul gurii, omușor, limbă, vârful limbii, dinte, măsea, colț, strungăreață (la dinți), gingie, buză, buzat, -ă, zăbale*. De asemenea, sunt urmăriți și alți termeni din câmpul semantic al cuvântului *gură*, mai ales adjective și verbe care se referă la calități și defecte, la acte de vorbire și la alimentație. Majoritatea acestor termeni sunt de origine latină și, cel mai adesea, sunt singurele folosite în toată rețeaua de localități meglenoromâne.

În legătură cu istroromână, Vasile Frățilă apreciază contribuția oamenilor de cultură istroromâni la cunoașterea mai îndeaproape a acestui dialect. Astfel, sunt menționați Anton Miletici, Andrei Glavina, Alois și Iosif Belulovici și, mai recent, Antonio Dianich. Se aduce în discuție și prima carte scrisă în istroromână, *Calindaru lu Rumeri din Istri*, apărută la București, în 1905. A. Glavina are meritul, mai ales, de a fi deschis în 1921 singura școală românească din Istria, închisă însă la scurt timp, după dispariția prematură a fondatorului său. Alois Belulovici și fratele său, Iosif, au ajutat cu materiale, ceea ce a dus ulterior la publicarea de către Sextil Pușcariu a primului volum de *Studii istroromâne*. Mai târziu, Antonio Dianich a publicat o carte intitulată *Vocabolario istroromano-italiano. La varietà istroromana di Briani*, reprezentând, printre altele, un document care descrie modul în care dispare o limbă. Această operă prezintă și ample incursiuni istorice și etnografice, cu un număr remarcabil de anchete transcrise fonetice, precum și hărți, tabele, desene și fotografii.

Profesorul timișorean continuă discutarea dialectului istroromân, fructificând cercetările lui Ugo Pellis asupra istroromânilor din Valdarsa, Briani și Seiane, localități unde au avut loc anchete în anii 1930 și 1940, pentru completarea *Atlante Linguistico Itraliano*. În urma acestora, autorul demonstrează că, în general, dialectul de nord este mai conservator, păstrând mai bine elementele latine, iar cel de sud este mai inovator: cuvintelor latinești din Seiane le corespund în sud împrumuturi din croată și italiană. Varianta vorbită în această localitate a fost influențată de germană, unele cuvinte fiind transmise indirect, prin intermediul slavonei. Vocabularul dialectului istroromân este studiat într-un alt articol, având în vedere straturile etimologice: stratul latin moștenit, substratul autohton, influența slavonei, a croatei, a slovene, a italienei și a germanei.

Sunt aduse și unele note de etimologie istroromână, autorul sugerând câteva etimologii noi pentru un număr de cuvinte pentru care Petru Neiescu, în *Dicționarul dialectului istroromân*, recent publicat, nu a găsit originea. De asemenea, sunt date etimologii noi sau diferite de cele ale lui P. Neiescu. În ultima parte a articolului, se discută unele cuvinte de origine latină care au supraviețuit în istroromână, dar care au scăpat înregistrărilor lingviștilor de până acum sau erau prezente în alte dialecte din Istria. Tot în linie lexicală și etimologică, autorul discută câțiva termeni istroromâni (ordonati alfabetic) necunoscuți până de curând sau rămași fără etimologie.

Cât privește elementul autohton și elementul slav vechi în dialectul istroromân, tema următoarelor articole, Vasile Frățilă pleacă de la *Vocabularul de cuvinte autohtone* publicat de Grigore Brâncuș, analizând șaizeci de termeni. Dintre aceștia, 25 s-au păstrat în istroromână, alți 5 termeni au lăsat ceva urme (chiar dacă au dispărut), iar ceilalți 30 au dispărut fără să fi lăsat nicio

urmă, în locul lor fiind folosiți termeni din limbile populațiilor cu care istoromânii au fost în contact, mai ales din cauza situațiilor de bilingvism și chiar multilingvism, proces activ și de lungă durată. Elementul slav vechi este repertoriat prin criterii conform cărora s-a reușit să se facă delimitarea dintre elementele slave pătrunse încă din etapa românei comune, pe de o parte, și elementele slave pătrunse prin croată și slovenă, pe de altă parte. Aceste criterii sunt geografice, fonologice, funcționale și semantice. Autorul redactează o listă alfabetică de împrumuturi vechi din slavă în vocabularul istoromân, precum și o clasificare morfologică și semantică a acestora.

Autorul descrie și formarea cuvintelor în istoromână, cu accent pe mijloacele interne: sufixarea, prefixarea și compunerea. Astfel, Vasile Frățilă conchide că există un număr limitat de cuvinte formate în interiorul dialectului. Printre cauze acestui fenomen, se identifică necesitatea redusă de cuvinte noi într-o comunitate lingvistică cu un număr mic de vorbitori, precum și posibilitatea acestei populații bilingve (în afară de dialect, istoromânii vorbesc și croata) de a folosi în dialect cuvinte din alte limbi pentru a desemna o anumită noțiune.

În spațiul dacoromân, autorul comentează prin reconstituire itinerarul parcurs de Gustav Weigand în regiunea Someșului și a Tisei din vara lui 1897. Pentru redactarea celebrului *Linguistischer Atlas des daco-rumänischen Sprachgebietes*, lingvistul german și-a propus să realizeze mai multe anchete în zonele menționate. Jurnalul său de călătorie (*Reisebericht*) reunește numeroase observații de ordin demografic, social, psihologic și metodologic, făcând referiri și la efectele produse de politica de maghiarizare dusă de Ungaria, al cărei apogeu a fost exact în perioada în care Weigand și-a efectuat anchetele în Transilvania, Banat și Maramureș. Cercetările lui Gustav Weigand includ, în afară de publicarea celebrului atlas, studii despre graiurile dacoromânei, mai puțin cunoscute din cauza accesului îngreunat la arhiva Institutului limbii române din Leibzig (unde romanistul german și-a publicat monografiile privitoare la graiurile dacoromânei), precum și din cauza faptului că lingviștii români germanofoni sunt mai rari. Fenomenele fonologice și morfologice inventariate de Weigand sunt analizate minuțios (insistând pe asemănări și deosebiri, caracterul conservator sau invocator al graiurilor), astfel că, printre altele, Mureșul și Someșul, alte ape mai mici, dar și munții sunt identificați drept frontiere lingvistice. Tot pe cursul unei ape, Oltul de data aceasta, se situează tema următorului articol, bazat pe cercetările lui Sextil Pușcariu. Valoarea acestor cercetări rezidă, mai ales, în oferirea primei descrieri amănunțite a fenomenelor fonetice specifice graiului de pe Valea Oltului superior, fiind surprinse diversele nuanțe ale vocalelor, ale diftongilor și ale consoanelor din această zonă a țării.

Preocupările dialectologice ale regretatului Emil Petrovici fac obiectul următorului articol, în care Vasile Frățilă aduce un omagiu cercetărilor întreprinse de ilustrul filolog. Fără îndoială, dialectologia a ocupat un loc de seamă în preocupările lui Emil Petrovici, dacă e să amintim numai *Atlasul lingvistic român II* (ALR II) sau *Texte dialectale. Suplement la Atlasul lingvistic român II* (ALRT II). Din cercetările sale reiese contribuții esențiale la repartitia dialectală a dacoromânei, vechimea ariilor dialectale, precum și contextul formării acestora. Chiar dacă unele teze enunțate nu se mai susțin sau sunt contrazise astăzi, lucrările lui Emil Petrovici demonstrează un spirit curios și original, care au permis lingviștilor de după el să urmeze noi piste de cercetare pentru chestiuni problematice în interpretarea datelor de dacoromână.

Următoarele două articole sunt dedicate activității profesorului Gheorghe Ivănescu. După prezentarea vieții și carierei profesorului, autorul oferă publicului specializat o *Autobiografie* inedită, redactată de profesorul Ivănescu. Autobiografia este însoțită de note, comentarii și explicații redactate de Vasile Frățilă. Este amintit în special momentul de cotitură 1952, când Universitatea Al. I. Cuza din Iași îi retrage postul profesorului Ivănescu. Totuși, ulterior Ivănescu a fost creator de școli lingvistice la Timișoara și la Craiova, cu merite deosebite, recunoscute ca atare de lumea academică. Concepția lui G. Ivănescu despre originea dialectelor limbii române, după cum reiese din *Istoria limbii române*, publicată la Iași în 1980. Sunt dezbătute mai multe aspecte, cu accent pe: originea limbii române (teritoriu și perioadă istorică), originea poporului român, epoca scindării dialectelor limbii române, problema și profilul dialectal al românei vechi.

Sunt prezentate, de asemenea, o serie de note lexicale și etimologice. Bazându-se pe unele colecții de materiale dialectale, texte folclorice și glosare din diverse arii, autorul propune o listă de

cuvinte care nu apar în dicționare sau care sunt cunoscute doar pentru anumite zone. Pentru multe dintre acestea, Vasile Frățilă oferă etimologii elucidatoare.

Traseul profesional al profesorului timișorean este relevant de însuși autorul, justificându-și alegerea domeniului lingvisticii ca dezvoltare profesională prin pasiunea pentru lingvistică diacronică, precum și pentru dialectologie, istoria limbii române, etimologie, toponimie, antroponimie și onomastică. Această „devenire” s-a datorat și întâlnirii cu doi mari profesori, Gheorghe Ivănescu și George Giuglea. Nu în ultimul rând, o contribuție esențială la cariera de lingvist a lui Vasile Frățilă se datorează fostului său profesor, Teodor Seiceanu.

În concluzie, volumul de articole aparținând profesorului timișorean Vasile Frățilă, *Dialectologie românească (sud- și nord-dunăreană)*, într-o ediție îngrijită de Maria Aldea, se dovedește un instrument de lucru util atât dialectologilor, cât și celor interesați de istoria și evoluția dialectelor limbii române sau a graiurilor dacoromânei. Cartea este publicată în condiții grafice de excepție, studiile putând fi citite cu ușurință.

Ionuț Geană

Manuela Nevaci, *Dialectele aromân și meglenoromân. Studiu sincron, București*, Editura Universitară, 2013, 292 p.

Cercetător științific principal I la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, dna Manuela Nevaci atestă, prin apariția lucrării mai sus menționate, preocupările constante pe care le consacră dialectelor aromân și meglenoromân, preocupări ce o plasează în fruntea noii generații de lingviști pasionați ai dialectologiei sud-dunărene.

Însumând trei părți distincte, urmate de o *Bibliografie* (p. 287–292), cercetarea dnei Manuela Nevaci oferă „o descriere a dialectelor aromân și meglenoromân, întemeiată pe date actuale, inclusiv pe cercetări de teren” (p. 7).

Abordând așadar o perspectivă descriptivă în plan sincron, cercetătoarea expune în prima parte a volumului, intitulată *Descrierea dialectului aromân* (p. 8–42), informații sintetice atât de ordin istoric, cât și de ordin lingvistic asupra dialectului aromân. Configurând arealul geografic al populației vorbitoare de aromână, susținut de date de ordin statistic, și aducând precizări asupra etnonimului *aromân*, autoarea introduce cititorul, specialist sau nespecialist, în istoria acestui dialect. Expunerea istorică se încheie prin aducerea în prim-plan a personalităților marcante de origine aromână, subliniindu-se în acest fel deschiderea culturală pe care această populație a avut-o: „Dintre grupurile de români sud-dunăreni, aromânii sunt singurii care au creat o literatură scrisă, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În această perioadă, ei au avut un mare centru cultural și de învățământ, la Moscopole. Aici ei au întemeiat o Academie (școală de studii superioare) și au elaborat primele cărți în dialect (tipărite la Veneția și Viena)” (p. 9). În continuare, atenția cercetătoarei se apleacă asupra elementelor lingvistice, trecându-se în revistă, printr-o prezentare elementară, nivelurile limbii. Astfel, se expun succint informații atât asupra sistemului vocalic și consonantic: „Sistemul vocalic al aromânei cuprinde 7 vocale [...] în graiurile grămostean și pindean și 6 vocale [...] în graiurile fărșerot-moscopolean.”, în timp ce „Din sistemul consonantic al aromânei fac parte 30 de consoane [...]” (p. 10), cât și asupra nivelului gramatical, morfosintactic, ce „reprezintă dezvoltări ulterioare românei comune. Din perspectiva stadiului actual de evoluție a dialectelor, unele dintre aceste particularități ne apar ca arhaisme, iar altele ca inovații” (p. 11). În prezentarea consacrată morfosintaxei, dna Manuela Nevaci ia în discuție clasele gramaticale reperabile în aromână, punctând aspectele ce le definesc, ce le caracterizează. În analiza ultimului nivel, și anume cel lexical, cercetătoarea se oprește exclusiv asupra procedurii derivativde formare a cuvintelor, prezentând

rezumativ seria sufixelor și prefixelormoștenite din latină, a celor aparținând substratului, respectiv a celor de alte origini (grecești, turcești) (p. 41–42).

Partea a doua a volumului, intitulată *Descrierea dialectului meglenoromân*, este consacrată, după cum titlul o indică, dialectului meglenit (p. 43–82). Urmând organizarea internă a primei părți, lucrarea debutează cu o expunere succintă a câtorva informații relevante asupra istoriei limbii și populației meglenite. Spre deosebire de aromâni, „meglenoromânii au un trecut cultural mult mai sărac. Ei nu au dezvoltat o literatură cultă în dialect. Manifestările lor culturale sunt numai sub formă orală (folclor literar, muzical etc.). Există puține texte scrise în meglenoromână. Primele au fost înregistrate de lingviști. Mai există câteva culegeri de literatură populară [...] și o singură lucrare cultă, o broșură despre creșterea viermilor de mătase, cu grafia adaptată după cea română și cu termeni împrumutați din aceasta” (p. 45–46).

Urmează apoi o prezentare a sistemului fonetic, cercetătoarea înregistrând inventarul de vocale și consoane cu diversele aspecte problematice de tip distribuțional ce caracterizează graiurile meglenite, pentru a conchide: „graiurile meglenoromâne nu sunt unitare în ceea ce privește inventarul și distribuția vocalelor, existând, uneori, diferențe de la o localitate la alta” (p. 49). În continuare, dna Manuela Nevaci expune clasele gramaticale specifice dialectului meglenoromân, subliniind, acolo unde e cazul, particularitățile ce le individualizează. Tratarea descriptivă a dialectului meglenit se încheie cu câteva observații pe marginea lexicului, autoarea scoțând în evidență elementele lexicale reperate, și anume latinești, slave, turcești, grecești, albaneze și, nu în ultimul rând, împrumuturile romanice.

În ultima parte, *Gramatica de bază a aromânei* (p. 83–286), cercetătoarea realizează „o gramatică descriptivă redactată în dialect pentru a putea fi folosită și de acei vorbitori ai aromânei din țările balcanice care nu stăpânesc îndeajuns limba română literară” (p. 7). Luând în discuție planurile limbii – de la fonetică (cu indicații prețioase asupra pronunției și scrierii, asupra alternanțelor fonetice ș.a.), la morfologie și sintaxă (descrierea părților de vorbire, a părților de propoziție, cât și realizarea lor la nivel frastic), Manuela Nevaci reușește să expună într-o manieră echilibrată elemente de ordin teoretic ilustrate cu numeroase aplicații practice. Gramatica se încheie cu un bogat material lingvistic consacrat flexiunii verbale.

În concluzie, putem afirma că volumul aici recenzat poate fi înscris în categoria lucrărilor didactice, fiind un instrument valoros în deprinderea și însușirea unor informații lingvistice de bază proprii dialectelor aromân și meglenoromân.

Maria Aldea

„*Harta sonoră*” a graiurilor și dialectelor limbii române, ediție de Maria Marin și Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 2014 (100 p. + CD)

Lucrarea realizată de Maria Marin și Marilena Tiugan, „*Harta sonoră*” a graiurilor și dialectelor limbii române, se înscrie cu succes în sfera preocupărilor legate de cercetarea varietăților dialectale ale limbii române, oferind – pentru analiză și interpretare – câteva mostre de grai autentic, care conservă o multitudine de forme, cu particularități fonetice și morfologice inedite, și de sensuri și termeni, unii dintre ei cu circulație foarte restrânsă.

Lucrarea conține o serie de texte transcrise fonetic, culese de pe teren între anii 1960 și 1975, de către echipe de dialectologi de la fostul Institut de Cercetări Etnologice și Dialectologice, de la vorbitori reprezentativi, diferiți ca vârstă, sex și, probabil, și ca studii. Mostrele de grai sunt precedate de o parte introductivă, în care sunt prezentate principiile metodologice și un scurt istoric al tipurilor de cercetări, concretizate în atlase și volume de texte dialectale, și de un capitol succint, referitor la criteriile de transcriere, cărora li se adaugă o listă de semne fonetice și diacritice. Sistemul de

transcriere – cu mici modificări și adăugiri, care privesc, îndeosebi, unitățile intonaționale ale exprimării orale, impuse de realitatea fonetică a graiurilor anchetate – este cel care stă la baza *Atlasului lingvistic român*, folosit și prezentat, cu inovațiile aferente, și în culegerile dialectale din diferite zone (*Graiul din zona „Porțile de Fier”*. I. *Texte. Sintaxă*, de Cornelia Coșu și Magdalena Vulpe, București, 1973; *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, București, vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973 etc.). Alături de textele transcrise fonetic, lucrarea cuprinde „în oglindă” și varianta literarizată, ceea ce permite cititorilor, mai puțin familiarizați cu sistemul de transcriere, să urmărească anumite particularități (mai ales de tip lexical, dar și morfologic) ale dialectelor. Cartea este însoțită și de un CD audio, care reproduce fidel înregistrările textelor selectate, stocate pe bandă de magnetofon în *Arhiva fonogramică a limbii române*, un adevărat „muzeu sonor”, așa cum este denumită la p. 6.

Textele sunt reprezentative pentru dialectele românești, atât de la nordul, cât și de la sudul Dunării, și pentru diverse zone, ale căror idiomuri aparțin subdialectelor și graiurilor dacoromâne: Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova (de SE și de N), Maramureș, Banat, Crișana, Transilvania. Pentru fiecare variantă teritorială este prezentată câte o hartă pe care sunt marcate localitățile din care au fost culese textele. În cazul dialectului aromân și al celui meglenoromân, înregistrările provin de la vorbitori sud-dunăreni, stabiliți pe teritoriul României – mai exact, în Dobrogea – în perioada interbelică, iar pentru istroromână, textul a fost cules din localitatea Sușnievița, actualmente aparținând Croației.

Deși autoarele nu și-au propus să realizeze o monografie despre obiceiurile și credințele românilor – obiectivul principal fiind selecția textelor în funcție de trăsăturile tipice dialectelor și subdialectelor limbii române – sunt prezentate texte care ilustrează teme variate, specifice traiului rural: cânepa, oieritul, pescuitul, cum se face țuca, construcția unei case și aspecte etnografice și folclorice, legate de evenimente sau sărbători: pețitul, nunta, sau texte libere în care ne sunt relatate întâmplări din viața informatorilor. Pentru diversitate, acestor etnotexte li s-ar putea adăuga în volumele următoare (anunțate la p. 6) și alte aspecte referitoare la momente importante din viața omului: nașterea, botezul, înmormântarea etc. sau din viața de zi cu zi: creșterea animalelor, preparate culinare ș. a.

Ascultând înregistrările și analizând sumar textele transcrise, ne frapează, în primul rând, fenomenele fonetice specifice fiecărei varietăți dialectale; dintre acestea putem menționa: palatalizarea labialelor (*tophît* – Muntenia, *kétrili* – Moldova, *mîé*[®] – Crișana, *yingá* – dialectul aromân) și a dentalelor (*đestísă* – Crișana, *đepárce* – Banat) în diferite stadii, fricativizarea africatelor (*kisúr* – Moldova, *cošã* – Banat), păstrarea unor fonetisme arhaice (*đic* – Maramureș, *ađ* – dialectul meglenoromân, *gucá* – dialectul aromân) etc. Sunt evidente, de asemenea, particularitățile morfologice, ca de exemplu: utilizarea perfectului simplu (*mă sculá*, *făcú* – Oltenia), folosirea unor prefixe care exprimă aspectul (*mă pròapléc* – Banat), întrebuițarea morfemului de conjunctiv și (*și plágă* – Crișana) etc.

Dificultatea pe care au întâmpinat-o autoarele în „literarizarea” textelor dacoromâne a fost depășită prin faptul că acestea nu au urmărit să le „uniformizeze”, prin redarea lor, în totalitate, în varianta standard a limbii, ci, dimpotrivă, au menținut unele trăsături regionale importante, mai ales de tip morfologic (păstrarea unor forme, considerate populare, de perfect compus: *o plecat*, *o-nceput* sau de viitor: *or să moară*, a unor forme verbale iotacizate: *să puie*, *să vie* etc.) și lexical (prin menținerea termenului din grai, alături de explicarea acestuia între paranteze). Glosarea anumitor termeni s-a realizat, pe de o parte, cu scopul de a înlesni înțelegerea textului, iar pe de altă parte, pentru a le facilita demersul etimologic celor care doresc să afle originea unor cuvinte. Termenii glosați sunt fie populari (*fain* ‘frumos, bun’) sau regionali, adesea împrumutați din idiomurile învecinate (*cocie* ‘căruță’ < sb. *kočja*; *tenchi* ‘porumb’ < magh. *tönk*), fie sunt decodați contextual (*animalele* = oile; *Gazdă* = poreclă dată unui sătean). Unele dintre aceste cuvinte sunt prezentate în manualele de dialectologie ca fiind caracteristice anumitor graiuri, regăsindu-se și în dicționare (*perje* ‘prune’; *bât* ‘băț’), în timp ce altele constituie împrumuturi locale recente (*loher* ‘trifoi’; *pricaciú* ‘pescar care adună peștele din năvoade și îl transportă cu barca la mal’). Particularitățile fonetice

regulate, cunoscute pentru anumite subdialecte, au fost unificate, păstrându-se doar accidentele fonetice (*ruguma* pentru *rumega*). În cazul dialectelor sud-dunărene, literarizarea a vizat – pentru înțelegerea textelor – unificarea fenomenelor fonetice și morfologice și transpunerea unităților lexicale în varianta standard a dacoromânei, păstrându-se doar acei termeni cu semantism inedit, introduși, de regulă, în text prin formule metatextuale, de tipul *îi ziceam, cum se spune la noi* etc. (*îi ziceam ăm prăviđin* ‘prima vizită pe care o fac tinerii căsătoriți la părinții fetei’).

În concluzie, putem afirma că textele selectate și transcrise de Maria Marin și Marilena Tiugan reprezintă un instrument de lucru necesar celor interesați de studiul limbii (*langue*), în general, și al dialectologiei, în particular, dar și celor care se ocupă de analiza comunicării verbale (*parole*), cartea fiind un corpus autentic de română vorbită. Lucrarea constituie, de asemenea, un material didactic util, având scopul de a ilustra – prin transcrierea fonetică a textelor, corelată cu înregistrarea audio pe CD – noțiunile teoretice prezentate, mai ales, în cadrul cursurilor și seminarelor de dialectologie, și de a facilita compararea trăsăturilor specifice dialectelor și subdialectelor limbii române. În plus, cartea reprezintă un punct de referință și pentru folcloriști și etnologi, care pot urmări diverse aspecte referitoare la obiceiurile și tradițiile populare ale românilor din diferite regiuni.

Daniela Răuțu

ELEMENTE ALBANEZE PE HĂRȚILE ATLASULUI LINGVISTIC AL DIALECTILUI AROMÂN*

CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU

Th. Capidan (2005: 193), reluat de Gr. Brâncuș (2013 a: 71), accentuează faptul că deosebiriile dintre graiurile aromânești sunt mai evidente în lexic și provin cu precădere din influențele pe care le-au suferit din partea limbilor vecine. În cele ce urmează ne propunem să prezentăm, pe baza materialului aflat pe cele 274 de hărți din primul volum al Atlasului lingvistic al dialectului aromân¹, felul în care sunt repartizate împrumuturile din albaneză² în cele patru grupe de graiuri aromânești: grămostean (vorbit în Bulgaria, Macedonia, Grecia), fărșerot (vorbit în Albania, Macedonia, Grecia), grabovean (răspândit în Albania și Grecia), pindean (aflat în Grecia)³. Așa cum explică în *Prefață*, Nicolae Saramandu pune în circulație în acest volum material lingvistic adunat din 61 de localități cu privire la Corpul omenesc (părțile corpului, boli, însușiri fizice și mentale, obiecte legate de acest domeniu).

În cele ce urmează încercăm o grupare a cuvintelor împrumutate din albaneză ținând seama de răspândirea lor pe teren⁴.

1. TERMENI DE ORIGINE ALBANEZĂ CARE APAR NUMAI ÎN GRAIURILE AROMÂNEȘTI VORBITE ÎN ALBANIA

băiámă „amigdală” s.f., în trei puncte (Fier, Moscopole, Selenița, graiul fărșerot) pe h. 134 *Amigdală* „amygdale” [271] < *bajame* s.f. „migdală; amigdală”. Cuvântul lipsește la Papahagi 1974.

*Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic al dialectului aromân*, volumul I. Editor: Manuela Nevaci, București, Editura Academiei Române, 2014, LIII + 470 p. + 60 ilustrații + două hărți generale.

¹ La datele acestea pot fi adăugate informațiile complementare aflate în cele 244 de liste de răspunsuri necartografiate.

² Am lăsat de o parte categoria specială, studiată de Gr. Brâncuș în anchete la fața locului, a cuvintelor de substrat (ex. *grumaz*, *gușă*, *bardz* etc.) care în aromână sunt refăcute ca formă sau și semantic după modelul corespondentelor albaneze, datorită contactului permanent dintre cele două idiomuri (Brâncuș 1983, cu bibliografia fiecărui termen în parte).

³ Vezi între lucrările recente asupra repartiției graiurilor aromânești: Saramandu 2003, Nevaci 2013, Brâncuș, 2013 b, cu bibliografie.

⁴ Întrucât ne interesează în chip special sensul și frecvența termenilor, folosim pentru prezentare o formă unificată; apelăm, în cazul în care cuvântul apare la Papahagi 1974, la forma cu care au fost înregistrați în dicționar.

bebă s.f. „pupilă (a ochiului)” apare în cinci puncte (Nicea, Greava, Ducasi, Selenița, Pleasa, graiurile grabovean și fărșerot), cu varianta *bebză* (Diviaca, graiul fărșerot) pe h. 41 *Pupilă* „pupille (d’œil)” [124]. *Bebă* provine din alb. *bebe*_{II} „pupilă”, iar *bebză* din *bebëz(ë)* (FS 1980). La Tache Papahagi nu apare ⁵.

durăccă, dorășcă „mănușă” apare în două puncte (Moscopole și Selenița) de pe h. 213 *Mănușă* „gant” [367] < alb. *dorashkë*, același sens. Nu este în Papahagi 1974.

fuqie s.f. „putere”, în sintagma *n’ore fuqie* „slab, fără putere”, într-un punct (Diviaca, graiul fărșerot) pe h. 114 *Slab (fără putere)* „faible” [220] < alb. *fuqi* „forță, putere”. Papahagi nu îl are.

grîiă s.f. „piatră de ascuțit”, termen înregistrat în două puncte (Nicea, Greava, graiul grabovean) de pe h. 127 *Arçer* „aiguiseur” [264], provine din alb. *grihë* „piatră de ascuțit”. Interesant de menționat faptul că la Greava primul răspuns este **gresë**, un împrumut pe care îl menționează Capidan 1922: 532 sub forma *greasi*, explicat din alb. *gërresë*. La Papahagi nu este .

măiăuă s.f., în sintagma *măiăuă di cap*, în pc. 37, Diviaca (grai fărșerot) pe h. 2 *Creștetul capului* „somet de la tête” [59]. Termenul apare la Tache Papahagi, ca împrumut din albaneză, dar nu cu sensul anatomic: *măiăuă* „somet” (*măiăuă a muntelui*), *măyeauă* „vârf, capăt” (de ac, de nuia etc). La fel, Capidan 1931: 142: *măiăuă muntelui*. Alb. *majë* are sensurile „vârf, capăt”, cu trăsătura dominantă „îngust, ascuțit” și nu l-am găsit pentru a desemna creștetul capului (FS 1954, FS 1980). Pe h. 102 *Vârful limbii* „la pointe de la langue” [102] în patru puncte (Diviaca, Fier, Moscopole, Selenița) apare sintagma *măiăuă di limbă*: alb. *maja e gjuhës* (FS 1980, s.v. *majë*).

nișan „aluniță”, într-un punct (Diviaca, grai fărșerot) pe h. 132 *Aluniță* „grain de beauté” [276] < alb. *nishan* „grain de beauté” (Kokona 1966, s.v. *grain*). Sensul din *Atlas* nu apare în Papahagi 1974, unde este menționată exclusiv etimologia turcă. Pentru sensul acesta, însă, este de presupus originea albaneză.

púčărră „coș” s.f. apare numai la Moscopole, pe h. 62 *Coș (pe obraz)* „bouton (au visage)” [150]. Provine din alb. *puçërr* s.m. „coș pe față”. Lipsește la Papahagi 1974.

qélză, kelăza di gúră „cerul gurii” se află în două puncte (Diviaca și Nicea, graiurile grabovean și fărșerot) pe h. *Cerul gurii* „palais” [165]. Este alb. *qiellzë*, cu același sens. Varianta *kelăza* reflectă un stadiu mai vechi, cu -ë- interior păstrat. La Papahagi nu este.

ruđă „zbârcitură” s.f., în Selenița, pe h. 64 *Zbârcituri (pe obraz)* „rides” [152] < alb. *rrudhë*, cu același sens. Nu pare a fi la Papahagi.

văngăr „sașiu”, în pc. 30 (Cútali, graiul fărșerot), pe h. 39 *Sașiu* „louche” [121] poate fi raportat la alb. *vëngër (i, e)*, cu același sens, și cu o bogată familie de cuvinte formate de la acest sens. Cuvântul aromânesc lipsește la Papahagi. Varianta

⁵ Termenul era cunoscut anchetatorului, care a sugerat răspunsul *bebă* în punctele Nicea și Greava.

vângâr (*veadi vângâr*) este folosită cu sensul „cu coada ochiului” în pc. 58 (Selënița, Albania⁶), pe h. 43 [mă uit] cu coada ochiului „je regarde du coin de l'œil [126]”.

zecu, pl. **zeç** s.m. „brunet”, care apare în punctul 22 (Greava, graiul grabovean) pe h. 10 *Brunet* „(homme) brun” [70], ar putea fi apropiat de alb. *i zeshkët* adj., *zeshkan* s.m. „brun, brunet, castaniu”, din familia adjectivului *i zi* „negru”. Nu este la Papahagi.

2. TERMENI DE ORIGINE ALBANEZĂ CARE APAR NUMAI ÎN GRAIURILE AROMÂNEȘTI VORBITE ÎN AFARA ALBANIEI

cocă s.f.: apare cu sens figurat în pc. 47, Malacași (grai pindean, Grecia) < alb. *kokë*, termenul propriu pentru această parte anatomică, fără accepțiune stilistică (FS 1980). În toate celelalte localități (inclusiv la aromânii din Albania), apare *cap*, termen, care, cu sensul propriu, apare și în Malacași (h. 1 *Cap* „tête” [58]). Este interesant că numai în acest punct se folosește, pe lângă termenul propriu, cel cu sens figurat, fapt care ar putea explica de ce în prezent îl întâlnim într-un singur punct. Pe de altă parte trebuie făcută precizarea că pe h. 4, *Teastă*, în punctul acesta nu a fost obținut niciun răspuns. Împrumutul din albaneză a fost precizat de Th. Capidan și a intrat în dicționarul lui Tache Papahagi (vezi Capidan 1922: 524⁷, citat de Papahagi 1974: s.v. *cócă*¹).

cărtúnă, cărtúnâ s.f. „teastă” e înregistrat în patru puncte (graiul grămostean, Bulgaria) (h. 4 *Teastă* „crâne” [61]). Termenul era caracterizat de Tache Papahagi drept răspândit în graiul grămostean, cu precizarea că are sens peiorativ („caboche”); el nu explică etimologic cuvântul. Ar putea proveni din forma articulată ghegă a substantivului *kërcu* s.m. (art. *kërcuni*; tosc: *kërcuri*) „buturugă, buștean”, folosit figurat cu sensul „prost, greoi, încet la minte” (FS 1980). Este interesant de observat că în graiul aromânilor din Albania apare, dar numai într-un punct (Moscopole), termenul propriu albanez pentru sensul „crâne”: *cafkáu* < *kafkë*⁸; în rest, este folosit cuvântul moștenit *os*, singur, sau în sintagma, *osu di capu*.

dámcă „pistru”, numai într-un punct în Macedonia (Ubovo, grai grămostean), pe h. 63 *Pistru* „tâche de rousseur” [151]. La Papahagi 1974 apare ca împrumut din turcă, numai cu sensul „sigiliu, marcă, pată”. Sensul din *Atlas* apropie cuvântul din aromână de alb. *damkë* „semn, pată pe piele după o boală; cicatrice” (FS 1980).

⁶ În capitolul *Date despre localități*, p. LII, nu se fac precizări asupra graiului căruia îi aparține localitatea. Ancheta a fost făcută de Adrian Turculeț.

⁷ La românii din nord, cu înțeles peiorativ.

⁸ Tache Papahagi reține forma existentă la Capidan 1931, pentru fărșeroții din Albania, identică aceleia a etimonului, alb. *kafkë*.

?*etă*, în propoziția *ăĭ cadë-arău, nu-i tu étă*, lișinu (în Târnova (grai grabovean și grămostean), Macedonia), pe h. 273 *Leșin* „je m'ëvanouis” [462]), poate fi apropiat de alb. *jetë* „viață”.

Paru adj. „cărunt” apare într-un singur punct (Gramaticova de Sus, Grecia, graiul fărșerot) pe h. 17 *Cărunt* „grisonnant” [81]. Ar putea fi apropiat de alb. *larë* „pată”, *lara-lara* adj. „bălțat, pestriț”. Lipsește din dicționarul lui Tache Papahagi.

3. TERMENI DE ORIGINE ALBANEZĂ CARE APAR ÎN GRAIURILE AROMÂNEȘTI VORBITE ATÂT ÎN ALBANIA CÂT ȘI ÎN AFARA ALBANIEI

adukëscu, dukëscu apare, cu foarte puține excepții, în toate punctele de pe h. 142 *Simt* „je sens” [281]. Provine din alb. *dukem* „a apărea; a se face văzut, simțit; a părea” (vezi Papahagi 1974, s.v. *adukescu, dukescu*).

bulcîiă „buca obrazului” apare în 14 puncte de pe h. 59 *Buca obrazului* „joue” [147]: 8 în Albania (Diviaca, Nîcea, Fier, Greava, Pleasa, Moscopole, Corcea, Selenița, graiurile fărșerot și grabovean), trei în Macedonia (Beala de Sus, Beala de Jos, Nijolpole, graiul fărșerot), trei în Grecia (Gramaticova de Sus, Căndrova, Cristalopiya). Provine din alb. *bulçî* „partea din interior a obrazului, de la gură până la urechi” (FS 1980). La Papahagi am găsit numai adj. *bulçicos* „plin cărnos”, folosit pentru descrierea feței, explicat din alb. *bullçî* (cu *ll* în loc de *l*).

cafkaú, cafkaúă, çafcă; cáfcalu „țeastă” este destul de răspândit, aparând în 9 puncte pe h. 4 *Teastă* „crâne” [61] (o singură ocurență în graiul fărșerot din Albania, dar mai multe în același grai din Macedonia și din Grecia, ca și în graiul grămostean din Grecia, și în cel pindean din Grecia). Tache Papahagi, deși tratează cei doi termeni în relație unul cu celălalt, oferă explicații etimologice deosebite: *cáfcală* „crâne; orbite” este împrumut din greacă, iar *cáfcă* este de origine albaneză (*kafkë*); la Papahagi nu apar variante cu *ç*- la inițială. *Cáfcală* apare cu sensul „tâmplă” în pc. 4 (Batac, Bulgaria, grămostean) pe h. 28 *Tâmplă* „tempe” [96], punct în care pentru noțiunea „țeastă” răspunsul este *cărçînă*.

çapă, çapă s.f. „pas” apare frecvent pe h. 226 *Pas* „pas” [387]: de patru ori în Macedonia, de două ori în Grecia, de șase ori în Albania. De reținut că în patru puncte din Albania nu s-a primit nici un răspuns. Cuvântul provine foarte probabil din alb. *çap* s.m. „pas”. Papahagi 1974 nu îl are. În discutarea etimologică a arom. *çeap* „bețișor” (lăsat fără etimon), Papahagi menționează alb. *çap* „pas”, dar nu face nicio mențiune despre intrarea în aromână a cuvântului cu sensul propriu. Pe h. 233 *Talpă* „plante (du pied)” [397], în pc. 16, Moloviște (Macedonia), apare *çapa di çîçor, çapă*.

ğumbă, çumbă, jumbă „cucui”, prezent pe h. 5 *Cucui* „bosse” [62] în toate punctele din Albania în care s-a obținut răspuns (trei puncte rămânând fără răspuns) (graiurile fărșerot și grabovean) și destul de frecvent în Bulgaria (grupul grămostean), Macedonia (grupul fărșerot, grămostean), Grecia (graiul fărșerot,

pindean, grămostean). Papahagi 1974 dă formele *ğũmbă* și *čũmbă*, cu sensul „umflătură” și explică termenul aromânesc, pe cel bulgar și albanez din tc. *djoumba* „toute espèce d'enflure”. Faptul că în localitățile albaneze din Albania răspunsul este exclusiv *ğũmbă*, iar sensul este identic, „cucui”, cu cel al termenului albanez corespunzător, *gungë*, *xhungë*⁹, îndreptățește presupunerea unei influențe din partea utilizării albaneze. Termenul apare și în șase puncte pe h. 168 *Cocoșă* „bosse” [309], unul în Macedonia (Beala de Jos, grai fărșerot), unul în Grecia (Cristalopiți, fărșerot), patru în Albania (Diviaca, Nícea, Greava, Moscopole, graiuri grabovean și fărșerot).

guvâ di nari, guvâ ali nari, în toate punctele de pe h. 66 *Narâ* „narine” [154]. Provine din alb. *guvë* „gaură, scobitură, scorbură”. Papahagi 1974 dă cuvântul cu sensul general, nu și cu cel anatomic. În albaneză, cuvântul nu denumește nara. Capidan 1922: 534 argumentează împrumutul din albaneză, și nu din gr. *γουβα*, prin faptul că se pronunță cu *g-* la inițială.

palță „măduvă” se află în două puncte pe h. 145 *Măduvă* „moelle” [285], în Macedonia (Beala de Sus, grai fărșerot) și în Albania (Diviaca, grai fărșerot). Este împrumut din alb. *palcë*, cu același sens. Lipsește la Papahagi 1974.

suráte, suratâ, surati „față” apare în cinci puncte din Albania (Nícea, Greava, Dúcasi, Moscopole, Selenița, graiurile grabovean și fărșerot), în două puncte din Macedonia (Beala de Sus și Nijopole, grai fărșerot) și două în Grecia (Cristalopiți și Horopani, grai fărșerot) pe h. 57 *Față* „visage” [145]. Tache Papahagi menționează în chip special sensul „mască” și nu dă exemple pentru sensul anatomic, sens care apare la varianta *suréte*. Explică termenul din turcă (*soûret*) și din albaneză. Varianta din *Atlas*, exclusiv cu *-a-*, provine din alb. *surrat*, termen învechit și colocvial, cu același sens ca în aromână (FS 1980).

tabáne, tăbană s.f., **taban** s.n. „talpă” apare în două puncte din Macedonia (Beala de Sus și Gopeș) și în patru puncte din Albania (Diviaca, Fier, Greava, Selenița, graiuri grabovene și fărșerote); în trei puncte din Albania nu s-a primit răspuns (h. 233 *Talpă* „plante (du pied) [397]”). Cuvântul *tăbane* există la Papahagi 1974 numai cu sensul „grindă” și este explicat din turcă. Ținând seama de sensul înregistrat în *Atlas*, putem considera că termenul anatomic a fost împrumutat din alb. *taban* s.m. (FS 1980 s.v., Kokona 1966 s.v. *plante*) și nu direct din turcă.

țip, țipă, țipâ s.f. apare în trei puncte din Albania (Selenița, Corcea, Nícea (cu precizarea *țipă albă*), în graiurile grabovean și fărșerot) și într-un punct din Grecia (Kristalopiți, graiul fărșerot) pe h. 42 *Albeață* „taie (d'œil)” [125]. Provine din alb. *cipë* „membrană” (FS 1980 s.v.). Papahagi 1974, s.v. *țipă* consemnează sensul „văl subțire”, fără a menționa sensul anatomic, și propune raportarea la gr. *τίπα* „peau mince; croûte” și la alb. *cipë* „membrana”. Dat fiind sensul și răspândirea putem presupune că mai potrivită ar fi sursa albaneză. Aceeași sursă trebuie avută în vedere și pentru utilizarea frecventă a termenului *țipă* (14 puncte) ca răspuns pe h. 263 *Peritoneu* „péritoine” [447].

⁹ Pentru sensul „bosse” al cuvântului albanez (ambele variante fonetice) și pentru faptul că este termenul propriu pentru noțiunea în discuție vezi Kokona 1966 s.v. *bosse*.

zvercã s.f. este, cu foarte puține excepții, singurul răspuns pe h. 129 *Ceață* „nuque” [274] < alb. *zverk* s.m. Împrumutul este bine cunoscut (vezi Capidan 1922: 554, Papahagi 1974 s.v.). Termenul apare și pe h. 130 *Gât* „cou” [268] în patru puncte din Albania (Diviaca, Nícea, Moscopole, Corcea, graiurile grabovean și fărșerot) și într-unul din Grecia (Cristalopiți, grai fărșerot).

Am numărat pe hărțile *Atlasului* douăzeci și opt de cuvinte albaneze intrate în aromână. Categoria termenilor intrați în graiurile aromânești vorbite în Albania și aceea a termenilor împrumutați din albaneză în graiurile care se află în afara Albaniei este formată în cea mai mare parte din cuvinte cu o singură apariție, cel mult două apariții: *cocã, damcã, etã, fuqie, laru, mãiaýã, puçãrrã, rudã; bãiamã, dorașcã, kelãzã; palșã*. Au, firește, o frecvanță notabilă cuvintele răspândite pe o arie mai largă decât Albania, arie care cuprinde și celelalte graiuri, în afara graiului fărșerot: *adukescu, guvã, tabãne, řipã, zvercã* etc. Cum s-a putut vedea, mulți termeni sunt înregistrați în *Atlas*, dar lipsesc din *Dicționarul* lui Papahagi. Urmărind răspândirea împrumuturilor din albaneză se poate face presupunerea că difuzarea lor destul de cuprinzătoare se datorează contactului dintre grupurile de graiuri. Hărțile pot pune în lumină, prin evidențierea prezenței influenței albaneze, direcții de realizare a contactului dintre vorbitorii diferitelor graiuri aromânești.

BIBLIOGRAFIE

- Bardu 2005 = Nistor Bardu, *Elemente lexicale albaneze în graiul de astăzi al aromânilor moscopoleni din Albania*, în Gabriela Panã Dindelegan (coord.), *Limba română, structurã și funcționare*, în *Actele celui de al IV-lea Colocviu al Catedrei de limba română*.
- Brãncuș 1983 = Gr. Brãncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științificã și Enciclopedicã.
- Brãncuș 2013 a = Gr. Brãncuș, *Raporturile lingvistice aromãno-albaneze*, în Gr. Brãncuș, *Studii de istorie a limbii române*, III, București, Editura Academiei Române, p. 71–80.
- Brãncuș 2013 b = Gr. Brãncuș, *Aromãna – dialect arhaic*, în FD, XXXII, p. 5–13.
- Capidan 1922 = Th. Capidan, *Raporturile albano-române*, în „Dacoromania”, II, p. 444–554.
- Capidan 1931 = Th. Capidan, *Fãrșeroșii*, Studiu lingvistic asupra românilor din Albania, în „Dacoromania”, VI, p. 1–210.
- Capidan 2005 = Th. Capidan, *Aromãni. Dialectul aromãn*, ediția a II-a, București, Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Pãrinteascã”.
- FS 1954 = *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tirana.
- FS 1980 = *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tirana.
- Kokona 1966 = Vedat Kokona, *Fjalor frëngjisht-shqip*, Tiranë.
- Nevaci 2013 = Manuela Nevaci, *Graiurile aromânești din Peninsula Balcanicã. Situația actualã*, în FD, XXXII, p. 103–129.
- Papahagi 1974 = T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromãn general și etimologic*, ed. a II-a, București, Editura Academiei Române.
- Saramandu 2003 = Nicolae Saramandu, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, Editura Ex Ponto.

Institutul de Studii Sud-Est Europene
al Academiei Române

LIMBA ROMÂNĂ DIN BASARABIA INTERBELICĂ

NOTE LEXICAL-ETIMOLOGICE

IULIA MĂRGĂRIT

Pentru scurta prezentare de față se impun două precizări: 1. mai întâi, în legătură cu folosirea deliberată a sintagmei *Basarabia interbelică* pentru a evita ambiguitatea, posibilă, în eventualitatea utilizării aceluiași vechi, și dintotdeauna, toponim și pentru teritoriul din stânga Prutului, cum s-ar fi convenit, de fapt; 2. apoi, necesitatea delimitării temporale, prin determinare, pentru a explica faptul că materialul documentar, pe baza căruia au fost elaborate notele de mai jos, provine dintr-o regiune anumită și, mai ales, dintr-o epocă anumită: ținutul dintre Prut și Nistru, în intervalul anilor 1918–1940. Sursele principale de informare sunt culegerile efectuate mai întâi de Teodor Roșculeț, în primii ani ai deceniului al treilea ai secolului trecut, mai târziu, de Tatiana Gălușcă, în deceniul următor. Cei doi cercetători au fost studenți ai profesorului Garabet Ibrăileanu la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Facultatea de Litere.

La îndemnul susținut al cunoscutului critic literar, preocupat de faptul că limba din Basarabia era puțin cunoscută în noua ei condiție de fostă gubernie, timp de aproape un secol, și că nu beneficia de texte reprezentative, foștii studenți ai acestuia au efectuat cercetări de teren, în urma cărora au publicat câteva volume (unele cu foarte mare întârziere – v. *Abrevieri*). Notele lexicale de mai jos relevă particularitățile lexicale ale graiurilor românești dintre Prut și Nistru, care le personalizează, și, în același timp, le afiliază la ansamblul limbii române, acolo unde, de fapt, le este locul.

ARENDAȘ, POMÂNTEÂN

În graiurile din Basarabia, cuvântul *arendaș* se întâlnește cu un semantism diferit față de cel din româna standard: „țăran, lipsit total ori cu puțin teren agricol, care își câștigă existența sau își completează veniturile, insuficiente, de pe lotul personal, practicând arenda”. Trebuie să subliniem faptul că obiectul asupra căruia el își exercită calitatea dobândită este o bucată de pământ modică, departe de întinderea unei moșii. Cu acest înțeles, *arendaș* a fost înregistrat în textele culese pentru Arh. Folk. 1937: 183: *Tetea o fost pomintian, bătrânelu pomintian, tată-mio,*

jimatate pomintian, l-o-ntors arindaș pi pomânt sobstfenâi [propriu]. Prin urmare, derivatul omonim cu cel din româna standard, atestă până la un punct aceeași comunitate de sens, întrucât semnifică „persoană care ia pământ în arendă”. Semantismul exprimat de lexemul *arendaș* din româna standard, la nivelul dialectal discutat, și în epoca amintită, era reprezentat de *posésâr*, variantă a împrumutului corespunzător, de origine romanică, din limba rusă, *posésor* (v. *infra*).

Cel de al doilea cuvânt, derivat de la var. *pomânt*, creată în plan local, prin acomodare, [p] – [ă] > [p] – [o], prezintă un sens special, așa cum reflectă fragmentul citat, „proprietar de pământ”, pe lângă cel de „localnic, originar de pe pământul [...]”: *Tată-mio jimatati pomântian, da pe jimatate l-o-ntors arendaș pi pomânt sobstfenâi* [prin spoliere]. Relația firească, în aceste condiții, între *pomintian* – *arendaș*, ar fi de antonimie. Mersul istoriei, cum rezultă din mărturia informatorului, a dus, în cele din urmă, la pierderea pământurilor țărănești, astfel încât, din *pomânteni*, ei au devenit *arendași*.

AȘIJDIOĂRĂ

Cuvântul din titlu, analizabil, în potențiale părți componente, pare a fi rezultat din contaminația adverbelor *așijderea* „deopotrivă, de asemenea” și *bunioară*, var. de la *bunăoară* „de pildă”, în calitatea lor de prezentative: *O vinit bărdărenii și s-au apucat de stricat din curte și fârlădenii o vinit ș-o stricat. Și care cum o putut o apucat. Bărdărenii o prins a-ncărca și fârlădenii așijdioară și buțanii pe urmă* (Roșculeț II: 230). Noul cuvânt, neînregistrat în dicționare sau glosare, păstrează înțelesul adverbului de bază, după cum probează și textul, pe care, până la un punct, îl continuă formal.

BĂRBÁT, LOC BĂRBÁT

În contextul *Dunărea sî trăgea, / Dunărea pe spate, / Păr în ceea parte, / La locul bărbat!* (Gălușcă, Nicola: 185), pentru calificativul marcat grafic, în lipsa unui alt element de sprijin, ne-am raportat la cuvântul moștenit *bărbat* < lat. *barbatus*, ca subst. și adj., cu referire la ființe, notat cu un sens inedit, într-un context inedit, în graiurile basarabene. Dacă nu s-a strecurat o eroare, atunci ar fi vorba de un transfer referențial, de la animate la inanimate pentru a exprima o particularitate, în acest caz a fluviului, provocator, opozitiv? Identificarea aceluiași calificativ, într-un context similar, într-o creație folclorică, culeasă tot din Basarabia, cu puțin timp înainte, în primii ani ai sec. al XX-lea, ne întărește convingerea că, cel puțin până la un punct, cel al formei, nu este vorba de o eroare: *Foileană măr bărbat, / Rusule, neam blestemat!* (GN II: 5). Lexemul, pe care l-am presupus, continuator al lat. *barbatus*, a fost identificat de Giuglea, *Fapte*: 212–214,

în lirica populară: *Noi că l-am văzut, / Și l-am auzit, / Seara pe-nserat, / La dealul bărbat, / La drumul săpat, / La bradul plecat. El e îngropat ... / La capăt de deal, / La muchie de mal, / La vale adâncă, / La potecă strâmtă*. Fragmentul provine dintr-o variantă a baladei „Miorița”, care evocă, după observația lui Giuglea „tabloul unor locuri prăpăstioase”, ostile omului și ideale pentru fărădelegi. Lingvistul consideră că omonimul descoperit ar reprezenta lat. *vervactum* „pământ lăsat necultivat, pârloagă” (Guțu s.v.). De altfel, același autor (*op. cit.*) califică adjectivul „un termin agricol”, la care mai adaugă „în legătură totdeauna cu «deal», aproape fixat în formula care apare și în balada «Miu»: *La dealul bărbat, / Pe drumul săpat*”. Ocurența din Basarabia, *la locul bărbat*, nu prezintă o modificare esențială, întrucât determinatul constituie tot „un termin agricol”, mult mai general, dar cu aceeași „cotă” de ostilitate. Problema se pune pentru cel de al doilea context, *foileană măr bărbat*, unde calitatea de „ greu accesibil” a fost transferată asupra pomului menționat, ca element de inovație. Giuglea susține că s-ar fi spus *bărbat*, numai după ce varianta primordială *bărbapt* < *vervactum* s-ar fi modelat mai întâi, formal, în spiritul limbii române, prin simplificarea grupului consonantic [pt] > [t] (cf. *îndărăpt* > *îndărăt*), apoi, semantic, s-a atribuit „oricărui pământ gloduros, fie pe deal, fie pe șes, pe care, cu greu, poți umbla” (p. 213). Cuvântul, „trăit probabil într-o viață agricolă de dealuri și câmpuri de munte, [...] s-a aplicat și la terenul accidentat, ușor de surpat al dealurilor” (p. 214) și, mai apoi, credem noi, p. ext., *oricărui* teren, ori element al acestuia, abordabil cu mare dificultate, cum ar fi, de exemplu, pomul fructifer invocat.

BÉRE

Infinitivul lung al verbului *a bea*, în calitate de nume, distinct semantic de abstractul verbal „acțiunea de a ...” (cf.: *Murgu meu cel bun de șa, / Pagubă de-a-l vinderea / Și de-a-l bere cu mândra* – Alexici 1966: 163) a fost atestat, în limba veche, cu înțelesul „băutură (în general, chiar și alcool)”. Asupra acestui înțeles, DA atrage atenția că în textele ulterioare sec. al XVI-lea se întâlnește, de regulă, într-o sintagmă consacrată, alături de un alt infinitiv din același domeniu de referință, *mâncare*, construcție în care aproape s-a pietrificat, după DA: *S-au adăpostit prin curțile boierești ca grămățici, trăind pe bere și pe mâncare, fără grijă de ziua de mâine* (I. Ghica, *Scrisori*: 57). *Ș-am să mă așed, măi vere / Pe mâncare și pe bere* (V. Alecsandri, T: 912). Și în Basarabia, a fost notată structura menționată: (în cadrul unui descântec): *Duceți-vă, / Voi șoareci roși și suri, / La bunca cu dohot / C-acolo vi-i berea și mâncarea!* (Arh. Folk. 1937: 216). În plus, cele două nume au fost înregistrate ca elemente lexicale independente, în afara sintagmei pe care au constituit-o ulterior. Regimul acestora probează vechimea textelor în care apar: *Mâncare v-am mâncat: / Tot pâne sitită, / Cu miere-ndulcită! / Bere v-am băut: / Tot vin mărmazit!* (Gălușcă, Nicola: 186). *Mâncare-am mâncat / Tot mel sugărel. / Bere v-am băut / Tot lapte de capră* (id., ib.).

CRĂNGÓS, MĂR CRĂNGÓS

Derivatul anunțat nu comportă probleme de formă, de sens („rămuros, stufos, cu crengi multe”) sau de etimon. A fost reținut, deoarece, prin atestarea în zonă, completează notațiile anterioare, nu numai din dreapta Prutului, după DA (Cantemir, *Istoria*: 171), ci, în general, din aria nordică (Jarnik–Bârseanu, *Doine*: 229), întregind tabloul de răspândire al acestuia: *Frunză verde măr crăngos / Cătu-i țara-n sus și-n jos* (Gălușcă 1938: 201).

CURÂND

Lexemul-titlu apare într-un context unde atât statutul său morfologic cât și semantismul sunt interpretabile: „– *Cale bună, mai drumet! / Unde mergi așa semeț?*” / „– *Cale-ntoarsă, cloanță rea / Unde fugi curând așa?*” (Gălușcă, Nicola: 190). Cele două posibilități valorice: verb la gerunziu/adverb, semantic diferite, „alergând” / „repede” nu se exclud, ci se susțin. Astfel de contexte, probabil, au favorizat consolidarea categoriei morfologice de adverb, cu un înțeles distinct, prin evoluție de la definirea mișcării, ca mod de realizare, „alergând, fugind, în goană” la timpul necesar săvârșirii acesteia „rapid, imediat”, în condițiile preexistenței adverbului moștenit (lat. *currendo* v. DA). În DA s.v. *cure* figurează astfel de situații începând cu sec. al XVI-lea: *Lângă cest izvor, featele vor umbla curând pre zid* (Palia, 1581). *Ați ieșit curând den calea carea au poruncit Domnul* (Biblia, 1688). *S-ajung curând, în cale, s-alătură călări* (Eminescu, P: 212). *Cine cal străin încalecă, curând descalecă* (Zanne, I: 344). Fără să intrăm în detalii etimologice privind cazul, respectiv, *curând* din paradigma verbului moștenit, *curere*, și adverbul omonim (v. Andreea Dinică, *Curând – adverb independent sau formă a verbului a cure?* în „Limba română”, LVIII, 2009, 2: p. 202–207), aici interesează supraviețuirea prelungită a formei verbale în drumul ei către „independență”, prin suprapunere cu adverbul continuator al aceleiași categorii gramaticale din latină. Trebuie să observăm faptul că, prin evoluție, gerunziul, „ciocnindu-se” cu adverbul moștenit, s-a suprapus, fiind absorbit de acesta. Tabloul de evoluție a gerunziului atestă, pentru început, un singur sens (*vor umbla curând* [= fugind] *pre zid*), mai apoi devenind ambiguu (*s-ajung curând* [„fugind”, „repede”]). Cât privește proverbul citat *supra*, din colecția Zanne, după toate probabilitățile, acesta conservă sensul primar. Morala-avertisment, pentru secvența *curând descalecă*, ar fi „din fugă, din goană, descalecă”, gest extrem de riscant. Clarificarea în cauză, dezambiguizarea între cele două categorii morfologice, pare încheiată atunci când adverbul cu noul semantism apare într-o relație antonimică. Menționăm un astfel de exemplu de la sfârșitul secolului al XVII-lea, începutul celui de al XVIII-lea, în scrierile lui Antim Ivireanul: *Trei lucruri, au curând, au cu zăbavă, mijlocesc stricăciunea omului* (DA s.v.). Până la o anumită epocă, semantismul rămâne echivoc, evident, datorită vitalității verbului. În astfel de

cazuri, contextul elimină ambiguitatea: *Curând deprinse de învățase tot meșteșugul* (Dosoftei). Oricum, procesul a fost de durată, de vreme ce, încă la Caragiale, se mai întâlnesc astfel de situații: *A! pe fereastra asta, ieși curând, treci binișor pe schele, la stânga* (*Opere I*: 72). *Jupâne, vrei să punem mâna pe el? După mine, curând!* [= fuga, repede!] (id. *ib.*: 81). În aceeași categorie se înscrie și fragmentul citat din Basarabia, căci *unde fugi curând așa?* arată că departajarea înțelesurilor nu este evidentă. Situația moștenită din latină, destul de confuză – pe de o parte, adverbul, pe de altă parte, gerunziul omonim – s-a departajat, totuși, de-a lungul secolelor, astfel încât astăzi limba standard are în uz doar adverbul.

DOR

Înregistrarea cuvântului moștenit din latină (*dolus*) cu înțelesul „durere, suferință fizică”, într-un sat basarabean, completează repartiția acestuia în spațiul românesc: *Să mi-i dau la casa lor [copiii] / D-apoi, de-acolo, să mor / Să n-ajung la ușa lor, / Să mănânc pâine cu dor* (Roșculeț I: 15). Cu adaosul atestării de față se realizează un anumit tablou al extensiunii acestuia în teritoriile de limbă română, după cum urmează: graiurile dacoromâne nordice (Papahagi, Maram.: 16, 39, 42), sudice, dar și cele sud-dunărene, aromâna și meglenoromâna (Teaha 1991: 79–93; 2005: 140–143; Mărgărit, *Vocab.*: 89–92). Dacă mai adăugăm și detaliul că, relativ, recent, același cuvânt, moștenit din latină, a fost atestat la românii din Voivodina (Serbia), cu același înțeles etimologic (Mărgărit, *Români*: 68–78), atunci putem vorbi de o simetrie a faptelor arhaice și, totodată, de sporirea argumentelor în favoarea recunoscutei unități a limbii române.

GRÂU (FIERT)

Simplu sau cu determinant, și în Basarabia, lexemul anunțat, *grâu (fiert)*, desemnează „coliva”: *Frații colindau, eu doar semănam* [= aruncam, împrăștiam boabe de grâu în timpul ritualului]. *Mama înconjură casa cu grâul fiert [...] și bătea la geam. Eu întrebam:*

„– Cine e?”

„– Dumnezeu cu grâul binecuvântat” (Gălușcă, Nicola: 246).

Semantismul învechit este cunoscut românilor din Bulgaria: *Pui colivă, grâu, și-n coliba aia pui lumânare* (TD – Bulg., *Glosar s.v.*). *Fierbeam grâu și aide la tămuiat* (id. *ib.*), precum și celor din Voivodina (Serbia): *La biserică [până la șase săptămâni], toată duminica numa grâu. Grâu fert așa, cu boboaște* (Anemarie Sorescu Marinkovič, Costa C. Roșu, Otilia Hedeșan, *Metodologia cercetării de teren*. Novisad, 2006: 91). De asemenea, mai este cunoscut aromânilor și meglenoromânilor în var. arhaică *grân*, atestată în multiple surse, chiar și pentru cei din Dobrogea (Saramandu 2011: 449–450).

GRELÍME

Cu semantismul „necaz, greutate, neplăcere”, *grelime* nu a fost atestat până în prezent. Pare o creație locală, prin refacere, de la *greime* (DA s.v. *greutate*), sub influența formei articulate a bazei: „— *Ce cauți? Pasăre zburătoare nu se află pe aici! Ce așa grelime te-o adus?*” (Gălușcă 1938: 184).

HOĂRĂ

Ca s.f., *hoară*, var. de la *horă* < bg. *hóra*, cuvânt distinct în raport cu *horă* „dans” < bg. *horó*, absent din dicționare, semnifică „lume, mulțime”: *Când a început nunta, a venit o muzică frumoasă și o oaste așa de mândră că nici împăratul, cât e de împărat, nu văzuse. Capul de cal venea dus de doi ghenărari. Când a văzut că vine atâta hoară, mireasa n-a mai plâns* (Gălușcă 1938: 181). Dicț. dialectal, V: 119 înregistrează, pentru același cuvânt, un semantism mai restrâns, mai nuanțat; „toți oamenii poftiți la nuntă; nuntași”, după cum rezultă din însăși explicația informatorului: *Să duc vornicii ... pe nun îl aduc. Da, hoara le-o fost spus: toți poftiți mirului și-ai miresii care sânt. În aceeași sursă, cuvântul figurează cu alte înțelesuri, în evidentă filiație: „companie, anturaj”: Că aist fiu a dumneavoastră / Și de desară / Și de-alaltăsară / Cu hoară frumoasă, / Cu masă întinsă, / Cu pahare dreasă* (Arh. Folk. 1939: 36). Același sens a fost înregistrat anterior de Roșculeț I: 93: „— *Bună ziua, horă frumoasă / Și bine te-am găsit cuconiță mireasă!*”; id. II: 103: „— *Bună ziua, bună ziua, / Cinstită horă și frumoasă / Care este stolnicu de casă / Cu bun răspuns să ne iasă!*” și, la același autor (I: 76), cu var. *oară*: „— *Bună vremea, bună vremea / Oară, oară frumoasă, / Boierimea dumneavoastră!*” În var. *hoară* anunțată la început, cuvântul a fost înregistrat și la românii de la est de Bug, în cadrul cercetărilor efectuate de echipa condusă de Anton Golopenția: „— *Bună vremea, bună vremea, / La neavoastră, / Hoară mândră și frumoasă, / Bătrânei de casă, / Cu bun răspuns să ne iasă!*” (REB: 166). Semnificativă este indicația care precedă textul: *Auzită de la Terente Serbulov, originar din Rakova, cazangiu la căile ferate din Nikolaev, în tinerețe conăcar*. Celălalt sens „grup de oameni, adunare” se distinge de precedentele, prin absența caracterului festiv care motivează prezența acestora, și prin conotația de „unitate”: „— *C-amu ești vonic pe-o hoară, / Da mâne poimâne și pe-o țară!*” (Arh. Folk. 1937: 130).

În toate cazurile expuse se reproduce semantismul etimologic fundamental, din limba bulgară, „oameni, mulțime” (DBR, s.v. *hóra*), cu diverse circumstanțieri pe teren românesc. De fapt, filiația sensurilor este evidentă în următoarea ordine
1. „mulțime, lume”, numeric întâmplătoare, fără un scop comun.
2. „mulțime motivată de un eveniment, nunta, de pildă, la care participanții, devin nuntași”.
3. [într-o etapă intermediară], „membrii unei familii, ai casei și rudele, ca asistenți, la evenimentul precursor: *colocărie (conocărie)*”.
4. „mulțime aflată sub domnia cuiva”. Trebuie să adăugăm, pentru clarificarea situației, că în dicționarele curente,

horă, continuator al bg. *horó*, figurează cu înțelesul fundamental „dans”, și altele secundare. Cuvântul pe care îl semnalăm, *horă* < bg. *hóra*, un paronim, la nivelul limbii bulgare, în limba română s-a menținut strict la nivel dialectal, respectiv, în graiurile din Basarabia, cu semantismul semnalat. Reflexul românesc identic, în cazul celor două etimoane diferite, complică situația atunci când se are în vedere lexicul dialectal, cu atât mai mult cu cât ambele au dezvoltat aceeași variantă fonetică: *hoară*.

SÚRE IÉPE

Numele cu determinantul antepus din titlu, neapărat în ordinea menționată, constituie un caz de etimologie populară, la nivelul vocabularului dialectal din Basarabia. Slăbirea cunoștințelor de limbă maternă, modificările lexicale survenite în cazul adj. primordial *sireap*, ~-ă, pl. *sirepi*, ~-e, var. *sureap*, -ă, pl. *surepi*, *surepe*, având ca etimon sl. *svěřepŭ* [despre cai] „sălbatic”, au creat posibilități interpretative pentru clarificarea cuvântului de neînțeles, la un moment dat, prin etimologie populară. Față de *Ș-o trimăs / Om băiat cu cușma brumării / În deal la erghelie / Ș-o adus nouă iepi*, / **Suruiepe** / *Ca de nouă ani sterpe* (Roșculeț, II: 179: 199) s-a ajuns, în cele din urmă, la *Ș-o adus nouă iepe*, / **Sure iepe**, / *Ca de nouă ani sterpe* (id.: 176). Nu este lipsit de importanță să semnalăm faptul că aceeași modificare, dusă până în etapa de separare a două lexeme, figurează în textele culese de echipa lui A. Golopentia de la românii identificați la est de Bug: *O scos badea două iepe / Sure iepe* (REB: 31). Formele deglutinate, descendente dintr-o variantă intermediară, în raport cu forma primară, au fost adoptate pentru că aduc claritate textului în care calificativul „nu mai spunea nimic”: *O pus bădița douăsprezece iepe surepe / Din coadă fâșâia / Grâu se felezuia* (id., *ib.*). Notarea aceluiași caz la distanțe considerabile, în timp și în spațiu, atestă, nu numai aceeași tendință la vorbitorii aceluiași idiom, ca dovadă a unității acestuia, ci și probabilitatea zonei de desprindere a populației de origine română din masivul limbii române.

ÎMPĂRÁT FĂ-TE FRUMÓS

Partea a doua a titlului, o evidentă etimologie populară, se explică, desigur, prin scăderea cunoștințelor de limbă română în spațiul basarabean, sub stăpânire rusească [v. *supra*], chiar și în domeniul creațiilor folclorice, de felul basmelor. Drept urmare, ieșirea din uz a unor unități lexicale a dus, în cele din urmă, la nerecunoașterea acestora, după ce s-au șters și din vocabularul pasiv. Legendarul *Făt-Frumos*, sub aspectul denotației, un compus din numele *făt* < lat. *foetus*, pl. *feți*, conservat în anumite structuri, ca vocativ (*mergi cu bine, fătul meu!*), aproape exclusiv în epica populară, și adjectivul corespunzător, prin absența exercițiului folcloric, intrând într-un con de umbră, dispăre din memoria colectivă. În

consecință, atunci când este reîntâlnit, compusul va fi supus unei anumite interpretări care să-l facă plauzibil, credibil, în ciuda pluralului existent în text, dar nereperat ca membru în relația menționată: *Atunci când mi-i vide ... ti-oi păli la pântice și-i naște doi feți logofeți [...]. Și bărbați-su s-o dus la mănăstirea de tămâie Acolo ș-o pus numili Împărat fã-ti frumos* (Roșculeț I: 49).

Atestările corupte ale fostului compus probează faptul că, cel puțin pentru o anumită zonă, cuvântul moștenit din latină și conservat în nomenclatorul basmelor din aproape toate regiunile țării, la un moment dat, nu a mai fost recunoscut: *Iaca eu am să-ți aduc o sută de iepuri de la Ion Fã-te frumos* (id., ib.: 43). *Am să-l aduc pe Ion Fã-te frumos să logodească* (id., ib.: 44).

LÍMBĂ

Numărându-se printre elementele moștenite din latină (*lingua*), îmbogățit semantic prin calc după slavul *jezykŭ* („colectivitate de oameni care vorbesc același grai străin și care au aceeași origine etnică sau aceeași credință, păgână ori considerată ca păgână”), cuvântul *limbă*, în această nouă stare, nu este străin nici Basarabiei, de altfel cunoscând o largă răspândire atât în aria nordică (Maram.), cât și în cea sudică (Mărgărit, *Vocab.*: 98): *O șăzut pe-icea o limb-așa, o fost turcii, o fost șezut pe-icea* (Roșculeț II: 223).

MĂSOAICĂ

Derivatul de la baza cu semantism învechit *masă* „față de masă” (DLR s.v.) lipsește din dicționare, motiv pentru care îl semnalăm: [La seceriș] *mama așternea pe iarbă o măsoaică sau zolnic* (Gălușcă, Nicola 1999: 248).

OBOȘÍ

Verbul de origine bulgară *obosi* este comentat de Mihăilă 1960: 262, întrucât, pe terenul limbii române, din punct de vedere semantic, a cunoscut o evoluție distinctă în raport cu etimonul: *oboseja* [despre oameni], „a rămâne desculț”; [despre animalele domestice de tracțiune] „a se despotcovi”; fig. „a sărăci”. Față de sensul generalizat, la nivelul limbii române „a-și pierde puterile”, regional, respectiv, în ținutul Basarabiei, verbul a supraviețuit cu înțelesul etimologic: *De la Nistru pân la Prut / Nouă cai am obosit / Nouă șăli am ponosit* (Roșculeț II: 131). Trebuie să remarcăm faptul că același lexem, pentru aceeași zonă, figurează în culegerea GN II: 5–6: *M-am pornit după-nsurat / Nouă țări am tulburat, / Nouă cai am obosit, / Nouă șeli am răsăchit, / Nouă frâie am descusut, / Nouă bice am displetit / Pi Chiruța mi-am găsit!* Semantismul verbului „a se despotcovi, a-și

pierde potcoavele” este susținut, contextual, de enumerarea unor acțiuni antonimice în raport cu starea inițială (cf. *descoase, despleti*, chiar și *risipi* „a se desface din cusături, a se prăbuși”).

POSESĂRIE

Cuvântul *posesărie* lipsește din dicționarele și glosarele limbii române. În textele culese din Basarabia, el figurează „echivalat” cu un cuvânt în curs, ori cu structuri având înțeles deductibil, în context: *O fost de pe valea iazului, dincolo de la apa Rătoaii, moșie boierească, dincoace răzășească. Apoi din pervâi raz o fost Botezatu stăpân. După el o rămas feciorii ... Ș-o dat-o –m posesărie, cum să zice amu în arendă. Apă [= apoi] o fost atunci în posesărie, o fost Arapu, apă o fost niște bulgari* (Roșculeț II: 229). *După ce-o venit călugării, o stricat satele [...]. Pământu l-o luat și l-o dat în posesărie și plăteam câte douăsprezece carboave pe deseatină* (Arh. Folk. 1937:183). *Posesărie* pare analizabil: *posesăr* + suf. *-ie*. Baza reprezintă împrumutul (romanic) *posésor* „arendaș”, din limba rusă, a cărui tranșă finală a fost echivalată cu suf. *-ar*, curent în cazul numelor de ocupații în limba română (*plugar* > *plugărie*). Urmând modelul rusesc, noua ocupație s-a numit corespunzător, *posésăr*, probabil cu păstrarea accentului din limba de împrumut, distanțându-se de română. Dicționarele de limbă rusă menționează *posésor* ca învechit. Numele de agent, în varianta românească = locală, oarecum în curs de adaptare, este, de altfel, la rândul lui, atestat: *Pi iconomia [= moșia] boierului s-o apucat de vândut un posăsăr. O fost pi păduri numai pus, da pi urmă o vândut și iconomia* (Roșculeț II: 230). Împrumutul neologic din rusă *iconómie* „moșie” clarifică înțelesul celui alt împrumut din rusă, căci arendașul pădurilor boierești și-a extins atribuțiile trecând la arendarea terenurilor agricole.

DLR înregistrează s.v. *posesor* 2. (înv. pentru Mold.) semantismul „arendaș” explicându-l ca împrumut din polonă. Atestarea din Basarabia, cel puțin, se revendică din limba rusă, și nu excludem faptul că ar fi putut trece și în dreapta Prutului. Ne sprijinim afirmația pe argumente fonetice, căci forma accentuată *posésor* explică satisfăcător varianta *posésăr, posăsăr*, în rostirea dialectală, de pe teren românesc, la care s-a ajuns fără impedimente. De altfel și SDLR indică, prioritar, limba rusă și numai în al doilea rând polona.

RAS

Ca participiu al verbului *a rage*, forma anunțată figurează în dicționare (CADE, DLR) fie fără comentariul corespunzător, fie însoțită de acesta. Și într-un caz și în celălalt, este vorba de modalități diferite de a marca retragerea din uz a

formei menționate, inuzitarea. Și, totuși, ea a fost notată în graiurile basarabene, în perioada interbelică: *Când a ras un bou, s-a încheșat trupul lui și, când a ras și celălalt, Sângurean s-a sculat cu sicriul în cap* (Gălușcă 1938: 175). Anterior, mai precis, la sfârșitul secolului al XIX-lea, același participiu și, în același context, fusese consemnat de Sbiera, *Povești*: 189, pentru Bucovina: *Văzând boul cel năzdrăvan aceasta, au prins a rage și au ras așa de tare încât văile s-au tulburat*. Se pare că vitalitatea prelungită a formei, fie și la nivel folcloric, până la proba contrarie, aparține Basarabiei.

SUPLĂIȚĂ

Compusul anunțat, perpetuând construcția prepozițională corespunzătoare, *supt laiță*, pune probleme exclusiv de înregistrare. Formație inedită, regională prin componenți, var. prepoziției *sub* și var. fonetică *laiță* pentru *laviță* (v. Dicț. dialect. III s.v. 1.), aceasta nu a fost înregistrată până în prezent de lucrările lexicografice. Prezintă interes pentru că, pe de o parte, corespunde compusului, din limba comună, mult mai răspândit *supat*, pe de altă parte, deoarece ca și acesta, a preluat statutul morfologic (nume feminin) al substantivului component din construcție, *laiță*, ilustrând, totodată, aglutinarea ca modalitate de creare a cuvintelor, la nivelul oralității. Caracterul de mult încheiat al procesului oferă posibilitatea angajării acestuia într-o nouă relație prepozițională chiar cu același conectiv: *Ea când o-ntrat, curțile s-o luminat și o găsit **supt o suplaiță** carne de gaiță și **supt on divan carne de cârlan*** (Roșculeț I: 70). Prin compusul semnalat, graiurile din Basarabia atestă aceeași tendință de aglutinare a componentelor dintr-o structură prepozițională extrem de frecventă în regiune, realizând, în acest fel, un paralelism lexical: *supat / suplaiță*.

VODIE

Cu înțelesul „calitate, statut de *vodă* (= voievod)”, cuvântul neatestat până în prezent, pare o creație analogică după sinonimul prezent chiar în text: „– *Iaca mi-o venit armia / Să te scoată din domnie, / Din **domnie**, din **vodie!*** (Gălușcă, Nicola: 199).

VOINICEĂSA

Lexemul anunțat nu ridică probleme decât prin caracterul său de derivat moțional inedit pentru masculinul-bază: *Ileana **voiniceasa**, / **Voiniceasa** codrului, / **Starostea haiducilor*** (Gălușcă, Nicola 1999: 198).

ZĂBĂVĂ

Înregistrat cu un semantism învechit astăzi, ieșit, de mult timp, din uz, *zăbavă* „distracție” < sl. *zabava*, a circulat în limba veche și a fost impus în cultura română prin reperi celebre. Ne limităm la câteva exemple, după DLR: Miron Costin: *Să aibi vreamă și cu cetitul cărților a face iscusită zăbavă* (Letopiseș I: 5/24), Iorga: *Nu le cetesc [cărțile] neavând nici gust de cetit, care este zăbava cea mai desfătată și mai folositoare ce poate avea omul (Istoria literaturii românești, I: 547)*. În DLR s.v. 3. lexemul este ilustrat cu texte aparținând, majoritar, scriitorilor moldoveni, dar și graiurilor respective: *Îi ia [pe feciori] și se duce cu ei prin pădure, așa, de o zăbavă* (Sevastos, *Povești*: 44). Alături de acestea se înscrie și înregistrarea din Basarabia, făcând corp comun cu graiurile din dreapta Prutului: *Furca a merge singură și a toarce și-ți va fi zăbavă pe drum* (Gălușcă 1938: 182). Înregistrări mai recente ale semantismului, conform dicționarelor, nu se cunosc.

ABREVIERI

Alexici 1966	G. Alexici, <i>Texte din literatura poporană română</i> . Tom. II (inedit). Publicat cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea. București, Editura Academiei.
Arh. Folk.	<i>Anuarul Arhivei de folklor</i> . Publicat de Ion Mușlea. Cluj–București, anul I (1932) ș.u.
CADE	I. -Aurel Candrea – Gh. Adamescu, <i>Dicționarul enciclopedic ilustrat</i> . Partea I: <i>Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi</i> de I.-Aurel Candrea. Partea II: <i>Dicționarul istoric și geografic ilustrat</i> , de Gh. Adamescu. București, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
Caragiale, <i>Opere I</i>	I. L. Caragiale, <i>Opere I, Teatru și muvele</i> . București, ESPLA, 1952.
DBR	Tiberiu Iovan, <i>Dicționar bulgar–român</i> . București, Editura Științifică, 1994.
Dicț. Dialectal, I–V	<i>Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)</i> . Redactor responsabil Rubin Udler. Chișinău, 1985.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române (DLR)</i> . Serie nouă. București, 1965 ș.u.
Gălușcă 1938	<i>Folklor basarabeian</i> adunat din județele Soroca, Bălți, Orhei de Tatiana Gălușcă, profesoară de limba română, împreună cu elevele străjere ale Liceului „Domnița Ileana”, Bălți, [Editura] Cartea Noastră.
Gălușcă, Nicola	Tatiana Gălușcă, Ioan P. Nicola, <i>Folklor românesc din Basarabia</i> . Ediție îngrijită de Gr. Botezatu și Tudor Colac. Chișinău, Editura Știința, 1999.
Giuglea, <i>Fapte</i>	<i>Fapte de limbă: Mărturii despre trecutul românesc</i> . Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie. Ediție îngrijită, introducere, tabel cronologic, note și indice de Florența Sădeanu. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
GN, I–II	<i>Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români</i> , publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția. [Vol.] I, 1906 ; [vol.] II : 1908, București.

Guțu	G. Guțu, <i>Dicționar latin-român</i> . București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
Mărgărit, <i>Vocab.</i>	Iulia Mărgărit, <i>Vocabularul graiurilor dacoromâne sudice</i> . București, Editura Academiei Române, 2009.
Mărgărit, <i>Români</i>	Iulia Mărgărit, <i>Români din afara României</i> . București, Editura Academiei Române, 2011.
Mihăilă 1960	Gh. Mihăilă, <i>Împrumuturi vechi sud-slave</i> . București, Editura Academiei Române.
Papahagi, <i>Maram.</i>	Tache Papahagi, <i>Graiul și folclorul Maramureșului</i> . București, Cultura Națională, 1925.
REB	Anton Golopenția, <i>Români de la est de Bug</i> , I–II. Editat, cu introducere, note și comentarii de prof. dr. Sanda Golopenția. București, Editura Enciclopedică, 2006.
Roșculeț, I–II Saramandu, 2011	Teodor-Roșculeț, <i>Materialuri folcloristice</i> , I–II. Ploiești, Editura Libertas, 2010. Nicolae Saramandu, <i>Note etimologice în Studii de dialectologie, Istoria limbii și onomastică, Omagiu lui Teofil Teaha</i> . București, Editura Academiei Române, p. 449–450.
Sbiera, <i>Povești</i>	Ion al lui G. Sbiera, <i>Povești populare românești</i> . Din popor luate și poporului date de ... Cernăuți, 1886.
SDLR	August Scriban, <i>Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)</i> . Edițiunea întâia, Iași, 1939.
Sevastos, <i>Povești</i> TD - Bulg.	Elena D.O. Sevastos, <i>Povești</i> . Iași, Editura Librăriei Frații Șaraga [1892]. Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, <i>Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei</i> . Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar. București, Editura Academiei Române, 2006.
Teaha 1991	Teofil Teaha, <i>Termeni regionali moșteniți din latină în graiurile muntenești actuale</i> , „Fonetică și dialectologie”, X, p. 79–93.
Teaha 2005	Teofil Teaha, <i>Cuvinte latinești moștenite în graiurile actuale</i> , în „Etymologica”, 16. București, Editura Academiei Române.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN **LITERELE *Č*, *D-Dr***

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică și dialectologie” a patra fasciculă – **literele *Č*, *D-Dr*** – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*. Literelor anterioare au apărut în FD, XXIX, 2010 (**literelor *A-Ă***), FD, XXX, 2011 (**litera *B***), FD, XXXI, 2012 (**litera *C***), reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*, volumul I (***A-C***), București, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p.

SIGLE

(Surse)

- ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008; vol. II, București, 2013.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țárnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Luminița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can¹ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (*A-C*).
- Can² = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (*Č-L*).
- Can³ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (*M-R*).

FD, XXXIV, București, 2015, p. 134–241

- Can⁴ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (S–Ž).
- Can T¹ = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924; p. 261–285.
- Can T² = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Can T³ = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. II, București, 1908, p. 163–170.
- Cap¹ = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
- Cap² = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
- Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, [1935].
- Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român în localitatea Cerna, jud. Tulcea*, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
- Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
- Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
- Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
- MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
- Pap¹ = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
- Pap² = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
- Pap M¹ = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
- Pap M² = Pericle Papahagi, *Introducere, texte, obiceiuri, basme etc.* în *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
- W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
- Wild = Beate Wild, *Meglenoromânischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

- Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1951 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).
- Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- BER I – VI. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) VI. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
- Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec-român*, ediția a doua adăugită și revizuită, București, 2000.
- Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
- CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, 1907–1914.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
- Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
- RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheids Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ	conj. = conjuncție
adj. = adjectiv, adjectival	dat. = dativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	der. = derivat
adv. = adverb, adverbial	determ. = determinant
alb. = albanez(ă)	dial. = dialectal
aor. = aorist	dim. = diminutiv
ar. = aromân(ă)	dr. = dacoromân(ă)
art. = articulat	et. = etimologie (originea cuvântului)
art. dem. = articol demonstrativ	et. nec. = etimologie necunoscută
art. hot. = articol hotărât	expr. = expresie, expresii
art. nehot. = articol nehotărât	expr. invar. = expresie invariabilă
art. pos. = articol posesiv	f. = feminin
bg. = bulgar(ă)	fam. = familiar
cf. = confer	fig. = figurat
cit. = citește	gen. = genitiv
col. = colectiv	

ger. = gerunziu	pl. = plural
gr. = grec(esc)	plt. = pluralia tantum
impers. = impersonal	prep. = prepoziție
interj. = interjecție	pron. = pronume, pronominal
intrans. = intransitiv	pron. nehot. = pronume nehotărât
invar. = invariabil	pron. pers. = pronume personal
ir. = istroromân	refl. = reflexiv
înv. = învechit	s. = substantiv
lat. = latin(ă)	sb. = sârb(esc)
lit. = literal	s. col. = substantiv colectiv
loc. adj. = locuțiune adjectivală	s.f. = substantiv feminin
loc. adv. = locuțiune adverbială	sg. = singular
loc. conj. = locuțiune conjuncțională	sgt. = singularia tantum
loc. pron. = locuțiune pronominală	sl. = slav
m. = masculin	s.m. = substantiv masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)	s.n. = substantiv neutru
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.	subst. = substantiv
mgł. = meglenoromân(ă)	s.v. = sub voce
nom. = nominativ	tranz. = tranzitiv
n. pers. = nume de persoană	tc. = turc(esc)
n. pr. = nume propriu	unipers. = unipersonal
num. card. = numeral cardinal	var. = variantă
num. col. = numeral colectiv	vb. = verb
num. ord. = numeral ordinal	vb. = vechi bulgar
p. = pagina	vgr. = vechi grecesc
peior. = peiorativ	voc. = vocativ
p. ext. = prin extensie	vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Č, D, Đ, E, Ę, F, G, Ę, Ę, Ę, H, H', I, J, K, L, L', M, N, N', O, Q, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, X, Z.
 a, ă, b, c, č, d, đ, e, ę, f, g, ǵ, ģ, ģ, h, h', i, j, k, l, l', m, n, n', o, q, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

Úmă (Húma)

Grecia:

Biríslāv (Birislav), gr. Περíkλεια

Cúpa (Cúpa), gr. Κούπα

Lúnġhí (Lúgunța), gr. Λαγγαδιά

Ĺumnhġă (Liumnița), gr. Σκρă

NŃnti (Nănta), gr. Νότια

Óșian (Óșani), gr. Αρχάγγελος

Țărnărġca (Țărnareca), gr. Κάρπη

Č

čabóc vezi **čäböc**.

čabóc vezi **čäböc**.

čabúc¹ vezi **čäböc**.

čabúc² vezi **čäböc**.

čac interj. Poc. *Deádu l-antribó: „țe vreș prima, scândi?” și „čac” cu bucuválca, și ișöră scândi.* (Bătrânul îi întrebă: „ce vreși mai întâi, scaune?” și „poc” cu linguroiul, și ieșiră [= apărură] scaune.) Cap² 89/38.

Et.: onomatopee; cf. și tc. **čak**.

čacál vezi **ččacál**.

čacal vezi **ččacál**.

čacár, čacără, pl. čacár, čacári adj. Can² 381; Cap 93. Sașiu.

Et.: tc. **čakır**.

čacărčéf vezi **ččacărčéf**.

čacărlié vezi **ččacărliä**.

čacărliä vezi **ččacărliä**.

čacră s.f. Cap 93; Dms. Nume de plantă. *Čacră macră.* (Măcriș-de-grădină.) Cap 93 s.v.; Dms s.v.

Et. nec.

Čacu n.pr. Cap 93. Nume de câine.

čadór vezi **čädór**.

čadór vezi **čädór**.

čáfcă vezi **čöfcă**.

čáfút vezi **čäfút**.

čáfútcă vezi **čäfút**.

čai, pl. čájur s.n. ALR II s.n., 4, h. 1131/012; AtaM 83/18; Dms. Ceai. *Lă míni un čai, lă el căvé.* (Mie un ceai, lui cafea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **čaj**.

čair vezi **čäir**.

Čaira lu Trăján n.pr. Pap M² 174/33. Nume de loc în *Óșin*.

Et.: **čair[ä]** + n. pr.

Čairili oșinéšt n.pr. Can² 381. Nume de loc în *Óșin*.

Et.: **čair** + **oșinéšt**.

čalbínä vezi **čälbínä**.

čalírä vezi **čälírä**.

čálmä, pl. čálmi și čölmur s.f. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 4, h. 1185/012; Dms. **1.** Acoperământ pentru cap folosit de turci; cealma. *Čálmi puártä deáji!* (Cealmale poartă bătrânii.) Cap 93 s.v.; *Čálma óğallä, șápca pópaľä.* (Cealma hogii, șapca popii. = Cuvinte repetate de copii în timp ce pregătesc floricele de porumb.) Cap 93 s.v.; *Că si zădgádirä, góali čölmur, cóta mulț ray.* (Când se iviră, numai cealmale, atât de mulți erau.) Dms s.v.; *Vizürä că Siciña cürä búrä di șcánđi și pri disúpră plivăjés čölmur di criștín.* (Văzură că pe Siciña curge val de sânge și pe deasupra plutesc cealmale de creștini.) DP 86/29. **2.** Potcap. *Čálma lu pópa.* (Potcapul popii.) Dms s.v. **3.** Bundă. ALR II s.n., 4, h. 1185/012.

Var.: **čqálmä, čölmä.**

Et.: tc. **čalma** (mac., bg. **čalma**).

čalác s. Cap 96. Plantă aromată folosită în albinărit; mătăcină. *La fricóm cöșu cu únä iərbă cu númęa čalác, cári ári mirizma ca limóána; z-dúnä albiňli an coș ma crön.* (Frecăm stupul cu o iarbă cu numele *čalác*, care are miros de lămâie; se adună albinele în stup mai repede.) Cap 96 s.v.

Et.: mac., bg. **pčelak**.

čam s.n. Wild h. 48/3. Pin.

Et.: mac., bg. **čam**.

čambújčä vezi **ččambúľčä**.

čambúľ vezi **ččambúľ**.

čambúľčä vezi **ččambúľčä**.

čámčä, pl. čámki s.f. Dms. Opincă din piele argăsită, cu vârful țuguiat. *Táti án cumpăróá čámki.* (Tata mi-a cumpărat opinci.) Dms s.v.

Et.: mac. **čamče**.

čampărés vezi **ččampărés**.

čampărós vezi **ččampărós**.

čámúgä vezi **ččámúgä**.

čamuligă vezi **čāmuligă**.
čancón vezi **čāncór**.
čancór vezi **čāncór**.
čāngu vezi **čingine**.
čānilóc vezi **čānifuc**.
čānilúc vezi **čānifuc**.
čānșă *s.f.* Cap 94. Capră cu păr roșcat.
 Et. nec.
čāntă, *pl.* **čānti** *s.f.* Cap 94; AtaM 83/19; Dms. Geantă, ghiozdan; pungă mică. *Čāntă ári, pári n-ári.* (Pungă are, bani n-are.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čanta* (mac., bg. *čanta*).
čānușă vezi **čānușă**.
čānușicāv vezi **čānușicāv**.
čānušós vezi **čānušós**.
čāpă¹, *pl.* **čāpi** *s.f.* Dms. (În limbajul copiilor) Pas.
 Et.: tc. *čap*.
Čāpă² *n.pr.* Pap M² 170/325; Cap 94. Nume de cățea. *Čāpa u mučcŏ un șārpi.* (Pe Čāpa a mușcat-o un șarpe.) Cap 94 s.v.
 Et.: *čāpă*.
čāpāróg vezi **čāpāróg**.
čāpcāiēs vezi **čāpcāiēs**.
čāpcŏn vezi **čāpcŏn**.
čāpi-čūpi *interj.* Dms. Expresie care sugerează pașii unui copil; păș-păș.
 Et.: *cf.* *čāpă*.
čāpnés vezi **čāpcāiēs**.
čāpúg vezi **čāpúg**.
čārác vezi **čirác**.
čāravínă vezi **čāravínă**.
čārc, *pl.* **čārcur** *s.n.* Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 3, h. 850/012; Wild h. 378/6; Dms. **1.** (La moară) Roată cu măsele. *Antráj án čārc la mŏáră, ři cāřáj [péștiř].* (Intrai în roata morii; ři prinsei [peștii]). Cap² 40/39; *Lisřta la řŏ lúpu, la dúsi řă mŏáră sup čārc, an ápu.* (Vulpea řl luă pe lup, řl duse la moară, sub roată, řn apă.) Pap M¹ 24/20; *Lúpu antrŏ sup čārc.* (Lupul intră sub roata morii.) Can T¹ 281/8. **2.** (La ceas) Rotiță. *Řř ři řúřři čārcu řă sat.* (I se rupse rotița

ceasului.) Dms s.v. **3.** (La om) Stomac; rânză. ALR II s.n., 3, h. 850/012.
4. Barometru. *Čārcu-ř cútru ploářă.* (Barometrul arată ploaie.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čark* (mac., bg. *čark*).
čārcāvēř vezi **čārcāvēř**.
čārdác vezi **čārdác**.
čāréc vezi **čiréc**.
čāřilă vezi **čāřiră**.
čāřnič vezi **čāřnič**.
čāřničcă vezi **čāřničcă**.
čāřŏp vezi **čāřápă**.
čāřŏpă vezi **čāřápă**.
čāřvină vezi **čāřāvină**.
čas, *pl.* **čāsur** *s.n.* Pap² 67; Can² 382; Cap 96; Dms. Ceas; oră. *Un čas.* (Mai târziu; peste o oră.) Can² 382 s.v., Cap 96 s.v., Dms s.v.; *Ān čāsu con si mănčāști mulřaręa, ácu si pugudęāști di vini an cāsă vřin acsén [...], trubúřști să-ř prāšnęāscă treř ũor.* (În ceasul când se chinuie femeia [să nască], dacă se nimerește să vină řn casă un om străin [...], trebuie s-o stropească [cu apă] de trei ori.) Pap M² 116/30.
 Et.: mac., bg. *čas*.
čāșă, *pl.* **čŏș** ři **čŏșur** *s.f.* Pap¹ 40; Dms. Păhărel pentru rachiu. *Di únă čāșă si āmbitŏă.* (S-a řmbătat dintr-un păhărel [de băutură].) Dms s.v.; *Čŏāti čŏș řřānsésř?* (Câte păhărele ai spart?) Dms s.v.
 Et.: mac., bg. *čāša*.
čāșcă, *pl.* **čŏșcur** *s.f.* Can² 382; Cap 96; ALDM I, h. 332/1; Dms s.v. *čāșă*. Ceașcă. *Čāșca di zānúcřu.* (Rotula genunchiului.) ALDM I, h. 332/1.
 Et.: mac., bg. *čāška*.
čātă vezi **čétă**.
čātia vezi **čātřřă**.
čātmă, *pl.* **čātmi** *s.f.* Cap 96; AtaM 70/1; Dms. (La casă) Căprior.
 Et.: mac. *čatma* (tc. *čatma*).
čāt-pat *adv.* Dms. Așa ři așa. *řřăstă řárnă řř tricŭm čāt-pat.* (Iarna asta o trecurăm așa ři așa.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čatpat* (mac., bg. *čāt-pāt*).

Čavdár *n.pr.* Pap M² 174/35; Cap 96; AtaM 97/12. Nume de loc în *Úmă*.

Var.: **Čävđáru** (AtaM 97/12).

Et.: tc. *çavdar* ‘secară’.

čavijã vezi **čavijã**.

čavisés vezi **čavusés**.

čábác vezi **čábóç**.

čábóç vezi **čábóç**.

čábóç *adv.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; AtaM 253/8, 297/19; Dms. Iute, repede; imediat. *Vini cásã și çabóc li lę fçóarfîli și-l tãlã la cãzútu cõti unęç per din toãti lócurli.* (Vine acasă și ia repede foarfeca și-i taie bolnavului câte puțin păr din toate locurile.) Pap M² 103/32; *Ácu țer s-nu ti zdrãmín, çábóç óçfi! lu dęádu s-fl dai.* (Dacă vrei să nu te fac praf, imediat să-i dai bătrânului ochii.) DP 65/39; *Čábóç cã-ț ăntrãrã vitili ăn siminát.* ([Vino] iute că ți-au intrat vitele în semănătură.) Dms s.v.; *Di cçáta mai çábóç nu si fáti.* (Mai repede de atât nu se poate.) Dms s.v.

Var.: **čabóc**, **čabóç** (Can² 381), **čabúc**¹ (Cap 93), **čábác** (AtaM 253/8, 297/19), **čábóç**.

Et.: tc. *çabuk*.

čábúc, *pl.* **čábúti** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Dms. Ciubuc, lulea. *Čábúcu äi un țigarlóc cu gáura di țigarã turnátã l-ãnsúsu.* (Ciubucul e un țigaret cu gaura pentru țigară întoarsă în sus.) Cap 93 s.v.; *Cári-ı cã el, cu çábúcu trázi.* (Cine e ca el, trage din ciubuc.) Dms s.v.; *Lã vęã zãdurmít çábúcu.* (Îl adormise ciubucul.) Dms s.v.; *Am un pom; ăn vrãu luı únã óálã járbi: çúbúcu.* (Am un pom, în vârful lui fierbe o oală: ciubucul. [Ghicitoare: Ciubucul].) Pap M² 49/22.

Var.: **čabúc**² (Can² 381), **čubúc**.

Et.: tc. *çibuk* (mac., bg. *čibuk*).

čácál, *pl.* **čácál** *s.m.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93. Șacal. *Si dunãrã ca țivã čácál!* (Se adunãrã ca niște șacali = S-au adunat precum corbii.) Cap² 172/4.

Var.: **čacál** (Pap² 66; Cap 93), **čacál** (Can² 381).

Et.: tc. *çakal* (mac., bg. *čakal*).

čacãldisés, **čacãldisiri**, **čacãldisij**, **čacãldisít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A strica. *Nu lã čacãldisęã cã vãr vęãri nivólã.* (Nu-l strica, căci poate vei avea nevoie.) Dms s.v.; *Áu dęádi di pimínt și-ų čacãldisí.* (O dădu de pământ și o strică.) Dms s.v.; *L-ã čacãldisít črãcmácu, di țea nu buuiãști.* (Îi e stricat închizătorul [de la pușcă], de aceea nu trage.) Dms s.v.

Var.: **čacãrdisés** (Dms s.v.).

Et.: alb. *çakërdisem*.

čacãrdisés vezi **čacãldisés**.

čacãrkéf *adj. invar.* Cap 93; ALR II s.n., 5, h. 1271/012; ALDM I, h. 531/2, 3; Dms. Cherchelit. *Lãsã-ț-la cã-ı čacçarkéf.* (Lăsa-ți-l că-i cherchelit.) Dms s.v.

Var.: **čacãr kęf** (ALDM I, h. 531/2, 3), **čacçarkéf**.

Et.: tc. *çakırkeyif*.

čacãr kęf vezi **čacãrkéf**.

čacãrlie vezi **čacãrljã**.

čacãrlif vezi **čacãrljã**.

čacãrljã, *pl.* **čacãrljã** *adj.* Pap¹ 40; Can¹ 381; Cap 93 s.v. *čacãr*; Cerna A/121, 122; Wild h. 191/4, 5; ALDM I h. 64/1, 3–6, h. 65/1, 3–6; Dms. Sașiu. *Ăn drum nuıbçã un om čacãrljã.* (În drum întâlnești un om sașiu.) Dms s.v.; *Și iãpa, și mçánđu ray čacãrljã.* (Și iapa, și mânzul erau sașii.) Dms s.v.

Var.: **čacãrljã** (Pap¹ 40; Can² 381; Cap 93), **čacãrlie** (Wild h. 191/4), **čacãrlie** (Wild h. 191/5), **čacãrlif** (ALR I, 1, h. 68/013; Wild h. 191/3; ALDM I, h. 64/7).

Et.: tc. *çakırlı*.

čáčlaz vezi **čécláz**.

čáčlãs vezi **čécláz**.

čáčmác vezi **črãcmác**.

čacçarkéf vezi **čacãrkéf**.

čacřác, *pl.* **čacřác** *s.n.* AtaM 83/18; Dms. Mecanism cu mișcare circulară; rodan.

Et.: tc. *çıkırık*.

čăcúri vezi **sicúri**.

čăcút *s.* Cap 93; Dms. Nume de plantă.

Et. nec.

čădǫár vezi **čădǫr**.

čădǫr, *pl.* **čădǫră** *s.n.* Cap 93; Cerna A/Supl; Dms. Cort. *Di iúndi să știu că cǫla vǝ un čădǫár gúptǝsc.* (De unde să știu că acolo era un cort țigănesc.) Dms s.v.; *Nu si púni căsa cu čădǫáru.* (Nu se compară casa cu cortul.) Dms s.v.; *Nu vǝ iúndi s-ti puimés di čădǫáră.* (Nu era [loc] unde să scoți capul de corturi.) Dms s.v.

Var.: **čadór** (Cap 93), **čadǫr** (Cerna A/Supl), **čădǫár**.

Et.: tc. **čadır**.

čăfút, **čăfútă** *pl.* **čăfút**, **čăfútki** *s.m.* și *f.* Pap¹ 40; Pap² 66, 67; Can² 381; Cap 93; ALR I, 2, h. 215/013; Dms. Evreu, evreică. *Múmă-sa li vindǝ țǝi óáúali la un čăfút.* (Mamă-sa le vindea ouăle acelea unui evreu.) Pap M² 140/4; *Sǝrata, cǝn viní čăfútu, zísi la múmă-sa: „La junglăș púlu?”* (Seara, când veni evreul, îi zise mamă-sii: „Ai tăiat puilul?”) Pap M² 140/8.

♦ *Čăfút di șǝmbătă.* (L i t. Evreu de șămbătă. = Se spune despre un om zgârcit.) Cap² 172/7.

Var.: **čafút**, **čafútă** (Can² 381).

Et.: tc. **čifut**.

čăgărlǫc vezi **țigărlǫc**.

čăir, *pl.* **čăiră** și **čăirur** *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 123/012; Cerna A/865, 1055; Wild h. 277/1–7; Dms. Loc de pășune; ceair, izlaz. *Si dúți ăn un čăir ili vrină mučără, iúndi la légă cáli!, di pasc ăn vǝră.* (Se duce pe o pășune sau în vreo luncă, unde leagă caii, de pasc vara.) Pap M² 106/10; *Că-ú lai váca di ăa, că-ú duș ăn un čăir cu iarba păn di cǫálcu.* (Luai vaca de aici, o dusei pe o pășune cu iarba până la șolduri.) Cap² 114/18; *Flără un čăir țe vǝ iărbă múltă și măčcătă.* (Găsiră o pășune care avea iarbă multă și mare.) Cap²

41/28; *Si dúsi s-la páscă cáli! ăn čăir.* (Se duse să pască caii în izlaz.) Cap² 64/41; *Dúsi doi ca!, li ligó ăn un čăir și la trimǝási văcáru s-lă vǝgǝlă.* (Aduse doi cai, îi legă într-un izlaz și trimise văcarul să-i păzească.) DP 36/20.

♦ *Tu la aǝ dupăscút čăiru.* (L i t. Tu ai terminat de păscut pășunea. = Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul.) Pap M² 65/38.

Var.: **čair**.

Et.: tc. **čayır**.

čăirlǫc vezi **čăirlǫc**.

čăirlǫc vezi **čăirlǫc**.

čăirlǫc, *pl.* **čăirlǫți** *s.n.* Cap 93 s.v. *čair*; ALR II s.n., 1, h. 122/012, h. 123/012; Dms. Fâneată. *Čăirlǫc [ăi] lǫcu di iúndi si cosǝști čăiru.* (Fâneată [e] locul de unde se cosește iarba de pe pășune.) ALR II s.n., 1, h. 123/012.

Var.: **čăirlǫc** (Dms), **čăirlǫc**, **čăirlǫc** (ALR II s.n., 1, h. 122/012; Dms s.v.).

Et.: tc. **čayırlık**.

čăkǝjă vezi **čikǝjă**.

čălăpán, *pl.* **čălăpáni** *s.n.* Dms. Bucată mare (de pâine, carne, brânză etc.); halcă. *Di tǝmăkǝrlǫc vǝ grăbnít un čălăpán di brǝnăđă.* (Din lăcomie apucase o halcă de brânză.) Dms s.v.; *Dǝa-l un čălăpán, să si sátu.* (Dă-i o bucată mare, să se sature.) Dms s.v.

Et. nec.

čălbínă, *pl.* **čălbín** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Cerna A/61, 92; Dms. Țeastă, craniu, căpățână; cap. *Ári čălbina gǝlă.* (Are țeastă goală [= nu are păr].) Cerna A/92; *Mǝrminturili sa plini di čălbín.* (Mormintele sunt pline de craniu.) Cap 93 s.v.; *Čălbínă di om mort.* (Căpățână de om mort.) Dms s.v. F i g. Om prost. *Nu nǝlǝz, bra, čălbínu.* (Nu înțelegi, bre, prostule.) Cap 93 s.v.; *Ei, čălbínu, iúndi caǝ?* (Hei, prostule, unde te uiți?) Dms s.v.

♦ *Cări si ănvirină, di lui ălbînă [să iță]*! (Cine se supără, de capul lui [să-i fie]!) Dms s.v.

Var.: **ălbînă** (Pap¹ 40; Pap² 66).

Et. nec.

ălbúr, pl. **călbúră** și **călbúrur** s.n. Cap 93; Cerna A/1470; Dms. Ouă ochiuri fierte în apă. *Téta dără bun ălbúr*. (Mătușa pregătea ouă ochiuri gustoase.) Dms s.v.; *Lp s-lă năstúpă cu plăținț, cōpani di gălnă, ălbúr și ticuș*. (Începu să-l îndoape cu plăcinte, copane de găină, ouă ochiuri și plăcintă de lăptuci.) DP 56/23.

Et. nec.

ăldisēs, **ăldisiri**, **ăldisiș**, **ăldisit** vb. IV. *Intranz.* Dms. A se sminti, a se zăpăci. *Di cōn lă bătūră tūrți!*, *ăldisi făkuru*. (De când îl bătura turcii, s-a smintit sârmanul.) Dms s.v.; *Ăldisi di ănvitări*. (S-a zăpăcit de [atâta] învățat.) Dms s.v.

Et.: tc. **çulurmak**.

ălgîiă, pl. **ălgîi** s.m. AtaM 116/16. Lăutar. P. e x t. Țigan.

Et.: mac., bg. **čalgija** (tc. **çalgı**).

ăliră, pl. **ălir** s.f. Pap¹ 41; Pap² 66, 68; Can² 381, 384; Cap 93; ALR II, 2, h. 308/012; Cerna A/2355; Dms. Mâtcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii). *Si dūsiră ălirili la băcōlă*. (Se aduseră mâtcile la stână.) Cap 93 s.v.

Var.: **ăliră** (Pap² 66), **ărilă** (Can² 382), **ărilă** (Cap 93 s.v. *ăliră*), **ăléră** (Cerna A/2355; Dms s.v.), **ăliră** (Pap¹ 41), **ăurilă** (Pap² 68), **ăurlă** (Cap 102).

Et.: bg. **čurilo**.

ălnēs, **ălniri**, **ălniș**, **ălnit** vb. IV. *Intranz.* și *tranz.* Cap 93; ALR I, 1, h. 142/012; Dms. **1.** A izbi, a lovi. *Lă ălni cu rōpa ăn cap*. (Îl izbi cu piatra în cap.) Dms s.v. **2.** A (se) sminti. *Ūomu ălni la minti*. (Omul s-a smintit [la minte].) ALR I, 1, h. 142/012; Dms s.v.; *Lă ălniră ărăviniili*. (Îl smintiră stafiile.) Dms s.v.

Et.: mac. **čalne**, bg. **čalna**.

ălnit, **ălnită**, pl. **ălniș**, **ălniti** adj.

Dms. Smintit. *Nu ti ănșilez că-ș ălnit*. (Nu te înțelegi [cu el], că e smintit.) Dms s.v. *Substantivat.* Nebun. *Cōan să trec prin vâli, ôla ălnitu*. (Când să trec prin râu, iată nebunul.) Dms s.v.

Et.: vezi **ălnēs**.

ălōac vezi **ălōc**.

ălōam vezi **ălōm**.

ălōc, pl. **ălōș** s.m. Dms. Lungan.

Ălōac, s-nu lă junș, Dōmnu s-ti văglă! ([Este] un lungan, să nu-l poți ajunge, Doamne ferește!) Dms s.v.

Var.: **ălōac**.

Et.: tc. **çalâk**.

ălōm, pl. **ălōmur** s.n. Dms.

Grozăvie; lăudăroșenie. *Bra, ūi-ș ūsta ălōam?* (Măi, ce-i grozăvia asta?) Dms s.v.; *Ălōamurli lui nu vărvēs lă noi*. (Lăudăroșeniile lui nu țin la noi.) Dms s.v.; *Pētri ălōam ăș lă tăllari lēamni*. (Petre e o grozăvie [= e grozav] la tăiat lemne.) Dms s.v.

Var.: **ălōam**.

Et.: tc. **çalim**.

ămbās s.n. Pap² 68; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 106/012; Cerna A/1006, 2025; ALDM II, h. 878/1–6; Dms. **1.** Mătase de porumb. *[Gărnișōru] zăcătō să gripēscă ămbās*. ([Porumbul] a început să facă mătase.) Cerna A/2025; *Čumbāșu di pič ăș bun di ăaș di tūsi*. (Mătasea de știulete e bună pentru ceai de tuse.) ALR II s.n., 1, h. 106/012; *Piču di gărnișōr ări ămbās*. (Știuletele de porumb are mătase.) Dms s.v.; *Lăjă ămbāșu di la pičur și dără ūgōar*. (Lua mătasea de la știuleți și făcea țigări.) Dms s.v. **2.** (Smoc de) păr. *Si cățără di ămbās*. (Se apucară de păr.) Cap 93 s.v.; Dms s.v. **3.** (La cai) Coamă.

Var.: **ămbāș** (Can² 381; Cap 93 s.v.), **čumbās** (Pap² 68), **čumbāș**.

Et.: tc. **ğambas** (Cap 93).

ămbāș vezi **ămbās**.

čambulónă vezi **čambulónă**.

čambulónă, *pl.* **čambulóni** *s.f.* Cap 94 s.v. *čambúľ*. Moț mare; buclă mare de păr.

Var.: **čambulónă** (Cap 94 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ**+ **čhá**.

čambúľ, *pl.* **čambúľă** *s.n.* Can¹ 381; Cap 94; Cerna A/Supl; Dms. **1.** Moț; moț de pasăre. *Un pul' cu čambúľ*. (O pasăre cu moț.) Dms s.v.; *Čurčulčánu ári čambúľ*. (Ciocârlanul are moț.) Dms s.v.; *Căčúya ta áĭ cu čambúľ*. (Căciula ta e cu moț.) Dms s.v. **2.** Buclă de păr; zuluľ. Dms. **3.** Glugă. Dms.

Var.: **čambúľ** (Can¹ 381).

Et. nec.

čambúľcă, *pl.* **čambúľki** *s.f.* Can² 381 s.v. *čambúľ*; Cap 94 s.v. *čambúľ*; Wild h. 107/2; Dms. **1.** Moț mic. **2.** Cioc, plisc. Wild h. 107/2. F i g. Moțat; isteț. *Ĵúndi ti duť, čambúľcu, di ti ángunisés?* (Unde te duci, isteățo, de te grăbești?) Dms s.v.; *Ĵa-ŭ, vini čambúľca!* (Uite-o, vine moțata.) Dms s.v.

Var.: **čambúľcă** (Wild h. 107/2), **čambúľcă** (Can² 381 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ**+ **-că**.

čáméntă vezi **čiméntă**.

čämpár, *pl.* **čämpáră** *s.n.* Cap 94; Dms. **1.** Lemn strâmb, noduros. *Din urmán sáľdi čämpáră flčoa să táľă*. (Din pădure numai lemne strâmbे a găsit să taie.) Dms s.v.; *Pisăiášti ca čämpáră di smărgăcă*. (Scrie ca niște bețe strâmbे de ienupăr.) Cap² 172/8. **2.** Așchie, spin. *Áĭ ántroá un čämpár án căľčóán*. (Îți intră un spin în călcâi.) Dms s.v.; *Vizú că vičea, an únu pičúřár, un čämpár*. (Văzu că avea o așchie într-un picior.) MP 92/22.

Var.: **čämpáră** (*s.f.* Cap 94).

Et.: tc. dial. **čampara** (Suciu 346), bg. **čampara** (Mladenov s.v.), mac. **čampari**.

čämpáră vezi **čämpár**.

čämpărăs, **čämpăriri**, **čämpărĭj**, **čämpărĭt** *vb.* IV. *Intranz.* Can² 381; Cap 94; Dms. A se împletici. *Cčan čämpărăá, căďęá făkĭru*. (Când se împleticea, cădea sărmanul.) Dms s.v.; *Mĭcu piřĭm čämpărăášti*. (Copilul mic mai întâi se împleticește.) Dms s.v.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381), **čăpărăs** (Dms s.v.).

Et.: der. de la **čämpár**.

čämpărľiv, **čämpărľivă**, *pl.* **čämpărľiv**, **čämpărľivi** *adj.* Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat; (despre oameni) cu picioare strâmbе. *Čämpărľivili ľčámni ľă privărtés táru*. (Lemnele strâmbе răstoarnă încărcătura.) Dms s.v.; *Ĵă řela ál' zic čämpărľiv că čämpărăášti*. (Aceluia îi zic că e cu picioare strâmbе pentru că se împleticește.) Dms s.v.

Et.: din **čämpár** + **-ľiv**.

čämpărľósă, *pl.* **čämpărľósi** *s.f.* Pap² 69. Temenea; salut turcesc.

Et.: vezi **čämpărăs**.

čämpărăs, **čämpărăsă**, *pl.* **čämpărăs**, **čämpărăsi** *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381).

Et.: din **čämpár** + **-ós**.

čámúg vezi **čámúgă**.

čámúgă¹, *pl.* **čámuz** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; ALR II s.n., 4, h. 1203/012; Dms; ALDM I, h. 5/1, 3, 4, 7. **1.** Ciomag; măciucă (din lemn sau fier).

Cu čámúga s-ti véglĭř di cčoaň. (Cu ciomagul să te păzești de căini.) Dms s.v.; *Púsi izmičáru la pčóartă să řtęă cu čámúzľi*. (Puse sluga la poartă să aștepte cu ciomegele.) Cap² 40/25; *Să ľęi čámúgu di řer ántřu tĭni ři să ántřĭň*. (Să iei măciuca de fier în fața ta [= cu tine] și să intri.) Cap² 139/5. **2.** Ciocan de lemn folosit în pielărie. ALR II s.n., 4, h. 1203/012.

Var.: **čamúgă** (Pap² 67; Can² 381), **čāmúg** (*s.n.*), **čumúgă** (ALDM I, h. 5/1, 7).

Et.: tc. **čomak** (mac., bg. **čomak**).

čāmúgă² vezi **čamuligă**.

čamuligă, *pl.* **čamulíz** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 s.v. *čúmă*; ALR I, 1, h. 6/013; Cerna A/62; ALDM I, h. 5/1, 5–7; Dms. Cucui, umflătură la cap. *Ca-l' trási úna-n cap, a-l' ișó únă čamuligă*. (Când îi trase una-n cap, îi ieși o umflătură.) Cap 101 s.v. *čúmă*; *Ti čální vrin? aj únă čamuligă*. (Te-a lovit cineva? Ai un cucui.) Dms s.v.

Var.: **čamuligă**, **čāmúgă** (Cap 101 s.v. *čúmă*), **čumuligă** (Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 s.v. *čúmă*; ALDM I, h. 5/1, 7; Dms s.v.).

Et.: de la **čúmă**.

čāncór, *pl.* **čāncórá** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 94; Cerna A/1293, Supl; Wild h. 41/4; Dms. Buștean, lemn (ars). *Púsi undóy čāncórá pri foc*. (Puse câțiva bușteni pe foc.) Cap 94 s.v.; *Cumpărăj un tar di čāncórá*. (Cumpărai o sarcină de bușteni.) Dms s.v.; *Di la trisniri sã čāncóráli*. (De la trăznet au rămas buștenii arși.) Dms s.v.; *Aș turí óčl̄ ši, dúpu un čāncór, uzó ráččáit di măcsóm*. (Aruncă o privire și, [de] după un buștean, auzi scâncit de prunc.) DP 72/35. F i g. Persoană cu fața închisă la culoare, persoană urâtă. *Čāncóru!* (Urâtule!) Dms s.v.; *Čāncór aň eș*. (Îmi ești negru înaintea ochilor [= ești urât].) Cap 94 s.v.; *Čāncór [čāncón] négru*. (Urât rău.) Pap M² 77/34. P. e x t. Călugăr.

Var.: **čāncón** (Pap² 66), **čāncór**.

Et.: bg. **čektor** (Cap 94), mac. **čektor**.

čāncórcă, *pl.* **čāncórkī** *s.f.* Cap 94 s.v. *čāncór*; Dms. Femeie rea, urâtă, păcătoasă.

♦ *Că vrină čāncórcă*. (Ca o femeie rea, urâtă, păcătoasă.) Dms s.v.

Et.: din **čāncór** + **-că**.

čāncordéj, *pl.* **čāncordéj** *s.m.* Cap 94 s.v. *čāncór*. Poreclă ce se dă oamenilor oacheși.

Et.: vezi **čāncór**.

čāncurleáti, *pl.* **čāncurlét** *s.m.* Dms. Buturugă mică.

Et.: vezi **čāncór**.

čāničcă *s.f.* Cap 94; ALDM II, h. 878/7; Dms. Porumb. *Águ, dčā-ń un šinic di čāničcă*. (Boierule, dă-mi o baniță de porumb.) Dms s.v.

Var.: **čīničcă** (ALDM II, h. 878/7).

Et.: mac., bg. **pčenička**.

čānilúc *s.* Pap² 66; Cap 94; Dms. Plantă erbacee cu flori cu miros plăcut albinelor, cu care se freacă stupul; mătăcină.

Var.: **čānilóc** (Pap² 66), **čānilúc** (Cap 94).

Et.: cf. **čālic**.

čānušár, *pl.* **čānušári** *s.n.*, **čānušár** *s.m.* Cap 94 s.v. *čānišă*; Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa. F i g. Persoană leneșă, care nu face nimic și stă mai mult pe lângă vatră.

Et.: din **čānišă** + **-ár**.

čānušárníc, *pl.* **čānušárniți** *s.n.* Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa.

Et.: din **čānušár** + **-nic**.

čānišă *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; Cerna A/738; ALDM II, h. 665/1–7; Dms. Cenușă. *La le [móša] micu di la únđi pišim cu rakūă [...] și la pāspālă tot cu čānišă*. (Îl ia [bătrâna] pe cel mic de-l unge mai întâi cu rachiu [...] și-l presară tot cu cenușă.) Pap M² 117/24; *Ácu cáťă [stróinicu] sã rómă cu máša prin čānišă, túntę si nřilęzi ca-ų țeri fęta*. (Dacă [pețitorul] începe să scurme cu vătraiul prin cenușă, atunci se înțelege că o cere pe față.) Can T¹ 274/3; *Fęta-l' spúsi ca trāndáfiľl' sa ișóť din čānišă lu méru*. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușă mărului.) Can T¹ 279/38; *Fęta [...] aų dāńó tóťă čānišă și-ų angrupó-n grădină*. (Fata [...] adună toată cenușă și o îngropă în grădină.) Can T¹

279/32; *Și faț ună pōini tu čănúșă.* (Să faci [= să coci] o pâine în cenușă.) Cap² 95/43; *Țéla fičóru scōti izmēnili, li ámplă cu činúșă.* (Băiatul scoate izmenele, le umple cu cenușă.) Cap² 36/46; *Róstu a' ți ámplă di činúșă.* (Gura i se umple de cenușă.) Cap² 37/1.

♦ *Ăi jar cupirít cu čănúșă.* (L i t. E jar acoperit cu cenușă. = E un om ascuns, care mocnește, nu se exteriorizează.) Cap² 217/2; *Čănúșa s-nu rămōnă di tīni!* ([Nici] cenușa să nu rămână din tine!) Pap M² 59/12.

Var.: **čănúșă, činúșă.**

Et.: lat. **cinusia*.

čănușicav vezi **čănușicāv.**

čănușicāv, čănușicāvă, pl. čănușicāv, čănușicāvi *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čănúșă*; Dms. Cenușiu. *Péru nu l-u alb, l-u čănușlicāv.* (Părul nu-i e alb, îi e sur.) Dms s.v.

Var.: **čănușicāv** (Can² 381), **čănușicav** (Cap 94 s.v. *čănúșă*); **čănușlicāv.**

Et.: din *čănúșă* + *-ic(āv)*.

čănușlicāv vezi **čănușicāv.**

čănușós, čănușósă, pl. čănușós, čănușósi *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čănúșă*. Plin (acoperit) de cenușă.

Var.: **čănușós** (Can² 381).

Et.: din *čănúșă* + *-ós*.

čăpăldisés, čăpăldisiri, čăpăldisij, čăpăldisít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A fura, a șterpeli, a ciordi. *Di cōati or vini, čăpăldisgăști cāti řivagódga.* (De câte ori vine, șterpelește câte ceva.) Dms s.v.; *Țéla čăpăldisgăști.* (Acela [cam] ciordește.) Dms s.v.; *Păn s-mi zăpucát, lúpu āu čăpăldisí uáia.* (Până să mă uit, lupul a șterpelit oaia.) Dms s.v.; *Țista-i řei čăpăldisít.* (Ásta-i lucru șterpelit.) Dms s.v.

Et.: tc. *çöplenmek*.

čăpărăscă, pl. čăpărășt *s.f.* Can² 381; Cap 94; Dms. **1.** Țăpoi cu care se adună fânul. **2.** Crăcană. *Să am ună čăpărăscă di*

să-ú fac ună lăștică. (Dacă aș avea o crăcană, mi-aș face o praștie [cu elastic].) Dms s.v.; *Și rășónu ári čăpărăscă.* (Și rășchitorul are crăcană.) Dms s.v. **3.** Semn în urechea oii în formă de furcuță.

Et.: mac. *čeporoška*.

čăpărăs vezi **čămpărăs.**

čăpărăóg, pl. čăpărăózi *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 66; Cap 95; Dms. Distanța cuprinsă între degetul mare și arătător; șchioapă. *Uom mări cōt un čăpărăóg.* (Om de-o șchioapă.) Cap 95 s.v.; *Ună pálmă ři un čăpărăóg.* (O palmă și o șchioapă.) Dms s.v.; *Si născucusăști, el āi cōat un čăpărăóg.* (Se umflă-n pene [și] el e de-o șchioapă.) Dms s.v.

Var.: **čăpărăóg** (Pap² 66; Cap 95).

Et.: mac. *čeperok*.

čăpcăjés, čăpcăiri, čăpcăij, čăpcăit *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381, 384; Cap 95, 98; Cerna A/373; ALDM I, h. 316/1–7; Dms. A atinge (cu mâna), a pune mâna; a lua; (despre lână) a scărmana. *Lo s-la čăpcăjáscă cuárnu.* (Începu să atingă cornul.) MP 180/25; *S-nu čăpcăjés úrdinğa.* (Să nu pui mâna peste tot.) Cap 95 s.v.; *Nu-ū čăpcăjía řăta, cā să mănânt kutéc.* (Nu atinge fata, că o să mănânci bătaie.) Dms s.v.; *Prot ři prot [lōna] u pupărăám [...], si uscá, oū čipcăjám, oū dunám tru sac.* (Întâi de toate [lâna] o opăream [...], se usca, o scărmanam, o adunam în sac.) AtaM 368/8; *Li čăpnés [óili] cu tăcūnili la řipă ři la cōdă.* (Le ating [oile] cu tăciunele pe șold și pe coadă.) Can T¹ 270/21; *La čipnēști fičóru cu căpu [la jélcă] ān pátru razglóbur.* (Atinge copilul cu capul [broaștei țestoase], la [cele] patru încheieturi.) Pap M² 101/30; *Cōn s-u čăpnés [măisa] cu ună buruválcă, ři řer, řea să scōtă.* (Când o s-o atingi [masa] cu un linguroi, ce vrei, aceea o să scoată [= o să facă].) DP 112/13; *Cuřitășu ra blagoslovít, řa cā, sáldi s-la čăpnăj* un

uom cu iel, și únășiuună murîá. (Cuțitașul era binecuvântat, așa că, numai să-l fi atins pe un om cu el, și îndată murea.) Pap M² 166/7; *Lă ncăldău [láptili] [...], cu zăstu lă čăpněu și, çon ra mlac, ă'l puněu siriști ca si căiă.* (Încălzeau [laptele] [...], îl atingeau cu degetul și, când era cald, îi puneau cheag ca să se prindă.) AtaM 399/20; *Ti čapniŭ cu vilița, di țea ti sculăș.* (Te-am atins cu furca, de aceea te-ai sculat.) Cap² 93/21; *Au čăpni męasa cu buruváica și ișórá scándi.* (Atinse masa cu linguroiul și apărură scaune.) DP 112/29; *La čăpniră fićúru cu piánili.* (Îl atinseră pe băiat cu penele.) MP 62/2; *Nu mor víki lánti víti, sáldi țeli ũ sa čapniti di nibuniľá mor.* (Nu mai mor alte vite, numai cele ce sunt atinse de strigoi mor.) Can T¹ 271/10; *Đărđálinili sa čipniti.* (Zarzărele sunt atinse [de brumă].) Dms s.v.; *Di uáltăr ra čipnít.* (De alaltăieri era atins [= picnit, se simțea rău].) Dms s.v.; *Áncă nu-ŭ čipnită vrăca di nári.* (Oala de miere nu e încă atinsă [= e neatinsă; nu e începută].) Dms s.v.; *S-nu mi čipnés că ti pľusnés.* (Să nu mă atingi că te pleznesc.) Dms s.v. P. e x t. A atinge, a da de înțeles. *La čăpniŭ ĩundi trubuiá.* (L-am atins unde trebuia [= l-am făcut să înțeleagă].) Cap 95 s.v. čăpcăjés. F i g. A fura. *Ţișta mult čăpcăjăști, țări s-na vigľoam.* (Ăsta fură [= pune mâna] mult, trebuie să ne păzim.) Dms s.v.

Var.: čăpcăjés, čăpnés, čăpés, čăpnés, čipcăjés, čipnés.

Et.: mac. *čepka*, *čepnuva*, bg. *čepkam*.

čăpcán vezi čăpcón.

čăpcánlôac vezi čăpcónlôc.

čăpcón vezi čăpcón.

čăpcónlôc, pl. čăpcónlôti s.n. Dms. Hoție; depravare.

Var.: čăpcánlôac (Dms).

Et.: tc. *čapknlk*.

čăpcón, čăpcóncă, pl. čăpcón, čăpcónki adj. Cap 95; Dms. Hoț,

depravat, stricat. *S-ti vágľă Dómnu di om čăpcón.* (Să te ferească Dumnezeu de omul stricat.) Dms s.v.; *Ěa-ŭ úbăvićcă, mă ári bərbát čăpcón.* (Ea e frumoșică, dar are bărbat depravat.) Dms s.v.

Var.: čăpcón (Cap 95), čăpcán (AtaM 63/3, 297/20), čăpcón.

Et.: tc. *čapkln*.

čăpés vezi čăpcăjés.

čăpnés vezi čăpcăjés.

čăpráz, pl. čăprázur s.n. Dms. Lanț de ceas; agrafă din argint; ceapraz. *Dără-n un čăpráz lă sat.* (Fă-mi un lanț la ceas.) Dms s.v.

Et.: tc. *čapraz*.

čăpúg, pl. čăpúgur și čăpúzi s.n. Can² 381; Cap 95; Dms. Ciomag. *Cățó si- I trágă cu čăpúgu și măgáru nu căcă pári.* (Începu să-i tragă cu ciomagul și măgarul nu căca bani.) Cap² 89/21; *La sparg fócu cu čapúzili.* (Strică [= sting] focul cu ciomegele.) Can T¹ 268/19; *Ěe' aș táľă, cári di cári, căti un čapúg.* (Ei își taie, care mai de care, câte un ciomag.) Can T¹ 269/39.

Var.: čapúg, čupúc (Can² 384), čupúg (Cap 95 s.v.).

Et.:

čăpuleándă vezi čupuleándră.

čăráp vezi čărápă.

čărápă, pl. čăróp s.f. Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 4, h. 1211/012; Cerna A/1506, Supl; Dms. Ciorap. *Cári upínca și-ŭ pirdú, cári čarópa.* (Unii își pierdură opinca, alții ciorapul.) Pap M² 154/20; *La pićóri pun čaróp, vęra, amplititi di căsă.* (În picioare pun ciorapi, vara, împlețiți în casă.) Can T¹ 262/36; *Camęsa, șagíĭa, antiriĭa, čarópli, tótí, ĩáli-ș ăș și-ș li dără.* (Cămașă, haina, rochia, ciorapii, toate, ele și le țes și le fac în casă.) Can T¹ 262/39; *Căfcu čaróp țer tu, ĩtu, dáli róși ĩli mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Itu, oare roșii sau

albaștri?) Cap² 20/2; *Sulă di čăráp.* (Andrea de [impletit] ciorapi.) ALR II s.n., 4, h. 1211/012; *Bărbățeasca rubă ra di șăică neăgră; dulám neăgri și bărnăveăță neăgri, čăráp luńđă, păn di zănúcfl.* (Îmbrăcăminteă bărbătească era din șiac negru: dulame negre, pantaloni negri, ciorapi lungi până la genunchi.) AtaM 352/16; *Čărápa si-y dar strímtă.* (Ciorapul o să-l faci strâmt.) Cap 95 s.v.; *Ăncă un úrdini să trec lă čărápă.* (Să mai trec [= lucrez] încă un rând la ciorap.) Dms s.v.; *Čăróáp cu igrńéc.* (Ciorapi cu model.) Dms s.v.

Var: **čaróp** (*s.m.* Pap² 66), **čarópă** (*sg.*), **čăráp**, **čăráp**, **čăróáp**, **čăróp** (Cap 95 s.v.; Dms), **čoróp**, **čuráp** (Cap 95 s.v.), **čuróáp** (Dms), **čuróp** (Can² 382; Cap 95 s.v.).

Et.: tc. *čorap* (mac., bg. *čorap*).

čărăvínă vezi **čărăvínă**.

čăráp vezi **čărápă**.

čărăvínă, *pl. čărăvín* *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 65, 67; Can² 382; Cap 95; Dms. Stafie, strigoi. *Lisíța știá un cunác iúndi șădđă únă čărăvínă.* (Vulpea știa un palat unde stătea un strigoi.) Cap² 37/42; *Únă čărăvínă aIișó ăń drum.* (Un strigoi îi ieși în drum.) Cap 95 s.v.; *Pudviit ca čarvínă.* (Învăluit ca un strigoi.) Dms s.v.; *Čărăvína sta sub streăiă.* (Strigoiul stătea sub streășină.) Dms s.v. F i g. Femeie rea. *Ca vrínă čirvínă.* (Ca o femeie foarte rea.) Pap¹ 40 s.v.

♦ *Čirvínli gudués řina.* (L i t. Strigoii pregătesc cina. = Se obișnuiește să se spună seara, când în casă se simte miros de untdelemn.) Pap¹ 40 s.v.; *Čirvínli s-ti la!* (Lua-te-ar strigoii! Lua-te-ar dracii!) Pap¹ 40 s.v.

Var: **čaravínă** (Can² 382), **čarvínă**, **čăravínă**, **červínă** (Pap² 65), **čirvínă** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čirvínă**.

Et.: bg. *čaruvina*.

čărăvínós, **čărăvínósă**, *pl. čărăvínós*, **čărăvínósi** *adj.* Dms. (Despre oameni)

Rău; (despre locuri) bântuit (de stafii). *Řeáli raŷ čărăvínóasi řeáli, trimęasi di múma lor s-lă urbęască.* (Acelea erau fete rele, trimise de mama lor ca să-l orbească.) DP 65/16; *Toř din řeă cásă să čărăvínós.* (Toți din acea casă sunt răi.) Dms s.v.; *S-nu ámniș prin čărăvínóasi lócur.* (Să nu umbli prin locuri bântuite de stafii.) Dms s.v.

Et.: **čărăvínă + -ós.**

čărcărés, **čărcăriri**, **čărcăríj**, **čărcărít** *vb.* IV. *Intranz.* Cap 95; ALR II s.n., 5, h. 1462/012; Dms. (Despre păsări) A ciripi. *Vęára, púflI čărcărés, noi sirbím.* (Vara, păsările ciripesc, noi muncim.) Dms s.v.; *Prin vóáľur și dđáľur púflI čărcăręáľu.* (Prin văi și [pe] dealuri păsările ciripeau.) DP 76/10; *Čărcăręá disúpră di cuiľ, că vęa ăńtrát un șărpi.* (Ciripea deasupra cuibului, fiindcă intrase un șarpe.) Dms s.v.

Et.: der. de la **čăr-čăr**.

čăr-čăr *interj.* Dms. Cuvinte care imită sunetele scoase de păsări; cip-cirip.

Et.: onomatopee.

čărcăvéľ, *pl. čărcăveăľă* *s.n.* Pap¹ 40; Can² 382; Cap 96; Dms. (La uși și ferestre) Balama, țâțână; cercevea.

Var: **čărcăvéľ** (Can² 382), **čirčivéľ** (Pap¹ 40; Cap 96; Dms.), **čurčuvéľ** (Dms s.v.).

Et.: tc. *čerčeve* (bg. *čerčeve*).

čărdác, *pl. čărdáť, čărdáři* și **čărdácur** *s.m.* și *n.* Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALDM II, h. 606/1, 2; Dms. **1.** Comarnic, adăpost pentru ciobani; cort. *La amplără lócu di čărdáť.* (Umplură locul de corturi.) Cap 95 s.v.; *Ăń čărdác li mulžęŷ [óľli].* ([Oile] le mulgeau în comarnic.) Dms s.v. **2.** Balcon, cerdac; terasă. *Fičóru řista toată zúľa stăteă ăń un čărdác și cántá din tămbură.* (Flăcăul ăsta toată ziua stătea într-un balcon și cânta din tambură.) Pap M² 162/26; *Pri čărdác să stęam, căvé s-nă bem.* (Să stăm pe terasă, să ne bem cafea[ua]). Dms s.v.

3. Cerdac; punct de observație. *Pri còla cçan treț, ti vçadi din çardác pãdãru.* (Când treci pe acolo, te vede paznicul de pe cerdac.) Dms s.v.

Var.: **çardác.**

Et.: tc. **çardak** (mac., bg. **çardak**).

çãrçãșã vezi **çirçãșã.**

çãréc vezi **çiréc.**

çãrëj vezi **çirëj.**

çãrilã vezi **çãlirã.**

çãrlõac vezi **çãrlõc.**

çãrlõc, *pl.* **çãrlõți** *s.n.* Dms. Tãciune.

Ån loc di cãrbun, gçali çãrlõãti. (În loc de cãrbuni, numai tãciuni.) Dms s.v.

Var.: **çãrlõac.**

Et. nec.

çãrnés, çãrniri, çãrnij, çãrnit *vb.* IV.

Intranz. și refl. Dms. 1. A țãșni, a începe sã curgã. *Apa çãrni cã din țãfiun.* (Apa țãșni ca dintr-o țeavã.) Dms s.v.; *Șimindõãuli çesmi çãrnirã.* (Amãndouã cișmelele începurã sã curgã.) Dms s.v.

2. A face pipi. *Si çãrnçãști fiçõru.* (Copilul face pipi.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **șurvam.**

çãrniç, *pl.* **çãrniç** *s.m.* Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALR II *s.n.*, 1, h. 216/012; Cerna A/1193; ALDM II, h. 1034/1-6; Dms. Dud. *Lõ unã frõnçã di çarniç plinã cu búbi și-ũ dúsi õa.* (Luã o frunzã de dud plinã cu gãndaci de mătase și o aduse aici.) Pap M² 152/7; *Dinjúr di Lumnița ári multí viunur și gãrdiunur cu çarniç.* (În jurul satului Lumnița sunt multe vii și grãdini cu duzi.) Can T² 113/7; *Noi, fiçureçãmea, cã nã sculãm diminçãta, dunãm prãçki di çãrniç și dãrãm foc.* (Noi, copiii, când ne sculam dimineata, adunam crengi de dud și fãceam foc.) AtaM 360/21; *Cãrnea-ũ punçãm ån mãțãli di pçorc cu unã virççãũ di çãrniç.* (Carnea o bãgam în mãțele de porc cu o vergea de dud.) AtaM 372/16; *L'a gnoim*

çãrniçi! (Gunoim duzii.) Cap 95 s.v.; *Bãhça di çãrniç tribuãști si u sãpõm.* (Livada de duzi trebuie sã o sãpãm.) Cap 95 s.v.; *Grãdinã di çãrniç.* (Grãdinã [= livadã] de duzi.) Cap 95 s.v.; *Cu frunzãli di çãrniç si rãnés búbili.* (Cu frunzele de dud se hrãnesc gãndacii de mătase.) Cap 95 s.v.; *Bãfça nõãstrã ári mult çãrnij.* (Livada noastrã are mulți duzi.) Dms s.v.; *La țç simința ål drubën frunçã di țãrnij.* (La sãmãnta aceea [de viermi de mătase] îi mãrunțeam frunzã de dud.) AtaM 400/19.

Var.: **çãrniç, çãrniç** (ALDM II, h. 1034/1-7), **țãrnij.**

Et.: bg. **çernica.**

çãrniçcã, *pl.* **çãrniçki** *s.f.* Can² 382; Cap 95 s.v. *çãrniç*; Cerna A/1192; ALDM II, h. 1033/1-7; Dms. Dudã. *Ári çãrniçki și nõãgri și álbi.* (Existã duche și negre și albe.) Dms s.v.

Var.: **çãrniçcã** (Can² 382), **țãrniçcã** (ALDM II, h. 1033/7).

Et.: din **çãrniç** + **-cã.**

çãrçãp vezi **çãrãpã.**

çãronisit, çãronisita, *pl.* **çãronisit, çãronisiti** *adj.* Dms. Uscat; slab, stafidit. *Pimintu ra çãronisit, nu dãnçãm iç țiva.* (Pãmãntul era uscat, n-am adunat absolut nimic.) Dms s.v.; *Fãkãru, cçat åi çãronisit.* (Sãrmanul, cãt e de slab.) Dms s.v.; *Buțmãnu mãri, åmã çãronisiti gãrnũțili.* (Ciorchinele [este] mare, dar boabele [sunt] stafidite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **çeren** 'negru; (fig.) întunecat, funest'.

çãrõp vezi **çãrãpã.**

çãrpés, çãrpiri, çãrpij, çãrpit *vb.* IV. *Intranz.* Can² 382; Cap 95; A scoate lichid dintr-un vas; a turna.

Et.: bg. **çerpja.**

çãrșãf, *pl.* **çãrșãfur** *s.n.* ALDM II, h. 698/1; AtaM 83/21. Fațã (de masã). *Çãrșãf di mãsã.* Fațã de masã. ALDM II, h. 698/1.

Var.: **čaršáv** (AtaM 83/21).

Et.: tc. **čaršaf** (mac. **čaršav**, bg. **čaršaf**).

čaršáv vezi **čaršáf**.

čaršijă, *pl.* **čaršij** *s.f.* Dms. Piață, târg.

S-lă tá lă și s-l-u ducă cǎja ăn čaršijă. (Să-l taie și să i-o ducă pielea la târg.) DP 58/4.

Et.: mac., bg. **čaršija** (tc. **čarşı**).

čarviš vezi **čiriviš**.

čășmă vezi **čěsmă**.

čătál, *pl.* **čătáli** *s.n.* Wild h. 42/2;

Dms. Ramificație. P. e x t. Ramură. *Vęa un prun cu trei čătáli.* (Era un prun cu trei ramuri.) Dms s.v.; *Un čătál lu núca da ăn triúša nõastră.* (O ramură a nucului dă în curtea noastră.) Dms s.v. F i g. Crac; pas. *Nu lă jung că ári čătál mári.* (Nu-l ajung că are pasul mare.) Dms s.v.; *Idváj feási un čătál căpidánu și, că la sfitní cu un lemn ăn cap, cǎta-l fu.* (Abia făcu un pas căpetenia [hoților] și, când îl arse [= pocni] cu un lemn în cap, atâta-i fu.) DP 47/33.

Var.: **catále** (Wild h. 42/2).

Et.: mac., bg. **čatal** (tc. **çatal**).

čătărúoc vezi **četăróc**.

čătíă vezi **čătíjă**.

čătíjă, *pl.* **čătíj** *s.f.* Cap 96; Wild h.

407/2, 4, 7; Dms. Acoperiș la casă; tavan. *Nă ăngunisím să púnim čătíjă, s-nu nă căpă iárna.* (Ne grăbim să punem acoperișul, să nu ne prindă iarna.) Dms s.v.; *Măncă, ma an čitíjă s-nu ti pucáf.* (Măncă, dar în tavan să nu te uiți.) MP 82/21. F i g. Partea superioară a corpului; cap. *L-ancălicără țęáli di čătíje.* (L i t. L-au copleșit cele din cap. = Se spune despre cineva care s-a enervat rău.) Cap 96 s.v.

Var.: **čatía** (Wild h. 407/2), **čătíă** (Wild h. 407/4), **čătíje**, **čítie** (Wild h. 407/7), **čitíjă**.

Et.: mac. **čatija** (tc. **çati**).

čătíje vezi **čătíjă**.

čăúš, *pl.* **čăúš** *s.m.* Dms. Grad militar în armata turcească; sergent.

Et.: tc. **çavuş** (mac., bg. **čauš**).

Čăvdáru vezi **Čăvdár**.

čăvîjă, *pl.* **čăvîj** *s.f.* Pap² 67; Can² 382;

Cap 96; ALDM II, h. 643/1–3, 5–7; Dms. Cui (de lemn); pană de despiciat lemne. *Dără șápti čăvîj cǎt mijlucánu jęjit lu micu.* (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilășului.) Pap M² 107/5; *Čăncóru si dispică cu čăvîjă.* (Buturuga se despică cu pana.) Dms s.v.; *Anțápáj únă čăvîjă.* (Bătui un cui.) Cap 96 s.v.

♦ *Al traș únă čăvîjă.* (L i t. I-am tras un cui [= o țeapă]. = L-am păcălit.) Cap 96 s.v.

Var.: **čăvîjă**, **čivîjă** (AtaM 297/23, ALDM II, h. 643/2), **čuvîjă** (ALDM II, h. 643/1).

Et.: mac., bg. **čivija** (tc. **çivi**).

čăvisés vezi **čăvúses**.

čăvré, *pl.* **čăvréjur** *s.n.* AtaM 197/16, 297/21. Batistă.

Et.: tc. **çevre** (mac. **červe**).

čăvusés, **čăvusíri**, **čăvusíj**, **čăvusít** *vb.*

IV. *Tranz.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čăvîjă*; Dms. A bate în cuie, a lega strâns; a cetlui. *Stă ca čăvusít.* (Stă ca bătut în cuie.) Dms s.v.; *Lă čăvusíš nódu lă șărvétă.* (Ai legat strâns nodul la batistă.) Dms s.v.; *Lă čăvusíj măgáru.* (Am legat bine măgarul.) Dms s.v.

Var.: **čavisés** (Can² 382), **čăvisés** (Cap 96 s.v. *čăvîjă*).

Et.: der. de la **čăvîjă**.

čăzbín, *pl.* **čăzbín** *s.m.* Pap² 65; Can² 382; Cap 98; Wild h. 61/1; Dms. Ienupăr.

Ișó lúpu an urmán și măncǎ vrínă iárbă și vrínă buápčă di čăzbín. (Ieși lupul în pădure și mănă ceva iarbă și vreun bob [= ceva fructe] de ienupăr.) MP 86/21; *An čăzbínu țíála vîęa un lăpuri.* (În ienupărul acela era un iepure.) MP 242/17; *Cu lăsáręa vîăica, ficúru căzú pri un čăzbín.* (Aplecând(u-se) creanga, băiatul căzu pe un ienupăr.) MP 242/17.

Var.: **čespín** (Pap² 65; Cap 98 s.v.), **čezbín** (Can² 382), **čijbín** (Wild h. 61/1), **čispín** (Cap 98 s.v.), **čizbín** (Cap 98), **čuzbín** (Can² 382 s.v.).

Et. nec.

Čebi *n.pr.* Cap 96. Nume de bou.

čecán vezi **čucán**.

čéclās vezi **čéclāz**.

čéclāz *s.* Cap 96; Cerna A/1024; ALDM II, h. 893/1, 3-6; Dms. (La grâu) Mustață a spicului; țeapă. *Ari un soi di grȃu fȃr di čéclaz.* (Există un soi de grâu fără mustăți.) Dms s.v.

♦ **Čéclaz ȃn ȃcli.** (Țeapă [= gunoi] în ochi. = Praf în ochi.) Dms s.v.

Var.: **čāclaz** (Cerna A/1024), **čāclās** (ALDM II, h. 893/3), **čéclās** (ALDM II, h. 893/1, 4-6), **čiclāz** (Cap 96 s.v.).

Et.: mac. **čeklas**.

čecmeğēu vezi **čicmiğē**.

čelic, *pl.* **čelīzi** *s.n.* W 24/16. Grindă (de oțel).

Et.: tc. **čelik** (mac., bg. **čelik**).

čénā *s.f.* Pap² 65; Pap M² 170/30; Can² 382; Cap 96. **1.** Oaie sau capră seină, sură, cu lâna amestecată. **2.** Nume de cățea.

Et. nec.

čengél vezi **čingél**.

čéngu vezi **čingínē**.

čep, *pl.* **čépur** *s.n.* Cerna A/2179. Dop de lemn; cep (la butoi.)

Et.: mac., bg. **čep**, dr. **cep**.

Čépa *n.pr.* Pap M² 170/31; Cap 96. Nume de cățea.

čeréc vezi **čiréc**.

Čerēs *n.pr.* Can² 382. Nume topic.

Et.: **čirēs**.

čergár vezi **čirgár**.

čérgā, *pl.* **čerz** *s.f.* Pap² 65; Can² 382; Cap 96; Dms. Țol, plapumă, cergă. P. e x t. Cort. *Čérgā giupțāscā.* (Cort țigănesc.) Cap² 218/30.

♦ **Čérgā pri mǎgár.** (L i t. [Cu] cortul pe măgar. = Se spune despre cei care duc o viață nomadă.) Cap² 172/11; *Zer an ārsi čérga di tīni.* (L i t. Parcă mi-a ars cortul pentru tine. = Sufăr mult.) Can T² 107/29.

Et.: mac., bg. **čerga** (< tc. **čerge**, **čergi**).

černár, **černārā**, *pl.* **černár**, **černári** *adj.* ALR I, 1, h. 66/012. Zbârlit. *Péru i-uj černár ca buf.* (Părul îi e sbârlit ca al bufniței.) ALR I, 1, h. 66/012.

Et. nec.

červínā vezi **čārāvínā**.

čespín vezi **čāzbín**.

česālā vezi **čišālā**.

česgālā vezi **čišālā**.

Česma albā *n.pr.* Cap 97 s.v. **česmā**. Nume de fântână în *Ōšiñ*.

Et.: **česmā** + **albā**.

Česma-di-Crimiját *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma-di-Grāmāticu *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma-di-Sturlác *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma Néscālā *n.pr.* AtaM 215/3. Nume de fântână în *Ōšiñ*.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

česmā, *pl.* **česmi** *s.f.* Can² 382; Cap 97; Dms. Fântână; cișmea. *Lo sapa și cățo să-ȃ spāgā česma.* (Luă sapa și începu să strice fântâna.) Cap² 43/41; *Ța, mai ncóla, Ța, ári únā česmā.* (Iacă, mai încolo, iacă, e o fântână.) Can T¹ 278/21; *Únā zúyǎ li flo sčáțili lui la česmā, cāri si fālǎy cum fráțil lor la vǎy cumpārát lucrī.* (Într-o zi le întâlni pe prietenele ei la fântână, care se lăudau că frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Aȃ zǎlipi cārte pri česmā.* (Lipi biletul de cișmea.) Cap² 43/15; *Aȃ știtā lámna s-uȃ mǎncā, cā s-lǎȃ lǎntu insán ápu di la čǎsmā.* (Îl aștepta pe zmeu să-l mănânce, ca să ia [și] ceilalți oameni apă de la fântână.) MP 18/18; *Țéla doiȃ frăț amnārā, amnārā, flārā dȃy česmi.* (Cei doi frați merseră ce merseră, găsiră două cișmele.) Cap² 48/22; *U duțēy nivēșta pri la česmi, u*

șătăiău nivęsta pri la čęsmi. (Duceau mireasa pe la cișmele, plimbau mireasa pe la cișmele.) Cerna T; *Si dųsi la țela cu čęsmili.* (Se duse la cel cu fântănila.) Cap² 60/11; *Tucu si an făcă Dómnu țęasti čęsmili una vin, alta rakija.* (Dacă mi-ar face Domnul aceste fântăni, una [cu] vin, alta [cu] rachiu.) Cap² 97/35; *Ān nčástri cătúni sáldi čęsmi vęa.* (În satele noastre erau numai cișmele.) Dms s.v.

♦ *La čęsmă ápu pčártă.* (L i t. Duce apă la fântână. = Taie frunză la câini.) Cap² 172/13.

Var.: **čásmă, čis്മă** (Cap 97 s.v., Dms s.v.), **čósmă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac., bg. *čęšma* (tc. *čęšme*).

čęstină, pl. **čęstini** s.f. Pap¹ 40; Pap² 65; Cap 97; Cerna A/1427; Dms. Sită cu găuri mari; ciur. *Cu čęstina si țęárni fárina di gárnișór.* (Cu ciurul se cerne făina de porumb.) Cap 97 s.v.

Et.: bg. *čáština*.

čétă, pl. **čéti** și **čótur** s.f. Pap¹ 40; Cap 307 s.v. *țęátă*; ALR II s.n., 3, h. 676/012; Cerna A/1354; ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; Dms. Grup, ceată; bandă; haită. *Ișó cumit án múnti, áș fęsi ună čétă di dčisprăț di uámiń.* (În munți se făcu comitagiul, își făcu [= alcătui] o bandă de doisprezece oameni.) Cerna T; *Pri drum nuibó ună čátă di fičór.* (Pe drum întâlni un grup de copii.) Cap² 76/40; *Únă čétă di cumiț.* (O ceată [= bandă] de comitagii.) Dms s.v.; *Čétă di lup.* (Haită de lupi.) Pap¹ 40 s.v., ALR II s.n., 3, h. 676/012, Cerna A/1354, ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; *Drúmu cum mirčáú, diđadara di ună țétă di cumiț.* (Cum mergeau pe drum, dădură de o bandă de comitagii.) MP 224/17; *Cătilin-cătilin z-dúsara lángă țeta di cumiț.* (Încet-încet se duseră lângă ceata de comitagii.) MP 224/19.

Var.: **čátă, țęátă** (Cap 307), **țétă**.

Et.: mac., bg. *četa*.

čėtăróc, pl. **čėtăróți**, **čătăróăță** s.n. Cap 97; ALDM I, h. 330/2; Dms. Pas. *Mai*

prčápi čėtăróțili! (Mai aproape [= apropiati] pașii!) Cap 97 s.v.

Var.: **čătăróć** (ALDM I, h. 330/2).

Et.: cf. **čápăróg**.

čétcă, pl. **čétki** s.f. Can² 382; Cap 97; AtaM 83/22, 286/5; Dms. Perie. P. e x t. (La animale) Păr în formă de coamă, de smoc. *Aų ló [lisíța] di čétcă și vru să-ų turęască án bunár.* (O luă [vulpea] de smocul de păr și vru s-o arunce în fântână.) DP 38/24.

Et.: mac., bg. *četka*.

čétnic, pl. **čétniț** s.m. Dms. Comitagiul. P. e x t. Partizan. *Ān drum bătú di čétniț.* (Pe drum întâlni partizani.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *četnik*.

čezbín vezi **čăzbín**.

čfárnés, **čfárniri**, **čfárnij**, **čfárnit** vb. IV. *Intranz.* Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. A sfârâi. *Prima púni lu Dómnu [rópa] și, acú čifárnęsti, si ziți că niputęea-ı di la Dómnu.* (Mai întâi pune piatra Domnului și, dacă sfârâie, se zice că boala e de la Domnul.) Pap M² 109/21; *Úntu čifárnı án tigánă.* (Untul sfârâi în tigaie.) Cap 97 s.v.; *Cu birbeățili fris, áncă čifără di pri foc, lă vicini sótu-su, Mítri.* (Cu berbecul fript, încă sfârâia de pe foc, îl strigă pe tovarășul său, Mitri.) DP 55/4; *Țęástă rčápă cabi' nu-ı s-nu čifárnęască.* (Nu e cu puțință ca piatra asta să nu sfârâie.) Dms. s.v.; *Cčan să čfárnęască, să-ı șupárnęș ápu.* (Când o să sfârâie, să-i picuri apă.) Dms s.v.; *Čfárnęá unęác bíbă di porc.* ([Pune de] sfârâie [= frige] puțină carne de porc.) Dms s.v.

Var.: **čfăróás** (Dms), **čfărós** (AtaM 188/15), **čifărés**, **čifárnés**.

Et.: onomatopee.

čfăróás vezi **čfárnés**.

čfărós vezi **čfárnés**.

čfin, **čfin** interj. AtaM 83/26. Cuvinte care imită ciripitul pițigoiiului.

Et.: onomatopee.

čfincă, pl. **čfínki** s.f. Pap² 68; Can² 382; Cap 97 Dms. Pițigoii. *Čifínkili nu fug iárna*. (Pițigoii nu pleacă iarna.) Cap 97 s.v.; *Čfínca nu fáti zăján*. (Pițigoii nu face stricăciuni.) Dms s.v.; *Púsi primcă lă čfínki*. (A pus laț pentru pițigoii.) Dms s.v.

Var.: **čifincă**, **čufincă** (Cap 97 s.v.), **čufingă** (Pap² 68).

Et.: cf. bg. *čínka*.

čjáclās vezi **čécláz**

čicláz vezi **čécláz**.

čiclazát vezi **čiclazát**.

ciclazát adj. Pap² 67; Can² 382; Cap 96 s.v. *čécláz*. (Despre grâu) Cu boabe negre. *Grøn čiclazát*. (Grâu în al cărui spic se găsesc boabe negre.) Cap 96 s.v. *čécláz*.

Var.: **čiclazát**, **čiclizát** (Can² 382).

Et.: der. de la *čécláz*.

čiclizát vezi **čiclazát**.

čiemigé, pl. **čiemigéjur** s.f. Cap 96; ALDM II, h. 697/1; AtaM 48/4, 83/21, 197/16, 297/22; Dms. Sertar.

Var.: **čecmeğé** (Cap 96).

Et.: tc. *čekmece* (mac., bg. *čekmeđe*).

čictisés, **čictisiri**, **čictisij**, **čictisit** vb.

IV. *Intranz.* Dms. A înnebuni, a se sminti. *Čictisi di frică*. (A înnebunit de frică.) Dms s.v.

Et. nec.

čicuiés vezi **čučăjés**.

čičă, pl. **čič** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; ALR I, 2, h. 165/012; Cerna A/480, 483; Wild h. 471/1, 2, 4–7, h. 472/6, 7; ALDM I, h. 423/1–6; Dms. Unchi din partea tatălui; fratele tatălui.

La iel a'lviní an criél ca ve un čičă cári ra murár an un cătún turțesc. (Lui îi veni în minte că avea un unchi care era morar într-un sat turcesc.) Can T² 104/27; *Čiča Váni și cu táti sa fraț*. (Unchiul Váni și cu tata sunt frați.) Dms s.v.; *A, bra, la čiča nu vizúș vrin măgar?* (Hei, mă, la unchiul nu văzuși vreun măgar?) Pap M² 152/28; *Čiči, cøn tręi, idváj trájés*. (Unchiul, când

trece, abia mai rabd.) Cap² 57/17; *Mi, cum si ziț, bra čiču?* (Dar, cum să zici, măi unchiule?) DP 45/10; *Čiči, ańcă si stom aųá?* (Unchiule, o să mai stăm aici?) MP 40/11; *Čiču, cęan s-nă duțim ń Sărúnă?* (Unchiule, când o să mergem la Salonic?) Dms s.v.

Var.: **čičcă** (Wild h. 472/7), **čičco** (Wild h. 471/7), **čičo** (Wild h. 471/6).

Et.: mac. *čiče*, *čičo*, *čičko*, bg. *čičo*, *čičko*.

čičcă vezi **čičă**.

čičco vezi **čičă**.

Čičicája n.pr. Dms. Vârf muntos în masivul *Cójuc*.

Et.: *čičicájă*.

čičicája s.f. Pap² 67; Cap 98; Dms. Pasăre care seamănă cu cioara.

Et.: din *čičă* + *gájă*.

čičir-pičir interj. Cap 98. Cuvinte care imită ciripitul păsărilor, cirip-cirip. *Čičir-pičir, čičir-pičir, crat! únă cămeășă lă*. (Cip-cirip, cip-cirip, hap! luă o cămașă.) Cap 98 s.v.

Et.: onomatopee.

čičo vezi **čičă**.

čičóc, pl. **čičóť** s.m. Pap² 67; Can² 382; Cap 98 s.v. *čičóť*; Dms. Scai, scaiete. *Nu ű-u frică di čičóť cá sám cu upinț*. (Nu mi-e frică de scaieți pentru că sunt cu opinci.) Dms s.v.; *Stárnışțea ăj plină di čičóť*. (Miriștea e plină de scaieți.) Dms s.v.; *S-mi ńncáľ și ácu gázés čičóť*. (O să mă încalț chiar dacă pășesc [ca] pe scaieți [= mă strâng pantofii].) Dms s.v. *gázés*.

Et.: bg. *čiček*.

čičór vezi **pičór**.

čičuór vezi **pičór**.

čičurúș vezi **pičurúș**.

čifărés vezi **čfárnés**.

čifárnés vezi **čfárnés**.

čifč vezi **čifčijă**.

čifčie vezi **čifčijă**.

čifčijă, pl. **čifčij** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. *čifț*; Wild h. 256/3, 5; Dms. Plugar

(care are o pereche de boi.) *Je'l'sa toț čifčij și bubár.* (Ei toți sunt plugari și crescători de gândaci de mătase.) Can T¹ 262/5.

Var.: **čifč** (Wild h. 256/5), **čifčie** (Wild h. 256/3), **čiftčijă** (Dms).

Et.: mac., bg. **čifčija** (tc. **čiftçi**).

čifncă vezi **čfncă**.

čiflicár, pl. **čiflicár** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. **čiflikă**; Dms. Moșier. *Lă noi, čiflicári' raŭ turč.* (La noi, moșierii erau turci.) Dms s.v.

Et.: **čiflik** + **-ar** (cf. și mac., bg. **čifligar**).

čiflik vezi **čifliki**.

čiflikă vezi **čifliki**.

čifliki (**čiflik**), pl. **čifliť** și **čiflikur** s.f. și n. Cap 97; Dms. Moșie. *Áidi, Méno, čingí Méno, la noástră čiflikă.* (Haide, Méno, Méno țiganco, la moșia noastră.) Cap² 21/13; *Lámna picási ca ŭom axén ári pri lui čifliki.* (Balaurul înțelese că pe moșia lui se află om străin.) Cap² 151/7; *Ťéla rápu aŭ lo [fěata] cu zórləŭ și fuzi án lui čifliki.* (Arapul o luă [pe fată] cu forța și plecă la moșia lui.) Cap² 128/14; *Alzisi [...] să-I ducă kúbiniță din čifliku lu ună lámhá.* (Îi zise [...] să-i aducă pepene verde de pe moșia unui balaur.) Cap² 150/42; *Sirbím la čifliku lu bégu.* (Muncim la moșia boierului.) Dms s.v.

Var.: **čiflik**, **čiflikă**.

Et.: tc. **čiftlik** (mac. **čiflig**, bg. **čiflik**).

čift, pl. **čiftur** s.n. Can² 382; Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 935/012; Cerna A/1382; AtaM 83/22, 297/23; Dms. Pereche. *Lără cu iăi trăiŭ fŭă'l di vin și pójni și un čift di tómpáni.* (Luară cu ei trei burdufuri de vin și pâine și o pereche de tobe.) MP 36/18; *Čift ili liŭ.* (Cu pereche sau fără pereche; cu soț sau fără soț.) Cap 97 s.v.

Var.: **čiftu** (AtaM 83/22, 297/23).

Et.: tc. **čift** (mac., bg. **čift**).

čiftčijă vezi **čifčijă**.

čifté, pl. **čiftéur** s.n. Dms. Armă de vânătoare. *Un luváč cu čifté.* (Un vânător

cu armă de vânătoare.) Dms s.v.; *Cu čiftéja lă tálčzá.* (Îl omorî cu arma de vânătoare.) Dms s.v.

Var.: **čiftéjă** (s.f.).

Et.: tc. **čifte** (mac., bg. **čifte**).

čiftéjă vezi **čifté**.

čiftilijă, **čiftilijă**, pl. **čiftilij**, **čiftilijki** adj. Dms. Rău; îndărătnic, nesupus. *Čiftilijă fičór.* (Copil rău.) Dms s.v.; *Nu mi ánčilég, ái čiftilijcă mullari.* (Nu mă înțeleg [cu ea], e o femeie îndărătnică.) Dms s.v.

Et.: tc. **čifteli**.

čiftu vezi **čift**.

čiirlóc vezi **čăirlóc**.

čijbín vezi **čăzbín**.

čijdiés, **čijdiiri**, **čijdiij**, **čijdiit** vb. IV. *Tranz.* Wild h. 243/1. A onora, a cinsti.

Var.: **čišdiés** (Wild h. 243/1).

Et.: mac. **česti**.

čikijă, pl. **čikij** s.f. Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 1049/012, h. 1050/012; Dms. Briceag.

Var.: **čăkijă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac. **čakija**, bg. **čekija** (tc. **čaki**).

čil n.pr. Pap M² 170/34; Cap 97. Nume de cal (sur la culoare).

Et.: tc. **čil**.

čilibí vezi **čilibijă**.

čilibijă vezi **čilibijă**.

čilibijă, pl. **čilibij** adj. și s.m. și f. Cap 97; Dms. Nobil; elegant; cilibiu. *Čilibijă ái fista om.* (Omul ăsta este elegant.) Dms s.v.; *Vizúŭ un čilibijă.* (Am văzut un [om] elegant.) Dms s.v.; *Trimčási doŭ suvarij sa-I spúnă că čilibí ampírat nărănčásti să si dúcă án filán cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat poruncește să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

Var.: **čilibí**, **čilibijă** (Cap 97).

Et.: mac., bg. **čelebija** (tc. **čelebi**).

čilic, pl. **čiliji** s.n. Cerna A/Supl; Dms. Țurcă; lemn care sare, în jocul de copii cu același nume.

Et.: tc. *čelik* (bg. *čelik*).

čilijă, pl. **čiliji** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 101; Dms. Ciulin, spin.

Var.: **čilă** (Pap¹ 40), **čilă** (Pap² 67), **čilijă** (Cap 101).

Et. nec.

čilă vezi **čilijă**.

čilă vezi **čilijă**.

čim adv. AtaM 260/11. Cum, din moment ce; imediat ce. *Čim sã-l vez, spuni-l cã ȳo sãm ȳa*. (Cum îl vezi, spune-i că eu sunt aici.) AtaM 260/11; *Čim iť cãta flãmungã, aidiť si mãncãm*. (Din moment ce sunteți atât de flămânzi, haideți să mâncăm.) AtaM 260/12.

Et.: sb. **čim**.

čimentă s.f. Cap 94; Dms. Ciment; tencuială.

Var.: **čământă** (Cap 94).

Et.: tc. **čimento** (it. **cemento**).

čimičóc, pl. **čimičóți** și **čimičóță** s.n. ALR I, 1, h. 16/013; ALDM I, h. 72/7. Urcior la ochi.

Et. nec.

čimilés, **čimiliri**, **čimilij**, **čimilit** vb. IV. Intrans. și tranz. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. 1. A glumi; a păcăli. *La čimilij*. (Îl păcălii.) Pap M² 65/41. 2. A se mișca, a se agita. *Ácu-ĩ moș, čimiláști și el*. (Chiar dacă e bătrân, se [mai] mișcă și el.) Dms s.v.; *Čimilés prin casã*. (Mă agit prin casă.) Dms s.v.

Et. nec.

čimirică s.f. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. Plantă otrăvitoare cu flori purpurii; stirigoaie.

Et.: mac., bg. **čemerika**.

čimpu s.m. AtaM 61/12. Robinet.

Et. nec.

činčinár, pl. **činčinár** s.m. Can² 382; Cap 97; Wild h. 115/2; Dms. 1. Pițigoi. *Ĵúndi lã scunsésť činčináru?* (Unde ascunseși pițigoiul?) Dms s.v.; *Niťi cõata nu ștĩťã, cãri-ĩ vrãpcãn și cãri-ĩ činčinár*. (Nici atâta nu știe, care e vrabie și care e pițigoi.) Dms s.v. 2. Vrabie. Wild h. 115/2.

Et. nec.

čincupercă, pl. **čincupeárki** și **čincupérť** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; Dms. Ciupercă. *Dunãĩ unã řãrvetã di čincupérť*. (Am adunat o basma [= cât încape într-o basma] de ciuperci.) Cap 98 s.v.

Var.: **čuncupercă** (Can² 382; Cap 98 s.v.; Dms).

Et.: cf. mac., bg. **pečurka**.

čing vezi **ging**.

čingél, pl. **čingálă** s.n. Cap 96; Cerna A/Supl; Dms. Cârlig, cange. *Di čingél' lã zãcãčõrã*. (Îl atârna în cârlig.) Dms s.v.; *Virígili aȳ čingél' lã márđini*. (Lanțurile [de la ceaun] au cârlig la cap.) Dms s.v.

Var.: **čengél** (Cap 96).

Et.: tc. **čengel** (mac., bg. **čengel**)

činginé, pl. **činginéi** s.m. Pap M² 89/7; Cap 94; Dms. Țigan. *Da põáni lã čingínéi*. (Dă pâine țiganilor.) Dms s.v.; *Méno, móri, nu ti scúndi cu pucrõvu-n cap, cu pèrnița pri númiri, amán, čingĩ Méno*. (Bre, Méno, nu te ascunde cu velința-n cap, cu perna pe umeri, aoleu, Méno, țiganco.) Cap² 21/16; *Áidi, Méno, čingĩ Méno, amán, čingĩ Méno, dúpu míni, čingĩ Méno, la nõastrã čiflikã*. (Haide, Méno, țiganco Méno, după mine, țiganco Méno, la moșia noastră.) Cap² 21/12–14.

Var.: **čangu** (Cap 94), **čengu** (Cap 94 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **čingene**.

činičcă vezi **čaničcă**.

Činmičín s.f. Dms. 1. China. 2. Poporul chinez.

Et.: cf. tc. **čince**, **čimli**.

činsún num. card. AtaM 223/2. Cincizeci și unu.

Et.: din **ťinť** + **ši** + **un**.

čínúřã vezi **čănúřã**.

čipcãjés vezi **čãpcãjés**.

čipnés vezi **čăpcăiés**.

čir, pl. **čirur** s.n. ALDM I, h. 394/1.

1. Furuncul. 2. Ulcer. AtaM 152/4, 167/25.

Et.: mac., bg. **čir**.

čirác, pl. **čirát** s.m. Cap 95; Cerna A/1800; Dms. Ucenic; cirac. *Șa čirácu ișó mai murafellîă și mai crielát di cõt măiștoru.* ([Și] așa, ucenicul ieși [= se dovedi] mai îndemânatic și mai deștept decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čirácu ișó mai măiștur di măișturu cări ra drácu.* (Ucenicul se dovedi mai meșter decât meșterul care era dracul.) DP 119/29; *Țista drac nu scuteá niți un čarác.* (Dracul ăsta nu scotea nici un ucenic.) Cap² 127/9; *Lă đăđidiră čirác ăn Fúștiń.* (Îl dădură ucenic în [localitatea] Fúștiń.) Dms s.v.

Var.: **čarác**.

Et.: tc. **čirak** (mac., bg. **čirak**).

čirăcnés, **čirăcniri**, **čirăcnîj**, **čirăcnit** vb. IV. Intrans. DP 154/16. A fi ucenic; a-și face ucenicia.

Et.: mac. **čirakuva**, bg. **čirakuvam**.

čirčivél vezi **čărčăvél**.

čiré, pl. **čiréur** s.n. Dms. Mijloc, modalitate; leac.

Et.: tc. **čare** (mac. **čare**).

čirėj vezi **čiréj**.

čirėjáp, pl. **čirėjapi** s.n. Pap² 67; Cap 98; Dms. Cuptor.

Var.: **čiréjip** (Cap 98 s.v.), **čiréjip** (Pap² 67).

Et.: sl. **črěpŭ**.

čirėjășă, pl. **čiréș** și **čirėjăși** s.f. Can² 383; Cap 98; ALR II s.n., 1, h. 208/012; Cerna A/1150, 1169; ALDM II, h. 1010/1–7; Dms. Cireașă. *Ancărcó barbaróști ăń loc di čiréș.* (Încărcă căcăreze de capră în loc de cireșe.) Cap² 45/17; *Ficúru, că ra mic și cus, nu puțiđă si júncă di s-măncă čiriășă.* (Copilul, dacă era mic [de ani] și scund, nu putea să ajungă să mănânce cireșe.) MP 242/15; *Păńă vea čărėjășă, mi duđăám e zúyă la*

čărėjășă. (Cât erau cireșe, mă duceam în fiecare zi la cireșe.) AtaM 388/20; *Mésu di čirėj.* (Luna cireșelor; iunie.) Cerna A/1550; *Čirėjăși álbi.* (Cireșe albe.) ALR II s.n., 1, h. 208/012; *Čirėjăși beálbiți.* (Cireșe albe.) Dms s.v.; *Čirėjăși rápkí.* (Cireșe negre.) Dms s.v.; *Róșcăvă că čirėjășă.* (Rumenă ca o cireașă.) Dms s.v.

Var.: **čărėjășă**, **čiréșă**, **čiriășă**.

Et.: lat. **ceresia**.

čirėjășcă, pl. **čirėjășki** s.f. Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čirėjășă*; Dms. 1. Cireșică, cireașă mică. *Ca čirėjăca.* ([Rumenă] ca cireșica.) Pap² 67 s.v. 2. Nume de floare. 3. Model de broderie.

Var.: **čiréșcă** (Cap 98 s.v.), **čiréșcă**.

Et.: **čirėjășă** + - *că*.

čirėj, pl. **čirėjăj** și **čirėjăjur** s.n. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; ALR I, 1, h. 25/012; ALR II, 1, h. 117/012; Cerna A/451; ALDM I, h. 394/2–6; Dms. Buboii, furuncul. *Ări un čirėj ăń gúșă.* (Are un furuncul pe gât.) Cap 98 s.v.; *Cuțótu căzú ístum pri rána ráslănițăllă șa că-l si licú čirėjú.* (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M² 166/37; *Ăj plin di čirėjăjă.* (Este plin de furuncule.) Dms s.v.; *Al căzú cuțótu pri un čirėj ři ra plin di gnoi.* (Îi căzu cuțitul pe un buboi care era plin de puroi.) DP 42/8.

Var.: **čăréj** (ALDM I, h. 394/2), **čirėj**.

Et.: bg. **čirej**.

čiréc, pl. **čiréț** s.m., **čirécur** s.n. Sfert, pătrime. Can² 382, Cap 98, ALR II s.n., 3, h. 755; 757; 759; 938, Dms. *Căsă la muhtáru sta un čaréc di sat.* (Acasă la preceptor stă un sfert de oră.) Can T² 119/16; *Ăńcă trej čiréț di nõapti si vea, tot va s-mi măńcă.* (Încă trei sferturi de noapte să fi fost, m-ar fi mâncat de tot.) Cap² 63/28; *Ăcu řer s-la lěj, un čiréc di líră.* (Dacă vrei să-l iei [= să-l cumperi], [costă] un sfert de liră.) Cap² 137/13;

Trimițea din cîréc ăn cîréc di sat un curdón sã si pucătã di pri cúlã. (Trimetea din sfert în sfert de oră o santinelă ca să se uite de pe turn.) DP 82/31; *Trei și un cîréc.* (Trei și un sfert.) ALR II s.n., 3, h. 757/012; *Trei și trei cîréc.* (Trei și trei sferturi [de oră]) ALR II s.n., 3, h. 759/012; *Ăn cumpărâi un cîréc di ócã lácúm.* (Îmi cumpărai un sfert de oca de rahat.) Dms s.v.

Var.: **čaréc, čăréc** (Cap 95 s.v.; Dms.); **čeréc** (Can² 382 s.v., Dms s.v.)

Et.: tc. **čeyrek** (mac. **čerek**).

čirěp vezi **čirěp**.

čirés, *pl. čirés s.m.* Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Cerna A/1170; ALDM II, h. 1011/1-7; Dms. Cireș. *Cuála, pruápi, vięa un čiriáš.* (Acolo, aproape, era un cireș.) MP 242/14.

Var.: **čiriáš.**

Et.: lat. **ceresius*.

čirěscã vezi **čirěscã.**

čirěi vezi **čirěi.**

čirěp vezi **čirěp.**

čirěšã vezi **čirěšã.**

čirěscã vezi **čirěscã.**

čirgár, *pl. čirgár s.m.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čergã*; Dms. Țigan care locuiește în cort; corturar. *Lã vęau furát ništi čirgár.* (Îl furaseră niște țigani.) Dms s.v.

Var.: **čergár** (Can² 382).

Et.: mac., bg. **čergar**.

čiriáš vezi **čirés.**

čiriášã vezi **čirěšã.**

čirišár, *pl. čirišar s.m.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čirěšã*; Dms.

1. Luna iunie. *Pórți I si bucãjés pri čirišár.* (Porcii se mârlesc în luna iunie.) Cap 98 s.v. *čirěšã*. **2.** Vânzător de cireșe. **3.** Numele unei păsări care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirěšã + -ár.**

čirišarcã, *pl. čirišórți s.f.* Can² 383; Cap 98 s.v. *čirěšã*; Dms. Nume de pasăre care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirišár + -cã.**

čirivínã vezi **čărãvínã.**

čirivíš *s.n.* Cap 96; Dms. Zeamă; must. *Mãngã-ı búnã și cu slač cęan ári čirivíš.* (Mâncarea e bună și cu gust când are zeamă.) Dms s.v.

♦ *Al' scusęš čãrvišu.* (L i t. I-ai scos mustul. = Ai scos untul din el.) Cap² 205/28.

Var.: **čãrvíš.**

Et.: tc. **červíš** (mac., bg. **červiř**).

čirvínã vezi **čărãvínã.**

čispín vezi **čãzbín.**

čist, čistã, pl. čiřt, čiřti *adj.* Curat. *Nóstru cãtún prot ra čistu vlãșęscu, ni gãrřã, ni mãkídónřã no avęã.* (La început, satul nostru era curat meglenoromân, nici greci, nici slavi macedoneni nu erau.) AtaM 366/24.

Var.: **čistu.**

Et.: mac., bg. **čist.**

čistés, čistiri, čistiři, čistít *vb.* IV. *Tranz și intranz.* Pap² 68; Can² 383; Cap 98; Dms. A face urări, a felicita. *Țęla ři vin sã čistęscã zic, dúpu ři li ved dárurli, la sócri: čišřitã-vã!* (Cei ce vin să facă urări, după ce văd darurile, le zic socrilor: să fiți cinstiți [= onorați].) Can T¹ 274/40–41; *Cãřã si zãurisęscã insãn mult ca s-l-řu čistęscã nóřa nóřã la stãpõnu núnřãlã.* (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T² 122/15; *Čiřřire si fáři unã sãptãmõnã, nápcunta li múřã dárurli di pri fúňã.* (Urările se fac [timp de] o săptămână, apoi darurile sunt mutate de pe frânghie.) Can T¹ 274/42; *Ca sfãrřós di vãrviri la čišřiri, si dúnã toř fartãři!* (Când se termină de perindat la urat, se adună toți fărtaři.) Can T² 122/17; *Ař sã-l čistím númęa.* (Hai să-i facem urări pentru ziua numelui.) Dms s.v.

Var.: **čišřés.**

Et.: mac. *čestita*, bg. *čestija*.

čistít, čistítă, pl. **čistít, čistítí** adj. Pap² 68; Can² 383; Cap 98 s.v. *čistés*; Dms. Onorat, stimat. *Čistítă-vă núnța*. (Onorată să vă fie nunta.) Cap 98 s.v. *čistés*; Dms s.v.; *Čistítă-vă nivgásta*. (Onorată să vă fie mireasa.) Dms s.v.; *Čistítă-vă bucurilă*. (Onorată să vă fie bucuria.) Pap M² 57/8; *Čistítă-vă nóuă nými*. ([La botez] Onorat să vă fie numele cel nou.) Pap M² 56/35. P. e x t. Sfânt. *Lemn čistít*. Lemn sfânt, din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos. Pap M² 92/9.

Var.: **čistít** (Can² 383).

Et.: vezi *čistés*.

čistu vezi **čist**.

čišălă, pl. **čišáli** și **čišól** s.f. Can² 383; Cap 70, 97, 98; ALR II, 2, h. 315/012; Cerna A/841; Dms. Țesală. *L'a káptiň cáľl cu kišălă*. (Caii îi piepteni cu țesala.) Cap 70 s.v.

Var.: **čeșălă** (Cap 97 s.v.; Dms), **čeșălă** (Cap 97), **kišălă**.

Et.: mac. *češalo*.

čišăléz, čišălári, čišăláj, čišălát vb. I. Tranz. Cerna A/842. A țesăla.

Et.: der. de la *čišălă*.

čišdišés vezi **čijdišés**.

čišít, pl. čišitur s.n. Dms. Soi, exemplar. *Turlij di čišitur*. (Fel de fel de soiuri.) Dms. s.v.; *Cáfcu čišít di om ra!* (Ce exemplar de om [= ce mai om] era!) Dms s.v.

Et.: tc. *česit*.

Čișma Bégului n.pr. Pap M² 174/39. Nume de fântână în *Úmă*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čișma Córbului n.pr. Pap M² 174/40. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čișma čumărească n.pr. Pap M² 174/13; Cap 101. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + der. de la *Čúmă*².

Čișma-di-cúlă n.pr. Pap M² 174/40; Cap 97 s.v. *čéšmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *cúlă*.

Čișma-di-pádi n.pr. Pap M² 147/41. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *pádi*.

Čișma-di-váli n.pr. Pap M² 174/2; Cap 97 s.v. *čéšmă*. Nume de fântână în *Cúpă*.

Et.: *čišmă* + di + *váli*.

Čișma-l-Bádu n.pr. Pap M² 174/1; Cap 97 s.v. *čéšmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

čišmă vezi **čéšmă**.

Čișmúrca n.pr. Dms. Nume de loc în *Lúnđiň*.

Et.: *čišmúrca*.

čišmúrca, pl. čišmúrki și **čišmúrť** s.f. Dms. Fântână sau cișmea mică.

Et.: mac. *češmurka*.

čištés vezi **čistés**.

čištinár, pl. čištinár s.m. Cap 97 s.v. *čéštină*. Țigan ciurar. Fig. Om zdrențaros.

Var.: **češtinár** (Cap 97 s.v. *čéštină*).

Et.: *čéštină* + -ár.

čištít vezi **čistít**.

čítie vezi **čătijă**.

čítijă vezi **čătijă**.

čivijă vezi **čăvijă**.

čizbín vezi **čăzbín**.

član, pl. článi s.n. ALR I, 1, h. 59/013. Gleznă.

Et.: bg. dial. *član*, mac. *člen*.

čqáfcă vezi **čqfcă**.

čqálmă vezi **čálmă**.

čqamp vezi **čqmp**.

čqará, pl. čor și **čqári** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Dms. Cioară.

♦ *Țe-ț mănco čqára criélu?* (L i t. Ce, ți-a mâncat cioara creierul? = N-ai minte în cap? Te-ai prostit de tot?) Cap² 218/31.

Et.: cf. alb. *sorrë*.

Čóba n.pr. Cap 98. Nume de vacă.

čóclă, pl. čócli s.f. Can² 383; Cap 99; Dms. Ciocârlie. *Čóclă neágră*. (Ciocârlie neagră.) Can² 383; Cap 99 s.v.; *Čóclă rošă*. (Ciocârlie roșie.) Can² 383; Cap 99 s.v.

Var.: **čócle** (Dms s.v.), **čóle** (Dms).

Et. nec.

čócle vezi **čóclă**.

Čóča *n.pr.* Pap M² 174/37; Cap 99.

Nume de loc în *Úmă*.

čófcă vezi **čófcă**.

čolár vezi **čoujár**.

čóle vezi **čóclă**.

čólmă vezi **čálmă**.

čomp vezi **čomp**.

čop, *pl.* **čópur**, **čópiti** și **čópi** *s.n.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Cerna A/736, Supl.; ALR II s.n., 4, h. 1209/012, 1059/012; ALDM II, h. 858/4; Dms.

1. Cârlig (de lemn sau de fier). *Lúpu picási cá řivá nu-l'la lisířá ři tál'ó un čop sã-ř scóřá lisířa din gáură*. (Lupul înțelese că ceva nu e [bine] cu vulpea și tăie un cârlig de lemn ca să scoată vulpea din gaură.) Can T¹ 281/24; *Mai micu fráti [...] dăřó un čop di řer ři ař zăvličářti múmă-sa*. (Fratele cel mic [...] făcu un cârlig de fier și o târăște pe maică-sa.) Cap² 30/19; *Ăř zăcăřó sétra cu čópu ři ř-ař scóřasi prin băğă*. (Apucă haina cu cârligul și și-o scoase prin horn.) Cap² 96/23; *Púsi čópu ăň gáură sã-ř scóřátă lisířa*. (Puse cârligul în gaură ca să scoată vulpea.) Cap² 41/18; *Ăř trăğni din gáură cu un čop*. (O trase din gaură cu un cârlig.) Dms s.v.; *Zăcăčăř tórba di řela čópu*. (Agățau traista de cârligul acela.) Dms s.v.; *Súlă cu čop*. (Sulă cu cârlig; igliță.) Pap M² 31/34; Cap 99 s.v. *Súlă cu čop di mplitiri*. (Igliță pentru împletit.) ALR II s.n., 4, h. 1209/012. **2.** Băț, baston. *Lă řtirnú cu čópu pristi dinăpóřu*. (Îl lovi cu bastonul peste spate.) Dms s.v. **3.** Cociorvă. **4.** Cioc. ALDM II, h. 858/4.

Var.: **čop** (Pap² 67; Can² 383), **čupă** (MP 84/20), **čup** (ALDM II, h. 858/4).

Et.: bg. *čop*.

čópcă, *pl.* **čópki** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II, 2, h. 375/012;

ALR II, 1, MN 872/012; Cerna A/979; Wild h. 107/1, 3; ALDM II, h. 858/1–3, 6, 7; Dms. **1.** Cioc, plisc. *Čópcă di puř*. (Cioc de pasăre.) Cap 99 s.v.; *Čópcă di řtrăc*. (Plisc de barză.) Dms s.v. **2.** Cioc la urcior. *Bărdăcu ári čópcă*. (Urciorul are cioc.) Dms s.v. **3.** (La copii) Puță. *Cu čópca góálă*. (Cu puța goală, în fundul gol.) Dms s.v. **4.** Model de broderie în zig-zag. Pap M² 33/34.

Čópca čóřălă. Can² 383; Cap 99 s.v. **a.** Ciocănitore; **b.** Floare roșie.

Var.: **čupăcă** (ALDM II, h. 858/3), **čupcă** (ALDM II, h. 858/2, 6).

Et.: bg. *čovka*.

Čópri, Di ~ *n.pr.* Can² 383. Nume de loc în *Lúnđń*.

Čor¹ *n.pr.* Can T¹ 262/2; Cap 99. Nume de loc în *Úmă* și *Lúnđń*.

Et.: *čor²* (s.v. *pičór*).

čor² vezi *pičór*.

čorbaği vezi **čurbaği**.

čorbağia vezi **čurbaği**.

čorbağija vezi **čurbaği**.

čorbaği vezi **čurbaği**.

čorbağoi vezi **čurbaği**.

čorbağoi vezi **čurbaği**.

čorbăğoi vezi **čurbaği**.

čorbăğoi vezi **čurbaği**.

čorbă, *pl.* **čórbi** *s.f.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Ciorbă. *L'á-la cőřnili ři la púni ăň čurărbă*. (Ia câinele și pune-l în ciorbă.) Cap² 123/21; *Cu ře sã-ř dăřóm ună čórbă la řista řom?* (Cu ce să-i facem o ciorbă omului ăsta?) Pap M² 160/30; *Řęáli lără cărni, dărără řină, čórbă víki ca di úáspiř*. (Acelea luară carne, pregătire cina, ciorbă, ce mai, ca pentru oaspeți.) Cap² 81/13; *Bíba curó ři rămási čórba*. (Carnea se scurse și rămase ciorba.) DP 111/11. F i g. Leoarcă. *Čórbă lă dăřóá plóřia*. (Leoarcă l-a făcut ploaia.) Dms s.v.

♦ *Ĵundi-ř čórbă, řel řingură*. (L i t. Unde e ciorbă, el [e] lingură. = Se spune

despre persoane băgărețe, obraznice.) Pap M² 72/38; Cap² 218/33; *Čurbăgiă fără čorbă*. (Lit. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čŭarbă**.

Et.: mac., bg. *čorba* (tc. *čorba*).

čorobără, pl. **čorobári** Dms. Coțofană. *Čorobără, bără, dca-n un [dinti] di blízna sã-ș dau un [dinti] di os*. (Coțofană, fană, dă-mi un [dinte] de oțel, să-ți dau un [dinte] de os.) Dms s.v.

Et. nec.

čoróp vezi **čărápă**.

Čórvi n.pr. Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

čóšmă vezi **čěšmă**.

čótcă vezi **čútcă**.

čótră, pl. **čótri** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Dms. Ploscă. *Fáti moșa únă pugáčă gárnátă, aș ampľă [...] čótra cu vin și, di ručóc, si dúti la călisiri lu mumúšu*. (Face moșa o plăcintă de grâu, umple [...] plosca cu vin și, la prânz, se duce să-l invite pe naș.) Pap M² 120/40.

Et.: tc. *čotra*.

čoulár, pl. **čoulár** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čóulă*; Cerna A/1764; Wild h. 386/1, 2, 4–7; Dms. Cizmar; pantofar. *Nărănčă la un čoulár si-l făcă únă zăgiă di čóuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Ăn Óșin vęa un čoulár, ă! spunęă Čilipetri*. (În Óșin era un cizmar, îi ziceau Čilipetri.) Dms. s.v.

Var.: **čolár** (Wild h. 383/4), **čoulár** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čulár** (Wild h. 383/1, 2, 4–7), **čouplár** (Cerna A/1764).

Et.: bg. *čehlar*.

čoular vezi **čoulár**.

čoulă vezi **čóulă**.

čóulă, pl. **čóuli** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II s.n., 4, h. 1190/012; Cerna A/1505; Dms. Gheată;

pantof. *Să bea unęc ápu din dirępta čóulă lu bərbátu-su*. (Să bea puțină apă din gheata dreaptă a bărbatului său.) Pap M² 117/7; *Ă! cumpărără fes cu túfcă și silę și čóuli nálti*. (Îi cumpărără fes cu ciucure și sileaf [= chimir de piele] și ghete înalte.) Pap M² 140/10; *Ancălțămintu la-ı, lătórlı zóli, upinș, árá sərbátórlı, čóuli*. (Încălțăminte le e, în zilele de lucru, opinci, iar în zilele de sărbătoare, pantofi.) Can T² 262/38; *Nărănčă la un čoulár si-l făcă ună zăgiă di čóuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Scóasi únă čóulă din pičór și aș turı ánturu ıel*. (Scoase o gheată din picior și o aruncă înaintea lui.) Cap² 142/12; *Maı búnă priminiri ra cãn nă duțęám la bisęárică; túntęa punęám čóuli și țivá maı zánóu pri noi*. (Îmbrăcăminte mai bună era când ne duceam la biserică; atunci puneam pantofi și ceva mai nou pe noi.) AtaM 352/21; *Con li punięá fičúru čuăulili, la mučcó din čuăulă șárpili și tiniru muri*. (Când copilul își punea ghetetele, șarpele din gheată îl mușcă și tânărul muri.) MP 204/6; *Meu fráti-n cumpuró čóuli*. (Fratele meu îmi cumpără pantofi.) DP 195/32; *ıel sã-n dáră, mámu, móri, čóuli*. (El o să-mi facă, mamă, măi, ghete.) Cap² 22/2; *Trupcăiáști un, văr vęári čóuli*. (Tropăie unul [= cineva], o fi având ghete.) Dms s.v.

Var.: **čoulă**, **čóulă**, **čŭăulă**.

Et.: bg. *čehál*.

čouličcă, pl. **čouličkı** s.f. Cap 99 s.v. *čóulă*; Dms. Ghetuță, pantofior.

Var.: **čouličcă** (Dms).

Et.: **čóplă** + **-íčcă**.

čouličcă vezi **čouličcă**.

čófcă, pl. **čófti** și **čoft** s.f. Pap² 67; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 3, h. 690/012; Cerna A/1383, 1384; ALDM II,

h. 1181/1, 3, 5, 6; Dms. Stăncuță. *Čáfcá nã lâ l̥oã púlu din triușã*. (Stăncuța ni-l luă puiul (de găină) din curte.) Dms s.v.; *Și Dómnu [...] zisi: „Țe ra si si făcă”. Și și fేశirã árã čóffi*. (Și Domnul [...] zise: „Ce a fost să se făcă [din nou]”. Și se făcură din nou stăncuțe.) Pap M² 155/23; *Mára, ři sa řești uáũã di čóffi?* (Bre, ce sunt ouăle astea de stăncuțe?) Cap² 46/9; *Ca amnárã, amnárã, bătúrã di niști čóffi*. (Dacă merseră ce merseră, dădură de niște stăncuțe.) Cap² 59/17; *Vizú niști čoff primúlti*. (Văzu foarte multe ciori.) DP 39/13; *Țești čóffili să řiã să si făcă uoi, di řo să li pasc*. (Fie ca stăncuțele astea să se făcă oi, ca eu să le pasc.) Cap² 53/11; *Čáfcã máscuri* (Cioroi.) Cerna A/1384.

Var.: **čáfcã** (Pap² 67; ALDM II, h. 1181/1, 3, 5, 6), **čoáfcã** (Dms), **čófcã**.

Et.: mac., bg. *čavka*.

čólmã vezi **čálmã**.

čomp, pl. **čómpur** s.n. Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Cep. *Ál dăřoá un čoamp*. (Îi făcu un cep.) Dms. s.v.; *Buțeáũã cu doáũ čoámpur*. (Butoi cu două cepuri.) Dms s.v. P. e x t. Jet. *Vínu căřósi cūrã čomp din buțeáũã*. (Vinul începu să curgă [ca un] jet din butoi.) Cap 99 s.v.

Daũ čomp. A țășni. [*Vínu*] *dęádi čoamp*. ([Vinul] řișni.) Dms s.v.

Var.: **čoamp**, **čomp** (Pap² 67).

Et. nec.

čopp vezi **čop**.

čóulã vezi **čóulã**.

črãcmãc, pl. **črãcmãři** s.n. ALDM II, h. 650/1-3, 5-7; Dms. **1**. Pușcă sau pistol cu cremene; (la pușcă) închizător. *L'-ã čcãldisit črãcmãcu, di řea nu buuiãști*. (Îi e stricat închizătorul, de aceea nu trage.) Dms s.v. **2**. Brichetă (de aprins țigări); amnar. *Dúsi din Sãrúnã un črãcmãc*. (A adus de la Salonic o brichetă.) Dms s.v. **3**. Pușcă de soc; pușcoci.

Var.: **čãcmãc** (ALDM II, h. 650/7).

Et.: tc. **çakmak** (mac., bg. *čakmak*).

črãcnés, **črãcniri**, **črãcnii**, **črãcnit** vb. IV. *Intranz.* Cerna A/726; ALDM II, h. 653/1, 3-7; Dms. A scãpãra. *Asán, cu črãcneãști, bun, s-mi tãlčoãș, mi ácu nu črãcneãști, pústu, áũ vez mãstãgãrca!* (*Asán*, dacã scapãrã [= ia foc pușca], bine, o sã mã omori, dar dacã nu ia foc, nenorociture, o vezi bãta!) Dms s.v.

Var.: **črãcniãș** (ALDM II, h. 653/3).

Et.: tc. **çakmak**.

črãcniãș vezi **črãcnés**.

črãngés, **črãngiri**, **črãngii**, **črãngit** vb. IV. *Intranz.* A zornãi, a zãngãni. *Îa, vini álba Mãru, anvescútã, nãriditã ři črãngęști*. (Iatã, vine frumoasa Mãru, îmbrãcatã, împodobitã [cu řiraguri de galbeni] ři zornãiește.) W 62/4.

Et.: tc. **çingirdamak**.

čũãp vezi **čop**.

čũãpcã vezi **čópcã**.

čũãrbã vezi **čórbã**.

čũãulã vezi **čóulã**.

čubricã s.f. Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Dms. Cimbru. *Čubricã si mãnãncã cu bãclã*. (Cimbrul se mãnãncã cu fasole.) Cap 99 s.v.; *Čubricã dã slač lâ bob ři lâ linti*. (Cimbrul dã gust la fasole ři la linte.) Dms s.v.

Et.: mac. **čubrika**.

čubúc vezi **čãbúc**.

čuc, pl. **čúcur** s.n. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Cerna A/2029; ALDM II, h. 876/5, 6, h. 1123/5; Dms. Știulete fãrã boabe; ciocãlãu. *Cu čúcur fářim focu*. (Cu ciocãlãi facem focul.) Dms s.v.

Et. nec.

Čúca n.pr. Pap M² 174/3. Nume de deal în *Lúnřin* ři *Birislãv*.

Et.: **čúčã**.

čucãn, pl. **čucãni** s.n. Pap² 68; Can² 383; Cap 96; Cerna A/714, 1097; Wild h. 345/1, 3-7; ALDM II, h. 644/1, 7, 953/1-7; Dms. Ciocan. *Doũ trei řeři aũ fúrã tucãla, čucãnu di la bisčricã*. (Douã trei fete furã

toaca, ciocanul de la biserică.) Can T¹ 269/19; *Aș lo un cuțăt, únă cúti și un čecán.* (Își luă un cuțit, o cute și un ciocan.) Cap² 112/31; *Čucánu și mistryia sa aláturli lu máisturu.* (Ciocanul și mistria sunt uneltele zidarului.) Dms s.v.

Var.: **čecán.**

Et.: mac. **čekan.**

Čucárca din čirnič n.pr. Cap 100. Nume de loc în *Úmă.*

Et.: din **čucárcă** + **din** + **čirnič.**

čucárcă, pl. **čucárță** și **čucórt** s.f. Cap 100; Dms. Delușor, ridicătură de teren. *Júnsiră ăń un loc dinjurát tot di čucárță nálti.* (Ajunseră într-un loc înconjurat peste tot de vărfuri înalte.) Cap² 115/6; *Si vęa scuns dúpu únă čucárță.* (Se ascusesse după un delușor.) Dms s.v.

Var.: **čucárță.**

Et.: vezi **čúcă.**

čucárță vezi **čucárcă.**

čúcă s.f. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Wild h. 30/3; Dms. Vârf de deal; deal. *Ań am un gulúb alb, túcu di pri čúcă, čúcă meárđi.* (Am un porumbel alb, mereu umblă din deal în deal. [Ghicitoare: Briciul].) Cap² 153/5; *Di pri únă čúcă pruțápóá.* (De pe un deal începu să strige.) Dms s.v.

Et.: cf. alb. **čukë**, mac., bg. **čuka.**

čucăés vezi **čucăiés.**

čucăiés, **čucăiiri**, **čucăiiri**, **čucăiit** vb. IV. Tranz. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; ALR II, 1, h. 296/012; Cerna A/857; ALDM I, h. 243/2, 6, ALDM II, h. 1032/1-3, 5, 6; Dms. 1. A bate, a lovi; a ciocni, a atinge; a ciocăni. *Čucăés cu colídili [...] pána la dau culát.* (Ciocănesc cu ciomegele de colind [...] până le dau colaci.) Can T¹ 268/23; *Čucăia vrin la poárta nõástră.* (Bătea cineva la poarta noastră.) Dms s.v.; *Ái vácótu s-li čucăim núfli.* (E timpul să batem nucii.) Dms s.v.; *Čucni puápa la puártă și la lo anđóia anúntru.* (Bătu popa la poartă și hangiul îl

luă înăuntru.) MP 144/5; *Púsiră, únă sęřă, catrán mult la poártă și, cõn vini țerbu să čucnăscă, a! si lipi cõrnu di catrán.* (Puseră, într-o seară, multă smoală la poartă și, când veni cerbul să bată, i se lipi cornul de smoală.) Pap M¹ 16/20; *Tréja [fęátă] la čucni un rupt, urót, ái spunéy Kělci din čánúșă.* (A treia [fată] lovi pe unul rupt, urât, îi ziceau Kělci din cenușă.) Cerna T; *Iel a! čucni cu țéli méři ăń frúnti și e! anđiiră.* (El îi lovi [= atinse] cu merele acelea în frunte și ei înviară.) Cap² 48/43; *S-li čucnim uáuli.* (Să ciocnim ouăle.) Dms s.v.; *Uzó ca la puártă čucuiáști.* (Auzi că bate [cineva] la poartă.) MP 74/6; *Túnțea lisíța lo un căbrán și lo s-čucuiáscă, dum-dum-dum, pri túmcă-túmcă.* (Atunci vulpea luă o creangă și începu să lovească, poc-poc-poc, din deal în deal.) MP 90/28; *Con júnsiră cásă, láră si čucuiáscă la poárta di nafáră cári ra ancłsă.* (Când ajunseră acasă, începură să bată la poarta de afară, care era închisă.) DP 172/38; *Á! čucăiáști inima.* (Îi bate inima.) ALDM I, h. 243/2, 6; *La púsi și căpácu și lo s-li čucuiáscă cārřiuli.* (Puse și capacul și începu să bată cuiele.) MP 116/2; *Lõ să čucăiáscă: tac-tuc, tac-tuc, lă măsturisiră sándúcu.* (Începu să bată: poc-poc; poc-poc, îl meșteriră cufărul.) DP 92/14; *La stricóřă [lápțili] prin stricátõári și nápcunta a! pun siriște și la čucăiés și la nclágă.* (Îl strecoară [laptele] prin strecurătoare și apoi îi pun cheag și îl bat și îl încheagă.) Can T² 126/17. 2. A scăpăra. ALDM II, h. 1032/2. 3. A jugăni. *Bói! si čucăiés; și birbéři! si čucăiés.* (Bonii se jugănesc; și berbecii se jugănesc.) Dms s.v.; *Mérči nõstru la čucăim.* (Pe Mărți al nostru îl jugănim.) Cap 99 s.v.

♦ *Axčaná sicáră čucăiáști.* (L i t. Bate secara străină. = Se spune despre cineva care lucrează pentru străini.) Cap² 202/44.

Var.: **čicuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čucăés**, **čucnés**, **čucués** (Pap¹ 40), **čucuĭés**.

Et.: mac. **čuka** (*čukne*), bg. **čukam** (*čukna*).

čucăĭít, **čucăĭítă**, *pl.* **čucăĭít**, **čucăĭíti**
adj. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99
s.v. *čucăĭés*; Dms. Bătut, lovit; jugănit.
Birbėĭi čucăĭít (Berbec jugănit.) Can² 383
s.v.; Cap 99 s.v. *čucăĭés*. F i g. Prost,
tămpit. *Čucnít ăn cap.* (Bătut în cap;
tămpit.) Cap 99 s.v. *čucăĭés*.

Var.: **čucnít**.

Et.: vezi **čucăĭés**.

Čúcă Đăna *n.pr.* Cap 99 s.v. *čúcă*.
Nume de loc.

Et.: **čúcă** + **Đăna**.

čúcăș vezi **čuncăș**.

čúcmă, *pl.* **čúcmi** *s.f.* Bătaie. *Ay lo*
[lisíŭa] di uréčŭ, aI púsi únă čúcmă ŝi-y
tălcŭ. (O luă [vulpea] de urechi, îi trase o
bătaie și o omorî.) DP 74/39.

Et.: der. de la **čucăĭés** (**čucnés**).

čucnés vezi **čucăĭés**.

čucnít vezi **čucăĭít**.

čucș vezi **čuncăș**.

čucurés, **čucuríri**, **čucuríĭ**, **čucurít**
vb. IV. *Refl.* Can² 383; Cap 100; Dms. A
se răsacăra. *Ań am únă bábă, túcu ŝi*
čucuręsti pri foc. (Am o babă, mereu se
răsacără pe foc. [Ghicitoare: Pirostia].)
Can T¹ 273/15.

Et.: mac. **čekori**.

čúcut, *pl.* **čúcuti** *s.n.* Cap 100. Ciocan.

Et.: der. de la **čucăĭés** (**čucnés**).

čucutíc, *pl.* **čucutíĭi** *s.n.* Pap² 68; Can²
383; Cap 100 s.v. *čúcut*. Ciocănel.

Var.: **čucutír** (Pap² 68).

Et.: **čucut** + - *íc*.

čucutír vezi **čucutíc**.

čucués vezi **čucăĭés**.

čucuĭés vezi **čucăĭés**.

čuč, *pl.* **čúčur** *s.n.* Pap¹ 41; Pap² 68;
Can² 383; Cap 102; Dms. **1.** Grămăjoară
de pământ. **2.** Suport de pământ ars ce
susține țestul în care se coace pâinea.

♦ *Că vrin čuč.* (L i t. Ca o grămăjoară.
= Se spune despre o persoană scundă de
înălțime.) Dms s.v.

Var.: **čúčă** (*s.f.* Pap² 68).

Et. nec.

čúčă vezi **čuč**.

čucăĭés, **čucăĭiri**, **čucăĭĭ**, **čucăĭít** *vb.* IV.
Can² 383; Cap 102; ALDM II, h. 1032/3;
Dms. *Intranz.* A sta jos, a se așeza; a sta
pe vine. *Čučňá unĭác.* (Stai jos puțin.)
Dms s.v.; *Íč nu putúĭ si čučnés.* (N-am
putut să mă așez de loc.) Dms s.v.

Var.: **čičuĭés** (ALDM II, h. 1032/3),
čucnés.

Et.: mac. **čučĭ**, bg. **čučă**.

čúčcă¹, *pl.* **čúčĭki** *s.f.* Cerna A/1120;
ALDM II, h. 1123/1-7; Dms. Ardei.

Var.: **șúșcă** (Cerna A/1120, ALDM II,
h. 1123/3).

Et.: mac., bg. **čúška**.

čúčcă² *s.f.* Cap 102; Dms. Numele
jocului de copii, „de-a dusul în cărcă”. *Pri*
drum nuĭbó únă čátă di fičŭr cári si jucáĭ
čúčcă. (Pe drum întâlni un grup de copii
care se jucau „de-a dusul în cărcă”.) Cap²
76/40.

Et.: **čuč** + -*că*.

čucnés vezi **čucăĭés**.

čučŭr vezi **pičŭr**.

čučŭr vezi **pičŭr**.

čučúľă vezi **čučúľ**.

čučuľăń, *pl.* **čučuľăń** *s.m.* Pap² 68;
Can² 383; Cap 102; Dms. Ciocărlan;
ciocărlie. *Čučuľăńu, [...] ácu la manáncă*
vrin cŭni, cŭnli antúrbă. (Pe ciocărlan,
[...] dacă-l mănâncă un câine, câinele
turbează.) Can T² 101/12; *Čučuľăńu si*
năľŭ an sus, si dúĭi pána la vintu turbát.
(Ciocărlia se înălța în sus, se duce [= ajunge]
până la vântul turbat.) Can T² 101/10;
Tălcŭră un čučuľăń, un săcŭl ŝi un púriř.
(Omorără o ciocărlie, un vultur și un
purice.) Cap² 95/17; *Si dúsiră ára la lov ŝi*
tălcŭră un čurčulăń. (Se duseră din nou
la vânat și omorără un ciocărlan.) DP

111/13; *Čučulǎnu ăi unǎc mai mări di vrăpčân.* (Ciocârlia e puțin mai mare decât [o] vrăbie.) Dms s.v.; *Čučulǎnu aș la dără cuiibu prin pîimînt.* (Ciocârlia și-l făcu cuibul prin pământ.) Cap 102 s.v.

Var.: **čučulěn** (Pap² 68), **čurčuleǎn**, **čurčulej** (Pap² 68).

Et.: **čučúl** + **-ǎn**.

čučulěn vezi **čučuleǎn**.

čučúl, *pl.* **čučúlǎ** *s.n.* Cap 102 s.v. *čučúlǎ*; Dms. Vârf; extremitate superioară; moș.

Var.: **čučúlǎ** (Cap 102).

Et.: bg. **čučul**.

Čučulǎn *n.pr.* Pap M² 174/7. Nume de loc în Úmă.

Et.: **čučulǎn**.

čučúlčǎ, *pl.* **čučúlčǎki** *s.f.* Can² 383; Cap 102 s.v. *čučúlǎ*. Vârf; extremitate superioară.

Et.: din **čučúl** + **-čǎ**.

čúdǎ, *pl.* **čúdi** *s.f.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 101/012, 013; Dms.

1. Minune, miracol. *Și șa, cu mǎlti čúdi ți fěși fičóru, lǎrǎ mǎlti pári.* (Și așa, cu multele minuni pe care le făcu băiatul, luară mulți bani.) Pap M¹ 22/16; *A' zisirǎ la ămpirǎtu s-la trimǎtǎ si-l' la fúrǎ pucróvu di la lámñǎ, si vǎdǎ cáfcu čúdǎ di pucrón ári.* (Îi ziserǎ împǎratului să-l trimitǎ să-i fure velința zmeului, să vadǎ ce minune de velință are.) DP 90/36; *Si priuzó úrdina vikim cǒti čúdi ți fǎțǎ.* (În fine, se zvoni peste tot de câte minuni ce făcea.) DP 30/30; *Ți s-va spun, čúdǎ lucrú: pri ġamia turțǎscǎ stǎtǎ, cu péhli rǎșiríti, únǎ ġǎllnǎ.* (Ce să vă spun, lucru de mirare: pe geamia turcească stătea, cu penele rǎsfirate, o găină.) DP 62/2; *Cǎtǒ an sus cǒtru țer și zițé: „bre! ți mǎri čúdǎ!”* (Se uitǎ în sus spre cer și zicea: „bre, ce mare minune!”) Pap M¹ 26/5; *Minčunóșil, ca vizúrǎ țestǎ čúdǎ, si*

anfricǎrǎ. (Mincinoșii, dacǎ văzurǎ acest miracol, se speriarǎ.) Pap M² 159/40; *Tuǎț priúnǎ cunuscúrǎ čúdba.* (Toți împreună (re)cunoscúrǎ [= înțeleserǎ] miracolul.) MP 198/26; *Mi čudǎ di čúdǎ.* (Încremenii de mirare.) ALR I, 1, h. 101/012; *Mi húrǎi di čúdbǎ.* (Rǎmăsei uimit de minune.) ALR I, 1, h. 101/013. **2.** *Pl.* Bunǎtǎți, delicatese. *Io si mi duc si-n la ștet tǎti, ca si-n dúcǎ čúdi.* (Eu o să mă duc să-l aștept pe tata, cǎ o să-mi aducǎ bunǎtǎți.) Cap² 130/23; Pap M² 128/21.

Var.: **čúdbǎ**.

Et.: mac., bg. **čudo**.

čúdbǎ vezi **čúdǎ**.

čúden, **čúdnǎ**, *pl.* **čúdni**, **čúdni** *adj.*

Minunat. *Mǎsa scǎsi čúdni mǎncǎtúr.* (Masa scoase [= dǎdu la ivealǎ] mǎncǎruri minunate.) DP 113/19.

Et.: mac., bg. **čuden**.

čudés, **čúdiri**, **čudǎj**, **čúdit** *vb.* IV. *Refl.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 140/012; Dms. **1.** A se mira, a fi uimit, a se minuna, a încremenii (de mirare). *Fičóru lu mpirǎtu si čudé cǒti nu bę țista cal ápu.* (Fiul împǎratului se mira de ce acest cal nu bea apă.) Can T¹ 278/33; *Țel mult si čudǎ di țista lucrú.* (El se mirǎ mult de acest lucru.) Cap² 28/15; *Aș čudǎ čudǎ mǎm-sa.* (Foarte tare se mirǎ mamă-sa.) MP 128/4; *Ōamiñil' ampirǎtǎșt, ca vinǎrǎ mǎnista, si čudǎrǎ cǒn vizúrǎ tapóla áncǎ cǒta mai ġrǒșǎ.* (Oamenii împǎratului, când venirǎ în ziua urmǎtoare, se mirarǎ când văzurǎ plopul încǎ pe atǎta mai ġros.) Pap M¹ 16/7; *Di čúdiri lucrú ca, di iúndi murǎy i zúpǎ cǎti ținț, șasi viti, di ca la tǎlcó [vampǎru], nu murǎ niți únǎ vitǎ viki.* (De mirare lucru cǎ, de unde mureau în fiecare zi câte cinci, șase vite, dupǎ ce îl omorǎ [pe vampir], nu mai muri nicio vitǎ.) Can T¹ 271/16; *Si čudǎști ca iúbǎr.* (Se mirǎ ca prostul.) Pap M² 72/3; *Nǎródu sǎldi si*

čudǵá. (Lumea numai se mira.) AtaM 373/10; *Și lui a' ra frică di țista čudít fičór*. (Și lui îi era frică de acest băiat minunat [= fermecat, deosebit; ciudat.] Pap M² 153/34. **2.** A se gândi, a reflecta, a se întreba. *Iuǵ mi čudiǵs cum s-uǵ liǵu [libinița] di cǵála*. (Eu mă gândesc cum să iau [pepenele] de acolo.) MP 202/1; *Ia stǵ și si čudǵsti*: „*te mǵncǵri sǵ-ı fac ıo la mǵșu meu?*” (Ea stǵ și se gǵndește: „ce mǵncare sǵ-i fac eu moșului meu?”) Cerna T; *Ie' si čudǵǵu cum si la pǵrǵ fakıru di fičór*. (Ei se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat.) Cap² 78/25; *Dǵpǵ țe si čudı unǵc vacǵt, a' zısi*. (Dupǵ ce se gǵndi puțin timp, îi zise.) Can T² 108/26; *Si čudı iǵndı si aǵlǵ tǵrı scand*. (Se gǵndi unde o sǵ gǵseascǵ asemenea scaun.) Cap² 86/13; *Pǵpa tǵatǵ nǵaptǵa si čudı și dimıneǵta lǵ trimǵsi cu bǵiI*. (Popa toatǵ noaptea se gǵndi și dimineatǵ îl trimise cu boii.) DP 44/2; *Fičóru lu mpirǵtu [...] cațǵ sǵ si čudǵscǵ cum sǵ fǵcǵ sǵ-ı disfǵcǵ [fǵata]*. (Fiul împǵratului [...] începu sǵ se gǵndeascǵ cum sǵ facǵ s-o dea jos [pe fatǵ].) Can T¹ 279/3; *Lǵ si čudǵscǵ, ǵrǵ, cum s-la pıǵrdǵ*. (Începu din nou sǵ reflecteze cum să-l omoare.) DP 44/8. **3.** A se vǵicǵri, a se vǵita. *Nu ti čudıǵǵ, cǵ iǵǵ s-mi duc an toǵ luǵc*. (Nu te [mai] vǵicǵri, cǵ o sǵ mă duc eu în locul tǵu.) MP 68/23; *Nu ti čudıǵǵ! Cǵti si-ț trubuiǵscǵ, iǵǵ ıa sam!* (Nu te vǵita! Cǵte or sǵ-ți trebuiascǵ, eu sunt aici!) MP 248/16; *Mi čudǵs*. (Mǵ vaiet.) ALR I, 1, h. 140/012. **4.** Imper. A se pǵzi. *Cǵtǵ ncǵa; na-ıǵ țǵstǵ lǵııcǵ și si nu-ı distıp, lumıntra, čudǵ-ti; ıo di toǵ bun ǵț zic*. (Fii atent; ia tigva asta și sǵ n-o destupi, altfel, pǵzește-te; eu îți zic pentru binele tǵu.) DP 120/39.

Var.: **čudiǵs**.

Et.: mac. **čudi (se)**, bg. **čudja (se)**.

čudiǵs vezi **čudǵs**.

čudıǵǵ, pl. **čudıǵur** s.f. Can² 383; Cap 100 s.v. *čudǵs*; Dms. Minune. *Čudıǵla lu Dómnı*. (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.; *Țel fǵasi ma mǵrı čudıǵlǵ*. (Acela fǵcu o minune [și] mai mare.) Cap² 107/46.

Et.: **čudǵ + -ıǵı**.

čudıri, pl. **čudır** s.f. Cap 100 s.v. *čudǵs*; Dms. Mirare, uimire. *Ți-ı țǵstǵ čudıri pri tıni?* (Ce-i mirarea asta pe tine?) Dms s.v.; *Ți vizı ra di čudırǵa lıcrı*. (Ce vǵzu era lucru de mirare.) DP 66/24.

Et.: vezi **čudǵs**.

čudısıt, **čudısıtǵ**, pl. **čudısıt**, **čudısıti** adj. Cap 100 s.v. *čudǵs*; Dms. Uimit. *Țǵrlı, cum aǵ vizı, rǵmǵsi čudısıt*. (Împǵratul, cum o vǵzu, rǵmase uimit.) Cap² 108/32.

Et.: vezi **čudǵs**.

čudıvıști, pl. **čudıvıșt** s.f. Ciudǵtenie; ființǵ ciudatǵ, arǵtare. *La zǵnvǵrtı buzduǵanı și mǵıni la țǵa čudıvıșțǵ și-ı pugudı*. (Învǵrti buzduǵanul și azvǵrli în ciudǵtenia aia și o nimeri.) DP 166/32; *Țǵa čudıvıșțǵ ra únǵ lǵmnǵ cǵrı aǵ durǵǵ pıčóru mult*. (Arǵtarea aceea era un balaur pe care îl durea tare piciorul.) DP 166/33.

Et.: mac., bg. **čudoviște**.

čuf, pl. **čufı** s.m. Dms. Pǵr încǵlcit.

Et.: it. **ciuffo**.

čufıncǵ vezi **čfıncǵ**.

čufıngǵ vezi **čfıncǵ**.

Čúkiti n.pr. Pap M² 174/16; Cap 100. Nume de loc în *Cónțco*.

čul¹, pl. **čulur** s.n. Can² 383; Cap 100; Dms. Velințǵ micǵ așternutǵ pe spinarea calului sau a măǵarului, sub samar. *ÚniI lǵ gunǵs [scuculǵıI] și lǵnțıI ștǵǵ cu čulu și di cǵla lǵ dúnǵ an sac*. (Unii le gonesc [lǵcustele] și ceilaltı așteaptǵ cu velnița și apoi le adunǵ în sac.) Can T² 116/6.

Et.: tc. **čul** (mac., bg. **čul**).

čul², *pl.* **čulur** *s.n.* Pap² 68; Cap 101; Dms. În expr. *Pun un čul*. A marca un punct, a câștiga un avantaj în jocul de copii *a măčca*. *Băjă čulur ă! pusi*. (I-a marcat multe puncte.) Dms s.v.

Et. nec.

čul³, **čulă**, *pl.* **čul**, **čuli** *adj.* Pap¹ 41. (Despre animale) cu o singură ureche.

Et.: bg **čul** (mac. **čulav**).

čul⁴, **čulări**, **čulăi**, **čulát** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Cap 101; Wild h. 194/4, 5; Dms. A asculta (cu atenție). *Čulă si-ț spun*. (Ascultă cu atenție să-ți spun.) Cap 101 s.v.; *Ič nu mi čulă fičori!* (Copiii nu mă ascultă deloc.) Dms s.v.; *Pricăzmă čulátă*. (Poveste ascultată cu atenție.) Dms s.v.

Var.: **čulés** (Pap¹ 41; Pap² 68).

Et.: mac. **čuli**.

čulác, *pl.* **čulát** *s.m.* ALDM I, h. 270/1, 5; Dms. Ciung.

Et.: tc. **čolak** (mac., bg. **čolak**).

čulár vezi **čoulár**.

čulă *n.pr.* Pap¹ 40; Pap² 68; Pap M² 170/35; Cap 101. Nume de oaie.

Et.: **čul³**.

čulés vezi **čul⁴**.

čuldisés, **čuldisiri**, **čuldisi**, **čuldisit** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A acoperi calul sau măgarul cu velință. *Čan ișqá din cásă, lă čuldisirá [cálu] și nu vizú řivá*. (Când ieși din casă, îl acoperi [pe cal] și [acesta] nu văzu nimic.) Dms s.v.; *Pruubidi, să čuldisit toț cáli!* (Am controlat, toți caii sunt acoperiți cu velințe.) Dms s.v.

Et.: tc. **čullamak**.

čuléră vezi **čalíră**.

čulijă vezi **čilijă**.

čulin, *pl.* **čulín** *s.m.* Pap¹ 41. Ciulin.

Et. nec.

čuliră vezi **čalíră**.

čultár, *pl.* **čultáră** și **čultor** *s.n.* Dms. Velință.

Et.: cf. **čul¹**.

čumát, **čumátă**, *pl.* **čumát**, **čumáti** *adj.* Pap² 68. Bolnav de ciumă; ciumat.

Et.: der. de la **čumă¹**.

čumă¹, *pl.* **čumi** *s.f.* Pap² 68; Can² 383; Cap 101; Dms. 1. Ciumă. *Čuma cătínu řista la zăpusti*. (Ciuma a pustiit satul ăsta.) Cap² 144/39; *Nu sam neăgra čumă, că sam ila ta řea búnă*. (Nu sunt ciuma neagră, că sunt fiica ta cea frumoasă.) Cap² 101/2; *Dintru ca si scăpă di čumă, [cupinéři!] la lăsără cătínu*. (Ca să scape de ciumă, [locuitorii din Cúpă] părăsiră satul.) DP 222/34; *Fárla čumă*. (Ciumă.) Cap 101 s.v. F i g. Persoană rea și urâtă. *Čumu!* (Urâtule; urăto!) Dms s.v. 2. Flocc de lână.

♦ *Čot čuma-n leč*. (L i t. Cât ciuma de leac.= De loc, foarte puțin.) Pap M² 65/42; *Čuma s-ti bătă!* (Lovi-te-ar ciuma!) Pap M¹ 13/5; Pap M² 59/23; *Čuma s-la dúnă!* (Ciuma să-l adune [= să-l omoare].) Cap² 191/12.

Et.: lat. **cyma**.

Čumă² *n.pr.* Pap M² 174/11; Cap 101. Nume de loc în *Ōřin*.

Et.: **čumă¹**.

čumbás vezi **čămbás**.

čumbás vezi **čămbás**.

čumúgă vezi **čămúgă**.

čumulígă vezi **čămulígă**.

čunc vezi **čung**.

čuncaș vezi **čuncăș**.

čuncăș *interj.* Cap 101; Dms. Strigăt cu care se opresc măgarii: „stai”, „stop”. *Iel túcu si-ț cacă pári până čon si-l zi ři „čuncaș”*. (El o să-ți cace într-una bani până când o să-i zici „stai”.) Cap² 89/11; *Áră dęádu ař zis-ař „čuncăș” ři [mícu fráři] si fát-ař măgár*. (Iar bătrânul i-a zis „stop” și [fratele cel mic] s-a transformat în măgar.) Cap² 102/11.

Var.: **čucăș** (AtaM 261/18), **čucș** (Cap 101 s.v.; Dms), **čuncaș** (Cap 101 s.v.).

Et.: onomatopee.

Čuncutélu *n.pr.* Pap M² 174/15; Cap 101. Nume de loc în *Cúpă*.

čunki *conj.* Dms. Pentru că.

Et.: mac. **čunki** (tc. **čünkü**).

čunčupércă vezi **činčupércă**.

čung, **čungă**, *pl.* **čunz**, **čunzi** *adj.* Pap² 68; Can² 384; Cap 101; ALDM I, h. 270/2–4, h. 271/2–4; Dms. Ciung.

♦ *Čung s-ti ved!* (Vedea-te-aș ciung!) Cap 101 s.v.; *Čungă să-ȳ pór!* (L i t. Ciungă s-o duci [mâna]. = Să olegești.) Pap M² 60/26.

Var.: **čunc** (ALDM I, h. 270/2).

Et. nec.; cf. it. *cionco*.

Čunga *n.pr.* Cap 101. Nume de capră.

Et.: **čung**.

čungár, *pl.* **čungár** *s.m.* Cap 101; Dms. Copac bătrân, uscat.

Et.: din **čung** + **-ár**.

čupop vezi **čop**.

čupópcă vezi **čópcă**.

čup, **čupă**, *pl.* **čup**, **čupi** *adj.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 101; Cerna A/2385; Dms. (Despre oi sau capre) cu urechi mici. *Cápră čupă*. (Capră cu urechi mici.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; Dms s.v.; *Cumpărăj únă ȳáĳă čupă*. (Am cumpărat o oaie cu urechi mici.) Cap 101 s.v. P. e x t. Bleg. *Un moș aș vea únă cápră čupă*. (Un moș avea o capră bleagă.) Cap 101 s.v.

Et.: alb. **čup**.

Čupa *n.pr.* Pap M² 170/36; Cap 101 s.v. **čup**. Nume de oaie sau capră cu urechi blegi.

Et.: **čup**.

čupcăĳés, **čupcăĳri**, **čupcăĳĳ**, **čupcăĳt** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM II, h. 851/7. A ciuguli; a ciupi.

Et.: der. de la **čópcă**.

čupél, *pl.* **čupéálă** *s.n.* Cerna A/733, 1231; Dms. Bețișor, vreasc, surcea. *Cu čupélu, cȳat să măĳeș, nu dȳari*. (Cu bețișorul, oricât ai lovi, nu doare.) Dms s.v.; *Cu cȳátiva čupéálă prĳnsim fȳcu*. (Am aprins focul cu câteva surcele.) Dms s.v.

Et.: bg. **čupilo** (Mladenov, s.v. *čupene*).

Čupitónă *n.pr.* Cap 102. Nume de persoană.

čuplés, **čuplĳri**, **čuplĳĳ**, **čuplĳt** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II s.n., 1, h. 45/012, h. 230/012; ALR II s.n., 2, h. 370/012; Cerna A/151, 971; ALDM II, h. 851/1–6; Dms. A ciuguli; a ciupi; a ciocăni. *Púll čuplés úuli*. (Păsările ciugulesc strugurii.) ALR II s.n., 1, h. 230/012; „*Turĳá ši kĳr*” *ĳo, mámu, čupléá-la gǎllĳli*. („Aruncă zahăr” eu, mamă, găinile să-l ciugulească.) Cap² 17/6; *Úná gǎllĳná čupléá prin triúșă*. (O găină ciugulea în bătătură.) DP 61/28; *Con čupléáȳ, fǎțáȳ mári cǎlbǎloc*. (Când ciuguleau, făceau mare gălăgie.) DP 182/5; *La púniț [Čúsi-Cucóti] an cucóĳi! nóștri si la čupléscă și s-la tǎlcǎscă*. (Puneți-l [pe Cocoșelul-fără-coadă] printre cocoșii noștri, să-l ciugulească și să-l omoare.) Pap M² 137/34; *Ca tricú unĳác vrĳami, si dunáră mulĳ puĳ [...] și láră si čupléscă me!* (După ce trecu puțină vreme, se adunară multe păsări [...] și începură să ciugulească mei.) DP 182/4; *Gǎllĳli lǎ čuplĳrǎ gǎrnișóru*. (Găinile au ciugulit porumbul.) Dms s.v.; *Turĳá-la unĳác me! să čupléáscă púlli!* (Aruncă-le puțin mei, ca să ciugulească păsările.) Dms s.v.; *Čuplĳtȳarca čupléáști ǎn cȳája di pom dúpu ĳerm*. (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomului după viermi.) Cap² 102 s.v.; *Čuplĳt di sípcă*. (Ciupit de vărsat.) ALR II, 1, h. 45/012; *Čuplĳt di sípǎniță*. (Ciupit de vărsat.) Dms s.v.

Et.: bg. **čoplja**.

čuplĳtór, *pl.* **čuplĳtór** *s.m.* Dms. Cioc, plisc. *Cȳan ř-u da úna cu čuplĳtóru!* (Când ři-o da una cu ciocul!) Dms s.v.

Et.: din **čuplés** + **-itór**.

čuplĳtȳará vezi **čuplĳtȳrcă**.

čuplĳtȳarcă vezi **čuplĳtȳrcă**.

čuplĳtȳari vezi **čuplĳtȳrcă**.

čuplĳtȳrcă, *pl.* **čuplĳtorř** și **čuplĳtȳrki** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102 s.v. **čuplés**; ALR II s.n., 3, h. 705/012;

Cerna A/1389; ALDM II, h. 1185/1–6; Dms. Ciocănitoare. *Čuplitȳarca čupleāști ān coāja di pom dūpu ġerm.* (Ciocănitoarea ciocănește în coaja pomilor după viermi.) Cap 102 s.v. *čuplés.*

Var.: **čuplitȳară** (Can² 384 s.v.), **čuplitȳarcă**, **čuplitȳări** (ALDM II, h. 1185/3, 4).

Et.: din *čuplitȳr* + *-că*.

čuplitȳră, *pl. čuplitȳr s.f.* Dms. Loc unde se pun grăunțe pentru a fi ciugulite de păsări.

Et.: din *čuplés* + *-itȳră*.

čupúc vezi **čápúg**.

čupúg vezi **čápúg**.

čupuleāndră, *pl. čupuleāndri s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 95; Dms. Organ genital al băieților; puță.

Var.: **čăpuleāndă** (Cap 95), **čupuleāndă** (Can² 384; Cap 95 s.v.), **čupuleāti** (Dms s.v.), **čupulēndă** (Pap¹ 41), **čupulēndă** (Pap² 68).

Et.: din *čupél* + *-ăndră*.

čupuleāndă vezi **čupuleāndră**.

čupuleāti vezi **čupuleāndră**.

čupulēndă vezi **čupuleāndră**.

čupulēndă vezi **čupuleāndră**.

čupurnigă, *pl. čupurníz s.f.* Wild h. 87/3. Ciupercă.

Et.: cf. *čincupércă* și ar. *čupéronică*.

čur, *pl. čúrur s.n.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Cerna A/1427; Dms. Ciur. *La řirnú ġiptu cu čúru.* (A cernut grăul cu ciurul.) Cap 102 s.v.; *Lă tricúm prin čur năútu.* (Cernurăm năutul prin ciur.) Dms s.v.; *Li púni tȳati cumátili an un čur ři-ū řon [túrta] să-ū mănāncă řiúnca.* (Pune toate bucățile într-un ciur și o řin [turta] ca s-o mănânce lăuza.) Pap M² 119/1; *Săřbiřca řási cu un čur ři cu únă uřlă plină cu ápu.* (Gospodina iese cu un ciur și cu o oală plină cu apă.) Can T¹ 269/29; *Mullăre ři áu dúři túrta mēřđi āntru rudíta, cu čúru la ócř luř, ca ři ři*

vēđă, ři vēđă prin čur. (Femeia care duce turta merge înaintea lăuzei, cu ciurul la ochii ei, ca, orice o să vadă, să vadă prin ciur.) Can T² 116/29–30; *Ař la lo bāba čúru ři ři dúři la čāřmă.* (Își luă baba ciurul și se duse la fântână.) MP 102/7; *Āń lăřá ápu cu čúru, áři că dăbiiām, nāpcunda mi culcām.* (Îmi lua [= aducea] apă cu ciurul, beam de mă săturam, apoi mă culcam.) MP 102/5; *Řēla din řindúk, dunát ġlem, čur la dăró.* (Pe cel din cuřăr, adunat ghem [= ghemuít] ciur îl făcu [= îl găuri].) DP 57/14.

Et.: lat. *cibrum*.

čuráp vezi **čărápă**.

čurăbăġie vezi **čurbaġiă**.

čurbaġi vezi **čurbaġiă**.

čurbaġiă vezi **čurbaġiă**.

čurbaġiă, *pl. čurbaġi adj. și s.m.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čorbă*; ALR II s.n., 6, h. 1608/012, h. 1612/012, h. 1614/012, h. 1617/012; Wild h. 395/1–6; Dms. Bogat; bogătaș, bogătan. *Řēla pāřă ra mult čurbaġiă.* (Acel pașă era foarte bogat.) Cap² 42/3; *Ra, únă uřără, un pópă mult čurbaġi.* (Era, odată, un popă foarte bogat.) Cap² 34/6; *Ĭo sam vinită řtróřnic [...] dūpu un řom mult čorbaġi.* (Eu am venit peřitoare [= în peřiít] după un om foarte bogat.) Cap² 132/6; *Ĭunsiră di čurbaġi mai čurbaġi.* (Ajunseră [=deveniră] din bogaři și mai bogaři.) Cap² 34/4; *Ca rař mult čorbaġi, bārbātu, mulřarę ři řicóru vręař ři s-dúcă tu aġ ilóki.* (Pentru că [= dacă] erau foarte bogaři, bărbatul, nevasta și feciorul voiau să se ducă în hagiălăc.) Cap² 69/35; *Fičúru řista ra čurbugóřa ři ař dăró la řiătă dūřă cūālbi.* (Băiatul ásta era bogat și îi făcu fetei două brăřari.) MP 34/18; *Ĭuván nu-ř cóta čurbugóřa.* (Ĭuván nu e atât de bogat.) ALR II s.n., 6, h. 1612/012; *Ómu řēla mai čurbugóřa an cătún la noř.* (Omul cel mai bogat în sat la

noi.) ALR II s.n., 6, h. 1614/012; *Țéla mai mulț qámiñ din cătún sa vácătli, čorbăğőj.* (Cei mai mulți oameni din sat sunt cu stare, bogați.) ALR II s.n., 6, h. 1617/012; *Ei raq uámiñ čurbugőj bun.* (Ei erau oameni bogați bine.) Cerna T; *Din sirumás júnsiră čurbăğj.* (Din săraci au devenit bogați.) Dms s.v.; *Cári čorbağj la fęsi řista bun cu noi?* (Care bogătaș [il] făcu binele ăsta pentru noi?) W 68/12; *Si uzó cā un čorbağjia ve un izmikár.* (Se auzi că un bogătaș avea un servitor.) Cap² 27/26; *Ca si sculó čurbağjia, vizú [...] un bilíc di uámiñ junglăř.* (Când se sculă bogătașul, văzu [...] o grămadă de oameni omorâți.) Cap² 33/37; *Să furóm pári di la filęn čurbağjia.* (Să furăm bani de la cutare bogătaș.) Cap² 33/25; *Nărăncőřă nărănciřili cā řista fičyór, ři si fęasi ăn řęástă sęură, s-lă mánáncă lu řista čurbăğ őja málu.* (Ursitoarele ursiră că acest copil, care se născu în această seară, o s-o mănânce averea acestui bogătaș.) AtaM 395/7; *Cóla flo un yom, mári čurbăğjia, cári vea un pämpúr di pri mári.* (Acolo întâlni un om, mare bogătaș, care avea un vapor foarte mare.) DP 189/32; *Cář la čurbugőj sa graș.* (Caii oamenilor bogați sunt grași.) ALR II s.n., 6, h. 1608/012.

♦ *Păn si-l' vină kéfu la čorbağja, a' řasi súflitu la surumáu.* (Până să-i vină poftă celui bogat, sărmanului îi iese sufletul.) Can T² 112/19; *Čurbăğjia fără čórbă.* (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čorbağj, čorbağja, čorbağjia, čorbağjia** (Cap 99 s.v. *čórbă*).

čorbağj, čorbağjia (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čorbăğjia** (Dms s.v.),

čorbăğj, čurbăğje (Wild h. 395/5), **čurbăğj, čurbăğja, čurbăğjia** (Can² 383), **čurbăğje** (Wild h. 395/3, 6, 7),

čurbăğjia, čurbugje (Wild h. 395/2), **čurbugjia, čurubăğje** (Wild h. 395/4), **čurubăğj** (Wild h. 395/1), **čurubugj** (Wild h. 395/1).

Et.: tc. **čorbaci** (mac., bg. **čorbağja**).

čurbağilóc vezi **čurbăğilóc**.

čurbăğjia vezi **čurbăğjia**.

čurbăğje vezi **čurbăğjia**.

čurbăğilóc vezi **čurbăğilóc**.

čurbăğilóc, *pl.* **čurbăğilóti s.n.** Cap 99 s.v. *čórbă*; Dms. Bogăție. *Nu-ř la vuři ni biřúcu, ni čurbugălócu, ni řivá guđđęa.* (Nu-ři vreau nici turma, nici bogăția, nici nimic.) MP 58/19.

Var.: **čurbağilóc** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čurbăğilóc** (Dms),

čurbugălóc.

Et.: tc. **čorbacılık**.

čurbăğjia vezi **čurbăğjia**.

čurbugălóc vezi **čurbăğilóc**.

čurbugás, čurbugásca, *pl.* **čurbugășt** *adj.* Bogat. *Řista fičyăr ra mult čurbugășc fičyăr.* (Băiatul ăsta era un băiat foarte bogat.) MP 54/1.

Var.: **čurbugășc**.

Et.: din **čurbăğjia** + **-és(c)**.

čurbugășc vezi **čurbugășc**.

čurbugje vezi **čurbăğjia**.

čurbugjia vezi **čurbăğjia**.

čurčuleán vezi **čučuleán**.

čurčulej vezi **čučuleán**.

čurčuvéř vezi **čărčăvéř**.

čurilă vezi **čăliră**.

čúrlă vezi **čăliră**.

čurqáp vezi **čărápă**.

čuróp vezi **čărápă**.

čurubăğje vezi **čurbăğjia**.

čurubăğj vezi **čurbăğjia**.

čurubugj vezi **čurbăğjia**.

čurúc, *pl.* **čurúcur s.n.** Dms. Lucru fără valoare; ciuruc.

Et.: tc. *çürük* (mac., bg. *čuruk*).

čuș *adv.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II, 1, h. 55/012; Cerna A/Supl. În cârcă, în spinare; în spate. *La laj čuș.* (Îl luai în cârcă.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; *Túcu-ț mi rog, lúpuli, s-mi lěj uněj čuș.* (Numai rogu-te, lupule, să mă iei puțin în cârcă.) Can T¹ 281/19; *S-mi zălėj unějč an čuș, s-mi pórtă.* (Să mă iei puțin în spinare, să mă duci.) Cap² 118/21; „*Frati*”, *zíti*, „*nu mai pot*”. *Ál lē an čuș, tricú cóna, tricú gáura.* („*Frate*”, zice, „*nu mai pot*”. Îl ia în spinare, trecu acolo, trecu de gaură.) Cerna T; *La duc [micu] an čușcá.* (Îl duc [pe cel mic] în spate.) ALR II, 1, h. 55/012; *Lă laj čúčca.* (Îl luai în spinare.) Cerna A/Supl.; *Și kútičc máncaș, și an čúșcá mi purtáš.* (Și bătaie mâncași, și-n cârcă mă duseși.) MP 84/19; *Ál laj an bráťă și-l purtáj an čúșcá.* (Îl luai în brațe și-l dusei în spinare.) Cerna T.

◆ *Án Maidá si porť čuș.* (L i t. O să mâni măgarul în *Maidá*. = O să fii slugă la alții.) Cap² 219/35.

Var.: **čúčca**, **čúșcá**.

Et.: bg. *čuш*.

čuș-čuș *interj.* Dms. Ciuș-ciuș; strigăt cu care se îndeamnă măgarii.

Et.: onomatopee.

čúșcá vezi **čuș**.

čușt-čușt *interj.* Cap 102; Dms. Ni-ni, strigăt cu care se alungă calul.

Et.: onomatopee.

čut vezi **șut**.

čútă, *pl.* **čúti** *s.f.* Dms. Cerboaică.

Et.: **čut** (s.v. **șut**).

čútcă *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 384; Cap 102; Dms. **1.** (În limbajul copiilor) Mână. **2.** Numele unui joc de copii; poarca. *Nuǐbó cónya fičór cári păštēju porť și cári jucáý čútca.* (Întâlni câțiva copii care pășteau porci și jucau poarca.) Can T² 103/10.

Var.: **čótcă**, **șútcă** (Dms s.v.).

Et.: din **čut** (s.v. **șut**) + **-că**.

čutnés vezi **șutnés**.

Čútura *n.pr.* Pap M² 174/17; Cap 102 s.v. *čútură*; Dms s.v. *čútură*. Nume de loc în *Nónti*.

Et.: **čútură**.

čútură, *pl.* **čútur** *s.f.* Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Dms. Măsură de capacitate pentru cereale; baniță. *Io s-mi culc an čútura di gárnișór.* (Eu o să mă culc în banița de porumb.) Cap² 64/7; *S-mi duc sá-y țer čútura sá fl mirim miğți!* (O să mă duc să cer banița ca să măsurăm banii de argint.) Cap² 146/41; *Áflă, bábu, únă čútură s-li mirim [lírili].* (Găsește, babo, o baniță să măsurăm [lirele = galbenii].) Pap M² 138/28; *Úná furlină si vxa lipít an cúru di čútură și, cón l-u dúsi čútura, țxa mğáša aý antribó bába.* (Un ban de aur se lipise pe fundul baniței și, când îi duse banița, bătrâna o întrebă pe babă.) DP 133/26–27.

◆ *Án la dăróá cápu čútură.* (Mi-a făcut capul baniță; m-a amestit de cap.) Dms s.v.

Et.: lat. * *cytola* (mac., bg. *čutura*).

čuqlár vezi **čoqlár**.

čuvíňá vezi **čávíňá**.

čuzbín vezi **čázbín**.

D–DR

da *adv.* AtaM 255/9. Afirmație; da.

Et.: mac., bg. **da**.

dábiter *adv.* Dms. Mai rău. *Di dábiter s-ti vğágľă Dómnu.* (Să te ferească Dumnezeu de mai rău.) Dms s.v.; *Dábiter s-ti ved.* (Să te văd și mai rău.) Dms s.v.

Et.: din **da** + **bítér**.

dácă vezi **dęáca**.

dafínáv vezi **dafínáv**.

dafínáv, **dafínávă**, *pl.* **dafínáv**, **dafínávi** *adj.* Care se referă la dafin. *Ári an miğjilucu di mári Čurá-lámňá și únă dafínávă dárvă.* (În mijlocul mării se află balaurul *Čurá* și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Var.: **dafinav**.

Et.: mac., bg. **dafinov**.

dafs vezi **davg**.

dăjă *s.m.* Pap² 73; Can² 384; Cap 102; Dms. Unchi. *Țista n-ăj dăjă*. (Ăsta îmi e unchi.) Cap 102 s.v.; *Ți dără dăja?* (Ce face unchiul?) Dms s.v.

◆ „Cări ț-u băbăjă, mósucu?”; „Ătu n-ăj dăjă”. (L i t. „Cine îți e tată, catărul?”; „Armăsarul îmi e unchi”. = Se spune despre cel care se rușinează de familia sa.) Pap M² 62/35.

Et.: bg. **daja**.

Dăjăgână *n.pr.* Pap M² 175/8; Cap 103. Nume de fântână în *Ōșiñ*.

dăjma *adv.* Cap 103; Dms. Mereu, întotdeauna. *Dăjma aș trimité [făta] pri iúndi să nu si țǎrnă*. (Întotdeauna o trimiterea [pe fată] pe unde [= acolo de unde] să nu se [mai] întoarcă.) Cap² 38/11; *Si-n la duț dăjma uóu la míni*. (Oul să-l aduci întotdeauna la mine.) MP 146/13; *Añ am un cal roș și dăjma la clușuăști álbi! cal' ți sa dijúr di el*. (Am un cal roșu și mereu îi lovește cu copita pe caii albi care se află în jurul lui. [Ghicitoare: Limba.] Pap M 9/17; *Cása lu sirbičúásăjă mulári aș dăjma pac*. (Casa femeii muncitoare e întotdeauna ordonată.) Kats 66/17; *Cón-con añ ți fáti, dăjma s-mjerc*. (Ori de câte ori îmi vine [poftă], întotdeauna o să plec.) Kats 77/7.

Et.: tc. **daima** (mac., bg. **dajma**).

dăjré vezi **dăjré**.

dalác vezi **dălác**.

dáli vezi **dáli**^{1,2}.

dam, *pl. dămur s.n.* Dms. Grajd. *Toáti vítili sa ăn dam*. (Toate vitele sunt în grajd.) Dms s.v.

Et.: tc. **dam** (bg. **dam**).

dámba-dúmba *interj.* Pap² 73. Cuvinte care imită sunetul tobelor. *La bătúrá, că țe șa să zică și nápcum al' zisiră să zică „dámba-dúmba” și să strígă, că șa si fáti la nuntă, iúndi-ș*

bucurilă. (Îl bătură, că de ce să zică așa și apoi îi ziseră să zică „dámba-dúmba”, că așa se face la nuntă, unde e petrecere.) Pap M² 157/27.

Et.: onomatopee.

damcalif, **damcalifă**, **damcalif**, **damcalifi** *adj.* Wild h. 149/3. Pistruiat.

Et.: din **dámcă** + **-lif**.

dámcă, *pl. dômț și dámki s.f.* Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Wild h. 149/3, 7, h. 438/7; ALDM I, h. 94/1, 4-7; Dms. **1.** Semn punctiform care se face pe fruntea oilor sau a vitelor. **2.** Pată (pe piele); pistrui. *Trúpu aș pusipit cu dômț minúti*. (Trupul [îi] e presărat cu pete micuțe.) Cap 103 s.v.

◆ *Ăl' púsi dámcă*. (L i t. I-a pus semn. = I-a agățat tinicheaua de coadă.) Cap² 175/13.

Et.: mac., bg. **damka** (tc. **damga**).

Damián *n.pr.* Cap 103. Nume de persoană, Damian. *Că-n la țer Damián năridítu; Damián năridítu cu múlti ávflur*. (Că-l vreau pe Damian cel înstărit; Damian cel înstărit [și] cu multe case.) Cap² 19/21.

damlá vezi **dămlá**.

danác vezi **dănác**.

danáčcă vezi **dănáčcă**.

dancá vezi **dăncá**.

dándal vezi **dándál**.

dándál *s.m.* Cap 103; Cerna A/460; Dms. Putere de a cugeta, minte, gândire. F i g. Tulburare mentală.

Ăñ la lea dándálu. L i t. Îmi ia mintea. [= A-și pierde cunoștința.] *Ăl' ți lǎ dándalu și căzú*. (Își pierdu cunoștința și căzu.) Cerna A/460; *Ăñ la láră dándálu*. (Mi-am pierdut cunoștința.) Cap² 175/14. **Că lat di dándál**. L i t. Ca luat de tulburare mentală. [= Tulburat, zăpăcit]. *Că lat di dándál s-dúsi la césămă*. (Zăpăcit se duse la fântână.) DP 66/26.

Var.: **dándal**.

Et.: bg. **dandal**.

dang *interj.* Dms. Cuvânt care imită zgomotul produs de o lovitură; bang.

Et.: onomatopee.

dánuc, *pl. dănuți s.n.* ALDM II, h. 911/1-7. Impozit.

Et.: mac., bg. dial. **danok**.

dap, **dăpări**, **dăpăi**, **dăpát** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384; Cap 104; ALR II s.n., 2, h. 1854/012, h. 2035/012; Cerna A/867; ALDM II, h. 763/2, 4, 7; Dms. A adăpa. *Dúpu ți la dápă [cálŃ], ȝes năfără cúscri!* (După ce ți adapă [caii], cuscii ies afară.) Can T² 120/5; *Neársi lă cal, aȝ scărkină șu aȝ dápă cu in.* (Merse la cal, îl țesălă și îl adapă cu vin.) Cap² 112/45; *Dú-ti și la dápă cálu!* (Du-te și adapă calul!) Cap² 85/10; *El si vină si la dápă cálu.* (El o să vină să adape calul.) Cap² 85/8; *Ca luví mult, si dúsi s-la dápă cálu la izvórca țga.* (După ce vână mult, se duse să adape calul la acel izvor.) Pap M¹ 14/35; *Țel țer ca s-la la dápă cálf!* *cu vin.* (Ei cer să li-i adape cailor cu vin.) Can T² 120/5.

Var.: **dăp** (ALDM II, h. 763/7).

Et.: lat. **adaquare**.

dar¹, *pl. dărur s.n.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 385; Cap 104; Dms. 1. Dar, cadou. *Drep fuziř, fėta la dăruiaști și ȝa, di cútru ȝa țoáti námurli, cu cáti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea, pe toate neamurile din partea ei, cu câte un cadou.) Cerna T; *Pudvėskili li țas mai mult fėtili tuemiti și li daȝ dărur.* (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Ăl ded ăn dar un birbăți.* (I-am dat în dar un berbec.) Dms s.v. *Ăcu poț, ăȝ bun să faț dărur.* (Dacă poți, e bine să faci daruri.) Dms s.v. 2. Însușire, talent. *Maisturlăcu ăȝ un dar lă ȝom.* (Priceperea e o însușire a omului.) Dms s.v.; *Țėla om ăȝ cu dar.* (Acel om are talent.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dar**.

dar², **dărări**, **dărăi**, **dărát** *vb.* I. *Tranz., intranz. și refl.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384–385; Cap 104; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Cerna A/2318; Wild h. 252/1, 3–7; ALDM I, h. 517/1–7; Dms. 1. A face. *Ți dar, dėduli?*; *Ți să dar? ambitărnės.* (Ce faci, moșule?; Ce să fac? îmbătrânesc.) Pap¹ 31 s.v. *ambitărnės; Lisıtu, tu să-n li mănánț țoáti párli și năpcum nu știȝ ți si dar.* (Vulpeo, tu o să-mi mănânci toți banii și pe urmă nu știu ce o să fac.) Cap² 147/7; *E, mo, dęáduli, cum să dăróm? Vem cávgă cu túrcu.* (Ei, acum, moșule, cum o să facem? Avem război cu turcii.) DP 28/26; *A, izmikăruli meȝ, ți-n dărăș di-n nicăș mułără?* (Ah, slujitorul meu, ce-mi făcuși de mi-ai înecat nevasta?) Cap² 35/18; *Nu putiȝ si dorm di săclėt, că mult foc vęaț dărát.* (N-am putut să dorm de surescitare, pentru că ați făcut prea mult foc.) DP 27/34; *Dăróna.* (Făcând) Pap¹ 41 s.v. F i g. A se aranja, a se potrivi. *Că-ș si zănvıřó, mámu, e zúȝă aș vıngá, pănă cõn, mámu móri, lucrú nă si dăró.* (Și dacă s-a obișnuit, mamă, venea în fiecare zi, până când, mamă dragă, trebuia ni s-a aranjat [= a ieșit cum trebuie].) Cap² 17/12. 2. A face; a construi, a confecționa. *Túnțea fičóri! dără tópkı di nęo.* (Atunci copiii fac bulgări de zăpadă.) W 78/21; *Țárna, lunțineți! dără strémur di bõfcur.* (Iarna cei din Lúnțin fac pari pentru grădini.) Can T¹ 262/29; *Si-l dar un cújoc la mułári.* (O să-i fac nevastei un cojoc.) Pap M² 141/4; *Cătunęii! aȝ dărát pátru móru.* (Sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/17; *Picási că țista lucrú lă ári dărát fičóru.* (Înțelese că băiatul făcuse acest lucru.) DP 48/10; *Țel dăró un an păn di lui cunác.* (El făcu un han alături de palatul său.) Cap² 27/17; *Cõn viní țėla páșa, ți la vę dărát cunácu, dúsi doȝ cal!* (Când veni pașa, care făcuse palatul,

aduse doi cai.) Cap² 42/17; *Tăt-su [...] aî vişea dărát un sindúk şi aî anclică [fiáta] an sindúk nuşptea*. (Tată-său [...] îi făcuse un cufăr şi noaptea o încuia [pe fată] în cufăr.) MP 70/31; *Vem dărát un cutár pân di váli*. (Făcusem un staul lângă râu.) Cap² 55/6; *Mo, dără un cunác cã să şidét*. (Acum, fă un palat ca să staţi [= să locuiţi].) Cap² 37/41; *A' vicni la fráti-su: „fráti, doş gróbur dără”!* (Îi strigă fratelui: „frate, fă două morminte!”) Cap² 30/21–22; *Dărăţi-n únă bǎrcǎ!* (Faceţi-mi o barcă!) Cap² 126/3; *Maî márlí fráti cáţǎ să dără gróbu*. (Fratele mai mare începe să facă mormântul.) Cap² 30/17; *Pórtu lunđnesc aî [...] darát di pónđǎ di cásǎ*. (Portul din *Lúnđn* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T¹ 262/33; *Tóti cásili sa daráti cu zidur di rop*. (Toate casele sunt făcute cu ziduri din pietre.) Can T¹ 262/5.

3. A face; a găti, a prepara (mâncare); a pregăti. *Muráru, cum dará cásǎ, ca să mǎnǎncǎ, vizú cǎ mǎára nu máşinǎ*. (Morarul, în timp ce gătea ciulama, ca să mănânce, văzu că moara nu macină.) Pap M¹ 24/23; *Dărăţ búnǎ ţinǎ*. (Am gătit o cină bună.) W 64/20; *La cáţǎrǎ di la junglǎrǎ şi dǎrǎrǎ ţinǎ búnǎ din cárnǎ lui*. (Îl prinseră, îl tăiară şi făcură o cină bună din carnea lui.) Pap M¹ 16/21; *Muráru árǎ aş vút-aş dărát unşác cáigǎnǎ*. (Morarul însă îşi făcuse nişte jumări de ouă.) Cap² 117/43; *Joş ter să dar rućóc*. (Eu vreau să gătesc prânzul.) W 72/14. „*Aî să dăróm bǎcǎdǎrnic, cǎ mo dǎrmi Lúdi*”. *Şi aş púsirǎ cǎldǎreş pri foc şi lǎrǎ s-la dǎrǎ bǎcǎdǎrnicu*. („Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme”. Şi puseră căldarea pe foc şi începură să facă mămăliga.) Cap² 31/43–44; *Áţi Dómnu flo únǎ mulǎri ţe nu ştiǎ să dǎrǎ bun rázbóju*. (Şi Domnul întâlneşte o femeie care nu ştia să facă [= să pregătească] bine războiul de ţesut.) Pap M² 155/17; *Si*

dăróm únǎ bucuriǎ ástǎz! (Astăzi o să facem [= o să pregătim] o petrecere.) MP 18/24; *Ţe na vini cární azór la picór!* *Sǎ nǎ dăróm dinţi!* (Ce ne veni carne de-a gata la picioare! Să ne pregătim dinţii!) Pap M² 161/22; *Ţel ca si sculó, únǎşjunǎ la dǎrǎ cálu şi, ca ncalicó pri el, fuzi budǎşindara*. (El, dacă se sculă, de îndată pregăteşte calul şi, când încăleacă pe el, pleacă galopând.) Cap² 128/28. F i g. A aranja pe cineva; a-i face felul. *La dǎrǎ şárpili lisíţa*. (Vulpea l-a aranjat pe şarpe [= i-a făcut-o].) Cap² 40/19; *Fǎta ál ámpirátu aş dǎrǎ cu crǎstǎ şi nu si pǎati licuíri*. (Pe fata împăratului a aranjat-o cu [= a umplut-o de] râie şi nu se poate lecui.) DP 173/32. **4.** A împodobi; a (se) găti, a se îmbrăca. *Jo s-la dar ninélu cu paşsprǎţ di rap*. (O să împobobesc inelul cu paisprezece pietre preţioase.) Cap² 16/7; *Aş dǎrǎ mirǎsa cu párgǎfcǎ, a' uş púni ǎn cap; cǎ-ş dudǎrǎ párgǎfca, şes nǎfǎrǎ cu mirǎsa*. (Împodobesc mireasa cu voal roşu, i-l pun pe cap; după ce termină de împodobit cu voalul roşu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Şi ţela fićóru si dǎrǎ ǎn únǎ rúbǎ mult búnǎ*. (Şi băiatul se găti cu o haină foarte frumoasă.) Cap² 26/10; *Sǎ si dǎrǎ tóti fǎtíli ǎn únǎ rúbǎ; ácu poş să-ş cunóş cári ái meş ilǎ, să-ş lǎş*. (Să se îmbrace toate fete în aceeaşi haină [= la fel]; dacă poţi s-o recunoşti care e fiica mea, să o iei.) Cap² 28/20. **5.** A se face; a se transforma; a preface. *Túcu dǎrǎţ-vǎ árǎ şa cum raş*. (Doar faceţi-vă din nou așa cum araţi.) Cap² 40/13; *Prinsirǎ fǎta ţe nu ra fǎş, cǎ ra fićór dǎrǎţ fǎş*. (O prinseră pe fata care nu era fată, pentru că era băiat transformat în fată.) Pap M² 156/19; *Pidúclu aş bişú sǎnşđli şu si dǎrǎ cǎt un bivul*. (Păduchele bău sângele şi se făcu cât un bivol.) Cap² 110/41; *Túcu să-n li fǎcǎ Dómnu şǎstí cǎşđli şoi, di să dar únǎ bǎcǎlǎ şa, ǎn drum*. (Dacă mi le-ar

face [= mi le-ar preface] Domnul ciorile astea [în] oi, ca să fac aici, în drum, o stână.) Cap² 97/29.

Spărđi-dără. (L i t. Strică-face. = Se spune despre cineva care mai mult strică decât repară.) Cap² 175/20. **Dar láfu.** A stabili (ceva). Dms s.v. **Dar pázári.** A face o înțelegere, o învoială. *Să dăróm pázári să nu na pișmăndisim vrin di noi.* (Să facem o înțelegere ca să nu ne căim [de ce am făcut] niciunul dintre noi.) Cap² 31/12; *Noi [...] vēm dărát pázáre [...] ca să nu ne nvirinóm.* (Noi [...] făcusem învoiala [...] ca să nu ne supărăm.) Cap² 31/20. **Dar únă cárți.** A scrie o scrisoare. *Dăró únă cárți la săibiica.* (Îi scrise gospodinei o scrisoare.) Cap² 95/40; *Stoi să vidém, io pot túcu să-ț dar únă cárți și să ti duț la fráti-nu.* (Stai să vedem, eu pot doar să-ți scriu o scrisoare și să te duci la frate-meu.) Cap² 136/15. **Dar cápu.** A se îmbăta. *Aș la dăró cápu.* (S-a îmbătat.) Cap² 175/19. **Dar pri únă vînă.** A-i suge sângele, a-i lua puterile. *La dăró pri únă vînă.* (L i t. L-a făcut printr-o venă. = I-a luat puterile.) Cap² 26/31; *Drácu al la súpsi tot sónzili, la dăró pri únă vînă.* (Dracul i-a supt tot sângele, i-a luat puterile.) Cap² 26/31. **Dar fărínă** [cu cineva]. A isprăvi un lucru. *Nu dar fărínă cu iel.* (L i t. Cu el nu faci făină. = Nu faci nici o ispravă cu el.) Cap² 178/36. **Dar drujđělă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără drujđělă.* (L i t. L-au făcut chisăliță. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 69/15. **Dar kófti** [pe cineva]. A bate rău. *Kófti la dăró.* (L i t. L-a făcut chiftele. = L-a bătut rău.) Cap² 171/45. **Dar sac di pálă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără sac di pálă.* (L i t. L-au făcut sac cu paie. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 82/19. **Dar di kutéc.** A snopi în bătaie. Dms s.v. **Si dără nqáptęa.** A se face noapte. *Si dără nqáptęa și Čăğa si*

sculă si ay lęa cáulu. (Se făcu noapte și Čăğa se sculă să ia calul.) Cap² 112/41.

Et.: lat. **dolare.**

daravéră, pl. daravér s.f. Dms. Litigiu; daraveră. *S-nu sáră vrină daravéră.* (Să nu se iște vreo daraveră.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dalavera** (tc. **dalavere**).

dără s.f. Cap 105; Dms. Greutatea ambalajului; dară, tară.

Et.: mac., bg. **dara** (tc. **dara**).

dárbină s.f. AtaM 285/32. Dar, talent, har.

Et.: mac. **darbina.**

dári s.f. Pap M² 170/1; Can² 385 s.v. *dári.* Ivire; răsărit. *Únă diminęă, pri la dăre sórli, túcu vini la noi Hrista lu Muráru.* (Într-o dimineată, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi Hrista lu Muráru.) Can T¹ 270/28; *Pri la dăre stęua, toț fićóri! si dúnă cup și, toț din glas, pruțópă di trej or: cólida, bábo!* (Pe la răsăritul luceafărului, toți copiii se adună grămadă și, toți într-un glas, încep să strige: colinda, babo!) Can T¹ 268/12; *Di cútru dári sórliuț ai G'ivgiliia.* (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T² 112/32.

Et.: vezi **day**

dári-lári s.f. invar. Dms. L i t. Dat-luat = Afacere.

Et.: **dári** (s.v. **day**) + **lári** (s.v. **lęau**).

darmădán adv. Dms. Harcea-parcea, talmeș-balmeș. *Lă fęăsină darmădán.* (L-au făcut harcea-parcea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **darmadan** (tc. **Darma-dağn**).

darués vezi dărujés.

dărvă, pl. dărvi s.f. Ciot de lemn. *Ári an miđjlucu di mári Čurá-lámnhă și únă dafinavă dărvă.* (În mijlocul mării se află balaurul Čurá și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Et.: mac. **drvo**, bg. **dărvo**.

dáscal vezi dăscăl.

dăscăl, *pl. dăscăi* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/1661; Wild h. 494/1–5; Dms. Învățător, dascăl. *Că-n pruțirúj, mámu, dăscălu Nicóla, áma viděám, mámu, móri, cá țel nu mi vręa.* (Îl cerui [de bărbat], mamă, pe învățătorul Nicola, dar vedeam, măi mamă, că el nu mă vrea.) Cap² 17/1; *La puné cătúnu dăscal.* (Satul [= sătenii] îl punea dascăl.) Can T¹ 266/15; *Vem fičór cări cântără și ișóřă dăscăl!* (Avem băieți care au învățat și au ieșit [= s-au făcut] învățători.) AtaM 390/13; *Țéla dăscal! Ia nvițáy fičóri! di bisěřică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/27.

Var.: **dăscal**.

Et.: mac., bg. *daskal*, gr. *δάσκαλος*
dascăliță vezi **dăscăliță**.

daskiură *s.f.* Wild h. 101/6. Nevăstuică.

Et. nec.

daș¹, *pl. daș* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/2282 bis; Dms. Miel sau berbecuț crescut pe lângă casă. *Tăti, țer un daș.* (Tată, vreau un berbecuț.) W 71/23; Can T¹ 284/17; DP 48/17; *Mómi si spărçhi duńáya, ți ver cu dáșu? ai s-lă junglóm și s-lă mănçóm.* (Măine e sfârșitul lumii, ce vrei cu mielul? Hai să-l tăiem și să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Cõan s-lă vez cu dáșu dúpu el, țéla-ı luı fičór.* (Când o să-l vezi cu mielul după el, acela e băiatul lui.) Dms s.v.

Et.: alb. *dash*.

daș² *interj.* Pap² 73. Cuvânt prin care berbecii sunt îndemnați să se izbească cu coarnele.

Et.: vezi **daș**¹.

dașclíd vezi **dișclíd**.

daș, **dări**, **ded**, **dat** *vb.* I *Tranz.*, *intrans.* și *refl.* Pap¹ 41–42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105–106; ALR II s.n. 6, h. 1574/012, h. 1575/012, h. 1576/012, h. 1625/012, h. 1628/012, h. 1630/012, h. 1650/012; ALR II s.n., 7, h. 2203/012, h. 2203/012, h. 2207/012, h. 2208/012;

Cerna A/1543, 1863; ALDM I, h. 300/7, h. 301/7; Dms. 1. A da. *La daı măgáru, ili nu la daı?* (Dai măgarul sau nu-l dai?) Cap² 90/10; *Dăscalu da năút și șikér la minúți! fičór.* (Dascălul dă năut și zahăr copiilor mici.) Can T¹ 267/3; *Pudvéskili li țas maı mult fětili tučmíti și li daı dárur.* (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Stără să-ț la daı toț gálbińi!* (Deseară o să-ți dau toți galbenii.) Cap² 40/10; *Ácu poț s-au cándisేశ feáta, să-ț daı pári młti.* (Dacă poți s-o îndupleci pe fată, o să-ți dau bani mulți.) Cap² 70/3. *Cări an la fěși țista bun la míni [...] súflit să-n țeră și să-! daı.* (Cui mi-a făcut mie binele ăsta [...] suflet[ul] să-mi ceară și o să i-l dau.) Cap² 33/39; *La cări trițǎ pri cõla, la toț dădǎ bustán.* (Cui trecea pe acolo la toți le dădea pepene.) Cap² 99/32. *Ioı să mi duc să fur gálńh, să z-daı și la tını.* (Eu o să mă duc să fur găini, să-ți dau și ție.) W 74/9; *Cmo să ț-u dõm pãrț ta.* (Acum o să ț-o dăm partea ta.) Can T¹ 283/41; *Ca si čucněș la pǎrțá și ca si iásă [táti și máma], únășıună si l-u daı cãrțea.* (Când o să bați la poartă și când or să iasă [tata și mama], deîndată să le dai scrisoarea.) Cap² 79/14. *Con fǎțǎ [cãrtálu] „crac”, a! dădǎ cãrni.* (Când [vulturul] făcea „crac”, îi dădea carne.) Cap² 120/32; *I zúă sfiré și a! dedé pári șárpili.* (În fiecare zi cânta din fluier și șarpele îi dădea bani.) W 69/24; *La dădǎ cãti únă mučcátă di põıni.* (Le dădea câte o îmbucătură de pâine.) MP 12/14; *La didǎ lápti di cãpră an loc di la múmă.* (Le dădea lapte de capră în loc de [lapte] de mamă.) Pap M² 146/16; *Aı spúsi ca ai diát-la la únă mǎșă.* (Îi spuse că i-a dat-o unei babe.) MP 214/31; *Io cõn vǎ la ded măgáru ra bun.* (Eu când v-am dat măgarul era bun.) Cap² 52/19; *Aı la dǎdi dǎdu sfriélu.*

(Moșul îi dădu fluierul.) Cap² 24/42; *Nu si săturó cu țǎli búni di siǎrǎ ți aǐ li didiǎș.* (Nu s-a săturat cu bunătașile pe care i le-ai dat seara.) MP 178/2; *Dómnǐ, cǒți nu-ń didéș și la míni un tǎri zíniri?* (Doamne, de ce nu mi-ai dat și mie un astfel de ginere?) Cerna T; *Li lǎsó cǔǎla [mulǎrli] și la diǎdi lónǎ niǎgrǎ.* (Le lăsa acolo [pe neveste] și le dădu lână neagră.) MP 12/12; *Áń dǎdiț únǎ udǎiǎ di púriț plínǎ.* (Mi-ați dat o odaie plină de purici.) Can T¹ 283/9; *Je!, vrǎu-nu-vrǎu, a! u dǎdirǎ nivǎsta.* (Ei, vrând-nevrând, îi dădurǎ nevasta.) Cap² 60/2; *Ántru si iásǎ aǐ viǎa dat triǎi piǎr la fičúǎr.* (Înainte să iasă îi dăduse băiatului trei fire de păr.) MP 18/12; *Dǒ-ń, dódo Máro, unéc túrtǎ.* (Dă-mi, dodă Maru, puțină turtă.) W 60/1; *Dǒ-ń, pópi, rúba ta și ț-u dau mǎ.* (Dă-mi, popă, haina ta și ț-o dau pe a mea.) Cap² 76/1; *Tu țér-la múlți pári, sǎldi áța s-nu-ǔ dai.* (Tu să le ceri bani mulți, numai așa să nu o dai.) Pap M¹ 22/8; *Ábra, dǎdu, nu ver sǎ-ț dǒm un tagarǎic di pári?* (Bre, moșule, nu vrei să-ți dăm o desagă de bani?) Cap² 44/24; *Ácu nu ti dom, s-na júnglǎ tuǎț din cǎsǎ.* (Dacă nu te dăm, o să ne înjunghie pe toți din casă.) MP 220/18; *Túcu si dǎdǎm ȋo la toț cári trițǎu, nu vǎa rǎmǎs la míni țívǎ.* (Dacă le-aș fi dat la toți care treceau, mie nu mi-ar fi rămas nimic.) Cap² 60/6.

2. A da; a împărți (de pomană). *Tátu lu fičóru, la e Pașt și Crǎcún, dǎdǎ la sirumǎș tot țe la tribuíǎ di țǎli zǒli.* (La fiecare Paște și Crăciun, tatăl băiatului împărțea celor săraci tot ce le trebuia pentru acele zile.) Cap² 83/18.

3. A da; a vinde. *Țísta fustǎn cot la dai?* (Cu cât vinzi rochia asta?) Cap 105–106 s.v.; *[Șǎrvǎta] dǎ la optsprǎzǒț di líri mai mult si-ǔ dai.* ([Batista] s-o dai cu mai mult de optsprezece lire.) Cap² 79/5.

4. A da; a

produce. *Ágrili din cǒmčúic [...] dau mult bun birikét.* (Ogoarele din câmp [...] dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21.

5. A da; a lovi (în ceva sau cineva). *Cǒn si dai ǎn úșǎ și sǎ iásǎ sǒnzi, túńțe noi im morț.* (Când o să lovești în ușă și o să iasă sânge, atunci noi suntem morți.) Cap² 55/30; *Cǎ fǎși sǎ da cu cǒrnili-n pǒrtǎ, si zǎlipirǎ di catrán.* (Când se repezi să lovească cu coarnele în poartă, se lipirǎ de smoală.) Can T¹ 279/21; *Și mǎińi tǎti cu sǎșira dúpu ȋel și dǎdi sǎșira ǎn ȋel.* (Și aruncă tata cu secera în el și secera îl lovi.) Cap² 30/6; *La zǎmǎncǎrǎ cu bǎlții, dǒ și ǎrǎ dǒ!* (Îl lovirǎ cu securile, dǎ[-i] și iar dǎ[-i]!) Cap² 43/34; *Mǎra, nu dǒ, cǎ ȋo sam, bra, Lúde!* (Măi, nu da, că sunt eu, bre, Lúde!) Cap² 32/14.

6. A începe (să). *ȋa-l si dǎdi la cǒntiț și cǎntǒ, cǎntǒ pǎnǎ la săturǒ.* (Ea începu să cânte și cântă, cântă, până îl săturǎ.) Cap² 23/18. În construcție cu prepoziții. **Daș di, daș pri.** A întâlni. *Dát-au di únǎ váli.* (Au dat de [= au întâlnit] un râu.) Cap² 101/22; *Dǎdi pri un luvǎc și a! dǎdi un kútéc.* (Întâlni un vânător și-i trase o bătaie.) Pap M² 157/16. **Daș dúpu. a.** A da în căsătorie. *Nu ti dau dúpu uminéțu [...], si ti dau dúpu ușinéț.* (Nu te dau în căsătorie celui din Úmǎ [...]; o să te dau celui din Óșih.) Cap 106 s.v. **b.** A se lua după cineva. *Tátǎ-su și múmǎ-sa, cǎ anșilǎșirǎ cǎ fuzirǎ, si dǎdirǎ dúpu ȋel s-la cáțǎ.* (Tatăl și mama, dacă înțeleserǎ că au fugit, s-au dat [= s-au luat] după ei să-i prindă.) Pap M¹ 14/16; *Si dǎdirǎ niști ǒamiń dúpu ȋel.* (Niște oameni s-au dat [= s-au luat] după el.) Pap M² 154/4.

Daș drúmu. A da drumul, a elibera. *Ácu puǎț s-la ridiț țísta cǎzǎnu [...], si-ț dom drúmu.* (Dacă poți să ridici acest cazan [...], o să-ți dăm drumul.) Cap² 124/8; *Acmúǎ si-ț dom drúmu s-fuz cǎsǎ.*

(Acum o să-ți dăm drumul să pleci acasă.) MP 36/9; *Că-l dădiră drumu, țista si năspirli*. (Dacă îi dădură drumul, acesta se burzului.) DP 63/20. **Daḡ kutéc**. A bate, a trage o bătaie. *Ácu aḡ mijlucánu [frati], un kutéc bun si-l daḡ*. (Dacă e mijlociul [frate], o să-i trag o bătaie bună.) Cap² 128/41. **Daḡ foc**. A da foc, a aprinde. *Aḡ pusi [tămóia] án únă smărécă și ă'l dēdi foc*. (O puse [tămăia] pe un ienupăr și o aprinse.) Cap² 30/40; *Ná-u țéstă cutiă; [...]* să-ḡ daḡ foc cu un spirt. (Ia cutia asta; [...] s-o aprinzi cu un chibrit.) Cap² 28/8; *Ĭel ra nviit án ruguziń, ra uns cu cătrán și-l vḡay dat foc si árdă*. (El era înfășurat în rogojini, era uns cu smoală și-i dăduseră foc să ardă.) Cap² 93/28. **Daḡ ġ eváp**. A răspunde. *Cum s-la daḡ ġevápu la táti și la máma?* (Cum să le răspund tatei și mamei?) Cap² 16/8. **Daḡ rusát**. A permite, a da voie. *Ampirátu dēdi la toḡ rusát; mo, pri lu anpirátu ġiġáḡă, Románi'l pri limbă să-și anvēḡă*. (Împăratul le-a dat voie tuturor; acum, împăratul să trăiască, românii învață în limba [lor].) Pap M¹ 29/27. **Daḡ tiḡál**. A da de veste prin intermediul unui telal [= purtător de cuvânt]. *Șu túmḡḡa țarlú dēdi ti liḡl că ḡe si fḡási éstu om*. (Și atunci împăratul dădu de veste ce se alesese de acest om.) Cap² 107/42. **Dă plóġă**. A ploua. *Cucóġi'l cōn cōntă sērata [...], ácu-ġ vrēne búnă, da plóġa*. (Când cocoșii cântă seara [...], dacă e vreme frumoasă, plouă.) Can T² 101/9. **Daḡ zḡórlí**. A se crăpa de ziuă. Cerna A/1543. **Daḡ di bilḡá**. A da de necaz. Cap² 175/28. **Daḡ de drácu**. A da de dracul, a da de necaz. Cap² 175/29. **Daḡ ăncḡá, daḡ ăncóla**. A merge de colo-colo. *Cmóġi ḡi si fac, ded ăncḡá, ded ăncóla, con mi pribidġi án ġep, flaj un siġim*. (Acum ce să fac, umblai [eu] de colo-colo, când mă căutai în buzunar,

găsii o sfoară.) Cap² 104/27. **Ăń daḡ láfu**. A-și da cuvântul. *Múltă mōncă a'l căzú la múmă-sa, áma dintru că-ș dēdi láfu, di ḡea a'l la dēdi [răsláni!]*. (Mamă-sii îi veni foarte greu, dar pentru că își dădu cuvântul, i-i dădu [leii].) Pap M² 167/4. **Ăń daḡ súflitu**. A-și da sufletul, a muri. DP 114/6. **Ăń da mōna**. A-i da mâna, a-și permite. *Nu la didḡă mōna si-ḡ țeră fḡea, cōġi tátu-su ra mai sus ca ġel*. (Nu le dădea mâna s-o ceară pe fată, căci tatăl ei era mai sus ca ei [= le era superior].) Pap M² 163/10. **Ăń da di mōna**. A-i da mâna, a-și permite. Cap² 188/34. **Ăń si da di cap**. A-i da prin cap, a-și aduce aminte. Pap M² 64/23. **Ăń mi daḡ**. A se apuca de (ceva), a se pune pe (ceva), a se deda. *Și fićóru a'l ḡi dēdi, bḡ bḡ bḡ nu putú să-ḡ bḡ tḡátă [ápa]*. (Și băiatul se puse pe [băut], bea, bea, bea, nu putu s-o bea toată [apa].) Cap² 145/28. **L-u daḡ prísti cap**. A lovi, a-i da la cap. *Antró capidánu și ġel l-u dēdi prísti cap, la tálćó [...]*. *Trḡi un, dḡ-l-u prísti cap, trḡi lant, dḡ-l-u și nu rămási niġiún*. (Intră căpetenia și el îi lovi la cap, îl omorî [...]. Trece unul, dă-i la cap, trece altul, dă-i-o [și lui] și nu rămase niciunul.) Cap² 33/28–29. **N-u dat**. A-i fi dat. *Ġiġáști și nu l-u dat să moáră*. (Trăiește și nu-i e dat să moară.) DP 89/26; *Șa-l fu dátă*. (Așa i-a fost dat.) Dms s.v.; *Nu-ġ dátă să ġă*. (Nu-i dat să fie.) Pap M² 67/3.

♦ *Ehēġ, ḡe daġ, ḡe lḡai*. (L i t. Ehei, ce dai, ce iei. = Se spune despre cineva care nu-și cunoaște lungul nasului.) Cap² 175/22; *Dḡu nu-l daḡ*. (L i t. Nu-i dau două. = Imediat, cât ai zice două.) Cap² 175/25; *Dḡ-l, dḡ-l, vintu síflă tot*. (L i t. Dă-i, dă-i, vântul suflă tot. = Muncești, muncești și nu-ți rămâne nimic [= profită alții de munca ta].) Pap M² 69/5; *Ă'l dēdi bḡáșili*. (L i t. I-a dat boșele. = Nu i-a dat nimic.) Pap M² 63/16. *Șa da-n ver iri!*

(Dar-ar să fie așa! = Așa să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/14; *Da-n va da Dom' di abérurli să-ț vină!* (Dar-ar Domnul să-ți vină veștile [de moarte]!) Pap M² 60/19; *Ioc s-ti faț, da-n ti fățiri!* (Nimic să ajungi, făcea-te-ai [așa]!) Pap M² 60/23.

Et.: lat. *dare*.

dauç vezi **davg**.

dăuc vezi **davg**.

davg, **dávçiri**, **dafș**, **dafs** (și **dăfsát**)
vb. III *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 106; AtaM 95/16; Dms. A adăuga, a înădi. „*Io sam crálu Vlúke-Stefán, ářă jel ář crálu Delibána-Báșa*”, *dăfsi lântu*. („Eu sunt împăratul *Vlúke-Stefán*, iar el e împăratul *Delibána-Báșa*”, adăugă celălalt.) DP 86/20; *Dávçii mai mult, că čărăpa s-i-u dar strímtă*. (Adăugă mai mult [= mai multe ochiuri], că o să faci ciorapul strâmt.) Cap 106 s.v.; *Ářu dafș imána*. (Am adăugat-o [= am sporit-o] averea.) Dms s.v.; *S-lă davç Kádimu*. (Să înădești așa.) Dms s.v.; *Țista kádini ář dafs*. (Așa asta e înădită.) Dms s.v.

Var.: **dăuc** (Cap 106; Dms s.v.), **dauç** (Pap² 74).

Et.: lat. *adaugere*.

davířă vezi **dávířă**.

dă^{1,2} vezi **di^{1,2}**.

dăbărés, **dăbăřiri**, **dăbăřii**, **dăbăřit**
vb. IV. *Intranz.* Dms. A umbla de colo colo; a alerga. *Dăbăřăști di șa di cóna*. (Umblă de colo colo.) Dms s.v.; *Dúpu căsă dăbărés fičóri!* (Copiii alergă în spatele casei.) Dms s.v.

Et. nec.

dăbăřári vezi **dăbăřóri**.

dăbăřós vezi **dăbăřós**.

dăbăřóri, pl. **dăbăřór** s.f. Dms.

Înșelăciune.

Var.: **dăbăřári** (Dms).

Et.: vezi **dăbăřós**.

dăbăřós, **dăbăřóri**, **dăbăřói**, **dăbăřót**
vb. IV. *Tranz.* și *intranz.* Cap 102; Dms. A păcăli, a înșela. *La dăbăřó*. (L-a păcălit.) Cap 102 s.v.; [*Uómu*] *dăbăřá cot putéá*. ([Omul] înșela cât putea.) DP 206/36; *Dăbăřá-la ácu poț*. (Păcălește-l dacă poți.) Dms s.v.

Var.: **dăbăřós** (Dms).

Et.: der. de la **dubără**.

dăbęáų vezi **dubęáų**.

dăcád vezi **ducád**.

dăcádéri s.f. Leșin. *Si faț ca dăcádéręa și si cas și si fronț lucrili și si liřă si plonț*. (Să te faci că leșini și să cazi și să spargi lucrurile și să începi să plângi.) MP 214/2.

Et.: vezi **ducád**.

dăcónt vezi **ducónt**.

dăcúlc vezi **ducúlc**.

dădár vezi **dudár**.

dăkicá vezi **dékicá**.

dăfác vezi **dufác**.

dăfsătúřă, pl. **dăfsătúr** s.f. Pap² 74; Can² 384; Cap 102, 106 s.v. *dăuc*; Dms. Lucru adăugat; rest. *Din dăfsătúr áș feási fustán*. (Și-a făcut rochie din resturi.) Dms s.v.

Et.: din **dăfsát** (s.v. *davg*) + **-úřă**.

dăgă, **dăgă** interj. Cuvinte care sugerează trăncăneala; taca, taca. *Ca si dunără șa, pri groapă, di cățără si dăngăřéscă, dăgă, dăgă, dăgă ..., idváj pătúř si trăięs*. (Când se adunără aici, pe groapă, și începură să trăncănească, taca, taca, taca ..., de-abia am putut să suport.) DP 182/12.

Et. onomatopee.

dăgărés vezi **dăngărés**.

dăjác, pl. **dăjáci** s.n. Dms. Proptea; sprijin. *Dirécu ář dăjác la căsă*. (Stâlpul este proptea pentru casă.) Dms s.v.; *Dăjác să ař lă bitărneăță, nu lă tinireță*. (Să ai sprijin la bătrânețe, nu la tinerețe.) Dms s.v. P. e x t. Protecție. *Om cu dăjác*. (Om cu protecție.) Dms s.v.

Et.: tc. *dayak* (mac., bg. *dajak*).

dăiăndisés vezi **dăindisés**.

dăindisés, dăindisîri, dăindisîj, dăindisît vb. IV. Intrans. Dms. A rezista. *Țista diréc nu dăiăndisêști.* (Stâlpul ăsta nu rezistă.) Dms s.v.; *Dușmănu idvâj dăindisêșă pănă la kîndiă.* (Dușmanul abia rezista până la apusul soarelui.) DP 68/13; *Cum poș să dăiăndisêș la cōata kutéc?* (Cum poți să rezisti la atâta bătaie?) Dms s.v.; *Músa, țéista úara, nu pútu dăiăndisîri și-I fu răvnít căpu.* (De data asta, Músa nu putu rezista și-i fu rețezat capul.) DP 82/20; *Nō-ári tăcát să dăiăndisêșcă.* (N-are putere să reziste.) Dms s.v. *tăcát.*

Var.: **dăjăndisés**.

Et.: tc. *dayanmak* (bg. *dajanja*).

dăiré, pl. dăiréiur s.n. Cap 103; Dms. Tamburină. *Ăn cunác si uzău dăiréiur turțéșt.* (În palat se auzeau tamburine turcești.) Dms s.v.

Var.: **dajré** (Cap 103).

Et.: tc. *daire* (mac., bg. *dajre*).

dăkicá vezi **dékicá**.

dălác, pl. dălăți s.n. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Cerna A/Supl; Dms. Dalac. *Io am un bilíc di uoi, tōáti sa lōși di dălác, di sipăniță și di mití!* (Eu am o turmă de oi, toate sunt bolnave de dalac, de vărsat și de gălbează.) Cap² 141/19; *Óili și căprili, cōn au dălác [...], li trec prin gúu foc.* (Oile și caprele [...] le trec prin focul viu când au dalac.) Can T¹ 270/10; *Ia cum la tălčăști vampirgúia dălácu, vampíru ili nibuníla din víti.* (Uite cum stârpește vânătorul de vampiri dalacul, vampirul sau strigoii din vite.) Can T¹ 270/37.

♦ *Dălácu s-ti bátá!* (Bătu-te-ar dalacul!) Pap M² 59/26.

Var.: **dalác**.

Et.: mac., bg. dial. *dalak* (tc. *dalak*).

dălác, pl. dălác s.m. Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Wild h. 369/7; Dms.

Dulgher; tăietor de lemne. [*Dulác*], *uómu țî doáră lěámnili an pādúr.* ([Tăietor de lemne], omul care taie lemnele în păduri.) Cap 119 s.v.

Var.: **dulác** (Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Dms s.v.).

Et.: mac. *dlabač*.

dălcăgúia, pl. dălcăgúj s.m. Dms s.v. *dălác.* Dulgher.

Et.: din *dălcăjés* + *-gúia*.

dălcăjés, dălcăiri, dălcăij, dălcăit vb. IV. Tranz. Dms. A ciopli, a tăia (lemne), a dăltui. *Si umăró di dălcăiri.* (A obosit de [atâta] cioplit.) Dms s.v.; *Din suruvíța dălcăită si dără cólida.* (Din lemnul de stejar cioplit se face bățul de colindat.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *dlabi*, bg. *dălbja*.

dăldisés, dăldisîri, dăldisîj, dăldisît vb. IV. Tranz. Dms. A risca. *Că dăldisî, nu lă poș zăpăróari.* (Dacă a riscat, nu-l poți opri.) Dms s.v.

Et.: mac. *daldisa*, bg. *daldisam* (tc. *dalmak*).

dăldisît, dăldisítă, pl. dăldisîj, dăldisíti adj. Dms. Hotărât. *Ra dăldisît, țî va lăs [s-]iúă.* (Era hotărât, ce-o vrea să fie.) Dms s.v.

Et.: vezi *dăldisés*.

dăldisîri, pl. dăldisîr s.f. Dms. Confruntare; conflict.

Et.: vezi *dăldisés*.

dăli¹ conj. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms. Dacă. *Múma au antrébă fěta dăli la va țéla cupiláš.* (Mama o întreabă pe fată dacă îl vrea pe acel tânăr.) Can T¹ 274/15; *Púsi căpu [pri gaură] si vędă dăli gúim, dăli im gúj.* (Băgă capul [prin gaură] să vadă dacă trăim, dacă suntem vii.) Cerna T; *Tínsi mōna și alní si vędă dăli ári ili nō-ári áncă dí măținát.* (Întinse mâna și pipăi să vadă dacă mai e sau nu de măcinat.) Can T² 104/35; *Tu la ntribás, dıđđđ, dăli va?* (Moșule, tu l-ai întrebat

dacă vrea?) MP 226/14; *Si dúsi căsă și la antribără [fičóru] dáli au junglô [feáta]*. (Se duse acasă și îl întrebară [pe băiat] dacă a omorât-o [pe fată].) Cap² 70/29; *Ai să la ubidés dáli luvésti*. (Hai să-l caut [ca să văd] dacă vânează.) Cap² 50/11; *Să vidém dáli si cădi să la múčkış*. (Să vedem dacă se cade să-l muști.) Cap² 40/14; *Ampirătíța antribó la únu din lui cavăș dáli ári mulári*. (Împărăteasa îl întrebă pe unul dintre paznicii ei dacă are nevastă.) Pap M² 142/15.

Var.: **dáli**.

Et.: mac., bg. **dali**.

dáli² adv. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms s.v. Oare, nu cumva. *Lisíțu, dáli tu n-u stirpîș ápa di stătú móra?* (Vulpeo, nu cumva tu mi-ai secat apa de s-a oprit moara?) Can T¹ 281/7; *Cári nă-ș trázi cupróáva, dáli tu?* (Cine îmi trage velința, nu cumva tu?) Cap² 112/35; *Dqámni, Dqámni, dáli mi uz?* (Doamne, Doamne, oare mă auzi?) DP 55/28; *Dáli ploáia meárdi?* (Oare plouă?) DP 35/3.

Dáli... ili. Oare... sau. *Cáfcu čoróp țer tu, Ítu, dáli roș ili mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Ítu, oare roșii sau albaștri?) Cap² 20/4; *Ți ț-u ligát căpu, Múșu? dáli mult ti dqári ili șa ver di faț*. (De ce ți-e capul legat, Múșu? Oare te doare sau așa vrei tu să faci?) Cap² 17/13–15; *Dáli cumnátu mai micu ili tátca áiă?* (Oare cumnatul mai tânăr sau taica este?) MP 14/12.

Var.: **dali**.

Et.: mac., bg. **dali**.

dămánč vezi **dumánánč**.

dămár, pl. **dămáră** s.n. Dms. Neam. *Di lu cári dămár sa?* (Din al cui neam sunt?) Dms s.v.; *Dămár di gúpc*. (Neam de țigan.) Dms s.v.

Et.: tc. **damar** (mac., bg. dial. **damar**).

dămărloác vezi **dămărloác**.

dămărloác, pl. **dămărloáti** s.n. Dms. Înrudire.

Var.: **dămărloác** (Dms).

Et.: din **dămár** + **-loác**.

dămcusés, **dămcusíri**, **dămcusíj**, **dămcusít** vb. IV. Tranz. Dms. A păta; a însemna, a pune un semn. *Cári ț-u dămcusí cămășa?* (Cine ți-a pătat cămașa?) Dms s.v.; *Dămcusá-la s-lă știm cári sa nóștri*. (Înseamnă-i ca să-i știm care sunt ai noștri.) Dms s.v.; *Tot ra dămcusít, făkíru*. (Sărmanul, era tot pătat.) Dms s.v.

Et.: mac. **damkosa**, bg. **damkosam**.

dămiğánă, pl. **dămiğáni** s.f. Cerna A/802; ALDM II, h. 721/2, 4. Damigeană.

Var.: **dimiğánă** (Cerna A/802), **drămiğánă** (ALDM II, h. 721/4).

Et.: it. **damigiana**, dr. **damigeană**.

dămlá s.f. Can² 384; Cap 103; ALR I, 1, h. 128/013; Dms. Leșin, dambla.

Án cădi dămlá. A leșina. Can² 384 s.v.; ALR I, 1, h. 128/013.

♦ *Vrină dămlá s-ti căță, da-n-ti cătári!* (Apuca-te-ar damblaua să te apuce!) Dms s.v.

Var.: **damlá** (Can² 384).

Et.: tc. **damla** (mac., bg. dial. **damla**).

dămór vezi **dumór**.

dămuzloác vezi **dămuzloác**.

dămuzlóc vezi **dămuzlóc**.

dămuzlóc s.n. Cap 103; Cerna A/2401; Dms. Animal de soi; prăsilă. *Lui víti să di dămuzlóc*. (Vitele lui sunt de prăsilă.) Dms s.v.; *Di dămuzlóc áj bun*. (E bun de prăsilă.) Dms s.v.

Var.: **dămuzloác**, **dămuzlóc** (Cap 103), **dumuzloác** (Dms), **dumuzlóc** (Cerna A/2401).

Et.: tc. **damızlık** (bg. **damazlık**; cf. și mac. **damazlak**).

dăn vezi **dun**.

dănác, pl. **dănát** s.m. Pap² 74; Can² 384; Cap 103; Wild h. 313/2; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. I. Vițel de un an. *Țișta doi! raș em cu inát, em linóș; aș vgașu un dănác; bun, ma dimineáța, vácáru*

*sabăi*lea işă cu iel, ni un nu vrăa s-la gunăscă. (Aceştia doi erau şi încăpătânaţi şi leneşi; aveau un viţel de un an; bine, dar dimineaţa, văcarul ieşea cu el dis-de-dimineată, niciunul nu voia să-l mâne.) Cap² 81/41; *Môni dimineată, cări si zăzburăscă mai pişim, ţela s-la gunăscă la văcaru dănac.* (Măine dimineaţă, cine o să înceapă să vorbească mai întâi, acela o să mâne viţelul la văcar.) Cap² 81/44; *Môntiza dimineăta vini văcôtu di gunîrea dănac.* (A doua zi de dimineaţă veni vremea de mânat viţelul.) Cap² 82/2. 2. Taur, buhai. Wild h. 313/2.

Var.: **danác** (Pap² 74; Wild h. 313/2).

Et.: bg. dial. **danak** (cf. tc. **dana**).

dănăccă, pl. **dănăčki** s.f. Can² 384; Cap 103 s.v. *dănác*; Cerna A/859; Wild h. 312/1–6; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. Viţică de un an; junincă.

Var.: **dănăccă** (Can² 384; Wild h. 312/1–6).

Et.: bg. dial. **danačka**.

dănăinti vezi **dinainti**.

dănăpói vezi **dinăpói**².

dănăpăi vezi **dinăpăi**².

dăncă adv. Cap 103; Wild h. 27/3; Dms. Adânc. *Ūa măica cu tati sãn angrupăt. [...] Priznă si veđ căt sãn dăncă.* (Aici sunt îngropaţi mama cu tata. [...] Uită-te să vezi cât de adânc sunt [îngropaţi].) Cap² 113/44.

Var.: **dancă** (Wild h. 27/3).

Et.: ar. **adîncă** (cf. lat. **aduncus**).

dăndănă, pl. **dăndănói** şi **dăndănójur** s.f. Dms. Dandana; zarvă, întâmplare neplăcută.

Et.: tc. **tantana** (dial. **dandana**), bg. **dandana**.

dăngărál s.m. Dms. Om flecar, gură spartă. *Taţ, dăngăráluli!* ([Mai] taci, gură spartă!) Dms s.v.

Et.: cf. gr. **πταλαρός** (ar. **dînglîrá**), tc. **dangalak**.

dăngărés, **dăngăriri**, **dăngărîi**, **dăngărít** vb. IV. Tranz. Pap² 74; Can² 384; Cap 103 s.v. *dăngărloc*; Cap 116; ALR II, 1, h. 40/012; ALR II s.n., 2, h. 353/012; ALDM I, h. 110/3; Dms. 1. A suna; a zdrăngăni. *Lă scălb dăscălu lă dăngărăşti brăncélu.* (La şcoală învăţătorul sună clopoţelul.) Dms s.v.; *Tăşca tãmburg îja dăngărăşti lă tãmbură.* (Tăşca toboşarul zdrăngăneşte la tambură.) Dms s.v. F i g. A trăncăni; a flecări. *Ca si dunără [púli] ūa, pri grăpă, di cătără si dăngărăscă, dăgă, dăgă, dăgă, fătău mări călbălóc [...], idváj pătúji si trăés.* (Când se adunară aici, pe groapă [păsările], de începură să trăncănească, taca, taca, taca, făceau mare hărmălaie [...], de-abia am putut să rabd.) DP 182/12. 2. (Despre căruţă) a hurduca. Cap 116; Dms.

Var.: **dăgărés** (ALDM I, h. 110/3), **drăngărés** (ALR II s.n., 2, h. 353/012), **tăcărés** (Dms), **tăncărés** (Dms s.v. *tăcărés*), **trăcătés** (ALR II, 1, h. 40/012).

Et.: tc. **danguldamak**.

dăngărği vezi **dăngărğiă**.

dăngărğiă, pl. **dăngărğii** adj. şi s.m. şi f. Cap 103 s.v. *dăngărloc*; Dms. Om care face glume proaste; flecar. *Ūom drăngărği.* (Om flecar.) Cap² 175/16.

Var.: **dăngărği** (Cap 103 s.v. *dăngărloc*), **drăngărği**.

Et.: der. de la **dăngărés**.

dăngărít, pl. **dăngărítur** s.n. Dms. Flecăreală.

Et.: vezi **dăngărés**.

dăngărloc vezi **dăngărloc**.

dăngărloc s.n. Cap 103; Dms Flecăreală, clevetire. *Ţe-î ţista dăngărloc di tîni?* (Ce-i cu flecăreală asta pe tine?) Cap² 218/50.

Var.: **dăngărloc** (Dms).

Et.: tc. **dangalik** (Cap 103 s.v.); cf. şi tc. **dangalaklık**.

dănglît vezi **dunglît**.

dăpă vezi **dúpu**.

dăpăróri vezi **dupăróri**.

dăpărós vezi **dupărós**.

dăpătúra, *pl. dăpătúr s.f.* Can² 384; Cap 104 s.v. *dap*; Dms. Adăpare.

Et.: din *dăpăt* (s.v. *dap*) + *-úrá*.

dăpriminés vezi **dupriminés**.

dăpu vezi **dúpu**.

dărác, *pl. dăráři s.n.* Dms. Darac.

Et.: tc. dial. *darak* (bg. *darak*).

dărári, *pl. dărór s.f.* Can³ 384; Cap 105 s.v. *dar*; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Dms. Facere, construire; pregătire, preparare. *Si iásă la dăráreă la drum.* (Să iasă la construirea drumului.) ALR II s.n., 6, h. 1746/012; *Căță si-ú dără álva și, dúpă dăráreă álvălă, aú pun sinia și mănâncă.* (Încep să prepare halvaua și, după prepararea halvalei, pun masa și mănâncă.) Can T² 123/37.

Et.: vezi *dar*².

dărámint, *pl. dărámintur s.n.* Dms. Lucrare artistică, monument. *Ān Stămból sa múltu dărámintur.* (La Istanbul sunt multe monumente.) Dms s.v.

Et.: vezi *dar*² + *-ámint*.

dărătura, *pl. dărătur s.f.* Cap 105 s.v. *dar*. Făcătura.

Et.: din *dărát* (s.v. *dar*²) + *-úrá*.

dărdărál vezi **dărdărál**.

dărdărál, **dărdărálcă**, *pl. dărdărál, dărdărólț adj.* și *s.m.* și *f.* Pap² 74; Can² 385; Cap 105 s.v. *dărdărés*; Dms. Persoană bârfitoare; farfara.

Var.: **dărdărál** (Pap² 74).

Et.: der. de la *dărdărés*.

dărdărés, **dărdăriri**, **dărdărî**, **dărdărît vb.** IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105; Dms. A bârfi. *Căta dărdărîș că-ń lă āmplăș căpu.* (Atăta ai bârfit că mi-ai făcut capul calendar.) Dms s.v.

Et.: mac. *drdori*, bg. *dărdorja*.

dărgăuă vezi **dărjăuă**.

dărjăuă, *pl. dărjól* și **dărjáli s.f.** Pap² 77; Can² 390; Cap 105; Dms. Coadă de topor. *Să vină să ț-o árdă drăjăuă.* (Să vină să-ți ardă coada.) W 75/8; *L-u rupș dărjăuă lă báltiă.* (I-am rupt coada toporului.) Dms s.v.

Var.: **dărgăuă** (Cap 105 s.v.); **drăjăuă**, **drăjeuă** (Cap 105 s.v.), **drujéuă** (Can² 390).

Et.:bg. *dăržalo* (BER I 460, s.v. *dărža*), mac. *držale*.

dărjávă s.f. AtaM 96/13, 287/29. Stat, țară.

Et.: mac. *država*, bg. *dăržava*.

dărmă vezi **dórmă**.

dărmón vezi **drămón**.

dărnés, **dărniri**, **dărnî**, **dărnît vb.** IV. *Intranz* și *tranz.* Dms. A da de înțeles; a apostrofa. *L-u dărni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v.; *Căan lă dărniș, si ānvirină.* (Când l-ai apostrofat, s-a supărat.) Dms s.v.

Et.: mac. *drne*, bg. *dărnim*.

dărpés vezi **drăpés**.

dărslív vezi **drislív**.

dărtăv, **dărtăvă**, *pl. dărtăv, dărtăvi adj* și *s.m.* și *f.* Cap 117; Dms s.v. *drătlív*. Slăbănog, neputincios. *Ári și el únă dărtăvă măgărăță.* (Are și el o măgăriță slăbănoagă.) Dms s.v.; *Cu țoar dărtăv nu fac lucrú.* (Cu așa neputincioși nu fac treabă.) Dms s.v. P . e x t . Stârpitură. *Bra, čiči, tu tărčáj bėlkı di vrină ubduvıřă cu muľ fičór, cări ári cőátiva dărtăvi, di la ia țirčáj si maņ?* (Măi, unchiule, tu te gândeai poate la vreo văduvă cu mulți copii, care are câteva stârpituri, de la ea voiai să mănânci?) DP 155/30.

Var.: **drătăv** (AtaM 71/30), **drătliv** (Cap 117), **drătlív** (Dms), **đrătlív**¹ (Dms s.v.).

Et.: bg. *dărtav* (BER I 465, s.v. *dărt*), mac. *drtlja* (Cap 117 s.v. *drătliv*).

dărtoári vezi **dărtóri**.

dărtóri, *pl. dărtór* *s.f.* Cap 105, 115 s.v. *dor²*; Dms. Secure mică.

Var.: **dărtoári** (Dms).

Et.: lat. *dolatoria*.

dărudés vezi **durudés**.

dărués vezi **dărujés**.

dărujés, **dăruiri**, **dăruji**, **dăruít** *vb.*
IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 104 s.v. *dar*; Dms. A oferi un dar, a face cadou, a dăruí. *Drep fuzirę, fęta la dărujăști și ia, di cútru ia toáti námurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata dăruiește și ea, tuturor neamurilor din partea ei, câte un dar.) Cerna T; *La fuzirę la dărujău dáscalu cu un čaróp.* (La plecare îi făceau cadou dascălului un ciorap [= o pereche de ciorapi].) Can T¹ 266/25; *Al dăruí čăráp cu rásinic.* (Îl dăruí ciorapi [brodați] cu fir de argint.) Cap 104 s.v. *dar*; *Ţăsičá pistiră di z-durujásčá sčáju lu fičúruļu.* (Ţesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10. F i g. A bate zdravăn; a se ține mare, fudul. *Dúpu unčac vácóat vini și cucótu, áți și el lă dăruí ţęa mulăręa cu ţęa vęárga.* (După puțin timp veni și cocoșul și femeia îl bātu și pe el zdravăn cu nuiaua.) DP 140/8; *Sănátós lă dăruiră făčuru.* (Îl bătură zdravăn, bietul [de el].) Dms s.v.; *Nu la dărujés?* (Nu-l bați?) Pap M² 67/33; *Si dăruí.* (Se ținu mare [= se crezu important].) Pap² 74 s.v.

Var.: **darués** (Pap¹ 41), **dărués** (Pap¹ 41 s.v.), **durujés**.

Et.: mac. *daruva*, bg. *darjavam*.

dăruít, **dăruítă**, *pl. dăruít, dăruíti* *adj.* și *substantivat.* Can² 385 s.v. *dăruiri*; Dms. Dăruit; cel care primește un dar. *Toř dăruíți! a! dau la fęă căti ună pári, cări cōt va.* (Toți cei care primesc daruri îi dau fetei câte un ban, care cât vrea.) Can T¹ 274/36.

Et.: vezi **dărujés**.

dărvár, *pl. dărvár* *s.m.* Dms. Tăietor de lemne. *Lă trimęási án țęla urmánu cu patruzóř di cără și patruzóř di dărvár să tállă lęámni.* (Îl trimise în acea pădure cu patruzeci de care și patruzeci de tăietori de lemne să taie copaci.) DP 74/11.

Et.: mac. *drvar*, bg. *dărvár*.

dărvíč, *pl. dărvíč și dărvíčur* *s.m.* și *n.* Wild h. 40/3; ALDM II h. 1035/7, h. 1110/7. 1. Arbore. 2. Pom fructifer. ALDM II h. 1035/7.

Var.: **dervíč** (Wild h. 40/3).

Et.: bg. **dărvíče** (BER I 458, s.v. *dărvo*).

dăscálic vezi **discálic**.

dăscápit vezi **ducápit**.

dăscárc vezi **discárc**.

dăscáț vezi **discáț**.

dăscăčári vezi **discăčóri**.

dăscăčóri vezi **discăčóri**.

dăscăčós vezi **discăčós**.

dăscálič, *pl. dăscálič* *s.m.* Dms. Învățător tânăr.

Et.: din *dăscál* + *-ič*.

dăscáliță, *pl. dăscáliți* *s.f.* Cap 105 s.v. *dăscál*; Cerna A/1662; Dms. 1. Învățătoare. 2. Soția învățătorului.

Var.: **dăscáliță** (Cap 105 s.v. *dăscál*.)

Et.: din *dăscál* + *-iță*.

dăscántári vezi **discántári**.

dăscăpitári vezi **ducăpitári**.

dăscărcătúrá vezi **discărcătúrá**.

dăscłíd vezi **dișcłíd**.

dăscłúč vezi **dișcłúč**.

dăscónt vezi **discónt**.

dăscúlț vezi **dișcúlț**.

dăscupirés vezi **discupirés**.

dăscusătúrá vezi **discusătúrá**.

dăščínc vezi **diščing**.

dăščing vezi **diščing**.

dăsfác vezi **dișfác**.

dăsfărșós vezi **dusfărșós**.

dăsljág vezi **dizlég**.

dăsmărğás vezi **dizmărğós**.

dăsmărğári vezi **dizmărğóri**.

dăsmărqát vezi **dizmărqót**.
dăsmărqs vezi **dizmărqs**.
dăsmărqori vezi **dizmărqori**.
dăsmărqót vezi **dizmărqót**.
dăsmurqs vezi **dizmărqs**.
dăspărtqori vezi **dispărtqori**.
dăspărtqs vezi **dispărtqs**.
dăspíc vezi **dispíc**.
dăspriminés vezi **dispriminés**.
dăstínc vezi **distíng**.
dăstíng vezi **distíng**.
dășárt vezi **dișórt**².
dășclíd vezi **dișclíd**.
dășclít vezi **dișclíd**.
dășclúč vezi **dišclúč**.
dăšícós *s.m.* AtaM 390/16. Pădurar. *Láltu fičúor, ši jál dăšikós áj.* (Celălalt băiat, și el e tot pădurar.) AtaM 390/16.
 Et.: gr. *δασικός*.
dăšlíđ vezi **dișclíd**.
dăšqód vezi **dușqód**.
dăšórt vezi **dișórt**¹.
dăšqórt vezi **dișqórt**².
dăštitát vezi **diștitát**.
dătréc vezi **dutréc**.
dătín vezi **dutín**.
dăvác vezi **divéč**.
dăvǎǧíjǎ, *pl. dǎvǎǧíjǎ s.m.* Dms. Reclamant. *Vini dǎvǎǧíjǎ sǎ-ń li țǎrǎ párlǎ.* (Vine reclamantul să-mi ceară banii.) Dms s.v.
 Et.: bg. *davaǧija* (BER I 312, s.v. *davija*), (tc. *davaci*).
dǎvǎǧilqác vezi **dǎvǎǧilqác**.
dǎvǎǧilqé, *pl. dǎvǎǧilqéti s.n.* Dms. Reclamație.
Var.: dǎvǎǧilqác (Dms).
 Et.: tc. *davacihk*.
dǎvǎjés, **dǎvǎiri**, **dǎvǎij**, **dǎvǎit** *vb.* IV. *Tranz.* și *intrans.* Pap² 74; Can² 388; Cap 106 s.v. *davíjǎ*; Dms. A suferi, a pătими. *Tu fužiș, ma tát-tu si dǎvǎjǎscǎ pri*

tini. (Tu ai plecat, dar tată-tău o să sufere pentru tine.) Cap 106 s.v. *davíjǎ*; *Mulț nífatǎ dǎvǎjés.* (Mulți pătinesc pentru fapte pe care nu le-au făcut.) Dms s.v.; *Mult dǎvǎi ǎn ǎptǎnǎ.* (A pătimit mult în închisoare.) Dms s.v.

♦ *Cǎlíl cǎn si cluțǎjés, măgáril' u dǎvǎjés.* (L i t. Când caii bat din picioare, măgarii suferă.= Unul face, altul trage.) Pap M² 64/6.

Var.: divǎjés (Can² 388 s.v.; Cap 106 s.v. *davíjǎ*).

Et.: mac. *davi*, bg. *davja*.

dǎvǎijǎ, *pl. dǎvǎijǎ s.f.* Cap 106; Cerna A/592; Dms. Judecată; proces; reclamație, plângere. *Mulǎrǎ țe ti ansurǎș cu un mes di đǎli ma nǎntǎ si ń-ay dǎj cǎ jo as nérgu la dǎvǎijǎ șu mulǎrǎ as ț-ay laj.* (Să-mi dai femeia cu care te-ai însurat cu o lună de zile mai înainte, că eu o să merg la judecată și o să ți-o iau.) Cap² 107/13; *Davíja ișqó și pǎnǎ la ampirátu.* (Plângerea ajunsese chiar până la împărat.) Cap² 135/17; *Ți dǎvǎijǎ veț?* (Ce reclamație aveți?) Dms s.v.; *Si dúsirǎ la dǎvǎijǎ ǎn Givǧíliǎ.* (S-au dus la proces la Ghevghelia.) Dms s.v.

Fac dǎvǎijǎ. A face proces; a face plângere, a reclama. *S-dúsi s-fǎcǎ dǎvǎijǎ la ampirátu.* (Se duse să facă plângere la împărat.) MP 148/28; *Aj cǎțó, si fǎsi dǎvǎijǎ și u junglǎrǎ.* (O prinse, se făcu proces și o omorâră.) MP 60/20; *Jel cǎțó si fǎcǎ dǎvǎijǎ.* (El se apucă să facă plângere.) Cap² 135/17; „*Jo sǎ fac dǎvǎijǎ*”; „*Amán, ǧǎnǎm, sǎ-ț dau țínți súti di líri, túcu nu fǎ dǎvǎijǎ*”; „*Bún-ǎj, nu fac dǎvǎijǎ*”. („Eu o să fac plângere”; „Vai, dragule, o să-ți dau cinci sute de lire, numai nu face plângere”; „E bine, nu fac plângere”.) Cap² 46/2–4; *Díntru ți sǎ mi anc líđiț? jo sǎ fac dǎvǎijǎ di tini.* (De ce

să mă închideți? o să te reclam.) Cap² 46/21. **Calc dāvīja.** A merge la judecată. *Ūnă zūŭă, țela fičóri! trimęasiră ca si vină [tătă-su] cōla si-ŭ cālă dāvīja.* (Într-o zi, copiii trimiseră ca să vină acolo [tată-su] să meargă la judecată.) Cap² 135/18. **Daŭ ăn dāvījă.** A da în judecată. *La dęădiră și pri óğa ăn dāvījă.* (Și pe hogaea l-au dat în judecată.) Dms s.v.

♦ *Dŭ și fuĭ di dāvīja.* (L i t. Dă și fuĭ de judecată. = Fă tot posibilul să nu ajungi la judecată.) Cap² 175/31.

Var.: **dāvījă.**

Et.: mac., bg. *davija* (tc. *dáva*).

dāvījés, dāvīiri, dāvīiĭ, dāvīiŭt vb. IV.

Refl. Dms. A se judeca. *Cŭat s-ti dāvījés, řiva nu faĭ.* (Oricât te judeci, nu faci [= nu obții] nimic.) Dms s.v.

Et.: der. de la **dāvījă.**

dāvrană, pl. dāvrani s.f. Întrecere. Dms. *S-nă cățŭam la dāvrană.* (Să ne luăm la întrecere.) Dms s.v.

Et.: bg. *davranma* (tc. *davranma*).

dāvrandisés, dāvrandisiri, dāvrandisĭj, dāvrandisĭt vb. IV. *Tranz.* Dms. A îndrăzni, a cuteza. *Dāvrandisęă tu di să vidém.* (Îndrăznește tu și o să vedem.) Dms s.v.; *Dāvrandisĭ și la mini.* (A cutezat și la mine.) Dms s.v.

Et.: bg. *davrandisam* (tc. *davranmak*).

dăzłég vezi **dizłég.**

dăzliăg vezi **dizłég.**

dăzmărŭs vezi **dizmărŭs.**

dăzmărŭt vezi **dizmărŭt.**

dăzmintés vezi **dizmintés.**

dăzmurŭs vezi **dizmărŭs.**

dăzvŭm vezi **dizvŭm.**

de interj. Pap² 74; Can² 385; Cap 106, 107; ALR II s.n., 2, h.280/012; Dms. Hei; hai, haideți. *Di, va si cățŭam un căŭl cu fęăta voăstră și cu fičŭru meu.* (Haideți, o să facem o înțelegere cu fata voastră și cu băiatul meu.) Cap² 59/26; *E, de! e, de! ti uzŭm. Dŭsta vĭki.* (Ei, hai! ei, hai! te-am auzit. Ajunge!) Pap M² 60/17; *De, bra,*

bic! (Hai, măi, voinice!) Dms s.v.; *De! bĭru, de!* (Hai! voinice, hai!) Cap² 167/43; *De, zĭsiră, si cățŭm căŭl.* (Hai, ziseră, să punem rămășag.) Cap² 59/31; *De, bra, nu ti spări! řri ĝĭj mai minŭți!!* (Hai, bre, nu te descuraja! Să trăiască cei mai mici!) Pap M² 57/24; *Ĭdi dęăduli, deĭ, ŭa cŭt trec, tŭcu si dădęam la toĭ, ři armănză la mini?* (Măi, moșule, hei, câți trec pe aici, dacă aș fi dat la toți, mie ce-mi rămânea?) Cap² 98/21; *Ĭdi lŭduli, deĭ, cŭn să-ț vină criėlu?* (Măi nebunule, hei, când o să-ți vină mintea?) Dms s.v.; *Zășŭz unęăc, dęa s-na zălăřim.* (Șezi puțin, hai să stăm de vorbă.) Cap 102/7; *Nu s-ti fățim grămătic, di!* (N-o să te facem grămătic, hai!) Dms s.v. *grămătic.*

Var.: **dęa, deĭ, di³, diĭ** (Dms s.v.).

Et.: mac. *de*, bg. *de, dja, dej.*

dęa vezi **de.**

dęăca conj. Dacă. *ři dęăca vini din ĝ indém un ŭom?* (Ce dacă veni un om din iad?) Cap² 67/1; *Vini ři-ĭ spŭni dacă řri văcŭt să-ĭ văpsęcă și la ęa unę lŭnă.* (Vine și-i spune dacă are puțin timp să-i vopsească și ei puțină lână.) Cerna T.

Var.: **dăcă.**

Et.: din **de [dĭ²] + că.*

dęad, pl. dęaj s.m. și *adj.* Pap² 73, 76; Can² 384, 386; Cap 102, 106; ALR I, 2, h. 169/012, 013; ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012; ALR II s.n., 6, h. 1579/012, h. 1580/012, h. 1675/012; Cerna A/485, 619; Wild h. 465/1, 2, 4-7; ALDM I, h. 561/1-7, h. 562/1-7; Dms.

1. Moș, bătrân. *řela dęădu ă! lă dęădi băstŭnu.* (Bătrânul îi dădu toiagul.) DP 25/26; *Bătŭ pri un bręg mări, ca zĭdu ra nalt, și ăn bręg vę un dęd c-un băstŭn ăn mŭř.* (Întâlni un deal mare, ca zidul era înalt, și pe deal era un bătrân cu un baston în mână.) Cap² 23/24; *Deșĭđdi ŭșa la dęđo.* (Deschide-i ușa moșului.) W 60/15; *řista dęădu nu ra ca lănřil' dęaj.* (Bătrânul ăsta nu era ca alți bătrâni.) DP 66/9;

E, mo, deduli, cum să dăróm; cávgă vem cu túrcu. (Ei, acum, moșule, cum să facem; avem război cu turcii.) Cap² 44/17; *Dǎdoli, cǎți ț-aj țor roș ókll?* (Moșule, de ce îți sunt ochii așa de roșii?) W 65/10; *Dǎdoli, ácu mi vǎr, si stau.* (Moșule, dacă mă vrei, o să stau.) MP 162/6; *Dǎduli, spúni-ń-la ágru!* (Moșule, arată-mi[-l] ogorul!) Kats 64/22; *Un dǎd moș cu bárba-n pimínt.* (Un moș bătrân cu barba până la pământ. [Ghicitoare: Prazul].) Pap M¹ 10/25; *Am un dǎd, nǎáptǎ ǎsi, zúya si scúndi.* (Am un moș, noaptea iese, ziua se ascunde. [Ghicitoare: Zăvorul de la ușă].) Cap² 157/18; *Am un dǎd cu trei par ńn grǒb.* (Am un moș cu trei pari în spate. [Ghicitoare: Scaunul].) Cap² 159/31; *Un dǎd c-únă stǎyǎ-n cap.* (Un moș cu o stea pe cap. [Ghicitoare: Lumânarea].) Pap M² 51/24. **2.** Bunic. *S-mi duc s-lǎy ńpu ǎiǎ, cǎ dǎdu ńǎ lǎy.* (O să mă duc să iau apă vie, că bunicul e bolnav.) MP 24/32; *Dǎd-su la zǎsi: dúț-va!* (Bunicu-său le zise: duceți-vă!) MP 24/24; *Dǎduli, ǎlǎ cu nǎǎ!* (Bunicule, vino cu noi!) Kats 65/11; *Dǎdi, șos ńa!* (Bunicule, șezi aici!) Kats 64/20. **3.** Socru. *Țista ńǎ lu fráti-ńu dǎt [sǎácru].* (Acesta e socrul lui frate-meu.) Kats 69/1. **4.** (La porc) Stomac. *Dǎdu di porc.* (Stomac de porc.) ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012. **5.** (La moară) Posadă. Cap 106 s.v. **6.** Cocoloș de mămăligă cu brânză, bulz. Dms. s.v.

Di dǎaj. Din bătrâni. *Las s'sta ńa bunáru, cǎ șa nǎ si flǒ di dǎj.* (Lasă să stea aici fântâna, că așa ni s-a aflat din bătrâni.) Can T¹ 282/20.

♦ *Cǎți? Cǎ șa zǎsi dǎlu Gófi.* (L i t. De ce? Pentru că așa a zis moșul Gófi. = De ce? De-aia.) Pap M² 66/40.

Var.: **ded, dǎd, dǎdi** (Wild h. 465/2), **dǎat**¹ (ALR II, 1, h. 64/012), **dǎd, dǎt.**

Et.: bg. *djado*, mac. *dedo*.

dǎdǎ, pl. **dǎdi** și **dǎdǎn** s.f. Can² 386; Cap 106 s.v. *dǎd*; Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7; Dms. **1.** Bunică; babă. **2.** Bunic. Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7. **3.** Mătușă. *Nu vǎǎj, dǎe!* (Nu vreau, mătușă.) MP 246/24.

Var.: **dǎǎ, dǎdǎ** (Can² 386).

Et.: vezi *dǎd*.

dǎal¹ pl. **dǎalur** s.n. Can¹ 386; Cap 106; Cerna A /1646; Dms. *Disúpra di uráču, ńúndi ará, vǎ un dǎal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Únu fur si púsi pri dǎal și lǒ să țǒpǎ cǒt putǎ* (Unul dintre hoți se sui pe deal și începu să țipe cât putea.) Pap M¹ 26/4; *Únǎșúnǎ si disfǎsi di pri dǎal și lǎǎǎ anjǒsu.* (Dintr-odată coborî de pe deal și alergă în jos.) Pap M¹ 26/14; *Dijós di cǎtún sa niști dǎalur.* (În josul satului sunt niște dealuri.) Can T¹ 262/1.

Var.: **dǎl** (Can² 386; Cerna A/1646).

Et.: sl. *dǎlǎ* (bg. *djal*, mac. *del*).

Dǎal² n.pr. PapM² 175/9; Cap 106 s.v. *dǎal*; Dms s.v. *dǎal*. Nume de loc în *Birisláv, Óșin* și *Lúnđin*.

Et.: **dǎal**¹.

dǎáltǎ, pl. **dǎálti** s.f. AtaM 68/3, 71/20; Dms. Daltǎ.

Et.: vsl. **delta*.

dǎámi s.f. pl. Pap² 74; Cap 107; Dms. (La războiul de țesut) Sfori care leagă ielele de fusceii itelor.

Var.: **dǎemi**¹ (Pap² 74).

Et.: bg. dial. *dema*.

dǎápin, dipinári, dipinái, dipinát vb. I. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR II s.n., 7, h. 1888/012; Cerna A/1248, 1252; ALDM I, h. 222/7; ALDM II, h. 1071/1–6; Dms. A depána. *Fǎtǎli ńy dipinárǎ toátǎ ustúra.* (Fetele au depănat toată urzeala.) Cap 107 s.v.; *Toátǎ zúya dipinǎá și ńcǎ nu sfǎrșǎá.* (A depănat toată ziua și încă nu a

terminat.) Dms s.v. F i g. A fura. *Tot la depinără.* (L-au furat de tot.) Pap M² 67/34; *Lă dipinără di pári.* (L-au furat de bani.) Dms s.v.

Var.: **dépin, dépin** (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; ALDM II, h. 1071/6).

Et.: lat. *depanare*.

dépir, dipirári, dipiráj, dipirát vb. I Tranz. și refl. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR I, 1, h. 92/013; Dms. 1. A jumuli. *Gállna aų dipirără.* (Au jumulit găina.) Cap 107 s.v.; *Táti li júnglă și noi li dipiróm [gállíli].* (Tata le taie [găimile] și noi le jumulim.) Dms s.v. 2. A țipa, a se văita; (despre câine) a urla. *An țela saát si pugudí di viní și țea coștiviță și, că-ų vizură țela pu'l din culb, lără si dépiră.* (În acel timp [= ceas] se nimeri să vină și șarpele și, când îl văzură puii din cuib, începură să țipe.) Pap M² 149/2; *Nápcunta si zăđđđđ și maj mica [fjătă] și lo si dđđđđ.* (Apoi se ivi și cea mai mică [fată] și începu să se vaite.) MP 64/26; *Mulțarę lo si dđđđđ.* (Femeia începu să se vaite.) Cap 107 s.v.; *Cóđđđđ si dépiră.* (Câinele urlă.) Pap¹ 42 s.v.; Pap² 74 s.v. P. e x t. A (se) scârpina. ALR I, 1, h. 92/013.

Var.: **déper** (ALR I, 1, h. 92/013), **dépir** (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387); **dđđđđ**.

Et.: lat. *depilare*.

dęat, pl. dęátur s.n. Cap 108; Dms. Împrumut.

Lęau ăń dđat. A lua cu împrumut. *Laj pári ăń dđat.* (Au luat bani cu împrumut.) Cap 108 s.v. **Daų ăń dęat.** A da cu împrumut. Dms s.v.

Var: **dđat**².

Et.: lat. *debitum*.

déă vezi **dęádă**.

Déba n.pr. Pap M² 175/13; Cap 107. Nume de fântână în *Cúpă*.

decárico s.f. AtaM 221/20. Hârtie de 10 drahme.

Et.: gr. *δεκάρικο*.

dékică, pl. dékiki și dekicál s.f. Cap 107; Dms. Secundă, clipă. *La tréja dđkică al flără la un căviné.* (La a treia secundă [= după trei secunde] îl găsiră la o cafenea.) Cap² 107/43; *Io, ų si mi pitrét nérgu șu tru ținți dđkiki ăs ță duc ęųápi.* (Eu, unde o să mă trimiți merg și în cinci secunde îți voi aduce răspuns.) Cap 107/37; *Ăń ună dđkică si fęási lucrú.* (Treaba se făcu într-o clipă.) Dms s.v. *lucru*.

Var.: **dăkică, đikică, dukică** (Dms s.v.).

Et.: mac. *dekika*.

ded vezi **dęad**.

def s.invar. în expr. *Def di tini.* (Praful [să se aleagă] de tine.) Dms.

Et.: bg. *def* (tc. *defi, def*).

défa s.f. AtaM 297/28. Oară, dată.

Et.: tc. *defa*.

dej vezi **de**.

délki vezi **délmi**.

délmi conj. Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Dms. Dacă; fiindcă, pentru că. *Délmi tțor mțnt ări di tráziri, maj bun las' s'sta ųa.* (Dacă are de tras asemenea chinuri, mai bine lasă să stea aici.) DP 26/1; „Ăđ, délmi șa”, *zisi dędu*, „sirbė și fısta an la minı”. („Ei, dacă [-i] așa”, zise bătrânul, „muncește și anul ăsta la mine”) Cap² 24/26; *Ampirátu a' zisi*: „bun ăđ, délmi cțta ađ vrut să l-ų dau fęta męa, las' s-vină”. (Zise împăratul: „e bine, pentru că ai vrut atât [de mult] să i-o dau pe fata mea, lasă [-l] să vină”) Cap² 54/35; *Délmi máđtur, să-ń zică lumęa.* (Dacă [sunt] meșter, [așa] o să-mi zică lumea.) Pap M² 74/31; *Dilmi mi nređ, ăs ță spun: dđ-ń-li pęánili șu pója ăs ner ăs ęoc.* (Pentru că mă întrebi, o să-ți spun: dă-mi penele și apoi o să merg și o să joc.) Cap² 109/42; *Dilmi cțta-đ dđlți cárneđ di om, ađ să nčđđim un fıčór și ună fęă, să la rănım bun, di să la junglđm.* (Dacă e atât

de dulce carnea de om, hai să închidem [în coteț] un băiat și o fată, să-i hrănim bine și să-i tăiem.) Can T¹ 277/29; *Lisíța-I zisi*: „a! lúpuli, la tíni țivá nu-ț aj dílmi cápu ț-aj sănátós”. (Vulpea îi zise: „ei! lupule, tu nu ai nimic dacă îți e sănătos capul”) Can T¹ 281/15; *Dírmi singură anvítăș tu, un an di zóli si lucréz*. (Pentru că ai învățat singură, o să lucrezi un an de zile.) Pap M² 155/31; *Ej, dílki ná-ș trađ [pucrǎva], nălét si eș*. (Ei, fiindcă mi-o tragi [velința], să nu rămâi cu nimic.) Cap² 112/37; *Ej, gídi máicu, dílki mi ntrég, si ăț spun*. (Ei, bre mamă, fiindcă mă întrebi, o să-ți spun.) Cap² 109/31.

Délmi că. Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Pópa zisi*: „noș cum vem dărát pázari, délmi că ti anvirín, să ti bilés”. (Popa zise: „după cum ne înțeleseserăm, fiindcă te superi, o să te omor.”) Cap² 34/22; *La físta nu I-ăi frică di țíșțę mpirát dílmi ca mpirátu Cad la ubidęsti*. (Astuia nu-i e frică de acești împărați, de vreme ce îl caută pe împăratul Cad.) Can T¹ 283/31; *Démi că pristi púntę țę tricú, s-la tálčóm*. (Pentru că a trecut peste acea punte, o să-l omorâm.) Cap² 145/42.

Var.: **délki** (Cap 107 s.v.), **démi**², **dérmi** (Cap 107 s.v.; Dms s.v.); **dílki**, **dífkí**, **dílmi**, **dími** (Cap 107 s.v.), **dírmi**.

Et.: mac. *delmi*, bg. *delmi*, *dilmi*, *dilki*. **deméc** vezi **diméc**.

démi¹ vezi **deami**.

démi² vezi **délmi**.

deng, pl. **déngur** s.n. Cap 107; Dms. 1. Fiecare din cei doi desagi care se pun pe samar, echilibrându-l; pachet mare, balot. *Amálu pǎartă un deng*. (Hamalul duce un balot.) Dms s.v. 2. Pereche echilibrată, făcută din două părți egale. *Deng că lu Pétri boi runc si áflă*. (Pereche precum boii lui Pétri rar se întâlnește.) Dms s.v.

◆ *Cătă-ț déngu ca s-nu rămón sádi la čănúșă*. (L i t. Ai grijă de perechea ta de boi ca să nu rămâi doar la cenușă [= ca să nu fii un prăpădit.] Fă-ți vara sanie și iarna car.) Cap² 175/35.

Et.: tc. **denk** (mac., bg. **denk**).

dépin vezi **depin**.

dérmi vezi **délmi**.

dert, pl. **dértur** s.n. Cap² 175/33; Dms. Dificultate, suferință. *Toș dert nu si trázi*. (Suferința ta e greu de suportat.) Dms s.v.

◆ *Sfáca căsă ș-ári dértu luș*. (Fiecare casă își are suferința [= necazurile] ei.) Cap² 175/33.

Et.: tc. **dert** (mac., bg. **dert**).

dervíč vezi **dărvíč**.

des, **deasă**, pl. **deș**, **deási** adj. și adv. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Cerna A/74, 75; ALDM I, h. 17/1–7, h. 18/1–7; ALDM II, h. 1108/2–7; Dms. Des. *Călăuzu la purtá pri urmánu des*. (Călăuza îi ducea prin pădurea deasă.) Cap 107 s.v.; *FicóriI antráră an un urmán mult des, jündi si scúmsiră*. (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă, unde se ascuseră.) Pap M¹ 14/26; *Antráră tru únă urmáni multu deasă și culó si scúmsiră*. (Intrară într-o pădure foarte deasă și acolo se ascuseră.) Cap² 105/20; *Amnáră jeI trei zóli și trei nopț pónă júnsiră an un urmán des, des*. (Merșeră ei trei zile și trei nopți până ajunseră într-o pădure deasă, deasă.) Pap M² 166/19; *Núcă cu frúnčili deási*. (Nuc cu frunzele dese.) Dms s.v.; *Pǎnčđă deási*. (Pânză deasă.) Dms s.v.; *Plǎáđă deási*. (Ploaie deasă.) Dms s.v.; *Vii des*. ([Tu] vii des [= deseori].) Pap¹ 42 s.v.; *Nu putém járnata să ișóm náfără să amnóm cóta des*. (Iarna nu putem să ieșim afară să umblăm atât de des.) W 78/17.

Var.: **diăs** (ALDM I, h. 17/2, 3).

Et.: lat. **densus**.

desmintés vezi **dizmintés**.

Déstor *n. pr.* Pap M² 175/15; Cap 107. Nume de loc în *Nônti*.

deşclîd vezi **dişclîd**.

deşórt vezi **dişórt**¹.

deşórt vezi **dişórt**¹.

detelínă vezi **ditilínă**.

deţîndeşa vezi **diţîndeşa**.

devré vezi **divré**.

dêd vezi **dead**.

dêdă vezi **deádă**.

dêdi vezi **dead**.

dêl vezi **deal**.

dêper vezi **deápir**.

dêpin vezi **deápin**.

dêpir vezi **deápir**.

di¹ *prep.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108–109; ALR II s.n., 5, h. 1351/012; ALR II s.n., 6, h. 1615/012, h. 1616/012, h. 1844/012; Cerna A/1999. Dms. 1. De, din. *Cumát di furlínă*. (Bucată de aur.) Cap² 179/26; *Cáfcu fustán ţer tu, Tégu, dáli di cadifé ili di mătási?* (Ce fel de rochie vrei tu, *Tégu*, oare din catifea sau din mătase?) Cap² 20/30–31; *Pórtu lunţînesc [...]* *ăi darát di pónďă di căsă*. (Portul din *Lunţîh* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T¹ 262/34; *Darără ţînă búnă di cărnşa lui*. (Din carnea lui au pregătit [o] cină bună.) Pap M¹ 16/21; *Ūnă ţe la lăşó ácu di mohn, la flo fićóru*. (De îndată ce lăşă acul din mâini, îl găsi pe copil.) Cap² 62/18; *La lo fićóru di căsă*. (Luă băiatul de acasă.) Pap M¹ 20/3; „*La vind, áma ţer únă sútă di furlín*”. *Di mirác mári e! ă! deádiră [la luvăč] şi la cumpărără*. („Îl vând, dar vreau o sută de lire de aur”. Din dorinţă mare, ei îi dădură [vânătorului] şi-l cumpărără.) Pap M¹ 22/14. 2. Dintre. *Ūnu di noj tribuăşti z-dúcă la păzărişti*. (Unul dintre noi trebuie să meargă la târg.) ALR II s.n., 6, h. 1844/012; *Di ţea je! zísiră să la púnă únu di je! [...]* *an únă udăjă*. (De aceea ei

ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5. 3. Pentru. *Fěili leu căti un busilíc di sfáca om din căsă*. (Fetele iau câte un [fir de] busuioc pentru fiecare om din casă.) Can T² 106/31; *Zer áň ársi čérĝa di tîni*. (Parcă mi-a ars cortul pentru tine.) Can T² 107/29; *Joŭ nu am niţi di míni*. (Eu nu am nici pentru mine.) W 63/6; *Limba grěcă [...], di noj iĝa nu-ĝ*. (Limba greacă [...] ea nu e pentru noi.) Pap M² 28/6; *Jo vin ŭa sáldi di tîni*. (Eu vin aici numai pentru tine.) DP 95/27; *Lără cărni, dărără ţînă, čorbă, víki, ca di ŭáspiř*. (Luară carne, pregătire cină, ciorbă, mă rog, ca pentru oaspeţi.) Cap² 81/14; *Noj ţěstă ápă nu-o vem sáldi di noj, că-ĝ di tqátă lúmşa*. (Noi nu avem apa asta numai pentru noi, că e pentru toată lumea.) Cap² 140/18; *Si dúsiră árá prin urmán să luvěcă di mőĝnista*. (Se duseră iar prin pădure ca să vâneze pentru a doua zi.) Pap M² 147/4; *Bábu, aĝ loc ţěástă seără di míni, si vin la tîni?* (Babo, ai loc pentru mine astă seară, să vin la tine?) Cap² 84/33; *Jo sam vinit di un lucrú*. (Eu am venit pentru un lucru.) Cap² 80/35; *Vini vácótu di guniře dănácu*. (A venit vremea pentru mânatul viţelului.) Cap 109 s.v.; *Cári ŭom să treácă, la toĝ să dau di sánătáti*. (Care om o să treacă, la toţi o să le dau, pentru sănătate.) Cap² 53/2; *Mult si mănčó, stăcúnu, di míni*. (Mult s-a strădui, sârmanul, pentru mine.) Cap² 187/11; *Di cŕáta nu nă ţirtŕám*. (Nu ne certăm pentru atât.) Dms s.v. 4. Cu. *Uzŕă că lúpu si fălĝáşti di juníla lui*. (Auzi că lupul se laudă cu vitejia lui.) Pap M¹ 18/6; *Am un foáli plin di alb măccát*. (Am un burduf plin cu bucăţi mari albe. [Ghicitoare: Făina de grâu alb].) Cap² 155/8; *Fěta, di mŭltă mŕncă, aŭ dănoť tŕă čănúşa*. (Cu multă trudă, fata adună toată cenuşa.) Can T¹ 279/32. 5. Din cauza; de.

La șădări, tátu, di umărǎlă, fěsi „oh”. (Când se așează, tatăl, de oboseală, făcu „oh”). Pap M¹ 20/5; *Cări si anrușónă di luĵi trubușónă.* (Cine se rușinează din cauza burții sale.) Pap M¹ 13/11; *Ĵa vizú múm-sa [...] an țea al raĵ di móncă.* (Mama-sa îi văzu [...] în ce hal erau din cauza suferințelor.) MP 14/31; *Mi bătúĵ cu únă sútă di ǵnș, di cumiț și di curșúmi sam șa rupt.* (M-am luptat cu o sută de inși, de comitagii, și din cauza gloanțelor sunt atât de sfărtecat.) Cap² 55/1; *Dú-u țea meǵără, că am un fičór țe plónđi di ĵa.* (Adu acel măr, că am un băiat care plânge din cauza ei.) Cap² 72/45; *Lǒ un lemn și si dúsi di la putrizó di kútéc.* (Luă un băț și se duse de-l snopi în [de] bătaie.) Pap M¹ 24/25. **6.** De la; de pe urma. *Di uráču toĵ si rănesc.* (Toți se hrănesc de pe urma plugarului.) Pap M² 155/37. **7.** Despre. *Țéla dáscă! Ĵa nvițăĵ fičóri! di biséřică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/28. **8.** De către, de. *Țăstă fětă ra furată di draĵ.* (Fata asta era furată de draci.) Pap M² 20/20. **9.** În construcția genitivului. *Mánúșa di stúmničcă.* (Mânerul ulciorului.) Cap² 158/1; *Si dúsiră la mărziņa di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v. *dirépt; Lisíța si fěsi ca moártă și si tinsi an méĵlucu di drum.* (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *Lé-la, lě-la, Méno móri, Ríza di lu Zéțea.* (Ia-l, ia-l, Méno dragă, pe Ríza al lui Zéțea.) Cap² 20/30; *Ĵel ș-u le, mámu móri, Fíłea di lu Vínęa.* (El o ia, mamă dragă, pe Fíłea a lui Vínęa.) Cap² 21/2; *Asán-beĵ di Ágoș-ága.* (Asán-beĵ al lui Ágoș-ága.) Cap 108 s.v.; *Ibraim-beĵ di Gázi.* (Ibraim-beĵ al lui Gázi.) Cap 108 s.v. În urări. *Dómnu di bun, răkĵă-n rost să pun!* (Domnul cu bine, rachieu să pun în gură!) Pap M¹ 55/35; *Di bun Dómnul!*

(Cu bine [și cu] Domnul!) Pap M² 56/2; *Tot di bun.* (Toate cu bine!) Pap M² 56/2.

Di la. 1. De la; din. *Am únă niveástă, di la ȵom la ȵom meǵărđi.* (Am o nevastă, merge din om în om. [Ghicitoare: Ulciorul].) Cap² 161/12; *Si dúsi dúpu moárti ca să-l ĵa súflitu la fičór di la moárti.* (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap² 23/6; *Să țirém di la prinált.* (O să cerem de la Preaînaltul.) Pap M¹ 29/7; *Lisíța zísi: „án li cățăĵ di la moără [pěști!].”* (Vulpea zise: „[peștii] i-am prins de la moară.) Cap² 24/17; *Fičóru [...] nvițó múlti zănăĵăti di la drac.* (Băiatul [...] a învățat de la drac multe meserii.) Pap M¹ 20/1; *Di la poártă la poártă s-ti ved.* (Să te văd [cerșind] din poartă în poartă.) Pap M¹ 43/19; *Pimintu [...] dúnă noĵ cuvét di la viniri primavérăłă.* (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4. **2.** Din. *Di la țe frúnză išó únă núcă mári.* (Din frunza aceea a ieșit un nuc mare.) Cap² 29/41. **3.** Despre. *Di la nuǵĵ, șa na ra pișiiț, aĵă s-murim.* ([Cât] despre noi, așa ne era scris, să murim aici.) MP 14/22. **4.** Din cauza. *Únă albină ve rănă la gúșă di la jug.* (O albină avea rană la gât din cauza jugului.) Cap² 29/40. **Di pri (dúpri).** De pe. *Am un brič; di pri rámură, rámură meǵărđi.* (Am un brici; merge de pe [= din] ramură în ramură. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap² 155/5; *Án am un pu!; ámnă di pri túmbă, túmbă.* (Am o pasăre; merge de pe un deal pe altul. [Ghicitoare: Briciul].) Cap² 152/26; *Ca-ȵ vizú fěta ampirátuluĵ, fěta di pri tapólă si candisi și si dișfěsi.* (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Lisíța Ĵi turi toĵ pěști! an drum și sări și ĵea di pri cal.* (Vulpea aruncă toți peștii pe drum și sări și ea de pe cal.) Pap

M¹ 24/5; *Ăți ăș disfēsi Cúsi-cucóti di pri grindă.* (Cocoșelul-fără-coadă se dădu jos de pe grindă.) Pap M² 137/28; *Ampirátu, cōn si pricătō di pri cunác, la vizú júnili.* (Împăratul, când se uită de pe palat, îl văzu pe voinic.) Pap M² 146/20; *Dǫarmi ca dúpri lántă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe altă lume. = Doarme dus.) Pap M² 73/30; *Di pri cōmp ănsús siminám grónur, sicără și lálti siminátúr.* (De la câmp în sus semănam grâne, secară și alte semănături.) AtaM 398/8. **Păn di. 1.** Lângă. *Ĭel dǎrǒ un an păn di luĭ cunác.* (El ridică un han lângă palatul lui.) Cap² 27/27. **2.** Până la. *Turnătúra aĭ di tort di lǒnă și-ĭ lǎrgă di la únă mǒnă pan di únă pálmă.* (Adaosul e din fir de lână și e lat de la o mână până la o palmă.) Can T¹ 265/27–28. **Făr di.** Fără. *Tódur nalt, făr di cǒásti.* (Tódur înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M² 50/19. În construcții cu verbe. **Bat di.** A întâlni. *Bătú di un cătún turfés și flo cǒla treĭ fraĭ.* (Întâlni un sat turcesc și acolo găsi trei frați.) Cap² 34/8; *Bătú di un dǎd moș, áma țela ra Dómnu.* (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Domnul.) Cap² 24/8; *Bătúră di un dǎd moș și ĩa ntribó.* (Întâlniră un moș bătrân și îi întrebă.) Cap² 59/14. **Daĭ di.** A întâlni, a da de ceva sau cineva. *Dǎdi di únă cásă ĩúndi ra únă bábă.* (Întâlni o casă unde era o babă.) Cap² 121/10; *Dǎdi di máĭstur.* (L i t. Și-a întâlnit stăpânul. = Și-a găsit nașul.) Cap² 187/33. **Sam di.** A urma să, a fi pe punctul de a face ceva. *Țe mulári ra di rudíri.* (Nevasta urma să nască.) Cap² 50/38.

Var.: **dă¹** (Pap¹ 42), **dúpri** [= **di pri**].

Et.: lat. **de**.

di² *conj.* Pap² 74; Can² 386; Cap 107–108; Dms. **1.** De, să, și. *Na țǎstĭ čǎrpulín, ĩă-li di li spēálă.* (Na ciorapii ăștia, ia-i și

spală-i.) Cap 109 s.v.; „*Ah, máĭcu*”, *zĭsi fičǒrlu, „țe dǎrăș di lă li didés pǎnili?”* („Ah, mamă”, zise băiatul, „ce făcuși de dăduși penele?”) Cap² 110/3; *Dómnu aĭ zĭsi:* „*dú-ti dă țe súflitu di la mulári-ta.* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale.”) Cap² 50/25; *Ĭăș di n-u spuń stǎĭya.* (Teși să-mi arăți steaua.) MP 44/19; *Uzǒm că vút-ay niști fĕti ăn un loc, di na dúĭtim ăș la lǒm.* (Am auzit că erau niște fete undeva și ne ducem să le luăm.) Cap² 48/4; *Si dúsi curǒn cásă, di trimĕsi únă mǒșă să-ĭ candisǎscă fĕta.* (Se duse repede acasă și trimise o babă s-o înduplece pe fată.) Pap M¹ 14/41; *Si dúsi di-ĭ spúsi la fráti-su.* (Se duse și-i spuse lui frate-său.) Pap M¹ 14/8; *Lǒ un lemn și si dúsi di la putrizǒ di kútéc.* (Luă un băț și se duse de îl snopi în bătaie.) Pap M¹ 24/24; *Fĕta si dúsi di li lǒ lucrili ĩi-ĭ vǎa zis fráti-su.* (Fata se duse și luă lucrurile de care îi zisese frate-său.) Pap M¹ 14/14; *Ná-u țǎsta mǎsa di, cōn s-la zĭ țĭsta laf, si ámplă di pǒĭni și di bunitǒt.* (Na fața asta de masă și, când o să zici vorba asta, o să se umple de pâine și de bunătăți.) DP 30/19. **2.** Dacă. *Ampiratĭța antribǒ cavásu:* „*di să trimĕță vrĭnă cǎrti cmǒĭi ĩlu lu pásă, cōn să trimĕță, túntĕa cǎrțea si-ĭ duĭ la míni*”. (Împărăteasa îl întrebă pe portar: „dacă fiul pașei o să trimită acum o scrisoare, când o să [o] trimită, atunci să aduci scrisoarea la mine.”) Pap M² 142/18; *Ácu ti spúrcă cúcu, di sta pri uscátă vĕĭcă, să mor.* (Dacă te spurcă cucul, dacă stă pe o creangă uscată, o să mori.) Can T¹ 268/37; *Cōn si aĭ zor, di si ay zănvǎrtés [cǎlǒcca], un tábúr di lúmi si táĭă.* (Când o să ai nevoie, dacă o să-l rotești [paloșul], o să taie un batalion de oameni.) Cap² 25/1; *Țĭsta pǒmu, ca ș-lo un lemn, di lo s-ĭa bătă, măĭă con la*

mulări, con la bábă-sa. (Omul ăsta, când luă un lemn, dacă începu să lovească, lovea când în nevestă, când în bunică-sa.) DP 176/20. **3.** Încât. *Ári un fur; túcu s-ancľz, nu s-ancľdi, di el aș ánră.* (E un hoț; dacă închizi, nu se închide, [așa] încât el intră. [Ghicitoare: Soarele].) Cap² 160/3; *Móniľli li vizés pri ópcu, di, la purtarę, li printórnă di ives pri fáťă.* (Mânecele le brodează pe dos, [așa] încât, la purtat, le întoarce și ies pe față.) Can T¹ 265/32; *Caťó di linsi tótă nóptęa di-ų fęsi [tapóla] áncă cóta mai grósă.* (Începu și lince toată noaptea încât îl făcu [plopul] încă pe atât mai gros.) Pap M¹ 16/6; *Dómnu aľ deđádi pri mǔltă putęári la fičór, di, cón sáręá, di stroť si gudęá.* (Domnul îi dădu băiatului prea multă putere, încât, când sârea, se lovea [= de grindă].) Cap² 98/4. **4.** Datorită. *Di timinčurli țe li fáťęá, aľsi lipi la buric.* (Datorită temenelelor pe care le făcea, i se lipi de suflet.) Cap² 83/34. **5.** Decât. *Drácu deđádi mai mulți pári di toť.* (Dracul dădu bani mai mulți decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Un lup vru si spúnă, únă óară, că el áľ mai júni di tóati vitili.* (Un lup vru să arate, odată, că el e mai voinic decât toate vitele.) Pap M¹ 18/2; *Di tını mai júni nu ári.* (Nu există [altul] mai viteaz decât tine.) Pap M¹ 18/9; *Si fęási un cal di júni mai júni.* (Se făcu un cal mai voinic decât [unul] voinic [= foarte voinic].) Pap M¹ 22/17; *Di el ma dúľfi nč-ári.* (Mai dulce decât el nu există.) Cap² 160/13; *An țęa sęáră dărără un cunác áncă cóta mai bun di lu ampirátu.* (În seara aceea făcură un palat încă pe atâta mai frumos decât al împăratului.) Cap² 79/36; *Ári mai mlńic di iľ?* (Există [ceva] mai drag decât fiul?) Cap² 189/15; *Ca lără si buuľáscă cu tufęácu, ȳa [fęáta] pugudęá mai mult di eľ.*

(Dacă începură să tragă cu pușca, ea [fata] nimerea mai mult decât ei.) DP 198/13. **6.** De la. *Treľ pátru zóľi di țęstă zúyă, óamińiľ cumpără bacám si vupsés óáuli.* (Cu trei patru zile de la [= înainte de] această zi, oamenii cumpără băcam [= vopsea de culoare roșie] și vopsesc ouăle.) Pap M² 115/28; *Cútru scápit-sóľli di ȳista stașion [...] junđ an un cătún.* ([Mai] spre apus de la [= față de] gara asta [...] ajungi într-un sat.) Can T¹ 261/3.

Di că (di ca). După ce, de vreme ce, dacă. *Di ca si disgustęáscă [mumúșu], [...] vini mčáșa cásă rásľăbită.* (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3; *Pristi undóu sáti, di ca să ntunęrică, si dúnă toť an méľlucu di cătún.* (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T¹ 268/4; *Di ca la lăľá án gáura luľ și di ca la nviťá, la măncá.* (După ce îl lua în gaura lui și după ce îl învăța, îl mânca.) Cap² 127/10; *Doľ frať, di ca sa rudľť, si cătă, áma niťi únă óară nu si pot vidęári.* (Doi frați, după ce s-au născut, se caută, dar niciodată nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Pap M¹ 11/4; *Di că lă măncáră lupiľ, șa-ľ căsmét.* (Dacă îl mâncară lupii, așa-i [= așa i-a fost] soarta.) Dms s.v. *dică;* *Di că fuzim din Lúnčńń, ȳųo zăám sirbít și ȳáťi.* (După ce am plecat din Lúnčńń, eu am muncit puțin și aici.) AtaM 399/24; *Di ca si fęsiră lántili mčľur turť și rămási sáldi țęsta málă criștín, căťără să la facă și la ȳeľ zăľím.* (După ce se turciră celelalte mahalale și rămase[ră] creștini numai mahalaua asta, începură să-i jefuiască și pe ei.) Can T¹ 263/23; *Di ca la ardicáľ [fičóru] di treľ or pri mčń, [...] șăđęľ la sinia.* (După ce îl ridicau [pe băiat] de trei ori pe mâini, [...] se așezau la masă.) Can T¹ 266/24. **Di júndi.** De unde; cum.

Di ĵundi amná, árǎ dǎdi di un cǒĵni. (Cum mergea, din nou întâlni un câine.) Cap² 30/23; *Di ĵundi raĵ fucaráj, ĵúnsirǎ di ĉurbaĝĵi mai ĉurbaĝĵi.* (De unde erau săraci, ajunserǎ din bogaĵi mai bogaĵi.) Cap² 34/3; *Di ĉudiri lucrú ca, di ĵundi murǎĵu i zúĵǎ cáti ĵinĵ řási víti, di ca la tálcó [vǎmpíru], nu múri níĵi únǎ vítǎ víki.* (De mirare lucru că, de unde mureau câte cinci řase vite în fiecare zi, după ce l-a omorât [pe vampir], nu a mai murit nicio vitǎ.) Can T¹ 271/16; *ři dindináĵǎrǎ, di ĵundi curǎ ĉeřma rakĵja, túcu lǒ sǎ curǎ ápu.* (ři dintr-odată, de unde [până atunci] fântána „curgea” [= producea] rachiul, începu sǎ „curgǎ” [= sǎ producǎ] apă.) Cap² 53/24. **Di sǎ.** Ca sǎ. *Dómnú a'zisi:* „dú-ti dǎ lǎ sǎflitu di la mulǎri-ta, di sǎ la duĵ”. (Domnul ři zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale, ca sǎ-l aduci.”) Cap² 50/25; *ře-ĵ pús-aj di sǎ áfli?* (L i t. Ce ai pus, ca sǎ gǎseřti? = Ce ai investit ca sǎ câřtigi?) Pap M² 61/35. *Sǎ viním mǒĵni sǎ-ĵ trantím tapóla di sǎ-ĵ lom řǎta.* (O sǎ venim mâine sǎ doborǎm plopul ca sǎ o luǎm pe fatǎ.) Pap M¹ 16/4; *řóni-mi pǎnǎ sǎ nřurlés di sǎ-ř spun cútru ĵúndi lǒ mǒártǎ.* (řine-mǎ pǎnǎ o sǎ înfloresc ca sǎ-ř arǎt încotro a luat-o moartea.) Cap² 23/12. **Di řǎ.** De aceea. *Zic că nř-ári Domn. Di řǎ ři Dómnú nu da mo birikét.* (Zic că nu există Dumnezeu. De aceea ři Dumnezeu nu dǎ acum belřug.) Can T² 276/25; *Di řǎ, ře' zisirǎ sǎ la púnǎ únu di ře' [...] an únǎ udǎĵǎ.* (De aceea, ei ziserǎ sǎ-l punǎ pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5; *Díntru ca zisi:* „cu ři dát-aj Dómnú”, *di řǎ Dómnú la criscú mai mári di lántili zéřti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul řl crescú mai mare decât pe celelalte degete.) Can

T² 272/7. **Di ři (di ře).** De ce. *Di ře tu nu ziř řivǎ di măritǎrea?* (Tu de ce nu zici nimic despre măritiř?) Cap² 88/8; *Di ři řa cǒņĵ, lisířu?* (De ce câņĵi așa, vulpeo?) Cap² 59/7.

Var.: **dǎ**².

Et. nec.

di³ vezi **de**.

di⁴ vezi **din**.

dĵac, *pl. dĵaĵ s.m.* Cap 108; Dms. Diacon.

Var.: **ĝac** (Cap 108 s.v.).

Et.: bg. *dĵak*, bg. dial. *ĝjak*.

diamán vezi **diamánt**.

diamánt, *pl. diamánti s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012; Dms. Diamant. *La cápu lu řéla řicór vút-aj vrin diamént.* (La capul băiatului era un diamant.) Pap M² 152/16.

Var.: **diamán** (Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012), **diaménd** (Dms s.v.), **diamént**.

Et.: mac. *dijamant*, bg. *diamant*.

diaménd vezi **diamánt**.

diamént vezi **diamánt**.

dĵat¹ vezi **dǎd**.

dĵat² vezi **dǎd**.

dĵǎd vezi **dǎd**.

dĵǎpir vezi **dǎpir**.

dĵǎs vezi **des**.

dĵǎt vezi **dǎd**.

diǎtǎĝi, *pl. diǎtǎĝiur ři diǎtǎĝi s.n.*

Dms. Ordin (de încorporare). *Á' vini diǎtǎĝi.* (I-a venit ordin de încorporare.) Dms s.v.

Et.: gr. *διαταγή*.

dib *s.n.* Pap¹ 42; Can² 386; Cap 108;

Dms. Fund, capăt. *Pǒnǎ-n dib.* (Până la fund.) Pap¹ 42 s.v.; *Lǒ din dib ápu.* (Luǎ apă de pe fund.) Cap 108 s.v.

Áflum dibu. A da de capăt, a înțelege. *Poř sǎ-l áfli dibu?* (Poři sǎ-i dai de capăt?) Pap¹ 42 s.v.; *Nu-l áflǎ dibu.* (Nu-i dǎ de capăt.) Dms s.v.

Var.: **dip**¹ (Can² 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **dip**.

dibés, dibíri, dibij, dibít vb. IV. *Tranz.* Cap 108; Dms. A pândi. *Únă noápti lă dibíj; din gáură nu išqá.* (Într-o noapte l-am pândit; n-a ieșit din gaură.) Dms s.v.; *Mult lă dibíră până lă cățără.* (L-au pândit mult până l-au prins.) Dms s.v.

Et.: bg. **debja**.

dibidús adv. AtaM 253/110; Dms. Complet, absolut. *Dibitus, țiva nu lăsără.* (Nu lăsară absolut nimic.) Dms s.v.

Var.: **díbitus** (Dms).

Et.: tc. dial. **dibidüz** (mac., bg. **dibidus**).

dibínda adv. Can² 386; Cap 108 s.v. *dibés*; Dms. Tiptil, pe furis, pe dibuite. *Si prukó Défu di luj fičór dibínda.* (Défu se apropie de băiatul lui pe furis.) Cap² 96/14; *Si prukó dibínda și vizú únă cárti.* (Se apropie tiptil și văzu o scrisoare.) Can T¹ 281/38; *Dibínda la floa drúmu.* (Pe dibuite găsi drumul.) Dms s.v.; *Dibínda máta la cățqá șqáricu.* (Tiptil pisica prinse șoarecele.) Dms s.v.

Et.: vezi **dibés**.

dibíri, pl. dibír s.f. Dms. Pândă, așteptare.

Et.: vezi **dibés**.

dibít, dibítă, pl. dibít, dibítí adj. Dms. (Care este) pândit, supravegheat.

Et.: vezi **dibés**.

díbitus vezi **dibidús**.

díca vezi **dí**².

dicáňă, pl. dicqń s.f. Dms. Tăvălug, sanie cu care se zdrobesc paie la treierat.

Et.: bg. **dikanja** (gr. **τηκάνη**).

dicáră, pl. dicqř s.f. Dms. Monedă de zece bani. *Cu únă dicáră nă cumpărám kíkiríki.* (Cu zece bani ne cumpărám alune americane.) Dms s.v.

Et.: gr. **δεκάρα**.

dicastís s. ALDM I, h. 536/2–7. Judecător.

Et.: **δικαστής**.

dicát s.n. Dms. 1. Grijă, atenție. *Țela fičór áj cătát cu mári dicát.* (Copilul e îngrijit cu multă atenție.) Dms s.v. 2. Efort. *Cu unqác dicát s-lă dusițirqám grqánu.* (Cu puțin efort o să terminăm de secerat grâul.) Dms s.v.

Fac dicát. A se strădui. *Cqat putúj feș dicát.* (M-am străduit cât am putut.) Dms s.v.

Et.: tc. **dikkat** (mac., bg. **dikat**).

dicát vezi **dicqřt**.

dicqát vezi **dicqřt**.

dicqřt prep. Can¹ 203 s.v. *cqř*; Can² 386; Cap 78 s.v. *cqř*; Cap 108; Dms. Decát. *Șa čirácu eșq máj murafetliňă și máj crielát dicqřt májstoru.* (Așa ucenicul se dovedi mai bun meșteșugar și mai isteț decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čarqpli muľręřt [...] sa máj șarqți dicqřt barbatęřtli.* (Ciorapii de femeie [...] sunt mai împodobiți decât cei bărbătești.) Can T¹ 266/5; *La strínsu máj bun mqártqă fără dári dicát cu dat scápári.* (Pentru zgârcit e mai bine moartea fără să dea [ceva] decât să scape cu datul.) Cerna T; *Míni máj mi ličáști dicqát tini.* (Mie îmi stă mai bine decât ție.) Dms s.v.

Var.: **dicát, dicqát.**

Et.: din **di** + **cqř**.

dicsés vezi **dixés**.

dicutót adv. Dms. Cu totul, în întregime. *Čirqășili li mánqáj dicutót.* (Cireșele le-am mâncat cu totul [= cu sâmburi cu tot].) Dms s.v.

Et.: din **di** + **cu** + **tot**.

didinapqj vezi **dinapqj**¹.

didínțea adv. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109 s.v. *dínțea*; Dms s.v. *dínțea*. Dincoace. *Didínțea-dițíndqă.* (Dincoace-dincolo.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: **didínțę** (Can² 386).

Et.: **di** + **dínțea**.

didínțę vezi **didínțea**.

diés vezi **dijés**.

dif vezi **div**.

diftără vezi **tiftăr**.

diftérică s.f. ALR II, 1, h. 119/012.

Anghină pectorală.

Et.: dr. **difterică**.

dígi vezi **gídi**.

digós vezi **dijós**².

dij vezi **de**.

dijás vezi **dijés**.

dijés, **diiri**, **dij**, **diit** vb. IV. *Intranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108; Dms. 1. A respira. *Áj gíy, áncă dijásti.* (E viu, respiră încă.) Dms s.v. 2. (Despre vânt) A adia. *Diinésti unğac vintu.* (Adie puțin vântul.) Dms s.v.

♦ *Uómu, pánă dijásti túcu lă umút áj.* (Cât respiră, omul are nădejde.) Cap² 214/1.

Var.: **diés** (Can² 386), **diés** (Can² 386), **dijás** (Cap 108 s.v.), **diinés**.

Et.: bg. **díham**, **díhna**.

Dijla n.pr. Pap M² 175/16; Cap 109. Nume de fântână în *Óşin*.

diindea vezi **dijindea**.

diinés vezi **dijés**.

diiri s.f. Can² 386; Dms s.v. *dijés*. Respirație. *Nu l-u búnă diirca.* (Nu îi e bună respirația.) Dms s.v. *dijés*.

Et.: vezi **dijés**.

diit s.n. Dms. Respirație. *Ácu l-ă bun diitu, scápă.* (Dacă respirația îi e bună, scapă.) Dms s.v.

Et.: vezi **dijés**.

dijós¹, **dijósă**, pl. **dijós**, **dijósi** adj. AtaM 351/24. Inferior, de jos, de dedesubt; din vale. *Dijóasa párti [...] ra loc rávnic.* (Partea inferioară [...] era loc neted.) AtaM 351/24; *Dijóasa bisérică.* (Biserica din vale.) Pap M² 175/27.

Dijóasa lúmi. Lumea cealaltă (de după moarte). *Cu țga fúnă si disfăréu ánjós, án dijóasa lumí.* (Cu funia aceea se

duceau jos, în lumea cealaltă.) Pap M² 148/25.

Et.: din **di** + **jos**.

dijós² adv. Pap¹ 49 s.v. *jos*; Pap² 74; Can² 386, 389; Cap 108, 161 s.v. *jos*; Dms. *Jos*; dedesubt. *Ia ți si-l fáțim: s-nă culcóm nópti pri únă púnti, si la púnim dijós și să la nicóm.* (Uite ce o să-i facem: o să ne culcăm noaptea pe o punte, o să-l dăm jos și o să-l înecăm.) Cap² 35/10; *Cázú dijós și țéla ógă, că la zămăncó cu lémmu, dǒ, áră dǒ, și udvám scápó cumítu.* (Căzu jos [tâlharul] și hogea, când îl lovi cu lemnul, dă, și dă, abia scăpă tâlharul.) Cap² 51/38; *Am únă bábă cupirită cu únă scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă acoperită cu o scândură dedesupt și deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/23; *Dijós [sub górnit] raý doj primatár; primatári si spărğără și fuziră.* (Dedesubt [sub părul sălbatic] erau doi negustori; negustorii se speriară și fugiră.) Cap² 116/39; *Șárpile işó dinjúás [di sub rópă] și-l si anvárti di gúșă.* (Șarpele ieși de dedesubt [de sub piatră] și i se încolăci de gât.) Cap² 123/4; *Ia [lámna] si dúsi dijós, la mánco [calu] și vini la fičór.* ([Balaurul] se duse jos [= coborî], îl mănca [calul] și veni la băiat.) Cap² 76/19; *Ligát-mi míni cu fúártăma s-mi dásfác dijúás.* (Legăți-mă pe mine cu o funie, ca să mă cobor jos.) MP 16/26; *Aý turí dijúós.* (O aruncă jos.) Cerna T; *Cuțótu díádi an fúártămă și cázú fičúru dijúás.* (Cuțitul lovi în funie și băiatul căzu jos.) MP 38/3.

An dijós. *Jos*, dedesubt. *Aý púsi rúba an dijós.* (Puse haina dedesubt.) MP 26/17. **Dijós di**. În josul. *La ncréțire sǒrli și dijós di cătún sa niști dǒalur.* (Spre răsărit și în jos de sat sunt niște dealuri.) Can T¹ 261/7.

Var.: **digós** (Can² 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.), **dijúás**, **dijúós**, **dinjúás**.

Et.: vezi *dijós*¹.

Dijóasa-biserică *n.pr.* Pap M² 175/27.
Nume de biserică în *Lúnđhî*.

Et.: din *dijóasă* + *biserică*.

dijuás vezi *dijós*².

dijúg, dijugári, dijugái, dijugát *vb.* I.
Tranz. Can² 389; Cap 19 s.v. *anjúg*, 109;
Dms. A dejuga. *Dizjúgă-Ńa bóij și paști-Ńa pánă stáră.* (Dejugă boii și paște-i până deseară.) Cap² 77/23; *Ţéla fúru Ńe ra scuns aŃ Ńa dijugó únu bou și fuzi ánjós pri váli.* (Hoțul care era ascuns îi dejugă un bou și fugi în jos pe vale.) Cap² 83/11; *Să dijugám di să zărăpusám.* (Să dejugăm ca să ne odihnim puțin.) Dms s.v.

Var.: **dizjug.**

Et.: lat. *disjugare*.

dijugát, dijugată, pl. dijugát, dijugáti *adj.* și *s.m.* și *f.* Dms. Animal care a fost scos din jug.

Et.: vezi *dijúg*.

dijugátqári, pl. dijugátór *s.f.* Cap 19 s.v. *anjúg*, 112. Loc de popas unde se dejugă boii pentru a se odihni; dejugătoare.

Et.: din *dijúg* + *-átqáre*.

dijulés, dijulíri, dijulí, dijulít *vb.* IV.
Tranz. și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 389; Cap 109; Dms. A coji, a jupui; a se juli. *Lă dijulíră čiréšu.* (Au cojit cireșul.) Dms s.v.; *ÁŃi ca la zămăncă lúpu, dá, dá, cu lóstu, tot grábu la dijulí.* (Și când îl lovi pe lup, dá-i, dá-i, cu bâta, [îi] jupui toată spinarea.) Cap² 118/6; *Mi dijulí lă zimúclu.* (M-am julit la genunchi.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *žuli*, bg. *žulja*.

dijulítură, pl. dijulítúr *s.f.* Dms. Julitură. *Dijulítúra áncă nu tricú.* (N-a trecut încă jultura.) Dms s.v.

Et.: din *dijulés* + *-ítură*.

dijjós vezi *dijós*².

dikéŃ, pl. dikéŃă *s.n.* Pap² 74; Can² 386; Cap 108; Cerna A/1112; Dms. Târnăcop cu doi dinți; săpăligă cu doi dinți. *Si dúsi Ména la vínă [...] cu dikéŃu*

pri númir. (*Ména* se duse la vie [...] cu târnăcopul pe umăr.) Cap² 21/21; *Con măuní, zăcăŃó dikéŃu di un kúp.* (Când izbi, agăță târnăcopul de un chiup.) MP 182/9; *Ţiriéá z-dúcă an lant câtún s-li dáră pálišnicu și dikéŃu la un cuváf.* (Trebuia să se ducă în alt sat ca să facă brăzdarul și târnăcopul la un fierar.) MP 218/16; *Cu dikéŃu li scqátim pátátili.* (Cu săpăliga scoatem cartofii.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dikel.**

dikéo (dikéom) *s.* AtaM 295/21.

Drept; dreptate. *Ţiréá si vin si ubidiás dáli am vrínă dikéomă, ámă nu viniș si ubidiás.* (Trebuia să vin să caut dacă am vreun drept [= drepturi], dar n-am venit să caut.) AtaM 272/4; *Muláręa ári dikéo, ári putęári.* (Femeia are drept[uri], are putere.) AtaM 376/14.

Et.: gr. *δικαιο, δικαιομα.*

díkică vezi **dékică**.

diladí *adv.* AtaM 44/2, 272/23. Adică.

Án Ńe seárá si vea pugudít un yáspiș án căsă, ra émbur, diladí di víti émbur. (În acea seară se nimerise [să fie] în casă un oaspete, era negustor, adică negustor de vite.) AtaM 395/3–4.

Et.: gr. *δηλάδη.*

dílki vezi **délmi**.

díلمي vezi **délmi**.

díŃki vezi **délmi**.

dimbéŃ vezi **timbél**.

Dímcă *n.pr.* AtaM 76/33. Nume de bărbat.

diméc *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Adică. *Vizú că șa-Ń lúcrú fičóru lu ampirátu, diméc kósu.* (Fiul împăratului, adică spânul, văzu că așa stă treaba.) Cap² 91/12; *Flq doŃ munș cári si bătéu ántri ieŃ, deméc si bătéu únă lalf.* (Întâlni doi munți care se băteau între ei, adică se băteau unul cu celălalt.) Pap M² 144/18; *Múma ili mullári-sa turęști ápu*

ântru cal, ca si făcă kar, diméc, cum cūră ápa, şa si cūră káru. (Mama sau nevastă-sa aruncă apă înaintea calului, ca să facă câştig [= avere], adică, așa cum curge apa, așa să curgă câştigul [= averea].) Can T² 101/17; Şi şa, júnsi di lă mancó málu lu tuǵáru, diméc cum vǵaǵu zis nǎroşniţili. (Şi așa, ajunse de-i mânca averea negustorului, adică, așa cum ziseseră ursitoarele.) DP 33/6; Diméc şa nă ra láfu. (Adică așa ne-a fost vorba.) Dms s.v.; Diméc, dúpu táli zbóará, ıo sǎm cǎbǎtlıǵă. (Adică, după spusele tale, eu sunt vinovat.) Dms s.v.

Var.: **deméc, dimék** (Cap 109 s.v.)

Et.: tc. **demek** (mac., bg. **demek**).

dimék vezi **diméc**.

dími vezi **délmi**.

dimiǵánă vezi **dămiǵánă**.

diminǎ vezi **timinǎ**.

dimineásta adv. Pap¹ 42 s.v. *dimineáţǎ*; Pap² 75; Can² 386 s.v. *dimneţǎ*; Cap 109 s.v. *dimineáţata*; ALR II s.n., 3, h. 763/012; ALR II s.n., 6, h. 1654/012, h. 1834/012; Cerna A/1543, Supl; Wild h. 519/1-7. Dimineáta, în timpul dimineţii. *Li scǵot diminéasta [vǎtli] cǵoti vrin sat, li zǎpasc.* ([Vacile] le scot dimineáta câte vreun ceas, le pasc puţin.) AtaM 392/21; *Si scǵolǎ nápcuma dimneţata (dimneţta).* (Se scoală apoi dimineáta.) W 77/9; *Si privizú, cǎ si privizú, dimneţta, si sculǎ táti.* (Se crǎpǎ de ziuǎ, când se crǎpǎ de ziuǎ, dimineáta, tata se sculǎ.) Cerna T; *La pátruli zǵli dimneţta.* (A patra zi de dimineáta.) Can² 386 s.v. *dimneţǎ*; *Dimineáţata vǎcǎru sabáilǵa işá.* (Dimineáta vǎcarul ieşea cu noaptea în cap.) Cap 109 s.v. *dimineáţata*; *Dimneţta, cǵon ıási ómu la ágru, ácu la núıbǎ pópa-n drum, tǵtǎ zúıa nibún sǎ-l ıi dúcǎ.* (Dimineáta, când iese omul la câmp, dacă întâlneşte pe popa în drum,

toată ziua o să-i meargǎ rău.) Can T² 268/25; *Dimineáţta si sculǵ mai manicát.* (Dimineáta se sculǎ mai devreme.) DP 28/3; *Si dúsi ampirátu si speǎlǎ dimineáţta la bunár, aǵ vizú gǵosca ǎnúntu.* (Dimineáta se duse împǎratul la fântǎnǎ să se spele, văzu gǵasca înăuntru.) Cap² 25/40; *Dimineáta, ca si sculǵ cǵurbaǵııa, vizú ǎn triúşǎ un bilıic di ıamiń junglǎı.* (Dimineáta, când se sculǎ notabilul, văzu în curte o grǎmadǎ de oameni omorǎţi.) Cap² 33/37; *Ca si sculǵ dimineáţata, la anumirǵ [cǎllı]; un cal nu ra.* (Când se sculǎ dimineáta, îi numǎrǎ [caii]; un cal lipsea.) Cap² 36/14; *Cǎn mi sculǎı, la dimneáţata, flai nélu ca ıǎpǎ an tǎrışti flámúndu.* (Când mă sculai, de dimineáta, am gǵăsit mielul cǎ ııpǎ flǎmǎnd în obor.) Can T² 128/2; *Ca si privizú, dimneáta, işǵ fıţa la úşǎ.* (Când se crǎpǎ de ziuǎ, dimineáta, fata ieşi la úşǎ.) W 61/27; *Dimneáta cu pátru piçǵári, la náçǎı cu doǵu, sǎrta cu trei.* (Dimineáta cu patru picioare, la amiazǎ cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M¹ 10/21; *Stǵıa di diminésta.* (Steaua de dimineáta, luceafǎrul.) Cerna A/1592.

Var.: **dimineáţata, dimineáţta, diminéţata, dimneáţata, dimneáţata, dimneáţata, dimneţta, dimneţata, dimneţǎta** (Can² 386 s.v.), **dimneţta**.

Et.: din **dimineáţǎ + -ta**.

dimineáţata vezi **dimineásta**.

dimineáţǎ, pl. **diminét** şi **diminétur** s.f. şi adv. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109 s.v. *dimineáţata*; ALR II s.n., 3, h. 764/012; Cerna A/1543, 1592; Wild h. 217/2, 4-6; Dms. 1. Dimineáta. *Lánta dimneţǎ z-dúsi cu cǎfálu la vıńǎ luı.* (În dimineáta urmǎtoare se duse cu cavatul la via lui.) W 71/4; *Búnǎ diminéta.* (Bunǎ dimineáta.) Pap M² 54/25, Can² 386 s.v.; *Búnǎ dimneţta, fráııı! me!!* (Bunǎ

dimineața, frații mei!) Can T¹ 283/6; *Fěși únă úiă țeastă dimneță doī ne!*. (O oaie a făcut doi miei în dimineața asta.) Can T² 127/30; *Únă dimneță, pri la dáre sóri, túcu vini la noi Hrista lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrista lu Muráru.*) Can T¹ 270/27; *Cum aș rămá, únă dimneță, aș flo [cucótu] an gnoi únă sprícă.* (În timp ce scurma în gunoi, într-o dimineață, [cocoșul] găsi un bănuț.) Pap M² 136/7; *Únă dimneță, mulărea si dúsi si la gunăscă bóu.* (Într-o dimineață, femeia se duse să mâne boul.) Cap² 66/21; *S-múară până móini dimniéță.* (O să moară până mâine dimineață.) Kats 79/7; *La știăt móini diminiăță (diminiăstă).* (Îl aștept mâine dimineață.) Kats 67/17; *Móni dimineță, cári si zăzburăscă mai pișim, țela s-lă gunăscă la văcáru dănácu.* (Mâine dimineață, cine va începe să vorbească mai întâi, acela o să mâne vițelul la văcar.) Cap² 81/43. 2. Mic dejun. Wild h. 217/2, 4–6.

Var.: **dimineșta** (Wild h. 217/2,6), **dimineștă** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineță** (Can² 386), **diminiăstă**, **diminiăță**, **dimneță** (ALR II s.n. 6, h.1654/012), **dimneță**, **dimneță**, **dimniéță**, **diminiăta** (Wild h. 519/3).

Et.: lat. *de* + **manitia*.

diminețăta vezi **dimineșta**.

dimineșta vezi **dimineță**.

dimineștă vezi **dimineță**.

diminețata vezi **dimineșta**.

dimineță vezi **dimineță**.

diminiăstă vezi **dimineță**.

diminiăță vezi **dimineță**.

Diminic *n.pr.* Pap M¹ 175/16; Cap 109. Nume de loc în *Nónti*.

diminiăta vezi **dimineță**.

dimítnic, **dimítnică**, *pl.* **dimítniț**, **dimítniți** *adj.* Dms. Gros. *Șáicu lu Nėda áj dimítnic.* (Abaua lui *Nėda* e groasă.)

Dms s.v.; *Plóia nu ti pribáti că porț dimítniți rúbi.* (Ploaia nu te pătrunde dacă porți haine groase.) Dms s.v.

Et.: vezi **dimítniț**.

dimítniț *s.n.* Cap 109; Dms. Aba groasă. *Dimítniți áj șáic mai gros cu pátru lți.* (*Dimítniț* este aba mai groasă, în patru ițe.) Cap 109 s.v.

Var.: **dimítniți**.

Et.: mac. **dimítnici** (apud Cap 109).

dimítniți vezi **dimítniț**.

Dimíttri *n.pr.* ALR II s.n., 5, h. 1519/012. Nume de bărbat; Dumitru.

dimnețăta vezi **diminețăta**.

dimnețătata vezi **dimineșta**.

dimnețăță vezi **diminețăta**.

dimnețătata vezi **dimineșta**.

dimneșta vezi **dimineșta**.

dimneștata vezi **dimineșta**.

dimneță vezi **diminețăta**.

dimnețăta vezi **dimineșta**.

dimnețta vezi **dimineșta**.

dimniéță vezi **diminețăta**.

dimniăta vezi **diminețăta**.

dimoticó *adj.* AtaM 378/24. Primar.

Dimoticó scuíó. (Școală primară.) AtaM 378/24; *La 1939/40 la sfărșó dimoticó scuíó.* (În 1939/40 am terminat școala primară.) AtaM 378/24.

Et.: gr. **δημοτικός**.

dimpriúnă vezi **dipriúnă**.

dimúlt *adv.* Dms. Odată, demult.

Dimúlt ra țeastă. (Asta a fost odată.) Dms s.v.

Et.: din *di* + *mult*.

din *prep.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; ALR II, s.n., 4, h. 937/012, h. 939/012; ALR II s.n., 5, h. 1333/012; Cerna A/1998; Dms. 1. **Din.** *Nu la işá din criél fičóru ți si fěși țerb.* (Nu le ieșea din minte băiatul care se făcu cerb.) Pap M¹ 16/25; *Țėrbu [...] picăsi, din múnti, că sóra-sa si maritó dúpu fičóru lu ampíratu.* (Cerbul [...], din munte, înțelese că soră-sa

s-a măritat cu băiatul împăratului.) Pap M¹ 16/16; *Din țista loc să viñ să-ț la laj fićóru.* (Din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Ray únă yără doj yámiñ minćunóș [...]; únu ra ca din Lugúnța, áră áltul ca din Úmă.* (Erau odată doi oameni mincinoși [...]; unul era ca din *Lugúnța*, iar altul ca din *Úmă*.) Cap² 45/14; *Işó vâmpíru din coş.* (Vampirul ieși din coș.) W 64/6; *Cári ra ampírat ve și mulláręa mai úbavă din ampíráťólă.* (Cel care era împărat avea și nevasta mai frumoasă din împărăție.) Pap M² 141/29; *Din vrémęa țéstă criélu lu fićóru țéla nu ra dicót la fęta.* (Din acest moment mintea băiatului nu era decât la fată.) Pap M² 163/4; *Mulláręa zácátă iără să-ų mûlgă și din vácă iără vicăiá.* (Femeia începe s-o mulgă [vacă] din nou și din vacă [se aude că] iar striga.) Cap² 116/9; *Să ti duț și să leț tambúra din iúndi si bat múnți! și nápcum să viñ să-l cոңt.* (Să te duci și să iei tambura de unde [= din locul în care] se bat munții și apoi să vii să-i cânti.) Pap M² 146/25; *Di buf socól, din socól buf.* (Din bufniță șoim, din șoim bufniță.) Pap M² 63/26; *Únu din trej.* (Unul din trei. [= O parte din trei, o treime.]) ALR II s.n., 4, h. 937/012; *Únu din ținț.* (Unul din cinci. [= O parte din cinci, o cincime.]) ALR II s.n., 4, h. 939/012. **2.** Dintre. *Niști din Mănăstiręň si puturćórá.* (Unii dintre locuitorii din *Mănăstir* [= Bitolia] s-au turcit.) Can T¹ 263/25; *Cári puđ din vuăđ la puăti scųătiri fićúru an Álba Duhá?* (Care pasăre dintre voi îl poate scoate pe băiat în Lumea-de-Afară?) MP 20/5. **3.** De la. *Fićúáru spúsi tuăt, din cap pănă-n mărzină.* (Băiatul spuse tot, de la cap până la sfârșit.) Cap² 124/29; *Am un fráti; toátă zúya din cur án cap meърzi.* (Am un frate; toată ziua merge de la cur la cap. [Ghicitoare = Rășchitorul].)

Cap² 164/3–4; *Scándala-mándala, din pimínt pónă la Dómnu.* (*Scándala-mándala*, de la pământ până la Domnul. [Ghicitoare = Fumul].) Pap M² 50/24. **4.** După, pe baza. *Nu pot să anșilég din spus, că sam gróásă án cap.* (Nu pot să înțeleg după vorbe [= pe baza spuselor], că sunt grea de cap.) Cap² 40/13. **5.** Din cauza. *Din bərbálóți di turț, fuziră din cătún.* (Din cauza barbariilor turcilor, plecară din sat.) Can T² 101/19. **6.** De. *Áncă a! ra sirviáta din zıást ligátă.* (Batista îi era încă legată de deget.) MP 28/18. **7.** Prin, pe. *Je! fęsiră si iásă din poartă.* (Ei porniră să iasă prin poartă.) Cap² 66/11. **8.** Împreună cu un participiu, *din* se folosește pentru construcția supinului. *Din niștiúut.* (Din necunoaștere, neștiind.) AtaM 235/28; *Din nivrút.* (Pentru că n-a vrut, nevrând.) AtaM 235/28; *Din vrut.* (Pentru că a vrut.) AtaM 235/28.

Din glas. Într-un glas. *Toț fićóri! si dúnă cup și toț, din glas, pruťópă di trej or: „cóoolida, bábo!”* (Toți copiii se adună grămadă și toți, într-un glas, strigă de trei ori: „colinda, babo!”) Can T¹ 268/12. **Din minút.** Cu amănuntul. ALR II s.n., 5, h. 1333/012. **Din picóri.** În picioare. *Toț fártáti! sar din picóri și țópă.* (Toți fărtații sar în picioare și țipă.) Can T² 123/1. **Din zúyă țe meърđi.** Pe zi ce trece. *Fićóru țéla, [...] din zúyă țe mirzégá, tot mai mult slábégá.* (Băiatul, [...] pe zi ce trecea, tot mai mult slăbea.) Pap M² 163/4. **Din timp.** La anul. *Lásă-n la la mini și, din timp ca ástáz, áră din țista loc să viñ să-ț la laj fićóru.* (Lasă-mi-l mie și, la anul ca azi, tot din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Și fićór din timp.* ([Urare care se face la nuntă] Și băiat [să aveți] la anul.) Pap M² 56/21.

◆ *Si vină mai din timp.* (L i t. O să vină mai la anul. = O să vină la Sfântul Așteaptă.) Cap² 208/1.

Var.: **di**⁴.

Et.: lat. *de* + *in*.

dinainti^{1,2} vezi **dinăinti**^{1,2}.

dinalát vezi **dinălát**.

dinapój vezi **dinăpój**¹.

dinăděinic, pl. **dinăděinič** s.m. Dms.

Încurcă-lume. *Că vrin dinăděinic.* (Ca un încurcă-lume.) Dms s.v.

Et.: cf. mac., bg. *nedej*.

dinăinti¹, pl. **dinăinč** adj. Can² 386 s.v. *dinainti*. Important, de frunte. *Ăncă-n țela saat, vlădica cu toț dinainči l' ómiñ si puturčǫră.* (Chiar în acel ceas, episcopul și toți oamenii mai importanți se turciră.) Can T¹ 263/19; *Unăǫră, ca vinít-ay an cătún [bașbuzúcu], la dunát-ay toț dinainči l' ómiñ și mult la bătút-ay an méjlucu di cătún, ca să la da pári.* (Odată, când a venit [bașbuzucul] în sat, i-a adunat pe toți fruntașii și i-a bătut rău în mijlocul satului, ca să le dea banii.) Can T¹ 275/12–13.

Var.: **dinainti**¹.

Et.: vezi **dinăinti**².

dinăinti² adv. Can² 386; Cap 109; 201 s.v. *nainti*; ALR II s.n., 6, h. 1664/012. Dms. **1.** În față, înainte. [*Fanéla*]-i albă, lúngă până pri crúți, dișčl'să dinainti. ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T¹ 264/13; *Zăbúnu [...]* dinainti si ncǫpčă cu copč. (Zăbunul [...] se încheie cu copci în față.) Can T² 264/20. **2.** Înainte, mai demult. *Dinăinti știiám.* (Mai demult știam.) Dms s.v.; *Dinăinti țirǫá si ziț.* (Trebuia să spui înainte.) Dms s.v. **3.** Din timpurile trecute. AtaM 254/8.

Var.: **dinainti**², **dănăinti** (ALR II s.n., 6, h. 1664/012.)

Et.: din *dí* + *năinti*.

dinălát adv. Dms. Deoparte, la o parte, într-o parte. *Dǫá-ti dinălát și cătă-ț lucrú.* (Dă-te la o parte și vezi-ți de treabă.) Dms s.v.; *Cǫan si bătǫáyu, el stățǫá dinălát și cătá.* (Când se băteau, el stătea deoparte și privea.) Dms s.v.; *An*

buǫác, di únă párti și di lánta, șăđǫáyu doǫ yámiñ, nu di únă pǫáră, ǫră dinalát, pri únu di zidur, un yom ligát cu șinǫíră. (La cămin[-ul] sobei, de o parte și de alta, ședeau doi oameni, nu de aceeași vârstă, iar într-o parte, pe unul din ziduri, un om legat în lanțuri.) DP 89/8.

Pri dinălát. Pe departe. *L-u dǫrni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v. *dǫrnés*.

Var.: **dinalát**.

Et.: din *dí* + *nă* + **lat* (< lat. *latus*).

dinăǫára vezi **dinăǫarǫ**¹.

dinăǫarǫ¹ adv. Can² 386; Dms.

Odinioară. *Văcǫáturli ray maj búni dinăǫára.* (Odinioară vremurile erau mai bune.) Dms s.v.

Var.: **dinăǫára**.

Et.: lat. *de una hora*.

dinăǫarǫ² adv. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. **1.** Dintr-odată, deodată, imediat. *ǫel [...]* dinăǫarǫ la ardicǫ cazánu și la ardicáyu iel pátru ǫnș. (El [...] dintr-odată a ridicat cazanul pe care îl ridicau ei patru inși.) Cap² 33/22; *Áma yómu, diúnăǫarǫ, la priștitǫ cu piștólu și sáblǫ și la lasǫ mort an loc.* (Dar omul, dintr-odată, îl întâmpină cu pistolul și [cu] sabie și îl lăsă mort pe loc.) Pap M¹ 18/22; *Ca zǫsfiri, diúnăǫarǫ tot insánu si dunǫ cǫla.* (Când începu să cânte din fluier, imediat toți oamenii se adunară acolo.) Cap² 25/15. **2.** O (singură) dată. *Ăncă dinăǫarǫ si joc.* (O să joc încă o dată.) W 71/13.

Din dinăǫarǫ. Dintr-odată, deodată, îndată. *Și din dinăǫarǫ, di iúndi curá čǫșma rakǫia, túcu lǫ să curá ápu.* (Și deodată, de unde [până atunci] cișmeaua [= din cișmea] curgea rachiul, începu să curgă apă.) Cap² 53/24; *Zisi: „e, să da Dómnú tǫti yoi să vă fáțit” și din dinăǫarǫ si fǫásirǫ [čǫfǫili] un bilic di*

uoî. (Zise „ei, să dea Domnul să vă faceți toate oi” și dintr-odată [ciorile] se făcură o turmă de oi.) Cap² 53/14; *Toț trei!* *prițăpără din dinăqară*. (Toți trei începură să țipe deodată.) W 61/25–26; *Ținț mi!* *din dinăqară tălcó*. (A omorât cinci mii dintr-odată.) Cap² 43/11; *Iel din dinăqară lăgó cóna*. (El alergă acolo îndată.) Cap² 33/17. **Di dinăqară**. Deodată, dintr-odată. Can² 386 s.v. *dinăqară*. **La dinăqară**. Dintr-odată. *Ca s-la zăúđă [micu] cu unéc pişát, la dinăqară-l tręi*. (Când începu să-l ude [pe prunc] cu puțin pişat, dintr-o dată îi trece.) Pap M² 108/16.

Var.: **dinăqară, diunăqară, diunăqară**.

Et.: din *dî* + *úná* + *qará*.

dinápóĭ¹, dinápóĭe *adj.* Can² 386; Cap 228 s.v. *póĭa*. Ultim, cel din urmă. *Ca vini la dinapóĭa yará, a! zisi*. (Când ajunse la cea din urmă oară, îi zise.) Cap² 130/21; *Dinápóĭa yará u scósi și mica*. (Ultima oară o scoase și pe cea mică.) Cerna T; *Áma con ánró án cunác nu u ancĭsi prima úşă, túcu u ancĭsi dinápóĭa, lăngă feúťă*. (Dar când intră în palat nu închise prima ușă, o închise doar pe cea din urmă, de lângă fată.) DP 180/1; *Dúpu țe sęiră antrég ágru, didinapóĭa mánátă ay lásă nitălătă*. (După ce seceră tot ogorul, ultimul mănunchi îl lasă netăiat.) Can T² 106/29.

♦ *Substantivat*. Fund, dos. *Di pri par, par, án dinapóĭu*. (L i t. [A sărit] din par în par [până i-a intrat] în fund. = A dat de dracul.) Cap² 175/30; *Cón si-n ved dinapóĭu*. (L i t. Când o să-mi văd fundul. = Când o să-mi văd ceafa; niciodată.) Cap² 175/37.

Var.: **dinapóĭ, didinapóĭ**.

Et.: vezi *dinápóĭ²*.

dinápóĭ² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109, 203, 228 s.v. *póĭa*; Dms. În urmă (de

tot), în cele din urmă; la spate. *Zămutri ca si vęádă dănápóĭ cât aĭ vătămát*. (Se uită să vadă cât e de bătut la spate.) Can T² 127/28; *Dănăpúĭ-dănăpúĭ ay pişii númęa și la sųáŭu-su*. (În urmă de tot scrise și numele tovarășului său.) MP 252/28; *Țęa pruțápó din pinęercă*: „nu, bre, di la cap, di dănápóĭ!” (Aceea începu să țipe din fereastră: „nu, măi, de la cap, de la spate!”) Cap² 81/11; *Țirú să si vęăđă an ápu dinápóĭ, cót áĭ bătút, și cón să-ș puvęđă, căzú án váli și si nicó*. (Vru să se vadă în apă la spate, cât e de bătut, și când să se vadă, căzu în râu și se înecă.) Pap M² 157/31; *Mai dinápóĭ di tóati júnsiră și an un cătún própi di țęa căsábă*. (În cele din urmă ajunseră și într-un sat aproape de acel oraș.) Pap M² 144/3.

♦ *Mai bun pázari pişim dicót cávğă dănápóĭ*. (Mai bine târguială înainte decât ceartă după aceea.) Cap² 171/30; *Si șătăĭáști cu mónli dinápóĭ*. (L i t. Se plimbă cu mâinile la spate. = [Se spune despre cineva care] face pe grozavul.) Cap² 188/29; *Aț țóni dinápóĭ?* (L i t. Ți ține la spate? = Ai spatele tare? Cutezi?) Pap M² 68/8.

Var.: **dănápóĭ, dănăpúĭ, dinápúĭ** (AtaM 254/9).

Et.: din *dî* + *năpóĭ*.

dinápúĭ vezi *dinápóĭ²*.

dinăqară vezi *dinăqară*.

dinăúntru, dinăúntră, pl. dinăúntri *adj.* AtaM 351/25. Interior, din interior. *Dinăúntra párti vărnița si unđęă cu lut*. (Varnița se ungea cu lut pe partea interioară.) AtaM 351/25.

Et.: din *dî* + *năúntru*.

dincló vezi *dincóla*.

dincqá vezi *dincó*.

dincqáți vezi *dincó*.

dincóla *adv.* Can² 386; Cap 76 s.v. *cóla*, 109; Dms. Dincolo; de cealaltă

parte. *Dincóla di mǎră ra voastră gârdînă.* (Dincolo de moară era grădina voastră.) Dms s.v.

Var.: **dincló** (AtaM 254/7), **dincola** (Cap 76 s.v. *cóla*.)

Et.: din *dî* + *ăncóla*.

dincola vezi **dincóla**.

dincó *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace. *Zalágă-ti ancó, zalágă-ti dincóla, spâr-ti dincó, spâr-ti dincóla, până la dînă [vampîru] ăn vrin loc strimt.* (Fugi încoace, fugi dincolo, sperie-te dincoace, sperie-te dincolo, până îl adună [= îl înghesuie pe strigoi] într-un loc strâmt.) Can T¹ 271/5; *Dincă di váli vxa un cîrês.* (Dincoace de râu, era un cîrês.) Dms s.v.

Var.: **dincóá, dincóáfi** (Pap¹ 42; Dms), **dincófi** (Can² 386).

Et.: din *dî* + *ăncó*.

dincófi vezi **dincó**.

dîndî vezi **diîndea**.

dinǎvra *adv.* Dms. Adineaori. *Dinǎvra ram cóla, cǎfi nu viniş?* (Adineaori eram acolo, de ce n-ai venit?) Dms s.v.

Et.: lat. *de-in-illa-hora*.

dîng vezi **dîngu**.

dîngă *prep.* AtaM 256/18. De lângă. *Fuzi dîngă noi.* (A plecat de lângă noi.) AtaM 256/18.

Et.: din *dî* + *lângă* (var. *ningă*).

Dîngu¹ *n.pr.* Pap M² 41/17; Cap 109; Dms. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: vezi **dîngu**.

dîngu² vezi **dîngu**.

dîngîl, *pl.* **dîngîlă** și **dîngîlur** *s.n.* Cap 109; Cerna A/825; Wild h. 376/3, 7; Dms. 1. Osie. 2. (La roată) butuc.

Var.: **dîngie** (*s.f.* Wild h. 376/3), **dîngîl** (Wild h. 376/3).

Et.: tc. *dîngil* (bg. *dîngil*).

dîngu, *pl.* **dîngur** *s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Mașină pentru curățatul cerealelor.

Var.: **dîng** (Pap² 75; Can² 386), **dîngu**² (Dms).

Et.: tc. *dînk* (bg. *dînk*, mac. *dinka*).

dîngie vezi **dîngîl**.

dîngîl vezi **dîngîl**.

dîngiás vezi **dijós**².

dînjúr^{1,2} vezi **dinzúr**^{1,2}.

dînti, *pl.* **dînt** și **dîntă** *s.m.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR I, 1, h. 29/012, 013, h. 69/013; ALR II s.n; 6, h. 1572/012, h. 1686/012; Cerna A/239, 246, 1026; Wild h. 159/1-7, h. 160/3, 6; ALDM I, h. 182/1-7; ALDM II, h. 895/1-7; Dms. *La stăpónu nóstru a l'antró un dînti ăn kept și muri.* (Stăpânului nostru i-a intrat un dinte în piept și a murit.) Cap² 64/32; *Nu știu cum a l'antró țela dîntili ăn slăbină și fićóru muri.* (Nu știu cum i-a intrat acel dinte în șale și băiatul a murit.) Cap² 64/28; *Dómnu tîntę la durę dîntili.* (Atunci, pe Dumnezeu îl durea dintele.) Cap² 30/4; *Ăn am un dęad cu un dînti-n gorb.* (Am un moș cu un dinte în spate. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap² 155/3; *Cu țîșta dînt ıoy tîni s-ti mănânc.* (Cu dinții ăștia eu o să te mănânc pe tine.) W 65/20; *Ăn am únă bábă cu doi dînt mǎccáț.* (Am o babă cu doi dinți mari. [Ghicitoare: Cleștele de foc].) Cap² 158/7; *El cǎțó să si fǎlǎscă la toț că, cu luț dînt, pǎti nu sǎldi s-li spǎră vîtili, ăma pǎti s-li dispǎrăscă.* (El începu să se laude la toți că poate, cu dinții lui, nu numai să sperie vitele, ci poate să le sfășie.) Pap M¹ 18/4; *Cófi tǎr mǎccáț ț-ai dînti l?* (De ce îți sunt dinții atât de mari?) W 65/19; „*E, bîni că viniş; să-n li zătućós dînti l*” și *cǎțó, a l la mǎncó lă cal un picór.* („Ei, bine că ai venit; o să încep să-mi ascut dinții” și se apucă, îi mănă un picior calului.) Cap² 36/43; *A l spúsi că dînti l să-l fi scǎtă.* (Îi spuse că o să-i scoată dinții.) Cap² 24/1.

Dînti cǎsniț [= cǎtnic]. Măsea. Pap² 75 s.v. **Dîntil bábăi**. Nume de floare; dinții babei. Cap 110 s.v. **Ăn lęau sǔflitu-n**

dinț. A-și lua inima în dinți; a prinde curaj. *Aș la lo súflitu-n dinț și sări.* (Își lua inima în dinți și sări.) Cap² 123/42.

♦ *Dinți!* din rost a! Ia știță. (L i t. Îi cunoaște dinții din gură. = Îl cunoaște foarte bine.) Cap² 175/40; *Âncă dinți!* lă lăpti aț mirusés. (L i t. Îți miros încă dinții a lapte. = Se spune despre cineva care își ascunde etatea, vrând să pară mai în vârstă.) Cap² 175/42; *Jára cu dinți!* s-la lăaj și nu ti viruies. (L i t. Să iei jarul cu dinții și nu te cred. = Nu te cred chiar dacă iei foc în gură.) Cap² 216/14; *Dinț crățăști pri tîni.* (L i t. Scrășnește dinți[i] asupra ta. = Te amenință.) Pap M² 67/38; *Sănătós s-anțăpó dinți!* (L i t. Și-a înfipt dinții sănătos. = Se spune despre cineva care s-a fixat bine într-o anumită poziție, situație.) Pap M² 67/40; *L'a tućóji dinți!* (L i t. Mi-am tocit dinții. = Se spune când se mănâncă de dulce în post.) Pap M² 67/42.

Et.: lat. *dens, -tem.*

dîntri vezi **dîntru**.

dîntru prep. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR II s.n., 5, h. 1395/012; Dms. 1. Pentru, din cauza, datorită. *Dîntru frică, tóti cătunićkili si dunără an țista loc.* (Din cauza fricii, toate sătucurile se adunară în acest loc.) Can T¹ 263/13; *Ai, io mi culc și mor dîntru únă pără.* (Hai, eu mă culc și mor pentru un ban.) Cap² 47/5; *Fićóri!* ná-! mănćaj dîntri tîni. (Din cauza ta mi-am mâncat copiii.) Cap² 113/6; *Dîntru tîni nu vręa si vină la noi.* (Nu vrea să vină la noi din cauza ta.) AtaM 256/16; *Dîntru mai mări salamlóc.* (Pentru mai mare siguranță.) Cap 110 s.v.; *Dîntru búnu țî-n la făsés tu, ástăs vinți și io să-ț fac la tîni un bun.* (Pentru binele pe care mi l-ai făcut tu, astăzi venii și eu să-ți fac ție un bine.) Can T¹ 280/16; *Dîntru múlta ápu țî-ų ári Lúnđîn, cătunćii!* aų dărát pátru

móru. (Datorită apei multe pe care o are *Lúnđîn*, sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/16; *Să iță gıy Súltan Amid nóstru tătă țel miluít, tótă lúmęa țî aų proslăvít dîntru bunitáțea lui.* (Să trăiască Sultan Hamid tatăl nostru cel iubit, pe care toată lumea l-a proslăvit pentru bunătatea lui.) Pap M¹ 29/12. 2. Din. *Țérbul, cãn Kicási, dîntru múnță, că sór-sa si măriță, nırđá cáti sğără la pǎarta țărăscă.* (Cerbul, când înțelese, din munți, că sor-sa se mărită, mergea în fiecare seară la poarta împărătească.) Cap² 106/5; *Mi scurnés dîntru sómn.* (Mă trezești din somn.) Cap² 113/3. 3. Dintre. *Dúpu țî loviră cu el cótiva zili, únă zúoă peri dîntru e! și si dúsi áră căsă.* (După ce vânară cu el câteva zile, într-o zi dispăru dintre ei și se duse din nou acasă.) Pap M² 22/15. 4. Din fața. *Dîntru míni ná-l furára sácu.* (Mi-au furat sacul din fața mea.) AtaM 256/15.

Dîntru si. Ca să. *Dîntru si pǎată isǎri vlága.* (Ca să poată ieși umezeala.) Cap 110 s.v. **Dîntru că.** Pentru că, deoarece. *Li sėnină ia gărnişór, ia me!, dîntru că emén tot cǎmpu lunđinesc la căță ápa și si pot vądiri siminătúrli.* (Seamănă sau porumb, sau mei, pentru că aproape tot câmpul din *Lúnđîn* e cuprins de apă și se pot curăța semănăturile de buruieni.) Can T¹ 262/23; *Dîntru că țista túcu ș-pisăiá, cătilin cătilin júnsi áră páșă.* (Pentru că acesta numai [= tot timpul] scria, încet, încet ajunse pașă din nou.) DP 36/37; *Dîntru că ángălu aų cǎlcó nărăncătúra Dómnului, Dómnu aț dăt-aų gızá.* (Pentru că îngerul a încălcat porunca Domnului, Domnul i-a dat pedeapsă.) Cap² 104/1; *Dinjúr di cėsămă criscú iárbă múlta dîntru că lócu nu ra cǎlcát.* (În jurul fântânii cresc multă iarbă pentru că locul nu era călcat [= umblat].) Cap² 75/27; *Fęta ra anvirinátă dîntru că cupiláșu nu va si cúlcă priúnă cu ia.* (Fata era supărată

pentru că tânărul nu vrea să se culce cu ea.) Cap² 150/38; *Sáldi di Mănăstir mála, dintru că raŷ maĭ fucărâĭ și la ĵel' nu ve cōta zălúm, nu si puturčōră únășună.* (Doar [cei] din mahalaua *Mănăstir*, pentru că erau mai săraci și la ei nu se făcea atâta jaf, nu se turciră imediat.) Can T¹ 263/21; *Dintru că zisi: „cu țĭ dát-aŷ Dómnu”, di țe Dómnu la criscú maĭ mári di lântili zéĵsti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú [= îl făcu să crească] mai mare decât celelalte degete.) Can T¹ 272/7; *Si dúsi maĭ mica și púlu stătú dintru că ra maĭ úbavă și feata la lō púlu.* (Se duse [fata] cea mai mică și pasărea stătu, pentru că era mai frumoasă și fata luă pasărea.) Cap² 72/3; *Tát-su și má-sa si feásiră tot di sánzi [...] amă ĵel' nu băgáŷ tru mînti dintru că vręaŷ si-l' ĝ úngă fičórlă.* (Tată-su și mamă-sa se umplură de tot de sânge [...] dar nu băgau de seamă pentru că voiau să-i ajungă pe copii.) Cap² 105/15; *Țista, dintru că cumpără víti, stătú cŷóla cōtĭva ser.* (Deoarece cumpăra vite, acesta stătu acolo câteva seri.) AtaM 395/4; *Dintru că ĵapa ra princărcătă, drúmu la rudĭ mōnđu mórtu.* (Deoarece era prea încărcată, pe drum iapa născu mánzul mort.) DP 175/39; *Nu-ŷ putúĭ cumpărari căsa dintru că nu-n junđeáŷ párili.* (N-am putut să cumpăr casa pentru că nu-mi ajungeau banii.) AtaM 260/6; *Dintru că ra mári súsă, țăl grănu ič nu criscú.* (Pentru că era secetă mare, acel grâu n-a crescut deloc.) AtaM 260/8; *Dintru că ra mic făkĭru, toĵ ál vătămáŷ.* (Pentru că era mic, bietul [de el], toți îl băteau.) AtaM 260/9. **Dintru cări.** De aceea, pentru care. *Ágrili din cōmčuc sa mult bun cătăti și dintru cări daŷ mult bun birĭkét.* (Ogoarele din câmp sunt foarte bine îngrijite și de aceea dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21. **Dintru țea.** De aceea. *Fric mult si făți*

nĭști or ĵárnata și oámiĭli' dintru țe si cupirés cu grędi rúbi. (Uneori iarna e foarte frig și de aceea oamenii se acoperă cu haine grele.) W 77/18; *Și dintru țe și maĭ lumíntrę si sirbé.* (Și de aceea se lucra și altminteri.) AtaM 399/25; *L'a tăllără căpu, dintru țe ĵel aĭ maĭ mic di lântili zéĵsti.* (Îi tăiară capul, de aceea el e mai mic decât celelalte degete.) Can T¹ 272/6; *Lunđinéți' sa și mult bisiricōș, dintru țe, sərbătórlĭ și dumințĭli, bisęrica nu la țóni.* (Locuitorii din *Lunđin* sunt și foarte bisericosi, de aceea, în zilele de sărbătoare și duminicile, biserica nu-i încape.) Can T¹ 263/1; *Ĵo nu virués an băbęst adétur, dintru țe mult cătăĭ să ved țĭ făți vampirę ĵa.* (Eu nu cred în obiceiuri băbești, de aceea am încercat mult să văd ce face vânătorul de vampiri.) Can T¹ 271/15. **Dintru țĭ.** De ce? Pentru ce? *Dintru țĭ vĭni?* (De ce vine?) Pap¹ 42 s.v.; *Dintru țĭ să mi ancĭldiț?* (Pentru ce să mă închideți?) Cap² 46/21; *Alaĭtkĭli ampĭratuluĭ aŷ pizmĭáŷ ampĭratița, dintru țe să ĵă și úbavă.* (Curtenele împăratului o invidiau pe împărăteasă, [că] de ce să fie așa de frumoasă.) Pap M² 143/18. **Dintru țęasta.** De aceea. Can² 386 s.v. **Dintru vácót.** De mult timp. *Ĵa la ștită si vină Kăłți, că la știĵă dintru vácót.* (Ea îl aștepta să vină pe *Kăłți*, pentru că îl cunoștea de mult timp.) MP 24/7.

Var.: **dĭntrĭ, dĭtru** (Dms s.v.).

Et.: lat. **de intro.**

dĭnțea *adv.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace, aici. *Cōți, bra, mĭil, ŷa pri gnoĭ șădét? ádiț dĭnțea.* (De ce, măi, dragilor, stați aici pe gunoi? haideți dincoace.) Cap² 58/2; *Ádiț dĭnțea.* (Veniți aici.) Cap 109 s.v.; *Treț dĭnțea s-ti ved.* (Treci dincoace să te văd.) Dms s.v.

Var.: **dĭnțę** (Can² 386).

Et.: lat. **de *hince.**

dínțe vezi **dínțea**.

dințilós, dințilósă, *pl. dințilós, dințilósi* *adj.* Cerna A/2029. Cu dinți mari, dințos; (despre știuletele de porumb) pipernicit, nedezvoltat.

Et.: din **dinț** + **-lós**.

dinúntu *adv.* Cap 110, 209 s.v. *núntu*; ALR II s.n., 5, h. 1498/012; Dms. Dinăuntru. *Cuávă nu vęay si scóatǎ ápu dinúntu [din bunǎr].* (Ciutură nu aveau ca să scoată apă dinăuntru [din fântână].) Cap² 119/7.

Et.: din **dí** + **núntu**.

dinzúr¹, dinzurári, dinzurái, dinzurát *vb.* I. *Tranz. și intrans.* Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dinzúr*; ALR II s.n., 6, h. 1719/012; ALR II s.n., 7, h. 1895/012; Cerna A/1884; Dms. **1.** A pune [pe cineva] să ocolească. *Cõn si ancurúnǎ tiniri!*, *la dinzurǎ dinzur di buțęuǎ.* (Când se cunună tinerii, îi pun să ocolească butoiașul.) Can T² 102/9. **2.** A înconjura; a da ocol, a ocoli (de jur împrejur). *Li dinzurǎ tõi vitili cu me!* *ca să nu pótǎ ișóri vǎmpiru din cutǎru di me!* (Înconjoară toate vitele cu mei [= presară mei de jur-împrejurul vitelor] ca să nu poată ieși vampirul din coșarul cu mei.) Can T¹ 271/9; *Dócturu [...]* *dinzurǎ căsa cu me!* *ca s-nu iásǎ dǎlǎcu.* (Doctorul [...] presară mei în jurul casei ca să nu iasă dalacul.) Can T² 102/13; *Si dúsi ǎn urmǎn, lǎ dinzuró și la ligó cu fúna.* (Se duse la pădure, o ocoli de jur împrejur și o legă cu funia.) DP 28/18; *ǎl cu cálu ancǎlǎr dinjurǎ dinjur di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *Tot cǎmpu lǎ dinzuróam.* (Tot câmpul l-am înconjurat.) Dms s.v.; *Lǎ dinzurǎ di trei or stėjǎru.* (Ocolesc de trei ori parul [din armanul de treierat].) Can T² 105/21; *ǎskéri!* *lǎ dinzurǎrǎ cǎtínu.* (Soldații înconjurară satul.) Dms s.v.

Var.: **dinjúr¹.**

Et.: vezi **dinzúr².**

dinzúr² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. De jur împrejur. *[La zǎbún] dinzur ári gaítǎh róși dõu trei iri.* ([Zăbunul] are de jur împrejur două trei fire de găitane roșii.) Can T¹ 262/19.

Dinzúr ǎnzúr. De jur împrejur. *Dinzúr ǎnzúr [șcúrto] aǐ vizít cu tel!* ([Jiletca] e brodată de jur împrejur cu fir de argint.) Can T¹ 266/2; *Cása și plǎmnița dinzur ǎnzúr sa ngárditi cu zidur nálti di rop.* (Casa și grajdul sunt îngrădite de jur împrejur cu ziduri înalte din pietre.) Can T² 262/7; *Am un cupilǎș rǎsǎdít dinzur ǎnzúr tot cu rǎvó!* *și tot bučǎști.* (Am un tânăr împodobit de jur împrejur numai cu revolvere și tot bubuie. [Ghicitoare: Roata morii].) Cap² 154/9–10. **Dinzur di loc. prep.** Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. În jurul. *La dúsi fičóru ǎn únǎ gǎurǎ di sub pimint, jündi ra și únǎ feátǎ cu mulț draț dinzur di ja.* (Îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ, unde era și o fată cu mulți draci în jurul ei.) Cap² 127/7; *ǎl cu cálu, ancǎlǎr dinjurǎ dinjur di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *L'i vizú [lõmúurli] tõáti, dinzur di foc, cum raǎ dunáti.* (Văzu toți [balaurii] cum erau adunați, în jurul focului.) Cerna T; *ǎrba, dinzur di ęa, ra únǎ pálmǎ.* (Iarba, în jurul ei, era de-o palmă.) Pap M² 145/26; *Dinzúr di căsǎ vęa gard.* (În jurul casei era gard.) Dms s.v.; *Dinzúr di cęsmǎ criscú ǎrbǎ náltǎ.* (În jurul fântâniei crescuseră iarbă înaltă.) Cap² 75/27.

Var.: **dinjúr².**

Et.: din **din** + **zur**.

dinzurári, pl. dinzurór *s.f.* Pap² 75; Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurare, ocol. *La sfáca dinzurári zíți:* „ácu-ǐ di

mulări [lat *di uócl*], *să-l créþă țóþili*. (La fiecare ocol zice: „dacă e de femeie [deocheat], să-i crape țatele”.) Pap M² 108/6.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

dinzurát, dinzurátă, *pl. dinzurát, dinzuráti* *adj.* Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurat, încercuit. *Júnsiră ăń un loc dinzurát tot di ăucărță nálti*. (Ajunseră într-un loc înconjurat numai de vârfuri înalte.) Cap² 115/5; *Lócu ra dinzurát di cumíť*. (Locul era încercuit de comitagii.) Dms s.v. *dinzúr*¹.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

diqanculó vezi **diqancóla**.

dióclfi vezi **dióclu**.

dióclu *s.n.* În expr. **leşu dióclu** Pap² 127 s.v. *uóclu*; Can² 386; Cap 110; Dms. A (se) deochea; *Păn la un an micu nu si pără scóati-n lúmi, dintru s-nu le diuóclu*. (Până la un an pruncul nu se prea scoate-n lume, ca să nu se deoache.) Pap M² 107/20; *Mícu, con ári lat diuóclfi, si știe că rușăști, árdi ca foc, izbáti ăń curčń și vóami íli nafără la guněști*. (Se știe că pruncul, când s-a deocheat, se înroșește, arde ca focul, respiră repede, vomează sau îl scoate afară.) Pap M² 107/28; *Ţéla om lea dióclfi*. (Acel om deoache.) Dms s.v.

Var.: **dióclfi, diuóclu**.

Et.: din *di* + *óclu*.

dip¹ vezi **dib**.

dip² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 110; Dms. Numai; de tot. *Dip cčń [liúnca] ári lucrú și si dúþi la vrínă cásă, adétu ăĵ sá-ŷ údă cu unęc ápu*. (Numai când [lăuza] are treabă și se duce la vreo casă, este obiceiul să o ude cu puțină apă.) Pap M² 123/28; *Ĵel ra dip sirumá*. (El era sărac de tot.) Dms s.v.; *Ĵel ra dip mult sirumá*. (El era de tot foarte sărac.) Cap² 54/25; *Nu lă junș că ra dip lă márčĵini*. (Nu l-am ajuns că era la margine de tot.) Dms s.v.

Et.: tc. *dip*.

dipárti *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Departe. *Dráclu lă gri lă áškér*: „turnát că n-ăĵ dipárti cása”. (Dracul le zise oștenilor: „întoarceți-vă că e departe casa mea”.). Cap² 111/7; *Ĵes toť fartáþi l cu gáĵda și la ndiréc dipárti*. (Les toți fărtaþii cu cimpoiul și-l conduc [până] departe.) Can T² 123/24; *Că amnářă mai dipárti, fláră un moș*. (Dacă merseră mai departe, întâlneră un bătrân.) Pap M¹ 18/15; *Ampirátu si zabucuró mult și ișó dčų zóli dipárti di-ŷ priștitó ílă-sa*. (Împăratul se bucură mult și ieși două zile departe [= cale de două zile] s-o îmtâmpine pe fiică-sa.) Pap M² 142/39; *Ţéla uómu áncă di dipárti a l'fěsi cu óclu la lisiťă*. (Omul îi făcu cu ochiul [= îi făcu semn] vulpii încă de departe.) Cap² 40/9.

Din diparti. De departe, din depărtare. *Vizú din dipárti un cunác*. (Văzu, din depărtare, un palat.) MP 118/13.

Et.: lat. *de parte*.

dipártári, pl. dipártór *s.f.* Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Depărtare; distantă.

Et.: vezi *dipártéz*.

dipártéz, dipártári, dipártóĵi, dipártát *vb. I. Refl.* Can² 387; Cap 110; Dms. A se îndepărta. *Tamám si dipártó unęc, la vicniră țéla*. (Abia se îndepărtă puțin, că îl strigară aceia.) Cap² 71/34; *Bába aŷ picní [fěata] ăń vácă și si dipártó di uscát*. (Baba o împinse [pe față] în barcă și se îndepărtă de uscat.) DP 124/20; *Si dipártizóá di cásă*. (S-a îndepărtat de casă. Dms s.v.; *Túnță lisiťa s-dipártó*. (Atunci vulpea se îndepărtă.) Cap² 123/23.

Var.: **dipártizés** (Can² 387; Cap 110 s.v.), **dipártizéz** (Dms).

Et.: de la *dipárti*.

dipártizári, pl. dipártizór *s.f.* Can² 387; Dms. Îndepărtare.

Et.: vezi *dipártizéz* (s.v. *dipártéz*).

dipărtizát, dipărtizátă, pl. dipărtizát, dipărtizátí *adj.* Dms. Îndepărtat, aflat la distanță.

Et.: vezi *dipărtizéz* (s.v. *dipărtéz*).

dipărtizés vezi *dipărtéz*.

dipărtizéz vezi *dipărtéz*.

dipărtşós vezi *dispărtşós*.

dipinát, dipinátă, pl. dipinát, dipinátí *adj.* Cap 110 s.v. *dăşipin*; Dms. (Despre fire) Depănat; strâns în scul, ghem sau pe mosor.

Et.: de la *dăşipin*.

dipinătúrá, pl. dipinătúr *s.f.* Can² 387; Dms. Depănătură.

Et.: din *dăşipin* + *-ătúrá*.

dipirári, pl. dipirór *s.f.* Can² 387; Cap 110 s.v. *dăşipir*; AtaM 71/24; Dms. 1. Jumulire; smulgere. 2. Văicăreală.

Et.: vezi *dăşipir*.

dipirát, dipirátă, pl. dipirát, dipirátí *adj.* Cap 107 s.v. *dăşipir*; Dms s.v. *dăşipir*. Jumulit. *Gălnă dipirátă*. (Găină jumulită.) Cap 107 s.v. *dăşipir*; Dms s.v. *dăşipir*.

Et.: vezi *dăşipir*.

díplă, pl. dípli *s.f.* Dms. Pliu, cută. *Fúscă cu múlţi dípli*. (Fustă cu multe cute.) Dms s.v.

Et.: gr. *δίπλα*.

dipóşa vezi *dipóşa*.

dipóşa *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75. Apoi; târziu. *L'-viní criélu ma dipóşa*. (I-a venit mintea [la cap] mai târziu.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: *dipóşa*.

Et.: din *dí* + *póşa*.

diprím, diprímă *num.ord.* Cap² 146/4. *Al dóşli fişór şi el şa fêşi cum fêşi diprímu*. (Al doilea băiat făcu şi el așa cum făcu primul.) Cap² 146/4.

Et.: din *dí* + *prím*.

dipriúnă *adv.* Can² 386; Cap 110, 235 s.v. *priúnă*; Dms. Împreună.

Dipriúnă cu. Împreună cu, odată cu. [*Ţérbu*] *inşá si dşármă dipriúnă cu sór-sa*.

([Cerbul] venea să doarmă împreună cu soră-sa.) Cap² 105/25; *Cşn s-mi duc, dimpriúnă ţer cu táti*. (Când o să plec, vreau [să fiu] împreună cu tata.) Dms s.v.; *Şúpcu aş lş fáméla şi, dimpriúnă cu lańţ gupş, si dúsiră la sişirát*. (Ţiganul își luă familia și, împreună cu ceilalți țigani, se duseră la secerat.) Can T² 103/28; *Si dúsi la pópa şi dipriúnă [cu] zúşa la trimşasi cu yóli*. (Se duse la popă și, odată [cu] ziuă [= îndată ce se făcu ziuă], îl trimise cu oile.) Cap² 34/14.

Var.: *dimpriúnă*.

Et.: lat. *de (in) per unam*.

dipsisés, dipsisíri, dipsisíj, dipsisít *vb.* IV. *Intranz.* Wild h. 227/2. A i se face sete.

Et.: gr. *διψώ*.

dípu vezi *dúpu*.

dípún, dipúniri, dipúş, dipús *vb.* III. *Refl.* Cap 110; Dms. A se da jos, a coborî. *Nu mi dipún, ácu vreş, tálčá-mi*. (Nu mă dau jos, dacă vrei, omoară-mă.) Cap² 105/33; *Fşáta nu si dipunşá ángós*. (Fata nu se dădea jos.) Cap² 105/46; *Fşáta di stri tupólă [...] si cândisí şu si dipúsi*. (Fata din plop [...] se înduplecă și coborî.) Cap² 106/2; *Fşátă, dipúni-ti di culó că cáşlu nu bşá apă*. (Fată, dă-te jos de acolo că nu bea calul apă.) Cap² 105/31; *Fşáta nu vrşa si si dipúnă*. (Fata nu voia să coboare.) Cap² 105/36.

Et.: lat. *deponere*.

diputát, pl. diputát *s.m.* Cap 110; ALR II s.n., 3, h. 892/012. Deputat.

Et.: dr. *deputát*.

diráptă vezi *dirşápta*.

diră, pl. dir *s.f.* Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 175/5; Dms. Urmă, dără. *Mántrşáşti díra di eş şu dumăkinlu dără únă dúpcă*. (Vede urma ariciului și gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10; *Si lără pri diră şi lá flără*. (Se luară după urmă și îl găsiră.) Dms s.v.; *Zăgaru nu*

peardi dira. (Ogarul nu pierde urma.) Dms s.v.; *Diră di divutină*. (Urmă de sălbăticiune.) Dms s.v. P. e x t. Laba piciorului. Wild h. 175/5.

♦ *Al'lo dira*. (I-a luat urma, i-a dat de urmă.) Cap² 176/1; *Nu da-n țea diră*. (L i t. Nu da în acea urmă. = Fii atent să nu spui prostii.) Pap M² 68/1.

Et.: mac. *dira*.

dirăptă s.f. Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; ALR II s.n., 3, h. 861/012; Wild h. 515/1, 2, 4, 6; Dms. Dreapta. *Doi lanț uâmin la țânțău, unu di la drăptă și lântu di la lăva*. (Alți doi oameni îl țineau, unul din dreapta și celălalt din stânga.) Cap² 99/9; *Antrără an căvgă și zăcățără la lăvă și la dirăptă*. (Intrără în luptă și începură [să dea] în stânga și în dreapta.) MP 28/9; *Ca antró, la lăvă, la dirăptă, an fuăc iăl drubiă cu calócca*. (Dacă intră, la stânga, la dreapta, în foc, el tăia în bucăți cu paloșul.) MP 68/6; *Mi țon la drăptă*. (Țin dreapta [= merg pe partea dreaptă.]) ALR II s.n., 3, h. 861/012.

♦ *Drăpta vrină qară nu grișăști*. (Dreapta [= lucrul drept, dreptatea] nu greșește niciodată.) Pap M² 68/7.

Var.: **dirăptă** (Wild h. 515/4), **diréptă** (Wild h. 515/2), **dirépta** (Can² 387 s.v. *dirépt*), **dirăptă**, **dirăptă**, **drăpta**.

Et.: vezi *dirépt*¹.

diréc, pl. **diréț** și **dirăți** s.m. și n. Pap² 75; Can² 384; Cap 111; Cerna A/716; ALDM II, h. 646/1-7; Dms. 1. Stâlp. *Au ligără fuărtăma di dirăc*. (Legară funia de stâlp.) MP 108/8; *Sinu, an dvor, săptă diréc li bágă [pănil]*. (Fiule, să le îngropi [penele] sub stâlp, în curte.) Cap² 109/38; *Tunțea, cumnată-sa, cări ănțilăsi cum ari lucrú, au ligó mullărea di cusți, di un diréc*. (Atunci, cumnată-sa, care înțelese cum stau lucrurile, legă nevasta de cosițe, de un

stâlp.) DP 173/4; *Am ună bășgărică, pri un diréc sta*. (Am o biserică, stă pe un stâlp. [Ghicitoare = Ciuperca].) Cap² 153/16; Pap M² 49/9; *Dirăți' sa di arburi*. (Stâlpii sunt de stejar.) Dms s.v.

2. Model de broderie. *Dócăla cu diréti*. (A(l) Dócăi, cu stâlpi.) Pap M² 34/26.

♦ *Măscuru-i dirécú la căsă*. (Bărbatul e stâlpul casei.) Cap² 188/13; Dms s.v.

Var.: **dirăc**.

Et.: tc. *dirék* (mac., bg. *dirék*).

dirép^{1,2} vezi **dirépt**^{2,3}.

dirépt¹, **dirăptă**, pl. **dirépt**, **dirăpti** adj. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 513/1, 5, 7; Dms. Drept. *S-la anviș diréptu picór ăn ier*. (Să înfășori piciorul drept în fier.) Cap² 139/4; *Cøn ra stricurát bun [căsu], lă dizviám, lă tălám cu ună scõndură diréptă și-l lăjám și lă puném ăn prăsú!* (După ce era strecurat bine [cașul], îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl luam și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29; *Drúmu di Nõnti ái dirépt*. (Drumul spre Nõnti e drept.) Dms s.v.; *Dirăptă-i vérea criștingăscă*. (Credința creștinească e dreaptă.) Dms s.v. F i g. Cinstit. *Om dirépt*. (Om cinstit.) Dms s.v.

♦ *Dirépt ca fúna-n tórbă*. (L i t. Drept ca funia în traistă. = Nedrept.) Pap M² 84/40.

Var.: **diréptu** (AtaM 47/27).

Et.: lat. *directus*.

dirépt² prep. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; ALR II s.n., 5, h. 1481/012; ALR II s.n., 6, h. 1589/012; Dms. 1. Înainte de. *Aț ra dirép Pașt*. (Era înainte de Paște.) Can T¹ 276/34; *Dúpă țe la ansurát-au toț, vinít-au loc, diríp Pașt, ca si dúcă la un mănăstír*. (După ce i-a însurat pe toți, a venit vremea, înainte de Paște, să se ducă la o mănăstire.) Cap² 102/40; *Țista uom fătă și fătă și dădă la fiçóri' sirumăș lucrú dirép țor zóli*. (Omul ăsta făcea ce făcea și dădea de

pomană lucruri la copii înaintea unor astfel de zile.) DP 101/24; *Drep dimingăta, vâmpiriș cõn ud cã cõntã cãcõfi, eș fug.* (Înainte de dimineață [= de a se face ziuă], când aud cocoșii cântând, vampirii fug.) Cerna T; *Drep fuzirș, fșta la dãrujãști și ia di cãtru ia toãti nãmurli cu cãti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dãruiește și ea tuturor neamurilor din partea ei câte un dar.) Cerna T; *La dãrã tatõni! cãti unã colidã dirép colida.* (În ajun de colind, tații le fac câte o măciucă.) Can T¹ 268/1. 2. După, după cum, în conformitate cu. *Gajdağõja dãrã la sfãca om, diríp ãirút, cãti un nabét.* (Cimpoierul face o cântare pentru fiecare om, după cerință.) Can T² 118/21; *Prigãçili sa di mülti turlij dirép cum aj țãsút.* (Sorturile sunt de mai multe feluri, după cum e țesut.) Can T¹ 265/38; *Ficõru tot știãã, áma dirép spúsu lu fșata, zițã:* „nu știu, nu pot sã nșilég”. (Bãiatul știa totul, dar după spusa fetei [= după cum îi spusese fata], zicea: „nu știu, nu pot sã înșeleg”.) Pap M² 20/29; *Lõ Dõmnul țãrã, la dãrõ și uõmu dirép lica lui.* (Luã Domnul pãmânt, îl făcu pe om după chipul lui.) Pap M² 147/29. 3. La, lângã. *Si dúsirã dirép mãrzinga di cãtún.* (Se duserã la marginea satului.) Cap 111 s.v.; *Ca si dúsi diríp cãtún, scültã, cõjni nõ-ãri si lãtrã, cãcõt nõ-ãri si zãcõntã.* (Când se duse [= ajunse] lângã sat, ascultã, câine nu e sã latre, cocoș nu e sã înceapã sã cânte.) Cap² 143/15.

Ãn dirépt. Înainte de. *Ãn dirép Crãcún dãrãm ribnic, cãri ânãuntru vșã uris cu pras, áți dãrãm sãrljã.* (Înainte de Crãciun făceam plãcintã, care avea înãuntru orez cu praz, făceam sarailie.) AtaM 388/2.

♦ *Dirép cap și cãciulã.* (L i t. Cum e capul și cãciula. = Cum e turcul și pistolul.) Can T² 110/27; *Criv sã șãdêm, dirép sã zburõm.* (Sã stãm strãmb, sã vorbim drept.) Pap M² 67/2.

Var.: **dirép¹, diríp, drep¹.**

Et.: vezi **dirept³.**

dirept³ adv. Drept, de-a dreptul, chiar. *Mi duș dirépt la cunãc.* (M-am dus de-a dreptul la primãrie.) ALR II s.n., 5, h. 1481/012; *Drõmu dúți dręat ân vãli.* (Drumul duce drept în vale.) ALR II s.n., 6, h. 1589/012; *Ișõ gãspili și dirép la lu ampirãtu ilã.* (Apãru viespea și [se duse] drept la fata împãratului.) Cap² 28/44. *Nu știãã cum si fãcã s-la mincúnã și a! zisi: „maj bini drep și-ț spun.”* (Nu știa cum sã facã sã-l pãcãleascã și-i zise: „mai bine sã-ți spun de-a dreptul”.) Cap² 135/16; *Antrãbã-mi și si-ț spun dirãpt.* (Întrebã-mã și o sã-ți spun drept.) MP 186/10; *Li pridunõ uõli dirép la cãir, si nãmãncãrã uõli.* (Adunã oile [și le duse] drept la cãmp, și oile se sãturã.) Cap² 73/21; *Cõn lãfș, zãstãu, nu pot s-u lãfșcã [vlãșșcã] dirép cãcum trubãjãști.* (Când vorbesc, se opresc, nu pot s-o vorbeascã [meglenoromãna] chiar cum trebuie.) AtaM 399/8; *Ácu leș an dirépt, sã zãbãvș, dinzúr maj curõn sã-ț viñ.* (L i t. Dacă o iei de-a dreptul, o sã întãrzi, mai repede ajungi cu ocol. = Drumul cel mai scurt e drumul cunoscut.) Pap M² 68/2.

Var.: **dirép², dirjãpt, dręat, drep².**

Et.: lat. **directo.**

diréptã vezi **diręãpta.**

diréptõs vezi **diriptõs.**

diréptu vezi **dirépt¹.**

dirjãc vezi **diréc.**

dirépta vezi **diręãpta.**

diréptu vezi **ãndrépt².**

dirjãptã vezi **diręãpta.**

dirjãptã vezi **diręãpta.**

dirjãpt vezi **dirépt³.**

dirigé s.f. AtaM 297/29. Stare (proastã).

Et.: tc. **derece.**

diríp vezi **dirépt².**

diriptãti s.f. Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. 1. Dreptate. *Ampirãtu vizú*

că fiĉuăru ari diriptăti. (Împăratul văzu că băiatul are dreptate.) Cap² 124/30; *Cōmili zisi*: „șă-ĭ, driptăti aĭ”. (Căinele zise: „așa e, ai dreptate”.). Cap² 40/3; *Șa, diriptăteța la scōati yămu din mări*. (Așa, dreptatea îl scoate pe om din mare.) Cap² 124/32. 2. Adevăr. *Și tūnțea birbăru aĭ spūsi tyătă diriptăteța și șa ampirātu la lāsō giy*. (Și atunci bărbierul îi spuse tot adevărul și astfel împăratul îl lăsă în viață.) MP 200/14.

♦ *Diriptăteța iăsi că grāsimeța pri āpu*. (Adevărul iese ca grăsimea la suprafața apei.) Cap² 176/2.

Var.: **dreptăti** (DP 26/25), **driptăti**.

Et.: din **dirēpt**¹ + **-(ăt)âte**.

diriptós, diriptósă, *pl. diriptós, diriptósi* *adj.* Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirēpt*; Dms. Drept, cinstit; cuvios, cucernic. *Țista yom āĭ mult direptós*. (Omul ăsta e foarte cinstit.) Cap 111 s.v. *dirēpt*.

♦ *Crīvu fāĭ, direptósu trāzi*. (L i t. Strâmbul face, omul drept trage.) Pap M² 68/5.

Var.: **direptós**.

Et.: din **dirēpt**¹ + **-ós**.

dírmi *vezi délmi*.

dírsă, *pl. dírsi* *s.f.* Cap 111; Dms. Învățătură. *Dírsa ta si-y ũn mīnti pănă si-n pūnă țără pri yócĭ*. (Învățătura ta o s-o ũn minte până o să-mi pună pământ pe ochi.) Cap² 211/18.

Et.: cf. tc. **ders**.

dirvış, pl. dirvış *s.m.* Dms. Călugăr; derviș.

Et.: tc. **derviș** (mac., bg. **derviš**).

dirvīșnic, pl. dirvīșniț *s.m.* Cap 111; Dms. (La nuntă) Paharnic.

Et.: din **dirvīș** + **-níc**.

dis- Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor substantive și verbe.

Et.: lat **dis-**.

diságă, *pl. disóž, disáđ* *s.f.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Cerna A/1287; ALDM II, h. 1103/1-7. Desagă. *Disfō-ti, rūpi dōyă [lūbiniți], li pūni ān diságă și élă*. (Dă-te jos, rupe doi [pepeni], pune-i în desagă și vino.) Cap² 151/4; *Lō cu ũel dōu disóž di liri*. (Luă cu el două desagi cu bani.) Pap M² 163/20; *Că si dūsi cādōna, lēa doj [= dōyă] disóž, li amplō di pári, āĭ a' fēāĭ și ună tūrtă*. (Dacă plecă turcoaica, ia două desagi, le umplu cu bani și îi făcu și o turtă.) Cap² 82/23; *Vini un mūăș, cu călu ancălăr și cu dūyă disós pri cal*. (Vine un moș călare pe cal și cu două desagi pe cal.) MP 162/8; *Li lō disóžli, li pūsi pri cal, l-ancălicō călu și fuzi*. (Luă desagile, le puse pe cal, încălecă pe cal și plecă.) Cap² 82/40.

Et.: gr. **δισάκι**.

disámflu *vezi dizánflu*.

disbét *vezi dizbét*.

disbitări *vezi dizbitări*.

disbitát *vezi dizbitát*.

disbitătúrá *vezi dizbitătúrá*.

disc, *pl. discur* *s.n.* Dms. Tavă rotundă din metal pe care se strâng, în biserică, bani de la credincioși. *Turĭ un irmilōac ān disc*. (Am aruncat un bănuț în tavă.) Dms s.v.

Et.: gr. **δίσκος** (mac., bg. **disk**).

discálic, discălicári, discălicáj, discălicát *vb. I. Intrans.* Can² 387; Cap 111; Dms. A descăleca. *Discălicáj dípri cal*. (Am descălecat de pe cal.) Dms s.v.

Var.: **dăscálic** (Can² 387 s.v.; Cap 111 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. **discaballicare**.

discáľț, discăľțári, discăľțáj, discăľțát *vb. I. Trans. și refl.* Can² 387; Cap 111, 15 s.v. *ancăľț*; ALDM I, h. 346/1-7, h. 347/1-7; Cerna A/403; Dms. A (se) descăľța.

♦ *La ncăľță și la discăľță*. (L i t. Îl încăľță și-l descăľță. = Îl întrece în deșteptăciune.) Cap 15 s.v. *ancăľț*.

Et.: lat. **discalciare**.

discápit vezi **duscápit**.

discárc, **discárcári**, **discárcái**, **discárcát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 105, 111; Dms. A (se) descărca. *Mullárea, bucuróasă, si dúsi si discárcă.* (Nevasta, bucuroasă, se duse să descarce.) Pap M² 141/8; *Gănășóru si discárcă ăń tręam, ȷu dărám mári cópă.* (Porumbul se descărca în tindă, unde făceam o grămadă mare.) AtaM 350/28; *Ca si dús-au di li discarcát-au lucrili, la bătúřă bun bun săȷbii' și la trimęsiră fără cal' napóȷ.* (După ce s-au dus și au descărcat lucrurile, i-au bătut bine, bine pe vechili și i-au trimis înapoi fără cai.) Can T¹ 275/17; *Di ca discáro cásă, vini si-ȷ tóárnă ȷăpa la ȷom.* (După ce descărca acasă, veni să-i dea omului iapa înapoi.) DP 176/2; *Áȷi cum amnáȷ, flără un grăncăr ȷe-ș discárcó și-ș durmă, áră măgáru aș păștă.* (Și cum mergeau, întâlniră un olar care și-a descărcat [lucrurile] și dormea, iar măgarul păștea.) Pap M² 162/13; *ȷéla li turnără vítili și ei discárcáră.* (Aceia le aduseră vitele înapoi și ei descărcară.) Cap² 52/3. F i g. A se elibera. *S-ti duȷnș că s-ti discárt di picóȷ.* (Să te spovedești ca să te descarci [= să te eliberezi] de păcate.) Dms s.v.

Var.: **dăscárc** (Can² 387 s.v.; Cap 105; Dms).

Et.: lat. *discarricare*.

discát, **discátári**, **discátái**, **discátát** vb. I. *Tranz.* A desprinde. *Ficúru dăscátó căpu lu Kísăȷȷia di la cal.* (Băiatul desprins capul lui Kísăȷȷia de pe cal.) MP 14/23.

Var.: **dăscát**.

Et.: din *dis-* + *caȷ*.

discăcătór, pl. **discăcătór** s.m. Dms. Pieptene cu dinți rari. *Tou buf cu discăcătóru si Káptină.* (Părul tău se piaptănă cu pieptenele cu dinți rari.) Dms s.v.

Et.: din *discăcș* + *-ătór*; cf. și ar. *discăcătór*.

discăcğári vezi **discăcğri**.

discăcğás vezi **discăcș**.

discăcğri, pl. **discăcğr** s.f. Can² 385; Cap 111 s.v. *discăcș*; Dms. Desprindere, luare din cui.

Var.: **dăscăcári** (Cap 111 s.v. *discăcș*), **dăscăcğri** (Can² 385), **discăcğári** (Dms).

Et.: vezi *discăcș*.

discăcș, **discăcğri**, **discăcği**, **discăcșót** vb. IV. *Tranz.* Can² 385; Cap 105, 111; Dms. A desprinde, a lua din cui. *Că zădurmíră toȷ, si sculó, aȷ dăscăcșót tămbúra din zid.* (Când adormiră toȷi, se sculă, luă tamburina din cui, de pe zid.) DP 50/32; *Discăcșă-u tórba.* (Ia traista din cui.) Dms s.v.

Var.: **dăscăcș** (Can² 385; Cap 111 s.v.; Dms s.v.), **discăcșás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ăncăcș*.

discălicári s.f. Can² 387; Dms. Descălecat.

Et.: vezi *discălic*.

discăntári, pl. **discăntór** s.f. Pap² 75; Can² 387; Cap 112 s.v. *discónt*; Dms. Descântec.

Var.: **dăscăntári** (Can² 387 s.v.; Dms s.v.).

Et.: vezi *discónt*.

discăntát, **discăntátă**, pl. **discăntát**, **discăntátii** adj. Dms. Descântat; vrăjit, fermecat.

Et.: vezi *discónt*.

discăntătúřă, pl. **discăntătúr** s.f. Can² 387; Dms. Descântec.

Et.: din *discónt* + *-ătúřă*.

discărcát, **discărcátă**, pl. **discărcát**, **discărcátii** adj. Cap 111 s.v. *discárc*; Dms. Descărcat, fără povară. *Cal discărcát.* (Cal fără povară.) Dms s.v.

Et.: vezi *discárc*.

discărcătură, *pl. discărcătur s.f.* Can² 387; Cap 111 *discărc*; Dms. Descărcare.

Var. : **dăscărcătură** (Cap 105; Dms s.v.).

Et.: din *discărc* + *-ătură*.

discléj, **disclejări**, **disclejái**, **discleját** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/7. A descuia.

Et.: lat. *disclavare*.

disclúč vezi **disclúč**.

disclfid vezi **diščlfid**.

disclft vezi **diščlft**.

disclizătór vezi **diščlizătór**.

disclizătúrá vezi **diščlizătúrá**.

disclúč, **disclučári**, **disclučái**, **disclučát** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/1-6; Dms. A descuia. *Lă disclučă sindúku*. (A descuiat cufărul.) Dms s.v.; *Úša-ĭ disclučátă*. (Ușa e descuiată.) Dms s.v.

Var.: **dăscclúč** (ALDM II, h. 621/2),

dăščlúč (ALDM II, h. 621/3), **disclúč** (ALDM II, h. 621/6), **diščlúč** (ALDM II, h. 621/5).

Et.: din *dis-* + *ăncclúč*.

disçóánt vezi **discónt**.

disçóántic vezi **discóntic**.

disçópír vezi **discupírés**.

discópč, **discupčári**, **discupčái**, **discupčát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 387; Cap 77 s.v. *cópče*, 112; Dms. A descheia. *Discópčă-ti lă cămășă că-ĭ cald*. (Descheie-te la cămașă că e cald.) Dms s.v. F i g. A se desprinde dintr-o încăierare. *Idváj si discupčără*. (De-abia s-au desprins din încăierare.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ăncópč*.

discós, **discósiri**, **discusúj**, **discusút** *vb.* III. *Tranz.* Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*, 112; Dms. A descoase. *Ău discusúj cămășă*. (Am descusut cămașa.) Dms s.v. F i g. A trage de limbă. *Discóási-la să vez ți zíți*. (Trage-l de limbă să vezi ce zice.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *cos*.

discónt, **discántári**, **discántáj**, **discántát** *vb.* I. *Intranz.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 112; Dms. A descânta. *Aň discónt la cap că mult mi dǎári*. (Îmi descânt la cap, că mă doare tare.) Can T¹ 281/21; Pap M¹ 24/39; Cap 59/8; *Ăl discántǎ di lușutiǎ*. (I-a descântat de boală.) Dms s.v. F i g. A bate la cap. *Dósta-ň discántăș*. (M-ai bătut la cap destul.) Dms s.v.

Var.: **disçóánt** (Dms).

Et.: lat. *discantare*.

disçóntic, *pl. disçóntiți s.n.* Dms. Descântec. *Disçónticu ăj di mǎlti turlíj*. (Descântecul e de multe feluri.) Dms s.v.; *Cu disçóntiți lă fǎásiră bun*. (L-au făcut bine [= l-au vindecat] cu descântece.) Dms s.v.

Var.: **disçóántic**.

Et.: de la *discónt*.

discreăștiri, *pl. discreăștir s.f.* Dms. Descreștere; scădere.

Et.: vezi *discrés(c)*.

Discréna *n.pr.* Pap M² 175/29; Cap 112. Nume de loc în *Cúpă*.

discrés(c), **discreăștiri**, **discriscúj**, **discriscút** *vb.* III. *Intranz.* Dms. A descrește; a scădea. *Luțǎlu discriscú*. (Aluatul a scăzut.) Dms s.v.; *Si fǎásiră mai minút, căcǎn discriscúră*. (S-au făcut mai scunzi, de parcă au descreșcut.) Dms s.v.; *Lúna lǎ să discreășcă*. (Luna a început să descrească.) Dms s.v.

Var.: **discrésé** (Dms).

Et.: din *dis-* + *cres(c)*.

discrésé vezi **discrés(c)**.

discúlț, **discúlță**, *pl. discúlț, discúlți* *adj.* Can² 387; Cap 105; Dms. Desculț. *Aș lǎ un lemn di lă zățápi prin pǎártă, până și discúlț fuzi*. (Luă un băț și-l goni pe poartă, că fugi chiar și desculț.) Cap² 82/10; *Găzăști prin spiň discúlț*. (Calcă desculț prin spini.) Dms s.v.

Var.: **dăscult** (Can² 387 s.v.; Cap 105 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. ***disculcius**.

discupirés, discupiriri, discupirî,
discupirît vb. IV. *Tranz.* Can² 387; Cap 112; Dms. A dezveli, a descoperi. *Discupirê-la și lăs-la să doarmă.* (Dezvește-l și lasă-l să doarmă.) Dms s.v.; *Bôârça ău discupiri căsa.* (Furtuna a descoperit casa.) Dms s.v.; *Nivjăsta la discupiri tîniru și, cu vidjărca, la cunuscú ca ra muart.* (Nevasta îl dezveli pe mire și, privindu-l, înțelese că era mort.) MP 204/13. F i g. A da de gol. *La discupiri.* (L-a dat de gol.) Cap 193/30.

Var.: **dăscupirés** (Can² 387 s.v.), **discopîr** (Cap 112).

Et.: lat. **disco(o)perire**.

discupirît, discupirîtă, pl. discupirît,
discupirîti adj. Dms. Dezvelit, neacoperit. *Un cup di gârnișôr discupirît.* (O grămadă de porumb neacoperită.) Dms s.v.

Et.: vezi **discupirés**.

discupiritură, pl. discupiritur s.f.
Can² 387; Cap 112 s.v. *discopîr*; Dms. [De obicei, cu referire la acoperișul unei case.] Dezvelire.

Et.: din **discupirés** + **-itură**.

discusătură, pl. discusătur s.f. Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*; Dms. Descusătură. *Ăl ți veadî cotu prin discusătură.* (Ți se vede cotul prin descusătură.) Dms s.v.

Var.: **dăscusătură** (Cap 78 s.v. *cos*; Dms s.v.).

Et.: din **discós** + **-ătură**.

disčinc vezi **dișting**.

disdâr vezi **dizdâr**.

disétcă s.f. AtaM 221/20. Nota zece.

Et.: mac., bg. **desetka**.

disfác, disfățiri, disfés, disfát vb. III. *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 124 s.v. *fac*; Wild h. 403/3; ALDM II, h. 617/7; Dms. 1. A deschide. *Ğăğa [...] ău dúsi la țar șu a'gri lă țar:* „Disfă-u

mo, tu, sindúka”. (*Ğăğa* [...] o duse la împărat și îi zise împăratului: „Acum deschide-o, tu, lada.”) Cap² 113/38. 2. A (se) coborî, a (se) da jos, a (se) slobozi (jos). *La disfăți di pri cal tîniru.* (Îl dă jos de pe cal pe mire.) Can T² 120/2; *Io să-șu disfác fêta.* (Eu o s-o dau jos pe fată.) Can T¹ 279/4; *Ca si n-u dăsfăț su-șu vjăt, si-șu dau fjăta.* (Dacă o să mi-o dai jos s-o văd, o să-ți dau fata.) MP 44/17; *Disfô-ti di còla, fêtu, că calu nu-ș bę ápu.* (Dă-te jos de acolo, fato, că nu-mi bea calul apă.) Pap M¹ 14/38. *Dăsfjăsi lângă lánfi'l cumiș jun si amburău.* (Coborî lângă ceilalți hoți, unde se luptau.) MP 224/27; *Mi dăsfjăș di pri căcuăt s-na dizmăróm.* (Am coborât de pe cocoș ca să ne odihnim.) MP 202/8; *Púsi argăț să-șu tálă tãpòla di să-șu disfácă fêta.* (Puse slujitori să taie plopul ca s-o dea jos pe fată.) Can T¹ 278/37; *Aș ligără fuártăma di dirjác și dăsfjășără di disúpra pristi fuártăma.* (Legară funia de stâlp și coborâră de sus pe funie.) MP 108/8; *Fêta di pri tãpòlă, ca-ș vizú fêta ampirátuluș, si cãndisî și si disfési.* (Fata din plop, când o văzu pe fata împăratului, se înduplecă și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Únășună si disfési di pri đeal și lăgă anjós s-la ubiděscă bóu.* (De îndată coborî de pe deal și alergă la vale să caute boul.) Pap M¹ 26/13; *La țga gâură vęa únă fúnă, di cu țga fúnă si disfățeu anjós, ăn dijóasa lúmi.* (La gaura aceea era o sfoară și cu sfoara aceea se slobozeau jos, în lumea de dedesubt.) Pap M² 148/25; *Ligăț-mi míni cu fuártăma s-mi dăsfác dijuás.* (Legați-mă pe mine cu funia ca să cobor jos.) MP 16/26.

Var.: **dăsfác**.

Et.: lat. **disfacere**.

disfăș, disfășari, disfășaj, disfășat vb.
I. *Tranz.* Pap² 75; Can² 387; Cap 17 s.v. *anfăș*, 112; Dms. A desfășa. *La lę baba*

pîja, la disfășă și la spēlă bun tot. (Ia baba pruncul, îl desfașă și îl spală bine peste tot.) Pap M² 119/36; *Lă disfășqá și lă prinfășqá.* (L-a desfășat și l-a înfășat la loc.) Dms s.v.

Et.: lat. *disfasciare*.

disfól, disfulári, disfulái, disfulát vb.
I. *Tranz.* Dms. A desfoia; a depănușa. *La disfularâ cáprili.* (L-au desfoiat caprele.) Dms s.v.; *Un pič disfulát.* (Un știulete depănușat.) Dms s.v.

Et.: lat. **disfolliare*.

disfúnd, disfundári, disfundái, disfundát vb. I. *Tranz.* Can² 387; Cap 112, 132 s.v. *fund.* A desfunda; a destupa.

Et.: din *dis-* + *fund.*

disgárdés vezi **dizgárdés.**

disgárdít vezi **dizgárdít.**

disglét¹ vezi **dizglét¹.**

disglítát vezi **dizglítát.**

disgróp vezi **dizgróp.**

disgrupăčúni vezi **dizgrupăčúni.**

disgulés vezi **dizgulés.**

disgulít vezi **dizgulít.**

disgustés vezi **dizgustés.**

dislég vezi **dizlég.**

disligătúrá vezi **dizligătúrá.**

dislipés vezi **dizlipés.**

dislipitúrá vezi **dizlipitúrá.**

dismărít vezi **dizmărít.**

dismăritătă vezi **dizmăritătă.**

dismărqós vezi **dizmărqós.**

dismintés vezi **dizmintés.**

dismurțqás vezi **dizmurțqós.**

disnód vezi **diznód.**

disnudătúrá vezi **diznudătúrá.**

dispárt vezi **dispărțqós.**

dispărțóri vezi **dispărțóri.**

dispărâsc vezi **dispărqós.**

dispărătúrá, pl. dispărătúr s.f. Can² 388; Cap 112 s.v. *dispărqós*; Dms. Ruptură, sfășietură. *Vęa únă dispărătúrá cqátaja mári.* (Avea o sfășietură [uite] atât de mare.) Dms s.v.

Et.: din *dispărqós* + *-ătúrá.*

dispărqári vezi **dispărțóri.**

dispărqás vezi **dispărqós.**

dispărțóri, pl. dispărțór s.f. Can² 388; Dms. Sfășiere.

Var.: **dispărqári** (Dms).

Et.: vezi *dispărqós.*

dispărqós, dispărțóri, dispărțói, dispărțót vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112; Dms. **1.** A sfășia; a împunge; a-și agăța pielea într-un vârft ascuțit. *Di țęa el cățqó să si fălęască la toț [...] că pqáti, nu sáldi s-li spárâ vítli, áma pqáti s-li dispărâscă și s-li mánâncă.* (De aceea el începu să se fâlească la toți [...] că poate, nu numai să sperie animalele, dar poate să le sfășie și să le mănânce.) Pap M¹ 18/5; *Áră lúpul, ca să si spúnă că-ı júni, si turí pri ęom ca s-la dispărâscă.* (Iar lupul, ca să arate că e viteaz, se aruncă pe om ca să-l sfășie.) Pap M¹ 18/21; *Mi dispărțói di ună rámură.* (Mi s-a agățat pielea [= mi-am sfășiat pielea] într-o ramură.) Cap 112 s.v.; *Lă disparqá cu cqárnili.* (L-a împuns cu coarnele.) Dms s.v. **2.** A descoase; a desprinde. Cap 112; Dms.

Var.: **dispărâsc** (Pap¹ 43), **dispărqás.**

Et.: din *dis-* + *ampár.*

dispărțitúrá, pl. dispărțitúr s.f. Dms.

1. Încăpere mică, separată de restul casei. *Vez să nu ıjă ân dispărțitúrá.* (Vezi să nu fie în cămăruța alăturată.) Dms s.v.
2. Întretăiere de drumuri, răspântie. *Că júnsi la dispărțitúrá, nu știıá cútru júndi.* (Când ajunse la răspântie, nu știa încotro [s-o ia].) Dms s.v.

Et.: din *dispărțqós* + *-itúrá.*

dispărțqári vezi **dispărțóri.**

dispărțqás vezi **dispărțqós.**

dispărțqát vezi **dispărțót.**

dispărțóri, pl. dispărțór s.f. Can² 388; Dms. Despărțire. *Fęili cqntă cqntic*

di dispartǫri di lângă tătă. (Fetele cântă [un] cântec de despărțire de lângă tată.) Can T² 120/28; *Dispărtǫrea noastră ară s-îjă măncoasă.* (Și despărțirea noastră o să fie grea.) AtaM 377/19.

Var.: **dăspărtǫri** (Can² 388 s.v.), **dispartǫri**, **dispărtǫari** (Dms).

Et.: vezi **dispărtǫri**.

dispărtǫs, **dispărtǫri**, **dispărtǫi**, **dispărtǫt** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112; Dms. A (se) despărți, a (se) separa; a divorța. *Am doi frați; un munte îi desparte* [Ghicioare: Ochii.] Cap² 162/11; *An prima zúyă Dómnu-ŭ daró vidĕla și-ŭ dispărtǫ vidĕla di antunĕric.* (În prima zi Domnul a făcut lumina și a separat lumina de întuneric.) Pap M² 13/18; *Mi dispărtǫai di el.* (Am divorțat de el.) Dms s.v.

Var.: **dăspărtǫs** (Can² 388 s.v. *dispărtǫri*), **dipărtǫs**, **dispărtǫás** (Dms), **dispart** (Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388 s.v.).

Et.: lat. **dispartire**.

dispărtǫt, **dispărtǫtă**, pl. **dispărtǫt**, **dispărtǫti** adj. Cerna A/632; 634; Dms. Divorțat.

Var.: **dispartǫát** (Dms).

Et.: vezi **dispărtǫs**.

dispĕadic, **dispidicári**, **dispidicái**, **dispidicát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Dms. A scoate piedica de la picioarele unui animal. *Pișim s-lă ampĕadiț și năpcum s-lă dispĕadiț.* (Mai întâi să-i pui piedică și apoi să i-o scoți.) Dms s.v.; *Măgaru sîngur si dispidicóá.* (Măgarul și-a scos piedica singur.) Dms s.v.

Et.: din **dis-** + **ampĕadic**.

dispél, **dispilári**, **dispilái**, **dispilát** vb. I. *Tranz.* Wild h. 437/1, 2 (Despre rufe) A limpezi, a clăti.

Et.: din **dis-** + **spel**.

dispíc, **dispicári**, **dispicái**, **dispicát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388;

Cap 111, 112; Cerna A/1323; ALDM II, h. 1031/1-7, h. 1130/1-7; Dms. A despica; a spinteca; a deschide. *Cu cĕtn maj licșór si dispică lémmu.* (Lemnul se despică mai ușor cu pană.) Cap² 72/20; *La lo sfirǫlu din ĝǫpu lu Dímĕi și zăfǫli la șarpi; „aĭ”, zisi, „năpuǫi-ti, că s-ti dăspic”.* (Luă fluierul din buzunarul lui *Dimĕi* și începu să se laude la șarpe; „hai” zise, „întoarce-te, că o să te spintec”.) MP 204/20; *La scósi cuțótu, au dispicó [samuvila] și aĭ flo țĕla doĭl fraț ănúntu.* (Scoase cuțitul, o spintecă [pe zâna cea rea] și îi găsi înăuntru pe cei doi frați.) Cap² 48/42; *Ișó lúpu și ĩel aĭ púsi pičóru ăń rost și aĭ la dispicó róstu.* (Lupul ieși și el îi puse piciorul în gură și îi despică gura.) Cap² 139/7; *Muĕlǫra lo să-ŭ prindă fúrna șu lo cu únă baltică si dișkică ľǫámmi.* (Nevasta se apucă să aprindă cuptorul și începu să despice lemne cu o secure mică.) Cap² 113/11; *Săĝia junđi păn di zinúclĭ și-ĭ dispicátă dinainti.* (Săĝia ajunge până la genunchi și e deschisă în față.) Can T¹ 265/30.

◆ *Lócu la dispică di țápárga.* (L i t. Despică locul de [atata] țipat. = Țipă cât îl ține gura.) Cap² 209/41; *Ari róstu dispicát ca gúră di măgar.* (L i t. Are gura despică ca o gură de măgar. = Se spune despre cineva care vorbește foarte tare.) Cap² 219/18.

Var.: **dăspíc**, **dișkíc**.

Et.: lat. ***despicare**.

dispicătúră, pl. **dispicătúr** s.f. Pap² 78; Can² 388; Cap 112 s.v. *dispíc*; Dms. *Dispicătúră. Cĕn tăĕlăŭ ľĕmmi, vini la únă dispicătúră și-ĭ zisi [micu fičór la țógláv]: „pún-ț-u mōna păn să dau un cĕtn, năpcon ĩo ară s-ță-ŭ scot!”* (Când tăiau lemne, ajunge la o despicătură și-i zise [băiatul cel mic balaurului]: „pune-ți mâna până o să dau un clin [= o să pun o

pană], apoi eu iar o să ți-o scot [mâna].”) Pap M² 148/15; *Ăntru cătăli vxa únă dispicătúră jündi li vxa scuns lírili*. (Între crăci era o despicătură unde ascunseseră banii.) Dms s.v.

Et.: din *dispíc* + *-ătúră*.

dispiducféz, dispiducfári, dispiducfáj, dispiducfát vb. I. *Tranz.* Dms. A despăduchea.

Et.: din *dis-* + *pidúcŭ*.

displités, displitíri, displitíj, displitít vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Cap 13 s.v. *amplités*, 113; Dms. 1. A despletii. *Ăș li displiti cusíli*. (Și-a despletit cosițele.) Dms s.v. 2. A desfăce. *La displiti gárdu*. (A desfăcut gardul.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ămplités*.

displitít, displitítă, pl. displitítj, displitíti adj. Dms. Despletit. *Displitítă că vrină cărăvină cogan si urujăști*. (Despletită ca o stafie când hoinărește.) Dms s.v.

Et.: vezi *displités*.

dispól, dispulári, dispuláj, dispulát vb. I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. A (se) dezbrăca. *Si dispuló, aș li știrnú cămășli ăn coșu di moară și si culcó cóla*. (Se dezbrăcă, își așternu cămășile în coșul morii și se culcă acolo.) Cap² 78/7. F i g. A jefui. *Antrără fúri! și lă dispulără*. (Au intrat hoții și l-au jefuit.) Dms s.v.

Et.: lat. *despoliare*.

dispricálic vezi **dispriscálic**.

dispriminés, dispriminíri, dispriminíj, dispriminít vb. IV. *Refl.* Pap¹ 43; Can² 388; Cap 113, 234 s.v. *priminés*; ALR II s.n., 4, h. 1151/012; Cerna A/405; ALDM I, h. 348/1–6, h. 349/1–6; Dms. A se dezbrăca. *Disprimíná-ti di ta rúbă*. (Dezbrăcă-te de haina ta.) DP 81/26; *Și ja, până si dișclldă noj porț, fuzi căsă, si disprimini și șázú árá jündi ra*. (Și ea, până să deschidă [el]

nouă porți, se duse acasă, se dezbrăcă și se așeză iar unde era [= la locul ei].) Cap² 85/30.

Var.: **dăspriminés** (Cap 234 s.v. *priminés*).

Et.: din *dis-* + *priminés*.

dispriminíri, pl. dispriminír s.f. Cap 234 s.v. *priminés*; Dms. Dezbrăcare. *La dispriminíră, vizú că [dăđadu] vxa roj ăn grop*. (La dezbrăcare [= când îl dezbrăcă], văzu că [bătrânul] avea răni pe spate.) Cap² 60/21.

Et.: vezi *dispriminés*.

dispriscálic, dispriscálicári, dispriscálicáj, dispriscálicát vb. I. *Tranz.* Can² 388; Dms. A sări înapoi (a trece) peste corpul cuiva. *Dispriscálică-la, s-nu pățoăș tivá*. (Sări înapoi peste el, să nu pățești ceva.) Dms s.v.; *Ăcu la priscáliț un mic fičór, nu cręști. Ca să cręscă, trebujăști s-la dispriscáliț*. (Dacă treci peste un copil mic, nu crește. Ca să crească, trebuie să-l sari înapoi.) Can T¹ 269/9.

Var.: **dispricálic** (Can² 388).

Et.: din *dis-* + *priscálic*.

dispulupés, dispulupéri, dispulupíj, dispulupít vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 240 s.v. *pulupés*; Dms s.v. *pulupés*. A îndepărta, a urni din loc. *Uómu la dispulupí șárpili și, áncă niți nu ra ișót șárpili di sub rópă, și lu zanvi di pičóári uómu*. (Omul îndepărtă șarpele și, nici nu ieșise încă de sub piatră, și șarpele îl încolăci din nou pe om de picioare.) Cap² 39/31.

Et.: din *dis-* + *pulupés*.

dispulát, dispulátă, pl. dispulátj, dispuláti adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *dispól*; Cap 113 s.v. *dispól*; Dms. Dezbrăcat. F i g. Lipsit de ceva; sărăcit. *Urmánu ăj dispulát*. (Pădurea e lipsită de frunze.) Dms s.v.

Et.: vezi *dispól*.

dispuľătúră *s.f.* Dms. Golicuine. F i g. Sărăcie.

Et.: din *dispóľ* + - *ătúră*.

distórn, **disturnári**, **disturnáj**, **disturnát** *vb.* I. *Tranz.* Cap 113, 296 s.v. *torn*; Dms. A răsturna; a răscoli. *Ău disturnáš toată casa.* (Ai răscolit toată casa.) Dms s.v.

♦ *Péru la disturnó.* (L i t. A răvășit [tot] pârul. = 1. A făcut totul ca să reușească. 2. A căutat totul cu de-amănuntul.) Cap² 194/6; *Pimintu s-la distórn și n-ári fajdá.* (L i t. Pământul să-l răstorni, și nu e cu folos. = Orice ai face, totul e în zadar.) Cap² 195/9.

Et.: din *dis-* + *torn*.

distrám, **distrámári**, **distrámáj**, **distrámát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Cap 113; Cerna A/1285; Dms. A (se) destrăma. *Poánđa si distrámóá.* (Pânza s-a destrămat.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *trámă*.

distúp, **distupári**, **distupáj**, **distupát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 388; Cap 113, 278 s.v. *stup*; Dms. A destupa; a (se) desfunda. *Cőan lă distupáj șișu, aș ișóá drácu.* (Când am destupat sticla, a ieșit dracul.) Dms s.v.; *Idváj lă distupóám ġírízu; vręa s-nă nęácă ápa.* (Abia am desfumat canalul; era să ne înecă apa.) Dms s.v.; *Al ți distupá búca.* (I s-a desfumat scocul [morii].) Cap² 114/25; *Búľli ray distupáti și vínu curá că din búcă.* (Butoaiele erau destupate și vinul curgea ca din scocul morii.) DP 87/13.

Et.: din *dis-* + *stup*

disturlúc *vezi dusturlóe.*

dișás, **dișásiri**, **dișásúľ**, **dișásút** *vb.* I. *Tranz.* Dms. A descoase.

Et.: din *dis-* + *șas*.

dișíng, **dișíndiri**, **dișíņș**, **dișíņs** *vb.* III. *Refl.* Can² 388; Cap 105; Dms. A se descinge. *Si dișíņsi și ľoá să măġáscă cu*

curáya. (Se descinse și începu să lovească cu cureaua.) Dms s.v.

Var.: **dășćinc** (Cap 105), **dășćing** (Can² 388 s.v.; Dms s.v.), **dișćinc** (Cap 105 s.v.).

Et.: lat. *discindere*.

disućóás *vezi disućóș.*

disućóș, **disućóři**, **disućóľ**, **disućót** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A dezvârți. *Disućá-la țista kádinu că si zăsućóá.* (Dezvârte ața asta, că s-a răsucit.) Dms s.v.

Var.: **disućóás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *șućóș*.

disumăróás *vezi dizmăróș.*

disumăróș *vezi dizmăróș.*

disúpra¹ *adj.* De deasupra, de afară, de la suprafață. *Vreț să vă duc ân disúpra ľumi?* (Vreți să vă duc în lumea de la suprafață?) Pap M² 148/35; *ľo s-ti duc an disúpra ľumi, ámă să áfliș doi fóľľur di bívuľ!* (Am să te duc în lumea de afară, dar să găsești două burdufuri de bivoli.) Pap M² 149/10.

Et.: *vezi disúpră.*

disúpra² *vezi disúpră.*

Disúpra-Halcúș *n.pr.* Pap M² 175/30. Nume de loc în *Cúpă*.

disúpră *adv.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra, la suprafață. *ľuă, acmuă, si va scuăt disúpră.* (Eu, acum, o să vă scot la suprafață.) MP 18/5; *Con ľa scuăsără disúpru, fráťiľ si cunușťáľu ca ray ľeľ.* (Când îi scoaseră deasupra [pământului], frații se cunoșteau că ei erau.) MP 14/27; *Fęáta [...] si scúnsi ân únă buțęáľuă și-ș la púsi căpácu disúpră.* (Fata [...] se ascunse într-un butoiăș și-ș puse capacul deasupra.) DP 196/15; *Antró sub moără și di sub moără si púsi disúpru, ġúndi ra ćică-sa.* (Intră sub moară și de sub moară se urcă deasupra, unde era unchiu-său.) Cap² 78/7; *Disúpră țéru, diľóș pimintu.* (Deasupra cerul, jos pământul.) Dms s.v.;

Plăcăă disúpră, plăcăă dijós, ăń mējluc rāzint. (Lespede deasupra, lespede dedesubt, la mijloc argint. [Ghiculoare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/17; *Am únă bábă cupirită cu únă scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă acoperită cu o scândură dedesubt și [cu una] deasupra. [Ghiculoare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/24.

Pri disúpră. Pe deasupra, peste; în plus. *Ancărcó túti pářili, la púsi pri disúpra pisóc și trási drúmu.* (Încărcă toți banii, le puse deasupra [= puse peste ei] nisip și porni la drum.) Cap² 45/3; *Să-ț li mănănc toț púřli'și, pri disúpră, și pri tîni.* (O să-ți mănânc toți puii și, în plus, și pe tine.) DP 52/30; *Ancă mănăcăt, făți mûmă-sa mai mûlti pôn gărńót, li únđi pri disúpru nări.* (Încă dis de dimineață mamă-sa face mai multe pâini de grâu, le unge pe deasupra [cu] miere). Pap M² 103/3. **Disúpră di loc. prep.** Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra. *Disúpra di urácu, jûndi ará, ve un đeal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Cõn cățó disúpra di par aų vizú țea tambúřă.* (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M² 144/23; *Cálu la lăsó disúpra di cătún.* (Calul îl lăsă deasupra satului.) Cap² 130/37; *Disúpru di urăč vea un mûnti.* (Deasupra plugarului era un munte.) Cap² 83/4; *Málu șa stăté cāsărcă, disúpră di jel.* (Avutul lui așa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

Var.: **disúpra², disúpru.**

Et.: lat. *de supra*.

disúpru vezi **disúpră**.

disutcăjés, disutcăiri, disutcăi,
disutcăit vb. IV. *Tranz.* Cap 113, 320 s.v. *utcăjés*; Dms. A scotoci. *Disutcăjăști ca vřin nușcăr.* (Scotocește ca un copoi.) Cap 320 s.v.

Et.: din *dis-* + *utcăjés*.

disvălés vezi **dizvălés**.

disvărtés vezi **dizvărtés**.

disvét^{1,2} vezi **dizvét^{1,2}**.

disvijés vezi **dizvijés**.

disvirin vezi **dizvirin**.

disvirinări vezi **dizvirinări**.

disvirini vezi **dizvirini**.

disvițări vezi **dizvițări**.

disvițat vezi **dizvițat**.

disvulusés vezi **dizvulusés**.

dișclíd, dișclídiri, dișclís, dișclís vb.

III. *Tranz. și refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 111; Cerna A/679, 683, 2265; Wild h. 403/1–7; ALDM II, h. 617/1, 4–6, h. 1107/5; Dms. I. A (se) deschide. *Că si dúsiră la úșă, picăjă, nu si dișřlđi.* (Când se duseră la ușă, împinge [= dă-i], nu se deschide.) Cap² 52/13; *Vřin ibanğjă axén ácu si pugudęști di vîni an óspiț la țe cásă, nu-! dișclít.* (Dacă vreun străin se nimerește de vine în ospetie la acea casă, nu-i deschid.) Can T² 117/4; *Cu mójna ta s-la dișřlz [sindúku].* (Cu mâna ta o să-l deschizi [eufărul].) Cap² 39/20; *Ca si vînă si a! dișclđim.* (Când o să vină o să-i deschidem.) W 60/22; *Si-ț dișřld, áma ácu-n dai rúbili táli.* (O să-ți deschid, dar dacă-mi dai hainele tale.) Cap² 90/41; *Cõn z-dășclđă mûnți!, tu s-jăș azór cu puăču.* (Când o să se deschidă munții, tu să fii pregătit cu ulciorul.) MP 26/6; *Cõn aų dișřłsi cutjă, vizú goáli furlín.* (Când deschise cutia, văzu numai bani de aur.) Cap² 39/1; *Aų dișclłsi unęc pórta, ámă cõt aų cřipó.* (Deschise puțin poarta, dar numai cât o întredeschise.) Cap² 33/28; *Dișclłsi úșă și aprăsní să fúgă.* (Deschise ușa și o luă la fugă.) Cap² 78/14; *Și vămpíru, cõn i đęđi un butírnic la úșă, úșă si dășclłsi.* (Și vampirul, când dădu un brânci la ușă, ușa se deschise.) Cerna T; *Álbă Máro, deșclđi úșă la đęđo.* (Frumoasă Máro, deschide-i ușa moșului.) W 60/14; *Amán, bre, dișřldi-n.* (Vai de mine, bre, deschide-mi.) Cap² 90/40; *Cõn să dașclđă și lánta [úșă], op, un drăcșic.*

(Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *U c'lmô mîmă-sa să dișlîdă și, ună că la dișlîsi [sindúku], ișórá di cóla turlî-turlî di șorp.* (O chemă pe mamă-sa să deschidă și, îndată ce îl deschise [cufărul], ieșiră de acolo fel de fel de șerpi.) Cap² 39/22; *S-dăsc'lsiră múnțil, lo ápu și s-turnó.* (Munții se deschiseră, luă apă și se întoarse.) MP 26/7; *Să viñ că să la las cutéțu dișlîs.* (Să vii că o să las cotețul deschis.) Cap² 40/20; *[Fanéla]-i álbă, luñgă până pri crúți, dișlîsă dinainti.* ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T² 264/13; *Au flo p'árta di raj dișlîsă.* (Găsi poarta raiului deschisă.) Cap² 23/27; *Dișclzónnda.* (Deschizând.) Pap¹ 43 s.v. 2. A lăzui, a curăța un teren. ALDM II, h. 1107/5.

Var.: **dașclîd**, **dăsc'lid** (ALDM II, h. 617/2, 3) **dăsc'lid**, **dășclîd**, **dășclît** (Can² 388 s.v.), **dășlîd** (Cerna A/2265), **deșclîd**, **disclîd**, **disclît**, **dișclît** (ALDM II, h. 617/5,6), **dișclît** (Can² 388 s.v.), **dișlîd**.

Et.: lat. **discludere**.

dișclîdiri s.f. Pap² 76; Can² 388; Cap 111 s.v. *dișclîd*; Dms. Deschidere; acțiunea de a deschide; deschis. *Dêdu picăsi țe vru să spună șa cu anc'ldirğa și cu dișclîdirğa pinğercăllă.* (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M² 164/24.

Et.: vezi **dișclîd**.

dișclîs, **dișclîsă**, pl. **dișclîș**, **dișclîși** adj. Dms. Deschis, neîncuiat; fără obstacole. *Drúmu cútru Cúpă ăș dișclîs.* (Drumul spre Cúpă e fără obstacole.) Dms s.v. F i g. Eliberat (din închisoare). *Di un mes di çan ăș dișclîs.* (De o lună de când e eliberat.) Dms s.v.

Et.: vezi **dișclîd**.

dișclît vezi **dișclîd**.

dișclîtór, pl. **dișclîtór** s.m. Pap² 76; Cap 111; Dms. Rășchitor.

Et.: ar. **dișclîtór**.

dișclîzătór, pl. **dișclîzătór** s.m. Can² 388; Cap 111 s.v. *dișclîd*. Cheie.

Var.: **disclîzătór** (Can² 388 s.v.).

Et.: din **dișclîd** + -**ătór**.

dișclîzătúră, pl. **dișclîzătúr** s.f. Can² 388; Cap 111 s.v. *dișclîd*; Dms. Deschizătură. *Ántróá prin dișclîzătúră și li lóá gǎllíli.* (Intră prin deschizătură și luă gămile.) Dms s.v.

Et.: din **dișclîd** + -**ătúră**.

dișclîč vezi **disclîč**.

dișért vezi **dișórt**¹.

dișkic vezi **dispic**.

dișlid vezi **dișclîd**.

dișórt¹, **dișártă**, pl. **dișórt**, **dișárti** adj. Can² 388; Cap 112; Wild h. 504/1–7; Dms. Gol, pustiu. *Íel, fiKíru, fólili niți dișórt nu la puté purtári.* (El, sármanul, burduful nici gol nu-l putea duce.) Can T¹ 282/11; *Au siminó puápa lintă și la lăsó sácu dășórt la márđina di ágru.* (Popa semănă linte și lăsă sacul gol la marginea ogorului.) MP 90/5; *Con antró an udáđă, lđăgănu ra dășórt.* (Când intră în odaie, leagănu era gol.) MP 140/24; *Ca s-turnó cásă [...], u flo cása dășártă.* (Când se întoarse acasă [...], găsi casa pustie.) MP 140/27; *Úșa di la scuđó ăș anc'lsă și drúmurli să dășárti.* (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4.

◆ *Dișártă încă.* (L i t. Pâlnie goală. = Cap gol, cap sec.) Cap² 176/4; *Cu dișórt tufeác nu si luvăști.* (L i t. Nu se vânează cu pușca goală. = Nu te apuci de o treabă fără ca să fii pregătit.) Cap² 209/24.

Var.: **dășórt**, **deșórt** (Wild h. 504/2), **deșórt** (Wild h. 504/1), **dișért** (Wild h. 504/3, 7).

Et.: lat. **desertus**.

dișórt², dișártári, dișártáj, dișártát
vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388;
 Cap 112 s.v. *dișórt¹*; Dms. A goli, a turna;
 a deșerta. *Aj dús-ay [sáti!]* și *ca la*
dășártát-ay sáti!, *sáldi furlină.* (I-au adus
 [sacii] și când au deșertat sacii, numai
 aur.) Cap² 102/31; *Ay lo tuárba și z-dúsi*
ay dășártó an áznă. (Luă traista și se
 duse, o goli în hazna.) MP 252/16; *Lă*
dișártáj láptili din oală ăn căldári. (Am
 turnat laptele din oală în căldare.) Dms s.v.

♦ *Tu încă cōti ambără să dișórt!*
 (L i t. Tu încă câte hambare o să golești!
 = O să mai treacă multă apă pe Dunăre.)
 Pap M² 62/1.

Var.: **dășárt, dășórt, dișárt.**

Et.: lat. **desertare*.

dișparasi (dișparasi) s. Can² 388;
 Cap 112; Dms. L i t. Bani pentru dinți.
 [= Plată, pretinsă de turcii care se ospătau
 la țărani creștini, pentru faptul că și-au
 tocit dinții mâncând din bucatele
 acestora.] *Niști or, di ca si namăncăy an*
ună căsă, [túrču] la fúgă a! ținéy la săjbia
și dișparasi (pári pri dinț). (Câteodată,
 după ce se săturau de mâncare într-o casă,
 [turcii] la plecare îi cereau gospodarului și
 plată pentru dinți.) Can T¹ 275/28.

Et.: tc. *dișparasi*.

diștét¹, dișteátă, pl. diștét, dișteáti
adj. Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v.
diștét. Deștept; inteligent.

Et.: lat. *de-excitus*.

diștét², diștítári, diștítáj, diștítát *vb.*
 I. *Tranz. și refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can²
 388; Cap 113; ALR I, 2, h. 230/013; Dms.
 A (se) deștepta (din somn), a (se) trezi.
Môni dimnăjă s-ti dăștájă an ăl [an
cunác]. (Mâine dimineață o să te trezești
 în el [în palat].) MP 166/24; *Jo din son mi*
diștítáj ca să ved ți mi vicăjés, ca nume
mea ăi „oh!” (Mă deșteptai din somn să
 văd de ce m-ai chemat, că numele meu e
 „oh!”) Pap M¹ 20/9; *Fićuru si dăștító și*

șázú turțăștea. (Băiatul se deșteptă și se
 așeză turcește.) MP 242/8; *Con s-iasă*
[șárpili], s-mi diștájă. (Să mă trezești când
 o să iasă [șarpele].) Cap² 12/59; *Ca si*
vină lámna, io cu sam zădurmit, tu s-mi
buñeș s-mi diștét io. (Când o să vină
 balaurul, dacă eu o să fiu adormit, tu să
 mă împungi ca să mă trezesc.) Cap²
 65/13.

Var.: **diștájă.**

Et.: lat. *de-excitare*.

diștájă vezi **diștét².**

diștítát, diștítátă, pl. diștítát, diștítáti
adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *diștét*; Can² 388;
 Cap 113 s.v. *diștét*; Dms. 1. Deștept,
 inteligent. *Țom diștítát.* (Om deștept.)
 Pap¹ 43 s.v.; *Fićuru cunuscú, ca ra mult*
dăștítát. (Băiatul înțelese, că era foarte
 inteligent.) MP 100/22. 2. Deșteptat,
 treaz. *Si pugudí diștítát fićóru, si sculó*
priști nópti și li scósi lui rúbi di li púsi lu
pupadija. (Se nimeri ca băiatul să fie
 treaz, se sculă noaptea, își scoase hainele
 lui și i le puse preotesei.) Cap² 35/14; *Con*
si ancłt puárțli, sa dăștítáti [lómhurlj].
 (Când se închid porțile, [balaurii] sunt
 treji.) MP 164/17; *Di băia ăi diștítát.*
 (E treaz cam demult.) Dms s.v.

Var.: **dăștítát, diștetát** (Pap² 76 s.v.).

Et.: vezi **diștét¹.**

diștítáčúni s.f. Cap 113 s.v. *diștét*;
 Dms. Inteligență.

Et.: **din diștét² + -áčúni.**

diștetát vezi **diștítát.**

ditilínă s.f. Pap M² 94/15; Cap 294;
 ALR II s.n., 3, h. 658/012; Wild h. 84/7;
 AtaM 285/33; ALDM II, h. 914/1-7;
 Dms. 1. Soi de iarbă de câmp
 asemănătoare trifoiului (cu patru foi).
 2. *Íarbă di tilínă.* Floare mult căutată de
 albine; papanas. *Tilínă di minútă.* (*Tilínă*
 mărunță [= pitică].) ALR II s.n., 3, h.
 658/012.

Var.: **detelínă** (Wild h. 84/7), **tilínă.**

Et.: mac., bg. *detelina*.

díttru vezi **díntru.**

diține vezi **diține**.

diține *adv.* Pap¹ 42, 43; Pap² 74, 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 6, h. 1725/012; AtaM 71/23; Dms. Dincolo; departe; pe partea cealaltă. *Mai diține*, *flo Dómnú un uráč te lucrá ágru.* (Mai departe, Domnul întâlnește un plugar care lucra ogorul.) Pap M² 155/11; *Cóla diține*. (Acolo departe.) Dms s.v.; *Plóngu cá nu pot si trec diține di mári.* (Plâng că nu pot să trec dincolo de mare.) Cap² 63/12; *Tricú diține di Várdár.* (Trecu dincolo de Vardar.) MP 200/30; *Ca anclicó pri țea cutiță, la púsi și cóni!* *ân núntru și tricú diține di mári.* (Când încălecă pe acea cutie, puse și câinii înăuntru și trecu dincolo de mare.) Cap² 63/16; *Țista mănăstiru fóst-ay diține di únă váli cári aț grít-ay „Vállea lu Kísăğ lía”.* (Mănăstirea asta era dincolo de un râu căruia îi zicea „Vállea lu Kísăğ lía”). Cap² 102/42; *Láră drúmu, júnsără diține di Hóriá, la cantón.* (Porniră la drum, ajunseră dincolo de [comuna] Horia, la canton.) Cerna T; *Vizúră dínđi di váli un foc.* (Văzură un foc dincolo de râu.) Cap² 109/3.

Dințea-diține. Nici mai încoace, nici mai încolo; nici una, nici două. *Că măini, bra-bíc, dințea-diține lă drac.* (Când lovi, nici una, nici două, drept în drac.) DP 60/30–31.

Folosit adjectival. An diține párti. De cealaltă parte. *Cón a! dēdi zort mári, tricú cálu cu ieríp an diține párti di zid.* (Când îi dădu pinteni, calul cu aripi trecu de cealaltă parte a zidului.) Pap M² 144/43; *Ca u laț prísti fúști, prísti fúști, tricú diține párti di Várdár.* (Dacă o luai [= pornii] peste vrejuri, peste vrejuri, trecui de cealaltă parte a Vardarului). MP 202/1.

Var.: **deține** (Pap¹ 42), **diține** (Pap¹ 43; Pap² 74), **dínđi**, **diține** (Can² 388), **diține**.

Et.: lat. *de ecce inde*.

diține vezi **diține**.

diu, *pl. diur s.n.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Cerna A/Supl; Dms. Răsuflare; respirație. *Púpca, ácu ti spúrcă, să-ț mirusescă diu.* (Dacă te spurcă pupăza, o să-ți miroasă răsuflarea.) Can T¹ 269/3; *A! mirusęsti diu.* (Îi miroasă răsuflarea): Pap¹ 43 s.v.; *Ěárna si cunęaști diu.* (Iarna se vede răsuflarea [= aburul care iese din gură].) Pap¹ 43 s.v.; *Nu putęá să-ș la țónă diu.* (Nu putea să-și înă respirația.) Cap 113 s.v.

♦ *A! lă lęa diu.* (Lit. I-a luat răsuflarea. = L-a amuțit, i-a închis gura.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dih*.

diųancóla *adv.* Cap 76 s.v. *cóla*, 110; Dms. De aici încolo. *Diųanculó á si lęátă băsęarca.* (De aici încolo o să iasă biserica [= lumea din biserică].) Cap² 113/13; *Diųancóla, bra cuzúm, țęári s-lă strinđ cúru la sirbíręa.* (De aici încolo, măi, dragă, trebuie să strângi curul la muncă [= să te pui pe muncă].) Dms s.v.; *Diųancóla vını iárna.* (De aici încolo vine iarna.) Dms s.v.

Var.: **diųanculó**, **diųanculó** (Dms s.v).

Et.: *di + ęa + ncóla*.

diųanculó vezi **diųancóla**.

diuclát, **diuclátă**, *pl. diuclát, diucláti* *adj.* Dms. Deocheat.

Et.: vezi *dióclu*.

diúnăęară vezi **dínăęară**.

diúnăęară vezi **dínăęară**.

diųóclu vezi **dióclu**.

diuríjă, *pl. diuríj s.f.* Dms. Termen.

Vęa diuríjă trej zęóli. (Avea termen trei zile.) Dms s.v.

Et.: gr. *διόπια*.

div, **divă**, *pl. div*, **dívi** *adj.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 3, h. 628/012, h. 630/012, h. 645/012, h. 684/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 994/1-7, h. 1020/4-7, h. 1021/1, 4-7; Dms. Sălbatic. *Și căzú țela divu ūom [...] ca vrină méccă.* (Și căzu omul cel sălbatic [...] ca o ursoaică.) Cap² 136/4; *Ra un ūom dif ți mǎncá lúmi.* (Era un om sălbatic care mânca oameni.) MP 104/8; *Védi ūopt ūamiñ dif.* (Vede opt oameni sălbatici.) Cerna T; *Gǎrnișór dif* (Porumb sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 645/012; *Mățǎ divă.* (Pisică sălbatică) Cerna A/Supl; *Ān čair ári un porc dif.* (Pe câmp e un porc sălbatic.) Cap² 73/12; *Fičóru [...] căță pui și zǎrcós, porț div, ca si áibă di mǎncǎreǎ.* (Băiatul [...] prindea păsări și căprioare, porci sălbatici, ca să aibă de mâncare.) DP 192/12; *Ān prima zúŭǎ cățó un porc div.* (În prima zi prinse un porc sălbatic.) Pap M² 148/2; *Trǎndáfil dif.* (Măceș, trandafir sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 630/012; *Dú-ti să li vicǎjēs lánti víti divi.* (Du-te să chemi celelalte animale sălbatic.) W 72/13. P. e x t. Necivilizat, necuviincios. *Vórbǎ divă.* (Vorbă necuviincioasă.) ALR II s.n., 3, h. 628/012.

♦ *Div ca porc.* (Sălbatic precum un porc; necivilizat.) Pap M² 80/19;

Var.: **dif**.

Et.: mac., bg. **div**.

diváč, **diváčǎ**, *pl. diváč*, **diváčki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbatic. F i g. Necivilizat.

Et.: din **div** + - **áč**.

divǎjēs vezi **dǎvǎjēs**.

divéč, *pl. divéč* *s.m.* Cap 113 s.v. *div*. Strigoii. *Ca divíč.* (Ca un strigoii.) Cap² 176/6; *Īo s-mi fac dǎvách.* (Eu o să mă fac strigoii.) DP 143/23.

Var.: **dǎvách**, **divíč**.

Et.: mac. **diveč**.

divíč vezi **divéč**.

divitínǎ, *pl. divitín* *s.f.* Cerna A/1061. Clăie alcătuită din nouă snopi.

Et.: mac. **devettina**.

divré, *pl. divréjur* *s.f.* Cap 107; Dms. Poteră. *Lǎ cățóǎ divréia.* (L-a prins potera.) Dms s.v.

Var.: **devré** (Cap 107).

Et.: tc. **devre**.

divotínǎ vezi **divutínǎ**.

divutínǎ, *pl. divutín* *s.f.* Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbăticuine, animal sălbatic; fiară. *Lás-mi ǎǎ, an țista urmán, s-mi mǎnǎncǎ vrinǎ divutínǎ.* (Lasă-mă aici, în pădurea asta, să mă mănânce un animal sălbatic.) Pap M² 142/2; *Dú-ti tu să li vicǎjēs lántili divutín, că ĩo țer să dar ručóc.* (Tu du-te să le chemi pe celelalte sălbăticuini, pentru că eu trebuie să pregătesc prânzul.) Can T² 284/23; *Ca si fǎsi nuǎpti, vĳnirǎ multĳ divutín.* (Când se făcu noapte, veniră multe sălbăticuini.) MP 118/10; *An șásǎǎ zúŭǎ, Dómnu daró vĳtili țóǎti și divotínili.* (În ziua a șasea, Domnul făcu toate animalele și sălbăticuini.) Pap M² 147/28; *Cǎ vĳnirǎ lántili divutín, știtǎrǎ, știtǎrǎ să vĳnǎ ursǎǎna.* (Dacă veniră celelalte animale sălbatic, așteptară ce așteptară să vĳnǎ ursoaica.) DP 49/1; *La tréǎli úși ári sǎrp și lánti multĳ divutín divi.* (La cea de a treia ușă sunt șerpi și multe alte fiare sălbatic.) Cap² 139/2.

Var.: **divotínǎ**.

Et.: mac. **divotina**, bg. **divotina** (BER I, 383 s.v. *div*¹).

dixés, **dixiri**, **dixiǎ**, **dixít** vb. IV. *Intranz.* Cap 108; Dms. A-i conveni, a-i fi pe plac. *Pra nu dixǎști.* (Nu prea îi e pe plac.) Cap 108 s.v.; *Țĳva nu-ń dixǎști di lǎ un vǎcǎt.* (Nimic nu-mi convine de la o vreme.) Dms s.v.; *Īo ǎl'spuș, mă el nu dixí.* (I-am spus dar nu i-a convenit.) Dms s.v.

Var.: **dicsés**.

Et.: gr. *δέχομαι*.

dizámflu vezi **dizánflu**.

dizánflu(m), **dizánflári**, **dizánflái**, **dizánflát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Cap 17 s.v. *ánflu*, 114; Dms. A (se) dezumfla. *Gáida si dizánflóá.* (Cimpoiul s-a dezumflat.) Dms s.v.

Var.: **disámflu** (Cap 17 s.v. *ánflu*), **dizámflu** (Cap 114).

Et.: din *dis-* + *ánflu(m)*.

dizansár vezi **dizansóř**.

dizansóř vezi **dizansóř**.

dizansóřár vezi **dizansóř**.

dizansóř, **dizansóřári**, **dizansóřái**, **dizansóřát** *vb.* I. *Tranz.* Can² 388; Cap 114; Dms. A deșira.

Var.: **dizansár** (Can² 388), **dizansóř** (Cap 114), **dizansóřár** (Dms.)

Et.: din *dis-* + *ansóř*.

dizbét, **dizbitári**, **dizbitái**, **dizbitát** *vb.* I. *Refl.* Can² 388; Cap 114, 12 s.v. *ambét*; Dms. A se dezbată. *Mult vşam biút ma curóan mi disbitái.* (Băusem mult dar m-am dezbatat repede.) Dms s.v.

Var.: **disbét**.

Et.: din *dis-* + *ambét*.

dizbitári, *pl.* **dizbitóř** *s.f.* Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitári** (Dms).

Et.: vezi *dizbét*.

dizbitát, **dizbitátă**, *pl.* **dizbitát**, **dizbitátái** *adj.* Dms. Trezit din beție.

Var.: **disbitát** (Dms).

Et.: vezi *dizbét*.

dizbitátúřá, *pl.* **dizbitátúř** *s.f.* Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitátúřá** (Dms).

Et.: vezi *dizbét* + *-átúřá*.

dizdár, **dizdárári**, **dizdárái**, **dizdárát** *vb.* I. *Tranz.* Dms. A înlătura podoabele; a scoate hainele.

Var.: **disdár** (Dms).

Et.: din *dis-* + *dár²*.

dizgárdés, **dizgárdíri**, **dizgárdíj**, **dizgárdít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A înlătura un gard. *Áy disgárdíj gárdina.* (Am înlăturat gardul grădinii.) Dms s.v.

Var.: **disgárdés** (Dms).

Et.: din *dis-* + *angárdés*.

dizgárdít, **dizgárdítă**, *pl.* **dizgárdít**, **dizgárdítái** *adj.* AtaM 106/1; Dms. 1. Fără gard. *Flóa ágru disgárdít.* (Și-a găsit ogorul fără gard.) Dms s.v. 2. Neîngrijit. *Triúșă disgárdítă.* (Curte neîngrijită.) Dms s.v.

Var.: **disgárdít**, **dizgrádít** (AtaM 106/1).

Et.: vezi *dizgárdés*.

dizglét¹, **dizglítári**, **dizglítái**, **dizglítát** *vb.* I. *Refl.* Can² 389; Cap 114, 141 s.v. *glét*; Dms. A se dezgheța. *Si disglítóá ápa.* (Apa s-a dezghețat.) Dms s.v.; *S-mi zâncrés, bélki s-mi disglít.* (Să mă încălzesc puțin la foc, poate mă dezgheț.) Dms s.v.

Var.: **disglét**.

Et.: lat. *disglaciare*.

dizglét², *pl.* **dizglétur** *s.n.* Can² 388. Dezgheț, topirea zăpezii.

Et.: der. regresiv de la *dizglítári* (s.v. *dizglét¹*).

dizglítát, **dizglítátă**, *pl.* **dizglítát**, **dizglítátái** *adj.* Cap 114, 141 s.v. *glét*; Dms. Dezghețat. Fig. Îndrăzneț. *Disglítát fičóř ári cumșíja.* (Îndrăzneț băiat are vecinul.) Dms s.v.

Var.: **disglítát**.

Et.: vezi *dizglét¹*.

dizgól, **dizgulíri**, **dizgulíj**, **dizgulít** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76. 1. A descoji. 2. A dezgoli.

Et.: din *dis-* + *gulés*; contaminare cu *dispól*.

dizgrádít vezi **dizgárdít**.

dizgróp, **dizgrupári**, **dizgrupái**, **dizgrupát** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 145 s.v. *gróápă*;

Dms. A dezgropa, a deshuma. *Únășjună ampirátu puvelí di-ŭ dizgrupără [mulărğa].* (De îndată împăratul porunci și o dezgropără [pe femeie].) Pap M² 147/8; *Disgrupám únă áznă.* (Am dezgropat o comoară.) Dms s.v.; *La disgrupără pópa di lă mănăstír.* (L-au deshumat pe preotul de la mănăstire.) Dms s.v.

Var.: **disgróp.**

Et.: din *dis-* + *ăngróp.*

dizgrupăcúni, *pl. dizgrupăcúń s.f.*
Dms. Dezgropare.

Var.: **disgrupăcúni** (Dms).

Et.: din *dizgróp* + *-ăcúni.*

dizgulés, **dizgulíri**, **dizgulíj**, **dizgulít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Dms. **1.** A dezgoli. *Aș li disgulí pičqárlí.* (Și-a dezgolit picioarele.) Dms s.v. **2.** A descoperi, a născoci.

Var.: **disgulés.**

Et.: din *dis-* + *gulés.*

dizgustés, **dizgustíri**, **dizgustíj**, **dizgustít** *vb.* IV. *Refl.* Pap² 76. A se ospăta. *Di ca si disgustăscă [mumúșu], [...] vîni moășa căsă răslăbită.* (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3.

Var.: **disgustés.**

Et.: din *dis-* + *gustés.*

dizgulít, **dizgulítă**, *pl. dizgulít*, **dizgulítí** *adj.* Cap 114 s.v. *dizgulés*, Dms. Gol.

Var.: **disgulít** (Dms).

Et.: vezi *dizgulés.*

dizjúg vezi **dijúg.**

dizlăxés, **dizlăxíri**, **dizlăxíj**, **dizlăxít** *vb.* IV. *Refl.* ALDM I, h. 348/7, h. 349/7. A se dezbrăca.

Et.: ar. *dizlăxésu.*

dizléc vezi **dislég.**

dizlég, **dizligári**, **dizligáj**, **dizligát** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 168 s.v. *leg*; Dms. **1.** A dezlega. *Oási nq-am, criél nq-am, áma toată lúmça-ŭ*

leg și-ŭ dizlég. (Oase n-am, minte n-am, dar toată lumea o leg și o dezleg. [Ghicitoare: Limba].) Pap M¹ 9/21; „*Dizlăgă-mi*”, *zisi lúpu.* („Dezleagă-mă”, zise lupul.) Cap² 68/7; *ĭel a' li dizligó mójnili [la dădu].* (El îi dezlegă mâinile [bătrânului].) Cap² 33/53; *Ca vîni prísti nqápti, ĭel la dăzligó calu.* (Când veni miezul nopții, el dezlegă calul.) Cap² 96/30; *La dizligó și lúpu ișq.* (Îl dezlegă și lupul ieși.) Cap² 68/9; *Săbîu, lágă curón, că mi dăzligáră.* (Stăpâne, aleargă repede, că m-au dezlegat.) MP 112/19; *ĭŭă s-mi duc la tát-tu si-l' zic si vîná s-ti dăzliăgă.* (Eu o să mă duc la tată-tu să-i spun să vîná să te dezlege.) MP 64/2; *Z-dúsi s-la dăslăgă calu.* (Se duse să dezlege calul.) MP 112/17. **2.** A dezlega [de farmece], a descânta. *Móntiza dimnēja, li lę moășa surțĕlilí [...] și [...] li dislégă.* (A doua zi dimineța, moașa ia surcelele [...] și [...] le descântă.) Pap M² 105/25.

♦ *Ăl ți disligóá limba.* (I s-a dezlegat limba. = A început să vorbească.) Dms s.v.

Var.: **dăslăg**, **dăzlég**, **dăzliăg**, **disléc** (Can² 389), **dislég.**

Et.: lat. *disligare.*

dizligătúrá, *pl. dizligătúr s.f.* Dms. (În superstiții) Dezlegare de blestem.

Var.: **disligătúrá** (Dms).

Et.: din *dizlég* + *-ătúrá.*

dizlipés, **dizlipíri**, **dizlipíj**, **dizlipít** *vb.* IV. *Tranz.* Can² 389; Dms. A dezlipi. *Si dislipí púlu.* (S-a dezlipit timbrul.) Dms s.v.; *Idváj áŭ dislipím péŋvița.* (Abia am dezlipit lipitoarea.) Dms s.v. F i g. A se îndepărta. *Dislipéá-ti di țéla om.* (Îndepărtează-te de omul acela.) Dms s.v.

Var.: **dislipés.**

Et.: din *dis-* + *lipés.*

dizlipitúrá, *pl. dizlipitúr s.f.* Dms. Lipitură de proastă calitate.

Var.: **dislipitúrá** (Dms).

Et.: din *dizlipés* + *-itúrá.*

dizmărit, dizmăritări, dizmărităi, dizmărităt *vb.* I. *Refl.* Dms. (Despre femei) A divorța. *Idvâi si măritoa și si dismăritoa.* (Abia s-a măritat și a divorțat.) Dms s.v.

Var.: **dismărit.**

Et.: din *dis-* + *mărit.*

dizmăritată, pl. dizmărități *adj.* și *s.f.* Dms. Femeie divorțată. *Dismărităta aș lăa un ubduv.* (Pe femeia divorțată a luat-o un văduv.) Dms s.v.

Var.: **dismăritată.**

Et.: vezi *dizmărit.*

dizmărōri *s.f.* Can² 389; Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnă.

Var.: **dăsmărōari** (Dms s.v.),

duzmărōri (Can² 389 s.v.).

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmărōs, dizmărōri, dizmărōi, dizmărōt *vb.* IV. *Refl.* Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 314 s.v. *umărōs*; Dms. A se odihni. *Ca jūnsi la vāli, la vizū cā șādǎu, āz dāzmurāu.* (Când ajunse la râu, îi văzu că ședeau, se odihneau.) MP 108/20; *S-turnō cāsā, si dāzmurō, li lo cūășnișali di mōnā și kīnsi prin sucāșā.* (Se întoarse acasă, se odihni, luă coșulețele în mână și porni pe străzi.) MP 180/6; *Șāzū unșac, si dāzmurō și nāpcum kīnsi si dūcā lāngā sōșil' luș.* (Stătu puțin, se odihni și apoi porni să se ducă lângă tovarășii lui.) DP 157/29; *Mi dāșfiăș di pri cācūāt, s-na dizmărōm.* (M-am dat jos de pe cocoș, să ne odihnim.) MP 202/9; *Iel șizū la cōrinu di tupōla ca sā si dismărōscā unēc.* (El șezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M² 166/30; *Tricū la vāli și șāzū si z-dāsmurāscā.* (Trecu râul și șezu să se odihnească.) MP 110/24; *Șizū ān lant loc si sā dāzmarāscā.* (Șezu în alt loc să se odihnească.) Cerna T; *Cum si dāzmurāu aș zīsi unu frāti cu mīntea:*

„*aș s-la urbēs frāti-ñu*”. (Cum se odihneau, unul dintre frați își zise în gând: „hai să-l orbesc pe frate-meu”.) DP 173/24.

Var.: **dăsmărōas** (Dms), **dăsmărōs** (Cap 314 s.v. *umărōs*), **dăsmurōs, dāzmarōs, dāzmurōs, dismărōs, disumărōas** (Dms s.v.), **duzmărōs** (Can² 389).

Et.: din *dis-* + *umărōs.*

dizmărōt, dizmărōtă, pl. dizmărōt, dizmărōti *adj.* Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnit. *Ca! dāzmarōș.* (Cai odihniți.) Cap 314 s.v. *umărōs.*

Var.: **dăsmărōāt** (Dms s.v.), **dāzmarōt.**

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmintēs, dizmintiri, dizmintiș, dizmintit *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 389; Cap 114, 190 s.v. *mintēs*; Dms. A descurca, a descâlci. *Dismintēā-ñ-la glēmu, ācu țer si-ț āmplitēs cārōapi.* (Dacă vrei să-ți împletesc ciorapi, descurcă-mi ghemul.) Dms s.v.

Var.: **desmintēs** (Pap¹ 42; Pap² 74),

dismintēs.

Et.: din *dis-* + *mintēs.*

dizmurțōs, dizmurțōri, dizmurțōi, dizmurțōt *vb.* IV. *Refl.* Can² 389; Cap 20 s.v. *anmurțōs*, 114; Dms. A se dezmorți. *Āñ ți dismurțōarā pișōarli.* (Mi s-au dezmorțit picioarele.) Dms s.v.

Var.: **dismurțōas.**

Et.: din *dis-* + *ānmurțōs.*

diznōd, diznudāri, diznudāi, diznudāt *vb.* I. *Tranz.* Can² 389; Cap 114, 208 s.v. *nod*; Dms. A deznoda. *Lā disnudāi sișīmu.* (Am deznodat sfoara.) Dms s.v.

Var.: **disnōd.**

Et.: din *dis-* + *ānōd.*

diznudātūrā, pl. diznudātūr *s.f.* Dms. Nod desfăcut.

Var.: **disnudătură** (Dms).

Et.: din *diznód* + *-ătúră*.

dizvălés, dizvăliri, dizvălîj, dizvălît vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 23 s.v. *anvălés*, 114; Dms. A (se) dezveli, a (se) descoperi. *Cálu zărămă cu ĉicôrli ŝu aŭ dizvălî.* (Calul începu să scurme cu picioarele și o dezveli.) Cap 23 s.v. *anvălés*; *Túrta nu ra cǒaptă, di ŝi aŭ disvălîŝ?* (Turta nu era coaptă, de ce ai descoperit-o?) Dms s.v.; *Vintu aŭ disvălî cǒapa di páľă.* (Vântul a dezvelit șira de paie.) Dms s.v.; *Si disvălî ăn son.* (S-a dezvelit în somn.) Dms s.v.

Var.: **disvălés.**

Et.: din *dis-* + *ănvălés.*

dizvărtés, dizvărtiri, dizvărtîj, dizvărtît vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Can² 389; Cap 23 s.v. *anvărtes*, 114; Dms. A descolăci; a (se) deșuruba; a (se) roti în sens invers. *Aŭ dizvărtîj fúňa.* (Am descolăcit funia.) Dms s.v.; *Burǒjja si ănvărtăŝti ŝi disvărtăŝti.* (Șurubul se înșurubează și se deșurubează.) Dms s.v.; *Ĉărcu ľoa să si disvărtăŝcă.* (Roata morii începu să se rotească în sens invers.) Dms s.v.

Var.: **disvărtés.**

Et.: din *dis-* + *ănvărtés.*

dizvés, dizvęăștiri, dizviscúj, dizviscút vb. III. *Tranz.* și *refl.* Cap 24 s.v. *anvés*, 114; Can² 389; Dms. A (se) dezbrăca.

Et.: din *dis-* + *ănvés.*

dizvét¹, dizvițări, dizvițaj, dizvițăt vb. I. *Tranz.* și *refl.* Can² 389; Cap 24 s.v. *anvét*, 114; Dms. A (se) dezobișnui. *Mi disvițaj să beaŭ vin.* (M-am dezobișnuit să beau vin.) Dms s.v. P. e x t. A uita. *Ŧi ănvîițaj ăn un an, disvițaj ăn únă săptămǒănă.* (Ce am învățat într-un an, am uitat într-o săptămână.) Dms s.v.

Var.: **disvét¹.**

Et.: din *dis-* + *ănvét.*

dizvét², pl. dizvétur s.n. Dms. Dezvăț.

♦ *Cări ľă pirdú disvétu di s-ľă áflă el?* (Cine a pierdut dezvățul ca să-l găsească el?) Dms s.v.

Var.: **disvét².**

Et.: der. regresiv de la *dizvét¹.*

dizvijés, dizviiri, dizviij, dizviit vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 24 s.v. *anvijés*, 114; Dms. 1. A (se) descolăci; a (se) desface. *Lisîta a' zisi la șárpi:* „dizviijă-ti di pri cǎrlig”. (Vulpea îi zise șarpelui: „descolățește-te de pe cǎrlig”.) Cap² 123/13; *Lă vizij șárpili cum si disviî ŝi cǎzú.* (Am văzut șarpele cum s-a descolăcit și a căzut.) Dms s.v.; *Lă disviî tot gľemu.* (A desfăcut tot ghemul.) Dms s.v.; *Aŭ disviî fúňa cǎ s-ľă ľęgă.* (A descolăcit sfoara ca să-l lege.) Dms s.v. 2. A dezveli. *Primili trej pǎn di ŝinŝi zǎli nu si dizviijăŝti tri si ăncălđăŝcă grǒapa.* (În primele trei până la cinci zile nu se dezvelește, ca să se încălzească groapa.) AtaM 348/5; *Ĉon ra stricurát bun [cǎŝu], ľă dizvijám, ľă tǎľám cu únă scǒndurǎ diręptă ŝi-ľ ľăiám ŝi ľă punem ăn prǎsúľ.* (Când [cașul] era strecurat bine, îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29.

Var.: **disvijés.**

Et.: din *dis-* + *ănvijés.*

dizvirín, dizvirinári, dizvirináj, dizvirinát vb. I. *Tranz.* și *refl.* Cap 114, 328 s.v. *virin*; Dms. A-i trece supărarea. *Cum s-ľă disvirinǒám ŝista om?* (Cum să-l facem pe omul ăsta să-i treacă supărarea?) Dms s.v.

Var.: **disvirín.**

Et.: din *dis-* + *ănvirín.*

dizvirinári, pl. dizvirinǒr s.f. Dms. Reconciliere, împăcare. *Ănvirinǎręa ári ŝi disvirinári.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Dms s.v.

Var.: **disvirinári.**

Et.: vezi *dizvirín.*

dizviríni, pl. dizvirínur s.f. Cap 328 s.v. *virín*; Dms. Reconciliere. *Virinęa ári ŝi disviríni.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Cap 328 s.v. *virín.*

Var.: **disvirini**.

Et.: der. regresiv de la *dizvirin*.

dizvițari, *pl. dizvițor s.f.* Dms. Dezvăț.

Var.: **disvițari** (Dms).

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvițat, **dizvițată**, *pl. dizvițat*, **dizvițati** *adj.* Dms. Dezobișnuit, care nu e obișnuit (cu ceva). *Bou dizvițat lă ări.* (Bou care nu e obișnuit cu aratul.) Dms s.v.

Var.: **disvițat**.

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvóm, **dizvómiri**, **dizvumúj**,

dizvumút *vb.* III. *Refl.* Cap 106; 114; Dms.

A se destrăma, a se deșira. *Si dăzvóami pçánçã, ácu no-ŭ strinç.* (Pânza se destramă dacă nu o strângi.) Cap 106 s.v.

Var.: **dăzvóm**.

Et.: din *dis-* + *vom*.

dizvulusés, **dizvulusíri**, **dizvumúj**,

dizvumút *vb.* IV. *Tranz.* și *intrans.* Dms.

A anula; a fi lipsit de validitate. *Mi duș și lă spuș s-mi disvulusăscă.* (M-am dus și le-am spus să-mi anuleze semnătura.) Dms s.v.; *Tăpíli luĭ raŭ disvulusiti.* (Actele lui de proprietate erau lipsite de validitate.) Dms s.v.

Var.: **disvulusés**.

Et.: din *dis-* + *vulusés*.

dizvurđós vezi **dizvurđós**.

dizvurđós, **dizvurđóri**, **dizvurđói**,

dizvurđót *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Cerna

A/1285; Dms. A (se) deșira, a (se) destrăma. *Si dizvurđóará mărđăilili.* (Mărgelele sau deșirat.) Dms s.v.; *Un glem dizvurđóat.* (Un ghem deșirat.) Dms s.v.

Var.: **dizvurđós**.

Et.: din *dis-* + *urđós*.

dqágă *s.f.* Pap² 76; Dms. Cuvertură.

Liunca, díca să-l cădă și puslădicu, si anținđi strins și si cúlcă an pucrón ili dqágă. (Lăuza, ca să-i cadă și placenta, se încinge strâns și se culcă pe velință sau cuvertură.) Pap M² 117/18.

Et.: lat *doga*.

dqápăr vezi **dupărós**.

dqári vezi **dóri**.

dqármă vezi **dórmă**.

dqármiccă, *pl. dqármiccki s.f.* Dms. Rămurică, crenguță.

Et.: din *dqármă* + *-iccă*.

dqau vezi **doi**.

dqauă vezi **doi**.

dqauăzăț vezi **dquzót**.

dqauăzót vezi **dquzót**.

dqáuli vezi **dóuli**.

dócáz *s.n.* AtaM 287/28. Dovadă, probă; argument.

Et.: mac. *dokaz*.

Dócă *n.pr.* Pap² 76; Cap 114. Nume de femeie, Doca. *Dócăllă cu diréf.* (A Docăi, cu stâlpi. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăllă róși.* (A Docăi, roșie. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăllă vinită.* (A Docăi, albastră. = Model de broderie.) Pap M² 34/26.

dóctor vezi **dóctur**.

dóctur, *pl. dóctur s.m.* Can² 389; Cap 114; ALR I, 1, h. 108/012; ALDM I, h. 372/1; Wild h. 207/7. Medic.

Var.: **dóctor** (Can² 389).

Et.: mac., bg. *doktor*, dr. *doctor*.

dódă, *pl. dódi s.f.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; ALR I, 2, h. 164/012, 013; h. 200/013; Cerna A/477; Dms.

1. Soră mai mare; soră. *Maĭ mícu [fičór] a' zisi:* „mámu, țca dóda ári trei mǎri; dú-ti di-l' țǎri úna”. (Cel mai mic [băiat] îi zise: „mamă, sora mai mare are trei mere; du-te și-i cere unul”..) Cap² 88/36; *Áldi táti și dóda mári lǎgáŭ dúpu gǎlin s-li cáță.* (Tata și sora mai mare alergau după găini să le prindă.) AtaM 359/26; *Mi duc si-ŭ ved dóda.* (Mă duc s-o văd pe sora mai mare.) Cerna T; *Dq-n, dódo Máro, unęc túrtă.* (Dă-mi, soră Máru, puțină turtă.) W 60/1; *Dódu, ápu an ĩi be.* (Soră, mi-e sete.) Can T¹ 278/17; *Duădu,*

nu ti zăbăvjeă! (Soro, să nu zăbovești!) Kats 64/19; *Ăn mi duș cu dōda lă or.* (M-am dus la horă cu sora mai mare.) Dms s.v. 2. Cumnată. *Duădu, ți gutuviăș astaz?* (Ce gătești astăzi, cumnată?) Kats 65/9.

Var.: **duădă.**

Et.: bg. *doda.*

dōdole *s.* Cap 114. Paparudă. *Oj dōdole, mili búje [...], vaj, dōdole, vaj, dōdole.* (O, paparudă, dragă Doamne [...], vai, paparudă, vai, paparudă.) Cap 114 s.v.

Et.: mac., bg. *dodole.*

dōguvur *s.n.* AtaM 287/26. Contract.

Et.: mac., bg. *dogovor.*

doi, doḡ *num.card.* Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Cerna A/1564; ALR II s.n., 6, h. 1784/012, 1785/012; Dms. Doi, două. *Ūnă ūară raḡ doi fraḡ și raḡ picurăr.* (Erau odată doi frați și erau ciobani.) Cap² 26/22; *Doj fur fēșiră laf ca să fūră bōil!* (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Pap M¹ 26/2; *Doj fičór si jucăḡ budăindurleḡ.* (Doi copii se jucau alergând.) Dms s.v.; *Doj fraḡ, di ca sa rudif, si câtă.* (Doi frați se caută de când s-au născut. [Ghiculoare: Soarele și luna].) Pap M¹ 11/4; *Am un birbeḡăti, ântru doi múnḡă si júnglă.* (Am un berbec, se înjunghie între doi munți. [Ghiculoare: Păduchele].) Cap² 159/11; *Diminēta cu pătru pičǎri, la náḡăḡ cu dḡaḡ, sérta cu trej.* (Dimineța cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghiculoare: Omul].) Pap M¹ 10/22; *Că li anumiráj, dḡu albini nu vḡa.* (Când le-am numărat, două albine nu erau.) Cap² 29/32; *Să ánniș cu pampóru an sus, pri Vardár, dḡu saáti și jumitáti.* (Vei merge cu vaporul în sus, pe Vardar, două ceasuri și jumătate.) Can T¹ 261/20; *Fóst-aḡ unăǎră únă mulári cu dḡáḡă fēti.* (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Vem dḡáḡă bāsériḡ.* (Avem două biserici.) AtaM 390/8; *La gripí [zǎǎru] și, an*

dḡu-trej rasčǎcǎri, la caḡó lēpuru. (Îi dădu drumul [ogarului] și, din doi-trei pași, prinse iepurele.) Pap M¹ 22/11; *Dupu ți li áră [ágrili] dḡu-trej or, li sēmină.* (După ce le ară [ogoarele] de două-trei ori, le seamănă.) Can T¹ 262/22.

La doi, la doḡ *num. ord.* Al doilea, a doua. ALR II s.n., 6, h. 1785/012. **Dar ân dōj.** A (se) dubla, a (se) face cât doi. *Fičúru si daró an duj și nu pătú s-la nglitá lámná.* (Băiatul s-a făcut cât doi și balaurul nu putu să-l înghită.) MP 36/30.

◆ *An doi aḡ mēzi.* (L i t. Îți merge pe din două. = Îți e frică, nu îndrăznești.) Pap M² 68/10; *Lutnicu ân dōj.* (L i t. Ceafa pe din două. = Să-ți rupi gâtul.) Pap M² 59/16.

Var.: **dḡaḡ, dḡáḡă, doḡ** (ALR II s.n., 6, h. 1784/012), **dōḡă** (Dms s.v.), **dḡuḡ** (Cerna A/1564), **dḡáḡă** (Cap 114; AtaM 222/25), **duj.**

Et.: lat. **doi, *doae.*

Doj Căstǎn *n.pr.* Pap M² 175/31. Nume de loc în *Cúpă.*

Et.: din *doi* + *căstǎn*.

dōji vezi **doij.**

dōjli, dḡuḡa *num. ord.* folosit adjectival. Can² 389 s.v. *doij*, Cap 114 s.v. *doij*, Cerna A/500, 501, 2013; Dms. (De-)al doilea, (de-)a doua. *Dḡóḡa prașǎri.* (A doua prașilă.) Cerna A/2013; *Di dḡóḡli ver.* (Văr/veri de-al doilea.) Cerna A/500; *Di dḡóḡli vḡră/vḡri.* (Verișoară/verișoare de-a doua.) Cerna A/501. **Dḡuḡli, la** ~ *num.ord.* folosit adjectival ALR II s.n., 6, h. 1786/012; Dms. A doua. *Ĭel si ansuró la dḡuḡli or cu únă bábă.* (A doua oară el se însură cu o babă.) Cap² 38/7; *La dḡuḡli zǎli Dómnu la daró tēru.* (A doua zi Domnul făcu cerul.) Pap M² 13/20; *La dḡuḡli zǎli la trimēsi áră cǎḡnili să-l ducă pǎḡni ân rost.* (A doua zi trimise din nou

câinele să-i aducă pâine în gură.) Cap² 34/18; *La dóluli or.* (A doua oară.) ALR II s.n., 6, h. 1786/012; AtaM 223/27.

Var.: **dóáuli** (AtaM 223/5), **dóluli**, **dóluli**, **dóluli**.

Et.: din *doi* + *li*; *doy* + *a*.

dólul, **dóluli** *num. colect.* Can² 389 s.v. *doi*; Cap 114 s.v. *doi*; Dms. Amândoi, amândouă; ambii, ambele; cei doi, cele două. *El dólul si sculară di fuziră.* (Amândoi se sculară și fugiră.) Pap M¹ 14/15; *Dólul tol' i' sa loș.* (Amândoi fiii tăi sunt bolnavi.) Cap² 34/33; *Fuziră dólul fraț.* (Cei doi frați plecară.) Cap² 30/27; *K'nisiră dólul să si ducă să căță peșt.* (Plecară amândoi să se ducă să prindă pești.) Cap² 40/42; *E, mo na lom dólul, aj mo s-na dólul la táti an yáspiț.* (Ei, acum ne luarăm amândoi [= ne-am căsătorit], hai acum să ne ducem în vizită la tata.) DP 200/28; *Țirăy si amburáscă dúli.* (Cei doi trebuia[u] să se lupte.) MP 226/1; *Dólul ray ansurát.* (Amândoi erau căsătoriți.) MP 12/2; *Mullárga al vojvoda si cățo si cătă cu țela zăbit al rápi și si flăyău din vácot dólul.* (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9; *Cum si fățim s-la tálčóm vojvoda și s-na lom dólul?* (Cum să facem să-l omorâm pe voievod și să ne luăm [=să ne căsătorim] amândoi?) DP 172/11; *Al ligó și la fěă dóluli zěști.* (Îi legă și fetei ambele degete.) Cap² 36/39.

Var.: **dólji** (AtaM 223/4), **dólil** (Can² 389 s.v. *doi*; AtaM 223/4), **dólili** (Can² 389 s.v. *doi*), **dólil**, **dólil** (Can² 389 s.v. *doi*), **dólji**.

Et.: din *doi* + *li*; *doy* + *li*.

dólil vezi **dólil**.

dólili vezi **dólil**.

dóliniță *s.f.* Can² 389; Cap 115; Dms. Oaie căreia i-a murit mielul.

Et.: mac. *dojnica*.

dólispărți vezi **dólisprăți**.

dólispră vezi **dólisprăți**.

dólisprăingit, **dólisprăingit** *num. card.* AtaM 222/15. Doisprezece, douăsprezece.

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *viginti*.

dólisprăți, **dólisprăți** *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1764/012, h. 1792/012; Cerna A/1573; Dms. Doisprezece, douăsprezece. *Vizú un foc pristi dólisprăț di munț.* (Văzu un foc peste doisprezece munți.) Cap² 33/17; *La grițesca, până să crească, an dólisprăți și mai mult tręți.* (Până să crească, la [limba] grecească, trece mai mult de doisprezece ani.) Pap M¹ 28/9; *Nu-n mi strinzi di mōnă să nu-n la frōnzi ninélu cu dólisprăț di rap.* (Nu mă strânge de mână să nu-mi frângi inelul cu douăsprezece pietre.) Cap² 16/6; *An am un árburi cu dólisprăți di vjěji.* (Am un copac cu douăsprezece ramuri. [Ghicioare: Anul].) Pap M¹ 11/14; *Un picurár cu dólisprăți di yoi.* (Un cioban cu douăsprezece oi.) Cap 115 s.v.

La dólisprățil *num. ord.* Al doisprezecelea. ALR II s.n., 6, h. 1792/012.

Var.: **dólispărți** (Dms.), **dólispră** (AtaM 222/5), **dólisprăț**, **dólispreți** (Can² 389 s.v.), **dólisprăți** (Can² 389 s.v.), **dólisprăț**, **dólisprăți**, **dólispreț**, **dólispreți** (Can² 389 s.v.), **dólispărți** (Cerna A/1573), **dólisprățil** (Cerna A/1573).

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *decem*.

dólisprăț vezi **dólisprăți**.

dólispreți vezi **dólisprăți**.

dólkim *s. invar.* Dms. Semn, prevestire. *Ăj cu dólkim.* (E cu semn. = E însemnat.) Dms s.v.; *Ăl țî fěási dólkim.* (I s-a arătat semn.) Dms s.v.

Et.: gr. *δόκιμος*.

dól vezi **dólul**.

dólul *interj.* Cerna A/838; ALDM II, h. 739/2, 4, 5. Strigăt cu care boii înjugăți sunt îndemnați s-o ia spre stânga; hăis.

Var.: **dol** (ALDM II, h. 739/2, 4, 5).

Et.: mac., bg. **dolu**.

dófi vezi **doif**.

Dómca *n.pr.* Pap² 76; Cap 115.

1. Nume de femeie. 2. Nume de capră.

Dómfartă vezi **Dúmfert**.

Dómfert vezi **Dúmfert**.

Domn *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 115; Dms. 1. Dumnezeu, Domnul. *Lunđiněfi!* *sa și mult bisiricós, dintru țe, sərbătorli și duminđli, bisěřica nu la řoni di mulț ři vin să si rógă la Dómnu.* (Cei din *Lunđin* sunt și foarte bisericosi, de aceea, în zilele de sărbătoare și duminicile, biserica nu-i încape, de mulți ce vin să se roage la Dumnezeu.) Can T¹ 263/2; *Ca dusřărřós cu óili, trec si picurári!* *cări li gunés óili și la čăpnés și ře!*, *ca să la vėglă Dómnu di nibuni!*. (Când se termină cu oile, trec și ciobanii care mână oile și îi lovesc și pe ei, ca să-i păzească Domnul de strigoi.) Can T¹ 270/23; *Túcu să-n li făcă Dómnu țăsti čóřřili uoř, di si dar únă băčóřlă ūa, ăń drum.* (Numai de mi-ar face Domnul ciorile astea oi, ca să-mi fac o stână aici, la drum.) Cap² 97/29; *Bătú di un đed moř, áma țela ra Dómnu; Dómnu a! zisi la țela ūómu:* „*řúńdi ti duř?*”. (Întâlni un moř bătrân, dar acela era Dumnezeu; Dumnezeu îi zise omului: „unde te duci?”) Cap² 24/8–9; *Ţéla đăđu si dúsi pristi țela pómu [cări junđă pńă ăń řer] la Dómnu și a! zisi:* „*Dómnuli, Dómnuli, nu-ń dai, béri, un cumát di póni?*” și *Dómnu a! zisi:* „*si-ř dau*” și *Dómnu a! đăđi.* (Bătrânul se duse pe acel pom [care ajungea până în cer] la Domnul și-i zise: „Doamne, Doamne, nu-mi dai, bre, e bucată de pâine?” și Domnul îi zise: „o să-ți dau”, și Domnul îi dădu.) Cap² 89/5–7; *La Dómnu s-na rugóm, soř cu curát buric.* (Frați cu inima curată, să ne

rugăm Domnului.) Pap M¹ 29/5; *Blăstimátă di lúmi și di Dŭómnu, L'umníța, cătilin, cătilin, ăș moári.* (Blestemată de oameni și de Domnul, încet, încet, *L'umníța* moare.) AtaM 378/2; *Si da Dŭámnu si cas lŭăș, si putrizós pri vidřălă.* (Să dea Domnul să te îmbolnăvești, să putrezești de viu [= văzând cu ochii].) MP 76/4; *Cóti stęali la Dómnu, cóti řapi ăń pimint.* (Câte stele sunt la Dumnezeu, atâtea țepi în pământ. [Ghicitoare: Miriștea].) Cap² 160/28; *Nu-ř bun s-ti burvéř ăń Dómnuluř lucrú.* (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap² 102/37. 2. Domn, stăpân.

Drúmu Dómnuluř. Calea laptelui.

Can² 389 s.v. **Scáńdu Dómnuluř.** L i t. Scaunul Domnului. Nume de plantă. Can² 389 s.v. **Bubálca lu Dómnu.** Nume de insectă; vaca Domnului. Pap M² 68/28.

♦ *řel ř-ăř ūómu Dómnuluř.* (E omul lui Dumnezeu.) Pap M² 68/30; *řel ř bubálca lu Dómnu.* (L i t. El e vaca Domnului. = [Se spune despre un om] blând ca un miel.) Pap M² 68/28; *Nalt cęt pńă la Dómnu.* (L i t. Înalt până la Dumnezeu. = Foarte înalt.) Pap M² 68/10; *Dómnu s-la řártă!* (Să-l ierte Dumnezeu!) Pap M² 57/17; *Ţe sa zică Dómnu!* (L i t. Ce va zice Domnul. = Cum o să vrea Dumnezeu!) Pap M² 57/18; *Dómnu di bun!* (Dumnezeu cu bine!) Pap M² 55/30; *Dómnu di bun, duřmán niři un!* (Dumnezeu cu bine, [și să n-ai] niciun dușman.) Pap M² 55/32; *Să da Dómnu!* (Să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/8; *S-ti úđă Dómnu!* (Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/9; *Nu-ř di Dómnu să iá!* (L i t. Nu e de la Dumnezeu să fie! = N-a fost să fie!) Pap M² 68/21; *Cőń va Dómnu sa ti clámă, tot nu řútă.* (L i t. Când vrea Dumnezeu să te cheme [la el], nimic nu ajută. = Moartea nu poate fi ocolită.) Pap M² 57/20; *Dómnu řunglă, ře! mánáńcă.*

(L i t. Domnul taie, ei mănâncă. = Morții cu morții, viii cu viii.) Pap M² 68/34; *Mári-î Dómnu*. (L i t. Mare e Domnul. = Mare e mila lui Dumnezeu.) Pap M² 68/15; *Vrednic ăî Dómnu!* (L i t. Domnul e vrednic. = Mare e [puterea lui] Dumnezeu!) Pap M² 68/15; *Gíu-î Dómnu*. (Lit. Dumnezeu e viu. = Domnul e cu noi!) Pap M² 68/17; *U vrút-aŷ Dómnu di míni*. (L i t. A vrut-o Domnul de la mine. = [Se spune când moare cineva] Așa a vrut Dumnezeu.) Pap M² 68/19; *Ca cŷn la cãțŷ Dómnu di bŷășă*. (L i t. Ca și când l-a apucat pe Dumnezeu de boașe. = L-a prins pe Dumnezeu de picior. Se spune despre cineva care crede ca nu e nimeni ca el.) Cap² 178/24; *Cŷn va Dómnu, nu ti ntrêbă lu cruî fičŷr iêș*. (L i t. Când vrea Domnul, nu ești întrebă al cui copil ești. = Moartea nu alege.) Pap M² 68/43; *Di la rŷstu tŷŷ și la urêlă lu Dómnu!* (L i t. De la gura ta la urechea Domnului. = Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/13; *Ţe vîni di la Dómnu cãbúldi im*. (L i t. Ce vine de la Domnul este primit. = Tot ce vine de la Domnul este bine venit [=și binele și răul].) Cap² 176/11; *Cŷn la vez drácu, túntșă ti nclîń la Dómnu*. (Te închini la Dumnezeu când îl vezi pe dracul.) Cap² 176/40; *Ţe dęădi Dómnu di si-n lęa drácu?* (L i t. Ce mi-a dat Dumnezeu, ca să-mi ia dracul? = Nimic.) Cap² 176/16; *Si fęăsi ca Dómnu si vęăglă*. (L i t. S-a făcut astfel încât [trebuie] să[-l] păzească Dumnezeu = Dumnezeu să-l aibă în pază.) Cap² 176/13; *Ăî picăti di Dómnu, cã iêș cŷta șătăit*. (L i t. E păcat de Dumnezeu, căci ești [om] umblat. = Se spune despre oameni care n-au învățat nimic de la viață.) Cap² 206/14; *Vrînă ŷără, cŷn ra Dómnu pri pimînt*. (L i t. Odată demult, când Dumnezeu era pe pământ. = Cu foarte mult timp în urmă.) Pap M² 68/27; *Dómnu di bun, răkîja-n rost să pun*. (L i t. Domnul [numai] de

bine, să-mi pun rachiul în gură. = [Urare glumeață, la un pahar] Să-mi fie de bine!) Pap M² 55/35; *Di Dómnu s-ăfli!* (L i t. Să afli [pedeapsa] de la Dumnezeu! = Să te pedepsească Dumnezeu.) Pap M² 59/31.

Var.: **dŷămn**; **dŷómn**.

Et.: lat. **dom(i)nus**.

don vezi **dun**.

dor¹, *pl. dŷrur s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 114 s.v. *dŷári*; Dms. Durere. *E, cíču, ŷi ŷu-î dŷăru?* (Ei, unchiașule, care ŷi-e durerea?) MP 150/2; *Ăî prăcurŷ gnŷu și-l tricú dŷru*. (Făcu să-i curgă puroiul și-i trecu durerea.) DP 166/35.

Am dor. A-l dura. *Am un mări dor*. (Mă doare rău.) Cap 114 s.v. *dŷári*; Dms s.v.; *Tátu și múma si fęăsiră tot di sŷnzi pănă s-la trêcă spîni!*, *ăma iel' nu cătătŷ cã vęŷ dor, túcu ŷiręăŷ s-la júngă fičŷri!* (Tatăl și mama se umplură de tot de sânge până să treacă de mărăcini, dar nu le păsa că-i doare, voiau doar să-i ajungă pe copii.) Pap M¹ 14/21.

Var.: **dŷăr**.

Et.: lat. **dolus**.

dor², **durári**, **durăi**, **durát vb.** I. *Tranz.* Cap 115; Dms. A tăia lemne. *Delmi cã șa, să-ŷ li dau și alăturile cu cări dor scŷndur*. (Dacă așa stau lucrurile, o să-ŷi dau și uneltele cu care tai scânduri.) DP 92/2; *Ca si dúsi Défu și aŷ pucătŷ curiă, ia, un ŷom cŷŷla dŷără*. (Când se duse Défu și se uită la pădure, iată, acolo un om taie lemne.) Cap² 97/10; *Aș lo dŷŷă baltî și si dúsi ăn la Défu curiă ca si dŷără*. (Își luă două securi și se duse în pădurea lui Défu ca să taie lemne.) Cap² 97/8; *Lo si dŷără măccăt ărbur di scŷtă scŷndur*. (Începu să taie copaci mari ca să scoată scânduri.) MP 114/20. F i g. A lovi (pe cineva), a bate. *Ăŷi cu lŷstu cã-l dură, cã-l dură, ăŷi cã-l fęăsi ni gîŷ, ni mŷrtu*. (Și dacă-i trase cu băta, dacă-l lovi, îl lășă nici viu nici mort.) Cap² 114/44.

Var.: **duăr**.

Et.: lat. *dolare*.

dor³, **dureări**, **durúĭ**, **durút** vb. II. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 114; ALR II, 1, h. 58/012; ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013, h. 141/012; ALR II s.n., 5, h. 1366/012; ALR II s.n., 6, h. 1691/012; h. 1815/012; Cerna A/359; ALDM I, h. 302/1–7, h. 303/1–7; Dms. A durea. *Mi dǎri buricu.* (Mă doare inima.) Pap¹ 43 s.v. *dor*; *Băba-ŭ dǎri buricu.* (Pe babă o doare inima.) Pap M² 45/7; *Ți faț, lisîtu? Șa an discónt la cap că mult mi dǎri.* (Ce faci, vulpeo? Îmi descânt așa la cap, că mult mă doare.) Can T¹ 281/22; *Laj di căsă și un păcróv cu únă pérniță, că mi dor úsili di zățeari.* (Am luat de acasă și o velință cu o pernă, că mă dor oasele cât am zăcut.) Cap² 114/21; *Dómnu, túntę, la durę dínți!* (Pe Domnul, atunci, îl dureau dinții.) Cap² 30/41; *Snága a' ra amplină di roń și la durięă primúlt.* (Trupul îi era plin de răni și îl durea foarte tare.) MP 198/9; *Mi dǎri mult căpu.* (Mă doare rău capul.) MP 62/7; *Cucuricu, rícu; băba-ŭ dǎri buricu.* (Cucurigu, rigu; pe babă o doare inima.) Pap M² 45/4; *An discónt la cap că mult mi dǎri.* (Îmi descânt la cap că mă doare rău.) Can T¹ 281/22; *Mi dǎri la inimă.* (Mă doare inima.) ALR II, 1, h. 58/012; *Si-ț spun di tot ți mi dǎri.* (O să-ți spun despre tot ce mă doare.) ALR II s.n., 6, h. 1691/012; *Mi dǎri, las [s-]mi dǎră!* (Mă doare, lasă să mă doară!) ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013.

Et.: lat. *dolere*.

dorm, **durmíri**, **durmíĭ**, **durmít** vb. I. *Intranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 115; ALR I, 1, h. 75/012, 013; Cerna A/407; ALDM I, h. 350–354/1–7, h. 356–362/1–7; Dms. A dormi. *Aĭ să dǎróm băcădárnic, că mo dǎrmi Lúdi.* (Hai să

facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme.) Cap² 31/44; *Și ĩel rǎpǎsă sęrata și dǎrmi nǎptę.* (Și el se odihnește seara, și noaptea doarme.) W 77/7; *Căn ĩel dǎrmi, ĩo ăs ľă mǎncu.* (Când ei dorm, eu o să-i mănânc.) Cap² 112/15; *La ĩista ánu, cări si vină, fǎră pári să dǎrmă.* (La hanul ăsta, cine o să vină, o să doarmă fără bani.) Cap² 33/40; *Ra ăń méjlucu di nǎpti și ĩică-sa aș durmęă.* (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap² 78/5; *Aŭ flără țę nibunílă că durmę an tręm.* (Găsiră stafia că dormea în tinda casei.) Cap² 37/43; *Ah, țę greŭ son durníĭ!* (Ah, ce somn greu am dormit!) Cap² 93/18; *Bun son durníș că raj únă míľă di mućcǎ.* (Bun somn ai dormit că erai [făcut] o mie de bucăți.) Cap² 93/19; *Clóți durmím únă sǎră și nápta vini un pampúr.* (Acolo am dormit o seară și apoi a venit un tren.) AtaM 360/18; *Si culcără lângă mări, durmíră.* (S-au culcat lângă mare, au dormit.) Cap² 72/27; *Si dúsi la doĭľ fraț, ľi scurni și la zisi: „dosta durmiț!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap² 33/36; *Dórnă, dórnă, stăpán; míni va si mi fúră Ĉăĝa.* (Dormi, dormi, stăpâne; pe mine o să mă fure Ĉăĝa.) Cap² 112/44; *Si fęasi nǎptę și, díntru că ra frig, nu puteáŭ si áflă ľuăc ca s-dǎrmă.* (Se făcu noapte și, pentru că era frig, nu puteau găsi loc să doarmă.) Cap² 123/32; *Tu să treț să dorm an țę udáĭă.* (Tu să mergi să dormi în acea cameră.) Can T¹ 282/40; *Vreă si dorm.* (Aș dormi.) ALDM I, h. 358/1–7; *Vreă si am durmítă.* (Aș fi dormit.) ALDM I, h. 359/1–7; *Cu durmíri.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/1, 2, 4, 5; *Durmíĭkĭ.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/7.

Ān ți dǎrmi. (A-i fi somn.) Can² 391 s.v., ALR I, 1, h. 75/013.

♦ *Nu-ñ dõrmi di tîni.* (L i t. Nu dorm de tine [= din cauza ta]. = Nu-mi pasă de tine.) Can² 391 s.v.; *Dõrmi ca dũpri țealantă lûmi.* (L i t. Doarme ca de pe lumea cealaltă. = Doarme dus.) Pap M² 164/3.

Var.: **dũärm** (ALDM I, h. 358/3), **dũorm** (ALDM I, h. 350/2–6, h. 356/5, 6, h. 358/6).

Et.: lat. *dormire*.

dõsta *adv.* Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II s.n., 5, h. 1372/012, h. 1452/012; Dms. Destul (de). *Fuĩ di ȳa, neãgra-ćumă, nu-ț fură dõsta nõu i!, tũcu mo viniș și mĩni s-mi lęaĩ?* (Fugi de aici, ciomă-neagră, nu-ți fură destul nouă fii, că acum veniș să mă iei și pe mine?) Cap² 101/2; *Spũni-ñ unũră, dõsta mi șãngãviș.* (Spune-mi odată, destul m-ai dus cu vorba.) Cap² 206/4; *Si dũsi la doĩl' fraț, ñ scurni și la zisi: „dõsta durmiț!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap² 33/36; *E, de; e, de! ti uzõm. Dõsta vikĩ.* (Ei, de; ei de! te-am ascultat. Destul [= ajunge!]) Pap M² 66/17; *Dũãsta mi mãnćõș!* (Destul m-ai chinuit!) MP 44/20; *Tricũ vãcõt și fićõri si fęãsiră dõsta mãccãț.* (Trecu timp și copiii se făcură destul de mari.) DP 191/32; *Dõsta lãtrãș!* (L i t. Ai lãtrat destul. = Ai bãrfit destul.) Pap M² 66/14; *Taț, dõsta dãngãriș!* (Taci, ai trãncãnit destul!) Pap M² 66/5; *Dõsta aț ña scusés!* (L i t. Destul ți i-ai scos. = Destul ți-ai rãnjit dinții!) Cap² 202/34.

Dõsta... tũcu. Nu numai ... dar și. *Cõn discãrcãră, dõsta ca cujõc nu vę, tũcu și pęști!* (Când descãrcãră, nu numai că nu era cojoc[ul], dar și peștii [nu erau].) Pap M¹ 24/8; *Dũsta ți i cus, tũcu și Kũã.* (Nu numai că e scund, dar e și spân.) MP 182/20; *Dũsta ți i cus, Kũã, tũcu și nũmeã aũu i Mușã.* (Nu numai că e scund,

spân, dar și numele îi e *Mușã*.) MP 182/21.

Var.: **dũãsta, dũsta.**

Et.: mac., bg. *dosta*.

dõũã vezi **doĩ.**

dõũli vezi **dõũli.**

dõũspãrți vezi **dõũsprãți.**

doũ vezi **doĩ.**

dõũu vezi **doĩ.**

doũzõãț vezi **dõũzõț.**

doũzõț vezi **dõũzõț.**

doũzãț vezi **dõũzõț.**

doũzõț vezi **dõũzõț.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõvnic, pl. dõvniț s.m. Cap 116; Dms.

Duhovnic. *Ca si dũsi la dõvnicu aĩ spũsi:*

„cõta ȳãmiñ și cõta am tãlćõț”, *ãra*

dõvnicu aĩ zisi: „eĩ, ño nu pot s-ti ñert”.

(Când se duse la duhovnic, îi spuse:

„atãția și atãția oameni am omorãt”, iar

duhovnicul îi zise: „ei, eu nu pot să te

iert”.) Cap² 99/17–18; *Dõvnicu ãl' zisi cã*

picõfli fãti sa mãccãti. (Duhovnicul îi zise

cã pãcatele pe care le-a fãcut sunt mari.)

Dms s.v.

Var.: **duõvnic.**

Et.: mac., bg. *duhovnik*.

dõãpãr vezi **dupãrõs.**

dõzvolã s.f. AtaM 287/27. Permis, autorizație.

Var.: **duzvolã** (AtaM 287/27).

Et.: mac. *dozvola*.

doĩl' vezi **doĩl.**

dõpãr vezi **dupãrõs.**

dõpur vezi **dupãrõs.**

Dõrma Põpãlã n.pr. Cap 116 s.v.

dõrmã; Dms. s.v. *dõãrmã*. Nume de loc în

Nõnti.

Et.: *dõrmã* + *põpã*.

dõrmã, pl. dõrmi și **dõrmur** s.f. Can² 389; Cap 116; Wild h. 42/3, h. 46/6;

ALDM II, h. 660/1–3, 5–7, h. 1115/7; Dms. Ramură uscată; vreasc. *Ți mi pǎrtă clóți cǎn ári drámi ȳă si árdú?* (De ce mă duce acolo când aici sunt vreascuri să ard?) AtaM 349/9; *Lo s-tálă lǎmni, dǔǎrmi, di s-púnă sup cǎzán.* (Începu să taie lemne, vreascuri, ca să pună sub cazan.) MP 112/3; *Únă ȳără și un vácót ra un Kǎlți din dǔǎrmi.* (Odată de demult, era unul, Kǎlți din vreascuri.) MP 30/1. Pl. Tufă, arbust. Wild h. 46/6.

Var.: **dǎrmă** (ALDM II, h. 660/3, 5), **dǎrmă** (Dms.), **drámă**, **drómă** (Wild h. 42/3), **dǔǎrmă**.

Et.: bg. *dǎrma*.

dóuă vezi **doi**.

dóuăspreți vezi **dóisprăți**.

dóusprăț vezi **dóisprăți**.

dóusprăți vezi **dóisprăți**.

dóuspreț vezi **dóisprăți**.

Dou **urécĭ** *n.pr.* Pap M² 175/32. Nume de munte în *Cónțco*.

Et.: din **dou** + **urécĭ**.

douăzót vezi **douzót**.

douzăt vezi **douzót**.

douzót *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1767/012; Cerna A/1581; Dms. Douăzeci. *Tǔăț tĭniri! di dǔăuzót di ań s-dunără ńn un loc.* (Toți tinerii de douăzeci de ani s-au adunat la un loc.) Cap² 120/15; *Sfăca vęa douzót di ań.* (Fiecare avea douăzeci de ani.) Dms s.v. *Douzótli*. (Al douăzecilea.) Can² 389 s.v.

Var.: **douăzăt** (AtaM 222/13), **douăzót** (AtaM 222/13), **douzăt** (Can² 389 s.v.), **douzót**, **douzót** (ALR II s.n., 6, h. 1767/012), **douzót**, **douzót** (Cerna A/1581), **douăzót** (AtaM 222/13), **douzăt** (Cap 115 s.v. *doi*), **dǔăuzót** (MP 22/9).

Et.: din **dou** + **zót** (pl. de la **zúti**).

drac, *pl. draț* *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; Dms. Drac. *Drácu dęádi mai mǔlți pári di toț.* (Dracul dádu mai mǔlți bani decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Drácu la dúsi fičóru an únă gáură di sup pimint.* (Dracul îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ.) Pap M¹ 20/18; *Drácu cripá di ja! cǎ țista nu ńnjurá.* (Dracul crăpa de necaz că ăsta nu ńnjurá.) DP 71/1; *Fičóru si fęási únă cápřá vránă și drácu únă mǔsă.* (Feciorul se făcu [= se transformă ńn] o capřá neagră, iar dracul ńntr-una cu pete albe.) Cap² 128/3; *Țęa fęátă, ńn țęa léică, vęa cári știǎ cóti mi! di draț.* (Fata avea ńn țigva aceea cine știe câte mii de draci.) Cap² 79/34; *Pója toț dráti! si dunără, aȳ dęádiră ȳája lá un picurár.* (Apoi toți dracii se adunără și dádură oaia unui cioban.) Cap² 111/8; *Un ȳom négru, cu cǎrni și cǎdă, drac ca toț dráti!* (Un om negru, cu coarne și coadă, drac ca toți dracii.) Pap M¹ 20/7; *ńn tĭni raȳ toț dráti!* (ńn tine erau [= zăceau] toți dracii.) Cap² 41/39. F i g. Persoană isteată, șmecheră, nebunatică. *Țĭntęa, țéla micu, mai drac, zĭsi.* (Atunci, cel mic, mai șmecher, zise.) Cap² 119/7; *Mári drac ieș.* (Ești foarte isteț.) Cap² 177/1; *Draț ómiń raȳ fręńđi!* (Francezii erau oameni isteți.) Can T¹ 276/16; *Dú-ti, bra, vez ți fáți țéla drac di fičór.* (Du-te, bre, vezi ce face dracul ăla de copil [= copilul ăla nebunatic].) Cap² 102/5.

Aȳ dráțfăi máică. Mama dracilor, talpa iadului. Cap 116 s.v. **Lúcru drácului**. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap² 77 s.v.

♦ *La drácu a! darás bășerică.* (L i t. Ai făcut biserică pentru dracul. = Ai făcut bine unui om rău.) Can T² 112/15; *Drácu cręápă.* (Crapă [și] dracul [de frig].) Cap² 177/2; *Al antró drácu-n buric.* (L i t. I-a

intrat dracul în inimă. = A intrat dracul în el.) Cap² 177/4; *Ca drăcu după popă si țon.* (L i t. Se țin ca dracul după popă. = Sunt prieteni nedespărțiți.) Cap² 176/42; *Cən la vez drăcu, tînțea ti nclîn la Dómnu.* (Te închini la Domnul când dai de dracul.) Cap² 176/45; *Țe draț ári si jócă uáti.* (L i t. Ce draci o să joace aici. = Se va întâmpla o mare nenorocire.) Cap² 176/49; *Țe dădi Dómnu di si-ń lăa drăcu?* (L i t. Ce dădu Domnul ca să-mi ia dracul? = Nu am nimic de valoare.) Cap² 176/21; *Țista únă sută di draț ári ń jel; cőt ăj, tot drăț-ăj.* (L i t. Țista are în el o sută de draci; cât e, e numai draci. = Se spune despre cineva care tace și face.) Cap² 176/25; *Án cńntăt ăj drăcu.* (În cei învățați sălășluiește dracul.) Cap² 176/28; *La lə-n párti drăcu.* (L i t. Dracul l-a luat în parte. = Se spune despre cineva care a luat-o pe un drum greșit.) Cap² 176/31; *Țe drac din vále-ı.* (L i t. Ce drac din râu e. = Se spune despre o persoană abilă.) Cap² 176/43; *Drăcu ni árá, ni sápă.* (Dracul nici nu ară, nici nu sapă. = Se spune despre cineva care nu face vreo treabă, ocupându-se cu intrigii.) Cap² 176/36; *Drăcu cásă nu dáră.* (Dracul nu face casă = De la un om rău nu te poți aștepta la ceva bun.) Cap² 176/35; *Di drăcu să áfli!* (O să dai de dracul!) Pap M² 61/10; *Drăcu s-ti lăa!* (Să te ia dracul!) Dms s.v. *Exprimări tabu* referitoare la *drac*: **Țéla** cu un pičór. (Cel cu un picior.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla**, *să-l p[îșe] bábili pičóru.* (Acela, de i-ar pișa babele piciorul.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla** cu únu. (Țăla cu unul [= un picior].) Cap² 176/5; **Țe[l]** di sub mčáră. (Țăla de sub moară.) Cap² 176/35.

Et.: lat. **draco**.

drag(ă) *adj.* Folosit substantivat în expr. **Că di drag(ă) loc. adv.** Cap 116. De mai mare dragul. *Sfăca ȳom ári cőtı un*

trăctér, cőtı dıay iftukín, [...] cu cási búni [...], că di drágă. (Fiecare om are câte un tractor, câte două mașini [...], cu case bune [...], de mai mare dragul.) AtaM 390/12; „E, cən ńn am ıo lánti dórmı ȳa, di árdiri, suptıȳór, că di drag uscáti, nu vin ıo cóla si-ń perd vácótu.” („Ei, când am eu aici, la suptıoară, alte vreascuri, pentru ars, uscate de mai mare dragul, nu vin eu acolo, să-mi pierd timpul.) Cerna T; „E, cən si-ń stáı ıo ȳa, si-ń cur că di drag ápu tot lńnjós, nu vin ıo s-mi mńncós ıo cóla.” („Ei, când eu stau aici și-mi curge apă de mai mare dragul la vale, nu vin acolo să mă trudes.) Cerna T; *Țe-ı, că di drágă.* (L i t. Ce este, de mai mare dragul. = Se spune despre oamenii buni la inimă.) Cap² 177/6.

Et.: mac., bg. **drag, drago**.

Drágni *n.pr.* Pap M² 175/24; Can² 389; Cap 116. Nume de loc în *Lúnđńń*.

dram, *pl. drámur* *s.n.* Dms. Cantitate mică; dram. *Un dram di căsmét nu vuı.* (N-am avut un dram de noroc.) Dms s.v.; *Un dram di criél dósta-ț ra.* (Îți era de ajuns un dram de minte.) Dms s.v.; *Isápu ra că ămpărțóárea să ıă rávnică, níți un dram s-nu treacă la lńntu.* (Socoteala era ca împărțea să fie dreaptă, niciun dram să nu treacă la celălalt.) DP 79/9.

Et.: mac., bg. **dram** (gr. **δράμι**).

drăclóac vezi **drăclóc**.

drăclóc, *pl. drăclóti* *s.n.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie, drăcovenie. *Cən nu ra cóta nvıtátă lúme, máı bun trițé, ca nu știă drăclóti.* (Când nu erau atât de învățați, oamenii trăiau mai bine, că nu știau drăcovenii.) Can T¹ 276/19; *Tóati drăclóáti li știă.* (Știe toate drăciile.) Dms s.v.

Var.: **drăclóac**.

Et.: din **drac** + **-lóc**.

drăcșic, *pl. drăcșit s.m.* Dms. Drăcușor. *Çon să dașcldă și lânta [ușă], op, un drăcșic.* (Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *Drăți! vaxu lăsât drăcșic să-ū vęágľă căsa.* (Dracii lăsaseră un drăcușor să păzească casa.) Dms s.v.

Et.: din *drac* + *-čic*.

drăcureăști *adv.* Dms. Drăcește. *Țeastă ȳără ti purtăș drăcurești.* (De data asta te-ai purtat drăcește.) Dms s.v.

Var.: **drăcuręști**.

Et.: din *drac(ur)* + *-ęști*.

drăcurés(c), **drăcureășcă**, *pl. drăcureșt adj.* Can² 382; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăcuręc** (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-es(c)*.

drăcuręc vezi **drăcurés**.

drăcurești vezi **drăcureăști**.

drăcurișă vezi **drăcurișă**.

drăcurișă, *pl. drăcuriș s.f.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie.

Var.: **drăcurișă**. (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-ișă*.

drăcusés, **drăcusiri**, **drăcusii**, **drăcusit** *vb.* IV. *Intranz. și refl.* Dms. A drăcui; a da dracului; a se duce dracului. *Túcu drăcusęști.* (Mereu drăcuie.) Dms s.v.; *Drăcuseșă-ti di ȳa!* (Du-te dracului de aici.) Dms s.v.

Var.: **ăndrăcusés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la *drac*.

drăcúț, *pl. drăcúț s.m.* Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcușor.

Et.: din *drac* + *-úț*.

drăfulát vezi **trăculát**.

Drăgășcă *n.pr.* Pap M² 175/26; Cap 116. Nume de loc în *Báruvița*.

drăhmije, *pl. drăhmii s.f.* Kats 76/26. Drahmă. *Aň dĵădi sáldęa zĵęfi drăhmii.* (Mi-a dat numai zece drahme.) Kats 76/26.

Et.: gr. *δραχμή*.

drăjăuă vezi **dărjăuă**.

drăjduávnic vezi **drujdóvnic**.

drăjeăuă vezi **dărjăuă**.

drăkítă, *pl. drăkíti s.f.* Cap 116 s.v. *drac*, Dms. Drăcoaică.

Et.: din *drac* + *-ítă*.

drámă vezi **dórmă**.

drămălés, **drămăliri**, **drămălii**, **drămălit** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A tăvăli pe jos; (despre câini) a mușca. *Çăĵnili țista négru la drămăli fiçóru.* (Câinele ăsta negru l-a tăvălit pe jos pe băiat.) Dms s.v.; *Un ĵup drămălit di cățăuă lu Fărin.* (Un țigan mușcat de cățeaua lui Fărin.) Dms s.v.

Et. nec.

drămbălés, **drămbăliri**, **drămbălii**, **drămbălit** *vb.* IV. *Tranz. și refl.* Cap 118; Dms. A (se) legăna; (despre căruță) a hurduca. *Nu mi drămbălęă că-n ți ľęa criélu.* (Nu mă legăna că ametesc.) Dms s.v.

Var.: **drumburés** (Cap 118).

Et.: der. de la o formă neatestată, **drămbălă* 'leagăn, scrânciob' < bg. *drămbalo*.

drămón, *pl. drămónă s.m.* Pap² 77; Cap 116; Cerna A/1427; Dms. Ciur cu găuri mari; dărmon.

Var.: **dărmon** (Dms).

Et.: gr. *δρομόνι* (mac. *drmon*, bg. *dărmon*).

drămiğănă vezi **dămiğănă**.

drămuńisés, **drămuńisiri**, **drămuńisii**, **drămuńisít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 116 s.v. *drămón*; Dms. A cerne, a trece prin ciur.

♦ *Ăĵ ĵirnúť și drămuńisít.* (E trecut prin ciur și prin dărmon.) Cap² 177/8.

Et.: der. de la **drămón**.

drăndupca vezi **dríndupca**.

drăńđél, *pl. drăńđęáli s.n.* Can² 389; Cap 116; Dms. Așchie.

Et.: de la **drámă** (s.v. *dórmă*) + *-uț* + *-él*.

drăńgărăs vezi **dăńgărăs**.

drăngărġi vezi **dăngărġiă**.

drăpăc, **drăpăccă**, *pl.* **drăpăc**, **drăpăcki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 116–117 s.v. *drăpés*. Păduchios; om care se scarpină tot timpul. P. e x t. Hrăpăreț, apucător. *Să fuz di ômu drăpăc*. (Să fugi [= să te ferești] de omul hrăpăreț.) Dms s.v. F i g. Zeflemitor. *Ūom drăpăc*. (Om zeflemitor.) Cap² 177/10.

Et.: cf. *drăpés* și mac. *drapač*.

drăpălós, **drăpălósă**, *pl.* **drăpălós**, **drăpălósi** *adj.* Dms. Zdrențáros.

Et.: din *drăpés* + *-lós*.

drăpés, **drăpíri**, **drăpíj**, **drăpít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II, 2, h. 362/012, h. 427/012; ALDM I, h. 222/5; Dms. **1.** A (se) scarpina. *E, țesta sêră ți mi drăpém mult!* (Ei! ce mă mai scarpinam astă seară!) Cap² 43/37; *Mi drăpés ăn cap*. (Mă scarpin în cap.) Dms s.v. **2.** A smulge; a jumuli. *A' drăpés pėjnili*. (Îi jumelesc penele.) Cap 116 s.v.; *Ay junglô găllna, ay drăpíră cu sŷăcră-sa și u púsara di si jărbă*. (Tăiară găina, o jumuliră cu soacră-sa și o puseră să fiarbă.) MP 146/28; *Ăn lă drăpíră tot péru din cap*. (Mi-au smuls tot părul din cap.) Dms s.v.; *L'-u drăpní pŷăina din mŷan*. (I-a smuls pâinea din mâini.) Dms s.v.; *Ă' lă drăpní din cap fėsu lu fúru*. (Îi smulse hoțului fesul din cap.) DP 64/4; *Ŋ-lă drăpníră fėsu și-lă deădiră la únu an loc di páră*. (Mi-au smuls fesul și l-au dat unuia în loc de bani.) DP 64/8. **3.** P. e x t. **a.** A se sfășia. *Că vizuíj cum si drăpnău, fuzíj*. (Dacă am văzut cum se sfășiau, am plecat.) Dms s.v. **b.** A năpârli. *Uóili z-drăpés, lóna cádi di pri ięáli*. (Oile năpârlesc, cade lâna de pe ele.) ALR II, 2, h. 427/012.

Var.: **dărpés** (Dms s.v.), **drăpnés**.

Et.: mac. *drapa*, *drapne*, bg. *drapam*. **drăpnés** vezi **drăpés**.

drătăv vezi **dărtăv**.

drătliu vezi **dărtăv**.

drătliu vezi **dărtăv**.

drățés, **drățéască**, *pl.* **drățést** *adj.* Can² 390; Cap 116 s.v. *drac*; 117; Dms. Drăcesc.

Var.: **drățesc** (Can² 390; Dms).

Et.: din *drac* (*pl. draț*) + *-ésc*.

drățesc vezi **drățés**.

drăpta vezi **dirăpta**.

dręat vezi **dirępt**³.

Dręana *n.pr.* Cap 117. Nume de persoană. *Nu mi lică, mámu mila, an lu Dręana grămŷz*. (Nu-mi stătea bine, mamă dragă, în căsnicia cu Dręana.) Cap² 17/32.

dręázgă, *pl.* **dręzgi** *s.f.* Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Pădure (tânără); tufiș. *Tăllăj lęamni din dręázgă*. (Am tăiat lemne din pădure.) Dms s.v.

Var.: **dręzğă** (Pap² 77).

Et.: bg. *dręzga*.

dren vezi **drin**.

drep^{1,2} vezi **dirępt**^{2,3}.

dreptăti vezi **diriptăti**.

dręzğă vezi **dręázgă**.

drim *s.*, în **Pri drim** *loc. adv.* Pap¹ 43; Pap² 77; Dms. Pe lună plină. *Să kinisim pri drim*. (Să pormim pe lună plină.) Pap¹ 43 s.v.; Pap² 77 s.v.; Dms s.v.

Et.: bg. dial. *drim*.

drin, *pl.* **drin** *s.m.* Cap 117; Dms. Nume de arbust; corn. *Ťéla úómu lŷ să țŷpă*: „sădra căcă drin, sădra căcă drin”. (Omul începu să țipe: „căcă numai cornul, căcă numai cornul”) Cap² 49/20.

Var.: **dren** (Dms s.v.).

Et.: bg. *drjan*.

dríndupca *adv.* Cap 117; Dms. Hai-hui.

Var.: **drándupca** (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

driptăti vezi **diriptăti**.

drislív, **drislívă**, *pl.* **drislív**, **drislívi** Cap 117; ALDM II, h. 1021/2-3; Dms. (Despre prun) care face prune mici, galbene. *Prun đrăclív*. (Corcoduș). Dms s.v.

Var.: **dărsliv** (ALDM II, h. 1021/3), **đrăcliv**, **đrătliv** (ALDM II, h. 1021/1, 2).

Et.: mac., bg. **điva sliva**.

drișteală, *pl. drișteľ* *s.f.* Cap 117; Dms. Dârștă, vâltoare.

Var.: **drușteală** (Cap 118; Dms s.v.).

Et.: bg. dial. **drăstilo** (BER I 439, s.v. *drăstja*)

drob, *pl. dróbur* și **dróbură** *s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 117; ALR I, 1, h. 45/012, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1122/012, h. 1123/012; Cerna A/291, 321; Wild h. 178/2–4, 6; h. 181/1–6; ALDM I, h. 234/1–7, h. 264/1–7; Dms. 1. Ficat. *Ca cățără si plôngă țella fičóri!*, *lă la dădi la únu di jeľ capu și la lântu dróbu [di găini].* (Dacă începură copiii să plângă, le dădu la unul capul și la celălalt ficatul [găinii].) Pap M² 140/7; *Lă răslán aľ dădi úsili [...], la furnigă aľ dădi dróburli.* (Leului îi dădu oasele [...], furnicii îi dădu ficatele.) Cap² 87/29; *Cári si-ń máncă capu, si știă tot, ára cári si-ń la máncă dróbu și jlántrętu, si fácă mult mári și anvítat uom.* (Cel care o să-mi mănânce capul, o să știe totul, iar cel care o să-mi mănânce ficatul și pipota, o să se facă om foarte important și învățat.) DP 187/6; *Ná-ť-la řistă dróbu și řeástă póńęa di sicără s-uų máńtu.* (Na-ți ficatul ăsta și pâinea asta de secară s-o mănânci.) DP 199/34. 2. (La animale) Plămân. *Drob alb* sau *alb drob*. Plămân. ALR I, 1, h. 45/012, 013; ALR II s.n., 4, h. 1122/012; Cerna A/291.

Drob négru sau **négru drob**. Ficat. ALR I, 1, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1123/012; Cerna A/321; Wild h. 181/1, 4.

♦ *Tátu dróbu ř-la da di fámęáľă.* (L i t. Tatăl își dă ficatul pentru copii. = Tatăl își rupe bucățica de la gură pentru copii.) Cap² 178/34; *L'-u ars dróbu.* (L i t. Îi este ars ficatul. = Se spune despre cineva foarte trist.) Cap² 219/1; *Ań ársi dróbu.*

(L i t. Mi-a ars ficatul. = Mi-a făcut mult rău.) Can T² 111/13; *Nu-ń ársi dróbu di el.* (L i t. Nu mi-a ars ficatul după el. = N-am murit de dorul lui.) Cap² 219/1.

Var.: **drop** (ALDM I, h. 264/7), **drqb** (Wild h. 181/4), **drųăp** (ALDM I, h. 264/3), **drųob** (ALDM I, h. 264/4–6), **drųop** (ALDM I, h. 264/2), **drub** (Wild h. 181/6).

Et.: mac., bg. **drob**.

Drobică *n.pr.* Cap 117. Nume de loc în *Nónti*.

drogumán *s.m.* Cap 117; Dms. Cuvânt neînțeles dintr-un joc de copii. *Dróguman čilibija rusulija támbeg.* Cap 156 s.v. *ililiga*.

Var.: **dróguman**.

Et.: gr. *δραγομάνοϛ*.

dróguman vezi **drogumán**.

drómă vezi **dórmă**.

drop vezi **drob**.

drqb vezi **drob**.

drong, *pl. dróngur* *s.n.* Cerna A/2238; Dms. Drug.

Var.: **drúngă** (*s.f.* Cerna A/2238).

Et.: cf. bg. **drăg**.

drųăp vezi **drob**.

drub vezi **drob**.

drubác¹, *pl. drubát* *s.m.* Cap 117 s.v. *drubés*. Cel care taie, mărunțește.

Et.: din **drob** + **-ác**.

drubác², *pl. drubáři* *s.n.* Can² 390; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 586/012; ALR II s.n., 3, h. 633/012; Dms. Desiș; tufiș. *Ántráš án drubác, cu máncós ieș.* ([Dacă] ai intrat în desiș, cu greu [mai] ieși.) Dms s.v.

Et.: bg. dial. **drobak** (BER I 429, s.v. *drob¹*).

drubés, **drubiri**, **drubii**, **drubít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390, 391; Cap 117; Dms. A tăia mărunț, a face bucăți, a mărunți. *Tăti să-ń mi tălcăscă, máma să-ń mi zăplôngă, bébi să-ń-mi*

drubească. (Tata o să mă omoare, mama o să mă plângă, fratele mai mare o să mă facă bucăți.) Cap² 16/6; *La țe simința al' drubem frunță di țarniț că sălătă*. (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi tăiam mărunț frunză de dud, ca pe salată.) AtaM 400/19; *Dărám și culéj, ără slănina oș drubăm ăn un căzán, ăți-ș dărám tuc*. (Făceam și cărnați, iar slănina o tăiam mărunț într-un cazan și o făceam untură.) AtaM 383/29; *Ia drubjá cu calócca*. (Îi tăia cu paloșul.) MP 66/24; *Aș drubi ursóna*. (Făcu ursoaica bucăți.) Can T¹ 284/30; *Că drubi dșu căldôr [di cărni], ăți nu putură să li mănâncă*. (Dacă tăie mărunț două găleți [de carne], nu putură să le mănânce.) Cap² 48/9; *Cu băltiți că la zămancără, dș și ără dș, zisiră: „lă drubim, pustu”*. (Dacă-l păliră cu securile, dă-i și iar dă-i, ziseră: „îl făcurăm bucăți, nenorocitul.”) DP 28/1; *La lără [furu], la drubiră cu băltița și la púsiră ăn sac*. (Îl luară [pe hoț], îl tăiară cu securea și-l puseră în sac.) Cerna T; *Dizleagă-mi di ună mōnă si es si drubés leámni, că tu nu poș*. (Dezleagă-mi o mână ca să ies, să tai lemne, că tu nu poți.) Cap² 96/43; *Țăstă șeră, aș să la drubim cu băltiți*. (Seara asta, hai să-l tăiem cu securile.) Cap² 140/33; *Cărnga ra drubită sítnu, sítnu*. (Carnea era tăiată mărunț, mărunț.) AtaM 372/16; *Ăți-ș le mōșa pála drubită, aș púni dinjúr di lincă, al' dă un foc și-ș ărđi toátă*. (Moașa ia patele făcute bucățele, le pune în jurul lăuzei, le dă foc și le arde de tot.) Pap M² 120/6.

♦ *Tu ăncă drubít srăcăjēs*. (L i t. Tu încă mănânci [dumicat] mărunțit. = Se spune despre cineva care, deși nu mai e copil, nu s-a maturizat.) Pap M² 69/13; cu aceeași semnificație: *Drubít mănâncă*. Cap² 179/24; *Cum să-ș drubés, șa să-ș mănânț*. (L i t. Cum o să-ți dumici

[măncarea], așa o să mănânci. = Cum îți așterni, așa o să dormi.) Pap M² 75/19.

Var.: **durbés** (Can² 391; Dms s.v.).

Et.: mac. **drobi**, bg. **drobja**.

drubitură, pl. **drubitúr** s.f. Cap 117 s.v. *drubés*; Dms. Bucățică, fărâmă.

Et.: din **drubés** + **-itură**.

drifulát vezi **durfulát**.

drugálă, pl. **drugáli** s.f. Dms s.v. *drugáli*. Picior subțire, slab. *Că luș drugáli subțór nș-ári lant*. (Nu există altul cu picioare subțiri ca ale lui.) Dms s.v. *drugáli*; *Di rușóni mári, cu goáli drugáli*. (De mare rușine, cu picioarele goale.) Dms s.v. *drugáli*).

Et.: bg. dial. **dărgel**, **drăgol** (BER I 434, s.v. *drăg*, BER I 459, s.v. *dărgam*).

drugă, pl. **drúzi** s.f. Pap² 77; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 441/012; Dms. 1. Bețisor, țepușă. “*Țáva* [= țeava] se astupă sau se destupă cu ajutorul unui țepuș înfășurat în bumbac sau în și numit *drugă*”. Pap² 28/15. 2. Fus gros.

Et.: bg. **drăga** (BER I 434, s.v. *drăg*).

drugumație vezi **dugrămăție**.

drujdóvnic vezi **dujdóvnic**.

drujdeálă s.v. Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Fructe (legume) zdrobite; terci, chisăliță. *Pitlișánili drujdeálă si făcă [...]* ăn *tórbă*. (Roșiile o să se facă terci [...] în traistă.) Cap 117 s.v. P. e x t. Țândări. *Și fșși drujdeálă*. (S-a făcut țândări.) Can² 390 s.v.

♦ *La dărără drujdeálă*. (L-am făcut terci [= L-au bătut zob].) Pap M² 69/15.

Et.: cf. bg. dial. **droždi** (BER I 430, s.v. *drožde*).

drujdélnic vezi **drujdóvnic**.

drujdeálă vezi **drujdeálă**.

drujdévnice vezi **drujdóvnic**.

drujdóvnic, pl. **drujdóvniș** s.m. Pap² 78; Can² 392; Cap 118, 119; Cerna A/1377; ALDM II, h. 1177/1–4, 6, 7; Dms. Salamandră. *Ți eș ca vrin drujdeálnic?* (De ce ești [îmbrăcat] în

culori atât de pestrițe?) Cap 118 s.v.; *Că vrin drujdóvnic*. (Ca o salamandră. = Se spune despre cineva îmbrăcat multicolor.) Dms s.v.

Var.: **drăjdúávníc** (ALDM II, h. 1177/3), **drujdélníc**, **drujdévníc** (ALDM II, h. 1177/4), **dujdóvnic** (Dms s.v.), **dujdúóvnic** (ALDM II, h. 1177/2, 6).

Et.: mac. *doždovnik*, bg. *dăždovnik*.

drujgáúă vezi **dărjájăă**.

drum, *pl. drúmur s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118; ALR II s.n., 3, h. 802/012, h. 810/012; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Wild h. 440/1–6; Dms. Drum. *Pustáni an drum*. (Pe drum obosi.) W 72/5; *Lisíța si fěsi ca mǎártă și si tínsi an méjluca di drum*. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *An drum, că si umarǎră, șizúră pri únă rǎpă*. (Pe drum, când obosiră, se așezară pe o piatră.) Pap M¹ 20/5; *Picuráru a l'zisi [la drac]: „drum ve di tricús”*. (Ciobanul îi zice [dracului]: „exista drum dacă ai trecut”.) Cap² 27/7; *Júnsiră la únă rǎscarníță și vea trei drúmur*. (Ajunseră la o răspântie care avea trei drumuri.) DP 188/33; *Úșa di la scuío ái ánclisă și drúmurli să dǎșárti*. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4; *Néya cupiréști și cupiritúrili și drúmurili*. (Zăpada acoperă și acoperișurile și drumurile.) W 78/10; *Lă nujbă pópa-n drum*. (Îl întâlni pe popă în drum.) Can T¹ 268/27; *Duduléț la scáldă toț ómini! și lă áflă prin drum*. (Paparuda îi scaldă pe toți oamenii ce-i întâlnește pe drum.) Can T¹ 269/35; *Frénđi! [...] dǎděu múlți pári la argáři! și la sirbéu la drum*. (Francezii [...] dădeau mulți bani argașilor ce-i slujeau pe drum.) Can T¹ 276/7; *An am un dǎd, pri júndi tréři, drum dáră*. (Am un bătrân, pe unde trece face drum. [Ghicitoare: Melcul].) Can T¹ 273/13.

Drúmu Dómnului. Constelația Calea Laptelui. Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v. **Drúmu Mumúșului**. Constelația Calea Laptelui. Pap² 77 s.v.; Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v.

Leaș drúmu. [L i t. Iau drumul. = Apuc drumul, pornesc la drum.] *Fěța cu fičóru [...] láră drúmu să fúgă*. (Fata cu băiatul o apucară la drum să plece.) Can T² 278/3-4. **Ámnum drúmu**. A merge pe drum. *Únă lisíță, cum amná drúmu, vizú că viné un piștár*. (O vulpe, cum mergea pe drum, văzu că venea un pescar.) Pap M² 24/2; *Amnám drúmu, ved un yom, ará cu dǎu albini*. (Mergeam pe drum, văd un om, ara cu două albine.) Cap² 29/36; *Cum amná drumu, dǎđi pri un cucót cu un bilíc di gălín lǎngă ȷel*. (Cum mergea pe drum, întâlni un cocoș cu un cârd de găini lângă el.) Pap M² 160/16; *Și ȷel, di júndi amná, amná drúmu, bǎtú pri un cup di furníz*. (Și el, de unde mergea, mergea, pe drum, întâlni un mușuroi de furnici.) Cap² 27/ 40; *Amnó mulărę drúmu dúpu mǎarti*. (Merse femeia pe drum după moarte.) Cap² 23/8. **Bat drúmu**. A bate drumul. *Șa la bǎtúři drúmu*. (Și așa am bătut drumul [degeaba].) Pap M² 69/17; *Cǎt la bǎtú drúmu*. (Cât a bătut drumul. [= În zadar].) Pap M² 69/17. **Ķinisés drúmu**. A porni la drum. *Ay lǎ [albina] și Ķinisiră drúmu; aș amnáră, amnáră și rǎmási albina nǎpóři*. (O luă [pe albină] și porniră la drum; merseră ce merseră și albina rămase în urmă.) Pap M² 137/12. **Daș drúmu**. A da drumul; a permite intrarea. *Grădináru nu s-ti lásă [si ántriș], di țxa tu si-l dáj lírili țęști și șa ári si-ț da drúmu*. (Grădinarul n-o să te lase [să intri], de aceea tu o să-i dai banii ăștia și așa o să-ți dea drumul [să intri].) Pap M² 163/39. **Rǎmóu prin drúmur**. A rămâne pe drumuri. *Rǎmási prin drúmur*. (L i t. A rămas pe drumuri. = A rămas fără nici un ajutor.) Cap²

177/29. **Trag drúmu.** A pleca, a-și vedea de drum. *Tráđi drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Cap² 176/16; *Trázi-đ drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Dms s.v. **Áń ved di drum.** A-și vedea de drum. *Ēa túńđea áđ túri [la fiđór], an čardác, úná cǒrpá ligátá ři-ř vizú di drum.* (Atunci ea îi aruncă [băiatului], în balcon, o batistă legată și-și văzu de drum.) Pap M² 162/31. **Áń cádi drum.** A-i ieși în drum. Pap M² 69/19.

♦ *Úrdińga drúmurli ři sa điřđiři.* (L i t. Pretutindeni drumurile îi sunt deschise. = [Se spune despre oameni influenți care] au toate ușile deschise.) Cap² 177/23; *Ūom pri drúmu Dómnului.* (L i t. Om pe calea Domnului. = Om cu credință în Dumnezeu.) Cap² 177/26; *Đe drum ai căđát, lucrurile táli nu cad pri uscát.* (L i t. [Pe] ce drum ai apucat, lucrurile tale nu cad pe uscat. = Ți se va întoarce răul pe care l-ai făcut.) Cap² 177/20; *Oa-đ drúmu!* (L i t. Aici e drumul. = Pe-aici ți-e drumul! Ia-ți tălpășita!) Pap M² 69/16.

Drúmu, pl. drúmurli art., folosit adverbial. Pap² 77 s.v. *drum*; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*. În timp ce mergi pe drum; (mergând, umblând) pe drum. *Nu vizúř, bra milu, vrin ŷom cu vrină pǒarcá drúmu?* (N-ai văzut, măi dragă, în timp ce mergeai pe drum, un om cu o scroafă?) Cap 118 s.v. *drum*; *Đel tállără cǒtíva smăređ ři li vličáŷ drúmu.* (Ei tăiară câțiva jnepeni și îi târau mergând pe drum.) Cap² 37/39; *La Sám Ğorđ ři đuc fěđili ři fičóri!* [...] *pri la vínur ři la gárdíńur, anđápá řúmá ři cǒntá drúmurli.* (De Sfântul Gheorghe se duc fetele și băieții [...] pe la vii și grădini, fac buchete din frunze și cântă mergând pe drum.) Can T² 116/3; *Izmikáru lǒ să mánáncá drúmu ři mánčǒ, mánčǒ.* (Slujitorul începu să mănânce mergând pe drum, și mănca, mănca.) Cap² 27/39; *Drúmu, fičóru pustáni ři tát-su lá lăřǒ pri*

un pom. (Pe drum, copilul obosi și tată-su îl lăřá într-un pom.) DP 48/22; *Si táčá ři s-nu vřivđářá drúmu cu nímiń.* (Să tacă și să nu vorbească cu nimeni pe drum.) Pap M² 108/22; *Kínisíră; drúmu-drúmu, z-đúsira la mărđina di Várdár.* (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31; Et.:

Et.: mac., bg. **drum.**

drumác, pl. drumáđi s.n. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; Cerna A/1616; Wild h. 442/1, 2, 4–6; Dms. Cărare; drumeag. *Si đuc an un loc ĵúndi ári vřun drumác mai ŷiđún di trěđiře óđli.* (Se duc într-un loc unde e vreo cărare mai potrivită pentru trecutul oilor.) Can T¹ 270/13; *Scurní un řěpuri ři luváču iřǒ la drumác ři zágáru, únářđuná, la căđǒ řěpurli.* (Trezi [= stărni] un iepure și vânătorul ieși în cărare, iar ogarul imediat prinse iepurele.) Cap² 50/12; *Ca júnsi la un drumác, jigné pėru di rásłán, pėru si fěási rásłán.* (Când ajunse la un drumeag, atinse părul de leu, părul se făcu leu.) Cap² 88/18.

Leaŷ drumáču. A urma o cărare. *Đa řířta drumáču ři dú-đi la moáră.* (Ia [= urmează] cărarea asta și du-te la moară.) Cerna T.

Var.: **drumát** (Wild h. 442/1).

Et.: din **drum** + **-ác.**

drumán vezi **dumán.**

drumát vezi **drumác.**

drumátǒr, pl. drumátǒr s.m. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Dms. Călător; drumeț. „Đi mi ver, fártáđi?”; „Nu ti vođ ĵo túni” zisi drumátǒru. („De ce mă vrei, fártate?”; „Nu te vreau pe tine” zise călătorul.) Pap M¹ 20/8; *Đđála ŷómu ra rámás nŷáptđea an urmán, drumátŷár ra.* (Acel om rămăsese noaptea în pădure, era drumeț.) MP 132/22; *Đđá sam un axđán, un drumutŷár.* (Eu sunt un străin, un călător.) MP 168/9; *Něŷa [...] řimnđđi*

óckl'lu drumutóru. (Zăpada [...] îi ia ochii drumețului.) W 78/12; *Z-dúsi la cunácu țǎála țî i víca spus yómu țǎála, drumătuǎru.* (Se duse la palatul acela pe care i-l arătase acel om, călătorul.) MP 136/5; *Ăi l-a spus drúmu la un drumătór.* (I-a arătat drumul unui drumeț.) ALR II s.n., 6, h. 1583/012.

Var.: **drumătuǎr, drumutór, drumutuǎr.**

Et.: din *drum* + *-ătór*.

drumătuǎr vezi **drumătór**.

drumburés vezi **drămbălés**.

Drúmu di Čópri *n.pr.* Pap M² 176/1. Nume de drum în *Lúnčîn* care pornește din mahalaua *Čópri*.

Et.: din *drum* + *di* + *Čópri*.

Drúmu di Lěsa *n.pr.* Pap M² 175/41; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnčîn* la localitatea *Lěsa*.

Et.: din *drum* + *di* + *Lěsa*.

Drúmu di Nónti *n.pr.* Pap M² 176/3; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnčîn* la localitatea *Nónti*.

Et.: din *drum* + *di* + *Nónti*.

Drúmu di Úmă *n.pr.* Pap M² 176/6; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care marchează hotarul între *Úmă* și *Baróvița*.

Et.: din *drum* + *di* + *Úmă*.

Drúmu di Urtie *n.pr.* Cap 118; Dms. s.v. *drum*. Nume de loc.

Et.: din *drum* + *di* + *Urtie*.

Drúmu di Vínur *n.pr.* Pap M² 175/39; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume al drumului care duce la viile din *Lúnčîn*.

Et.: din *drum* + *di* + *Vínur*.

Drúmu Mári *n.pr.* Pap M² 175/36; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*; Dms s.v. *drum*. Nume de drum în *Lúnčîn* [= Via Egnatia]. *Țista cătún aǐ an un cõncúc pri jündi tręi Drúmu Mári. Drúmu Márli aǐ lęǎ Givgília cu Meglínu.* (Satul ăsta e pe un câmp pe unde trece Drumul Mare. Drumul cel Mare leagă Ghevghelia de Meglen.) Can T¹ 261/23.

Et.: din *drum* + *mári*.

Drúmu Turțesc *n.pr.* Pap M² 176/9; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum în *Óșin*.

Et.: din *drum* + *turțesc*.

drumutór vezi **drumătór**.

drumutuǎr vezi **drumătór**.

drúngă vezi **drõng**.

drõob vezi **drob**.

drõop vezi **drob**.

drușțǎlá vezi **drișțǎlá**.

drúștvo *s.m.* AtaM 287/29, 30. Companie, societate.

Var.: **drúștvo** (AtaM 287/29).

Et.: mac. *društvo*.

drúștvo vezi **drúștvo**.

DENUMIRI PENTRU ‘TRIFOI’ ÎN LIMBILE ROMANICE, GERMANICE ȘI SLAVE, PE BAZA MATERIALELOR DIN *ATLAS LINGUARUM EUROPAE*

MANUELA NEVACI, IONUȚ GEANĂ

I. INTRODUCERE

Proiect de anvergură europeană *Atlas Linguarum Europae* (ALE) este coordonat din 2005 de cercetători din România, avându-l președinte pe Nicolae Saramandu. Secretariatul științific este asigurat de Manuela Nevaci și Ionuț Geană. Din acest *Atlas* s-au publicat nouă volume, ultimele două la Editura Universității din București, sub editarea și coordonarea noastră: Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Ionuț Geană. Astfel, Editura Universității din București, sub editarea se înscrie în rândul marilor case editoriale europene care au publicat primele șapte volume ALE, alături de Editura Van Gorcum (Assen, Maastricht, Olanda) și Istituto Poligrafico dello Stato (Roma, Italia).

Prin hărțile lingvistice motivaționale și onomasiologice, ALE oferă o tipologie riguroasă a limbilor și a dialectelor vorbite pe întreg teritoriul Europei. Hărțile lingvistice motivaționale reprezintă un element de noutate în domeniul geografiei lingvistice, precum și o metodă modernă de interpretare a materialului lexical. Din punctul de vedere al tipurilor de hărți, ALE este o bază complexă de date pentru diferite cercetări lingvistice, oferind totodată informații privitoare la istoria culturală a Europei. Începând cu volumul 8, se folosesc mijloace informatice pentru procesarea datelor lingvistice; hărțile volumele 8 și 9 fiind digitalizate, grație unui program informatic dezvoltat de ing. Vlad Donovetsky.

În contribuția de față, prezentăm denumiri pentru noțiunea ‘trifoi’ în limbile romanice, germanice și slave, pornind de la anchetele lingvistice realizate pentru *Atlas Linguarum Europae*. Comentariul acestor denumiri are la bază principiul etimologic, urmărind originea și evoluția formelor. Termenii din limbile romanice, germanice și slave pentru ‘trifoi’ permit o analiză motivațională. Interesul cercetării motivaționale constă în faptul că ea depășește diferențele formale dintre limbi, permițând identificarea asemănărilor dintre reprezentările ideologice și culturale, contribuind, în acest fel, la explicitarea și la studiul unui metalimbaj motivațional, comun mai multor limbi (Alinei 1979: 65). Rezultatul cercetării va fi prezentat geolingvistic într-o hartă digitalizată de autori.

II. CONSIDERAȚII PRIVIND ASPECTUL PLANTEI ‘TRIFOI’

În această sinteză, nu ne vom ocupa de toate cele trei tipuri de trifoi cunoscute în spațiul european: trifoiul sălbatic (trifoiul roșu) *trifolium pratense*, trifoiul alb *trifolium repens* și trifoiul încarnat *trifolium incarnatum*; mai precis, ne vom ocupa de trifoiul sălbatic *trifolium pratense* și de trifoiul alb *trifolium repens*, deoarece termenii întâlniți în anchete desemnează aceste tipuri de trifoi.

Vom face o prezentare, pe scurt, a trifoiului, planta ale cărei denumiri le discutăm în această lucrare. Ne vom referi și la trifoiul cu patru foi, pentru semnificațiile culturale din imaginarul colectiv, el fiind o varietate de trifoi alb. Trifoiul cu patru foi este un simbol des întâlnit la multe popoare. Unele legende spun că trifoiul cu patru foi este singurul lucru pe care Eva l-a luat cu ea când a fost izgonită din Paradis, de aceea aduce noroc celui care îl găsește. Câmpurile de trifoi atrag spiritele naturii. O frunză de trifoi cu patru foi oferă protecție împotriva acestora. Acesta are puterea de a înlătura vrăjile făcute de zâne și farmecele (Evseev 2001).

Despre trifoiul cu patru foi vechii celți din Țara Galilor credeau că este un talisman puternic împotriva spiritelor rele. Găsirea unui astfel de trifoi, care este foarte rar, este considerată un semn al norocului. Fiecare frunză are un înțeles simbolic – speranță, încredere, dragoste, noroc. În ziua de azi, trifoiul cu patru foi este universal recunoscut ca un simbol al norocului (Evseev 2001). Prezența legendei trifoiului cu patru foi în spațiul european demonstrează o conștiință comună, manifestată în plan cultural, în sensul teoriei lui Claude Levi-Strauss (1958).

Trifoiul alb este o plantă mică, perenă, erbacee, cu tulpina culcată la pământ, din care pornesc rădăcini. Frunzele sunt trifoliolate, adeseori pătate cu alb sau cu o pată mai închisă, dispuse pe un pețiol lung. Florile sunt de culoare albă sau ușor roz, devenind mai brune după ce înfloresc. Înfloresc în luna mai până în septembrie. Crește prin locuri cultivate cu alte plante, livezi și fânețe. Trifoiul alb era cunoscut încă de pe vremea grecilor antici și a romanilor pentru proprietățile sale curative.

Trifoiul roșu (*trifolium pratense*) este o plantă furajeră și medicinală perenă cu o tulpină ce poate ajunge până la un metru înălțime. Este o plantă succulentă și hrănitoare pentru animale. Frunzele sunt trifoliolate, iar florile sunt de culoare roșie, violacee sau albăstruie. Planta este cunoscută pentru efectele benefice asupra sistemului gastro-intestinal (*Atlas botanic* 2010).

III. MOTIVAȚII PENTRU NOȚIUNEA ‘TRIFOI’ ÎN LIMBILE ROMANICE, GERMANICE ȘI SLAVE

Detaliem în cele ce urmează motivațiile pe care le-am stabilit pentru termenii care desemnează planta trifoi. Asocierea dintre concept și semnificant în cazul trifoiului nu se datorează hazardului, întrucât o imagine asociază în conștiința vorbitorului un model preexistent, iar metafora creatoare devine clară. Un alt caz de motivație este acela al denumirilor al căror motiv este o trăsătură evidentă

reținută ca definitorie. În acest caz, unitatea de vedere se face și se exprimă prin mijloace diferite, dar care trimit, în totalitatea lor, la aceeași reprezentare (Dalbera 2006: 110 – *traducerea noastră*).

1. ASPECTUL PLANTEI

1.1. Frunza

1.1.1. 'trei foi'

Denumirile pentru 'trifoi' în limbile romanice se repartizează în trei grupe, așa cum putem observa din clasificarea de mai jos. O primă grupă este reprezentată de continuatorii direcți ai tipului grecesc *triphyllon* în: catalană, castiliană *trébol*, portugheză *trevo*, franceză *trèfle*. A doua grupă este formată din latinizarea formei gr. *triphyllon*, rezultând lat. **trīpŭllum*. Această pronunțare latinizantă *tripullum* a formei grecești *triphyllon*, regăsită în formele galo-romane *trol*, *troulo* și *triole* stă la baza formelor ibero-romanice *trebol*, *trevo*. În Franța, acest tip este reprezentat de forme simple și de forme sufixate, așa cum rezultă din clasificarea de mai jos. A treia categorie e reprezentată de tipul care continuă latinescul neatestat **trifŏlum* în: română *trifoi*, italiană *trifoglio* și sardă *stirfo* latinescul *trifolium*, calc după termenul grecesc.

În Galoromania există toate cele trei tipuri, dar primul e mult mai bine reprezentat. Cel de-al doilea (cel atestat în oîl) e foarte rar întâlnit, în timp ce în occitană supraviețuiește sporadic în ținuturile de graniță cu italiana. Tipul grecesc *triphyllon* a rămas în jumătatea estică a occitaniei, în timp ce lat. *trifolium* a devenit obișnuit în limita estică spre Italia și în jumătatea vestică. Aici sunt atestate numai forme derivate de la gr. *triphyllon*. Această repartitie confirmă ipoteza că în primul tip avem moștenit direct tipul grecesc *triphyllon*. Forma e atestată în greacă încă de la Herodot. Latinescul *trifolium* este prima dată atestat la Plinius și este un calc al grecescului *triphyllon*.

A. Continuatori direcți ai termenului gr. TRIPHYLLON. Împrumutul direct s-a putut realiza dat fiind faptul că, în Marsilia, s-a stabilit o colonie de greci în anul 600 î.Hr.

a. Masculin

Oîl [trɛfl]	03.1	105, 109
Cast. <i>tefla</i>	06.0	044, 045
Cat. [tr'ɛfulA]	06.2	201
Cat. <i>trɛfle</i> (din galegă)	06.2	<u>202</u>
Cat. <i>trɛfe</i>	06.2	213
Oîl <i>trɛfle</i>	08.0	007, 012–027, 030–038, 041–052, 056–146, 148–157, 164–172,

		178–184, 192–197, 204–206, 210, 227, 247, 262, 263, 288, 290, 292, 293
FrPr. [tr'ɛflə], [tr'ɛflɔ], [tr'ɛfjə], [traj]	25.2	202, 203, 206, 207

b. Feminin

Occ. <i>trèflo</i>	08.0	198, 199, 207–209, 211, 218–225, 232–239, 245, 246, 248–254, 260, 261, 264–268, 273–278, 281–286, 287, 291
--------------------	------	--

B. Latinizarea formei gr. TRIPHYLLON → lat. *TRĪPŪLLUM**a. Forme simple**

Cast. <i>trébol</i> (<i>trebo, trébole, trébolo</i> , [Atreβ'o])	06.0.	001-013, <u>017</u> , 018–026, 028-033, 035, 036, 039–041, 046–065, 071–096, 099–107, 109–130
Cat. <i>trèvol</i>	06.2	203, 204, 206–208, 210, <u>211</u> , 211, 212, 214, 216, 219, 220, 222–224
Oïl <i>trol</i>	08.0	039
FrPr. <i>troulo</i> (m.)	08.0	173
Occ. <i>triole</i> (m.)	08.0	185–187, 200, 215, 216, 228–230, 241, 242, 256, 257, 271, 272, 279, 280
Port. <i>trevo</i>	20.0	001-025, 028-049, 051-054

b. Forme derivate**Lat. *TRĪPŪLLUM + suf. abstract –ĪTTUM**

FrPr. <i>triolet</i> (m.)	08.0	147, 158–163, 174–177, 188–191, 201–203, 212–214, 226, 231, 301, 401
Occ. <i>trinholet</i> (m.)	08.0	240, 255, 269, 270
FrPr. [trjɔl'o], [triɔl'ɛ], [tri'ɔlā]	25.2	201, 204, 205

În forma occitană *trinholet*, apare un [ɲ] epentetic între vocale în hiat.

c. Forme compuse**Lat. *TRĪPŪLLA (HERBA)**

Galic. ['ɛrβA tr'ɛβA]	06.0	<u>002</u>
-----------------------	------	------------

C. Termeni din gr. TRIPHYLLON > lat. TRIFOLIUM > *TRĪFŌLUM**a. Forme simple**

Occ. <i>trefuelh</i> (m.)	08.0	217, 243, 244, 258, 259, 402
Cors. <i>trifoglio</i> , [driv'olju] (m.)	08.5	501, 504
It. <i>trifoglio</i> (m.)	14.0	004–009, 012, 014, 015, 017, 021, 023, 028, 029, 031, 032,

		034, 035, 037, 040, 041, 043, 044, 047, 049, 051, 052, 054, 055, 060, 062, 063, 064
Rum. <i>trifoi</i>	23.0	001, <u>005</u> , 006, 007, 009, 011– 020, <u>022–026</u> , 028, 029, <u>031</u> , <u>033</u> , 034–042–051, 052–062, 063–077 <u>048</u>
Rum. <i>trifoi</i>	28.6	601, 602, 604, 607, <u>608</u> , 610, 612, 613, 614, 615
Rum. <i>trifoi</i> (punct aloglot din Serbia)	29.4	401
It. <i>trifoglio</i> (punct aloglot din Serbia)	29.4	601
Rum. <i>treifoi</i>	23.0	010

Descendenți ai lat. *trifolium* întâlnim și în spațiul Italiei, formând arie comună cu româna.

În română, până la un moment dat s-a pus la îndoială faptul că ar fi moștenit din latină; dar termenul existent în dialectul aromân pare să dovedească ipoteza moștenirii din latină. Este dubletul lui *treflă*, s. f. În română, *trifoi* formează o arie lingvistică relativ unitară, fiind concurat în puține puncte de forme care sunt descendenții lui *trifoi* sau sintagme care conțin termenul.

Amintim aici și forma *treifoi* din română, care este un termen remotivat al termenului moștenit *trifoi*, opacizat probabil în conștiința vorbitorului.

b. Forme derivate

Lat. TRIFOLIUM + sufix diminutival -ULU

Cors. [triv'ohulu] ([driv'ohulu], 08.5 502, 503, 505, 506
[driv'oljuu])

Lat. *TRIFOLIA + sufix diminutival -ULA

Cors. [triv'uđula] 08.5 507

În legătură cu termenii romanici pentru 'trifoi', redăm și opinia lui Jean Philippe Dalbera, privind originea termenului francez *trèfle*. Latinizată lexical, forma grecească se poate reprezenta sub forma *trifolium*. În ceea ce privește această formă, Dalbera afirmă: „Ar fi cazul să revedem atașarea lui *trèfle* de TRIFOLIUM (care nu putea să dea decât *trèfeuil*, formă atestată în mai multe locuri) și să ne imaginăm că sursa lui *trèfle* e mai degrabă *TRESPŪLUS și reprezintă varianta populară a lui *triple*; această finală -PŪLUS se poate regăsi în cuvintele care arată un multiplu: alături de *double* < DUPLUS ar fi de așteptat o formă populară de tipul *doufle*, *dufle* (<* DUSPULUS)” (Dalbera 2006: 253, traducerea noastră).

Împrumuturi:

„Cel mai adesea obiectul sosește cu un nume, dar există și multe împrumuturi motivate, în măsura în care caracterul alogen al numelui este în relație cu caracterul alogen al obiectului” (Guiraud 1986: 256 – *traducerea noastră*).

Bulg. <i>trifil</i> (din greacă)	04.0	022
Bulg. <i>tirfil</i> (din greacă)	04.0	023–026
Ucr. <i>trifoi</i> (din rum.)	23.0	401
Slovac <i>trojka</i>	26.1	103
Ucr. <i>trefoj</i> (dialectal)	28.2	261
Rum. [tr'awkə] (din ucr. dial. <i>tráuka</i>)	28.6	603, 608

1.1.2. 'formă de stea'

Bulg. <i>dzvezdel</i> 'steluță'	04.0	008
---------------------------------	------	-----

1.1.3. 'formă de pantof'

Sued. <i>tossor</i>	07.5	<u>604</u>
---------------------	------	------------

Formal, *tossor* este pluralul substantivului *tossa*. Probabil, avem de-a face cu o utilizare metaforică, deoarece *tossa*, termen întâlnit mai ales la nivel dialectal semnifică 'pantof ușor, papuc de casă'. Fenomenul este cunoscut în taxonomia populară a plantelor, spre exemplu, în română, există plante precum *ciuboșica-cucului*, *papucul-doamnei* etc.

1.2. Sucul

În ceea ce privește această motivație, ne vom referi la termenii moșteniți din engleza medie: *clovere*, *claver*; vechea engleză *clāfre*, *clǣfre*, din proto-germanicul: **klaibr̥* (vezi frezonul *Kleuwer*, olandezul *klaver*, termenul german dialectal *Kleeber*, *Kleewer*), termeni provenind din proto-indo-europeanul **glei-* 'a lipi' (termen comparat cu vechiul slav *гльвь* 'grăsime' și cu grecescul *γλοιός* 'lipici').

a. Forme simple

Germ. <i>klee</i>	02.0	001–015, 017–019, 020–022, 024, 025, 026, 028–044, 046–048
	15.0	001, 002
	18.0	022, 020, 023, 205
	21.0	003, 016, 025, 027–029, 031–046, 050–063
	22.0	014, 016, 017, 025, 035, 037–039, 041–046, 048, 051–136, 211
Germ. <i>klee</i>	25.1	101–109
Germ. [kl'Ei], [kl'Ē], [gl'Ē], [gl'ē], [xl'Ē] (puncte aloglote din Franța)	08.8	802–806, 808, 809
Germ. <i>klee</i> (puncte aloglote din România)	23.0	201, 202
Germ. <i>klever</i>	21.0	001, 002, 004–015, 017–024, 026, 030
	22.0	004, 006–013, 015, 018–026, 028–034, 036, 040, 047, 050

Dan. <i>kløver</i>	05.0	001–021
Sued. <i>klöver</i>	07.5	501–506, 603–607
Norv. <i>kløver</i>	17.0	001–014, 016, 018–033, 035–059, <u>060</u> , 061–110, <u>111</u> , <u>112</u> , 113–125, <u>126</u> , 127, 128, <u>129</u> , 130–132, <u>133</u> , <u>134</u> , <u>135</u> , <u>136</u> , <u>137</u> , 138–152
Engl. <i>clover</i>	09.0	001, 003–053, 056–066
	09.1	103, <u>110</u> , 112, 113, 116
	09.2	201–213, 215
	12.1	103, 104, 107, 108, 111, 112
Frizona de est <i>kleeuwer</i>	18.1	205
Frizona de nord: <i>kleever</i> , <i>kliawer</i> , <i>kliiwer</i> , <i>klööwer</i>	18.1	201–204
Frizona de vest <i>klaver</i>	18.1	101–105
Frizona de nord: <i>kliiwre</i> (pl.)	18.1	<u>204</u>
Olandeză <i>klaver</i>	18.0	001–012, 014–019, 021, 201–203, 204, 206–210, <u>207</u>

Germ. *klecher* 22.0 027, 049

Olandeză *klavers* 18.0 013, 801

b. Forme compuse:

Engl. <i>clover-leaf</i> 'lipici + frunză'	09.0	055
	09.1	110
Germ. <i>ross-klee</i> (punct aloglot din Ungaria) 'roșu + lipici'	11.0	015
Germ. <i>klee-blatt</i> (punct aloglot din Italia) 'lipici+ frunză'	14.8	804

c. Împrumuturi

• **Împrumut din olandeză *klaver***, cel mai târziu în secolul al VII-lea. Termenul este întâlnit în nordul ținutului valon, în Flandra franceză, ceea ce demonstrează ipoteza împrumutului. Forma valonă este probabil împrumutată dintr-o formă dialectală flamandă.

Oïl <i>klaf</i>	03.1	104
Oïl <i>klav</i> (f.)	08.0	002, 003

• **Împrumut din germană prin filieră rusă [kl'ever]**

Rum. [kl'ever]	28.6	606, 611
----------------	------	----------

2. TERMEN GENERIC PENTRU ‘IARBĂ’

a. Forme simple

Isl. <i>smári</i> ‘iarbă verde’	13.0	001
Norv. <i>smære</i>	17.0	060, 111, 112, 126, 129, 133–137
Feroe <i>smæra</i>	33.0	001

b. Forme compuse:

Feroe <i>seyðasmæra</i>	33.0	003, 004
-------------------------	------	----------

HERBA MORUNA ‘iarbă maro’

a. Forme simple (reultate din trunchierea formei compuse)

Probabil din sintagma ‘herba moruna’

Cat. <i>melga</i>	06.2	209
Cat. <i>murgó</i>	06.2	202

b. Forme compuse

Cat. <i>herba moruna</i>	06.2	221
--------------------------	------	-----

3. ALTE PLANTE

Desemnările descriptive, metaforele, metonimiile, ca și desemnările realizate prin transfer pornind de la alt fitonim reprezintă diferite tipuri de creații pentru a denumi o plantă prin numele altei plante. În taxonomia populară se obișnuiește să fie denumită o plantă cu numele altei plante cu care cea dintâi are în comun anumite caracteristici și care e mai cunoscută în imaginarul popular (Alinei 1979: 123).

Pentru desemnarea noțiunii de *trifoi*, întâlnim termeni care servesc la denumirea altor plante, după cum reiese din clasificările de mai jos.

3.1. Hasmațuchi (*Anthriscus cerefolium*)

Lat. CAEREFOLIUM

a. Forme simple

It. [sarfɔj]	14.0	030
--------------	------	-----

b. Forme derivate

Lat. CAEREFOLIUM + suf. augment. -ŌNEM

It. [serfujɔn]	14.0	018, 025, 026
----------------	------	---------------

3.2. Sens obținut prin transfer metonimic de la [planta-]cuc[ului]

Lat. CŪCŪLUS ‘cuc’

Oil [kuk'u]	03.1	<u>105</u>
-------------	------	------------

Această formă izolată se explică plecând de la sintagmele de tipul *pain de coucou* 'pâinea-cucului', *herbe de coucou* 'iarba-cucului' sau *trèfle au coucou* 'trifoiul-cucului', atestate în aria galo-romană. Sintagmele descriptive sunt utilizate pentru a dezambiguiza denumirea unei plante de o alta.

3.3. Caprifoi

Lat. SYLLA (Hedysarum coronarium)

It. *sulla* 14.0 056

3.4. Sparcetă

Lat. LŪPĪNUS, -A (Onobrychis viciaefolia) + **suf. dimin. -ĔLLA**

It. *lupinella* 14.0 050

Lat. CRŪX, -ŪCE 'cruce'

It. [krŏtʃEĭa] 14.0 045

Această formă este similară cu cele din Italia centrală [kroçetta] și *erba crocina*, care desemnează sparceta (Onobrychis viciaefolia).

3.5. Lucernă

Confuzie cu planta *lucernă*

Rum. [lits'erije] 28.6 609

Împrumuturi

Din bască *créfala*

Cast. *créfala* 06.0 017

Din maghiară [l'ohere]

Rum. *luhere* 23.0 003–005, 008, 027, 030–033

Ucr. *ljuger* (dial.) 28.2 253

Ucr. *ljugera* (dial.) 28.2 255

4. HRANĂ

4.1. Furaje (hrană) pentru cai

Termenii de mai jos desemnează planta *trifolium pratense*, trifoiul sălbatic, plantă furajeră pentru vite, cunoscută în terminologia populară sub numele de *trifoiul-calului*.

În ceea ce privește termenul polonez *koniczyna*, ca și variantele sale dialectale (*koniuczyna*, *koniakczyna*, *kończyna*, *koniczyna*, *kończyzna*), sunt derivate de la forma *konicz* / *konik* care însemna ‘planta cailor, plantă pentru cai’ (cf. pol. *koń* ‘cal’ < protoslavă **konь* ‘id.’). Cuvintele derivate au păstrat sensul original al bazei derivării. Sufixele *-ina* și *-izna* au – printre altele – un sens colectiv. Forma dialectală și veche *konicz* înseamnă ‘trifoi’, iar *konikoś* este un derivat de la *konik*, o variantă a lui *konicz*.

Pol. <i>koniczyna</i>	19.0	001, 006, 007, 009, 016, 017, 019, 021, 022, 025, 026, 029, 033, 036
Pol. <i>koniuczyna</i>	19.0	005
Pol. <i>koniakczyna</i>	19.0	004
Pol. <i>kończyna</i>	19.0	008, <u>011</u> , 012–014, 015, 018, 023, 024, 031, 035
Pol. <i>koniczyna</i>	19.0	027, 028
Pol. <i>kończyzna</i>	19.0	020
Pol. <i>konikoś</i>	19.0	010
Pol. <i>konicz</i>	19.0	034, 037, 038
Brus. <i>kanjušyna</i>	28.1	103, 105–108, 111–115, 117, 119–123, 125, 129
Ucr. <i>konjušyna</i>	28.2	201, 203–212, 215, 217, 219, 224, <u>225</u> , 226, 227, <u>229</u> , 235, 237, 238, 240, 246, 247, 248, 256, 257, 258, 259, 264, <u>265</u>
Ucr. <i>koljusyna</i> (dial.)	28.2	218, 236, 241, 260, 263
Ucr. <i>konjuška</i> (dial.)	28.2	239
Soraba de jos [kw'iʃ'ina]	21.0	048
Ucr. <i>komanica</i>	26.1	201
Slovac <i>komanica</i>	26.1	112
Ucr. <i>komanycja</i> (dial.)	28.2	232–234, 250–252, 254, 268
Derivat:		
Ucr. <i>komanyčyna</i> (dial.)	28.2	216
Împrumut din ucraineană [kun'j'uh]		
Rum. [kun'j'uh]	28.6	605
Slovac <i>trebič</i>	26.1	104
Slovac <i>trebina</i>	26.1	111

Se pare că formele *trebič* și *trebina* provin de la o rădăcină verbală protosl. **terb-* (infinitiv: **terbiti*) care însemna ‘a curăța (un teren), a tăia (copaci),

arbuști), a smulge (plante din pământ) cu rădăcini'; motivația semantică ar fi deci aceea de 'planta pe care o îndepărtează caii, mâncând-o'.

4.2. 'Cu referire la pâine'

Rus. <i>xlebnik</i> (dialectal)	28.0	006
Rus. <i>xlebcy bogovy</i> (pl.)	28.0	<u>008</u>

4.3. 'Cu referire la hrană: a se umfla de mâncare'

Termenii de mai jos provin dintr-un radical *detel* 'picus – ciocănitoare verde', cf. ceh. dialectal *d'atěla* 'vacă peștriță'. Pentru explicația motivațională la nivel semantic, putem porni de la vechiul slav **dьma* 'a umfla', semnificând faptul că animalele se umflă mâncând trifoi.

Bulg. <i>detelina</i>	04.0	002–006, 010–017, 019–021, <u>026</u> , 027–031
Cr. <i>dételina</i>	11.0	035
Sb. <i>dételina</i>	23.0	301
Slovacă <i>dateline</i>	26.1	101, 102, 108, <u>109</u> , 110
Cr. <i>djetelina</i>	29.0	004, 005, 008, 009, 019–021
Sb. <i>djetelina</i>	29.0	010, 011, 016–018, 025–027, 032, 033
Mac. <i>detelina</i>	29.1	101–107
Bulg. <i>tetelina</i>	04.0	009
Slovacă <i>detelina</i>	11.0	018
Ceh. <i>jetelina, jatelina</i>	26.0	006, 008, 009
Slovacă <i>jatelina</i>	26.1	105–107
Slovacă <i>getelina</i>	26.1	109
Brus. <i>dzjatlina</i>	28.1	<u>104</u> , <u>117</u>
Brus. <i>dzjatlavina</i>	28.1	<u>117</u>
Cr. <i>djetvelina</i>	29.0	028
Cr. <i>d'itelina</i> (punct aloglot din Austria)	02.1	101
Bulg. <i>dětelnă</i>	04.0	007
Cr. <i>djetelja</i>	29.0	001, 002, 006, 007
Sloven <i>detelja</i>	29.2	201–203, 205–207
Sloven <i>detelja</i> (punct aloglot din Austria)	02.1	102
Sloven <i>detelja</i> (punct aloglot din Italia)	14.6	601
Sloven <i>deteljica</i>	29.2	204
Bulg. <i>detelinka</i>	04.0	018
Soraba de sus [ʒ ¹ etʃel]	21.0	049
Czech <i>jetel</i>	26.0	001, 002, 004, 005, 007, <u>011</u> , 012
Czech <i>jetel</i> (feminin)	26.0	003
Czech <i>jertel</i>	26.0	011

5. EFECTUL PLANTEI ASUPRA OMULUI

Sued. *väppling* 07.5 502, 503, 504, 505, 506, 601, 602, 603, 604, 607

Această formă *väppling* privește soiurile necultivate de trifoi. Motivul pentru care cuvântul apare atestat în atât de multe localități ține de prezența într-o zicală „Han som väljer i väpplingen, stannar i starren” ‘Cel care alege trifoiul rămâne cu cataractă’.

6. MOTIVAȚIE ONOMATOPEICĂ

6.1. ‘Roșu’

Pol. *rosikoń* 19.0 030, 032

Rosikoń este un continuator al unei forme compuse: protosl. **xrostikonь*, al cărei sens nu este clar, probabil are o origine onomatopeică.

6.2. Cu sensul ‘tremulus’

Un alt termen pentru *trifoi*, cu răspândire mai restrânsă, este descendentul lat. *tremulus*, -a (FEW 13/2,245b) și prezintă formele:

Oil [trān'ēn], [tran'elə], [trijan'e], 03.1 101, 102, 103, 106–108
[trēbl'ēn]
Oil *tramaine* (f.) 08.0 004–006, 008–011, 028, 029, 040, 053–055

Termenul [trēbl'ēn] este foarte vechi. Acesta este format din adjectivul **tremblant* + suf. -*ina*. Termenul este atestat în ținutul picard, în ținutul normand și în ținutul breton.

Termenul [trijan'e] este de același tip ca [trēbl'ēn], dar cu variații locale ale radicalului. Este greu de spus dacă este o evoluție autohtonă sau o influență secundară a termenului **trēmūlare*, cu [-en] trecut la [-el] prin disimilare. Termenul este atestat în aria vestică a valonei și în aria vestică a dialectului picard. Motivație: sunt tipuri de trifoi cu o tijă fragilă care tremură ușor în bătaia vântului, sugerate de grupul consonantic *tr*: „Structura fonetică este susceptibilă sau ar trebui să fie susceptibilă, la origine, de a evoca mișcări, aparențe etc.” (Contini 2005: 501, traducerea noastră).

7. TOPONIME/ANTROPONIME

Probabil de la toponimul **Pesaro**:

It. [pEzArEzE] 14.0 039
Rus. *timoska* (derivat de la numele *Timoftei*) 28.0 019
Cr. *arba șpanjai* (împrumut din rum.) 29.0 003

8. MOTIVAȚIE NECUNOSCUTĂ

Etimologie necunoscută

Rum. <i>bodoarcă</i>	23.0	002, 021, <u>022</u>
Ceh. <i>ščudlek</i>		26.0 010
It. [AndzuđiA]		14.0 059

9. MOTIVAȚIE OBSCURĂ

Ucr. <i>golovaten'</i> (dialectal)	28.2	<u>215</u>
Sensul radicalului este 'cap'. Motivația însă rămâne obscură.		

10. FĂRĂ RĂSPUNS

∅	02.0	016, 023, 027, 045
	04.0	001
	06.0	034, 066, 067, 097
	06.2	215, 217, 218, 225
	09.0	002, 054
	09.2	214
	14.0	001–003, 010, 011, 016, 019, 020, 022, 024, 027, 033, 036, 038, 042, 046, 048, 053, 057, 058, 061, 301–303
	14.8	801–803, 805
	20.0	026, 027
	23.0	059
	25.1	110
	28.6	615, 617, 618
	33.0	002

IV. CONCLUZII

Din perspectiva lingvisticii spațiale, constatăm că denumirile pentru *trifoi* delimitează la nivelul limbilor romanice două arii: o arie estică, formată din descendenții latinescului *trīfolium* (rom. *trifō* și it. *trifoglio*) și o arie vestică, formată din descendenții grecescului *τρίφυλλον* (fr. *trefeul*, sp. *trébol*, pg. *trevol*). În limbile germanice dominante sunt formele lexicale motivate prin 'sucul lipicios al plantei' sau prin asocierea cu ideea de 'plantă în general', formân astfel două arii majore. În limbile

slave motivațiile au la bază ideea de ‘hrană pentru animale’ și efectul produs de aceasta, anume, umflarea abdomenului, conturându-se astfel alte două arii majore. În analiza noastră noastră, în stabilirea motivațiilor, am luat în considerare aspectul plantei, elementele componente: frunzele, aspectul lipicios al plantei ajunse la maturitate. S-a ținut seama de proprietățile plantei și de efectul ei asupra omului.

Motivațiile stabilite [1. ASPECTUL PLANTEI (Frunza plantei: *trei foi*, ‘*formă de stea*’, ‘*formă de pantof*’; Sucul plantei) 2. TERMEN GENERIC PENTRU ‘IARBĂ’ 3. ALTE PLANTE 4. HRANĂ PENTRU ANIMALE V. Efectul plantei asupra omului 6. MOTIVAȚIE ONOMATOPEICĂ 7. TOPONIME/ANTROPONIME 8. MOTIVAȚIE NECUNOSCUTĂ] arată cum conștiința motivațională transcede granițele lingvistice, fie că este vorba de limbi în cadrul aceleiași familii, fie ca este vorba de dialecte și graiuri în cadrul aceleiași limbi. Așa se explică fărâmițarea dialectală și conturarea unor arii motivațiile care se configurează în mod diferit față de cele genealogice. Elaborarea hărților lingvistice motivaționale a fost impusă de constatarea unei „mentalități comune” la vorbitori de limbi diferite, din cadrul unei familii sau al mai multor familii de limbi: semnificația hărților de motivație este însă mai largă, în sensul că aceste hărți ajută la lămurirea sau corectarea unor etimologii din limbi particulare și oferă un model de interpretare pentru hărțile din atlasele naționale și chiar regionale. Hărțile de motivație privesc *dinamica limbii*, punând în evidență un aspect mai puțin cunoscut sau mai puțin studiat până în prezent: motivarea semnului lingvistic este un proces permanent, vorbitorii „remotivând” semnul lingvistic atunci când raportul dintre acesta și realitatea extralingvistică (*referentul*) se opacizează (cf. Saramandu, Nevaci: 78).

BIBLIOGRAFIE

- Alibert 1966 = L. Alibert, *Dictionnaire occitan-français, d'après les parlers languedociens*, Toulouse, Institut d'Etudes Occitanes.
- Alinei 1979 = M. Alinei, *The structure of meaning in „A semiotic Landscape”* (Chatman, Seymour, Eco, Umberto, Klinkenberg, Jean-Marie, Berlin, De Gruyter-Mouton, p. 499–503.
- Anikin 2000 = A., Je Anikin, *Etimologičeskij slovar' russkich dialektov Sibiri*, Moskva.
- Atlas botanic 2010 = Gh. Mohan, A. Ardelean, *Atlas botanic*, București, Editura All.
- BER = *Български етимологичен речник*. Т. 1, Изд. на БАН, София, 1971; Т. 2, 1979; Т. 4, 1995s.
- Bezlaj 1976 = France Beylaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–, Ljubljana.
- Brückner 1974 = Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, 3rd ed., Warszawa.
- Boryś 2005 = Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, Wiedza Powszechna, 2005, s.v. *koniczyna* și s.v. *trzebić*.
- Cioranescu 1966 = A. Cioranescu: *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife–Madrid.
- Contini 2005 = Michel Contini, *Formazioni fonisimboliche negli zoonimi dell' area romaza. Riflessioni sulle carte dell'AliR, Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa? I jornana de l'Assocoació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 67–90.
- Corominas, Pascual 1980–1991 = J. Corominas, J. A. Pascual, *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, vol. I–VI, Madrid.

- Dalbera 2006 = Jean Philippe Dalbera, *Des dialectes au langage. Une archéologie du sens*, Paris.
- DELI = M. Cortelazzo, P. Zolli, (1999), *Il nuovo etimologico DELI-Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*, Bologna.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, ediție anastatică. Coordonatori: Acad. Marius Sala, Acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei Române, 2011.
- ËSSJa = *Ëtimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*, pod red. O. N. rubačeva 1–22, Moskva 1974–1997.
- Evseev 2001 = *Evseev, Ivan*, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, București.
- Fasmer 1971 = M. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*. Т. III., Изд. „Прогрес”, Москва, 1971, 215 с.
- FEW = Walter von Wartburg, *Französisches etymologisches Wörterbuch*, Bonn, 1922–1928; Leipzig, 1932–1940; Basel, 1944–.
- Guiraud 1986 = Pierre Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, Payot.
- HAD = H. Bächtold-Stäubli, E. Hoffmann-Krayer, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Berlin/New York, De Gruyter, 1927–1942.
- Holub, Kopečný 1952 = J. Holub, F. Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Levi-Strauss 1958 = Claude Levi-Strauss, *Anthropologie structurale*, Paris.
- Mladenov 1941 = S. Mladenov, *Ëtimologičeski i pravopisen rečnik na bālgarskij knižoven ezik*, Sofia.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Выпуск 4. Сельское хозяйство. Под ред. А. Ференчиковой и др. Братислава, 2012 (<http://www.slavatlas.org/publications.html>), harta 677.*
- REW = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.
- Saramandu, Nevaci 2008 = N. Saramandu, M. Nevaci, *Cartes linguistiques motivationnelles. De l'ALE à l'AlR et aux atlas linguistiques nationaux*, in „Revue Roumaine de Linguistique”, LIII, nr. 1–2, pp. 78–90.
- Skok 1971–1973 = P. Skok, *Ëtimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1–4, Zagreb.
- Tiktin 1986–1989 = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch I–III*, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von Miron, P., Wiesbaden.

WORDS FOR 'TRÈFLE' IN ROMANCE, GERMANIC AND SLAVIC LANGUAGES (ON *ATLAS LINGUARUM EUROPAE*)

ABSTRACT

In addition to some more common denominations, the clover plant, typically has multiple other names, some more transparent than others. Often they are related to traditional beliefs and knowledge which have taken root in the collective memory over the centuries and contribute to keeping alive the image of a plant with many magical powers; it can be used as a remedy for a series of medical problems and to predict future in various spheres of life. At the same time, some of these denominations, like the animal and kinship names or the names of magical-religious beings, seem to support the hypothesis that clover was used in ancient magical and religious rituals. We believe this aspect will be better defined when linguistic data is compared with data on folk cultures from different parts of Europe.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
Universitatea din București

CUVINTE DE ORIGINE GREACĂ ÎN DIALECTELE DACOROMÂN ȘI AROMÂN (PE BAZA ALRR. SINTEZĂ ȘI ALAR)

MANUELA NEVACI

1. Studiile privind raporturile lingvistice româno-grecești au o lungă tradiție în lingvistica românească. Ele privesc toate fazele de evoluție a limbii române, pornind de la latină. Contactele dintre latină și greacă, cele două limbi de cultură ale Antichității în Europa, au avut ca rezultat, printre altele, pătrunderea în latină a unor termeni vechi grecești, dintre care unii au o răspândire general romanică, alții fiind cunoscuți numai în aria romanității orientale. Din prima categorie, menționăm termeni din perioada creștină, precum lat. *presbyter* (< gr. *presbyteros*) și *baptizare* (< gr. *βαπτίζειν*). Din a doua categorie menționăm termeni precum lat. *cottizare* (< gr. *κοτταβίζω*), întâlnit și în italiană (ca termen învechit și dialectal; cf. și alb. *guxoj*) sau rom. *spân*, *sterp* (< gr. *σπavός*, *στέριφος*), cu corespondenți în dialectele italiene; cf. și alb. *spërk*, *shterp*. Unii termeni din a doua categorie se întâlnesc numai în română și în albaneză: rom. *frică*, alb. *frikë* (< gr. *φρίκη*).

Influența grecească asupra românei s-a exercitat și în perioadele ulterioare: bizantină, fanariotă ca și în perioada modernă. Urmele acestei influențe se văd atât la nivelul limbii literare, cât și la nivelul graiurilor. Mulți termeni au devenit populari, întâlnindu-se în diverse arii geografice de pe teritoriul de limbă română.

2. Prezentăm în expunerea noastră termeni grecești din graiurile dacoromâne pe baza *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Sinteză* – ALRR. *Sinteză*.

ALRR. *Sinteză* are o rețea de 1205 localități, dintre care 998 în România și 207 în R. Moldova și Ucraina. El reunește materialul dialectal din cele șapte atlase lingvistice din România (Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania, Moldova și Bucovina, Muntenia și Dobrogea, Oltenia), la care se adaugă *Atlasul lingvistic moldovenesc* (publicat în R. Moldova). Primele două volume din *ALRR. Sinteză* conțin termeni din capitolul *Corpul omenesc și bolile lui*, în total 324 de hărți (vol. I: 135 hărți; vol. II: 189 hărți), din care jumătate sunt hărți lexicale (163 din 324), restul fiind hărți fonetice, morfologice, semantice. Fiind unul din câmpurile semantice fundamentale, cu numeroși termeni din vocabularul de bază al românei, era de așteptat ca elementul latin să fie dominant. Cu toate acestea, în hărțile analizate de noi, nu lipsesc concordanțele cu limba greacă sub aspect lexical și semantic (evoluții comune).

Atlasul lingvistic al dialectului aromân (ALAR, I) este o lucrare de mare complexitate, fiind cea mai amplă cercetare de geografie lingvistică pentru dialectul aromân. Atlasul are o rețea de 61 de localități – 32 în Grecia, 12 în

Albania, 9 în Macedonia și 8 în Bulgaria –, cuprinzând „întregul areal aromânesc: de la Munții Balcani în nord până în Tesalia, Acarnania și Etolia în sud, de la mările Adriatică și Ionică în vest până la Marea Egee în est” (Saramandu 2015: V). Sunt cuprinse în atlas toate graiurile aromânești: pindean, fărșerot, grămostean, grabovean, gopeșean-moloviștean.

ALAR cuprinde 274 de *hărți lingvistice* (lexicale, morfologice fonetice), la care se adaugă 244 de liste cu *material lingvistic necartografiat și note*.

2.1. HARTA 1. ȚEASTĂ. Denumirile pentru ‘teastă’ sunt reprezentate în ALRR. *Sinteză*, vol. I pe două hărți – harta 5: *Termeni moșteniți (din latină)* și harta 6: *Termeni de altă origine*. Harta *țeastă* pune în evidență o mare diversitate lexicală, aproximativ 80 de termeni, dintre care numai 26 au peste 5 atestări, mulți dintre ei fiind atestări izolat (31 de termeni au o singură atestare) (cf. Saramandu 2008).

Dintre termenii împrumutați din alte limbi întâlnim un cuvânt care, la origine, este grecesc: *scăfârlie*. El ocupă poziția a doua ca număr de atestări: 178 (plus 21 de atestări ca al doilea răspuns) după termenul de origine slavă, *tigvă* (< bg., sb. *tikŷa* ‘dovleac, bostan’) cu 228 de atestări. La originea cuvântului *scăfârlie* (cu varianta *scăfie* etc.) se află un termen împrumutat din greacă: *σκάφη* ‘albie, covată copaie’. Cuvântul se întâlnește preponderent în Transilvania (106 atestări), dar și în Banat (24 de atestări), Basarabia (27 de atestări), Bucovina (17 atestări). (vezi Repartiția geografică a variantelor lui *scăfârlie*, formată din *scafă* + sufixul *-ălie*). De aici termenul s-a transmis în Transilvania și, mai departe, în Bucovina și Basarabia (cf. Saramandu 2008: 53). Această constatare e susținută de datele istorice. *Scafă*, termenul de la care provine *scăfârlie*, (face parte din cuvintele pătrunse direct din greaca bizantină în Transilvania, în secolele X–XII, când Imperiul Bizantin s-a întins până la Dunăre: „În secolele X–XIII, Imperiul Bizantin s-a aflat în contact nemijlocit cu populația romanizată din ținuturile dunărene și timp de mai bine de două veacuri Dunărea a rămas hotarul dinspre miazănoapte al împărăției. Influența politică a Bizanțului s-a extins atunci și la nordul Dunării, în Transilvania și Ungaria” (Mihăescu 1966: 127)”. „Mărfurile se răspundeau îndeosebi din Constantinopol, spre gurile Dunării și Belgrad, sau din Salonic, către miazănoapte, până în Transilvania și Ungaria. În această epocă au pătruns în limba română, *pe cale directă*, 16 cuvinte de origine bizantină: *agonisi* (< gr. *αγωνίζειν*), *arvonă* (< gr. *αρραβόνα*), *folos* (< gr. *όφελος*), *mătase* (< gr. *ματάχιον*), *mânie* (< gr. *μανία*), *scafă* (< gr. *σκάφη*) [...]” (Mihăescu 1966: 186). (vezi harta ȚEASTĂ).

HARTA 2. ALRR. *Sinteză* II, harta 144, SPÂN. Termenul, care este și cel literar, are o răspândire aproape generală pe teritoriul de limbă română (peste 950 de atestări din totalul de 1205). Este sporadic concurat de termeni de altă origine. Larga lui răspândire (vezi harta: SPÂN: II, 144) confirmă vechimea termenului. *Spân* face parte din cele câteva cuvinte românești (în total 11), care se datorează „contactului direct cu lumea grecească și au pătruns numai în latina orientală: [...] *frică, plai, proaspăt, spân, stup*” (Mihăescu 1966: 185).

În dialectul aromân (cf. ALAR I, harta 28), termenul e atestat în graiurile care au venit în contact cu teritoriul de limbă grecească: formează arie compactă în Pind (graiul pindean) și în Macedonia grecească (graiul fărșerot). La fărșeroții din Albania, termenul care face arie compactă este *Ōs* (< tc. *keusse*), *spân* fiind atestat în localitatea Nicea (grai grabovean). La grămosteni are o singură atestare în localitatea Livezi, din nordul Greciei, fiind concurat de termenul *Ōs* °, în graiul grămostean vorbit în R. Macedonia și în Bulgaria. Se observă, cum termenul grecesc pătruns în română prin filieră latină, se păstrează în dialectul aromân numai în aria de contact direct cu limba greacă.

HARTA 3. ALRR. *Sinteză* II, harta 176, PLĂMÂN. La fel ca *spân*, *plămân* are o răspândire aproape generală pe teritoriul de limbă română, fiind și termenul literar (peste 1150 de atestări din 1205). Este slab concurat de termeni de altă origine (maghiară: *má̃er*– (pl.), turcă: *ġiĬér* etc.), în zone de contact cu alte limbi. Dictionarele etimologice ale limbii române dau, în general, ca origine a acestui cuvânt, gr. *πλεμόνι*. S-a propus, ca etimon, și lat. *pulmo*, *-one* (care la rândul său, provine, din gr. *πλεμμών*; cf. gr. actuală *πλεμόνι*), cu răspândire în limbile romanice occidentale (italiană, franceză, portugheză). Oricare din cele două soluții etimologice am adopta, avem de-a face, la origine, cu un termen vechi grecesc. În favoarea vechimii cuvântului pledează largă răspândire a termenului în limba română. În dialectul aromân, termenul are o largă răspândire (ALAR I, harta 151), fiind atestat în graiul fărșerot vorbit în Albania și Grecia, în graiul grămostean vorbit în Bulgaria, Grecia, R. Macedonia și formează o arie compactă în graiul pindean (Grecia). Fonetismele *plimóni*, *plimúni* pledează pentru împrumutul direct din greacă.

HARTA 4. ALRR. *Sinteză* II, harta 177. TUBERCULOZĂ. Dintre numeroși termeni care denumesc această boală în limba română cel mai răspândit este cuvântul de origine greacă *óftică* (< gr. *όχτικας*), pătruns în română la începutul secolului al XIX-lea, în perioada de formare a terminologiei științifice românești. Ocupă primul loc ca număr de atestări, peste 500 dintre care aproape 400 au forma *óftică*, cu accentul schimbat sub influența cuvintelor cu sufixul *-ică*. Această modificare a accentului e o dovadă că termenul e bine integrat în limba română, fiind încadrat, prin falsă analiză, în categoria derivatelor diminutive. E o modificare de natură ipocorică, implicând intenția vorbitorilor de a diminua gravitatea bolii. Cuvântul se întâlnește astăzi, în arii compacte, în extremitatea vestică (Banat, Crișana) și în cea estică (Basarabia), arii „periferice” conservatoare. În restul teritoriului e concurat de numeroși alți termeni, dintre care cel mai răspândit este neologismul recent *tuberculoză*. (< fr. *tuberculose*). În dialectul aromân (ALAR I, harta 152), termenul este general răspândit, iar forma cuvântului, *óhtică*, pledează pentru împrumutul direct din greacă. Repartiția teritorială a acestui termen în toate graiurile dialectului aromân arată vechimea lui. Este slab concurat de *plăvit* ° (< gr. *πλεπρίτις*) în graiul fărșerot vorbit în Albania și de neologismul *tuberculóză* în graiul fărșerot (< mac. *tuberkuloza*, alb. *tuberkuloz*) și în cel grămostean din R. Macedonia.

HARTA 5. ALRR. *Sinteză* II, harta 199. STOMAC . La originea termenului se află gr. *στούαχι* (cu influența termenului francez *estomac*). Varianta *stomah* se păstrează în arii periferice: izolat, în câteva localități din Moldova, fiind ceva mai răspândită în Basarabia. În dialectul aromân, termenul *stumáŃi* (cu variantele fonetice *stămáŃe*, *stumáh* °) formează arii compacte în graiul pindean (Grecia) și în graiul fărșerot vorbit pe teritoriul Greciei și Albaniei. În graiul grămostean cuvântul e concurat pe teritoriul Bulgariei de termenii moșteniți din latină *pántic* ° (< lat. *pantex*), *buríc* ° (< lat. *umbulicus), *mărá* (< lat. *mola*). Răspândirea aproape generală a termenului împrumutat direct din greacă arată vechimea acestuia în dialect.

HARTA 6. ALRR. *Sinteză* II, harta 307. TIFOS. Aspecte interesante evidențiază cuvântul *tifos*, pentru care dicționarele românești propun o etimologie multiplă. În ALRR. *Sinteză* forma cea mai răspândită este *tifos* (peste 900 de atestări), cu variantele *tifus*, *tifós*, *tifús* și *tif*. Înainte de a analiza aceste forme, menționăm doi termeni moșteniți din latină, care denumesc, în graiuri, această boală: *lângvare* (< lat. *languor*, -orem) și *măță* (< lat. *ignitia). În timp ce *lângvare* e destul de răspândit (220 de atestări), întâlnindu-se în toate provinciile (cu excepția Moldovei și a Basarabiei), *măță* e atestat într-o mică arie izolată, formată din 8 localități din sudul Banatului. *Lângvare* și *măță* se întâlnesc în arii conservatoare ale limbii române, reprezentate, în general, de vestul și nordul României.

Tifos, în această variantă fonetică, întâlnită în Muntenia și Moldova, e considerat de L. Galdi un împrumut din gr. *τύφος*, încadrându-se între termenii medicali pătrunși în română în perioada fanariotă (cf. Galdi 1939: 63, 262). Varianta *tifus* întâlnită în Transilvania e un latinism intrat prin maghiară (magh. *tifusz*), iar *tif*, formă predominantă în Basarabia, a pătruns prin filieră rusă (rus. *муф*).

În dialectul aromân, *tifus* e atestat în graiul grămostean, în timp ce în graiul fărșerot și în cel pindean e ocurentă varianta *tif* °. Cuvântul e general răspândit, fiind slab concurat de *lângvare* și *măță* (ALAR I, harta 260).

SPITAL. ALRR. *Sinteză* II, harta 294. În categoria termenilor medicali pătrunși din greacă în română în perioada fanariotă intră și *spital* (< gr. *σπιτάλι*), atestat sub această formă în 1794 (cf. Galdi 1939: 255). La originea cuvântului grecesc, se află termenul latinesc *hospitale*, moștenit în limbile romanice occidentale (it. *ospitale*, fr. *hôpital* etc.). În română, *spital* e general răspândit. Alături de această formă, apare și *șpital*, termen pătruns din germană (germ. *Spital*). În dialectul aromân, termenul *spital* e atestat în graiul fărșerot vorbit în Albania (< alb. *spital*) și, izolat, în graiurile fărșerot (Căndrova, în Grecia, Nijopole, în R. Macedonia), grămostean (Deniscu, în Grecia) și gopeșean (Gopeș, în Macedonia). În graiurile dialectului aromân vorbite pe teritoriul Greciei, termenul este concurat de neologismul *noșocomi*®, iar pe teritoriul R. Macedonia și Bulgariei de *bólniță* (ALAR I, harta 249).

3. În ceea ce privește concordanțele semantice, menționăm, în primul rând cuvântul *urciór* (cu varianta *orzișor*) (ALRR. *Sinteză*, I, harta 55), cu răspândire aproape generală în limba română (vezi harta 7). La originea termenului se află

cuvântul lat. *hordeolus* (derivat diminutival de la *hordeum*). O formație de același tip este gr. *κριθαράκι* (derivat diminutival de la *κριθάρι*). Avem aici o veche concordantă, care s-a produs între latină și greacă. Același tip de formație o regăsim în fr. *orgelet*, derivat diminutival de la *orge*. În bulgară, *ečemik* înseamnă atât ‘urcior’, cât și ‘grăunte’. În *Dicționarul etimologic al limbii bulgare*, I, (Sofia, 1971), se precizează că, în ceea ce privește forma, *ečemik* amintește de raportul între fr. *orge* și *orgelet* (BER I 517, sv. ЕЧЕМИК), de unde rezultă că *ečemik* e un derivat diminutival de la un radical slav care nu avea sufixul *-ik* (vsl. *ječъmъ). Această deducție e sprijinită de termenul din rusă ЯАЧМЕЛЬ, formă nederivată, care semnifică ‘urcior; grăunte de orz’. Asocierea dintre grăuntele de orz și urcior se regăsește și în alte limbi, unde apar compuse de tipul germ. *Gerstenkorn* ‘urcior; [lit.] grăunte de orz’, termen compus din *Gerste* ‘orz’ și *Korn* ‘grăunte’.

În dialectul aromân vorbit în Grecia și în Albania sunt ocurenți ambii termeni: din latină și din greacă. Sunt atestați izolat *uhĒor*^o și *orĒ*^o, descendenți din lat. *hordeolus* și împrumutul din greacă, *κριθαράκι*, cu semnificația ‘urcior; [lit.] grăunte de orz’ (ALAR I, harta 46). Ei sunt concuși puternic de *fĒor*^o (variantă fonetică a lui *uhĒor*^o), *smiĒoc*^o, *bișor*^o. De asemenea, în localitatea Xirolivadi din Grecia (grai pindean), e atestat *gănuĒor*^o, alt termen care are ambele sensuri: ‘urcior’ și ‘grăunte’.

Un termen general răspândit în română este și *cerul gurii* (ALRR. *Sinteză*, I, harta 88), care are în componență cuvântul *cer* (< lat. *caelum*), la fel ca gr. *ουρανίσκος* ‘cerul gurii’, derivat de la *ουρανός*. În dialectul aromân (ALAR I, harta 74), sunt atestați în graiul grămostean vorbit în Grecia *țerlu di la gûrâ* (Deniscu,), *țerl^o-a gûrixi* (Nevesca); în graiul grabovean, vorbit în Albania: *țeru [a.] gûrixĕ*, în graiul fărșerot vorbit în Albania: *țeru [a.] gûrixĕ* (Cutali), *țeç^o di gûrâ* (Fearica), dar și *ουρανίσκος* cu arie compactă în Pind.

Amintim și alte concordanțe: *fetiță* ‘fată mică’ și ‘pupila ochiului’ (ALRR. *Sinteză*, I, harta 50), atestată în sudul țării, în graiul muntenesc și gr. *κόρη του ματιού*; *mijloc* (ALRR. *Sinteză*, I, harta 192, ȘALE; ALAR, harta 163 MIJLOC), cu sensurile ‘mijloc’ și ‘șale’, la fel ca gr. *μέση*. Termenul e atestat în dacoromână într-o arie largă în sudul și în centrul țării, fiind al doilea termen ca frecvență. În dialectul aromân formează o arie majoritară în graiul pindean (vorbit în Grecia) și în graiul grămostean (vorbit în Bulgaria). Semnalăm și confuzia care se face uneori între *față* (ALRR. *Sinteză*, I, harta 63) (harta 8) și *obraz* (ALRR. *Sinteză*, I, harta 70) ‘cheek, jowl’, la fel ca între gr. *πρόσωπο* și *φάτσα* (< it. *fazza*), într-o zonă situată, de asemenea, în sudul țării (harta 9). În dialectul aromân, confuzia se face între *față* (arie compactă în graiul pindean, arie conservatoare), *prósup* (general răspândit în graiul grămostean) și *surâti/ față / prósup* (graiul fărșerot vorbit în Albania și în Grecia).

4. Constatăm, în încheiere, că influența grecească a reprezentat o constantă în istoria limbii române. Ca limbă de cultură, greaca a fost, în aria balcanică, limba cu cea mai puternică influență.

Constatăm, de asemenea, că, alături, de elementele grecești cu răspândire generală în română, unele concordanțe se limitează la aria sudică. Această constatare e sprijinită de concordanțe din afara lexicului, de exemplu extinderea conjunctivului în defavoarea infinitivului în aria sudică a românei.

Observăm că influența greacă în dacoromână s-a realizat mai ales pe cale culturală, în timp ce în dialectul aromân s-a realizat prin contactul direct. Dialectul aromân, aflat în zona de contact cu greaca modernă, a fost influențat de aceasta. În dacoromână, influența limbii grecești moderne a cuprins în primul rând graiurile sudice (Muntenia) și estice (Moldova). În graiurile din vestul țării au pătruns elemente prin contacte comerciale.

BIBLIOGRAFIE

- Atlasul lingvistic al dialectului aromân* (ALAR) (autor: Nicolae Saramandu, editor Manuela Nevaci), Editura Academiei Române, București 2014.
- Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. *Sinteză*); coordonator: Nicolae Saramandu, Editura Academiei Române, București, vol. I 2007 (colectiv de autori: Verginica Barbu Mititelu, Irina Floarea, Mihaela Mariana Morcov, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, Dana Mihaela Zamfir), vol. II 2012 (colectiv de autori: Verginica Barbu Mititelu, Mihaela Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana Mihaela Zamfir).
- Eugenio Coseriu, *Das Problems des griechischen Einflusses auf das Vulgärlatin*, în vol. *Zur Entstehung der romanischen Sprachen*, Darmstadt, 1978, p. 448–460.
- L. Gáldi, *Mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque Phanariotes*, Budapest, 1939.
- H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române, până în secolul al XV-lea*, București, 1966.
- Manuela Nevaci, *Identitatea prin limbă și „modele” lingvistice*, în volumul *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromănesc și în diaspora*, Iași, Editura Trinitas, 2003, p. 72–76.
- Nicolae Saramandu, *Denumiri pentru ‘țeastă’ în dacoromână*, în „Fonetica și dialectologie”, XXVII, 2008, p. 45–66.
- Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Cartes linguistiques motivationelles. De l’ALE à l’AliR et aux atlas linguistiques nationaux*, în „Revue Roumaine de Linguistique”, LIII, nr. 1–2, 2008, p.78–90.

GREEK TERMS IN DACO-ROMANIAN SUB-DIALECTS AND IN AROMANIAN (BASED ON ALRR. *SINTEZĂ* AND ALAR)

ABSTRACT

The Greek influence was a constant in the history of the Romanian language. As a language of culture, Greek was, in the Balkan area, the language with the strongest influence.

We also note that, along with the Greek elements having general spread/distribution in Romanian, some concordances/similarities are confined to the Southern area of the territory where Romanian is spoken. This finding is endorsed by concordances/similarities outside the vocabulary, such as the expansion of the conjunctive at the expense of the infinitive, which is specific for the Southern area of Romanian.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

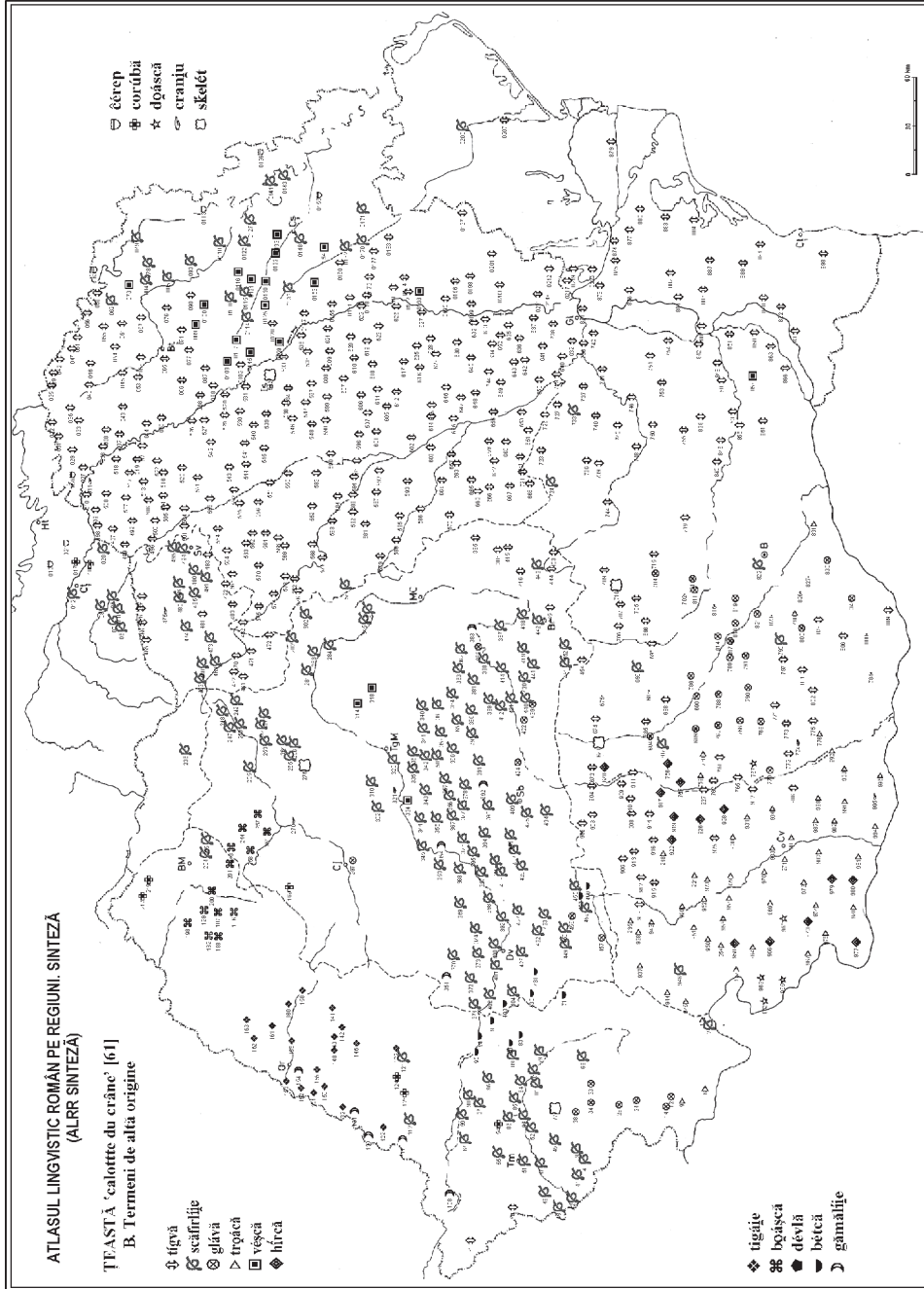
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALRR SINTEZĂ)

TEASTĂ 'calotte du crâne' [61]
B. Termeni de alta origine

- ⊕ țigă
- ⊗ scărișe
- ⊙ găvă
- ▷ țigăci
- ⊠ țeșca
- ◆ hârca

- ◆ țigăie
- ⊗ țoșca
- ◆ devlă
- ▷ betcă
- ▷ gamălie

- ⊕ țerep
- ⊗ corubi
- ★ doșcă
- ⊙ cranju
- skelét

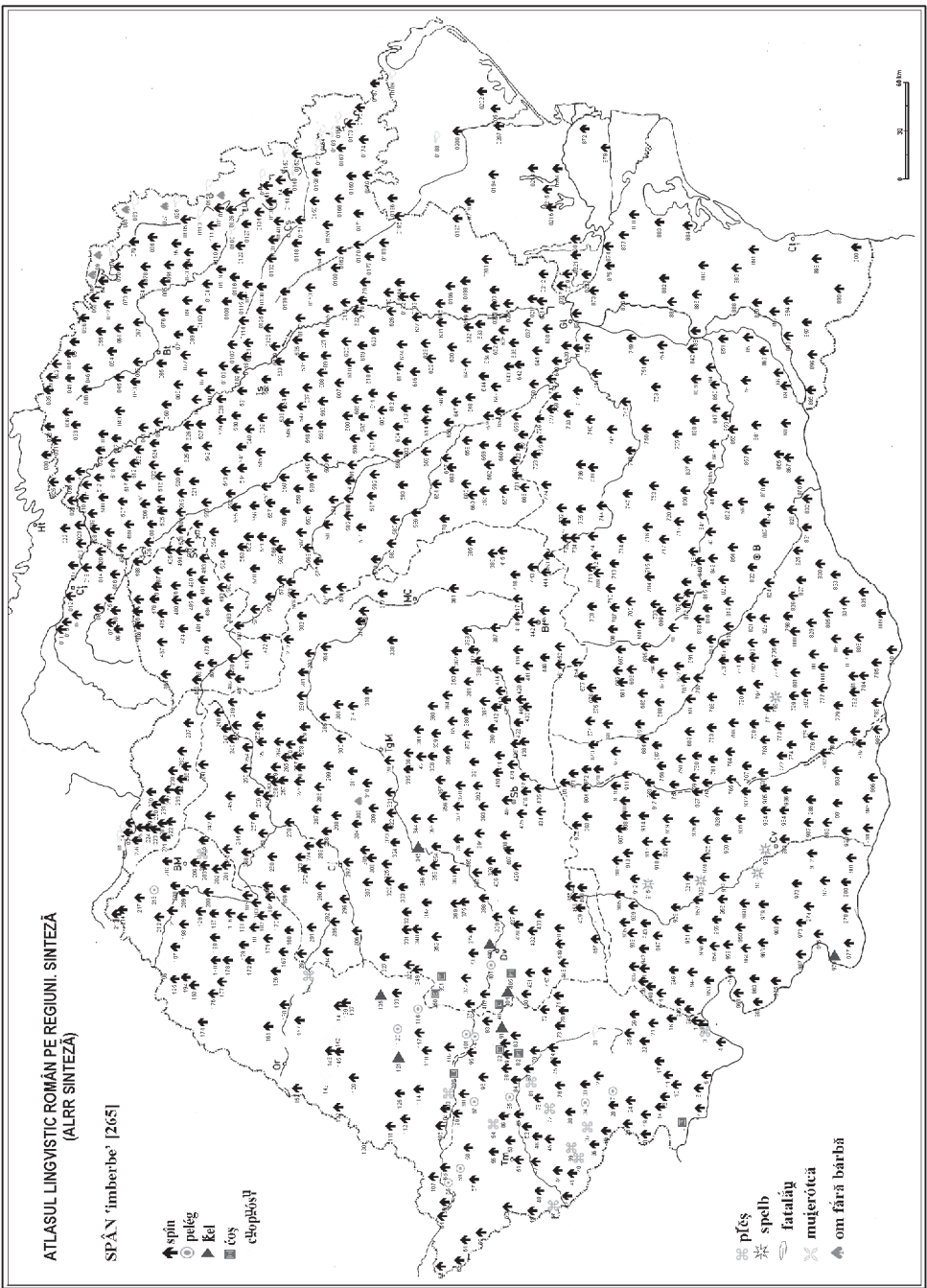

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALR SINTEZĂ)

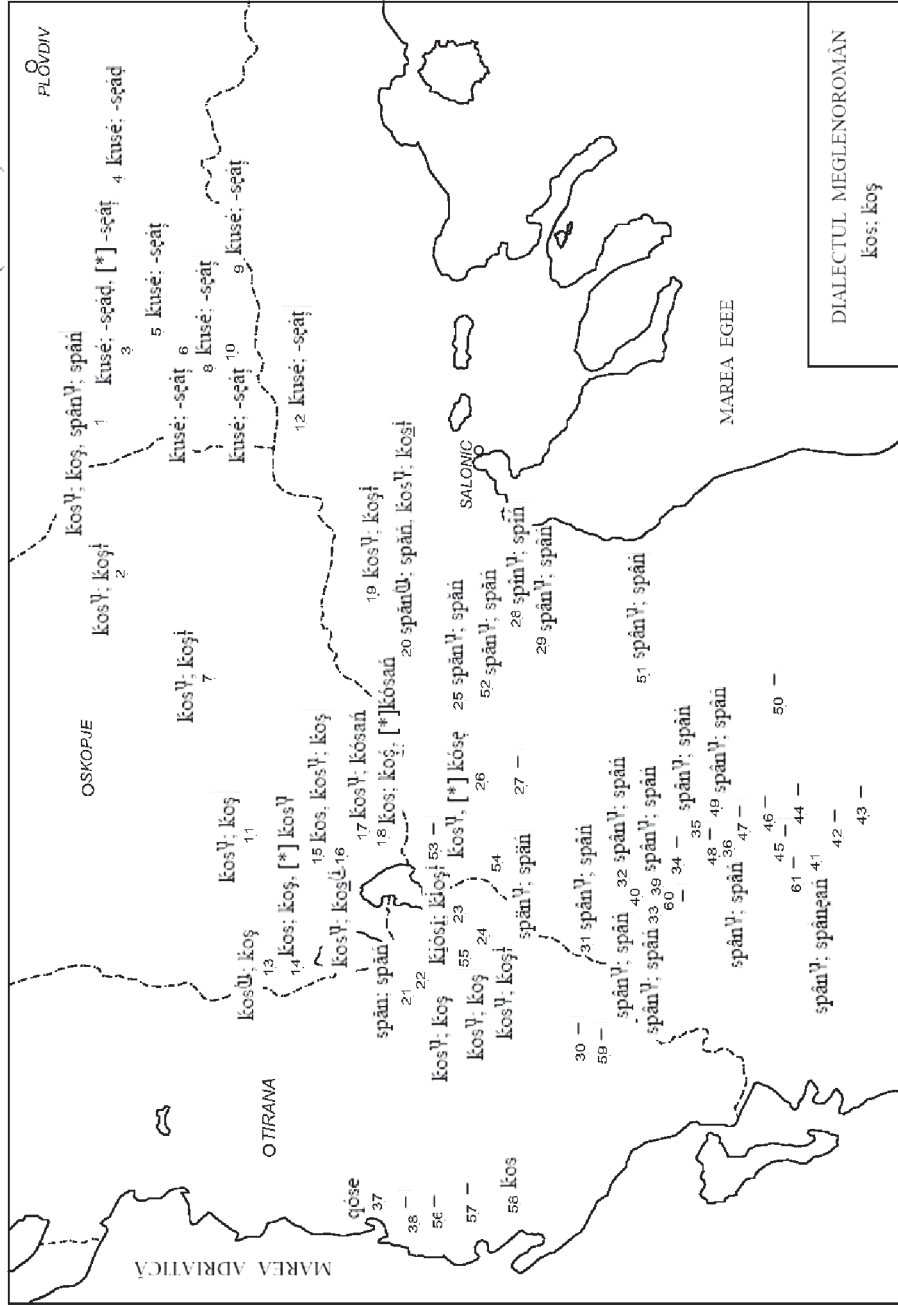
SPÂN 'îmberbe' [265]

- ▲ spîn
- ⊙ pelég
- ▶ kel
- óus
- ↳ ešpósóš

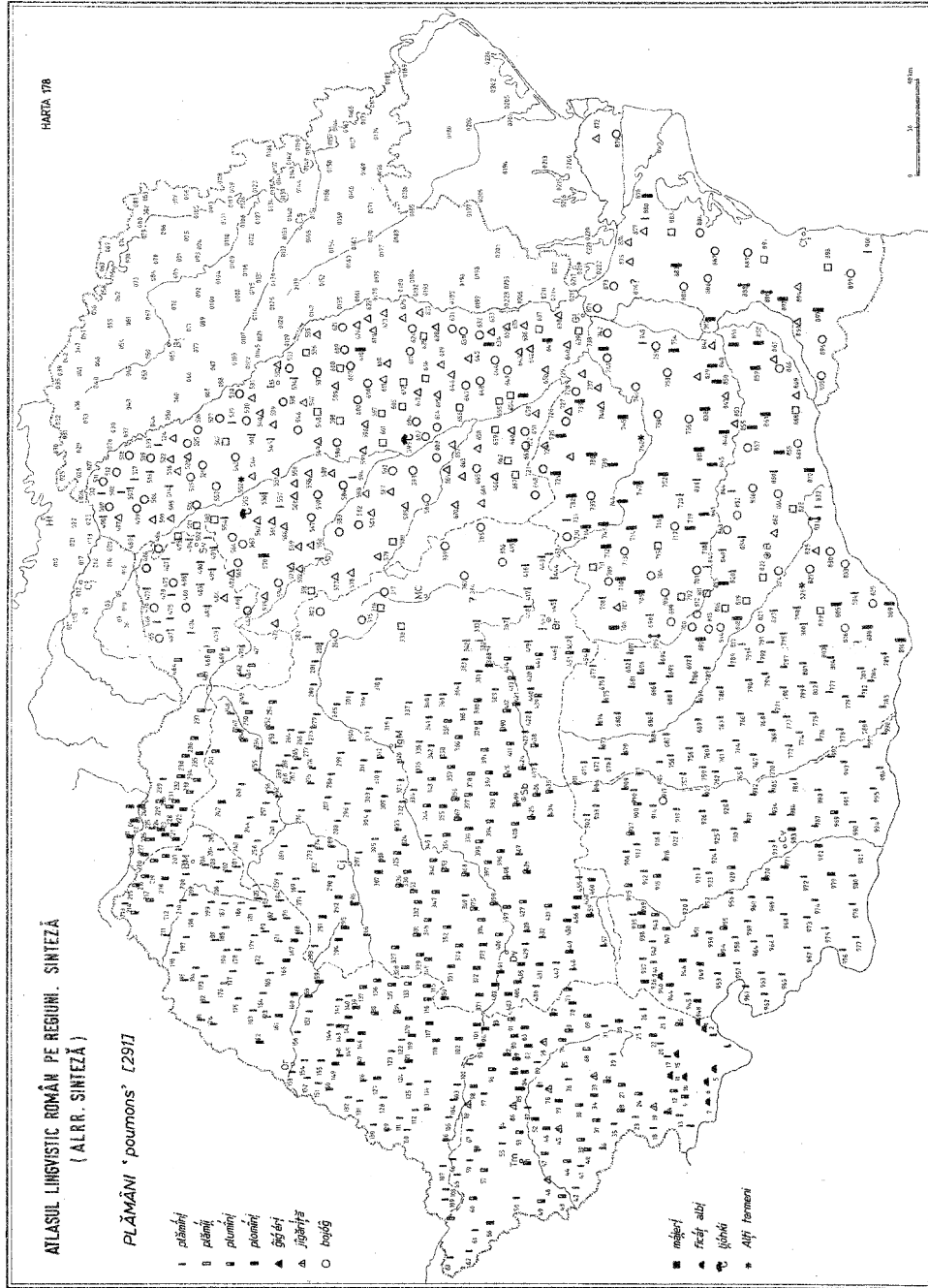
- ⊙ pičs
- 茶 spelb
- ⊙ fataliáj
- ✕ mujeróica
- ▲ om fára barbá

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

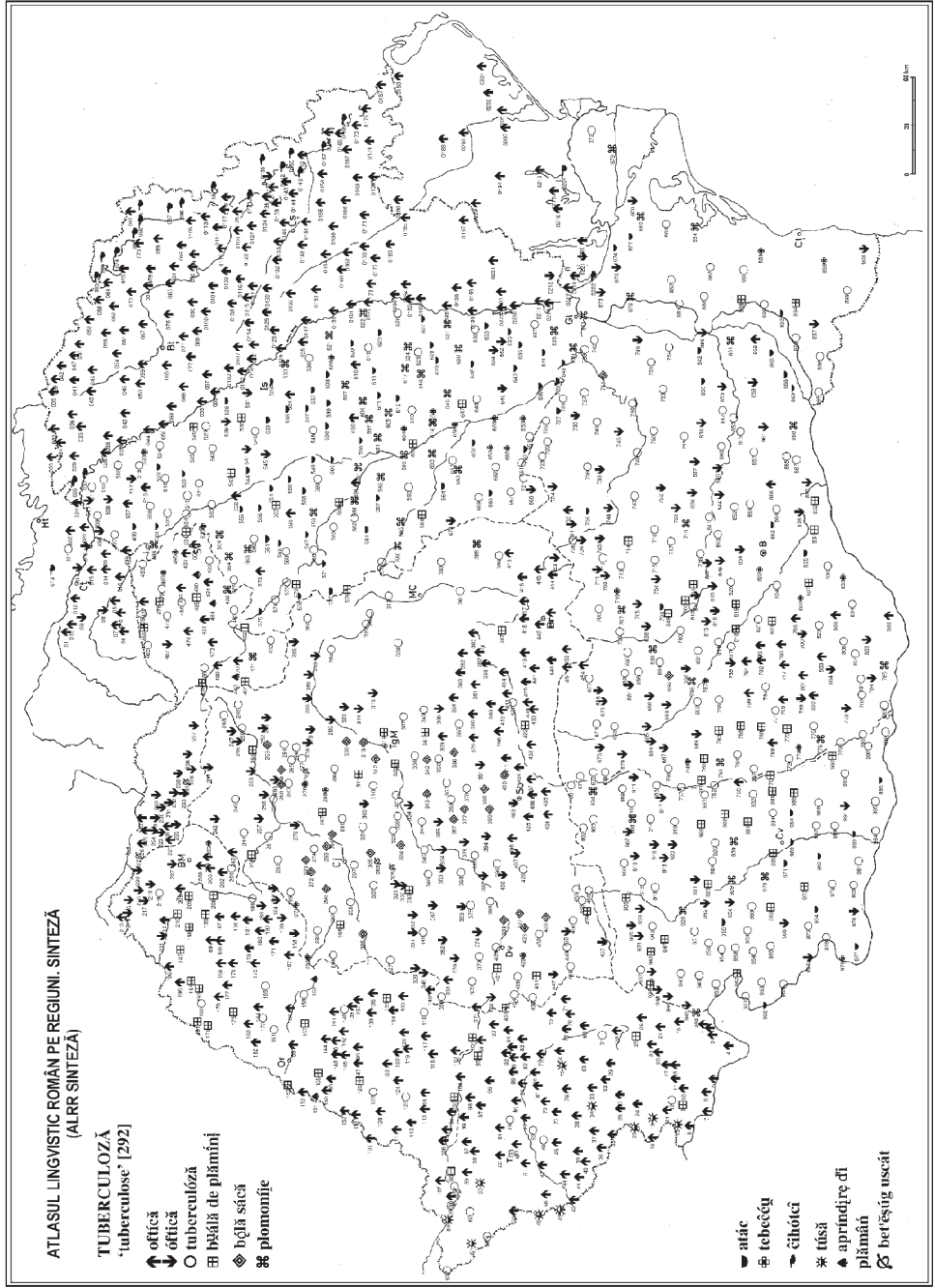
HARTA 128. SPÂN, pl. 'glabre, imberbe' [265]

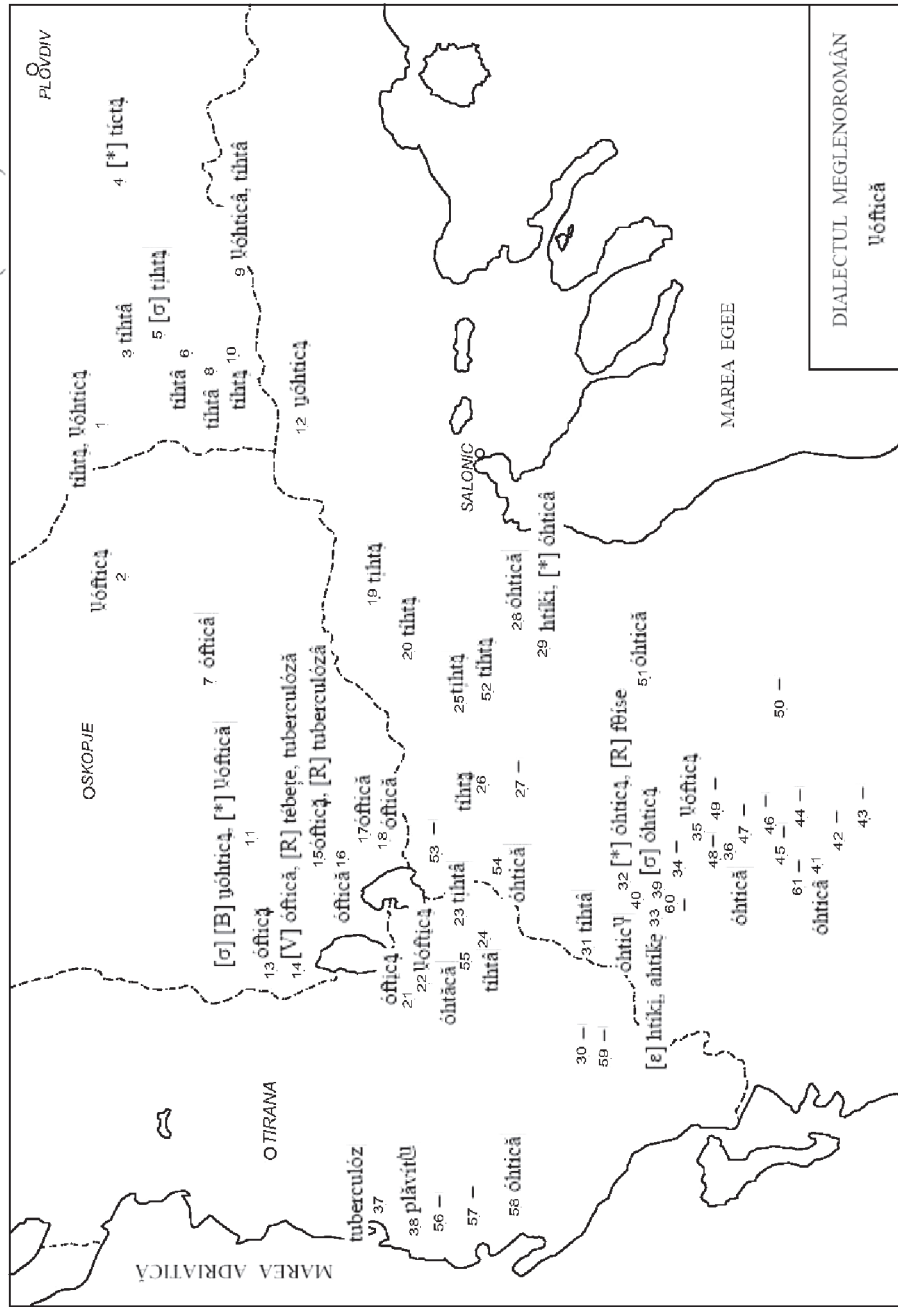
ATLASUL LINGVIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

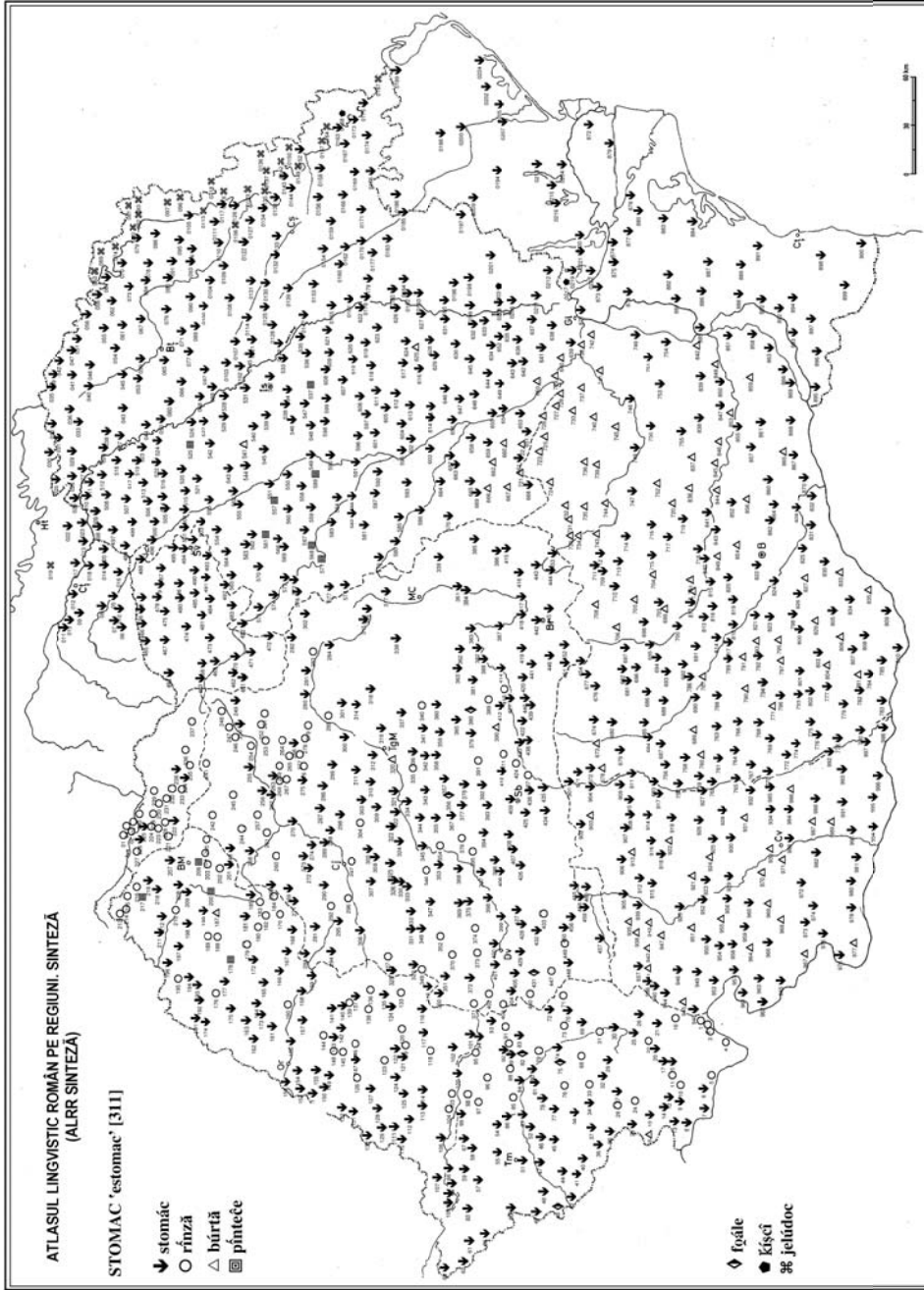
HARTA 151. PLÂMÂN, pl. [gest] 'pounon' [291]

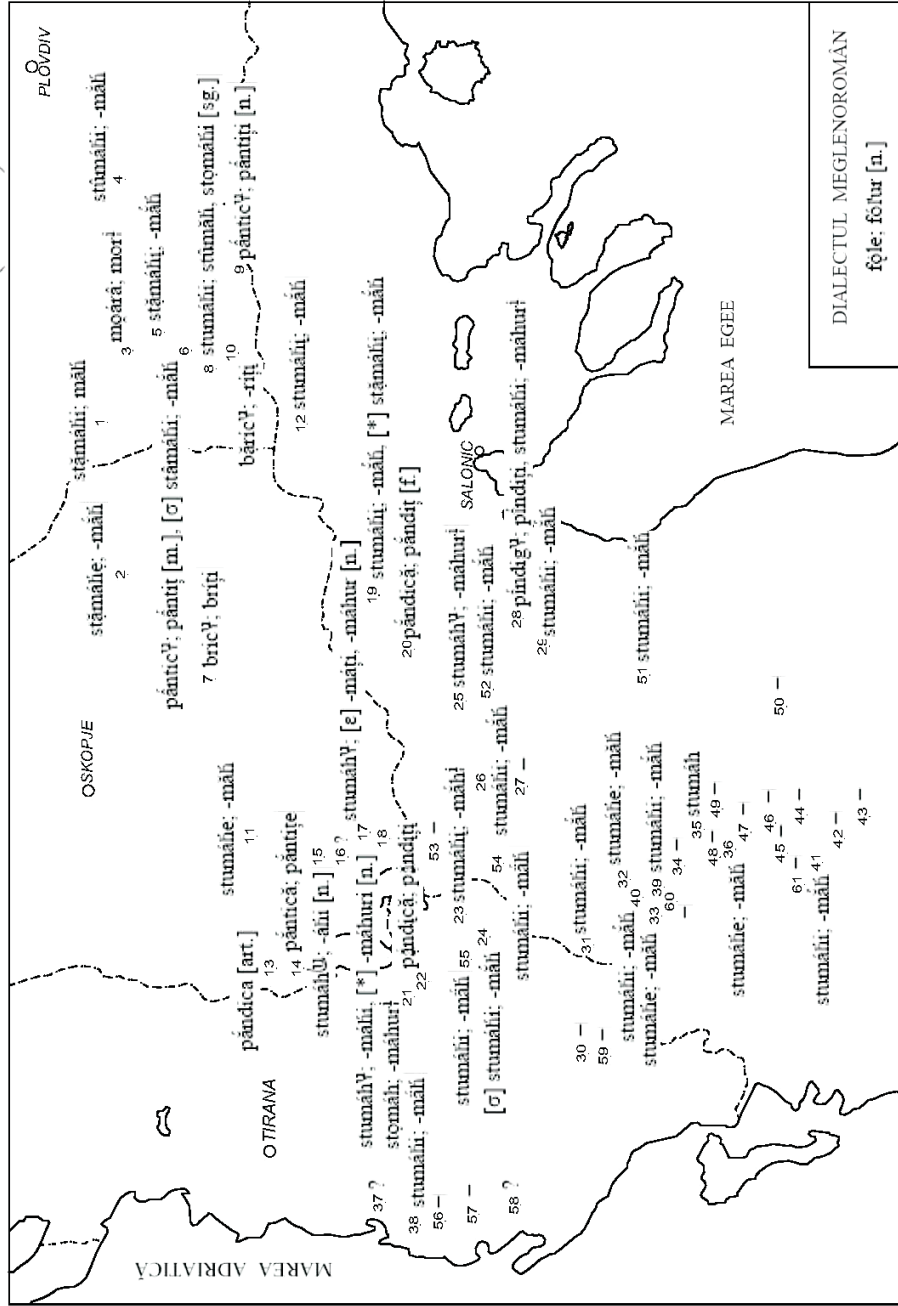
ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

HARTA 152. TUBERCULOZĂ 'tuberculose' [292]

ATLASUL LINGVIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

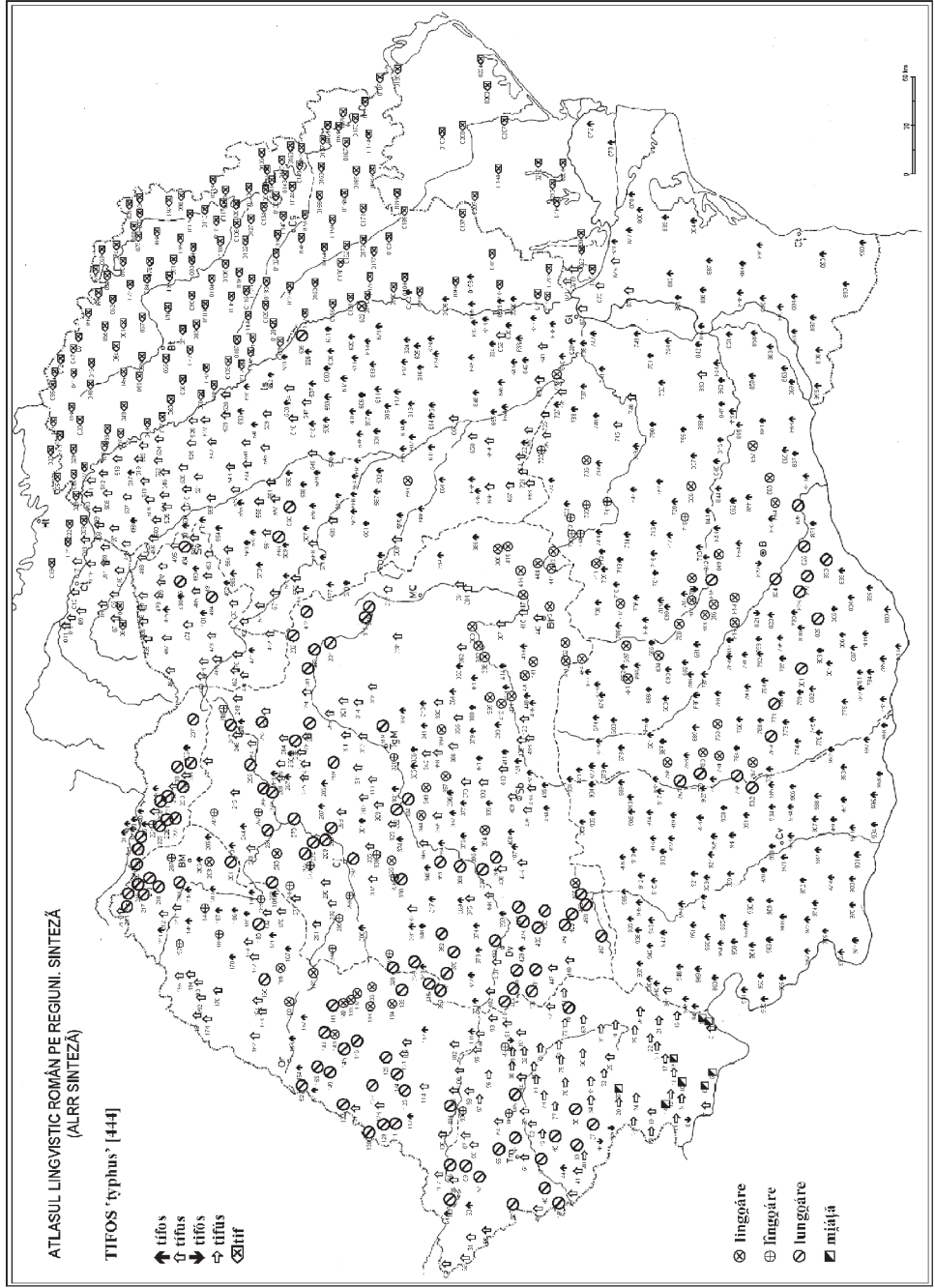
HARTA 170. STOMAC, pl. 'estomac' [311]

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALTR SINTEZĂ)

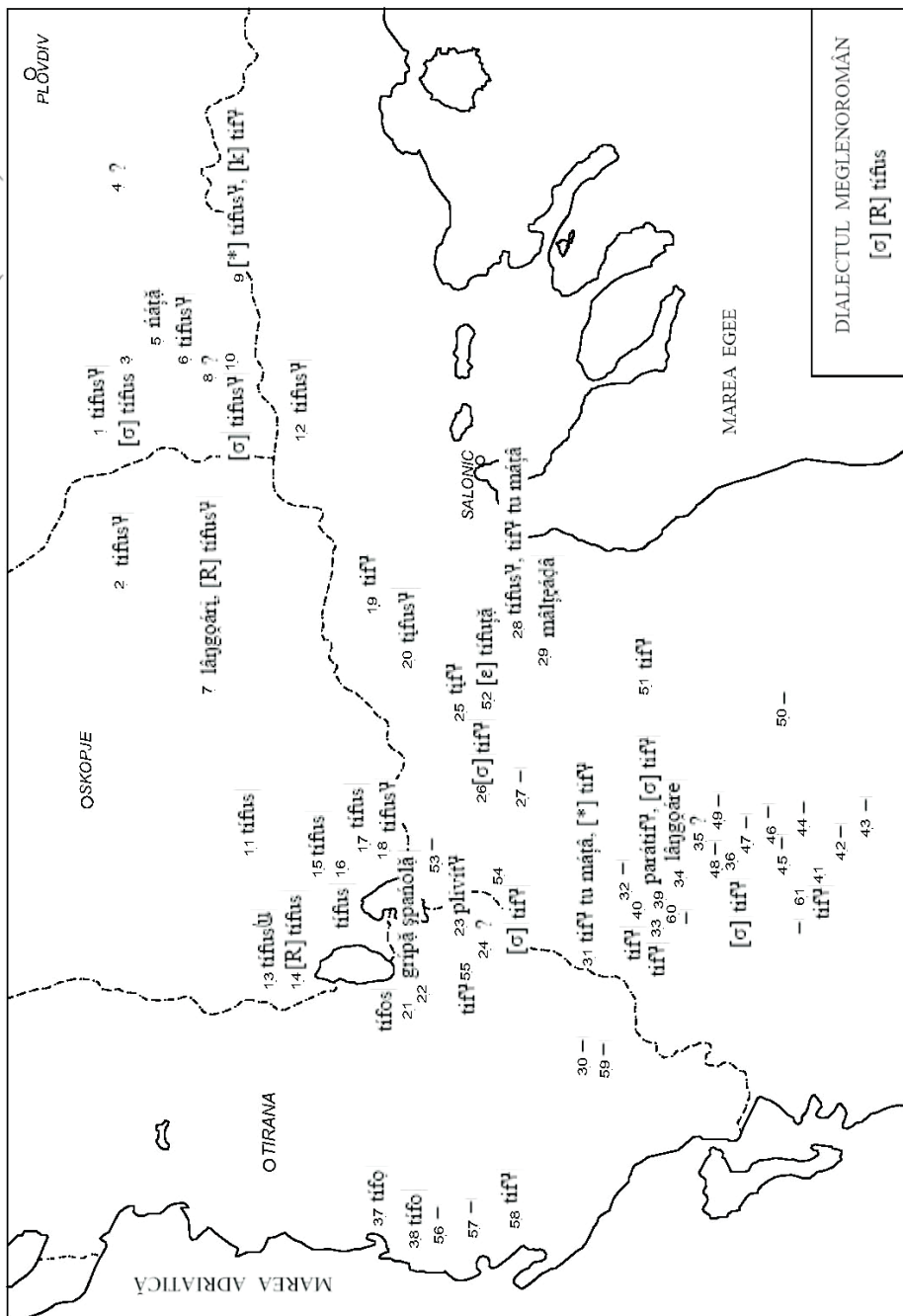
TIPOȘ 'typhus' [444]

- ↑ tifos
- ⇄ tifos
- ⇄ tifos
- ⇄ tifos
- ⇄ tifos

- ⊗ îngăre
- ⊕ îngăre
- ⊖ îngăre
- ▣ mîiaja

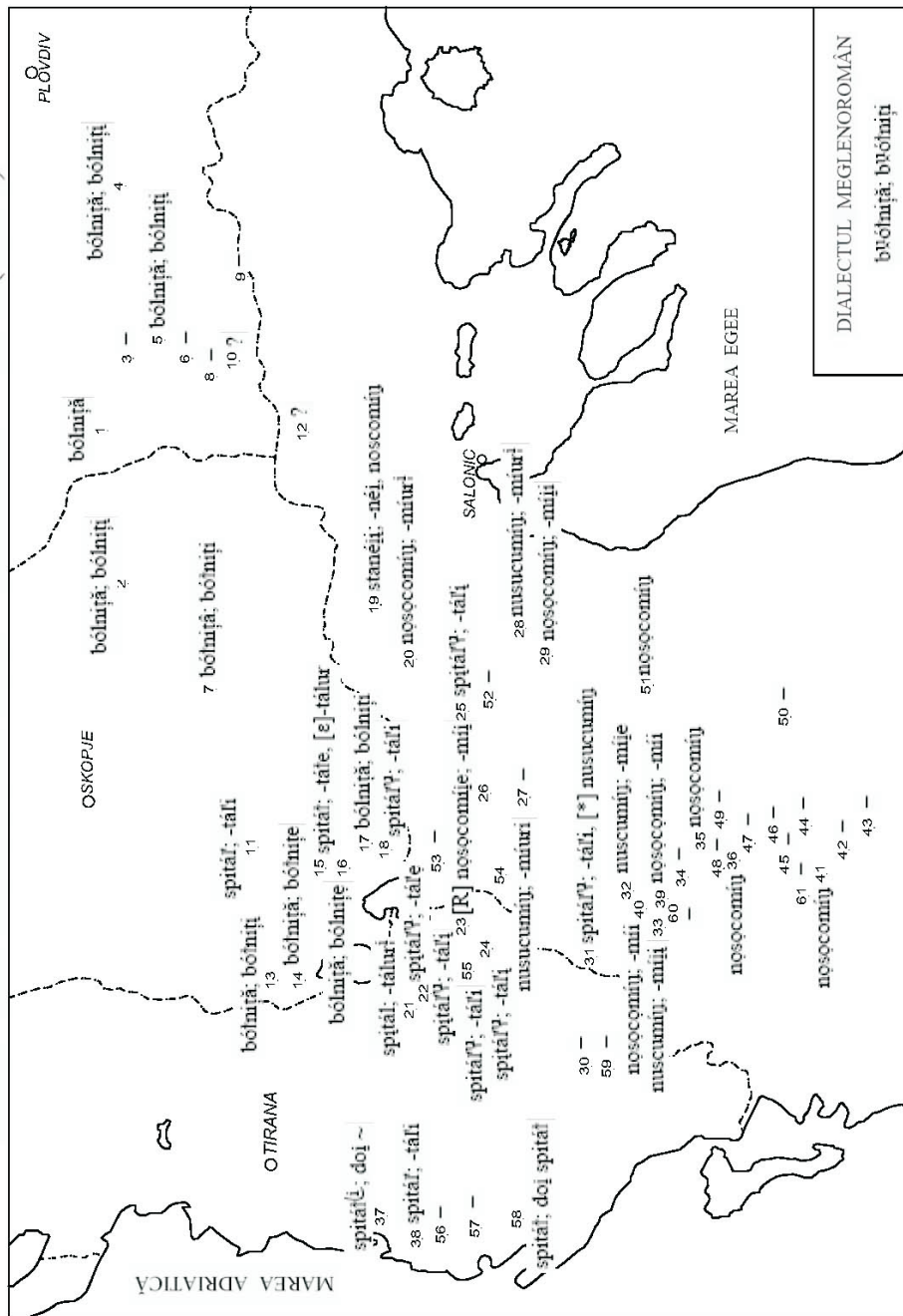

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

HARTA 260. TIFOS 'tɨpɦus' [444]

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

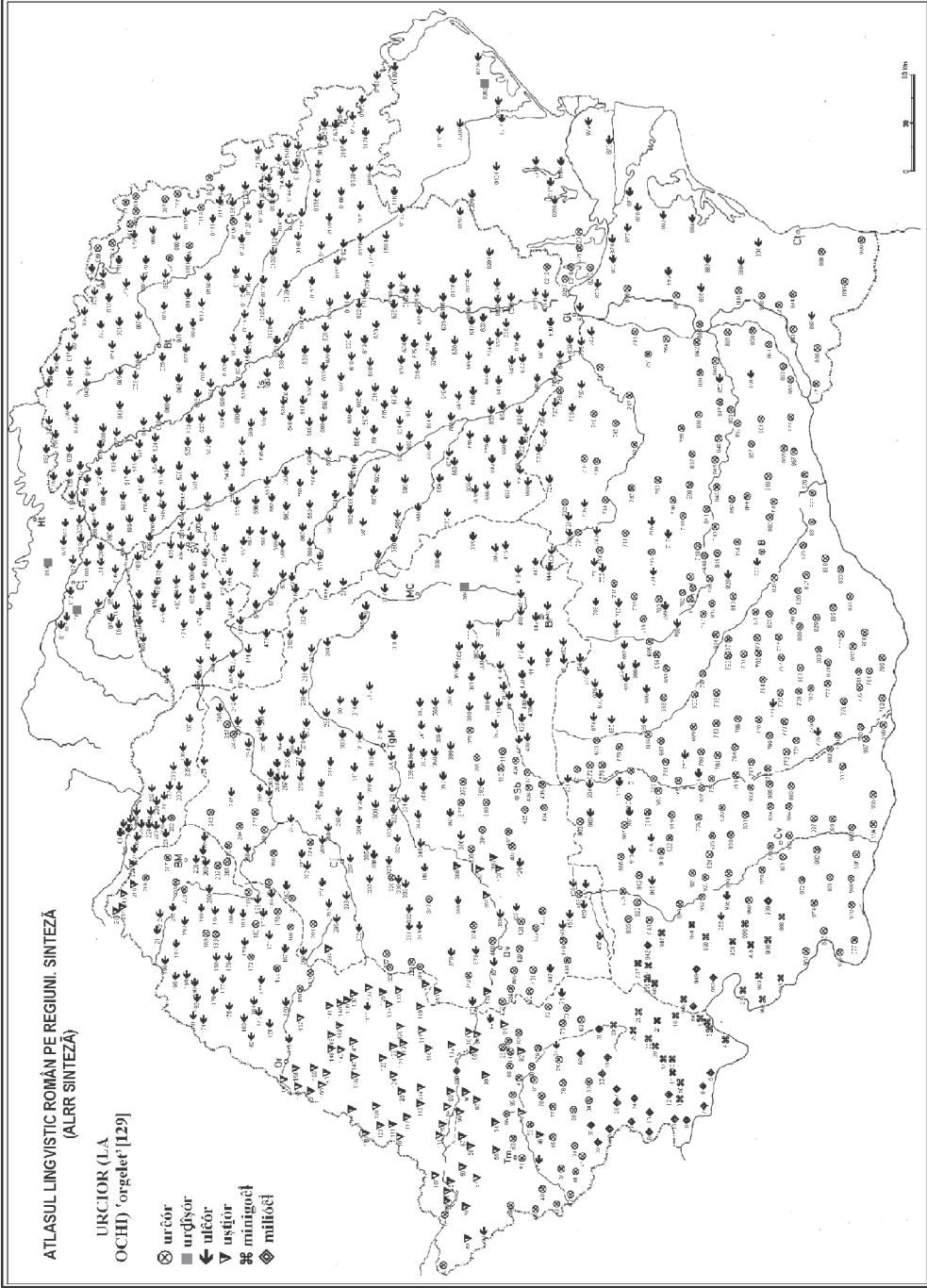

HARTA 249. SPITAL, pl. 'h'ospital' [432]

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALR SINTEZĂ)

URCIOR (LA
OCHI) 'orgelet' [129]

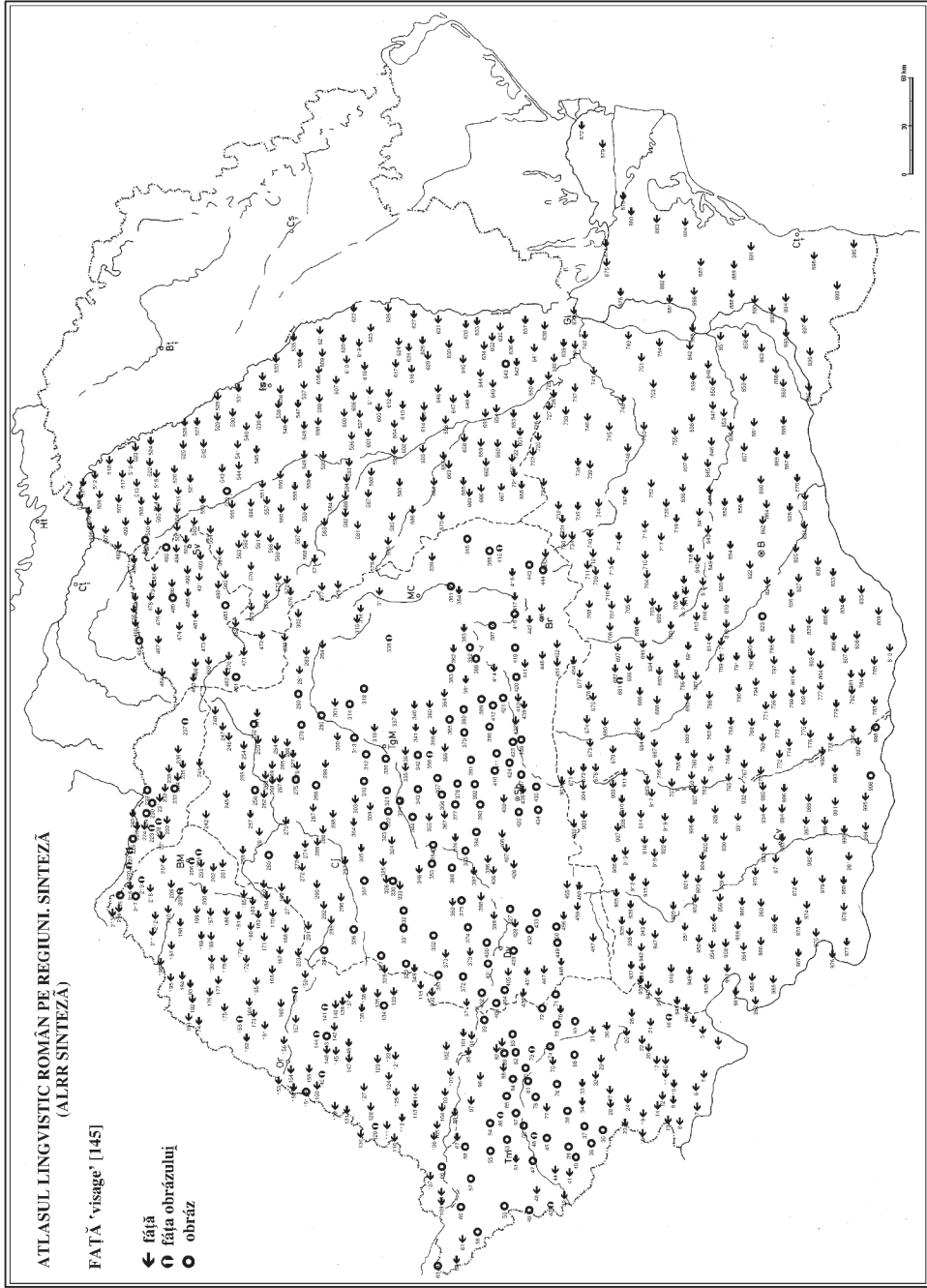
- ⊗ urcior
- urcior
- ← urcior
- ▽ urcior
- ⊗ mîngocel
- ◇ mîngocel

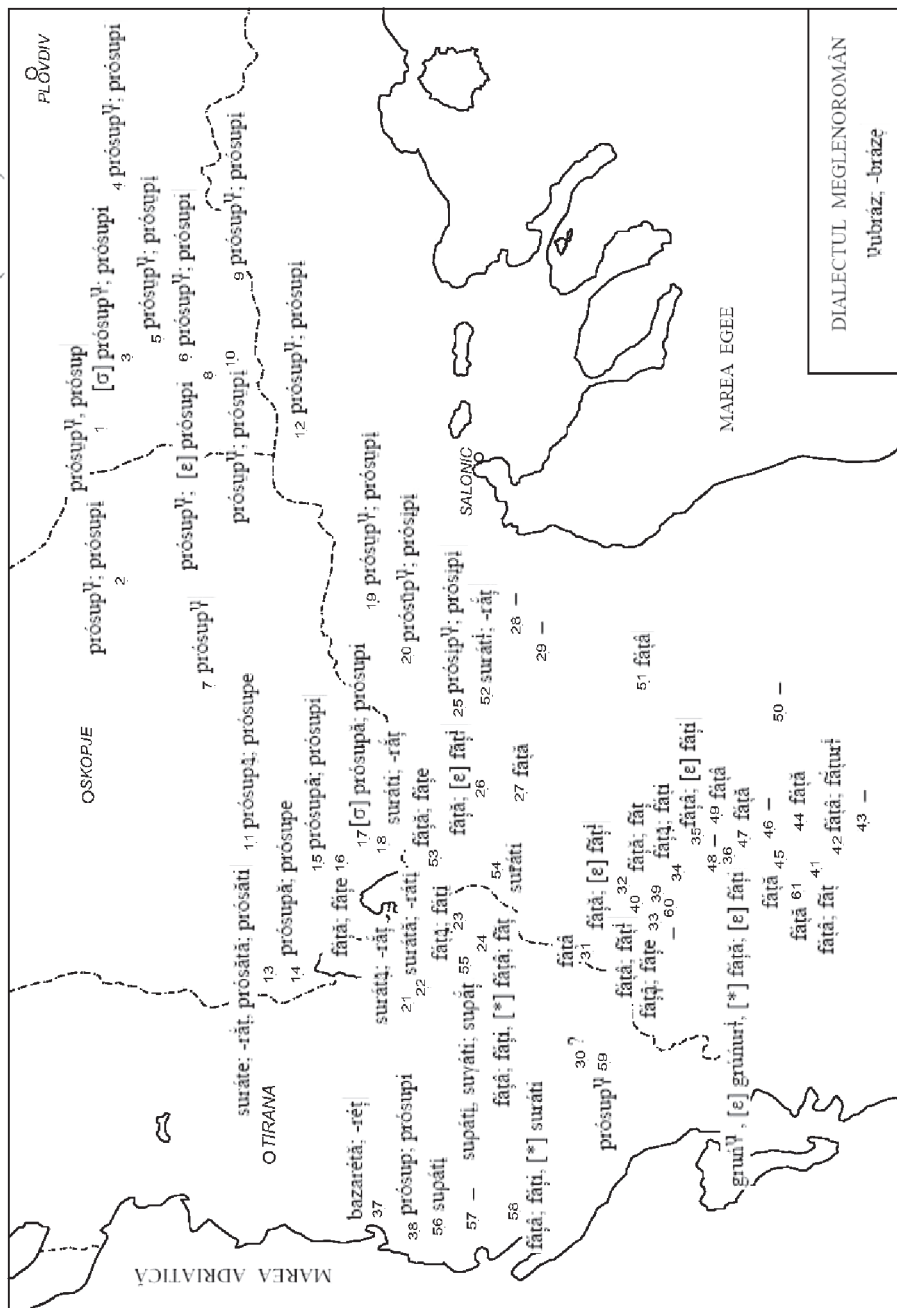
ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN PE REGIUNI. SINTEZĂ
(ALRR SINTEZĂ)

FAȚĂ 'visage' [145]

- ← față
- față obrăzului
- obrăz

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN (ALAR)

HARTA 57. FAȚĂ, pl. [indic.] 'visage' [145]

PREPOZIȚIA ÎN GRAIURILE MOLDOVENEȘTI INSULARE DIN SUD-ESTUL UCRAINEI

VICTORELA NEAGOE

La nivel dialectal, prepoziția – subsistem morfolexical cu implicații sintactice (prin obligativitatea ocurenței într-un grup căruia îi impune anumite caracteristici) – se distinge prin particularități de formă, de distribuție și de semnificație, circumscrise diatopic.

Până la apariția contribuției semnate de Magdalena Vulpe ([1985] 2004), în care autoarea a demonstrat coincidența variantelor diatopice ale prepozițiilor *de, pe* (cele mai frecvente în enunț, prin vechime și prin raporturile variate exprimate) și ale compuselor lor, cu nucleele subdialectelor muntenesc, moldovenesc, bănățean și crișean, spațiul acordat descrierii prepoziției în monografiile dialectale a fost foarte redus (uneori, simple informații).

În ultimii ani, studiile consacrate prepoziției, ocurente în trei zone marginale ale dacoromânei: subdialectul maramureșean (Vulpe ([1983] 2006, 62–76), graiurile de tip crișean, Ungaria (Marin 2005, 117–126) și graiurile românești din Bulgaria (Neagoe 2005, 139–150), au pus în evidență prezența unor particularități de inventar, de formă și altele, semantico-distribuționale (care probează o diferențiere dialectală) pentru fiecare arie discutată, cu toate că prepoziția prezintă stabilitate diacronică, pe tot parcursul evoluției limbii române, și diferențe interdialectale slab marcate.

Observațiile din articolul de față se bazează pe materialul dialectal cules, prin înregistrare pe bandă de magnetofon, din 16 localități¹, dispersate în trei enclave lingvistice (malurile fluviului Bug, Bazinul Donețului și regiunea caucaziană), întemeiate de moldovenii transplantați în secolul al XVIII-lea în steпа din sud-estul Ucrainei, în mediu aloglot slav².

¹ Anchetele s-au desfășurat în localitățile: Alexandrovka (= A), Serbulovka (= S), Novogrigorievka (= Ng), Șcerbani (= Șci), Konstantinovka (= K), regiunea Nikolaev, Dikovka (= D), Gruzskoe (= G), Martânoșa (= M), Subotfi (= Sb), regiunea Kirovograd, Voloșkoe (= V), regiunea Dnepropetrovsk, Bairak (= B), Novoignatievka (= N), regiunea Donețk, Troițkoe (= T), regiunea Lugansk, toate din Ucraina, Moldovanskoe (Md), Moldovanovka (Mn) și Șabanovskoe (= Ș), regiunea Krasnodar din Federația Rusă.

Textele culese în localitățile A, D, G, V, B, T au fost publicate în volumul *TD-Nistru*, iar textele înregistrate în celelalte zece localități (S, Ng, Șci, K, M, Sb, N, Mn, Md, Ș) vor constitui obiectul celui de al doilea volum consacrat zonei, aflat în pregătire.

² Considerațiile istorice, demografice și sociolingvistice care definesc evoluția și situația actuală a idiomului din aceste zone au fost expuse în numeroase contribuții (cf. REB I–II; Pavel 1998; Neagoe 2002; *TD-Nistru*, XV–XXXVIII).

PARTICULARITĂȚI DE INVENTAR

Inventarul cuprinde câteva prepoziții compuse, formate prin cumulul unor prepoziții cu valori asemănătoare, dintre care prima întărește valoarea celei de a doua. Cumulul de prepoziții diferite este atestat frecvent în textele de limbă veche.

cu de³, în variație liberă cu prepoziția *cu*, în același enunț:

[Umplu piroștile] **cu brânză**. *La mine căpre* [sunt]; **cu di** *capră*, *da la cinevaș cu di vacă* (A VIIc); *ș-apoi încălzăsc la noi cu... de vacă*, **cu zăr**; *da la a doia... podruhă* [prietenă], **cu di** *vișân*, *cu crângi* (S VII); *tăț îmbla cu de aceste pânză*; *tăț cu di lână îmbla* (§ VIIa);

de cu⁴ (uneori, asociat cu un raport temporal), în alternanță cu prepoziția *cu*:

șăd fumeile la horbă di cu sară (Sb VIIa); *el cosea cu cosarcile* [= cositoare mecanică], *nu! cu [ε] di cu caii*; *nu! cei[a] cu bărbat aceea* [k] *ceala cu ficior-su*, *ea iara ca când mai... mai bidovâi* [= sărmană], *de-aceea trebi capu s-apele*, *să-i tacă lu cei[a] di... di cu ficior* (T VIIa); *arăm de cu toamnă pământu*, *il gătim* (N VIII); *și de spini de cu floarea albă* (Md VIIa).

cu după:

tat-a nost s-ducea cu după flăcăi [la colindat] (Md VIIa);

la cu:

vărzări li zăcea la cu bostan (Md VIIa);

cum de (exprimă o cantitate, o gradație), introducând un complement circumstanțial de relație:

[Borșul] *ș-apoi pui sareș, il prăbuesc* [= încerc] **cum de sare** (N V);

Prepoziția a fost atestată pentru limba veche la Coresi (cf. DA s.v. *cum*, A, II, 2).

Prepozițiile comentate reflectă situații diferite: *de cu* s-a fixat în construcții temporale, componentele contaminându-se ca fiind convergente semantic: *m-am dus de noapte*; *~ ~ cu noaptea în cap* > *~ ~ de cu noapte*. Au autonomie deplină în loc. adv. create; *cu de* cu valoare referențială (*cu de vacă*) este condiționată de anticiparea numelui implicat, precedat de *cu*; *cu brânză... fac cu* [brânză] *de capră*. La fel *de cu* instrumental: *cosea cu cosarcile de cai*, *cu cai* > *de cu*.

Forma-tip a prepoziției exprimând „lipsa” este *făr de*, ca în majoritatea graiurilor conservatoare: Maramureș (Vulpe [1983] 2006, 63; TD–Bas., s.v., 451–452), vestul Banatului (cf. ALR, s.n., VI, h. 1831), graiurile transdanubiene (Neagoe 2005, 141), graiurile transnistrene (TD–Bas., s.v., 451–452):

o fumeie o fost făr di simia [= familie] (A VIIId); [Cânepa] **făr de sămânță** (G VIIa); *umbla făr di izmeni* (M VIIa); *tinda eara făr di... pod* (V VIIa); **făr di** *dâns mai iușor ujă* (B VII); **făr de** *mamă o trăit ei* (B Va); **făr de** *frecățai* [= tăitei], **făr di** *nică* (N V); *casăle iara pustăie*, *iera făr di uș*, **făr di** *fereste* (Md VIIa).

³ Varianta *cu de* este înregistrată în graiurile din Bistrița-Năsăud (cf. TD-BN, 160 s.v.).

⁴ Atestată la Dosoftei (cf. DA s.v. *cu*), prepoziția compusă *de cu* se mai păstrează în graiurile dacoromâne din nordul Bulgariei (Neagoe 2005, 141) și sporadic în Muntenia (cf. DGS s.v.).

În variație liberă, a fost înregistrat, cu frecvență redusă, și sinonimul *fără* :

fără hazeain [= stăpân] (A VIII); *că eu fără tat-am trăit* (V VII),
fără spice (B Va).

Într-o singură localitate a fost notată, în variație liberă, și varianta fonetică, inexplicabilă, *păr, pără* „fără”, omonimă cu *păr, pără* „până”:

*eu cân d-amu am rămas sângură pără bărbat și la oameni mă
duceam, făceam dimâncat la nuntă* (V VII).

PARTICULARITĂȚI FORMALE

Unele prepoziții se întâlnesc în variante fonetice arhaice, mai apropiate de etimon, iar altele în variante fonetice care se încadrează în normele specifice graiurilor moldovenești. Câteva variante facultative prezintă evoluții fonetice particulare, definitorii pentru comunitățile lingvistice izolate.

1.1. La fel ca în textele vechi (Densusianu, ILR, II, 69, 78, 257), și ca în unele graiuri din Transilvania (cf. Pușcariu, LR II, 240), este ocurrentă forma arhaică *den* (*dem*) „din”, cu [e] netrecut la [i], în variație liberă, cu *din* (*dim*):

[Casă] *făcea înainte den cerpic* (A VIII); *dem crângi* (A VIII);
aist-o făcut... den acee... bisercă (V VIIIa); [Soțul este] *den sat, el de-acolă*
(B Va); *den umăr* (B Vb); *făciie dem... otrube* [= tăieturi de trunchiuri]
(N V); *den ștenă* (Mn VIIIb).

Conservarea fonetismului *e* în *den* – reflex al unui stadiu precedent – în alternanță cu *i* – în graiurile insulare din sud-estul Ucrainei confirmă opiniile lui Sextil Pușcariu (1929, 780–781, nota 1) și Andrei Avram (1990, 46–48).

A. Avram demonstrează convingător, din punct de vedere teoretic, că *den* – *din* reflectă două stadii de evoluție fonetică, păstrate în unele graiuri actuale, infirmând astfel aserțiunea lui Al. Rosetti (ILR, 493) în legătură cu menținerea grafiei cu *e*: *den*, prin tradiție, în textele de limbă veche.

1.2. Formele arhaice *pre*⁵ „pe” și *supre*⁶ „spre” au fost înregistrate într-o singură localitate:

dacă eu pre ea [prietena] *am uitat-o* (T VIIa cf. A VIIb); [Copiii
colindau] *supre Creaciun* (T VIIa, b; vezi *infra* distribuția).

1.3. Prepoziția *până* circulă în variantele *păr* (frecvent), *pără* și, rar, în variație liberă, *păn(ă)*, în toate cele trei insule lingvistice (Bug, Donețk, Caucaz):

pără ea n-o fost măritată o fost Iachimenco (A VIIIa); [Cocoșul] *ăl
fierbi păr cade tot ciolanu* [= carnea] (S VIIa); *păr fierb cartoafele*, dar
pănă-n sară cântă (B Vb); *pără-n cincii n-am durmit* (N VII); *o trăit
pără-m soroc* [= 1940] (Md VIIa); *păr-a vinit acolă* (Ș VIIa).

⁵ Forma etimologică cu *-r-*, nedisimilat, a circulat până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea (cf. Gheție *et alii* 1997, 344–345). În graiurile contemporane, forma etimologică *pră* (cu *-r-* dur) se conservă într-o arie a subdialectului bănățean (cf. NALR–Ban. I, h. 35; Tratat, 267) și în dialectele sud-dunărene: ar. *pre*, mgl. *pri*, istr. *pre* (cf. Tratat, 464, 533, 579).

⁶ Cu valoare temporală, *supre* circulă, punctual, în Maramureș (ALR II, s.n., VI, h. 1830, pct. 362; Vulpe [1985] 2006, 64) și în Bistrița-Năsăud (ALRT II, pct. 219).

Răspândirea formei cu rotacism⁷ este atestată pe aproape întreg teritoriul Basarabiei și în stânga Nistrului (cf. ALM I; 2, h. 311; Lăzărescu, Neagoe 1978, 115), rar în Moldova, în special în partea de est, precum și în Munții Apuseni (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1834–1836, pct. 414, 537, 605 și 95).

1.4. Forma arhaică *supt*, ocurentă din secolul al XVI-lea și până în secolul al XIX-lea și în variantele literare (cf. Gheție *et alii* 1997, 344), se conservă în toate graiurile insulare. Au fost înregistrate, rar, variantele *sub*, *sup* (G VIIa, M VIIa, B Va) sau *su* (Md VIIIb).

di supt ochi (Md VIII); *supt copac* (B Va).

Accidental, apare *supt* > *sâpt* (cu trecerea lui [u] > [î] ca în *am văz[â]t*, *am șaz[ât]*):

ș-pi sâpt scârte s-ducea (N V).

2.1. În majoritatea localităților, prepoziția *cu* se rostește *cî*, în conformitate cu trecerea lui [u] la [î] în *bâcată*, *mă văzâtă-mă*:

mirli cî vo cîțvai oamini s... dohovoresc [= cad de acord], *sî duc la mireasă* [...] *da cî cai canejno* [= desigur] *s-ducea ș-o-aducea cî bricica* (N VII; cf. S VIIb, K VII, N V, V VIIIa, T VIIa).

În variație liberă, circulă varianta *că*:

șî pui acoló nu! ciolan că ris [= carne cu orez] *făceam așa, ăl fierbeam risu și ciolanu* (N V).

2.2. Prepozițiile *de*, *pe* prezintă variantele *de*, *dɔ*, *di*; *pe*, *pɔ*, *pi*, deoarece închiderea lui [e] la [i] nu s-a realizat complet în aceste graiuri, ca în cele de tip moldovenesc (vezi Vulpe [1983] 2004, 300).

În raport de variație liberă, frecvent, au fost înregistrate cele două prepoziții cu [e] păstrat intact sau cu un grad intermediar de închidere:

al scăldam de daori pi zî (T VIIa); *de aceasta pînă* [= pâine] *cociia*, dar *dî cir* [= aluat], *dî fanină* (B Va); *pɔ oamen* – dar *pi mulț* (D VIIa); *așa sat de mare nu putea* [...] *să-i ridice pi tăț o dată* (Md VIII).

Fonetismul [e] este bine reprezentat și în elementele lexicale: *bune*, *laptele*, dar *s-a duci*, *ginerli* (B VII); *fratele*, *horbe*, dar *leașâii*, *undi* (T VIIa).

Rar, am înregistrat varianta facultativă *pă* în prepoziția compusă *pe la*:

vara pă la soare (G VIIa).

2.3.1. Corespondența *pi* (*pɔ*) – *pin* (*pim*) – *piste* (*pisti*, *pist*, *piște*, *piști*), *pintru* (*pântru*, *puntru*, *pintre*, *pentre*) are caracter de lege fonetică, la fel ca în graiurile de tip moldovenesc, deși variantele *pin*, *piste* și *pintru* ale seriei se extind spre vestul dacoromânei (cf. Vulpe [1985] 2004, 305).

2.3.2. Prepoziția *prin* apare, exclusiv, în forma disimilată *pin* (*pim*, v. *infra*):

zburătoriu a venit și s-a pus pim ogeac și pin ogeac a întrat (A VIII).

⁷ În studiile de dialectologie, prezența lui *-r-*, în loc de *-n-*, în prepoziția *până*, este explicată ca efect al rotacismului, fenomen atestat și în Moldova în secolul al XVI-lea (Gheție, Mareș 1974, 150; Gheție 1975, 135). Andrei Avram (1990, 141–143) susține că varianta cu *-r-*, ocurentă în graiurile moldovenești actuale, este „rezultatul unei disimilări produse prin fonetică sintactică”, deoarece Moldova, sudul Transilvaniei și Oltenia nu ar fi fost incluse într-o arie rotacizantă veche.

2.3.3. Peste prezintă, pe de o parte, forme explicate prin închiderea lui [e] la [i], iar, pe de altă parte, forme în care grupul [st] > [șt]:

piști două, trii zăle (S VIIa; cf. G VIIb, B Va, N V, Mn VII); *ujă pist vo stămână* (B Va); *piști⁸ drum acoló esti mal* (M V; cf. S VIII, B Va, Md VIIa, Va).

2.3.4. Prepoziția *pentru* prezintă variantele facultative *pintru, pântru, puntru*: *pîntru vaci* (A VIIc, rar); *puntru mini* (A VIIc, cf. A VIId, Sb VIIb) și *pintre* (*pentre, printre*), (vezi pentru particularitățile de distribuție, *infra*).

3.1. O particularitate neatestată în alte arii dialectale o reprezintă ocurența variantelor fonetice facultative: *dim* (*dem*) „din”, *îm* „în” și *pim* (*p9m*) „prin”, necondiționate de fenomene de fonetică sintactică:

dim *tărățe* (D VIIb); *dim ceala* (G VIIa); *dim trai, dim jâzni* (G VIIb); *dim altu sat, dim ceala, dim horod* [= oraș] (V VIIIa); *dim...* *Corsuni* (B VII); *dim celaș* (T VIIa); *dim Galbăna* (Md VIII); *dim chirpic* (Mn VIIIa); *dim cucoș* (§ V; cf. A VIId, D VIII, VIIa, b, V, G VIII, VIIb, N VII, V); *îm tunel* (D VIIa); *îm cioboti* (Sb VIIa), *îm șâtconițe*; *îm castrule* (V VII), *îm ce* (B Va), *îm lapț* (N VIIa), *îm alb* (Md VIIb; cf. D VIIa, b, G VIIa, b, Sb VIIa, N VII, V VII, T VIIa, Md VIIb); *pim ițe* (D VIIc; cf. A VIIa, D VIIa, b, M V, T VIIa, Md VIIb); *p9m.. iașcice* [= lăzi] (B Va).

3.2. În variație liberă, în trei localități din zonele Donețk și Caucaz, a fost înregistrată prepoziția *după* în variantele *depe, dipi, depă, dipă* și *dupi*:

ne puneam dipi⁹ masă și apoi începeam a cânta (V VIII), dar *dupa hleb* [= pâine] (V VIIIa); *o fost depă voina [...] toceș* [= tocino „exact”] *holod. Nu! dipă armie* (N VIII); *dipă vaci... am lucrat... îm polivaea* [= de stropit] *brihadă la deal* (N V); *s-pun dipă mesă* (N V); *s-o măritat dipă tata* (Md VIIb); *zic „ce eu cümătră m-oi duci să [mă] mărit dupi tini?”* (V VII).

Variante apropiate de cele înregistrate în zonă au fost atestate și în documentele moldovenești din secolul al XVIII-lea (cf. Vasiliu 1983, 119), ceea ce ar pleda pentru vechimea inovației, tot așa cum omonimia *dupe* „după” – *du pe* „de pe”, specifică graiurilor oltenești, reprezenta forma curentă în textele originale redactate în Oltenia din secolele al XVII-lea – al XIX-lea (cf. Vulpe [1985] 2004, 313, nota 35).

3.3.1. Prepoziția *lângă* prezintă variantele:

lîngă: într-o noapte... șădea... omu ei în [pi]ceoare lîngă patu ei (G VIIa); *la dâns lîngă casă esti fântâna* (T VIII; cf. A VIII, VIIa, c, d; S VIIb, D VIIa, G VIIa, b, Sb VIIa, V VIIIa, B Va, b, N VIIa, T VIII, VIIa, Md VIII, VIIa; cf. TD–Bas., s.v.);

⁸ Varianta *piști* este ocurentă pe malul drept al Prutului (cf. ALR II, s.n., VI, h. 1819, 1820, 1837, pct. 414, 520, 531, 537, 551) cât și în sudul și în centrul Transilvaniei (pct. 130, 141), unde trecerea grupului [st] la [șt] este semnalată și în alte cuvinte (cf. Tratat, 371).

⁹ ALR II, s.n., VI, h. 1817 a notat varianta *dipi ușă*, în extremitatea sudică a dialectului moldovenesc (pct. 605) și în Bucovina (cf. Turculeț 1977–1978, 111).

linga (rar): *o stat linga stolova* [= cantină] (S VIIb);

ligă (rar): *șădeam ligă dâns* (B Va);

îngă (rar): *ba, eram coló îngă mama, la îngă tata* (K VII, B VII), exemplu care confirmă convingător interpretarea formei printr-o analiză greșită a lui *lângă* din *la* + *îngă* (cf. DA s.v.; Pușcariu 1994, 192).

Inovația [î] > [i] apare, în aceste graiuri, și în alte cuvinte atunci când vocala [î] este urmată de o consoană nazală, fenomen fonetic descris de Andrei Avram (2000, 25, nota 50) prin pierderea nazalității: *imblă, să imble* (V VIIIa, B Va, N VII), *imflă* (N VIII), *impăl* „umplu” (N V) și *imă-sa* (V VII, B Va, b, N VII, T VIIa, b).

Forma *lingă* are curs și în alte arii discontinue ale dacoromânei: în graiul din Țara Moșilor (ALRT, pct. 95), în graiurile nord-bucovinene (TD–Bas., 472), în subdialectul maramureșean (Tratat, 340; TD–Bas., 472), în unele graiuri transdanubiene (Neagoe 2005, 143), precum și în dialectul aromân (cf. DDA s.v.), iar *îngă* este înregistrată punctual, atât în aria dacoromână de ocurență a lui *lingă* (și în graiurile din Ungaria, cf. Marin 2005, 119), cât și în dialectul meglenoromân, sub forma *ăngă* (Atanasov 2002, 24).

Variantele fonetice *lingă, îngă* răspândite în arii discontinue ale dacoromânei, cu precădere în zonele marginale, conservatoare, și în cele două dialecte sud-dunărene menționate, dovedesc, prin noi atestări, posibilitatea apariției unei inovații, în mod independent, în puncte dispersate ale aceluiași idiom, la date diferite, ca urmare a aceluiași tendințe interne care guvernează evoluția unei limbi.

3.3.2. În combinație cu *pe* auxiliar, compusul *pe lângă* a fost înregistrat rar, sub forma *pingă*:

[Vița-de-vie] *mai iest numa pingă casă* (N VIII).

Forma contrasă circulă în Maramureș (Vulpe 2006, 64; TD–Bas., 489), în jumătatea nordică a Transilvaniei și în Crișana (ALR II s.n., VI, h. 1826; Tratat, 378), în nordul Banatului (ALRM s.n., IV, h. 1712, pct. 36), în graiurile din dreapta Dunării, precum și în dialectele sud-dunărene, aromâna și meglenoromâna (cf. Neagoe 2005, 143).

PARTICULARITĂȚI SEMANTICE ȘI DE DISTRIBUȚIE

Particularitățile distribuționale ale prepozițiilor, la nivel dialectal (determinate, în mare măsură, de context), sunt variate; unele dintre prepoziții continuă poziții și sensuri arhaice, iar altele dezvoltă anumite evoluții interne care pot fi circumscrise geografic.

1. *a*

1.1. Prepoziția arhaică *a* „la” (< lat. *ad*) a fost înregistrată, cu sens local și cu valoare temporală – în inferioritate numerică față de *la*, cu care se află într-un raport de coocurență – în insula românească constituită pe malul Bugului (A, S, G, M) și în câte o localitate din zona Donețk (B) și din Caucaz (Mn) (cf. Marin *et alii* 1998, 119).

1.2. În majoritatea contextelor, prepoziția *a* introduce determinări locale exprimate, frecvent, prin pronumele personale de pers. 1 sg. și pl., în acuzativ, rar prin pronume interogativ-relativ:

mama cocea-n cutioare, a noi cutior o fost (A VIIc); *am auzît de zburători de-aiștea tojă* [= de asemenea] *a noi cela, cum zăcea că nainti câ viedmi* [= vrăjitoare] (G VIIb); *care-o fost fraț, surori a¹⁰ mini s-o-nsurat* (M VIIa); *și a noi iesti corzână* [= paporniță] *de-aceea; a noi și cutioare nu-s amu; a noi cuteor o fost; așa și a noi și de Troițe* [se face]; *a noi cuteor o fost și cocii acoló ea... de copii pită de aeasta; ea s-o cununat aiasta a mine* (B Vb); *nu! n-am ajuns noi la moldoveni, a noi ne-o-nvațat rusăște de la-nceput și păr la sfârșât a zăcea clas* (N VII); *a care-i câtle înainte a apuca-o* [turta] *așee înainte s-o maritat* (G VIIa); *și unde-amu aeasta voi pi mini mi-s... scrie-mă, a cini, undi eu îi grăi aeasta?* [!] (G VIIb);

ș-o mǎrs o front (prin asimilare la distanță: *o... a > o... o*) (S VIIa); *cum sâ zăce ea moldovniește? ș-a cutioru cela?* (G VIIa); *da a nunta... scotea căpătâieli* (M VIIa); [nuntașii] *s-duc pi uliță, cântă* [ε] *p-a dugheană ii mai duc* [...] *pi... mama și pe tata* (N VII); *lor li da pământu a arendă* (Mn VIII).

1.3. Cu valoare temporală:

[Mă duc numai] *„a zîuă” zăce „eu noaptea” zâci „ni dai boh! și moară”* [soacra], *zâci „eu ș-fiu vinovată, eu nu vreu”* (A VIIc).

Cu toate că textele de limbă veche dovedesc restrângerea funcțiilor primitive ale prepoziției *a* „la”, încă din secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, ILR, II, 254; Gheție *et alii*, 1997, 143, 345), înregistrările recente numeroase în diferite arii ale tuturor subdialectelor dacoromâne¹¹, precum și în dialectele aromân (cf. DDA s.v.) și meglenoromân (DDM s.v.) atestă conservarea și vitalitatea prepoziției la nivel dialectal, în alternanță cu *la*.

2. de

2.1. Sinonimă cu *din*, prepoziția *de* indică compoziția, materia sau o cantitate nedeterminată:

ii turna di zăr de-acela (S VIII); *aiasta e miniștergură de aceia pînză mai lată* (D VIIc); [se pregăteau] *aceie fricățai... di fanina di cir și tarîță; și eu de-acoló pui di ieste frunț* [= frunze de ceapă] (B Va); *nu! eu*

¹⁰ După modelul limbii ruse, formele adjectivului posesiv *meu, mea* sunt frecvent înlocuite prin pronumele personal în acuzativ precedat de *la*.

¹¹ În Muntenia (Neagoe 1975, 144–145; DGS s.v.), în graiurile dacoromâne transdanubiene (TD–Bulg., CII), în Banat (Tratat, 266), în graiurile crișene vorbite în Ungaria (TD–Ung., XCIX; Marin 2005, 118), în Maramureșul de la sud și de la nord de Tisa (cf. Vulpe [1983] 2006, 66; Tratat, 340; TD–Bas. s.v.), în Sălaj (Tratat, 378), în Năsăud (TD–BN s.v.; Tratat, 378), precum și în nordul Bucovinei și în regiunea din stânga Nistrului (TD–Bas., s.v.).

cân fac printre mine, fac și de patru turte (N VII); *de ciolan nu facem colbas* [= cârnați] (N V); *da amu nu-i di celea* (Mn VII).

În același enunț, *di* alternează cu *din*:

[Leșie] *po moimo făcea di hrișcă. Nu! ștototo* [= ceva] *din hrișcă ori din ceanușă* (G VIIa).

2.2. Introduce atributul partitiv, ca în limba veche, fiind sinonim cu „dintre” (cf. DA s.v.; Densusianu, ILR II, 256):

de-amu nu-s oamini di ceie di știu conăcării [= orații] (A VIIa); *daca ei, [u]je o murit, uă di cei bătrâni* (T VIIb); *sânt di cei de... cer „dă-ne-o ceáva!”...* (B Va).

2.3. Introduce un complement indirect, uneori, cu nuanță de relație, având sensul „despre” (cf. Rosetti, ILR, 555):

ieu [!] înci de asta v-oi spune [...] vidme [= vrăjitoare] *di-aceia di îmblă și mulge vaci* (A VIIa); *mama a fost în ocerdie* [= la coadă], *era greu de-a terfelor* [= în privința textilelor] (A VIId); *di... di zburatori eu am știut, [ne] dai boh!, da la o fumeie o-mblat păr l-o ucis oameni* (D VIIb); *di balabuce* [= turtițe] *eu știu că ea* [= mama] *mi-o spus* (G VIIa); *eu-s spun di urzal-așa* (M VIIa); *da nu graie di moarte, nu grăie nicăduh* [= absolut nimic] (B Vb); *la ce să vă mai spui di stanoc* [= război de țesut] (N VII).

2.4. În relație cu verbul *a gândi*, prepoziția *de* „la” proiectează, indică, direcția gândului spre un punct de referință, construcție ocurentă și în subdialectul maramureșean (cf. Vulpe [1983] 2006, 68):

la mine mi-o ucis copilu [...], da eu plâng și gândesc de... de... de copil. Nu! da... el ce [ε] zburatori, da el vine (D VIIb).

2.5. Compatibilă cu exprimarea unui circumstanțial de loc, prepoziția *de* exprimă direcția și punctul de contact în spațiu:

colo unu o murit di marginea drumului colo cu tobâltocu [= sacul]-*n spinare* (Md VIIa).

2.6. Exprimă poziția la suprafața unui obiect, fiind sinonimă cu *pe*:

[Ouăle vopsite pentru Paște] *nu să ieu de mân, nu să ieu ș-apoi de mân. Așa și... șăd ele; nu să ieu de mână, poati și li-i strâca, li-i corăți-lă, oul curat rămâne* (B Va).

2.7. La fel ca în limba veche și ca în graiurile nordice și vestice ale dacoromânei (Transilvania și graiurile crișene din Ungaria, Maramureș și Bucovina de nord, cf. TD–Ung., C; Vulpe 2006, 67; Marin *et alii* 1998, 119), verbul *a întreba* selectează prepoziția *de* cu sensul „pe”:

[Din ce cauză a murit tata] *noi nu-ntribam de mama* (B Va).

2.8. În construcția *am rămas de*, prepoziția este echivalentă cu *fără*, ca în limba veche:

am rămas așa noi de școală (B Va).

2.9.1. Verbul *a mântui* „a termina”, specific subdialectului moldovenesc, se construiește cu prepoziția *de*, introducând circumstanțialul de relație:

și mântuim de pită (N VIIa).

Într-o singură localitate, complementul de relație se realizează, după același verb, cu ajutorul prepoziției *din*, probabil, prin corupere din expr. *din partea* „în privința”:
m-am muntuit din sănătate (Sb VIIIa).

2.9.2. La fel ca în limba veche (cf. Sintaxa, 2007, 177), prepoziția *de* precedă substantive cu rol de complement circumstanțial de relație:

nu! noi n-am dus [= n-am suferit] *de holod* [= foamete] (B VII).

2.10. Introduce un complement cu funcție finală, indicând destinația unei acțiuni:
ș-apoi ują făceam... di pită (N VIIa).

2.11.1. Echivalentă cu *pentru*, prepoziția *de* cumulează valoarea de destinație, interes, cu cea de scop:

pirahane [= plăcinte] *citoresc* [= întind foaia] *așa ceva, nu! ca di colac, ș-apui tau; dacă* [este] *de mine tau găina, o spintec* (G VIIa); *instrumentala muzica* [moldovenească] *e mai grea de noi* (G VI); *de-amu, atuncea alegeai di fuioarli celea* (M VIIa); *spunea nu! ăsta di copii s-nu si băluiscă* [= să se răsfete] *și pi mama și pi tata să asculti* (V VIIIa); *frunze rupem di capre* (B VIII); *și cociiă acolô ea* [= mama]... *de copii, pită de-aesta* (B Va); *dac vrem s-facem, s-fie murat el de-o bancă* [= borcan], *tăiem acolô, al tai de-o bancă* (N V); *poluceam* [= primeam] *grău di toată pita* [= din toate cerealele: grâu, secară, etc.] (T VIIa); [Pătlăgelele] *ș-apoi îs bune, dulci, și de borș bune, fierbeam mors* [= suc de roșii] (B Vb).

Același sens a fost atestat și în graiurile dacoromâne transdanubiene (Neagoe 2005, 144; cf. TD–Bulg., CVI).

2.11.2. *De* „pentru” exprimă un raport temporal:

di iarnă puneam patlagele-m puțină (B Vb); [Sucul de roșii] *ș-aceala, ują de iarnă, el bun* (N V); [de] *cinci ore* [= ori] *în sobă puneam pită de zi* (N VII).

2.12. Cu sensul „în”, „într-”, prepoziția *de* exprimă pătrunderea în interiorul unui volum sau al unui spațiu continuu:

[Pe tătari] *i-o dat în Tămășânca de-on hău și toț s-o-necat* (Ș VIIa).

2.13. În sintagma *a dăuza de nuntă* (în componența căreia intră o formă aglutinată a numeralului ordinal), prepoziția este echivalentă cu *după*, indicând perioada în urma căreia se petrece ceremonia:

a dăuza de nuntă fac tocmagi [= tăiței] *cu găină* (B Vb), dar *a dăuza după Paște* (Md VIII).

2.14. Relația de genitiv, exprimată cu ajutorul prepoziției *de*, este înregistrată rar în expresii pietrificate la fel ca în secolul al XVI-lea (cf. Densusianu, ILR II, 93): *mijloc di cali* (Md VIII).

2.15. Împreună cu adverbul *drept* „chiar”, ocurent în unele localități (A, G, V, cf. TD–Nistru s.v.), formează locuțiunea adverbială *de drept* „chiar și”, în care rolul prepoziției *de* este de a intensifica semnificația adverbului:

ea [= fiica], [u]j[ă] *î di drept di miticuță-n școală* [când] *o-nceaput a îmbla și rusăște, și rusăște ș-așa și grăiește* (B Va).

3. după

3.1. Sensul arhaic „peste”, „dincolo de” (cf. DLR s.v.), – prin raportare la un reper geografic, situat în spațiu la o distanță oarecare de punctul de referință (limită) – a fost înregistrat în următoarele exemple:

da după Buh, o murit a lu sora mea băiet și noi am fost la mort (A VIIb); [am călătorit] *mult Carpați* [= Regiunea Transcarpatică] [...] *dupa Kiiiev* [...] *nu! eu am îmblat pi mașină* (T VIII, cf. T VIIa).

3.2.1. În contextul *după masă*, prepoziția are valoare locală, spațială, precizând plasarea, la loc de cinste, a actanților importanți (nași, părinți) în desfășurarea ceremonialului de nuntă, și anume (așezați la masă) cu fața spre invitați și cu spatele spre perete:

de-amu o pus după masă pe socrii (A VIIa; cf. Sb VIIb, V VIIIa, N VIIa, Md Va, § VIIb).

Construcția are curs în zona Năsăudului (TD-BN, 15, 64, 156), în Bucovina de nord (TD-Bas., s.v.) și în subdialectul maramureșean de la sud și de la nord de Tisa (cf. Vulpe [1983] 2006, 69; TD-Bas., s.v.).

3.2.2. În asociație cu substantivul *casă* sau cu pronumele personal (care presupune, de asemenea, ideea spațială de locuință), introduce circumstanțialul de loc. Sensul fiind „în spatele, înapoi de, îndărătul”:

[am] *doi băieți, unu ia! după casă trăiește* (A VIIc); *și iacătă, oi!... ea după mini* trăiește, *adi Catmoale li zicea* (B Va);

3.3. În relație cu verbe din sfera semantică „a se însura”, „a se mărita”, devine element introductiv al circumstanțialului sociativ cu sensul „cu”:

[pe fiică] *am dat-o după ucrainiț* (M V); *zice „ce eu cùmătră m-oi duci să [mă] mărit după tini?”* (V VII); *ș-apu după moldovan m-am măritat* (B VII); *măritat-o fost după un didu* [= moș] (B Vb).

Construcția apare la Neculce: [fata] *au dat-o după un grammatic, anume Mavrocordat* (apud Sintaxa 2007, 131).

Menționăm că prepoziția *după*, în contexte similare, alternează cu *la*:

m-am măritat încoace la rus (V VII) sau cu *pe* (calc după limba rusă): *este moldovan să-nsoară pi ucraincă* (T VIII, cf. V VIII).

4. în

4.1. Prepoziția *în* s-a fixat în sintagma formată dintr-un verb din câmpul semantic *a juca* și numele jocului:

când ne-am pus în cărți să ne jucăm, șoferneaua àà! da unu din Moldavia a venit (T VIII).

Construcția, înregistrată și în alte arii ale dacoromânei, are caracter popular (cf. ALR II, s.n., V, h. 1274, 1288, 1289, 1291; Vulpe [1983] 2006, 69; TD-Bas. s.v.).

4.2. După verbul de mișcare *a umbla*, cu nuanță imperfectivă, prepoziția *în* arată direcția și scopul, fiind echivalentă cu *la*:

în școală o-mblat (V VIIIa; cf. A VIId).

4.3. Formează locuțiunea adverbială *în an* „acum un an, anul trecut”, întărind valoarea adverbului *an*¹², ca în Basarabia:

la mini s-o-nsurat unucu [= nepotul], **în an**¹³, *vara, în august miesăț* [= luna] *s-o făcut nunta* (A VIIa).

5. *între, dintre, printre*

5.1. O distribuție specială prezintă prepozițiile *între, dintre*, ocurente frecvent în localitățile B, N, T și, sporadic, în D, S și Md., în raport de variație liberă – pe de o parte cu paronimele *într(u) și dintr(u)*, iar, pe de altă parte, cu *în* și *din*.

Opoziția *între – întru, dintre – dintru* este perturbată în anumite contexte. Asemănarea formală între descendenții lat. *inter* și *intro* a favorizat confuzia semantică și funcțională.

Prepozițiile *între, dintre* au preluat sensurile contextuale și regimul sintactic al prepozițiilor *într(u), dintr(u)*. Între cele două serii *între – într(u), dintre – dintr(u)* s-a produs neutralizarea opoziției semantice, spațiu discontinuu (*între*) – spațiu continuu (*întru*), păstrându-se însă semnificația de includere în interiorul unui spațiu închis.

În comparație cu prepozițiile *în, din*, cu care se află în raport de distribuție complementară, *între, dintre* au restricții contextuale la fel ca și *într(u), dintr(u)*. Aceste prepoziții sunt ocurente, exclusiv, înaintea pronomelor demonstrative (și a adjectivelor demonstrative antepuse în raport cu numele determinat), a adverbelor locale (*acoló, acoleá, acoácea*) și modale (*așa*) cu inițiala vocalică, a articolului nehotărât, precum și a numeralelor cardinale, *un, o* și a celor ordinale.

5.2.1. Prepoziției *între*, cu valoarea prepoziției *în*, precedă pronumele demonstrative introducând complementul circumstanțial de loc:

[Tocătura pentru sarmale] *pui în frunză-ntre acee ș-al învălești binișor*; [Mezelul] *toj-amestec acoló-n sânge între aceala cesnoc* [= usturoi] *de-aista [...] ș-apoi ál amestec în sânge-ntre aeasta l-amestec binișor tot curat* (N V).

5.2.2. Precedă adjectivele demonstrative antepuse față de nume (trăsătură sintactică arhaică):

făceam saltisonu [= tobă], *da alțai din cap, fiert capu ș-apăi oasili zvârl pi toati, între-aceal ciolan* [pun] *ceasnâtioc* [= diminutiv de la *cesnoc*] (D V); *ș-apoi am muncit între aiaștă școală zamhoz* [= administrator] (B Va).

5.2.3. În construcție cu substantive denumind timpul introduce un circumstanțial de timp, intrând în concurență cu *în*:

*și ploua între aceea zi*¹⁴ (B Va); *am făcut... sininchi* [= vinete] *între aist an po novomu* [= rețetă nouă] *co ostoroi; și-ntre ista an am avut*

¹² Adverbul a fost atestat în aceeași zonă: *ș-o-nflorit anțărț, anțărț. An o-nflorit vo cîtivai flori, da amu sînt merișoari* (G VIIb; cf. B Vb, M VIIb).

¹³ Subiectul se raportează la momentul anchetei care s-a desfășurat la începutul toamnei, după un an de la desfășurarea evenimentului.

¹⁴ Cu sens temporal, exprimând durata, locuțiunea adverbială *între aceea* „în timpul acela” este atestată în limba veche (cf. Densusianu, ILR, II, 171).

cloșcă (B Vb); *între acee vreme ują babe* [= moașe] *nu le primea, ują babile, ele atuncea o pierit dac-o ieșit bólnița* (N VII); *între așa ani, așa m-am martat* [= măritat] (N V).

5.2.4. Precedând adverbul de loc *acoló*, prepoziția *între* accentuează, intensifică valoarea adverbului, având un caracter expletiv:

și punem în cuib cât acoló vi patru vo cincii și bõghi între acoló punem (B VIII); *ia! straiete* [= hainele] *ne-o luvat între acoló și acee, da, ș-am trăit acoló doi ani* (B Va); *și m-am dus în horod, între-acoló, am postupit* [= am sosit] *la școlie*; [În Siberia] *o fost duși și-între-acoló* (N VIII); [Despre rufe] *apoi fierbea toată zâua apă și turna tot între acoló* [în știubei] (N VII).

Prepoziția *între*, în loc de *într-*, s-a conservat în construcția împietrită *între acoace*¹⁵, marcând ținta, punctul spre care se produce mișcarea „spre aicea, încoace”:

„*nu! da voi* [adresându-se dialectologilor] *ce-aț papadit* [= ați venit] *între acoace?* (T VIIa).

5.3.1. În combinații cu substantive articulate proclitic, are curs, în variație liberă, prepoziția *între*, în locul lui *într-*, în:

dac între un sat ei o trait, ea icoló, da eu icoló (T VIII); *da la mini toj-o fost sluceaie* [= întâmplare] *-ntre un an. Câț? Patru o murit, da [...]* *și aeasta noi între un an i-am pus* [= i-am îngropat] (T VIIa); [Floarea soarelui] *am bătut-o așa deasupra, ea toată s-o răsâpit sãmânța, da aceea o-aruncăm între o parte, să usucă* (B VIII); [Bățul de la țurcă] *între o parte șede* (N VIII); *am frământat-o* [pâinea]... *ș-am pus-o-m acolé-ntre o parte* (N VII).

5.3.2. Prepoziția *între* intră în componența locuțiunii adverbiale *într-un loc* „împreună, la un loc”:

și noi ia! trăim între on loc cu dâns, acoló; și aeasta toată pui... între on loc (B Va); [La nuntă, găinile] *li măca cí toțai -ntre on loc* (N VII); [Foaia de plăcintă] *întorlocăm* [= lipim] *în patru colțuri între on loc [...]* *s-nu s-disfacă* (N V); *ei așa drujăsc* [= sunt prieteni] *între on loc* (T VIIa).

5.4.1. Prepoziția *dintre*, echivalentă cu *din*, *dintru*, este atestată în contextele menționate pentru *între* (precedând pronume și adjective demonstrative, numerale ordinale). Uneori este folosită alternativ, în aceeași propoziție, cu sinonimul *din*:

da io sobiș apoi le-am cântat, nu! știu unu dintre eștea cântece (B Vb); [Vița-de-vie] *chirește nu!... an o-nghețat ș-aista lazaua* [= butașul] *numa dintre aista, cât aceea dintre aista nu așa mare, da... cei de an o-nghețat* (N VIII); *din marlă* [= tifon] *ș-cosă roche albă [...]* *materie albă... eara dintre-acee așa mai cosea* (N VII); *facem projocele* [= plăcintele] *ășa tojă dintre aceala; și din zărușcă dintre aceea punem ș-făcem frecăței* (N V).

¹⁵ În limba veche și la scriitorii moldoveni, din secolul al XIX-lea, adverbul *acoace* apare numai în locuțiunea adverbială *într-acoace* (cf. Ciobanu 1961, 57).

5.4.2. Precedă numeralul ordinal:

îmblam cu hăitu, și d-amu băiețai [...] nu putea să treacă dim... din ceastu [= partea] întâi [...] și dintre-a doilea nu putea să între între-a treilea (Md VI).

Cu înțelesul „primul” a fost înregistrată forma nesudată *dintre-ontăi* (< *dintru* + *întâi*):

cîn s-o rodit [= s-a născut] aceal dintre-ontăi băietu, el s-o rodit aici (N VII).

5.5. Prepozițiile *într(u)*, *dintr(u)* (uneori cu [r] disimilat *înt-*, *dint-*) au curs în aceleași localități unde au fost înregistrate și variantele discutate, aflându-se într-un raport de variație liberă:

într-acelea zîli (M VIIa); într-aist an (M VIIb); într-un loc (B V, N V); într-o parte (D VIIa, N V); într-a melea haine (Md VII); înt-o cinie [= farfurie] (N V, Md VIIIa); dintr-aeasta (G VIIa); dint-a nostru sat (V VIIIa).

6. Ca și în cazul suprapunerii *întru* – *între*, *dintru* – *dintre*, semnalată rar în limba veche, variantele *printre*, *pentre*, *pintre* „pentru” presupun confuzia dintre *printru*, *pentru* și *printre*, favorizată de asemănarea formală a celor două serii de prepoziții (cf. Chivu 1991, 47):

eu aș mânca, da pintre dâns eu nu fac ują (B Va); îi pitricea imă-sa, îi blahoslovea [pe miri] pintre cojoc ăń geanunchi cu icoană, cu mineștergură [= prosop] și-i blahoslovea tat-so cu imă-sa (B Vb); [Sucul de roșii] aceala pintre borș ują cî totu, da aista [ε] pintre noi di băut așa; ș-ot pintre două bănci eu am strâns cât șăsăzăci [de pătlăgele] și le-am pus în castrule [= cratiță] (N V); nu! Eu, cân fac printre mine, fac ș-de patru turte, și din di șăsă turte (N VII).

În construcție cu substantive care exprimă noțiuni temporale, marchează perioada în decursul căreia are loc o acțiune, fiind echivalentă cu *pe*:

lucram și-i fsio [= este totul]! veneam acasă, apoi... pentre aeasta vreme dac vineai, c- mojno să faci pără le-i amurgi, aicea copii treb-lă și să-i spăl, să-i scalt, da demâncat s-faci (N VII).

Vitalitatea prepozițiilor *între*, *dintre*, *printre* în insula lingvistică din sud-estul Ucrainei (B, N, T) și rar în localitățile de pe malul Bugului (D, S) și în Caucaz (Md), în construcțiile specifice prepozițiilor *întru*, *dintru*, *pentru*, constituie, cu certitudine, un reflex al perpetuării unor tipuri arhaice în care elementul comun – formal și semantic – a determinat contaminarea lor și posibilitatea de alternanță între cele două serii corelative *între* – *întru*; *dintre* – *dintru* (cf. Vasiliu 1961, 39), corespunzătoare unor stadii evolutive ale limbii române.

Avem în vedere, în primul rând, prezența prepoziției *între* în locuțiunea *între aceea* „în timpul acela”, consemnată în limba veche (Densusianu, ILR II, 171), precum și confuzia susceptibilă între prepozițiile paronime *întru* – *între*, semnalată în textele vechi, ca urmare a asemănării lor formale (cf. Densusianu, ILR II, 180, 257).

În al doilea rând, înregistrarea sporadică a prepoziției *între*, cu sens temporal: *o dată între un an*, înregistrată în graiurile transdubiene (Neagoe 2005, 144), de asemenea într-o arie marginală a dacoromânei, confirmă aspectul arhaic al acestei particularități.

7. *pe*

7.1.1. O trăsătură distribuțională arhaică, remarcată, în prezent, în aria nordică a dacoromânei (Tratat, 341, 379; Vulpe 2006, 72; TD–Bas., s.v.; TD–Ung., CI; Marin 2005, 123) și în Banat (Tratat, 267), este selectarea prepoziției menționate de verbele din câmpul semantic *a striga*, având sensul „la”, precum și de verbe de declarație, *a zice*:

a lu nenea [= tata] *numa tetea* [= bunicul] *era bohomólnē* [= bigot] și *răcănea pi mine* [...] „*capu ț-oi rupe*” (B Vb); [nemții] *răcănea pe noi* (T VIIa); *dac-aeasta câ* [era] *mai mititică zăcea pi dânsa* «*lele*» și *așa ș-pi... om, toje... bade zâci; pi sat zâc Volosșcoe* (V VIIIa).

7.1.2. De asemenea, cu valoarea prepoziției *la*, *pe* se asociază, ca în limba veche, cu verbe din sfera semantică „a se uita”, „a privi”, introducând un complement indirect (cf. TD–Bas. s.v.; Marin *et alii*, 1998, 119):

cela pi tilivizor n-am văst (M VIIa).

7.1.3. Introduce complemente indirecte sau circumstanțiale de loc, fiind echivalentă cu *la*:

iac-am țăsut pe ele [= la stative] (S VIIb); *am muncit pi putiuri* [= la drumuri] (B Va) (cf. Marin 2005, 123–124).

7.1.4. Precedă substantive denumind instrumente muzicale, având sensul „la”:

ne-o cântat pi boian [= armonică] (V VIIIa); *a meu bărbat pe harmonie cânta* (T VIIa).

7.2. Exprimând interiorul unui obiect, al unui lichid sau al unei materii, *pe* este echivalent cu *în*:

pi el [lapte] *s-turna chiag* (S VII); [Clătitele] *le colotea* [= bătea] *pocoina* [= răposata] *mama ș-apoi... pi scovoroadă* [= tigaie] și *n cutiori și cocea; pi oloi li coceam* (D VIIb); și *pi tava puneam pita* (B Va); *pi oloi prăjăsc bureachie* [= sfeclă roșie], *morcvă* (B Vb); *da galușci* [= sarmale] *noi facem pi unt* (B VII) (cf. TD–Bas. s.v.).

7.3. Mijloacele de transport tradiționale, precum și numele unor vehicule moderne, se exprimă cu prepoziția *pe*:

din Vosnesiensk pi vahoane [...] *ne-o hruzit* (S VIIb); *pi șăsă cară o vinit de la târg* (Ș VIIa); *eu am îmblat pi mașină, pi iest di șădi colo la uliță* (T VIII).

Particularitatea a fost înregistrată în Maramureș și în Transilvania (cf. Vulpe 2006, 71; Tratat, 341, 379).

7.4.1. Exprimă asocierea, relația reciprocă, ca în limba standard:

el [fiul] *s-o rodit aicea, noi pi dâns grăim moldovnește* (N VII); *oamenii* [se] *știu unu pe altu* (T VIII); *nu să putea înțălege unu pe altă, că era și greceș[ti] și rusăș[ti] ș-aista* (Md VI) (cf. TD–Bas. s.v. *pe*).

7.4.2. Indică materia, instrumentul:

frământ aluoatul pi apă, sari c[ât] ș-a lua-ș (A VIIb); [Turta se face] *pe lapte, pi drojdie* (B Vb; cf. A VIIc, Sb VIIa; TD–Bas. s.v.).

În variație liberă, *pe* și *cu* alternează în același fragment de text:

gălușe noi facem așa pi ou, cu ou frământăm (B Vb).

În graiurile din regiunea Caucaz, în contexte similare, se folosește prepoziția *cu*:
și galuși făceam cu apă, abo nu! le scurăm (Md VII).

7.4.3. Într-o întrebare adresată dialectologilor (pentru a afla scopul prezenței lor în sat), prepoziția *pe* exprimă relația:

ce-i aeasta pi voi? (V VII).

7.4.4. Exprimă autoritatea, fiind echivalentă cu *peste*, *deasupra*:

iara ceșcă [= cehoaică] *pi noi mai mari* [în timpul deportării în Germania] (S VIIb).

7.4.5. Cu nuanță modală, echivalentă cu *în*, ca în Basarabia:

cân am început a răcăni, ș-ulița am ridicat pi picioare (B Vb).

7.5. Cu valoare temporală, exprimă un interval de timp, la fel ca în Basarabia:

pi eanvarie i-o făcută-i [operația], *da...* v [= în] *aprele-o murit* (B Vb); *da el... o fost pri nemesco um buhalter* [= contabil] (A VIIb); *pri nemjăș* [în timpul ocupației germane] *am trăit în podval* [= pivniță] (T VIIa); *adăpăm pi noapti* (Ș VIIa); *pi sara fac zamă* (Ș VIIb, V).

7.6. Prepoziția *pe* formează locuțiunea adjectivală *pe desculț* „neîncălțat”, întărind valoarea modală a adjectivului:

ele inșa pe desculț, pin omăt (G VIIa).

7.7. În combinație cu adverbe, prepoziția *pe* atribuie o valoare mai intensă întregii construcții:

ș-aviia și bostanuri aviiam, pi duparte așa ia! (B Vb).

8. *prin*

În forma dialectală *pin*, *pim*, prepoziția este echivalentă, în anumite contexte, cu *în*, indicând (aproximativ) interiorul unui obiect sau al unui spațiu:

punem pim castruli, pim urcioare (T VIIa).

În același enunț, *prin* cu *în* alternează:

aud că... nu! cineva pim pod. Am ieșit „hadi Gheorghe! hadi, la mine, nu-ș-cine-n pod o fost!” (A VIIb).

9. *sub*

9.1. Când precedă nume de localități sau repere geografice, prepoziția *sub* păstrează sensul arhaic prin care se indică localizarea toponimului, raportată la un plan inferior, „în apropiere de”, „mai jos de”:

la noi un băiet esti și lucrează supt Nicolaeva (A VIIb); [Am stat] *în Hermania sub Berlin* (M VIIa); *eleș* [surorile] *traiesc mai departe* [...] *da una sub Rudnic trăiește* (B Va); *o vinit tăț de supt Chișiniou* (Ș VIIa) (cf. Marin et alii 1998, 120).

9.2. În mod figurat exprimă raporturi locale cf. *sub Dumnezeu* „sub cerul liber, afară”:

[În timpul războiului] *laheru ne-o bombit, ne-o ars și șideam* [...] *supt Dumnazău și ne ploua* (A VIIb).

10. spre

10.1. Într-o singură localitate, a fost înregistrată, forma arhaică și regională, *supre* cu valoare temporală „înspre, către”:

*nu știu di ce nu cosea vinerea, nu [r] nu torcea **supre** vineri, nu torcea, ci pacat era?! (T VIIa); [Copiii colindau] nu! ia! **supre** Creaciun (T VIIa, b).*

TD–Moldova (I, 2, pct. 225) atestă, în localitatea Novoignatievka (N), în contexte similare, prepoziția *spre*:

*cân în ziua **spri** Crăciun; **spri** Anul Nou să ură galbanașu.*

10.2. Ca prepoziție a superpoziției (Niculescu 1965, 128), *supre* ar putea fi indentificată într-un fragment dialogat incomplet (eliptic), referitor la un toponim local. Prepoziția, fără exprimarea numelui, este reluată, în replică, de cel de al doilea informator prin prepoziția *pe* + numele topic, în condițiile existenței unui set de cunoștințe comune celor doi interlocutori:

[VIIa] [la săpat] *zicea că mi duc la acela, na ciornăș pâli* [= pământ negru], *așa zăcim, nu știu, ciu îciuti*, [= puțin, puțin] *eu am uitat ują*
[VIIb] *nu! da i-acolô **supre**... cum dracu-ncă...*
[VIIa] ***pi** Țăglă-ncolô.*

Prepoziția *supre*, cu valoare temporală, circulă, punctual, în Maramureș (ALR II, s.n. VI, h. 1830, pct. 362; Vulpe [1983] 2006, 64) și în Bistrița-Năsăud (ALRT, pct. 219).

PARTICULARITĂȚI SINTACTICE

1. O trăsătură arhaică, cu circulație mai ales în aria nordică a dacoromânei (Densusianu, ILR II, 243; Vulpe 2006, 74; Marin *et alii* 1998, 120; Neagoe 2012, 36) este utilizarea prepoziției *pe* cu substantive articulate enclitic, fără determinare atributivă:

*apoi cârciu **pi** parinți; de-amu și tinerii aiștia stricesc* [= așteaptă] ***pi** părinți, ei de-amu stricesc cu-o... horilc-aiasta, cu rachiv, **pi** talgeru* (A VIIa); *da ne ducea **pi** dialu vara* (A VIId); *așa i-auzam **pi** bătrânii câ... câ turcii o fost aicea și dim Moldavia ei încoaci dinspre Moldavia o venit* (S VIII); *băieți iștea a lu mireasa, n-o dău **pi** mireasa, da băieți [u]je a lu mirle, ei vor ș-o cer ș-așa ia!* (S V); *ieu vo două trii parașoace* [= plicuri cu praf de copt] *încolô ș-apoi ieu și... le-arunc în ouăle-ncolô* (B Va); *și mă duc și fac ei* [= găinii] *iașcic* [= ladă] *îi pui, îi pui paie-acolô ș-o pui binișor **pe** ouăle acolô ș-o pui și pe dânsa* (N VIIa); *el liubiteli **pi** copiii vopșeș* [în general] (T VIIa).

2. Frecvent, pronumele personale de pers. a 3-a, *dânsul* (*însul*), *dânșii* (*înșii*), precedate de prepozițiile *cu*, *după*, *la*, *pe* nu se articulează, la fel ca în limba veche:

la dâns capu-i trevojît [= tulburat] (D VIIa); *m-o loat **pi** mini la dâns* (S VIIa); *da eu am rămas acolo **cu** dâns* (B VII); *și mîta după dîns; di spalat **pi** dâns* [pe mort] *cu... marlicică așa, o muiet în apă* (B Va); *ș-apoi ują cân* [socrii] *rozliobâlâ* [= l-au iubit] ***pi** dâns* (T VIIa).

Fenomenul se conservă într-o arie compactă care cuprinde graiurile moldovenești din Bucovina de nord, din nord-vestul Moldovei și al Basarabiei, precum și de pe cele două maluri ale Nistrului (cf. Marin *et alii* 1998, 98; Neagoe 2012, 37).

3.1. Sporadic, au fost înregistrate construcții ambigue în care, prin omiterea prepoziției, nu se poate distinge formal subiectul de obiect:

mergeam pi linga țintirim, nu! d-acolo [de] *țintirim am trecut* (A VIIa); *chemam* [pe] *cinevai... din străini ș-al spele* [mortul] (G VIIa); [La Rusalii] *ni gramadeam fumei și huliem* [la] *iarbă verdi* (G VIIb); *nu știu* [pe] *noi la excursie ne-o dus* (B Vb); [pe] *mine Catia mă cheamă* (N V).

3.2. Atât numeralele cardinale care exprimă vârsta, precedate de verbe de mișcare, cât și numeralele determinate de attribute substantivale indicând timpul nu sunt însoțite de prepoziții:

acee mai mică [de] *trei ani o rămas* [orfană] (A VIIc); *eu am să mărg* [pe] *obzășă* [de ani] (§ VIIa); *ele s-o... s-o dus și una o fost* [de] *șapte ai, ea o fost mică, dar di șapți ai o fost* (D VIIa); *de-amu earam* [de] *cinci ani măritată* (S VIIa); *și bărbatu meu amu-i* [de] *trei ani mort* (G VIIa).

3.3. De asemenea, uneori, circumstanțialul de loc, exprimat prin toponime, nu este însoțit de prepoziții:

[Am stat] *în Hermania sub Berlin*, [în] ***Berlin*** *am fost* (M VIIa); ***Carpați*** *am fost, im îi Livov* [...] ***Moscva*** *n-am fost* (T VIII); *da una soră îi Mihălouca* (§ VIIa).

CONCLUZII

Cele prezentate în legătură cu inventarul de prepoziții, analizat din punct de vedere formal și semantico-distribuțional, în graiurile moldovenești insulare, impun câteva constatări:

a) Inventarul conține mai ales prepoziții care guvernează acuzativul. Cele care exprimă genitivul (*de*) sau dativul (*la*) apar sporadic, deoarece flexiunea nominală este predominant sintetică.

Predilecția acestor graiuri arhaice pentru elementele de intensificare, de întărire este ilustrată și prin utilizarea unor prepoziții formate prin cummul a două unități cu semnificații apropiate: *cu de, de cu, cum de, fără de, la cu, cu după*.

b) Cu precădere, în graiurile vorbite în localitățile situate în extremitatea estică a Ucrainei, cele mai îndepărtate în spațiu de trunchiul comun al limbii române, se întâlnesc, frecvent, cele mai multe forme (apropiate de etimon) și sensuri arhaice: *a, den, după, pre, supre, supt*.

Continuarea unor tendințe specifice procesului evolutiv este confirmată de distribuția prepozițiilor *între, dintre* în construcțiile proprii paronimelor *într(u), dintr(u)*, cu care se află într-un raport de variație liberă: *între aiasta, între acolô, între o parte, între un sat*.

Printre trăsăturile arhaice poate fi inclusă asocierea prepoziției *de* cu verbul *a gândi*: *gândesc de copil* sau a prepoziției *pe* cu verbe din grupa *a striga*: *răcănea pe noi*.

Graiurile localităților B, N, T sunt mai arhaice în comparație cu cele vorbite pe ambele maluri ale Bugului; aici au fost semnalate și alte particularități sau tendințe manifestate în limba veche (Neagoe 2000; Neagoe 2001–2002; Neagoe 2011; Neagoe 2013).

O dovadă privind importanța studierii acestor graiuri o reprezintă faptul că ele reactualizează, în sincronie, diacronia limbii române.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, redactat de R. Udler și V. Comarnițchi, cu participarea lui V. Melnic și V. Pavel, vol. I, 1, 2; II, 1, 2, Chișinău, 1968–1973.
- ALR II s.n. = *Atlasul lingvistic român*. Serie nouă, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Române, vol. I–VII. București, 1956–1972.
- ALRM II s.n. = *Micul atlas lingvistic român*. Serie nouă, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Române, vol. I–IV, București, 1956–1981.
- ALRT = Emil Petrovici, *Texte dialectale culese de... Suplement la ALR II, (ALRT II)*. Muzeul Limbii Române. Sibiu–Leipzig, 1943.
- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
- Avram 1990 = Andrei Avram, *Nazalitatea și rotacismul în limba română*, București, Editura Academiei Române.
- Avram 2000 = Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, București, Editura Academiei Române.
- Chivu 1991 = Gh. Chivu, *Prepozițiile pentru și printru în secolul al XVI-lea*, în LR XL, 1–2, p. 45–47.
- Ciobanu 1961 = Fulvia Ciobanu, *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele în Studii de gramatică*. Vol. al III-lea, București, Editura Academiei, 43–66.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, 1913–1948.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, Editura Academiei, 1974.
- DDM = *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*. Vol. I, A–C. Coordonator: Nicolae Saramandu. Autori: Nicolae Saramandu, Alina Celac, Carmen Irina Floarea, Marilena Tiugan, București, Editura Academiei Române, 2014.
- Densusianu, ILR, I, II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck. Vol. I–II, București, Editura Științifică, 1961.
- DGS = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha. Coordonator: Maria Marin. București, Editura Academiei Române. Vol. I (literele A–C), 2009; vol. II (literele D–O), 2010; vol. III (literele P–Z), 2011.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, București, 1965 și urm.
- Gheție 1975 = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*. București, Editura Academiei.
- Gheție, Mareș 1974 = I. Gheție – Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*. București, Editura Academiei.
- Gheție et alii 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu. Coordonator Ion Gheție. București, Editura Academiei Române.

- Lăzărescu, Neagoe 1978 = Paul Lăzărescu și Victorela Neagoe, *Contribuția ALM și a textelor dialectale moldovenești la cunoașterea stadiului actual al graiurilor românești*, în *Omagiu lui Iosif Constantin Drăgan*, 2, Roma, p. 107–123.
- Marin 2005 = Maria Marin, *Morfologia prepoziției în graiurile românești din Ungaria*, în *Direcții în cercetarea lingvistică actuală. In memoriam Magdalena Vulpe*, Editura Universității din Ploiești, p. 117–126.
- Marin et alii 1998 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri românești din Ucraina și Republica Moldova*, în FD, XVII, p. 69–155.
- NALR – Ban. = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, I–II, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, 1980–1997.
- Neagoe 1975 = Victorela Neagoe, *Elemente arhaice în graiurile muntenesti*, în FD, IX, p. 143–147.
- Neagoe 2000 = Victorela Neagoe, *Arhaism și inovație în graiurile vorbite în estul Ucrainei*, în FD, XIX, p. 245–254.
- Neagoe 2001–2002 = Victorela Neagoe, *Arhaism și inovație în lexicul graiurilor românești insulare din estul Ucrainei*, în FD, XX–XXI, p. 225–231.
- Neagoe 2002 = Victorela Neagoe, *Observații sociolingvistice în legătură cu situația actuală a graiurilor românești vorbite în estul Ucrainei*, în *Comunicările „Hyperion”*, Filologie, 11, București, Editura Victor, p. 181–189.
- Neagoe 2005 = Victorela Neagoe, *Trăsături originale într-un subsistem tradițional: prepoziția în graiurile românești vorbite în nordul Bulgariei*, în *Direcții în cercetarea lingvistică actuală. In memoriam Magdalena Vulpe*, Editura Universității din Ploiești, p. 139–150.
- Neagoe 2011 = Victorela Neagoe, *Construcții sintactice dialectale arhaice. Anticiparea și reluarea formelor pronominale conjuncte de dativ și acuzativ*, în *Studia linguistica et philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani*. Editor: Manuela Nevaci. București, Editura Universității din București, p. 617–627.
- Neagoe 2012 = Victorela Neagoe, *Morfosintaxa articolului în graiurile dacoromâne actuale*, în FD XXXI, p. 34–57.
- Neagoe 2013 = Victorela Neagoe, *Din nou despre graiurile moldovenești din Cotul Niprului și din Bazinul Doneșului în „Cuvinte potrivite”. Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare*. Coordonatori: Daniela Răuțu, Adrian Rezeanu, Dana-Mihaela Zamfir. București, Editura Academiei Române, p. 325–335.
- Niculescu 1965 = Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice, Contribuții gramaticale*. București, Editura Științifică.
- Pavel 1998 = Vasile Pavel, *Graiuri românești în medii aloglote. Considerații sociolingvistice*, în FD XVII, p. 173–184.
- Pușcariu 1929 = Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în DR V, 1927–1928, p. 744–800.
- Pușcariu, LR, I, II = Sextil Pușcariu, *Limba română I. Privire generală*, București 1976; II. *Rostirea*. Ediție îngrijită de Magdalena Vulpe. Studiu introductiv de Andrei Avram. București, Editura Academiei Române, 1994.
- REB, I–II = Anton Golopenția, *Românii de la est de Bug*, I–II, volum editat cu *Introducere, note și comentarii* de prof. dr. Sanda Golopenția. București, Editura Enciclopedică, 2006.
- Rosetti, ILR = Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române*. București, Editura Academiei, 1968.
- Sintaxa 2007 = *Sintaxa limbii române în secolul al XVI-lea – al XVIII-lea*. Coordonator: Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, I. Rizescu, Laura Vasiliu. București, Editura Academiei Române.
- TD–Bas. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*. București, [f. e.], 2000.

- TD–BN = *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud*, de Maria Marin și Marilena Tiugan, București, 1987.
- TD–Bulg. = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București, Editura Academiei Române, 2006.
- TD–Moldova = *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*. Vol. I, partea I, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chișinău, 1969; vol. I, partea [a] II [-a], culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler. Chișinău, 1971.
- TD–Nistru = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*. București, Editura Academiei Române, 2011.
- TD–Ung. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București, Editura Academiei Române, 2005.
- Tratat = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: Valeriu Rusu. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
- Vasiliu 1961 = Laura Vasiliu, *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române, în Studii de gramatică*. Vol. al III-lea, București, Editura Academiei, p. 11–42.
- Vasiliu 1983 = Laura Vasiliu, *Varianta dupe*, în LR, XXXII, 2, p. 116–120.
- Vulpe [1895] 2004 = Magdalena Vulpe, *Prepozițiile de și pe în graiurile dacoromâne*, în *Magdalena Vulpe, Opera lingvistică. I. Dialectal, Popular, Vorbit*. Cluj, Editura Clusium, p. 298–314.
- Vulpe [1983] 2006 = Magdalena Vulpe, *Trăsături originale într-un sistem tradițional: prepoziția maramureșeană în Magdalena Vulpe, Opera lingvistică II. Dialectologie românească. Varia*. Cluj, Editura Clusium, p. 62–76.

LA PRÉPOSITION DANS LES PATOIS MOLDAVES ISOLÉS DU SUD-EST DE L'UKRAINE

RÉSUMÉ

Le présent article s'est proposé de décrire les sous-système de la préposition dans les parlers moldaves appartenant aux trois îlots (le Boug, le Donets et le Caucase), séparés depuis environ deux siècles du dialecte daco-roumain et greffés sur des milieux slaves.

C'est sur le matériel enregistré dans 16 localités que nous nous sommes appuyées dans cette étude (cf. TD–Nistru). Nous avons examiné l'inventaire des prépositions relevées du point de vue formel, du point de vue de leur distribution et en outre de leur syntaxe.

Nous signalons, d'une part, quelques-unes des prépositions qui ont gardé des particularités du vieux roumain: *a, den, după, pre, supre, supt*.

D'autre part, les parlers isolés ont innové selon des modèles déjà existants dans la langue roumaine du XVIe siècle: *între, dintre* qui sont fréquentes dans les constructions spécifiques des prépositions *întru, dintru*; entre les deux séries, il se produit la neutralisation de l'opposition sémantique qui existait auparavant entre le sens d'«espace discontinu» (exprimé par la préposition *între*) et celui d'«espace continu» (exprimé par la préposition *întru*): *între (dintre) aiasta, între (dintre) acoló, întru (dintre) un sat*.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

DENUMIRI PENTRU 'TATĂ VITREG' ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE, PE BAZA ALRR. SINTEZĂ

MIHAELA-MARIANA MORCOV

În acest articol, ne propunem să analizăm denumirile dialectale înregistrate în volumul al III-lea al ALRR. *Sinteză* (volum aflat în curs de elaborare) cu sensul 'tată vitreg'. În acest scop, vom identifica, în prima etapă a cercetării, principalele arii lexicale constituite de termenii în discuție. Datele referitoare la distribuția geografică a denumirilor vor fi valorificate, ulterior, pentru a determina succesiunea cronologică a ariilor lexicale și pentru a detalia anumite aspecte în legătură cu istoria cuvintelor. Întrucât harta 'Tată vitreg' prezintă interes nu numai pentru istoria limbii, ci și pentru domeniul etnografiei sau al antropologiei, ne vom referi, totodată, la relația existentă între mentalitatea vorbitorilor și motivațiile semantice ale denumirilor.

I. TERMENI CARE FORMEAZĂ ARII

Cu sensul 'tată vitreg', au fost înregistrate următoarele sintagme și cuvinte:

- *tată vitreg*, sintagmă creată prin alăturarea substantivului *tată* și a adjectivului *vitreg* (< lat. *vitricus* 'tată vitreg'). Sintagma menționată și variantele sale fonetice sunt atestate în majoritatea localităților de pe teritoriul României și în câteva puncte din Basarabia.

- *tată de-a(l) doilea*, o sintagmă motivată semantic, subliniază statutul de rudă prin alianță pe care îl are tatăl vitreg; formează arie unitară în Basarabia și este des întrebuițată în Moldova, Bucovina, precum și în Muntenia. Câteva atestări ale denumirii mai apar în estul și sud-estul Transilvaniei.

Din punct de vedere morfologic, ne reține atenția un aspect legat de utilizarea invariabilă a articolului *a* în forma numeralului ordinal *a doilea*. Fenomenul a fost consemnat, cu precădere, în graiurile din Moldova, Bucovina și din Basarabia, însă el este întâlnit și în Dobrogea: într-o localitate (872). Totodată, remarcăm faptul că în mai multe localități din Moldova și Bucovina, articolul din componența numeralului ordinal (*de-*)*al doilea* este variabil, ceea ce ar putea relativiza afirmația potrivit căreia folosirea variabilă a articolului posesiv genitival este specifică subdialectului muntean¹.

¹ În legătură cu folosirea variabilă (invariabilă) a articolului posesiv genitival în graiurile dacoromâne, vezi Ionică 1984: 176, Lăzărescu 1984: 219, Neagoe 1984: 259, Urișescu 1984: 303, Vulpe 1984: 333.

• Motivația care se află la baza sintagmei *tată de-al doilea* revine în cazul construcției *tată d-a doora*. Aceasta a apărut prin sudarea cuvintelor *de-a doua oară*. Denumirea menționată a fost înregistrată ca răspuns principal în trei localități din Muntenia, și ca răspuns secundar în trei localități din Republica Moldova. Paul Lăzărescu vede în construcțiile *di-a dăura*, *di-a daura* sau *di-a triura* un indiciu evident al tendinței de adverbializare pe care o manifestă, la nivelul graiurilor, numeralul ordinal (Lăzărescu: 223). Este posibil ca acest proces să se fi declanșat încă din româna comună, din moment ce adverbului din dacoromână îi corespunde în aromână un cuvânt format după același tipar: *a-doăura* (DDA s.v.).

Harta denumirilor dialectale cu sensul ‘tată vitreg’ arată faptul că procesul de gramaticalizare a continuat cel puțin la nivelul graiurilor dacoromâne, prin adjectivizarea adverbului *de-a dăura*. Denumirea *tată adăorat* a fost înregistrată în punctul cartografic 944 din Oltenia. Nu întâmplător, localitatea în care a fost obținut răspunsul se află la granița dintre Oltenia și Banat, unde, potrivit Victorelei Neagoe (1984: 261), a fost înregistrat adjectivul *adăurat*, (*a*)*dăuorată*. Acest lucru se confirmă și la nivelul a două dintre răspunsurile secundare, cu sensul ‘tată vitreg’ (în punctele 4 și 24), consemnate în Banat.

- Cuvinte înrudite cu substantivul *maștehă* (*maștihă*) ‘mamă vitregă’

Datele pe care le furnizează harta onomasiologică *Tată vitreg* și *Mamă vitregă* sugerează o ipoteză mai nuanțată față de explicația admisă până în prezent în legătură cu etimologia cuvântului *maștehă*, considerat de către majoritatea lingviștilor români de origine slavă (DLR, TDRG3, CihacII).

(*Tată*) *mașteh* și termenii înrudiți sunt înregistrați exclusiv într-o arie compactă din nord-vestul țării, în timp ce femininul *maștehă* și variantele sale fonetice formează arie în aceeași zonă, dar sunt atestate și în câteva puncte din Moldova și din Basarabia². Distribuția geografică arată că aria de răspândire a cuvântului *maștehă* a fost odinioară mult mai extinsă decât în prezent. Termenul a pătruns, într-adevăr, prin influență slavă, dar atât el, cât și formele de masculin corespunzătoare trebuie să se fi consolidat în partea de nord-vest a țării prin intermediul maghiarei. În această limbă, *mostoha* înseamnă ‘vitreg’ (*Magyar-román szótár*, 2005, s.v.).

1. (*tată*) *mașteh*

Cuvântul *mașteh* provine din substantivul feminin *maștehă*. Este înregistrat în câteva puncte din nordul și estul Transilvaniei, precum și într-o localitate din estul Crișanei.

2. (*tată*) *măștehoi*

S-a format, prin derivare cu sufixul *-oi*, de la substantivul *mașteh*. Sufixul *-oi* cumulează valoarea peiorativă cu cea moșională. Este atestat în sudul și în vestul

² Cu excepția unei localități, în Basarabia, nu au fost înregistrate substantive de genul masculin care fac parte din familia cuvântului *mașteh*. În lipsa altor răspunsuri care să ateste prezența cuvântului *mașteh* sau în lipsa unui cuvânt derivat de la *mașteh* în estul spațiului dacoromân, am folosit harta *Mamă vitregă* din ALRR. *Sinteză* (întrebarea 471). Această hartă face parte din volumul al III-lea al ALRR. *Sinteză* (în curs de elaborare) și a fost realizată de Daniela Răuțu.

Transilvaniei. Denumirea apare însă, cu predilecție, în graiurile din Crișana unde formează o arie aproape compactă.

3. (tată) *măștioi*

Forma rezultată din cuvântul *măștehoi*, prin afonizarea consoanei [h], a fost înregistrată în Banat, unde fenomenul este curent, în două puncte din nordul Crișanei (175, 207) și în trei localități din vestul Transilvaniei (369, 403 și 440).

Conotația peiorativă a sufixului *-oi* (cu varianta specifică Banatului *-ón*) este confirmată de precizarea oferită de un vorbitor. Astfel, în punctul 7 s-a menționat că denumirea *tată mășcón* este întrebuințată când persoana desemnată astfel nu este de față.

4. (tată) *mașter*

Cuvântul formează arie în centrul Transilvaniei. A fost, de asemenea, înregistrat în două localități din nordul și nord-vestul Olteniei (905, 942) și se află în continuitatea ariei constituite de cuvintele *mașteh*, *măștehoi* și *măștioi*.

Semnalăm prezența unei forme refăcute de singular: (tată) *maștru* (281).

- Cuvântul *tată* este înregistrat cel mai frecvent în Moldova, Bucovina și în Oltenia. Termenul apare izolat în Transilvania și în Muntenia.

II. Denumiri sporadice aflate în legătură cu mentalitatea comunității tradiționale românești

Semnificația denumirilor motivate semantic este adânc înrădăcinată în atitudinea pe care comunitatea rurală românească o manifestă față de cuplurile conjugale constituite prin destrămarea unor căsnicii. Din datele etnografice și lingvistice prezentate de Iulia Mărgărit, pentru spațiul muntenesc, se poate trage concluzia că aceste cupluri nu sunt pe deplin acceptate și integrate social (Mărgărit 1995: 139), din cauza conotației negative a neșansei. La nivel lingvistic, fenomenul în discuție se reflectă, în subdialectul muntean, prin intermediul sintagmei *casă întreagă* „cuplu conjugal neștirbit, neatins, nerefăcut, așa cum a fost consacrat printr-o căsătorie unică”.

Construcția trebuie corelată cu denumirea *tată priminit* (lit.) ‘tată schimbat’, consemnată într-o localitate din Bucovina (545). Nu întâmplător, Elena Niculiță Voronca înregistrează, în aceeași zonă a țării, adjectivul *neprimenită* ‘necăsătorită a doua oară’, în contextul „babă neprimenită cu alt moș” (Voronca 1998: 210).

Întrucât se opune idealului de familie unitară, iar, din perspectiva mentalității tradiționale, este incapabil să suplinească dragostea tatălui adevărat, tatăl vitreg se confruntă cu dificultatea de a-și găsi un loc demn în familie și în comunitatea din care face parte. Apar, în consecință, denumiri denigratoare ca *tată mășcón* (vezi mai sus), *tată strîcat* (punctul 278) sau (tată) *di adunături* (primit ca răspuns secundar în punctul 0136, din Basarabia). Uneori însă comunitatea sau familia sunt instituțiile care intervin pentru soluționarea acestei probleme, atribuindu-i tatălui vitreg diverse roluri. Când nu este acceptat ca locțiitor al tatălui, tatăl vitreg poate

fi identificat, de exemplu, cu tutorele (*tútur* punctul cartografic 479) sau cu tatăl adoptiv (punctul 706 din Muntenia). Nefiind suficient de bine conturat, statutul tatălui vitreg este asociat, în graiurile din Transilvania, cu termenii generici *bade* (înregistrat în 8 localități) și *tete* (punctele 303, 324 și 342).

Potrivit datelor din DA, cuvântul *bade* este un termen de adresare reverențioasă, folosit în mediul rural, pentru un bărbat mai în vârstă sau pentru un frate mai mare (DA, I/1 s.v.). *Tete* este atestat, în DLR, ca termen folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre: tatăl său, bunicul, fratele mai vârstnic, unchiul sau un bărbat mai în vârstă (DLR, XI/2, s.v.). Având în vedere că utilizarea cuvântului, ca termen de adresare în relațiile cu fratele mai mare sau cu unchiul, este specifică Transilvaniei, se poate ca tocmai această întrebuintă să fi reprezentat motivația sensului figurat, 'tată vitreg'.

Tot comunitatea rurală și familia propun soluții alternative excluderii sociale a individului în cazul în care un copil se naște în afara căsătoriei. Astfel, fetele care rămâneau însărcinate erau căsătorite în mod ritualic cu o salcie (apud Evseev 1994: 162, cf. Frâncu, Candrea 1888:171). Prin urmare, salcia devenea simbolic părintele copilului nedorit. Putem stabili o analogie între această plantă și tatăl vitreg, care la rândul lui își asumă rolul de părinte, deși nu reprezintă tatăl biologic al copilului. Tocmai această analogie ar putea reprezenta motivația sintagmei *tată de sălcă* 'tată vitreg', înregistrată în punctul 392 din Transilvania. Paralelismul dintre statutul tatălui vitreg și ceea ce simbolizează salcia în cultura populară românească transpare și la nivelul unei ghicitori culese de Artur Gorovei. Salcia este definită, astfel, ca o plantă lipsită de rod care prinde ușor rădăcini în pământ: „ce se prinde degrabă și nu face roadă” (Gorovei 1898: 327).

Asemenea salciei, papura este o plantă sălbatică, întâlnită în preajma apelor. Numele papurei a fost asociat cu tatăl vitreg, prin sintagma (tată) *di papură*, în două localități din Republica Moldova: 0176 și 0224. Cele două plante (salcia și papura) sugerează caracterul pasager al tatălui vitreg în existența copilului.

CONCLUZII

Harta denumirilor dialectale ale 'tatălui vitreg' nuanțează probleme punctuale legate de etimologia cuvintelor sau de succesiunea cronologică a ariilor lexicale. Totodată subliniază anumite aspecte de interes pentru morfologia dialectală a limbii române.

Referitor la straturile etimologice ale limbii române, dar și la distribuția geografică a denumirilor luate în discuție, putem delimita o arie conservatoare, constituită din atestările termenului de origine latină, *vitreg*. Prezența acestui termen, chiar și în câteva localități din zona unde preponderent au fost înregistrate cuvinte derivate de la cuvântul de origine slavă *maštehá*, arată că *vitreg* avea, cândva, răspândire generală. În aria formată de cuvântul moștenit au pătruns

formele de masculin ale cuvântului de origine slavă, *maštehă*. Având în vedere zona în care au fost înregistrate și numărul redus de atestări, se poate presupune că *mašteh* și variantele sale fonetice nu au avut niciodată vitalitatea termenului moștenit. O arie mai recentă formează denumirea *tată (de)-al doilea*, a cărei transparență semantică explică frecvența atestărilor.

Harta *Tată vitreg* ilustrează rolul pe care îl joacă instrumentele geografiei lingvistice în clarificarea unor chestiuni etimologice. Faptul că *maštehă* și derivatele sale formează arie numai în nord-vestul țării aduce un plus de informație în ceea ce privește istoria cuvântului menționat.

Denumirile motivate semantic, atestate sporadic în diferite puncte ale domeniului dacoromân, pun în lumină o serie de aspecte de natură sociolingvistică deosebit de interesante pentru descrierea spațiului cultural românesc. Analiza lor presupune o documentare etnografică, dar și un studiu al relațiilor care se conturează în graiurile dacoromâne la nivelul câmpului lexico-semantic al familiei.

BIBLIOGRAFIE

- ALRR. *Sinteză* = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, vol. III (în curs de elaborare), coordonator Nicolae Saramandu, de Irina Floarea, Ionuț Geană, Mara Iuliana Manta, Mihaela-Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Carmen Radu, Daniela Răuțu.
- Cihac II = A. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe St-Goar, 1879.
- DA I/1 = *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea 1, A–B, București, Librăriaile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, București, Editura Academiei Române, 1974.
- DLR XI/2 = *Dicționarul limbii române*. Serie nouă, tomul XI, partea a 2-a, litera T–Tocăliță, București, Editura Academiei Române, 1982.
- Evseev 1994 = Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Armacord.
- Frâncu, Candrea 1888 = Teofil Frâncu, George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (moșii)*, București, Tipografia Modernă Gr. Luis.
- Gorovei 1898 = Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*, București, Institutul de Arte Grafice „Carl Göbl”.
- Ionică 1984 = Ion Ionică, *Subdialectul muntean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, p. 163–208.
- Lăzărescu 1984 = Paul Lăzărescu, *Subdialectul moldovean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, p. 208–240.
- Magyar–román szótár* 2005 = *Magyar–román szótár/Dicționar maghiar–român*, București.
- Mărgărit 1995 = Iulia Mărgărit, *Case întregi, părinți întregi*, în FD XIV, p. 139–140.
- Neagoe 1984 = Victorela Neagoe, *Subdialectul bănățean*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, p. 240–284.
- TDRG 3 = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band III, P–Z, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 1989.

- Urișescu 1984 = D. Urișescu, *Subdialectul crișean*, în *Tratat de dialectologie românească*, București, Editura Scrisul Românesc, p. 390–399.
- Voronca 1998 = Elena Niculiță Voronca, *Datinile și credințele poporului român... adunate și așezate în ordine mitologică*, I, II, București, Editura Saeculum.
- Vulpe 1984 = Magdalena Vulpe, *Subdialectul maramureșean*, în *Tratat de dialectologie românească*, București, Editura Scrisul Românesc, p. 320–354.

DÉNOMINATIONS POUR 'PARÂTRE' DANS LES PARLERS DACOROUAINS, SUR LA BASE DE L' *ALRR. SINTEZĂ*

Résumé

Dans cet article nous avons analysé, sur la base de l'*ALRR. Sintează* (IIIe volume), les désignations dialectales utilisées au sens 'parâtre' dans les patois dacorouains. Nous avons dégagé les principales aires lexicales et les rapports chronologiques existants entre elles. La distribution aréologique des mots a été extrêmement utile, car elle nous a permis de raffiner l'analyse à l'égard de l'histoire de la famille lexicale de *maștehă*. En même temps, la recherche concernant l'évolution de l'adjectif numéral ordinal qui fait partie de la désignation *tată (de)-a(l) doilea* nous a fourni des informations intéressantes pour la morphologie dialectale du roumain. Un autre aspect important sur lequel nous sommes penchée a été la motivation sémantique des mots. Particulièrement intéressantes ont été ces motivations qui reflètent les mentalités et les pratiques traditionnelles des locuteurs.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române